



1532

IHS

Archivo de Loyola

Sección 3.^a Serie 2.^a N.º 54

Est. 15

Plut. 3. 2

I. H. S.

Siglo 18

Año 1581

Archivo de Loyola

Estante

Plúteo 12



53
E 20
10
47
4/11

I. H. S.

Siglo 16 Año 1532. 27 Vacarbu Turdu

Tricod. in. Communa. Depicenis libri II. Sacerdotalium libri VII.
Sed. Cyprianus. Quen. Excu. Siquidini.
(Archiepo de Logola).

MACROBII

AVRELII THE.

ODOSII VIRI

CONSVLA

RIS

In Somnium Scipionis Libri II.

Saturnaliorum Libri VII.

Nunc denuo recogniti, & multis
in locis aucti.

VIRTUTE DVCE,



COMITE FORTVNA.

Edict. B. M. de Lerolay y n. h. a. a.

SEB. GRYPHVS GERM.

EXCVD. LVGD.

1532



ARNOLDVS VE

SALIENSIS CANDIDO

lectorī salutem dicit.



N T E annos quatuor, lector candidissime, Macrobiū nostro auctario locupletatum, & qualibuscunq; annotationibus illustratum, euulgauimus. Doluimus aliquādo uicem tanti auctoris, tanq; in omni eruditionis genere praestantis, mirifici quidem, citra omnem controuersiam, in coelestium orbium numero, ordine & concentu explicando: praecipui in Platonicae doctrinae prodēdis mysterijs, in sacrorum ratione tradenda anxij, in poëtarum obteſtioribus locis & enodandis gryphis accurati, in ijs deniq; uniuersis, quae uel ad naturae lasciuiantis prodigium, uel ad humani ingenij otiosam diligentiam pertinent, nusquam non circumspecti & seduli. Doluimus, inquam, uehementer eum autorem adeo corruptum, adeo lacerum, adeo aliena & ignota penula obſitum circūferri: Nempe in quo aliquot etiam mendorum myriades lectorem offēderēt, terrent innumerabiles lacinae, ac interim nulla uerborum consona structura, nullus sententiarum mutuus consensus inueniretur: De quo erant qui dicere non uerentur, praestare, uel penitus esse abolitum, quam cum facie usq; cōputida & obsoleta superſtitem, ab indoctis hominibus uellitari, arrodi, contemni. Expectauimus compluribus annis Aristarchum quēpiam, aut Varum saltem, uel Tuccam, qui huic auctori obeliscis atq; asteriscis consuleret. Post

ubi nemo prodijt, perluſtrauimus aliquot bibliothecas non uulgares, rati nos uetustum codicem reperiuros, qui expectationi nostrae satisfaceret, ac conatui suffragaretur. Quae res cum nos quoque fecisset, decreuimus quod ille ait, πόνος ὅς ἐστιν ὑπὲρ τοῦ βίου superare, quod alioqui nulla externa ope poterat euinci. Subodorati sumus auctoris genuinam dictionem, atq; totius orationis telam semel ac iterum percurremus: ut uel hac uia, quasi per ocultos quosdam cuniculos elapsi, obuia mendarum monstra, partim elocutionis simulachro, partim dictionis ap=plausu, partim sententiarum confinio expugnaremus. Coepimus primum immensos illos lacus Graecicae farraginis, ueluti appositis quibusdam incrustamentis opplere. Quod cum non omnino (ut speramus) infelicitate cessit, collibuit & caetera, quae limam expectabant, nostro penicillo explorare, ac qualemqualem nitorem reddere auctori, iam multis seculis neglecto & penè extincto. Quam sane operulam nostram, quantulacumq; erat, eo tandem consilio edidimus: Principio, ut sicubi fortè uetustum exemplar delitesceret, diutino situ iam squalens, & in tinearum blattarumq; praedam abiectum, nostro labore exuscitaretur, emittereturq; in nostram omniumq; studiorum comoditatem. Deinde ut doctos etiam uiros, quorum nostra aetas feracissima est, in idem certamen, pium me hercule, & honestum euocaremus: quatenus illi, scilicet cum reliquis mendarum portentis, quibus auctor nostrer misere discerptus inhorrescit, congregarentur. Tot enim diris portentis, hinc orationis filum perrumpentibus, inde euasstantibus sententiarum moles, soli reformi-

dauimus occurrere. Subijt crebro mentem nostram, qd' Coepus apud Euripidem ait, πῶς ἔσθ' ἄνδρες μοῖραν. Putauimus etiā tot monstris abolendis, non Bellicrophontē aliquē satis esse, aut Persea, quamuis Pallados agida & harpen Mercurij obtendat, sed esse opus Hercule, qui subinde succrescentibus nouis mēdorum capitibus, totam hydran & eruditionis gladio confodiat, & exurat flamma iudicij. Caeterum hoc nostro consilio in tantum nihil promouimus, ut etiam ad antiquum illud pistrinum redire coacti simus, coacti simus Sisyphi (quod aiunt) saxum resumere, coacti simus monstrorum olim ἀγχοῦ ἀγχοῦ τὸν ἄνθρωπον, iterū ad debellanda monstra obarmari. Legimus itaq; Athenaei libros de cenis doctorū hominū, si fortè fortuna (ut fit) in antidotum incideremus, quod auctori nostro mederetur, & ab illius monstroso corpore scabritiē uel aliqua ex parte repelleret. Legimus, inquā, & bonis (qd' dicitur) auctibus. Nā ea lectio tot Graecorū auctōrū praclaras sentētiās nobis suffecit, ut super decē lacunas, & eas quidē uastas & spatiosas obstruxerimus. Decē itaq; monstris & eo amplius iugulatis, rursus tibi Macrobiū tradimus, lector cādidissime, ut multo locupletiore, ita paulo castigatiore. Quod tum facile deprehēdes, cum hāc editionē cum priori contuleris. Solent enim primi rerum factus horriduli esse & insuauiores, sed amoeni magis & grati subsequaces. Vale, & interim si correctius exemplar offenderis, cura ut tandem emergat: sin etiam eruditiores in eundem auctorem lucubrationes reposuisti, te oramus, ut eas nobis candidius impartire uelis. Coloniae. Calendas Ianuarij. M. D. xxv.



INDEX VOCVM

AC RERV HVIVS OPERIS.

A Blutio in sacris deorum superorum	deus 324	293
Acca Laurentia nobilissimum scortum	Adad simulacrum Additus pro inimicus & infe- sus	ibi. 498
Acca Laurentia moriens, po- pulum Romanum heredem nuncupavit	Adiapi animalis nullus sensus ibidem	272 556
Acca Lauretie simulacrum ib.	Adonis idem qui sol	283
Acca Laurentia Romuli & Remi nutrix	Adonidis fabula Adonidis apud Assyrios maxi- mus cultus	284 ibidem
Acarnanes annum sex mensi- bus computant	Aduersa quomodo à dijs nun- tientur	45
Aceti uis	Aedes Saturni à quo Romæ ædificata	215
Acetū culpātū uinum	Aedes Saturni cur ærariū	216
Acetum nunquam gelu con- stringitur	Aediū introitus & exitus, cur Iano consecrati sint	218
Achelous annis cur à Vergi- lio pro aqua ponatur	Aedes larium quādo & à quo uota	222
Acipenseris piscis nobilitas	Aedes Iunonis Monetæ	339
Acipenseris piscis aduersa squama	Aedes Carnæ deæ ubi Aegyptij omnis philosophiæ parentes	ibi. 89 246
Aconitum bibitum haustu me- ri curatur	Aegyptij omnium primi Adad Assyriorum maximus	444 sunt

INDEX

sunt cœlum metiri	104	Aesopus histrio ditissimus	357
Aegyptij thure & precibus deos suos placant	210	Aestiuæ zonæ terminus	142
Aegypti oppida nullius dei fa- num intra muros suos reci- piunt	ibidem	Aesculapius quid	280
Aegyptus regionum omnium calidissima	553	Aesculapij simulacrum cur dra- co adiungatur	ibid.
Aegyptus cur uina penè frigi- da generat	ibid.	Aesculapium cur eundem atq; Apollinem esse dicant	ibi.
Aegris remedia cantibus præ- stantur	124	αἰθρῆς & φεωρῆς cadu- corum propria	70
Aeneis Vergiliana ad exem- plar Iliados atq; Odiseæ Ho- mericæ effigiata	396	Aeternum quod à se mouetur	159
Aeneidos quartus Vergilij ex Apollonij Argonauticis de- sumptus	452 & 453	Aeternitas literarum usufu- citur	150
Ær per humorem aque copu- latur	33	Aether quid sit	110
Ær societate caloris igni con- nectitur	ibidem	Aethereæ lucis per septena- rium numerum triplex con- uersio	39
Ær estate motus flabro cur fri- gidior acquiratur	554	Aethereus ignis humore nu- trit	151
Æris uis quæ	589	Acthiopia, Aegyptus cur cali- diores cæteris	144
Æris prima signatura à Iano	212	Acthiopes Iouem inuitare ad epulas quid sit	151
Aesopice fabule elegantia fi- ctionis illustres	14	Aethna mons interdiu fumat, noctu flammigerat	454
		Aethna Vergilij ex imitatio- ne Pindari	453
		Agathonis conuiuium	521
		ἀγῶν & uia infra pomeria	218
		αἰθρῆς	44 4



I N D E X

Ἀπόλλων Apollo ibi. deputata sunt 12
Agonalia festa 254 Anima numerus seipsum mo-
Agmen pro ductu eleganter po- uens 29
situm 498 Anima cum unitate sua nullum
Ajax comœdia ab Augusto cō diuortium init 29
scripta 308 Animæ integritas à ternario
Alimonia lactis cur primum 36
nascentibus offeratur 60 Animā harmonijs musicis con-
Ambaruales hostiæ quæ dicantur 335 stitisse indubitatum philoso-
Ammonis dei simulacrū cur phis ibi.
arietinis cornibus 287 Animæ mundanæ origo à se-
Amphionis fabule principium ptenario numero 36
unde 124 Animarum origo de cœlo 51
Amygdala nux Græca 368 Animæ corpori cōiunctæ quæ
Anatomica medicinæ pars est sit perfecta sapientia ibi.
379 Animæ error post separatio-
nem à corpore 52 66
Anaxilaus Rhegynorum ty- Anima quando mori & uiue-
ranus 229 re dicatur 57 64
Ancillarū insigne facinus 231 Animæ mors 57
An pro circū à ueteribus usur Anima motus unde 63 178
patum 246 Animis remuneratio pro mo-
Anima quid sit 72 do pfectionis retribuēda 67
Animæ potentie quot sint 69 Animus bifariā sumitur 69
Anima an sua morte extingua Animū cū syderibus cōiō ibi.
tur 63 Animæ origo à mente 69 109
Animabus nexu corporis ab- Aīa cēntia ī motu 83.160.176.
solutis certa loca proborum Animæ nostræ lege tpalis ho-
improborumq; meritorum spitalitatis in terris exulāt 109
Animæ

I N D E X

Animæ mundi secundum Pla- Animal corpus aiatum est 157
tonem fabricatio 120 Animalium non simplex ali-
Animæ cœlestis origo ex mu- monia 338
fica 125 Animalis dextræ partes cur
Anima ipsa uerus homo ē 158 ualidiores sinistris 335
Anima ab omni cōditione mor Animal diuersis elementis cō-
talitatis aliena 158.159.160 stat 342
Animæ uis atq; natura 160 Animales hostiæ quæ dicantur
Anima secundum Aristotelem 334
immobilis 161.164 Annales maximi unde 328
Animam ex se moueri quomo Annare, Perennare quid 235
do asserat Plato 168 Annæ deæ sacrificia quando
Animæ motus eternus & pro fieri solita ibidem
prius 175 Annorum diuersitas 158
Animæ motus suæ essētia ē 176 Annus mundanus & eiusdem
Anima quibus motibus agite- finis 154
tur 178 Anni incertitudo apud oēs gē
Animū remittere quid sit 201 tes præter Aegyptios 234
Ancillarum festus dies 231 Anni ordinatio secundum Ro-
Angerona dea 343 mulū in decem menses ibi.
Angeronia unde dicta, & eius Anni diuisio per Numam
sacrificia 222 241.253
Angeroniæ deæ simulacrum Anni correctio per Iulium &
cur obsignato ore in templo Augustū Cæsares 245.248
uideatur ibidem Annus unde dictus 246
Angina morbus ibidem Annus bisextilis 246
Anguilla optime ubi 258 Anulus quo digito gestād. 571
Annibalis cauillatio 301 Annum ἀνάβατον Græci
Anima quando moriatur 56 appellant 267
aa 5 Ante



I N D E X

- Anteuorte & postuorte dea
rū apud Rom. cultus 211
& A. Gell. lib. 16. cap. 16
Antonij edictum de sumpti-
bus 365
Antonij luxus in dapibus ibi.
279
Aplanes ultima sphaerarū, &
habitatō animarū 53. 127
Apollo cur μὲν ἔσται & uo=
cetur 123
Apollo θυγαῖ & Græcis co=
liur 218
Apollo ἄργεῦς cur dicatur ib.
Apollo Ianus Diana Iana ibi.
Apollo ἀλεξικακὸς cur 263
Apollinis cognomina à pagi=
na 263. usq; ad pag. 270
Apollini boue aurato sacra
fiunt 266
Apollinis sacra apud Came=
rienses ibidem
Apollinis Licij plures cogno=
minis cause 267
Apollo omnium pecorum ani=
tistes & pastor 268
Apollinē Pythonē bestiam sa=
gittis confecisse quid sit 269
Apollinis γένεσις & ara a=
pud Delphos 337
- Apollinis simulacra cur sagit-
tis decorata sunt 262
Apollinis simulacrū oēs solis
effectus exprimens 271
Apollinis lyra quid significet
279
Apollinares ludi 265
Apollonius Argonauticorum
scriptor 453
Ἀπολλῶνιος pathos mouet
389
Apri animalis natura 284
Aprilis quasi aphrilis dictus
235
Aprilis mensis cur à Venere
nominetur ibidem
Aprilis cur Veneri dicat? 284
Aquarius signum ad solem re=
fertur 288
Aqua musto inest 551
Aqua calida mota cur fiat ca=
lidior 553
Aqua niualis cur noxia 567
Aqua marina gelu nunquam
contrahitur 568
Aqua dulcis cur abluendis sordi=
bus magis idonea q̄ salsa 563
Aque fluuiialis & marinæ di=
uersitas ibidem
Aqua

I N D E X

- Aqua marina pinguis 575
Aque puteales cur hyeme su=
mare, astate frigesce ui=
deantur 553
Aquarius signum humane ui=
tæ contrarium 61
Aries insolito colore quid por-
tendat 340
Aræ prius ansæ dictæ 327
Ara Saturni & Opis in Afri-
ca 223
Arbiter agitandis fabulis se-
exercuit 14
Arboribus & herbis crescen-
di tantum uirtus inest 71
Arbores felices & infelices 371
Arborū sola ficus nō floret ib.
Arcades annum tribus mensi=
bus explicant 234
Arcitenens Apollo 513
Argi fabula 278
Argiphontes Mercurius ibid.
Argus cœlum dictus 279
Argyrotroxus Apollo 269
Aries cur primus inter signa
106
Aries cur Marti in zodiaco
assignatus sit 235
Aristoteles animam à seipso
moueri non posse asseruat.
161 162 164
Aries signum ad solem refer-
tur 287
Aster astrum quid sint 73
Asinæ cognomentū unde 207
Aspersio in sacris inferorum
deorum 325
Atheniensium mos in obserua-
tione dierum 191
Atargatis Assyriorum dea,
& eius simulachrum 293
Atlanticum mare, magnum
mare nobis dicitur 148
Atri dies qui dicantur 253
256
Attinen nihil aliud esse quàm
solem 285
Atronij maximi crudelitas in
seruum 225
Augustus sextus mensis unde
appellatus 240
Augusti ioca 308
Augusti patientia 311
Augusti liberalitas erga Græ-
culum 313
Auspiciandi mos obseruatio=
nem dierum docet 192
Australis circulus quis 77 133
Auster



I N D E X

- Auster cur ad nos calidus perueniat cum sit in origine sua frigidus 134
Aues stellis ad litādū datæ 341
Auellana nux seu prænestina 367
Auidius uorantes cur facilius saturentur 566
B Abyloniorū mos in obseruando dies 192
Bacchus Sebadius Thracibus dictus 274
Bacchus cur ἐνυόλιτο 60
gnominatus 276
Bacchepæan deus 274
Balneæ pensiles à quo primū inuente 357
Basilica nux 367
Bellaria quid 321
Bidentes quid proprie 517
Bonæ deæ uaria nomina 237
Bisextilis annus quis dicatur 246
Bonæ deæ ædes quando dicantur 237
Bonæ deæ templum uirum ingredi nefas ibidem
Bosphorum mare an gelu cōstringatur 568
Briseus Liber pater Græcis dicitur 274
Bruma unde 286
Brumale solstitium ibidem
Bulla triumphantiū gestamen apud Romanos 204
Bulle aureæ usus quibus concessus fuerit ibidem
C Cæsaris laus 199
Caducorum corporū natura à luna incipit 58
Calliope cur inter Musas nonum ordinem sit sortita 123
Calendæ fabariæ quæ dicantur 340
Calendis primis nundinæ cedebantur 244
Calendæ unde dictæ 250
Calabra curia unde ibidem
Calendæ Iunoni sacræ 252
Calendaris Iuno quare ibi.
Calor humore nutritur 290
et 570
Calidorum natura 545
Calor generationis causa 549
Calida edulia quare facilius ore comprimamus, q̄ manibus sustineamus 566
Camœnæ unde dictæ 123
Canu

I N D E X

- Canuris peregrinum uerbum 254
302
Candelabrū quid proprie 331
Candens à candore non à calore 455
Cantibus omnis animæ habitus gubernatur 125
Cantibus hominum animi ad bellum incitantur 124
Cantibus receptui canitur ib.
Cantibus remedia ægris præstantur ibidem
Cantharus 471
Calix 352
Canities et caluities cur proprio occupent 439
Capillis sensus non inest 556
Capitis priores partes cur natura rariores fecerit 559
Capricornus et cancer solis porte 60
Caprotinæ Iunonis celebritas et sacra 231
Capricornus ad naturam solis refertur 288
Cardines quatuor nostræ habitationis 133
Carchesium quid 468
Carmentalia 254
Carmen deductū quod 500
Carneades Academicus uiolenta facundia 202
Carne deæ sacra à quo primū instituta 339
Carne deæ cur pulte fabaceæ et larido sacrificetur ibi.
Carneus Apollo 269
Carnes ualidiores cur facilius q̄ tenues digerantur 552
Carnes quomodo in longos usus seruentur 562
Carnes pecudum nocte occisorum cur magis putrescant q̄ quæ interdū 585
Casmilla Camilla 342
Cassij maris origo 147
Castanea nux 367
Catena aurea Homeri quid significet 72
Catadupa Aethiopū locus 129
Catillones qui dicantur 362
Catonis locus in Albidiū 302
Cælo Saturnus pudenda absceidit 216
Centrum quid sit 97
Centrum spheræ solum immobile 110
Centusfi



I N D E X

Centusis quid sit	363	catus	23
Cereorū mittendorū origo in		Circulus lacteus quis	75
Saturnalibus	214	Circulus lacteus solus hominū	
Ceremonia unde	330	oculis subiectus	161
Cereri uino nō libatur	347	Circuli per quem sol meat an	
Cereri quando sacra fiunt sue		bitus	99
prægnante	349	Circuli singularū spherarū in	
Cerebro animalis nullus sen-		duodecim partes diuisi	101
sus inest	356	Circuli terræ quinq;	130
Cerebrū sensu carēs quomodo		Circulus orbis in sexaginta	
corporis sensus gubernet ib.		partes diuisus	137
Chromaticum genus melodiæ		Cisymbium genus uasis	470
musicæ	128	Circum & ipsum Persicum	
Cibariæ leges eadem quæ &		malum	370
sumptuariæ	365	Citrei mali medica uis & ge-	
Cibus tacitos, potus loquaces		neratio	ibi dē
reddere solet	319	Citrei mali à Vergilio descri-	
Cibus simplex an multiplex di-		ptio	ibidem
gestu sit faciliior	332	Citrosa uestis	ibidem
Cibus sitim cur nō domat	365	Ciuilis diei principium & di-	
Cibus an per stomachum tra-		uisio	191
hatur	380	Classis unde dicta	250
Ciceronis laus	84.157	Cleopatrz reginæ luxus in da	
Cicero consularis scurræ ini-		pibus	366
micis dictus	300	Cælum cur moucatur	95
Ciceronis dictum	302	Cælum cur non motu recto,	
Ciceronis ioci	305	sed in orbem agatur	91
Circus quid	74	Cælū cur nunq̃ quiescat	ibi.
Circulus lacteus galaxias uo-		Cæli cor sol ipse cur dicat	95
		Cælestium	

I N D E X

Cælestiū corporū motu, con-		Cornelia lex à quo lata	365
centus quidam redditur	114	Cornu natura peritū uisui	21
Cælestiū corporū cōcentus à		Corpus cur proprie plenum	
quo primū deprehensus ibi.		non dicatur	24
Cælestium corporum inter-		Corpora metallica non plena,	
ualla	125	sed uasta	ibidē
Cælestium corporum diuersi		Corpora superficie finiuntur	
soni	126	ibidem	
Cælestiū corporū soni cur à		Corpus quid	ibidē
nobis non audiantur	128	Corpus solidum quod	25
Cœna luxuriosa pōtifcis	357	Corporis geometrici prima	
Cœna pollucibilis quæ	366	planities	32
Cognomina à proprijs nomi-		Corporum diuisio	33
nibus tracta	207	Corporum mathematicorum	
Coitus quid	324	triplex gradus	35
Coluri duo	77	Corpora physica elementorū	
Colores epicureorū auditor.	13	foedere coalescunt	ibidem
Compitalia ludi	215.254	Corporum omnium tres di-	
Comitia quando auspiciari so-		mensiones	ibi. & 118
lita	235	Corporū quatuor termini	35
Conscientia benefactorum uir		Corporis concepti fabrica	41
tutis præmia	22	Corporū septem gradus	44
Conuiuiorū sermo qualis	186	Corporum septem partes in	
& A. Gell. cap. 11. lib. 13.		aperto	ibidem
Conuiuorū numerus quis	210	Corpora omnia motibus septē	
Conticinium quid	193	agitantur	ibi. & 354
Conceptiue feriæ quæ	254	Corpus cur dēuocis aut dēuocis	
Consultatoriæ hostiæ quæ di-		appellatur	57
cantur	335	Corpus diuinorum rerum sex,	
		anima	



I N D E X

animalis prima substantia	63	Damnatus uerbum sacrificijs	
Corporum terrenorum & coelestium differentia	ibidem	aptum	326
Corporum ex contrarijs qualitibus fabrica	340	December Saturno sacer	212
Corpora ne defluant	363	Delphicum oraculum quod	31
Coruus Augusti salutans	312	Delphius Apollo	272
Crater Liberi patris cur inter leonem & cancrum sit locatus	61	Δελφοῦ quid Græci dixerint	272
Critolaus peripateticus philosophus	202	Delos insula	270
Cruditates unde pueniant	333	Delubrum quid	331
Chrysocomos Apollo unde	268	Democriti opinio de lacteo circulo	75
Cubi forma unde	25.119	Demoſthenis uerbum	303
Cutuli lacus ubi	213	Dentes in homine quando mandibulis emergunt	42
Cyrenenses Saturno sacrificantes fidei recentibus coronantur	212	Dentes in homine sensu carere	335
Cybele cur a leonibus uehatur	285.293	Deus omnium quæque sunt, quæque esse uidentur princeps & origo	69
Cymbium a cymba deductum	409. & 470.	Deuotionis urbium & exercituum uerba	344
Cyrenenses mellis & fructuum repertorem Saturnum crediderunt	212	Diametros quid sit	97
D Litera decoris causa illi teræ apponitur	218	Diameter septies triplicatus mensuram cuiusuis circuli facit	ibidem
		Diameter solis quot stadiorum sit	101
		Diapente unde. Diatessaron unde	36
		Diapente quid	116.121
		Diatess	

I N D E X

Diatessaron quid	116.121	Dies nundinarum qui permisciosi reip. fuerint	244
Diapason quid	116.121	Dies religiosi copulandis nuptijs qui	252
Diapason & diapente quid	116.121	Dies atri qui	253.256
Diatonum musicae melodiae genus	128	Dierum diuſio	253
Diane Triuiae uiarum potestas tributa	218	Dies festi	253
Diana quasi Iana. Ianus Apollo	ibidem	Dies interciſi	ibidem
Diana & Crete uic cur dicatur	388	Dies fasti	255
Δία τῶν ἡμερῶν Cretenses uocant	251	Dies nefasti	ibidem
Dicendi genera quatuor	392	Dies comitiales	ibidem
Dicteria quid	301	Dies comperendini	ibidem
Dicterium sutoris cuiusdam	302	Dies stati	ibidem
Didia lex quando lata	364	Dies preliares	ibidem
Dido quomodo in mensa liberit	348	Dies poſtriduanæ qui	ibidem
Δὶς ὑμῶνος Ἀπόλλωνος	271	Dies trinundinus	258
Diei ciuilis principium & diuſio	191	Dies lustricus unde dictus	259
Diecraftini. Diecraftino	197	Dierum festorum nomina singulaciter prolata, non sunt substantia	195
198		Dieſin quid Pythagorici apellent	117
Diequinti. Diequinto. Diequinto		Digestionum quatuor genera	334
Diequarto. Diequarte		Dijs cur per stropham et antistropham in hymnis metra canontis uersibus canebantur	123
Diepristini. Diepristino		Dij laneos pedes habent	216
Dienoni. Dienono		Dijs serui curæ sunt	225
Dieperendini. Dieproximi ib.		b b Dilucu	



I N D E X

Diluculum quid	193	550
Dioclis Caristij observatio cir-		
ca fabricam humani corpo-		Dulcia cur magis dulcia frigi-
ris	41	da cū fuerit, q̄ ubi calida 569
Diogenes Stoicus	202	Duplaris numerus quis
Diogenes cynicus ex libero		116
seruus factus	232	Dyas post monadem, primus
Diogenis scitū responsum ibi.		est numerus
Dionysij Siculi nobile facinus		31
56		Dyadis & quinarij uirtus ib.
Disipium quid	43	Dyadis & quinarij aptissima
Ditis sedes Platonici inferos		coniunctio
uocitarunt	58	ibidem
Ditis imperium à lacteo circu-		
lo deorsum	60	E Bon Liber pater à Nea-
Ditis ara ubi	214	politani cognominatus
Diuiinarum supernarumq; re-		274
rum sola plenitudo est	24	E & i literis ueteres indiffe-
Diuinis rebus unde insignis		reter plerūq; sunt usi
maleuolentia, aut notabilis		198
bonitas	93	Ebrietatis comes obliuio
Draco unde appellatus	280	61
Draconis species, cur ad solem		Ebrietatis repētina causa
ipsum referatur	ibidem	533
Draco cur ædium adytorum,		Ebrietati dulcedo repugnat
oraculorum custodiæ assigne-		550
tur	ibidem	Ebur, natura corpus densatim
Dulcedinis & suauitatis distan-		est
tia quædam	550	21
Dulcedo ebrietati repugnat		Echo cur nullius oculis obno-
		xia
		289
		Εκφώνησις, id est exclamatio
		pathos mouet
		389
		Eduia calida cur facilius ore
		cōprimamus quam manibus
		sustineamus
		566
		Elementis singulis binæ quali-
		tates insunt
		32
		Elementorum inter se mutua

I N D E X

coniunctio	33	prie significant	518
Elementorum diuersitas æqua		Er, Platonici philosophus	12
bilitate differentiarum com-		Erraticarū stellarū motus	74
pensatur	34	Euocatiōis deorū carmē	343
Elementis quatuor corpora		Eunuchis cur pili desunt	549
omnia constant	35	Eunuchorū uox cur gracilior	
Elementa cur nunquam soluā-		quā aliorum	560
tur, etsi eorū fluxus in aper-		Eunuchorum corpora cur ple-	
to sit	158	runq; pinguescant	561
Elementorū tria interstitia	35	Eunuchis & fœminis cur ube-	
Elysij campi	59	ra grandescant	ibidē
Εμβολισμοί menses qui	243	Exercitus quo deuocētur	343
Enarmonicum genus melodie		Exēplarū uirtutū officia	50
musicæ	128	Exiniæ hostiæ q̄ dicātur	335
Ennij laus	197	F Abriæ calendæ quæ	340
Επιγλωττις à natura p̄uisa,		Fabij Gurgitis luxus	352
& eius officium	580	Fabularū inuentio cui rei uti-	
Epictetus philosophus seruus		lis	14
232		Fabularum diuisio	ibidem
Epiciæcorum tota factio na-		Fabulæ Aesopicæ elegantia fi-	
tur, æ seria irrisit	13	ctionis illustres	ibi.
Επίχατες, quis dicatur	19	Fabularū Orphei & Amphio-	
Epogdous quis numerus	116	nis principium unde	124
Επιτίμνησις, id est, obiurgā-		Fabula Saturni & Celij ex-	
tio pathos mouet	390	plicatur	216
Epitritus primus quis	36.116	Fabula Laurētinaliorum	222
Epitheta quæ apud Vergil. no-		Fabula Pythonis explicat	269
ua uideantur	502	Fabula Inachi	278
Eques & equitare quid pro-		Fabula Herculis interpr.	281
		bb 2	Facinus



I N D E X

- Facinus insigne & memorabi-
le ancillarum 231
Falx messoria cur Saturno sit
212
Fannia lex à quo lata 364
Fasti, Ne fasti dies qui 255
Fatu fatalia uitæ tēpora 66
Fatua dea à fando dicta 238
Fauna dea unde 237
Fauna dea cur sceptrum ma-
nu gestet ibidem
Fauna deæ cur porca sacri-
fietur ibidem
Fax prima 194
Februarius Februo deo cur di-
catus 241
Februarius quare uigintiocto
dies habeat 242, 247
Februarius cur intercalationi
sit deputatus 243
Festorum nominum genitiuus
pluralis quō finiat 195
Festorū dierū nomina singulr
prolata substantiua sunt ibi.
Festa Opalia quæ 223
Festa ancillarum 231
Festus dierum nonarum Ca-
proinarum 231
Festi dies dijs dicati 253
Ferialiū ferialiorū dies 196
Feriæ dedicatæ Laribus 222
Feriæ Iouis Laurentinalia di-
ctæ ibidem
Feriæ & earum genera 253
Fex quasi radix iuni 563
Fex cur in inum omniū subsi-
dat nisi mellis ibidem
Ficorum multa genera 371
Ficus alba ex felicibus nigra
ex infelicibus arboribus 371
Ficus sola arborū nō floret ib.
Figmētōrū generauere p̄fesso
ribus minime conuenire 13
Figure Vergilio peculiāres
quæ 504
Flammæ crepitantes 498
Floralīū, floraliorū dies 196
Flumina infernorum quid sibi
uelint 55
Flute quid πλωτῆς 358
Folliculi genitini qualitas 40
Fortitudinis officia quæ 48
Fortitudo seruorū i bellis 230
Fœminæ duodecimo anno cur
tutela liberantur 42
Fœminæ cur celerius pueris
fiāt ad generādū idoneæ 548
Fœmiarū uox cur tenuior 560
Frigido

I N D E X

- Frigido terra & aqua con-
iunguntur 33
Fructus lectionis quis 475
Fructuum arborum qui frigi-
diores 546
G Alla instrumētum suto-
rium 302
Galli uitæ & cultum oleæ
quando didicerint 150
Gallacium pars diei 193
Gargara mōtis cacumen 465
Gargara oppidū ibi. & 466
Gargares populus 466
Gaudio affecti cur rubescant
561
Geminos signum alternis mor-
tibus uiuere quid sit 287
Gemini signum ad naturam
solis refertur ibidem
Genitiuus pluralis festorū no-
minū, orū nō ium, finit 195
Genera dicendi quatuor 392
Generationis uis in masculis
quando moueatur 42
Generacioni fauentia 545
Geometrici corporis unde pri-
ma planities 32
Gradus corporis dimensionē
complentes septem 44
Grauiū & leuiū motu 163
Græca nux quæ et amygdala
368
Grossi fici non maturescentes
371
H Abitationis nostræ qua-
tuor cardines 133
Harmonia physica quid 35
Harmoniam cœli cur non sen-
tiamus 129
Hederæ uis atq; natura 277
Hemolius quid 36, 116
Hemissphærium terræ duplex
284
Heptas apud ueteres septas 36
Heracles quid 282
Heracleotica nux 367
Herculis sacris cur non inter-
sint mulieres 238
Hercules quæ pars solis 282
Hercules undē appellatus ibi.
Herculis dei cultus maximus
apud Aegyptios ibidem
Herculem gigantes interfecit
se quid sit ibidem
Hercules quare uictor 338
Herculis uictoris ædes duæ ib.
Herculis dei sacra 339
Herculi quādo sacra fiant suæ
663 præ



I N D E X

prægnante	349	quintum librum	391
Hercules idem deus qui & Mars	350	Hominis incrementum per se=ptenarium numerum	41
Herculè cur ebrü & cū poculo finxerit antiquitas	471	Hominum duplex mors	65
Hercules multibibus	ibidem	Homines quādo moriātur ibi.	
Hernici colonia Pelasgorum	459	Homines tutela & prouidētia diuina gubernantur	65
Hernicorum mos eundi in bellum	ibidem	Homini soli ratio, id est uis mentis à deo infusa	70
Hesper, hesperia, unde	194	Homo sola ratione ceteris animantibus præstat	ibidem
Hetrusci musas mūdi cantum esse dicunt	123	Homines glande & baccis alitōs	150
Hetruscis musæ camenæ dictæ	ibidem	Hō nō corpus sed mēs est	158
Hetruscorum magistratum insignia quæ	203	Homo breuis mundus physiceis dicitur	ibidem
Hilaria quid	285	Homīni motus unde	172
Hippocratis aplissima laus	40	Hominem sacrum cur ius fuerit occidere	340
Hiran intestinum retrimenta deducens	44	Horæ unde dictæ	285
Hirij uilla q̄ti uenūdāta	359	Horizon quid, & an omnium unus	77
Historia Palicorū deorū	462	Horizon quē uniuscuiusq; circūscribit aspectus quot stadiorum esse possit	ibidem
Homerici somnij ueritas	46	Horus idem qui & sol	285
Homeri aurea catena de cælo in terras pendens	72	Humani partus frequentior usus nouem mensiū est	30
Homeri laus ampla	151	Humanam uitam sol & luna moderantur	86
495.374			
Homericorū et Vergil. uersuū collationes ferè per totum			

I N D E X

Humanarū rerū uicissitudo	151	dus appellatus	ibidem
Humor sale cōsumitur	564	Ianus quasi Eanus	ibidem
Hyems uulnus solis	284	Iani simulacrum	ibidem
Hyperborei unde dicātur	144	Ianus cur bifrons & quadri frons	ibidem
Hyperbole pathos facit	388	Iani uaria cognomina	219
I & e literis, ueteres indifferenter usi sunt	198	Iduum nomen unde deductum sit	251
Iactare uerbū qd significat	510	Iduare uerbum quid	ibidem
Ianiculum oppidum	211	Idus Iouis ferie	ibidem
Ianuarius Iano sacer	242	Iani & Apollo	263
Ianuarius unde, et cur primus mensium	ibidem	Iecur concretus sanguis & caloris receptaculum	535
Iannualis porta prius uiminalis dicta	220	Iecoris caliditas succū in sanguinem uertit	ibidem
Ianus rex Italie	211	Ieiuni cur magis sitiāt, quā esuriant	570
Ianus cur geminā faciē præferre uideatur ibi. &	242	Ignis æthereus quo nutritur	151
Ianus à Saturno peritiam ruris edoctus	223	Ignis liquidus pro purus	502
Ianus primus æs signauit ibi.		Ignis qualitates diuersæ	587
Iano cur diuini honores decreti	218	Illaudatus, Inculpatus, quid significat	510
Iano ædium introitus & exitus consecrati	ibidem	Im, accusatiuus ab eo quod est is, ueteres dixere	197
Ianus in Italia primus dijs templum erexit	ibidem	Imbrü apud Aegyptios, Arabicos, rarus usus	144
Ianus quis fuerit deus ibi.		Immortale duobus modis dicitur	160
Ianus Apollo. Iana Diana ibi.		Immortalitas animarum quibus	bb 4 bus
Ianus quibusdam sol, alijs mū			



I N D E X

bus rationibus Platonis pro=
betur 160 rum 125
Impar numerus mas, par foe=
mina uocatus 28.121 bus primū intercalatū sit 242
Impar numerus patris, par Inter calari quo tempore coe=
matris appellatione Pytha=
goricis ueneratus 28 ptum sit 245
Imperatiue ferie 254 nutum 288
Inanimū quid 159 Iocus in M. Antonium 302
Indici maris ortus ubi 147 Ioci in Augustum 311
Inedia uenas uacuefacit 366 Iouis stella salutaris hominib=
Inferos quid esse homines pu=
tauerint antiquissimi 55 bus 92
Inferorum flumina quid sibi Iouem cum ceteris dijs profici=
uelint ibidem fisci in oceanū quid sit 152
Inferorū poenae quomodo ac=
cipiendae ibidem ad epulas quid ibidem
Inferi secundum Platonicos et Ioui Idus omnes sacratae 252
eorum locus 57 Iouis ferie Laurentiae 223
Insomnium quid, & unde di=
ctum 17 Iouis fiducia 251
Insomnia falsa attestante Ver=
gilio ibidem Iouem ab aethiopibus inuitari
Insomnis cur frigidis obliu=
tur 545 Iouis alatus curus 290
Insignia Hetruscorum magi=
stratum quae 203 Iouis Heliopolitani simula=
Instaurare uerbum 225 crum 291
Instauratitius dies ibidem Isidis cultus ubi maximus 282
Isidis dea corpus cur cōtinua
Isitium cur difficile digestu sit
551 tis uberibus densatum 283
Isitium 285
Isitium cur difficile digestu sit
551

I N D E X

Isitium unde dictum ibidem Iustitia, respublica, & coetus
Isocratis philosophi respon=
sum 319 hominum constant 11
Italiā regno Ian^o obtinuit 212 Iustitiae fructus cum uita homi=
nis non terminatur ibid.
Itis Thuscis Iouis fiducia in=
terpretatur 251 Iustitiae officia 48
Iuglans unde dicta 367 Ixiōis rota apud iferos qd 55
Iuliae Augusti filiae mores & L Aberij sententiae 316
ioca 314 Lacteus circulus gala=
Iulius quintus mensis appellat=
tus 240 340 xias appellatus 23
Iunius qui & Iunonius dicitur Lacteus circulus quid 75
ibidem hominum subiectus ibid.
Iuno cur Iouis soror & uxor Lactis alimonia cur primū na=
esse dicatur 84 scentibus offeratur 60
Iunonis Caprotinae celebritas Lacte alias lactis quid 371
& sacra 231 Lacus Cutulien. ubi 213
Iunonis Monetae aedes 339 Laïs meretrix 303
Iunoni calēdae cōsecratae 252 Lapis cur magis i uestica, q̄ sto=
Iuno calendaris ibid. macho generetur 583
Iuno aegre, nūcupata ibid. Larium aedes Romae 222
Iuno aeris arbitra ibi. Laridum unde dictum 562
Iuppiter ueteribus mundi ani=
ma dictus 84 Latiar 255
Iuppiter lucis autor 251 Latinae ferie 254 255
Iuppiter lucetius dictus ibi. Latinarū feriarū tēpore, bellū
Iuppiter die spiter Romanis inchoari religiosum 256
appellatus ibi. Latitudo terrae a nobis habita=
te 147
Iuppiter idem qui sol 289 222 250
66 5 Lau



I N D E X

Laudare quid priscis significa	277
uerit	310
Lectio Græcis quid	62
Lectiois fructus	475
Leonis natura, & eiusdē cum	
sole collatio	286 274
Leporum & cochlearum sa-	
ginatio	353
Leuū & grauiū motus	163 437
Lethæus fluuius infernalis	62
Lex somniorum	45
Lex usurpandi	193
Lex Orchia à quo lata	363
Lex Fannia quando lata	364
Lex Didia quando lata	ibid.
Lex Licinia à Crasso	Licinio
lata	ibidem
Lex Cornelia à Cornelio Syl-	
la lata	ibidem
Lex cibaria à Lepido lata	365
Lex Antij Restionis	ibid.
Leges sumptuariæ, eadē quæ	
& cibariæ	ibidem
Liberi patris crater inter can-	
crum & leonem	61
Liber cur in Orphaicorum sa-	
cris tradatur in mēbra dif-	
cerptus	62
Liber pater qui & sol	274
Liberi patris simulachra	ibi.
Liber Thracibus Sebadius di-	
ctus	274
Liberi bellaria	321
Liberi ædes in colle xilmissō	
Liber aliiū dies q̄s dicatur	197
Liber pater uini autor	277
Liber & Mars unus idemq̄s	
deus	277
Liber pater bellorū potēs ibi.	
Libyſtinus Apollo	264
Licinia lex à P. Licinio Crasso	
diuite lata	364
Limma quid	117
Linea sup̄ficiē termin⁹	25. 118
Linea Græcis grāma dicit̄	25
Lineæ fines puncti	25
Litre quid sit	335
Literarum usu æternitas fulci-	
tur	150
Lituus quid sit, & unde appell-	
latus	512
Locus Lucani explicatur	143
Lædoria Scōmata quid	1527
Longitudo quid & unde	25
Loquacitas senectuti familia-	
ris	526
Loxias, Lœmius Apollo	266

I N D E X

Lucis æthereæ conuersio a se	illustratur	emittit	91
ptenario numero	42	Luna luce sua nō calefacit	90
Lucis exordium unde	193	Lunaris populus quis	58
L. Sylla optimus cantor	354	Lunaris annus q̄s dicatur	246
L. Crassus Murenā mortuā		Lunæ proprietates circa inani-	
tanquam filiam luxit	358	mata	588
Lucina cur à parturientibus		Lupercalia sacra quæ	254
inuocetur	388	Lupus inter Tiberinos pisces	
Ludi Apollinares quare insti-		palman obtinet	361
tuti	265	Luxus Q. Hortensij	351
Lunæ motus à septenario nu-		Luxuria F. Gorgitis & Me-	
mero	37	telli Fij	352
Lunæ cursum septenarius nu-		Lycurgus philosophus	181
merus dispensat	ibid.	Lyen frigoris domiciliū	538
Luna quot diebus zodiaci am-		Lyra Apollinis quid signifi-	
bitum conficiat	ibidem	cet	279
Luna quibus dispensationibus		M aius mensis unde di-	
luminis sui uices disponat ibi.		ctus	237
Luna quibus permutationibus		Maia, Maieſta Vulcani uxor	
toto mēse distinguatur ibi.		ibidem	
Luna initium caducorum	58	Maie, Maieſta quando res	
Luna æthereæ terra physicis		diuina celebratur	ibidem
distā	ibi.	Maie sus prægnans sacrificā-	
Luna mortalium corporum au-		do cur macetetur	ibid.
trix & conditrix	ibi.	Maie sacris cur Mercurius	
Lunæ & solis cursus eadem		adiungatur	ibidem
linea	76	Maie ædes quando dicata ibi.	
Lunæ defectus quando	ibi.	Maie diuersa nomina	ibi.
Luna speculi instar lumen quo		Malum quid proprie	369
		Malorum	



I N D E X

Malorū diuersa genera ibi. Mathematicorum corporum
Malorum & nucum differen- triplices gradus 34
tia ibidem Maturare, Mature, Maturi-
Mallij festiū responsum 303 tas quid 513
Mane, Immane unde dicta 193 Medici est futura scire 281
Manibus cur parentetur sole Medicina physica partis sex
aquarium tenente 61 est 578
Mania deæ matris Larium sa- Medicina magis coniectura
cra 214 quam ratione constat ibi.
Martis stella mortalibus ter- Medullis nullus sensus uest 556
ribilia minuitur 93 Melodie musice tria genera
M. Varro quomodo diem di- 128
uiserit 191 Mel optimū, recentissimū, &
Maris Indici, rubri, Cassij, quod in imo uasis est 565
origo 147 Mellis natura & uis medica
Martiale agonium 197 ibidem
Martiū mensis primus à Ro- Mellarium quid 238
mulo Marti dicatus 234 Membra nigra in homine se-
Martio à Marte nomen im- ptem 43
positum 235 Mentis origo à deo 64
Mars & Liber unus idemq; Menippus seruus 232
deus 277 Menippeæ satyræ ibidem
Marspiter ibid. Mensis Februarius cur inter-
Martis simulachrum Acitanis calationi deputatus 244
celebre ibidem Mensis cuiuslibet initium à
Martem Hispani Necyn uo- Romulo 249
cant ibidem Mensis in dies distributio à
Mathematica corpora que di Numa 253
cantur 25 118 Meridianus circus cur nō scri-
batur

I N D E X

batur in sphaera. 77 ma 207
Meridianus circus cur non o- Messala cognomētū unde ib.
minibus idem ibidem Messana urbis conditor Ana-
Meridies quarta pars nostræ xilaus 230
habitationis 133 Metallica corpora non plena,
Meridies quasi medidies ibi. sed uasta dicuntur 24
Meridies pars dici 193 Metelli Pij luxus 352
Mercurij sacra Maio mense Metuētes cur pallor inuadat
fieri consueuerunt 237 552
Mercurius cur Maiae sacris Mille uerborum est, Mille ho-
adhibeatur ibid. minum occiditur, Mille ho-
Mercurius uocis & sermonis minum in exercitu est, Milli-
potens ibidem passum qui uicerit, Latina
Mercurium esse solem 278 sunt 200
Mercurij simulachra cur alis Mille nomen declinabile 200
pinnatis adornata 278 Minerua cur è Iouis capite
Mercurius Argiphōtes cogno- progenita dicatur 273
minatus ibidem Mollusca nux quæ & Persi-
Mercurij figura cur quadra- cum 368
to statu, & uirilibus erectis Monas fons & origo omnium
279 numerorum 30
Mercurio quare tetrachordū Monas neq; principij aut finis
attribuatur ibid. sciens ibi.
Mercurij caduceus quid ibi. Monadis amplissima laus ibi.
Mercurius Camillus appella- Monas ad animā refertur ibi.
tus 342 Monas incorrupta nulli aptius
Mesenterium quid sit 43 quam uirgini iungitur ibi.
Mensis lunæ annus 153. 246 Mortis deum cur modo ditē,
Messana urbs Sicilia nobilissi modo immittē uocemus 57
Mors



I N D E X

Mors hominum duplex	65	Mulieres cur raro iebriēt ib.	
Mors naturalis quæ	ibidem	Mulierum natura calidior an	
Mortuorū sepultura cur cum		frigidior sit	548
cantu	123	Mulli piscis ingens pretiū	360
Morbi unde nascentur	534	Mundi diuisio in duo	58
Mortes duæ, altera animæ, ani		Mundi pars quæ mutabilis,	
malis altera	57	quæ immutabilis	ibid.
Mos quid sit	342	Mundus cur dei templum esse	
Mos tangendi aras	326	dicatur	69
Motu septē uagatiū sphaerarū		Mundi mens sol ipse et tem-	
inferiora gubernantur	37	peratio	96
Motus omnium corporum se-		Mūdi natalis dies q̄s fuerit	107
ptem numero	43 554	Mundus qbus argumētis uide	
Motu cœlestium corporū con-		ri possit nō esse æternus	150
centus sit	114	Mundum æternum esse philo-	
Motum omnem ab alio moue-		sophia autor est	151
ri secūdum Aristotelem	162	Mūdanus annus q̄s, et eius-	
Motuum diuisio secundū Pla-		dem finis	155
tonem	172	Mundo manente humanarum	
Motus homini unde præste-		rerum frequens casus et or-	
tur	ibidem et 174	tus	149
Mot⁹ aīæ ætern⁹ et p̄pri⁹	175	Mundus homo magnus phyfi-	
Moueri aliquid semper dupli-		cis appellatur	158
citer sit	160 162	Mundi huius an uere aliquid	
Mulciber unde dictus	502	intereat	ibidem
Mulieres sacris Herculis in-		Mundus uniuerſitatis princi-	
tereſſe nefas	338	pium	585
Muliebris et senilis corporis		Murænæ cognomē unde	357
contraria natura	546	Murēnam mortuam quis lu-	
		xerit	

I N D E X

xerit	ibidem	Neptuni cognomina	264
Murænæ ubi optima	358	Neiron taurus consecratus	
Musica symphonie insignio-		Aegyptijs colitur	287
res	36	Niualis aquæ natura	567
Musici sonus de sphaerarum		Noctu hac, noctu multa, nox	
cœlestium conuersione	114	pro nocte	197
Musæ nouē cœlestiū sphaera		Nomina stellarum hominum	
rū cōcentus musici dictæ	123	commenta sunt	92
μῦσες Apollo quare ibi.		Nomius Apollo	268
Musici soni cur in sacrificijs		Nonæ unde dictæ	252
adhibeantur	ibidem	Nonis ipsiſ nundinæ caueban-	
Musica sonis cur omnes ca-		tur	244
piamur	125	Nonius Attellanarū scriptor	
Musica melodia tria genera		221	
128		Nouem sphaera uniuerſi mun-	
Mus seruus Epicuri	232	dani corporis	127
Mustū cur non inebriet	550	Nox unde dicta	98
Musto sola dulcedo, non sua-		Nucum uaria genera	367
uitas inest	ibidem	Nuces et mala quo distēt	369
Mustū aquā in se habet	433	Numeris prima perfectio in-	
Mys (alias Mus) Epicuri ser-		corporalitatis inest	24 26
uus	232	Numerorum qui proprie ple-	
Myſia opima segetibus	467	ni esse dicantur	24 43
N ecessitas physicis quid		Numerus superficie et lineis	
sit	35	antiquior	26
Nectar deorū potus esse cre-		Numeri apti ad musicam con-	
ditur	62	sonantiam	116
Nemesim solem esse	288	Numerus primus in duobus	
Nemesis cult⁹ cōtra supbiā ib.		est	119
		Nundi	



I N D E X

Nundinarum dies qui perni- Occiput cur nūq̄ caluescat 559
ciosi reipub. fuerint 244 Occipitis siccitas unde ibi.
Nundine ferie 254 October qui & Domitianus
Nundine an ferie sint 257 240
Nundine Iouis ferie ibid. Octonarius numerus solidum
Nundinarum origo 258 corpus est 27
Nundina Romanorū dea ibi. Octonarius numerus ad cœli
Nuptiarum celebritas quibus harmoniā ceteris aptior ibi.
diebus prohibita 252 Octonarius numerus unde na=
Nutricis ingenū in moribus scatit, & quē generet ibi.
inolefcentis quid possit 427 Octonarius numerus Pytha=
Nux quid sit 369 gorici iustitia appellatus ibi.
Nux iuglans unde dicta 367 Officia uirtutum secundū Stoi
O Bedictia physicis qd 35 cos 48
O Obsoleta uerba fugien- Olearum genera 372
da 199 Oleo quando suauior sapor
Oceanus crescendo septenariū conciliatur 564
numerum tenet 40 Oleum in sinu uase cur opti
Oceanus non uno sed gemino mum 565
ambitu terrā circūfluit 146 Oleum an congelascit 568
Oceanus duo sinus ibid. Omne qd mouetur ab alio mo
Oceanus accessio & recessio uetur secundū Aristotelē 162
146 Omnis & obiecta quid 387
Oceanus exiguitas ibid. Opalia festa quando celebrari
Oceanus cur sub zonam cœli solita 223
perustā à natura locatus sit ibidem
151 Ops dea Saturni uxor credita
Occisit præteritum perfectum Ops & Saturnus frugum in=
à uerbo occido 197 uentores habiti ibidem
Ops

I N D E X

Ops terra dicta ibi. & 238 552
Opi dea cur sedendo sacrificetur 224 Pana deum nihil aliud quā
Opis modo Diana, modo co= solem esse 288
mes Dianæ 473 Pan Inuus dictus 288
Oraculum quid 19 Panos & lunæ fabula 473
Oratio Pathetica quomodo Pantheum templum 366
exprimatur 374 Paralysis unde oritur 545
Orationis pathetica exēplum Paralleli quinq; 76
ex septimo Aeneidos 375 Paralys & Xanthippus 187
Orbis quid sit 74 Parmenides Socrate atq; ib.
Orchia lex à quo primum lata Parætatiōis tēpus 61 & 257
363 Parnassus Apollini sacer 275
Orphei fabula unde principiū Parthorū conuiuia qualia 519
sumpserit 124 Partus humani frequentior
Ossirin nihil aliud esse quā usus quis 30
solem 285 Partus quando septimo mense
Ossa & quadam alia in homi maturetur 41
ne sensu carere 555 Partus quādo nono mense ab=
Ouū ne prius gallina exti= soluatur ibidem
terit 583 Passiones an mēre aīa sint, an
Ouū cur in sacris Liberi pa animæ corpori cōiunctæ 157
tris colatur 585 Passio non uerborū sed rerum
Paganalia sacra quæ 254 intellectu significatur 170
Palici dij & eorum hi= Patera quid sit 350
storia 462 Pathos ex affectu personæ 373
Palicorum deorum cultus & Pathetica oratio qualis esse
templum ibidem debeat 374
Pallor cur metuentes inuadat Pathetica orationis abruptū
cc Pathe ibidem



I N D E X

Pathetica orationis exēplum	Πάθος Apollo	263
ex septimo Aenei. Verg. 375	Πάθος	375
Pathos ab omni etate	377	Penates quid proprie 334
Pathos à fortuna	ibi.	Penatibus quando mulso sacri
Pathos à debilitate	378	flectur 349
Pathos à loco	ibi.	Perennare 235
Pathos à tempore	379	Perfectio prima in numeris
Pathos à causa	ibi.	24 27
Pathos à modo	ibidem	Per particula pro inter à Ver
Pathos à materia	ibid.	gil. poni solita 145
Pathos à simili	383	Perseus Zenonis seruus 232
Pathos ab exemplis	ibidem	Perficum, Mollusca nux 368
Pathos à parabola	384	370
Pathos ab imagine	385	Perfoluo uerbum de uoto pro
Pathos à maiore & minori ib.		prie dicitur 334
Pathos præter spem	387	Phantasma quid 18
Pathos à similitudine passionis		Phanes Apollo 266
ibidem		Phædon seruus ex Socratica
Pathos à sermone ad inanima		cohorte 232
ta conuerso	ibidem	Philosopho an fabulam confin
Pathos ab addubitatione	388	gere liceat 13
Pathos ab attestatone	ibi.	Philosophia quas fabulas ad
Pathos per hyperbolen	ibi.	mittat 14
Pathos per exclamationē	389	Philosophi an fabulis uti so
Pathos per silentium	ibid.	leant 15
Pathos ex repetitione	390	Philosophia meditatio est mo
Pathos per obiurgationē	ibi.	riendi 65
Patrous Apollo	267	Philosophantibus mors appe
Pauonū prim ^o usus Romæ	351	tenda ibidem.
		Philo

I N D E X

Philosophorum uariae secte	lis refertur	288	
de anima	72	Plato compub. in suis libris or	
Philosophia tres partes	137	dinavit	2
Philosophi serui qui extiterūt	182	Planities quid & unde	25
Philosophie laus	297	Planetarū quis ordo	89.107
Philosopho cōuiuorum in pri		Planetarum alij nobis prospe	
mis spectanda ingenia	520	ri, alij aduersi	92
Philosophus nō minus tacēdo		Platonicorū rōnes qbus imor	
q loquēdo philosophat ibi.		tales aīas esse astruunt	160
Πάθος Apollo unde	269	Plato quomodo animam ex se	
Φῶς quid sit	233	moueri dicat	168 174
Physici quod perfectum uitæ		Platonis distichon	304
spatium præscribant	43	Platani uino irrigatæ à Q.	
Physica corpora unde coale		Hortensio	351
scant	35	Plenitudo quibus rebus con	
Pindarus poëta imitationi inac		ueniat	24
cessus	453	Plenitudo quibus numeris con	
Pili quare in uiris & non in		ueniat	ibidem & 44
foeminis	548	Πάθος quid	358
Pinarij custodes ædis Hercu		Poculorū uaria genera	468
lis	339	Podagræ causæ triplices	536
Pinea nux	369	Pœne inferorum quomodo ac	
Pinus tempestiua	501	cipiendæ	55
Piper appositum cuti cur uul		Politicorū uirtutū officia	49
neret, cum tamē deuoratum		Pol ^o seru ^o Philostrati pip.	232
non lædat	552	Pollex unde dictus	572
Pirorum uaria genera	370	Polliōis iocus in Augustū	311
Pisces signum ad naturam so		Pōtificis luxuriosa cœna	333
		Pontica nux	367
		cc 2 Pon	



I N D E X

Ponticum mare cur dulcius ca-	367	Prænestina nux quæ	367
teris	369	Prætextæ origo quæ fuerit	203
Populus lunaris quis	38	Prætexta quomodo usurpari	203
Populifugia quid	328	Prætexta quomodo usurpari	203
Populeæ corona quando in sa-	249	Prætexta quo tempore hono-	204
cris Herculis	249	ris fuerit habitus ibidem	204
Portæ geminæ somnij	21	Prætextæ usus libertinis & eo	204
Portæ solis capricornus &	271	rum filijs concessus	204
cancer	60	Prætexta quomodo in usum	203
Portarum solis altera homi-	60	nominis transierit	203
num, altera deorum	60	Principio nulla origo	158
Porca Faunæ sacrificijs adhi-	238	Principio omnia oriuntur ibi.	158
betur	238	Profanum quid	329
Porricere uerbum sacrificijs	326	Properare, Maturare	313
solemne	326	Properare, Mature	ibid.
Posidonij opinio de lacteo cir-	75	Præmature, Maturitas	ibid.
culo	75	Proserpina quid	284
Postuortæ & Anteuortæ dea	211	Protagoræ apud Platonem di-	184
rum cultus apud Ro.	211	sputatio	184
Potitij unde	339	Proteruia sacrificiū quod	302
Potio eadem cur meracior ie-	365	PROVERBIA.	
uno quam qui cibum sumpse-	365	Ad ungucem	259
rit esse uidetur	365	Assen elephantum dare	308
Potus an per arteriam fibris	379	Canis in Aegypto	302
pulmonis illabatur	379	Dij laneos pedes habent	216
Præcox, præcoquus quid	314	Gargara	466
Præliæres dies q̄ dicantur	255	Herculi clauan, Homero uer-	401
Præmium uirtutum conscien-	22	tia benefactorum	22
Leges			

I N D E X

Leges bonæ ex malis moribus	42	Primum moueatur	42
procreata	364	Putredinis causæ calor & hu-	387
Mulsum quod probe tēperes,	364	mor	387
miscendū esse nouo hymetio	364	Pylades & Hylas histriones	319
& salerno uetulo	364	Pythagoræ laus	180
Opera & impensa perijt	313	Pythagoricis octonarius nu-	27
Qui è nuce nucleum esse uult	369	merus iustitia dictus	27
frangat nucem	369	Pythagoricorum iurifurandi	36
Sexagenarios de ponte deijce	201	religio unde	36
re	201	Pythagoras primus omnium	313
Seruos uocare ad pileum	226	coelestium spherarum con-	114
centum deprehendit	227	Pythionis fabula	269
seruos	227	Pythionis necis ratio natura-	270
Frudentiæ officia	48	lis	270
Psittacus Augustū salutans	313	Pythius Apollo unde	269, 271
Pubertatis anni in utroq; sexu	548	Quadratiū quod quatuor	26
Publij Syri mimographi sen-	319	angulorum est	26
tentiæ	319	Quadruplus numerus q̄s	116
Pudore affecti cur rubescant	362	Qualitates binæ singulorum	32
elementorum	32	Qualitates ignis diuersissime	387
Pueritiam quid prohibeat non	359	inter se	387
canescere	359	Quassare uerbum quid signifi-	310
Pulmone carentia potum ne-	382	cet	310
sciunt	382	Quatuor duplicata quadra si-	26
Punctum in partes diuidi non	80	milia efficiunt	26
posse	80	Quaternarij & ternarij nu-	26
Purgatio foeminarum quando	118		
		cc 3 micro	



I N D E X

microrum laus	32	Religio	330
Quaternario numero deus inso-		Religiosum quod sit et unde ib.	
lubili uinculo inter se clemē-		Remittere animum quid	201
ta deuinxit	ibidem	Rerum mundanarum an ali-	
Quaternarius ad perfectionē		quid intereat	158
anime pertinet	36	Reus uox sacrificiorum pro-	
Quatuor uirtutum genera se-		pria	326
cundum Stoicos	48	Romuli laus	180
Quibus de rebus philosophan-		Romani quomodo diem obser-	
dum in conuiuiō	322	uauerint	191
Quibus de rebus interrogari		Romanorum sacrorum diuer-	
quis cupiat	324	sitas	ibidem
Quinarij et dyadis numero-		Romani Saturnum Sterculēū	
rum uirtus	31	appellant	212
Quinarij et dyadis aptissima		Romanus populus Accae Lau-	
coniunctio	ibid.	rentiae heres	223
Quinarius et supera omnia		Romuli et Remi fratrum nu-	
et subiecta designat	32	trix Acca Laurentia	ibid.
Q. Hortensij luxur	351	Romulus annum in decē men-	
Rationis seu mentis sedes		ses ordinauit	234
in capite est	70	Romanorum luxur	357
Ratione sola homo ceteris ani-		Roscij histrio	354
mantibus praestat	ibidem	Rotantes se in orbem cur uer-	
Rationes Platoniarum de im-		tiginem patiantur	354
mortalitate animarum	160	Rubri maris origo	147
Rationes Aristotelicorum quibus		Rubor corpori cur ex animi	
aia immobilis probat	161, 162	rubore nascatur	362
Religiosi dies copulandis nu-		Sacra Saturni cur aperto	
prijs qui	252	capite fiebant	224

Sacra

I N D E X

Sacra Iunonis Capri omnia	331	Saturnus deorum princeps	210
Sacra Annae deae quando fieri		Saturno decembris sacer	212
solita	235	Saturnia terra dicta cur	ibid.
Sacra Maiae uel Maestae qua-		Saturnaliorum origo et uetu-	
do	237	stas	211 215
Sacris Hercules mulieres in-		Saturno cur omnium fertilium	
teresse non licet	238	disciplinas tribuant	212
Sacra Carnae deae	ibidem	Saturnus mellis et fructuum	
Sagittarius cur ex homine in-		repertor creditur	ibidem
feram per posteriora mem-		Saturnus Romanis Sterculius	
bra degeneret	288	dictus	ibidem
Salutis simulachro cur draco		Saturni tempora cur felicissi-	
subiungatur	280	ma dicta sint	ibidem
Salus quid	ibidem	Saturnalibus seruis permissa	
Salij cur Herculi assignent	330	licentia	ibidem
Salandi studia ante triclinia		Saturnius mons in Italia	ibi-
	355	Saturni ara ubi	214
Salis admixtio cur carnes in-		Saturni templa à quo consecra-	
longum usum seruet	362	ta	215
Salis natura atque uis	ibidem	Saturnalia quando Romae in-	
Sanctum quid	330	stituta	ibidem
Sacrum quid	329 339	Saturni aedes ararium Romae	
Sanctae leges	329		216
Sanguinis et spirituum recc-		Saturnus cur laneos pedes ha-	
pitacula	335	beat	ibidem
Sapientia, et sapientes qui di-		Saturnus κρόν et γένος	
cantur	48	dictus	ibidem
Saturnaliorum et saturnaliū		Saturnus Caelio patri pudem-	
in genitino plurali	195	da absceidit	ibidem

cc 4 Saturn



I N D E X

Saturnus quasi Sathūnus	217	Scorpius signū in zodiaco Ve	
Saturnus cur falcem manibus		neri & Marti cōmunis	236
gestat	ibidem	Scorpius ad solē refertur	287
Saturnaliorum dies	XIIII.	Scyphus Herculis poculū	471
cal. Ianuarias	223	Semen quid sit	386
Saturnus & Ops dij frugum		Seminis natura	335
repertores	ibidem	Seminis genitiui receptaculum	
Saturnus unde dictus	223		24
Saturni & Opis ara in Atti-		Semitonum quid sit	85
ca	ibidem	Semiramis ortus à Nino	112
Saturno cur aperto capite sa-		Semela, Maia Boeotijs appella-	
crificetur	ibidem	tur	237
Saturni festo cur bellum in-		Sementinae feriae quae	254
choari religiosum	255	Semen excitantia	427
Saturnus idem deus qui & sol		Semen exilius reddentia	ibi.
289		Senarius numerus uariae reli-	
Saturitas uenas obstruit	365	gionis & potentiae	30
Satyri Sathunni dicti	217	Senarius numerus solus ex	
Scarus piscis Italiae ignotus		suis partibus constat	ibid.
360		Senes cur facilius inebrientur	
Sciallius Apollo unde	269		347
Scipionis somniū ad quod ge-		Senū sicca corpora & dura ibi.	
nus referendum sit	19	Senectas cur sicca & humecta	
Scipionum nomen unde	207		360
Scōma quid, & uariacius ge-		Senes facile ieiunium tolerant	
nera, quoque modo his uten-			370
dum	527	Sensus numero quique	322.356
Scrophæ cognomentum unde		Sensuum officia septem parti-	
208		bus celebrantur	44
		Sensus	

I N D E X

Sensus in capite uelut in arce		Septenarius numerus totius	
natura constituit	ibidem	corporis mēbra disponit	43
Septenarius numerus cur ple-		Septem in homine membra ni-	
nus dicatur	28	gra appellata	ibidem
Septenarius numerus unde cō-		Septem gradus corporū	ibi.
stet	29	Septem corporis partes in a-	
Septenarius numerus Pallas		perito	ibidem
uocatus	30	Septētrionalis circulus	77
Septenario numero anima mū-		September ex Germanici apa-	
dana generata	36	pellatione	240
Septenarius numerus motus		Serapis cultus apud quos ma-	
lunae causa	37	ximus	282
Septenarius numerus cursum		Serapis & solis indiuidua na-	
lunae dispensat	ibidem	tura	ibidem
Septē permutationes lunae	38	Serapis oraculum	ibidem
Septenarius numerus conce-		Sergij Orata cognomen unde	
ptus & uniuersalis uitae ra-	357		
tio est	40	Sergius Orata primus balneas	
Septenario dierum numero		pensiles habuit	ibidem
purgari à mēstruo fluxu mu-		Sermo conuiuiorū qualis esse	
liorem	40	debeat	186
Septimo die iactum semen in		Seruorū fors nō cōtēnēda	225
mulieris uterū folliculo cir-		Seruitus non hominum sed na-	
cundatur	ibidem	turae uitium	226
Septima hora uitales ne par-		Seruitus uoluntaria turpissima	
tus sint discernit	41	ibidem	
Septē uocales à natura inuen-		Serui cur interdum dominis	
tae	26	hostes	ibidem
Septem uocalium soni	ibi.	Seruorum consilium nonnun-	
		quam	cc 5



I N D E X

quā amplexandum	ibi.	Silētium ne an opportunus ser-	
Seruorum in dominos fidelitas	227	mo conuiuijs cōueniat	522
Seruorū solers ingenium	229	Sinapi appositum cuti cur uul-	552
Seruorum magnanimitas	ibi.	nus excitet	
Seruorum animositas	ibidē	Syrenas singulis orbibus insi-	
Seruorum opera fortitudoq;		dere quid	122
in bello	230	Sisyphum apud inferos saxum	
Serui Volones dicti	ibidem	uolucere quid	56
Serui philosophi qui	232	Smyntheus Apollo	269
Serui Tullij incertus dies na-		Soliditas quid & unde	25.34
talis	244	Solis uicissitudines quando cō-	
Sibylla qui & Sylla	265	tingant	39
Sidus quid	73	Sol causa uitæ omnium	ibi.
Sideribus unde nomina impo-		Solis due portæ, capricornus	
sita	92	& cancer	60.271
Signorū capacitas latitudinem		Sole aquarium tenēte cur ma-	
zodiaci exegit	76	nibus parentetur	61
Singule stellæ uniuersa terra		Solis & lunæ cursus per ean-	
maiores	80	dem lineam	76
Signorū primū, aries cur	106	Solis deliquium quando con-	
Signa diuersorum numinū asi-		tingat	ibidem
gnata potestati	107	Sol quanto minor sit suo cir-	
Sigillaria quid & eorundem		co	80
erigo	224.233	Solis tardior quā lunæ cur-	
Signa zodiaci ad naturam so-		sus	87
lis referuntur	286	Solis ordo inter planetas	88
Simulacra cur in aquis maiora		Sol & luna humanæ uitæ mo-	
ueris uideantur	575	deratores	96
		Solem Hērāclitus fontem cœle-	
		stis	

I N D E X

stis lucis appellat	95	Somnium Scipionis quæ ge-	
Solis diuersa noīa ibi. &	260	nera somni cōplectatur ibi.	
Solis magnitudo	96.101	Somnia quæ pro ueris habent	
Solis regressus à finibus tro-		da sint	20
picorum	142	Somnij geminæ portæ	21
Solida corpora quot dimen-		Somnij portæ ex ebore &	
sionibus distendantur	118	cornu	ibidem
Solis annus duodecim menses		Somniorum lex	45
115.246		Somnij Homericæ ueritas	46
Solis cursus quot diebus per-		Sonus puerorum quando in-	
ficiatur	246	uerba prorumpat	42
Solem ἀπὸ δὲ λέγουσιν dicunt	261	Sonus tono minor semitonum	
274		dicuntur	116
Sol boni consilij creditur an-		Soni musici cur sacrificijs ad-	
tistes	288	hibiti	123
Sol cur Dionysius dictus ibi.		Sonus unde fiat	126
Solis ueneratio sub nominibus		Sonus quomō aut acutior aut	
Serapis & Isis	282	grauior proferatur ibi.	
Solis ornamenta sub nomine		Sonus cœlestium corporū cur	
Attinis	285	à nobis non audiantur	129
Sol Iouis oculus	ibidem	Sors seruorum non contemnē	
Solis simulacrum apud Aegy		da	225
ptios	ibidem	Sphærarum uagantium 7. or-	
Sol matutinus cur solito ma-		dines	37
ior uideatur	575	Sphæra quid sit	73
Solstitia unde dicta	142.286	Sphærarū uagantiū motus infe-	
Solonis laus ampla	181	rriora quæq; gubernat ibi.	
Soniorū quæq; genera	17.19	Sphæra extrema quo sensu	
Somnium quid sit	19	summus deus uocetur	83
		Sphæra	



I N D E X

Sphærarum singularum circu- Stellarum nomina unde 92
lorumq; diuisio 101 Stella cur malefica esse dica-
Sphæra prima aplanis uoca- tur ibidem
tur 128 Stella inferiorum sphærarum
Sphære primæ motus q̄s 128 qua ratione in zodiaco me-
Sphærarum uagantium motus are dicantur. 101
qui ibidem Stella aliæ breuiore, aliæ lon-
Squalere uerbum quid Verg. giori cursu zodiacum per-
significet 511 currunt ibidem
Squamarum aëris medica uis Stereon corpus quod 25
389 Stratonis obseruatio circa fi-
Statiuæ seriæ quæ 254 bricam humani corporis 41
Stati dies qui dicantur ibi. Stomachus paterfamilias me-
Stella quid sit 73 dicis dictus 335
Stellarum specifica differentia Styli dicendi duo 394
ibidem Sumptuariæ leges eadem ciba-
Stellarum errantium proprius riæ dictæ 365
motus 74. 84 Superficies ultimus terminus
Stellarum omnium par celeritas corporum 35. 118
tas & similis motus 74 Superficies unde ibidem
Stellarum quedam cur nobis Sus prægnans cur Maie scilicet
semper uideantur, quedam crificijs mactetur 237
non semper 79 Syenæ ciuitatis situs 143
Stellæ singulæ uniuerſa terra Symphonie musice quinque,
maiores 80 & unde constent 116
Stellæ fixæ an suo motu agan- Συζυγία neruorum in homine
tur 84 quid & quot numero 557
Stellarum fixarum motus cur Antali fabula quid my-
nobis incognitus ibidem sterij habeat 56

Tarqui

I N D E X

Tarquinius Priscus Demarati Terræ mensura quoties mul-
filius 204 tiplicata quantitatem solis
Tarentina nux 369 efficiat 96
Tarentinæ oues ibidem Terræ umbra unde fiat 98
Taurus signum cur Veneri Terræ ambitus quot milium
assignatum 236 stadiorum 101
Taurus signum ad naturam Terra cur immobilis hæreat
solis refertur 287 110
Taurus quibus dijs immole- Terrarum horizon diuidit 131
tur 346 Terræ quinque zone ibidem
Tempus motus cōcepti foetus in utero 31 Terra Saturnia dicta 212
Temperantiæ officia 48 Terræ pars quæ sub pedibus
Tempus ante mundū non fuit nostris est habitatur, & di-
151. 217 stincta est zone perinde ac
Tempora solis cursus efficit nostra 134
151 Terræ quam habitamus lati-
Tempus quid sit 217 tudo 147
Terentij unde dicti 369 Terra Ops dicta 223
Ternarij & quaternarij laus 284 Terræ hemisphærium duplex
32 Tesseræ cubus dicta 25. 119
Ternarius animæ perfectionē Thasia nux quæ & amyga-
designat 36 la 368
Terra tota puncti instar ad Theocritus Chius propter
cælum 79. 131 scomna occisus 529
Terra punctum ad magnitudinem circulorum 79 Theophrasti sententia de la-
Terra immobilis hæret 90 98 steo circulo 75
Terra, aëris & aquæ sex 91 Theron rex citerioris Hispaniæ 282
Theræus



I N D E X

Theracus Apollo unde 218
Thymbræus Apollo unde 269
Timentes quare laxamentum
uentris patiantur 362
Tityonis iecur à uulture tondi
quid sit 36
Toga picta & prætexta in-
stignia magistratuum Hetru-
scorum 203
Tonus qd & eius diuisio 116
Transmittere cursu campos
499
Tremor unde 362
Tria in omni motu 164
Trigonum corpus quod 25
Triplaris numerus quis 116
Tria ad effectum uidendi ne-
cessaria 376
Tritones cur in æde Saturni
uideantur 216
Trinundinus dies quis 258
Tristis pro amaro 312
Tullus Hostilius 111. Roma.
rex 203
Tullus Hostilius prætextæ u-
sum primus instituit ibi.
Tuba an à lituo augurandi
differat 312
Tucula seu Philotis ancilla 131

Tutela ius in pueris ad usq;
decimū quartū annū 42
V Atinius lapidatus 316
Veneris stellæ unde 110
tabilis benignitas 92
Venus unde procreata 216
Veneris Architidis apd' Assy-
rios maxima ueneratio 284
Veneris deæ imago cur obnu-
pto capite uideatur ibidē
Venerem prouocantia 345
Ventris duo orificia 335
Venæ quomodo uacuescant et
obstruantur 365
Verba obsoleta exautorataq;
fugienda 199
Vesper pars diei & unde 194
Vestæ deæ aris quando nouus
ignis accendebatur 235
Vestibulum quid sit 314
Ve particula ibidem
Vexare uerbum quid signifi-
cet 309
Viciisitudinis humanarū rerū
causæ 131
Vidua unde dicta 252
Vini naturæ et medica uis 364
Vinum fomes & incitabulum
ingenij 321

Vinum

I N D E X

Vinum naturæ ne frigidum an
calidum 344
Vinum aconito hausto mede-
tur ibidem
Vinū sudore defessis, & laxa-
to uentre cur ingeratur ibi.
Vino cur insomnis oblinat ibi.
Vinum defecatum cur uali-
dus 363
Vina cur in Aegypto frigida
353
Vinum optimum quod uetu-
stissimum 363
Vinum cur semiplenis uasis in
acorem corrumpatur ibi.
Vinum quod in medio uasis
est cur optimum ibidem
Vina cur nunquam uel raro
conglascant 368
Vergilij laus 36. 67. 255. 260
295. 296. 327. 392. 395. 442
Vergilius Homericæ perfectio
nis in omnibus imitator 46
Vergilij epistola ad Augustū
295
Verg. pontifex maximus 296
Vergilius summus augur ibi.
Vergilius propriissime uerbis
ad sacrificia pertinentibus
usus est 326
Vergiliana æneis unde effigia
ta 395
Vergilij & Homeri uersuum
collatio 392
Vergilij sedula æmulatio Ho-
meri epithetorum 442
Verg. declinationibus Græcis
maxime oblectatus 456
Vergilius cur Acheloum pro
aqua posuerit 457
Vergilium non nisi ab his qui
Græce calluerint intelligi
posse 474
Vergilius quos uersus uel ex
dimidio sui uel penè solidos
ex alijs traxerit, à pag. 475
usq; ad 498
Vergil. quibus epithetis usus
sit 302
Vergilius quibus figuris usus
sit 304
Virgo signum cur manu ari-
stam habeat 287
Virtutum stabiliora præmia
22
Virtus sola beatos efficit 48
Virtutum officia ibidē
Virtutū quatuor genera 48
Virtutis

I N D E X

Virtutis fructus in quo consi-	123	Vrania cur octaua Musarū	123
stat	149	Vrbes quō deuoueantur	344
Virtutū duplex genus	180	Vri gallica uox	302
Vitisator Dionysius	302	Vrina potus retrimentū	382
Vitulari quid	327	Vsurpandi lex	193
Vitula dea letitiæ præses ibi.		Vuarū multa genera	372
Visio quid & quō fiat	19.176	Vulnera ex areo mucrone fa-	
Vlios Apollo	264	cta cur minus noxia	389
Vmbra terræ unde	98	Z odiacus quomodo lati-	
Vmbra quō pellatur	143	tudinē adeptus sit	76
Vmbilicus quando Primum ap-		Zodiacus unus, & quibus si-	
pareat	41	gnis constet	101
Vmbri quō diē diuiserūt	192	Zodiacus in 12. partes diuisus	
Vnitas apud geometras primū		ibi. & 106	
locum obtinet	26	Zodiacus signifer appell.	106
Vnitas sons & origo nume-		Zodiacus inter ambas tempe-	
rorum	29	ratas uoluitur	144
Vnguibus hominis nullus sen-		Zodiaci signa ad naturam so-	
sus inest	353	lis referuntur	286
Vnio Cleopatæ reginæ Ae-		gypti Latine libra, signum	
gypti	366	zodiacum	236
Vocales septem à natura, &		Zone quinq; terræ	130
earum pronunciatio	42	Zonarū cœli procul à sole po-	
Vocaliū soni septē nūero ibi.		sitarū perpetuū frigus	90
Voces quibus Vergil. primus		Zone quinq; habitabiles, quinq;	
usus esse uidetur	498	itidē habitatiōis impatiē.	131
Voluptas deæ sacellū ubi	222	Zone eadē terræ insunt quæ	
Vomere undā apd Verg.	498	cœlo	141
Vox cur in foeminis & eunu-		Zone temperatæ q̄s finis ibi.	
chis sit tenuior	360		

F I N I S.

S O M N I V M

SCIPIONIS EX LIBRO

sexto Ciceronis de republi-
ca excerptum.



VM IN AFRICAM VE-
nissim, Anitio Manlio consule ad
quartam legionem tribunus, ut scis-
tis, militum, nihil mihi potius fuit,
quàm ut Masinissam conuenire re-
gem, familie nostræ iustis de causis
amicissimū. Ad quem ut ueni, com-

plexus me senex, collachrymauit: aliquantoq; post susce-
pit in cœlum, & grates, inquit, tibi ago summe Sol, uo-
bisq; reliquis cœlites, quod antequam ex hac uita migro,
conspicio in meo regno, & his testis P. Cornelii Scipio-
nem, cuius ego nomine ipso recreor. Ita nunquā ex animo
meo discedit illius optimi atque inuictissimi uiri memoria.
Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra republi-
ca percontatus est: multisq; uerbis ultro citroq; habitis,
ille nobis cōsumptus est dies. Post autem regio apparatu
accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum
senex nihil nisi de Africano meo auo loqueretur, omniaq;
eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde
ut cubitiū discessimus, me & fessum de uia, & qui ad mul-
tam noctem uigilasset, arctior quàm solebat somnus com-
plexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc quod cra-
mus locuti: sit enim ferē, ut cogitationes sermonesq; no-
stri



stri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo uidelicet sepiissime uigilans solebat cogitare & loqui) Africanus se ostēdit, ea forma, qua mihi ex imagine eius, quam ex ipso notior erat. Quem ut agnouit, equidem cohorrui. Sed ille, Ades inquit animo, & omitte timorem Scipio: & quæ dicam, memoriæ trade. Vides ne illam urbem, quæ parēre pop. Roma. coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (Ostendebat autem Carthaginem, de excelsa & pleno stellarum illustri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc uenis penē miles. Hanc hoc biennio consul euerteris, eritq; cognomen hoc tibi per te partum, quod habes ex nobis adhuc hereditarium. Cum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, censorq; fueris, & obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, delegere iterum consul absens, bellumq; maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru Capitolii inuectus, offendes rempub. perturbatam consilij nepotis mei. Hic tu Africane ostēdas oportebit patriæ, lumen animi, ingenij, consilijq; tui. Sed eius temporis ancipitem uideo quasi factorum uitam. Nam cum ætas tua septenos officios solis anfractus reditusq; conuerterit, duoq; hi numeri (quorum uterq; plenus, alter altera de causa habetur) circuitu naturali, summā tibi fatalem confecerint, in te unum atq; tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur. Tu eris unus, in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa, dictator remp. constitutus oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius, ingenuissentq; ceteri uehementius,

tius, leniter arridens Scipio, quæso, inquit, ne me à somno excitetis, & pax sit rebus. Audite cætera. Sed quo sis Africane alacrior ad tutandā remp. sic habeto: Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo ac definitū locum, ubi beati sempiterno æuo fruuntur. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit (quod quidem in terris fiat) acceptius, quam concilia cætusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates apellantur. Harum rectores & conseruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Hic ego, & si eram perterritus, non tam mortis metu, quam insidiarum à meis, quæsiui tamen, uiueret ne ipse, & pater Paulus, & alij quos nos extinctos arbitramur. Imò uero, inquit, ij uiuunt, qui è corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad te uenientē patrem Paulum. Quem ut uidi, equidem uim lachrymarū profudi: ille autem me complexus atque osculans, flere prohibebat. Atque ego ut primum sictu represso, loqui posse coepi, quæso, inquam, pater sanctissime atq; optime, quoniam hæc est uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus is, cuius hoc templum est, omne quod conspicias, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quæ terra dicitur: hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ rotundæ & globosæ diuinis animæ mentibus, circulos suos orbisq; conficiunt celeritate mirabili.

4 SOMNIVM SCIPIONIS.

Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominū uita migrandū est, ne munus humanum assignatū à deo, defugisse uideamini. Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiā cole & pietatem: quæ cū sit magna in parētibus & propinquis, tum in patria maxima est. Quia ea uita, uia est in cœlum, & in hunc cœtum corū, qui iam uixerūt, & corpore laxati illum incolunt locū, quem uides, (Erat autē is splendidissimo candore inter flammās elucens circulus) quem uos (ut à Graijs accepistis) orbem lacteū nuncupatis. Ex quo omnia mihi contēplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autē hæ stellæ, quas nunquā ex hoc loco uidimus: & hæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat illa minūta, quæ ultima cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarū autē globi, terræ magnitudinē facile uincebāt. Iam uero ipsa terra ita mihi parua uisa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, poeniteret. Quam cum magis intuerer, queso (inquit Africanus) quousq; humi defixa erit tua mens? Nonne aspicias quæ in templa ueneris? Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorū unus est cœlestis extimus, qui reliquos complectitur omnibus, summus ipse deus, arcens & cōtinens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro contrario motu atq; cœlam. Ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniā nominant. Deinde hominū generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum

rutilus

SOMNIVM SCIPIONIS. 5

rutilus horribilisq; terris, quem Martem dicitis. Deinde subtermediā ferē regionem Sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorū, mens mundi & temperatio: tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimoq; orbe luna radijs solis accensa conuertitur. Infra autem eam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominū generi datos. Supra lunā sunt omnia æterna. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi: quid hic, inquam, quis est, qui complet aures meas, tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu & motu ipsum orbium conficitur: & acuta cum grauib; temperans, uarios æquabiliter concentus efficit. Nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauius, ex altera autē acute sonent. Quam ob causam summus ille stelliferi cœli cursus, cuius conuersio cōcitator est, acuto & excitato mouetur sono: grauius autem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa mediū locum mundi. Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est modorum, septem efficiunt distinctos intervallos sonos, qui numerus rerum omnium ferē nodus est. Quod docti homines neruis imitati atque cantibus, aperuerunt sibi reditum ad hunc locum: sicut alij, qui præstantibus ingenijs, in uita humana, diuina studia coluerunt. Hoc sonitus



nitū oppletæ aures hominum obsiduerunt: nec est ullus hebetior sensus in uobis. Sicut ubi Nilus ad illa quæ Catadupa nominantur, præcipitatur ex altissimis montibus, ea gens quæ illum locum accolitur, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic uero tantus est totius mundi incitatisima conuersione sonitus, ut cum aures hominū capere non possint: sicut intueri solem aduersum nequitis, eiusque radijs acies uestra sensusque uincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domum contemplari: quæ si tibi parua, ut est, ita uideatur, hæc cœlestia semper spectato, ista humana contemnit. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis, et in ipsis quasi maculis, ubi habitat, uastas solitudines interiectas: hosque qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit: sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam aduersos stare uobis, à quibus expectare gloriam certe nullam potestis. Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et circumdatam cingulis. Et quibus duos maxime inter se diuersos, et ipsis uerticibus cœli ex utraque parte subnixos obriguisse pruina uides: medium autem illum et maximum, solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistant, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aquiloni quem incolitis, cerne quam tenui uos parte contingat. Omnis autem terra quæ colitur à uobis, angustata uertici

uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine quam sit paruus uides. Ex his ipsis cultis notisque terris, num aut tuum aut cuiusquam nostrum nomen, uel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit? uel illum Gangem tranare? Vel quis in reliquis orientis aut obeuntis solis ultimis, aut aquilonis austris uel partibus tuum nomen audiet? Quibus anputatis, cernis profecto, quantis in angustijs uestra se gloria dilatare uelit. Ipsi autem qui de uobis loquuntur, quam loquentur diu? Quinetiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusque nostrum à patribus acceptas posteris proderere, tamen propter eluiones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab his qui postea nascentur, sermo fore de te, cum ab his nullus fuerit qui ante nati sint, qui nec pauciores, et certe meliores fuerant uiri, præferim, cum apud eos ipsos, à quibus nomen uestrum potest audiri, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, unius astri reditum metiuntur, cum autem ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uere uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quam multa hominum secula teneantur. Namque ut olim sol deficere hominibus extinguique uisus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit:



8 SOMNIVM SCIPIONIS.

ita quando ab eadem parte sol, eodemq; tempore iterum
defecerit, tum signis omnibus stellisq; ad idem principiu
reuocatis, expletu annu habeto. Cuius quidem anni non-
dum uicesimam partem scito esse conuersam. Quocirca si
*als, spera- reditu in hunc locu * desperaueris, in quo omnia sunt ma-
ueris. gnis et praestantibus uiris, quanti tandem est ista hominu
gloria, quae pertinere uix ad unius anni partem exiguan
potest? Igitur alte spectare si uoles, atque hanc sedem et
aeterna domu contueri, neq; te sermonibus uulgi dederis,
nec in praemijs humanis spem posueris rerum tuaru. Suis
te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum decus.
Quid de te alij loquantur, ipsi uideant, sed loquentur ta-
men. Sermo enim ille omnis, et angustijs cingitur his re-
gionum quas uides, nec unquam de ullo perennis fuit, et
obruuntur hominum interitu, et obliuione posteritatis ex-
tinguitur. Quae cum dixisset, ego uero, inquam, Africane,
siquidem benemeritis de patria quasi limes ad coeli aditu
patet: quanquam a pueritia uestigijs ingressus patris et
tuis, decori uestro non defui, nunc tamen praemio tanto
proposito, enitar multo uigilantius. Et ille: Tu uero eni-
tere, et sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc.
Nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cu-
iusq; is est quisq;: non ea figura quae digito demonstrari
potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus qui ui-
get, qui sentit, qui meminit, qui prauidet, qui tam regit et
moderatur et mouet id corpus, cui praepositus est: quam
hunc mundum ille princeps deus. Et ut mundum ex qua-
dam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus,
animus sempiternus mouet. Nam quod semper mouetur
aeternum

SOMNIVM SCIPIONIS

9

aeternum est: quod autem motu affert alicui, quodq; ipsum
agitur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi fine
habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nun-
quam deseritur a se, nunquam ne moueri quidem desinit:
quinetia ceteris quae mouentur, hic fons, hoc principiu est
mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex princi-
pio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re fieri potest:
nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde.
Quod si nunquam oritur, nec occidit quidem unquam. Na
principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec
ex se aliud creabit. Siquidem necesse est a principio oriri
omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a
seipso mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: uel con-
cidat omne coelum, omnisq; natura consistat necesse est,
nec uim ullam nanciscatur, quae a primo impulsu mouea-
tur. Cum pateat igitur, aeternum id esse, quod a seipso mo-
ueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam ne-
get? Inanimatum est enim omne quod impulsu agitur
externo. Quod autem anima est, id motu cietur interiore
et suo. Na haec est propria natura animae atq; uis. Quae
si est una ex omnibus quae sese moueat, neq; nata certe est,
et aeterna est. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt au-
tem haec optime cura de salute patriae, quibus agitur et
exercitatus animus, uelocius in hanc sedem et domum
suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum cum inclu-
sus erit in corpore, eminebit foras: et ea quae extra erunt
contemplans, quammaxime se a corpore extrahet. Nam
eorum animi qui se uoluptatibus corporis dederunt, ca-
rumq; se quasi ministros praebuerunt, impulsuq; libidia-
a s num

IN SOMNIUM SCIP.

num uoluptatibus obedientium, decorum & hominum iura uiolauerunt, corporibus elapsi, circū terram ipsam uoluntur, nec hunc in locū nisi multis exagitati seculis, reuertuntur. Ille discessit, ego somno statim solutus sum.

MACROBII
AVRELII THEODOSII VIRI
Consularis & illustris in somnium Scipionis
expositionis quam elegantissimam
liber primus.

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de republica libros: Curq; aut ille indicium Eri, aut hic somnium Scipionis operi suo adscribit.

CAP. I.

Differentia.



Similitudo.

Cur aut Plato Erem reuiscētem, aut Cicero Scipionem somnio excitatū induxerit.

INTER PLATONIS & Ciceronis libros quos de republica uterque constituit, Eustachi filii uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc interesse prima fronte prospeximus, quod ille rempublicam ordinauit, hic retulit. Alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, differuit. In hoc tamen uel maxime operis similitudinem seruauit imitatio, quod cum Plato in uoluminis conclusionem à quodam uitæ reddito, quam reliquisse uidebatur, indicari faciat, qui sit exutarum corporibus status animarum, adiecta his quadam sphaerarum uel siderum non otiosa descriptione: rerum facies non dissimilia significans, à Tulliano Scipione per quietem sibi inge-

LIBER I.

II

bi ingesta narratur. Sed quod uel commento tali, uel huiusmodi somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum publicarum statu loquebatur, quo uel attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbis globosq; describere: de stellarum modo, de cæli conuersione tractare, quæ sit dignū & mihi uisum est, & alijs fortasse uideatur: ne uiros sapientia præcellentes, nihilq; in uestigatione ueri nisi diuinum sentire solitos, aliquid castigato operi adieciisse superfluum suspicemur. De hoc prius ergo pauca dicenda sunt, ut liquido mens operis de quo loquimur, innotescat. Rerum omnium Plato & ætuum naturam penitus inspiciens, aduertit in omni sermone suo de reipublicæ institutione proposito, infundendum animis iustitiæ amorem, sine qua non solum respublica, sed ne exiguis hominum cœtus, nec domus quidem parua constabit. Ad hunc porro iustitiæ affectum pectoribus inculcandum, nihil æque patrocinaturū uidit, quam si fructus eius non uideretur cum uita hominis terminari. Hunc uero superstitem durare post hominem, qui poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate constaret? Fide autem facta perpetuitatis animarum, consequens esse animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbi uel meriti, deputata sint. Sic in Phædone, inexpugnabilem luce rationum anima in ueram dignitatem proprie immortalitatis asserta, sequitur distinctio locorum, quæ hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam sibi quisque uiuendo sanxerit. Sic in Gorgia post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus animæ

pus animarum, morali gravitate Socraticæ dulcedinis amonemur. Idē igitur obseruanter secutus est in illis præcipue uoluminibus, quibus statum reipublicæ formandum recepit. Nam postquam principatū iustitiæ dedit, et docuit animam post animal non perire, per illam demum fabulam (sic enim quidam uocant) quō anima post corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis asseruit: ut iustitiæ uel cultæ præmium, uel spretæ pœnam animis quippe immortalibus subiturisq; iudiciū, seruari doceret. Hunc ordinē Tullius nō minore iudicio reseruans, quā ingenio repertus est. Postquam in omni reipublicæ otio ac negotio palmam iustitiæ disputando dedit, sacras immortalium animarum sedes, et cœlestium arcana regimē, in ipso consummati operis fastigio collocauit: indicās quō bis perueniendū uel potius reuertendū sit, qui reipublicam cum prudentia, iustitia, fortitudine, atq; moderatione tractauerint. Sed ille Platonius secretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio: qui cum uulneribus in prælio acceptis uitam effudisse uisus, duodecimo demum die inter ceteros unā perēptos ultimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima, seu retenta, quicquid emensis inter utraq; uitam diebus egerat uideret, ut, tanquā publicum professus iudiciū, humano generi nuntiaret. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse ueri cōscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis uitans, excitari narraturum quā reuiuiscere maluit.

Quid respondendum Colori Epicureo, putanti philosopho non esse utendum fabulis: quasq; fabulas philosophia recipiat, & quādo his philosophi soleant uti.

CAP. II.

Ac prius

Ac prius quā somnij uerba consulamus, enodandum nobis est, a quo genere hominum Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam, uel ne idem sibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitum uulgius intelligi, sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos et legisse talia, et ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur, et quos in tantū philosophum referat, quandam censuræ exercuisse leuitatem, quis uel eorum etiam scriptam reliquerit accusationem: et postremo, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, responderi conueniat obiectionis. Quibus, quod factū facile est, enervatis, iam quicquid contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium, seu iaculatus est unquam morsus liuoris, seu forte iaculabitur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio æquo semper errore a uero deuiat, et illa existimās ridenda quæ nesciat, sacrum uolūmē et angustissima irrisit naturæ seriæ. Colores uero inter Epicuri auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit quæ de hoc amariius cauillatus est. Sed cetera quæ iniuria notauit (siquidem ad somnium de quo hic procedit sermo, nō attinet) hoc loco nobis omittēda sunt. Illam calumniā persequemur, quæ nisi supplodetur, manebit Cicero cum Platone cōmunis. Ait enim a philosopho fabulam nō oportuisse confingi, quoniam nullum fingenti genus ueri professoribus cōueniret. Cur enim, inquit, si rerum cœlestium notionem, si habitū nos animarū docere uoluisti, non simplici et absoluta hoc insinuatione curatum est, sed quesita persona, casusq; excogitata nouitas, et composita aduocati scena figmētī, ipsam quærendi

Quid Platonem obiecerit Colores Epicureus.



Responso

Quas fabulas
philosophia reci-
piat & quas reci-
piat.

rendi ueri ianuam mendacio pollueret? Hæc quoniam cum de Platonico Ero iactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis incusant: (Vtraq; enim sub appposito argumeto electa persona est, quæ commoda enuntiandis haberetur) resistamus urgenti, et frustra arguens refellatur calumnia: ut una dissoluta, utriusq; factum, incolumē, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis repugnat philosophia, nec omnibus acquiescit. Et ut facile scerni possit, quæ ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo sacræ disputationis excludat, quæ ne etiam sepe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum: Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoq; in bonam frugem gratia repertæ sunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ, quales Menander, cuius uel imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis casibus amatorum referta: quibus uel multum se Arbitræ ercui, uel Apuleium nonnunquam lussisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias proficitur, è sacrario suo in nutricum cunas, sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem quæ ad quandam uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, sit secunda discretio. In quibusdam enim et argumentum ex ficto locatur, et per mendacia ipse relationis ordo contextitur, ut sunt illæ Aesopie fabulæ elegantia fictionis illustres. At in alijs argumentum quidem fundatur ueri soliditate, sed hæc ipsa ueritas per quedam composita et ficta profertur: et hæc iam uocatur narratio fabulosa, non fabula: ut ceremoniarum sacra Hesiodi et Orphei, quam de decorum proge-

me

An.

nie actus ue narrantur: ut mystica Pythagoreorum sensa referuntur. Ergo ex hac secunda diuisione quam diximus à philosophiæ libris prior species, quæ concepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursus discretionem scissa, diuiditur. Nam cum ueritas arguitur modus per figmentum uera referendi. Aut enim contextio narrationis per turpia et indigna numinibus, ac monstro similia componitur: ut dei adulteri, Saturnus patris Cælij pudenda abscindens, et ipse rursus à filio regno potito in uincula coniectus: quod genus totum philosophi nescire malunt. Aut sacrarum rerum notio sub pio figmentorum uelamine, honestis et tecta rebus, et uestita nominibus enuntiatur. Et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cum igitur nullam disputationi pariat iniuriam uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoculus à fabulis fabulosa discernere, conquiescat. Sciendum est tamen, non in omnem disputationem philosophos admittere fabulosa uel licitata, sed his uti solent, cum uel de anima, uel de æreis uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris dijs loquuntur. Ceteram cum ad summum et principem omnium deum, qui apud græcos τὰ ἀρχαῖα καὶ πρῶτον πάντων nūcupatur, * Ἄλφ, πρῶτον ὅσον appellat, originales rerum species quæ εἰδὴ dictæ sunt continentem, ex summo natam et profectam deo: cum de his inquam loquuntur, summo deo et mente, nihil

Quando philo-
sophi uti soleant
fabulis.



nihil fabulosum penitus attingunt. Sed si quid de his assignare conantur, quæ non sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines et exempla confugiunt. Sic Plato cum $\pi\delta\iota\ \tau\acute{\alpha}\ \gamma\alpha\delta\delta$ loqui esset animatus, dicere quid sit, non est ausus: hoc solum de eo sciens, quod sciri quale sit ab homine non possit. Solum uero ei simillimum de uisibilibus solem reperit: et per eius similitudinem uiam sermoni suo attollendi se ad non comprehensibilia patefecit. Ideo ut nullum ei simulacrum, cum dijs alijs constitueretur, finxit antiquitas: quia summus deus nataque ex eo mens, sicut ultra animam, ita supra naturam sunt: quo nihil fas est de fabulis peruenire. De dijs autem, ut dixi, ceteris, et de anima, non frustra se, nec ut oblectent, ad fabulosa conuertunt, sed quia sciunt inimicam esse naturæ apertam nudamque expositionem sui, quæ sicut uulgaribus hominum sensibus intellectum sui uario rerum tegmine operimentoque subtrahit, ita à prudentibus arcana sua uoluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarum cuniculis operiuntur, ne uel his ademptis nudæ rerum talium se natura præbeat, sed summatis tantum uiris sapientia interprete ueri arcani consensu, contenti sint reliqui, ad uenerationem figuris defendentibus à uilitate secretum. Numenio denique inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinum, quod Eleusina sacra interpretando uulgauerit, somnia prodiderunt: uiso sibi ipsas Eleusinas deas habitu meretricio ante apertum lupanar uidere prostantes: admirantique, et causas non conuenientis numinibus turpitudinis consulenti, respondisse iratas: ab ipso se adyto pudicitie suæ ui abstractas, et passim ad

sim adeuntibus prostitutas. Adeo semper ita se et sciri et coli numina maluerunt, qualiter in uulgo antiquitas ipsa fabulata est: quæ et imagines et simulacra formarum talium prorsus alienis, et ætates tam incrementi quam diminutionis ignaris, et amictus ornatusque uarios corpus non habentibus, assignauit. Secundum hæc Pythagoras ipse atque Empedocles, Parmenides quoque et Heraclitus, de dijs fabulati sunt nec secus Timæus, qui progenies eorum sicut traditum fuerat, executus est.

Quinque esse genera somniandi, atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

CAP. III.

His prælibatis, antequam ipsa somnij uerba tractemus, prius quot somniandi modos obseruatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ passim deſcentibus ingeruntur, sub definitionem et regulam uetas mitteret, edifferamus: ut cui eorum generi somnium quo de agimus applicandum sit, innotescat. Omnium quæ uidere sibi dormientes uidentur, quinque sunt principales diuersitates et nomina: Aut enim est $\delta\upsilon\acute{\nu}\phi\omicron\varsigma$, secundum Græcos, quod Latini somnium uocant: aut est $\delta\epsilon\alpha\mu\alpha$, quod uisio recte appellatur: aut $\chi\epsilon\mu\alpha\iota\sigma\mu\omicron\varsigma$, quod oraculum nuncupatur: aut est $\epsilon\upsilon\acute{\nu}\pi\nu\omicron\mu$, quod insomnium dicitur: aut est $\phi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\sigma\mu\alpha$, quod Cicero (quoties opus hoc nomine fuit) uisum uocauit. Vltima ex his duo cum uideantur, cura interpretationis indigna sunt, quia nihil diuinationis apportant, $\epsilon\upsilon\acute{\nu}\pi\nu\omicron\mu$, dico et $\phi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\sigma\mu\alpha$. Est enim $\epsilon\upsilon\acute{\nu}\pi\nu\omicron\mu$, quoties cura oppressi animi uel corporis siue fortune, qualis uigilantem fatigauerit, talem se ingerit dormienti. Animi, ut si amator delicijs suis aut fruentem se ui-

Quinque somniorum genera.

Insomnium.

b

deat,

deat, aut carentem: si metuens quis imminētē sibi uel in se
dijs uel potestate personā, aut incurrisse hanc ex imagine
cogitationum suarum, aut effugisse uideatur. Corporis, si
temeto ingurgitatus, aut distentus cibo, uel ex abundantia
præfocari se existimet, uel grauātibus exonerari: aut con-
tra, si esuriens cibum, aut potum sitiens, desiderare, quæ-
rere, uel etiam inuenisse uideatur. Fortunæ, cum se quis
existimat, uel potentia, uel magistratu, aut augeri pro de-
siderio, aut exui pro timore. Hec et his similia, quoniam
ex habitu mentis quietem sicut præuenerant, ita et tur-
bauerant dormientis, unā cum somno aduolant, et pariter
euanescunt. Hinc et insomnio nomen, non quia per so-
mnium uidetur (hoc enim est huic generi commune cum
ceteris) sed quia in ipso somnio tantummodo esse creditur
dum uidetur, post somnium nullam sui utilitatem uel signi-
ficationē relinquit. Falsa esse insomnia, nec Maro tacuit,

6. Aeneidos. Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes.
Cælum hic uiuorum regionem uocans: quia sicut dii nos
bis, ita nos defunctis superi habemur. Anorem quoque de-
scribens, cuius curam semper sequuntur insomnia, ait:
4. Aenei. — Hærent infixi pectore uultus,
Verbaq; nec placidam membris dat cura quietem.

Et post hæc:

- Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
Phantasma. Φάντασμα uero, hoc est uisum, cum inter uigiliam et
adulteram quietem, in quadam (ut aiunt) prima somnij nebu-
la adhuc uigilare se existimās, qui dormire uix coepit, aspi-
cere uidetur irruentes in se, uel passim uagantes formas, a
natura seu magnitudine, seu specie discrepantes, uariasque
tempestates

tempestates rerum, uel lætas, uel turbulentas. In hoc ge-
nere est ἐπιόλτης, quem publica persuasio quiescentes
opinatur inuadere, et pondere suo pressos ac sentientes
grauare. His duobus modis ad nullam noscendi futuri opẽ
receptis, tribus ceteris in ingenium diuinationis instrui-
mur. Et est oraculum quidem, cum in somnis parens, uel Oraculum
alia sancta grauisque persona, seu sacerdos, uel etiam deus,
aperte euenturum quid, aut non euenturum, faciendum, Vilo.
uitandum ue denūtiat. Visio est autem, cum id quis uidet,
quod eodem modo quo apparuerat eueniet. Amicum per-
egre commorantem quem non cogitabat, uisus est sibi re-
uersum uidere, et procedenti obuius quem uiderat uenit
in amplexus. Deposuit in quiete suscepit, et matutinus
ei precator occurrit, mandans pecuniam tutelæ, et fidei Somnium.
custodiæ celandam committens. Somnium proprie uocatur,
quod tegit figuris, et uelat ambagibus, non nisi interpre-
tatione intelligendam significationē rei quæ demonstra-
tur. Quod quale sit, non a nobis exponendū est, cum hoc
unusquisque ex usu quid sit agnoscat. Huius quinque sunt spe-
cies, aut enim proprium, aut alienū, aut commune, aut pu-
blicum, aut generale est. Proprium est, cum se quis facien-
tem patientem ue aliquid somniat. Alienum, cum alium.
Commune, cum se unā cum alio. Publicum est, cū ciuitati
foro ue uel theatro, seu quibuslibet publicis mœnibus acti-
bus ue, triste uel lætum quid existimat accidisse. Generale
est, cum quis circa solis orbem lunarem ue globū, seu alia
sidera, uel cælum, omnesque terras, aliquid somniat inno-
uatum. Hoc autem quod Scipio uidisse se retulit, tria illa
quæ sola pbabilia sunt genera principalitatis amplectitur,
et omnes

Scipionis so-
mnium ad quod
genus sit referen-
dum.

et omnes ipsius somnij species attingit. Est enim oraculum: quia Paulus et Africanus uterque parens, sancti gratiaque ambo, nec alieni à sacerdotio, quid illi euenturum esset enuntiarunt. Est uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset aspexit. Est somnium: quia rerum, quae illi narratae sunt, altitudo, testis profunditate prudentiae, non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoque somnij species omnes refertur. Est proprium: quia ad supera ipse perductus est, et de se futura cognouit. Est alienum: quod quem statum aliorum animae sortitae sunt, deprehendit. Est commune: quod eadem loca tam sibi quam ceteris eiusdem meriti didicit preparari. Est publicum: quod uictoriam patriae, et Carthaginis interitum, et Capitolinum triumphum, et solitudinem futurae seditionis agnouit. Est generale: quod coelum caeliq; circulos conuersionisq; concentum, uiuo adhuc homini noua et incognita: stellarum etiam ac luminum motus, terraeq; omnis situm suspiciendo uel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personae somnium, quod generale esset et publicum: quia nec dum illi contigisset amplissimus magistratus: imò cum adhuc, ut ipse dicit, penè miles haberetur. Aiunt enim, non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi quae rector eius magistratus uel uidisset: aut quae de plebe non unus, sed multi similia somniascent. Ideo apud Homerum, cum in concilio Graecorum Agamemnon somnium, quod de instruendo praelio uiderat, publicaret: Nestor qui non minus ipse prudentia, quam omnis iuuenta uiribus inuit exercitum, concilians fidem relatis,

Quomodo formatum publicum conueniat Scipioni adhuc militi.

relatis, de statu inquit publico credendum regio somnio, quod si alter uidisset, repudiaremus ut futile. Sed non ab re erat, ut Scipio, et si necdum adeptus tunc erat consulum, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitum, cuius erat autor futurus, audiretque uictoriam beneficio suo publicandam: uideret etiam secreta naturae, uir non minus philosophia quam uirtute praecellens. His assertis, quia superius falsitatis in somniorum Vergilium testem citantes, eius uersus fecimus mentionem, editi de geminarum somnij descriptione portarum: si quis forte querere uelit, cur porta ex ebore falsis, è cornu ueris sit deputata, instruetur autore Porphyrio, qui in commentarijs suis haec in eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione descripta: Latet (inquit) omne uerum: hoc tamen anima, cum ab officijs corporis somno eius paululum libera est, interdum aspicit: non nunquam tendit aciem, nec tamen peruenit. Et cum aspicit, tamen non libero et perfecto lumine uidet, sed interiecto uelamine, quod nexus naturae caligantis obducit. Et hoc in natura esse idem Vergilius asserit, dicens:

Aspice, nanque omnem, quae nunc obducta tuenti
Mortales hebetat uisus tibi, et humida circum
Caligat, nubem cripiam.

Hoc uelamen cum in quiete ad uerum usque, aciem introspicietis admittit, de cornu creditur, cuius ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit. Cum autem à uero hebetat ac repellit obtutū, ebur putatur, cuius corpus ita natura densatum est, ut ad quamuis extremitatē tenuitatis crassum, nullo uisu ad ulteriora tendente penetretur.

TRactatis generibus et modis, ad quos somniū Scipionis refertur, nunc ipsam eiusdem somnij mentē, ipsumq; propositū quod Græci σκοπεῖν uocāt, antequā uerba inspiciantur, tētemus aperire, et eō pertinere propositum præsenti operis asseramus, sicut iam in principio huius sermonis adstruximus, ut animas bene de re. p. me ritorū, post corpora cælo reddi, et illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionē ipsum hæc occasio ad narrandū somniū prouocauit, quod lōgo tēpore se testatus est silētio cōdidisse. Cum enim Lælius quæreretur, nullas Naxicæ statuas in publico, in interfecti tyrāni reamuneratione locatas, respōdit Scipio post alia in hæc uerba: Sed quanquā sapientibus cōscientia ipsa factorū egregiorum amplissimū uirtutis est præmiū, tamen illa diuina uirtus, non statuas plumbo inherētes, nec triūphos arefcentibus laureis, sed stabiliora quedā, et uiridiora præmiorū genera desiderat. Quæ tamen ista sunt inquit Lælius? Tum Scipio, patimini me inquit (quoniam tertiū diē iam feriati sumus) et cætera prosequi, quibus ad narratiōem somnij uenit, docens illa esse stabiliora et uiridiora præmiorum genera, quæ ipse uidisset in cælo bonis rerum pub. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostēditur: Sed quo sis Africane alacrior ad tutandam rempublicā sic habeto: Omnibus qui patriam cōseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo et definitum locum, ubi beati sempiterno æuo siuantur. Et paulo post, hunc certū locū qui sit designans, ait: Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, insitiā cole et pietatē, quæ cum magna in paren

in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita uia est in cælum, et in hunc coctum, eorum qui iam uixerint, et corpore laxati incolunt locum, quem uides, significans galaxian. Sciendum est enim, quod locus Galaxias, in quo sibi esse uidetur Scipio per quietem, lacteus circulus est, qui galaxias uocatur. Siquidem his uerbis in principio utitur. Ostendebat autem Carthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco. Et paulo post apertius dicit: Erat autē is splendidissimo candore inter flāmas circulus elucens, quē uos (ut à Graijs accepistis) orbē lactēū nuncupatis, ex quo mihi omnia contemplanti præclara et mirabilia uidebātur. Et de hoc quilem galaxia, cū de circulis loquimur, plenius differemus.

Quoniam omnes numeri modo quodam pleni sint, tamen octonarium ac septenarium peculiariter plenos dici, quamq; ob causam octonarium plenus uocetur.

Sed iā quoniā inter libros, quos de re. p. Cicero, quos sue prius Plato scripserat, quæ differētia, quæ similitudo habeatur, expressimus, et cur operi suo uel Plato Eridiciū, uel Cicero somniū Scipionis adsciuerit, quid uel sit a Epicureis obiectū Platoni, uel quemadmodū debilis calumnia refellatur, et quibus tractatibus philosophi adnecant, uel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus, adiecimusq; post hæc necessario genera omnium imaginum, quæ falsō, quæq; uerō uidentur in somnijs, psasq; distinximus species somniorū, ad quas Africani somnium constaret referri, et cur Scipioni conuenerit talia præmiare, et de geminis somnij portis, quæ fuerit à uetibus expressa sententia super his omnibus, ipsius somnij, a quo loquimur, mentem propositumq; signauimus, et partem

Nullum corpus
plenum.

Omnes numeri
quodammodo
pleni.

Qui numeri
proprie pleni vo-
centur.

Circa octonarius
plenus dicatur,
ratio prima.

partem cœli euidenter expressimus, in qua sibi Scipio per quietem, hæc uel uidisse uisus est, uel audisse quæ retulit. Nunc iam discutienda nobis sunt ipsius somnij uerba, non omnia, sed ut quæq; uidebuntur digna quæsitum. Ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait: Nam cū ætas tua septenos oñies solis anfractus reditusq; cōuerterit, duoq; hi numeri, quorū uterq; plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summā tibi fatālē confecerint, in te unū atq; in tuū nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur: tu eris unus in quo nitatur tota ciuitatis salus: ac ne multa, dictator remp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Plenitudinem hic nō frustra numeris assignat. Plenitudo enim proprie nisi diuinis rebus supernisq; non conuenit: neq; enim corpus proprie pleni dixeris, quod cū sui sit impatiens effluendo, alieni appetens est hauriendo. Quæ si metallicis corporibus non usu eueniunt, non tamē plena illa, sed uasta dicenda sunt. Hæc est igitur cōmunis numerorū omnium plenitudo, quod cogitationi à nobis ad superos meanti, occurrat prima perfectio incorporalitatē in numeris. In ipsos tamen proprie pleni uocantur secundum hos modos, qui præsentī tractatui necessarij sunt, qui autem in obtinent uinculorum, aut corpora rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, quod intelligendo, non sentiendo concipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulo altius repetita rerum luce, pandendum est: Omnia corpora superficie finiuntur, et in ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, cum sint sempe

per circa corpora quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quousque corpus esse dicitur, necdum terminus intelligitur: cogitatio quæ conceperit terminum, corpus relinquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea transitus, ostendit corporum terminos: et hæc est prima incorporea natura post corpora, sed non pure, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet. Cum totum deniq; corpus nominas, etiam superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tametsi non res, sed intellectus sequestrat. Hæc superficies sicut est corporum terminus, ita lineis terminatur, quas suo nomine grammæ Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocantur, de quibus solerti industria geometriæ disputatur. Ergo hæc superficies cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nam seu trium, ut trigonum: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorum, totidem lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includitur. Hoc modo admonendi sumus, quod omne corpus longitudinis, latitudinis, et altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est, longitudo: est enim sine latitudine. Planities uero quam Græci επιφανεια uocant, longo latoq; distenditur, alto caret: et hæc planities quantis lineis contineatur, expressimus. Soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo: sit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεον uocant, qualis est tessera, quæ cubus

uocatur. Si uero non unius partis, sed totius uelis corporis superficiem cogitare, quod proponimus esse quadratum (ut de uno quod exemplo sufficiet, disputemus) iam non quatuor, sed octo anguli colliguntur: quod tum animaduertis, si super unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale aliis impositum mente conspicias, ut altitudo quæ illi plano deeat, adijciatur: fiatque tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod stercon uocant, ad imitationem tesserae quæ cubus uocatur. Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus esse et haberi: siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet. Duo, lineæ ductum faciunt: qui duobus punctis, ut supra diximus, coercetur. Quatuor uero puncta aduersum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita, expriment quadræ speciem, à singulis punctis in aduersum punctum electa linea. Hæc quatuor ut diximus duplicata, et octo facta, duo quadræ similia describunt: quæ sibi superposita, additæque altitudine, formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerum superficiæ et lineis, ex quibus illam constare memorauimus, formisque omnibus. À lineis enim ascenditur ad numerum, tanquam ad priorem, ut intelligatur ex diuersis numeris linearum, quæ formæ geometricæ describantur. Ipsam superficiem cum lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit, iam pure incorporeum est. Numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporealis

poralitatibus in numeris. Et hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. Scorsum autem illa (ut supra admonuimus) plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur, aut uim obtinent uinculorum, licet alias quoque causas quibus pleni numeri efficiantur, esse non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat, antè satis probatum est. Ergo singulariter quoque plenus iure dicitur, propter corporeæ soliditatis effectum. Sed et ad ipsam cæli harmoniam, id est concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est, cum sphaeræ ipsæ octo sint, quæ mouentur, de quibus secutus sermo procedet. Omnes quoque partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum cõpage plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ neque generantur, neque generant, de monade et septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur: aut de duplicato eo qui et generatur, et generat, id est quatuor. Nam hic numerus quatuor et nascitur de duobus, et octo generat. Aut componitur de tribus et quinque, quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit, quinarij autem potentiam sequens tractatus attinget. Pythagorici uero hunc numerum iustitiam uocauerunt, quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaternas: ut nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoque ipsa soluitur in bis bina. Eadem quoque qualitate contextitur, id est, bis bina bis. Cum ergo et cõtextio ipsius, pari equalitate procedat, et resolutio equaliter redeat usque ad monadem, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit, merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomen

Ratio secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

men accepit. Et quia ex supradictis omnibus apparet, quanta & partium suarum, & seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenus uocatur.

Multas esse causas, cur septenarius plenus nocetur.
CAP. VI.

Superest ut septenarium quoque numerum plenum iure uocandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione non possumus, quod duo numeri qui in se multiplicati uitale spatium uiri fortis includerent, ex pari & impari constiterunt. Hoc enim uere perfectum est, quod ex horum numerorum permixtione generatur. Nam impar numerus masculis, & par foemina uocatur. Item arithmetici imparem patris, & parem matris appellatione uenerantur. Hinc & Timaeus Platonis, fabricatorem mundanae animae deum, partes eius ex pari & impari, id est duplari & triplari numero, intertexuisse memorauit: ita ut à duplari usque ad octo, à triplari usque ad uigintiseptem staret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrinque nascuntur: siquidem à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficiem faciunt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingunt. A dispari uero ter terna quae sunt nouem, superficie redunt: & ter terna ter, id est, ter nouena, quae sunt uigintiseptem, primum aequum alterius partis efficiunt. Unde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in reperiui conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos, quia nihil post autorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quod superius asserentes commentum

munem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos superficie, & lineis eius, omnibusque corporibus ostendimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timaei ratio naturae ipsius conscia testis expressit. Hinc est quod pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animam esse numerum se mouentem. Nunc uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur: cuius ut prescius plenitudo noscatur, primum merita partium de quibus constat, tum demum quid ipse possit, inuestigemus. Constat septenarius numerus, uel ex uno & sex, uel ex duobus & quinq; uel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate fecundum. Ex uno & sex, compago prima componitur. Vnum autem quod *μονάς* id est unitas, dicitur, & masculis idem & foemina est: par idem atque impar, ipse non numerus, sed fons & origo numerorum. Haec monas initium finisque omnium, neque ipsa principij aut finis scies, ad summum refertur deum, eiusque intellectum à sequenti numero rerum & potestatum sequens stratur: nec in inferiore post gradu frustra eam desideraueris. Haec illa est mens, à summo nata deo, quae uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit aeuo: cumque, utpote una, non sit numerabilis, innumeras tamen generum species, & de se creat, & intrat se continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperiens ad animam referri. Anima enim aliena à syluestris contagione materiae, tantum se auctori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animandae immensitati

Prima ratio, cur perfectus sit numerus septenarius, ex partibus ipsius sumpta.

Monas.

immensitati universitatis infundat, nullum init tamen cum sua unitate diuortium. Vides ut hæc monas orta prima rerum causa, adusq; animam ubiq; integra, & semper in diuidua continuationem potestatis obtineat. Hæc de monade castigatius quàm se copia suggererat. Nec te res mordeat, quòd cum omni numero præesse uideatur, in coniunctione præcipue septenarij prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, quàm uirgini. Huic autem numero, id est septenario, adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoq; uocitetur. Nam uirgo creditur, quia nullum ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coarctetur, quem primum litem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis foetu, & multiplicatione processit sicut Minerva solo ex uno parente nata perhibetur. Senarius uero qui cum uno coniunctus septenarium facit, uariæ ac multiplicis religionis & potentie est. Primum, quòd solum ex omnibus numeris qui infra decem sunt, de suis partibus constat. Habet enim medietatem, & tertiam partem, & sextam partem: & est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unum, quæ omnia simul sex faciunt. Habet & alia sue uenerationis indicia: sed ne longior faciat sermo fastidium, unum ex omnibus eius officium prosequemur, quod ideo pratulimus, quia hoc commemorato, non senarij tantum, sed & septenarij pariter dignitas astructur. Humano partui frequentiore usum nouem mensium, certo numerorum modulamine natura constituit: sed ratio subsciti senarij numeri multiplicationem procedens, etiam septem menses compulit usurpari. Quam breuiter abso-

Vis numeri senarij.

luteq; duos esse primos omnium numerorum cubos, id est, a pari octo, ab impari uigintiseptem, & esse impari marem, parem foeminam superius expressimus. Horum uterq; si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. Coeant enim numeri, mas ille qui memoratur, & foemina, octo scilicet & uigintiseptem, pariunt ex se quinq; & triginta. Hæc sexies multiplicata, creant decem & ducentos, qui numerus dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura fecundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis, absoluat. Discretio uero partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero dignoscitur: Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die cõceptus mouetur. Dies ergo motus, qui cumq; fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum, aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarij computatione libata sint. Secunda de duobus & quinq; est. Ex his dyas, quia post monadem prima est, primus est numerus. Hæc ab illa omnipotentia solitaria, in corporis intelligibilis linea prima defluxit. Ideo & ad uagas stellarum & luminum sphaeras refertur, quia hæc quoq; ab illa quæ ἀπλὴν dicitur, in numerum scisse, & in uarij motus contrarietatem retortæ sunt. Hic ergo numerus cū quinario aptissime iungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli zonas ille referatur. Sed ille ratione scissionis, hic numero. Illa uero quinario numero proprietas excepta potentia ultra ceteras eminentes euenit, quòd solus omnia quæq; sunt, quæq; uidentur esse cõplexus est. Esse autem dicimus intelligibilia, uideri esse corporalia omnia, seu diu

Dyadis & quinario uis ac uirtus.

Laus ternarij &
quaternarij.

seu diuinum corpus habeant, seu caducum. Hic ergo nihil
merus simul omnia & supera & subiecta designat. Aut
enim deus summus est, aut mens ex eo nata, in qua species
rerum continentur: aut mundi anima, quæ animarum
omnium fons est, aut cœlestia sunt usq; ad nos, aut ter-
rena natura est, & sic quaternarius rerum omnium numerus
impletur. De secunda septenarij numeri cōiunctione dicta
hæc, pro affectate breuitatis necessitate sufficiant. Tertia
est de tribus et quatuor, quæ quantum ualeat, reuoluamus:
Geometrici corporis ab impari prima planities in tribus
lineis constat, his enim trigonalis forma cōcluditur, A pa-
ri uero prima in quatuor inuenitur. Item scimus secundū
Platonem, id est, secundum ipsius ueritatis arcanum, illa
forti inter se uinculo colligari, quibus interiecta medietas
præstat uinculi firmitatem. Cum uero medietas ipsa gemi-
natur, ea quæ extrema sunt, non tenaciter tantum, sed etiā
insolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero
contigit, ut inter duo summa, medium quo uinceretur, ac-
ciperet. Quaternarius uero duas medietates primus or-
mniū nactus est, quas ab hoc numero deus mundanæ mo-
lis artifex conditorq; mutuatus, insolubili inter se uinculo
elementa deuinxit, sicut in Timeo Platonis assertū est.
Nec aliter tam controuersa sibi ac repugnantia, & na-
tura communionem abnuetia promisceri, terram dico &
ignem, potuisse per tam iugabilem competentiam fœde-
rari, nisi duobus medijs, aeris & aquæ nexibus uinceretur.
Ita enim elementa inter se diuersissima, opifex tamen
deus ordinis opportunitate connexuit, ut facile iungeren-
tur. Nam cū binæ in singulis qualitates essent, talem uni-
cuiq;

cuiq; de duabus alteram dedit, ut in eo cui adhereret, co-
gnatam sibi & similem reperiret. Terra est sicca & fri-
gida, aqua uero frigida & humida est, hæc duo elementa
licet sibi per siccum humectumq; cōtraria sint, per frigi-
dum tamen cōmune iunguntur. Aer humectus & calidus
est, & cū aquæ frigide cōtrarius sit calore, conciliatione
tamen socij copulatur humoris. Super hunc ignis cum sit
calidus & siccus, humorem quidē aeris respuit siccitate,
sed cōnectitur societate caloris. Et ita fit, ut singula quæq;
elementorū, duo sibi hinc inde uicina singulis qualitatibus
uelut quibusdam amplectantur ulnis. Aqua terram frigo-
re, aerem sibi, necit humore. Aer aquæ humecto simili, &
igni calore sociatur. Ignis aeri miscetur ut calido, terræ
iungitur siccitate. Terra ignem sicco patitur, aquam fri-
gore non respuit. Hæc tamen uarietas uinculorum, si ele-
menta duo foret, nihil inter ipsa firmitatis habuisset, si tria,
minus quidem ualido, aliquo tamen nexu uincienda nota-
ret. In quatuor uero insolubilis colligatio est, cū due sum-
mitates duabus interiectionibus uinciuntur. Quod erit
manifestius, si in medio posueris ipsam continentiam sen-
sus de Timeo Platonis exceptam: Diuini decoris, inquit,
ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & uisum pa-
teretur, & tactum. Constabat autem, neq; uideri aliquid
posse sine ignis beneficio, neq; tangi sine solido, & soli-
dum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus de igni
& terra instruere fabricator incipiens, uidit duo conue-
nire sine medio colligante non posse, & hoc esse optimū
uinculū, quod & se pariter & à se ligada deuinciat. Vnā
uero interiectionē, tūc solum posse sufficere, cū superficies
c sine

sine altitudine uincienda est. At ubi arctāda uinculis est al-
ta dimensio, nodū nisi gemina interiectione non necli. In-
de aërem & aquam inter ignem terramq; contextiuit, &
ita per omnia, una & sibi conueniens iugabilis competen-
tia cucurrit, elementorū diuersitatem ipsa differentiarum
æqualitate consocians. Nam quantū interest inter aquam
& aërem causa densitatis & ponderis, tantundem inter
aërem & ignem est. Et rursus quod interest inter aërem
& aquā causa leuitatis & raritatis, hoc interest inter ter-
ram & aquam. Item quod interest inter terrā & aquam
causa densitatis & ponderis, hoc interest inter aquam &
aërem. Et quod inter aquam & aërem, hoc inter aërem
& ignem. Et contrā, quod inter ignem & aërem tenuita-
tis leuitatisq; causa, hoc inter aërem & aquā est. Et quod
est inter aërem & aquā, hoc inter aquam intelligitur &
terram. Nec solum sibi uicina & coherentia comparan-
tur, sed eadem alternis saltibus custoditur æqualitas. Nam
quod est terra ad aërem, hoc est aqua ad ignem, & quo-
ties uerteris, eādem reperies iugabilem competentiam, ita
ex ipso quo inter se sunt æqualiter diuersa sociantur. Hæc
eō dicta sunt, ut aperta ratione constaret, neque planitiem
sine tribus, neque soliditatem sine quatuor posse uinciri.
Ergo septenarius numerus geminam uim obtinet uinci-
endi, quia ambæ partes eius uincula prima sortitæ sunt:
ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus.
Hinc in alio loco eiusdem somnij Cicero de septenario
dicit: Qui numerus rerum omnium ferè modus est. Item
omnia corpora aut mathematica sunt alumna geome-
trie, aut alia quæ uisum tactum ue patiantur. Horum
priora

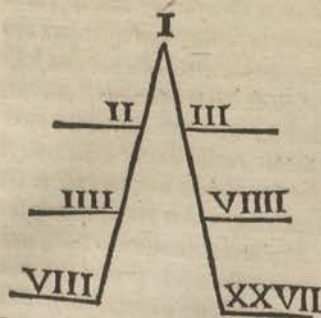
Septenarius

priora tribus incrementorum gradibus constant: aut e-
nim linea eiecitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut
ex planitie soliditas. Altera uero corpora quatuor elemen-
torum collato fœdere, in robur substantiæ corpulentæ
concordi concretionem coalescunt. Necnon omnium corpo-
rum tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profundi-
tas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctū,
linea, superficies, & ipsa soliditas. Item, cum quatuor sint
elementa ex quibus cōstant corpora, terra, aqua, aër, &
ignis, tribus sine dubio interstitijs separantur: quorum
unum est à terra usq; ad aquam ab aqua usq; ad aërem se-
quens, tertium ab aëre usq; ad ignem. Et à terra quidem
usq; ad aquam spatium, necessitas à physice dicitur, quia
uincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutu-
lentum. Vnde Homericus cēsor cū Græcis imprecaretur,
Vos omnes, inquit, in terrā & aquā resoluamini, in id di-
cens, quod est in natura humana turbidum, quo facta est
homini prima concretio. Illud uero quod est inter aquam
& aërem, *ἀέρας* dicitur, id est apta & cōsonans cōue-
nientia: quia hoc spatium est, quod superioribus inferiora
cōciliat, & facit dissona conuenire. Inter aërem uero &
ignē, obediētia dicitur, quia sicut lutulētā & grauiā supe-
rioribus necessitate iungūtur, ita superiora lutulētis obedi-
entia copulātur, harmonia media coniunctionem utriusq;
prestante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum
interstitijs, absolutionem corporum constare manifestum
est. Ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multi-
plici inter se cognationis necessitate sociati, efficiendis u-
triusq; corporibus, cōsensu ministri fœderis obsequuntur.

Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collati
uum præstant fauorem, sed quaternarium quidem Pytha-
gorici (quem τετρακτύς uocant) adeo quasi ad perfectio-
nem animæ pertinentem inter arcana uenerantur, ut ex eo
et iurifurandi religionem sibi fecerint, οὐ μὰ τὸν ἄμει-
τερά ψυχῆς ὁδὸν τετρακτύς. *Iuro tibi per eū, qui
dat animæ nostræ quaternariū numerū. Ternarius uero
assignat animam tribus suis partibus absolutam. Quarum
prima est ratio, quam λογιστικὴν appellant. Secunda ani-
mositas, quā θυμικὴν uocant. Tertia cupiditas, quæ ἐπι-
διδυκτηκὴν nuncupatur. Item nullus sapientū animam ex
symphonijs quoq; musicis constituisse dubitauit. Inter has
nō parue potentie est, quæ dicitur διὰ πᾶσιν. Hæc con-
stat ex duabus. i. διὰ πᾶσιν ὡς ἔστιν. Et fit autem
diapente ex hemiolio, et fit diatessarō ex epitrito. Et est
primus hemiolius tria, et primus epitritus quatuor, quod
quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duo-
bus numeris constat diatessarō et diapēte, ex quibus dia-
pason symphonia generatur. Vnde Vergilius nullius disci-
pline expers, planē et per omnia beatos exprimere uo-
lens, ait: O terq; quaterq; beati.

T. Aenei.
Secunda ratio
perfectionis nu-
meri septenarij.

Hæc de partibus septenarij numeri sectantes compen-
dia diximus, de ipso quoq; pauca dicemus. Hic numerus
heptas nunc uocatur, antiquato usu primæ literæ. Apud
ueteres enim septas uocitabatur, quod Græco nomine tes-
tabatur uenerationem debitam numero. Nam primo om-
niū hoc numero anima mundana generata est, sicut Ti-
meus Platonis edocuit. Monade enim in uertice locatā,
terni numeri ab eadē ex utraq; parte fluxerūt: ab hac pa-
res,



fecit. Non parua ergo hinc potentia numeri huius ostē-
ditur, quia mūdane animæ origo septē finibus cōtinetur.
Septē quoq; uagantiū spherarū ordinē illi stelliferæ et Tertia.
omnes cōtinenti subiecit artifex fabricatoris prouidentia,
quæ et superioris rapidis motibus obuiarent, et inferio-
ra omnia gubernarent. Lunā quoq; quasi ex illis septimā Quarta.
numerus septenarius mouet, cursumq; eius ipse dispensat.
Quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat osten-
di. Luna octo et uiginti propē diebus totius zodiaci am-
bitum cōfiscit. Nam etsi per triginta dies ad solem à quo
profecta est, reueat, solos tamē ferē uigintiocto in tota zo-
diaci circuitione cōsumit: reliquis, solē qui de loco in quo
eum reliquit, abscefferat, comprehendit. Sol enim unum de
duodecim signis integro mēse metitur. Ponamus ergo, so-
le in prima parte arietis cōstituto, ab ipsius (ut ita dicā)
orbe emerfisse lunā, quod eā nasci uocamus. Hæc post ui-
gintiocto dies, et horas ferē septē, ad primā partē arie-
tis redit, sed illic non inuenit solem. Interea enim et ipse
c 3 progressio

progreſſiōis ſuæ lege ulterius abſceſſit, & ideo ipſa nec-
dum putatur eò unde proſecta fuerat, reuertiffe: quia ocu-
li noſtri tūc, nō à prima parte arietis, ſed à ſole eam ſenſe-
rant proceſſiſſe. Hunc ergo diebus reliquis, id eſt duobus,
plus minus ue conſequitur, & tunc orbi eius denuo ſucce-
dens, ac denuo inde procedēs, rursus dicitur naſci. Inde ſe-
rè nūquā in eodē ſigno bis cōtinuo naſcitur, niſi in Ge-
minis, ubi nōnunquā euenit, quia dies in eo ſol duos ſu-
pra triginta altitudine ſigni morāte conſumit. Rariſimò
in alijs, ſi circa primā ſigni partē à ſole procedat. Huius
ergo uigintiocto dierū numeri ſeptenarius origo eſt. Nā
ſi ab uno uſq; ad ſeptē quantū ſinguli numeri exprimūt,
tantum antecedentibus addendo procedas, inuenies uigin-
tiocto nata de ſeptem. Hunc etiam numerū, qui in quater
ſeptenos æqua ſorte digeritur, ad totā zodiaci latitudinē
emetiendā remetiendamq; conſumit. Nam ſeptē diebus ab
extremitatē ſeptētrionalis oræ obliquē meando per latū,
ad medietatē latitudinis peruenit, qui locus appellatur ecli-
pticus. ſeptē ſequentibus à medio ad imū australe delabi-
tur. ſeptem alijs rursus ad medium obliquata conſcendit.
Vltimis ſeptem, ſeptentrionali redditur ſummūcati. Item iſſ-
dem quater ſeptenis diebus omnem Zodiaci & longitudi-
nem & latitudinem circum perq; diſcurrit. Similibus quo-
que diſpenſationibus hebdomadum luminis ſui uices ſem-
piterna lege uariando diſponit. Primis enim ſeptem, uſq;
ad medietatē uelut diuiſi orbis excreſcit, & διχοτομῶ
tunc uocatur. Secundis, orbem totum renaſcentes ignes
colligendo iam complet, & plena tunc dicitur. Tertijs,
διχοτομῶ rursus efficitur, cum ad medietatem decre-
ſcendo

Dichotomos lu-
na. i. dimidio or-
be cæſa.

ſcendo contrahitur. Quartis, ultima luminis ſui diminuti-
one tenuatur. ſeptem quoque permutationibus, quas pha-
ſis uocant Græci, toto menſe diſtinguitur, cum naſcitur,
cum ſit dichotomos, & cum ſit ἀμφικυρτῶ, cum ple-
na, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, &
cum ad nos luminis uniuerſitate priuatur. Amphicyrtos
eſt autem, cum ſupra dianetrum dichotomi eſt antequam
orbis concluſione cingatur, uel de orbe iam minuens inter-
medietatem ac plenitudinem inſuper mediam luminis cur-
uat eminentiam. Sol quoq; ipſe, de quo uitam omnia mu-
tuantur, ſeptimo ſigno uices ſuas uariat: nam à ſolſtitio
hyemali ad ſolſtitium æſtiuum ſeptimo peruenit ſigno: et
à tropico uerno uſque ad autumnale tropicum ſeptimi ſi-
gni peragratione producitur. Tres quoque conuerſiones
lucis æthereæ per hunc numerum conſtant. Eſt autem pri-
ma maxima, ſecunda media, minima eſt tertia: & maxima
eſt anni ſecundū ſolem, media menſis ſecundum lunam, mi-
nima diei ſecundum ortū & occaſum. Eſt uero unaquæq;
conuerſio quadripartita, & ita conſtat ſeptenarius nume-
rus, id eſt ex tribus generibus conuerſionū, & ex quatu-
or modis quibus una quæq; cōuertitur. Hi ſunt autē qua-
tuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde ſic-
ca, & ad ultimā frigida. Et maxima cōuerſio. i. anni, humi-
da eſt uerno tēpore, calida æſtuo, ſicca autumnō, frigida
per hyemē. Media aut cōuerſio menſis per lunā ita ſit, ut
prima ſit hebdomas humida, quia naſcens luna humorem
aſſolet concitare. ſecūda calida, adoleſcente in ea iam luce
de ſolis aſpectu, Tertia ſicca, quaſi plus ab ortu remota.
Quarta frigida, deſiciente iam lumine. Tertia uero
conuerſio,

Amphicyrtos
luna. i. utrinque
gibboſa.

Quinta.

Sexta.

conuersio, quæ est diei secundum ortum et occasum, ita disponitur, quod humida sit usq; ad primam de quatuor partibus partē diei, calida usque ad secundā, sicca usq; ad Septima. tertiā, quarta iam frigida. Oceanus quoque in incremento suo hunc numerū tenet. Nā primo nascētis lunæ die fit copiosior solito, minuitur paulisper secundo, minoremq; uidet eū tertius quā secundus, et ita decrecendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par, et nonus fit similis sexto, decimus quinto, et undecimus fit quarto par, tertio quoque duodecimus, et tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo. Tertia uero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ secunda. Hic denique est numerus, qui hominem concipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ atque omnino constare facit. Nam ut illud taceamus, quod uterum nulla uī seminis occupatum, hoc dierum numero natura constituit, uelut decreto exonerandæ mulieris uestigiali mense redeunte purgari. hoc tamen prætereundum non est, quia semen quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in uitam pronuntiatur. Verum semine semel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, ut die septimo folliculum genituum circūdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriori testa clauditur, et intra se claudit liquorem. Hoc cum à physicis deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse, qui tā fallere quā falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius eiectū, quam

quam septimo post cōceptum die grauidam intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne grauida maneret orantem, imperauerat saltibus concitari, atque septimo die saltu ciectum cum tali folliculo, qualem supra retulimus, suffecisse conceptui: Hæc Hippocrates. Straton uero peripateticus, et Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi de quo diximus, apparere: tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem: quarta humorem ipsum coagulari, ut quidam uelut inter carnem et sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat: quinta uero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apīs, sed ut in illa breuitate membra omnia, et designata totius corporis lineamenta consistant. Ideo autem adiecimus, interdum, quia constat quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum. Cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem scemina fabricatur, sexta hebdomade iam membra diuidi: si masculus, septima. Post partum uero utrum uicturum sit quod effusum est, an in utero sit præmortuum, ut tantummodo spirans nascatur, septima hora discernit. Ultra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua nascuntur, aeris halitum ferre non possunt: quem quisquis ultra septem horas sustinuerit, intelligitur ad uitam creatus, nisi alter forte, qualis perfectum potest, casus eripiat. Item post dies septem iactat reliquias umbilici, et post bis septem incipit ad lumen uisus eius moueri, et post septies septē liberare

bere iam & populas, & totam faciem conuertit ad montes singulos uidendorum. Post septem uero menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et post bis septem, sedet sine casus timore. Post ter septem, sonus eius in uerbis prorumpit. Et post quater septem, non solum stat firmius ter, sed & incedit. Post quinques septem, incipit lac matricis horrescere, nisi forte ad patientiam longioris usus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septem, dentes qui primi emerferant, alijs aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt, eodemque anno, id est septimo, plenè absoluitur integritas loquendi. Vnde & septem uocales literæ à natura dicuntur inuictæ, licet latinitas easdem modo longas, modo breues pronuntiando, quinque pro septem tenere maluerit. Apud quos tamē, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post annos autem bis septem ipsa ætatis necessitate pubescit. Tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio foeminarum. Ideo & tutela pueris quasi uirile iam robur absoluitur, de qua tamen foemina propter uotorum festinationem maturius biennio legibus liberatur. Post ter septenos annos, genas flore uestit iuuentutis, idemque annus finem in longum crescendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latum quoque crescere ultra iam prohibet. Quinta omne uirium, quante inesse unicuique possunt, complet augmentum, nulloque modo iam potest quisquam se fortior fieri. Inter pugiles denique hæc consuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uictoria, nihil de se amplius in incremento uirium sperarent. Qui uero expertes huius gloriæ usque illò manserunt, à professione

à professione discedat. Sexies uero septeni anni, seruāt uires ante collectas, nec diminutionē, nisi ex accidenti, eueneri patiuntur. Sed à sexta usque ad septimā septimanā fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. Ideo nonnullarum rerū publicarum is mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur. In pluribus datur remissio iusta post septimā. Notandum uero, quod cum numerus septem, se multiplicat, facit ætatem quæ propriè perfecta & habetur et dicitur: adeo, ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionē attigerit, & necdum præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uirium alienus habeatur. Cum uero decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfectio numero, id est ἐντέκον, iungitur, ut aut decies septē, aut septies deni computentur anni, hæc à physicis creditur meta uiuendi, & hoc uitæ humanæ perfectū spatium terminatur, quod quisquis excesserit, ab omni officio uacius, soli exercitio sapientiæ uacat, & omnē usum sui in suadēdo habet, aliorum numerū uacatione reuerendus. A septima enim Nona, usque ad decimā septimanam pro captu uirium, quæ adhuc singulis perseverant, uariantur officia. Idē numerus totius corporis membra disponit. Septem enim sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra uocitantur: Lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. Et septem alia cum uenis & meatibus quæ adiacent singulis ad cibū & spiritum accipiendū reddendumque sunt deputata: guttur, stomachus, aluus, uesica, & intestina principalia tria: quorum unū dissiptū uocatur, quod uentrē et cætera intestina secernit. Alterum mediū, quod Græci μεσεντέριον dicunt. Tertiū quod ueteres

ueteres hiran uocauerunt, habeturq; præcipuum intestina-
norum omnium, & cibi detrimenta deducit. De spiritu au-
tem & cibo, quibus accipiendis, ut relatum est, atq; red-
dendis membra quæ diximus cum meatibus sibi adiacenti-
bus obsequuntur, hoc obseruatum est, quod sine haustu spi-
ritus ultra horas septē, sine cibo ultra totidē dies uita nō
durat. Septē quoq; sunt gradus in corpore, qui dimensio-
nem altitudinis ab imo in superficiē cōplent, medulla, os,
neruus, uena, arteria, caro, cutis: Hæc de interioribus. In
aperto quoque septē sunt corporis partes, caput, pectus,
manus, pedesq; & pudendū. Item quæ diuiduntur, nō nisi
septem cōpagibus iuncta sunt, ut in manibus est humerus,
brachium, cubitus, uola & digitorum terni nodi. In pe-
dibus uero fœmur, genu, tibia, pes ipse, sub quo uola est,
& digitorū nodi terni similiter. Et quia sensus, eorumq;
ministeria, natura in capite uelut in arce constituit, septē
foraminibus sensuum celebrantur officia, id est oris, ac de

Decima, inde oculorum, narium & aurium binis. Vnde non im-
mitō hic numerus totius fabricæ dispensator & dominus,
ægris quoq; corporibus periculum sanitatem uel denūtiat.

Vndecima. Imō ideo & septem motibus omne corpus agitur: aut
enim accessio est, aut recessio, aut in leuam dextram uel
deflexio, aut sursum quis seu deorsum mouetur, aut in or-
bem rotatur. Tot uirtutibus insignitus septenarius, quæ
uel de partibus suis mutuatur, uel totus exercet, iure ple-
nus & habetur & dicitur. Et absoluta (ut arbitror) ratio
one iam cōstitit, cur diuersis ex causis, octo et septē pleni
uocentur. Sensus autē hic est, cū ætas tua quinquagesimū
& sextum annum compleuerit, quæ summa tibi fatalis
erit,

erit, spes quidem salutis publicæ te uidebit, & pro reme-
dijs communis bonorum omnium status uirtutibus tuis di-
statura debebitur, sed si euaseris insidias propinquorum.
Nam per septenos octies solis anfractus reditusq;, quin-
quaginta & sex significat annos, anfractum solis & re-
ditū annū uocans: anfractū, propter zodiaci ambitū redi-
tum, quia eadē signa p annos singulos certa lege metitur.

Obscura inuolutaq; semper esse signa ac somnia de aduersis. Et ta-
men semper subesse aliquid, quo possit quoquo modo deprehendi ueri-
tas, modo diligens adsit scrutator.

CAP. VII.

Hic quidam mirantur, quid sibi uelit ista dubitatio, si
effugeris, quasi potuerit diuina anima, & olim coe-
lo reddita, atq; hic maxime scientiā futuri professā, nesci-
re, possit ne nepos suus an non possit euadere. Sed non ad-
uertant hanc habere legem omnia uel signa uel somnia, ut
de aduersis obliquē aut denuntient, aut minentur, aut mo-
neant. Et ideo quedam cauendo transimus, alia exoran-
do & litando uitantur, sunt alia ineluctabilia, quæ nulla
arte, nullo auertuntur ingenio. Nam ubi admonitio est, ui-
gilantia cautionis euaditur. Quod apportent minæ, lita-
tio propitiationis auertit. Nunquā denuntiata uane-
scunt. Hic subijcies: Vnde igitur ista discernimus, ut pos-
sit, cauendum ne, an exorandum, an uero patiendum sit,
deprehendi? Sed præsentis operis fuerit insinuare, qualis
soleat in diuinationibus esse affectata confusio, ut desinas
uelut de incerta dubitatione mirari. Cæterum in suo quo-
que opere artificis erit, signa querere quibus ista discer-
nat, nisi hoc uis diuina impediat. Nam illud: — prohibent
nam cætera Parca Scire, Maronis est ex intima discipli-
næ profunditate sententia. Diuulgatis etiā docemur exem-
plis,

plis, quàm plenè semper cum prædicuntur futura, ita di-
bijs obserantur, ut tamen diligens scrutator, nisi diuinitus
(ut diximus) impediatur, subesse reperiatur apprehendenda
uestigia ueritatis, ut ecce Homericum somnium à Ioue, ut
dicitur, missum ad conferendam futuro die cum hostibus
manum, sub aperta promissione uictoriæ, spem regis an-
mauit. Ille uelut diuinum secutus oraculum, commissio præ-
lio, amissis suorū plurimis, uix ægrèq; in castra reme-
uit, num dicendum est deum mandasse mendacium? Non
ita est. Sed quia illum casum Græcis fata decreuerant, læ-
tuit in uerbis somnij, quod animaduersum uel ad uerè ui-
cendum, uel ad cauendum saltem potuisset instruere. Hæ-
buit enim præceptio, ut uniuersus produceretur exerci-
tus. At ille sola pugnandi hortatione contentus, non ui-
dit quid de producenda uniuersitate præceptum sit, præ-
termissoq; Achille, qui tunc recenti lacesitus iniuria, ab
armis cum suo milite feriabatur, rex progressus in præ-
lium, & casum qui debebatur excepit, & absoluit so-
mnium inuidia mentendi, nō omnia de imperatis sequen-
do. Parem obseruantie diligentiam, Homerice per omnia
perfectionis imitator Maro, in talibus quoq; rebus obti-
nuit. Nam apud illum Aeneas ad regionem instruendo re-
gno fataliter eligendā, satis abunde q; Delio instructus ora-
culo, in errorem tamen unius uerbi negligentia relapsus
est. Non quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, non
men insertū, sed cum origo uetus parentum sequenda di-
ceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam & Italiam, quæ
ipsius gentis autores utraq; produxerant, magis ostende-
ret, & (quod aiunt) digito demonstraret Italiam. Nam
cum

cum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic al-
loquendo: Dardanidæ duri, aperte consulentibus Italian,
de qua Dardanus profectus esset, obiecit, appellando eos
parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda.
Et hic certæ quidem denuntiationis est, quod de Scipio-
nis sine prædicitur, sed gratia conciliandæ obscuritatis,
inserta dubitatio, dicto tamen quod indicio somnij conti-
netur, absoluitur. Nam cum dicitur, circuitu naturali
summam tibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non
posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos uitæ
actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de
sola morte similis est uisus ambigenti, hæc ratio est, quod
siue dum humano uel mœrori parcitur uel timori, seu
quod utile est hoc maxime latere, pronius cetera oraculis
quàm uitæ finis exprimitur, aut cum dicitur, non sine ali-
qua obscuritate profertur.

Quatuor esse uirtutū genera, politicas, purgatorias, animi purgati, &
exemplares. Et cū uirtus beatos efficiat, sitq; primū illud uirtutum genus
reipub. gubernatoribus ideo hos utriq; fore felices. CAP. VII.

His aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reli-
qua. Sed quo sis Africane alacrior ad tutandā rem-
pub. sic habeto: Omnibus qui patriam conseruauerint,
adiuuerint, auxerint, certum esse in coelo definitū locum,
ubi beati æuo sempiterno fruuntur. Nihil est enim illi prin-
cipi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in
terris fiat, acceptius, quàm concilia cœtusq; hominum
iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Earum rectores
& seruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Bene & op-
portune, postq; de morte prædicit, mox præmia bonis
post obitū speranda subiecit, quibus adeo à metu prædicti,
interitus

interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur, maiestate promissæ beatitudinis & cœlestis habitaculi. Sed de beatitate quæ debetur conseruatoribus patriæ, pauca dicenda sunt, ut postea locum omnem, quem hic tractandū recepimus, resoluamus. Sole faciunt uirtutes beatum, nullaq; alia quisquā uia hoc nomen adipiscitur. Vnde qui existimāt nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum sapientiam propriè uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & querendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum uiuendi perspicuitas præstat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse, mundum istum & omnia quæ mundo insunt, diuinorum contemplatione despicere, omnemq; animæ cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiæ, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. Fortitudinis, non terreri animam à corpore quodā modo ductu philosophiæ recedentē, nec altitudinē perfectæ ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ, ad unā sibi huius propositi cōsentire uia uniuscuiusq; uirtutis obsequiū. Atq; ita fit, ut secundū hoc tam rigidi definitionis abruptū, rerum. rectores beati esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiæ professores cum Platone princeps, libro de uirtutibus, gradus earum uera & naturali diuisionis ratione compositos, per ordinem digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera uirtutum. Ex his primæ politice uocantur, secundæ purgatorie,

Sola uirtute beatorum effici.

Officia uirtutum secundū Stoicos.

Quatuor uirtutum genera secundū Platonicos.

politice uocantur, secundæ purgatorie, tertiæ animi iam purgati, quartæ exēplares. Et sunt politice hominis, quia sociale animal est. His boni uiri reipub. consulunt, urbes tuentur, his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt, his ciuium salutem gubernant, his socios circumspēcta prouidentia protegiunt, iusta liberalitate deuinciunt, hisq; sui memores alios fecere merendo. Et est politica prudentiæ, ad rationis normam, quæ cogitat, quæq; agit uniuersa dirigere, ac nihil præter rectum uelle, uel facere, humanisq; actibus tanquam diuis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circumspēctio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animum supra periculi metum agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiā, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere poenitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugum rationis cupiditatem domare. Temperantiæ sequuntur, modestia, uerecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ, seruare unicuiq; quod suum est. De iustitia ueniunt, innocentia, amicitia, cōcordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum sui, atq; inde reipub. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, diuina non deserens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumq; animum eius expediunt, qui decreuit se à corporis contagione purgare, & quadam humanorū fuga solis se inferere diuinis. Hæ sunt otiosorum, qui à rerum actibus se sequestrant. Hæ

Primum genus.

Aeneid. 6.

Secundum.

Tertium.

rum quid singula uelint, superius expressimus, cum de uirtutibus philosophantiū dicemus, quas solas quidam existimauerunt esse uirtutes. Tertiae sunt purgati iam defectiq; animi, & ab omni mundi huius aspergine presse pureq; deterfi. Illic prudentiae est, diuina non quasi in electione praeferre, sed sola nosse, & haec tanquam nihil sit aliud, intueri. Temperantiae, terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, passionibus igno- rare, non uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiae, ita cum superna & diuina mente sociari, ut seruet perpetuum cum ea socius imitando.

Quartum.

Quarta exemplares sunt, quae in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus uocari, a quarum exemplo reliquae omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis uirtutum ideas esse in mente credendum est. Illic prudentia est mens ipsa diuina. Temperantia, quod in se perpetua intentione conuersa est. Fortitudo, quod semper idem est nec aliquando mutatur. Iustitia, quod perenni lege a sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Haec sunt quaternarum

Horum generum discrimen.

quatuor genera uirtutum, quae praeter cetera, maximam in passionibus habent differentiam sui. Passiones autem (ut scimus) uocantur, quod homines metuunt cupiuntq; dolent gaudentq;. Has primae molliunt, secundae auferunt, tertiae obliuiscuntur, in quartis nefas est nominari. Si ergo

Declaratio uerborum Tullij.

hoc est officium & effectus uirtutum, beare, constat autem & politicas esse uirtutes, igitur ex politicis efficiuntur beati. Iure ergo Tullius de rerumpublicarum rectoribus dixit, ubi beati aeo sempiterno fruuntur. Qui ut ostenderet, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos,

beatos, non dixit absolute, nihil esse illi principi deo acceptius quam ciuitates, sed adiecit, quod quidem in terris fiat, ut eos qui ab ipsis coelestibus incipiunt, discerneret a rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad coelum. Illa autem definitione quid pressius potest esse, quid cautius de nomine ciuitatum, quam concilia, inquit, coetusq; hominum iure sociati, quae ciuitates appellantur? Nam & seruilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & coetus fuerunt, sed non iure sociati. Illa autem sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consensu obsequium.

Quo sensu rerumpublicarum rectores, e coelo descendisse, eoque reuerti dicantur.

CAP.

I X.

Quod uero ait: Harum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur, hoc modo accipiendum est: Animarum originem manare de coelo, inter recte philosophantes indubitate constat esse sententiae. Et animae dum corpore utitur, haec est perfecta sapientia, ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud a quodam inter alia seu festiua seu mordacia, serio tamen usurpatum est. De coelo descendit *ἡ πόλις σπουδαία*. Nam & Delphici uox haec fertur oraculi, consulenti ad beatitudinem quo itinere perueniret: Si te, inquit, agnoueris. Sed & ipsius fronti templi haec inscripta sententia est. Homini autem (ut diximus) una est agnitio sui, si originis natalisq; principia atq; exordia prima respexerit, nec se quaesierit extrinsecus. Sic enim anima uirtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur, quibus post corpus euecta, eo unde

Persius,

d 2

descen-

descenderat, reportatur, quia nec corporea sordescit nec
oneratur eluie, quæ puro ac leui fonte uirtutū rigatur,
nec deseruisse unquam cælum uidetur, quod respectu &
cogitationibus possidebat. Hinc anima, quam in se pronā
corporis usus efficit, atq; in pecudem quodāmodo resor-
mauit ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit,
Aeneid. ult. & cum necesse est, nō nisi cū gemitu fugit indignata sub
umbras. Sed nec post mortem facile corpus relinquit, quia
non funditus corporeæ excedūt pestes, sed aut suum ob-
errat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum, non
humani tantūmodo, sed ferini quoq; electo genere mori-
bus congruo quos in homine libenter exercuit, mauulq;
omnia perpeti, ut cœlū quod uel ignorando, uel dissimu-
lando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatū uero
rectores, ceteriq; sapiētes, cœlum respectu, uel cū adhuc
corpore tenentur, habitantes, facile post corpus, cœlestē,
quam penē non reliquerāt, sedem repossunt. Nec enim de
nihilō aut de uana adulatione ueniebat, quod quosdā ur-
bium cōditores, aut claros in rep. uiros in numerū deorū
consecrarit antiquitas. Sed Hesiodus quoq; diuinæ sobolis
assertor, priscos reges cū dijs alijs enumerat, hisq; exem-
plo ueteris potestatis etiam in cœlo regendi res humanas
assignat officiū. Et ne cui fastidiosum sit, si uersus ipsos,
ut poëta Græcus protulit, inferamus, referemus eos ut ex
uerbis suis in Latina uerba conuersi sunt:

Indigetes diui sato summi Iouis hi sunt,

Quondā homines, modo cū superis humana tuentes,

Largi, ac munifici, ius regum nunc quoq; nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat, qui licet argumento suo
seruiens,

seruiens, heroas in inferos relegauerit, non tamen eos ab-
ducit à cœlo, sed athera his deputat largiorem, & nosse
eos solem suum ac sidera profutur, ut geminæ doctrinæ
observationes præstiterit, & poëtica figmentū, & phi-
losophie ueritatem. Et si secundū illum res quoq; leuior-
res quas uiui exercuerant, etiam post corpus exercent:

Quæ gratia curarū

Armorūq; fuit uiuis, quæ curam nitentis

Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondā urbium recepti in cœlum,
curam regendorū hominum non relinquūt. Hæ autem ani-
mæ in ultimā spheram recipi creduntur, quæ a planes uo-
catur. Nec frustra hoc usurpatum est, siquidem inde pro-
fecti sunt. Animis enim necdum desiderio corporis irre-
titis, siderea pars mundi præstat habitaculum, & inde la-
buntur in corpora. Ideo his illō est reditio, qui merentur.
Rectissime ergo dictum est, cum in Galaxian, quem aplan-
es continet, sermo iste procedat, hinc profecti, huc reuer-
tuntur. Ad sequentia transeamus.

Quid secundum priscos illos theologos inferi, & quando ex horum
sententia, anima aut uiuere aut mori dicatur. C P A. X.

Hic ergo etsi eram perterritus, nō tam mortis metu,
quàm insidiarum à meis, quæsiui tamen, uiueret ne
ipse, & Paulus pater, & alij quos nos extinctos arbitra-
remur. Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina in-
fixa uirtutum, quæ nunc uideas licet, ut è pectore Scii-
pionis uel somniantis emineant. In re enim una, politica-
rum uirtutum omnium pariter exercet officium. Quod
non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo
d 3 est.

est. Quod suorum terretur insidijs, magisq; alienum facinus, quam suum horrescit exitium, de pietate et nimio in suis amore procedit. Hæc autem diximus ad iustitiam referri, quæ seruat unicuique quod suum est. Quod ea quæ arbitrabatur, non pro compertis habet, sed spreta opinionione, quæ minus cautis animis pro uero inolescit, querit discere certiora indubitata prudentia est. Quod cum perfecta beatitas, et cœlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se nouerat esse, promittitur, audiendi tamen alia desiderium frenat, temperat, et sequestrat, ut de uita aui et patris interroget, quid nisi temperantia est? ut iam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca quæ sibi deberentur, adductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. Ipsius enim consultationis hic sensus est: Nos (inquit) arbitrabamur animam cum fine morientis extinguere, nec ulterius esse post hominem. Ait enim, quos extinctos esse arbitramur. Quod autem extinguitur, esse iam desinit. Ergo uelim iam dicas (inquit) si et pater Paulus tecum et alij supersunt. Ad hanc interrogationem, quæ et de parentibus ut a pio filio, et ceteris ut a sapiente ac naturam ipsam discutiente, processit, quid ille respondit? Imò uero (inquit) hi uiuunt, qui corporum uinculis tanquam e carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur esse uita, mors est. Si ad inferos meare mors est, et est uita esse cum superis, facile discernis, quæ mors animæ, quæ uita credenda sit, si constiterit qui locus habendus sit inferorum, ut anima dum ad hunc truditur, mori: cum ab hoc procul est, uita frui, et uerè superesse creditur. Et quia totum tractatum, quem ueterum sapientia de inuesti-

Explicatur uerba Ciceronis.

inuestigatione huius questionis agitauit, in hac latentem uerborum paucitate reperiens, ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quam querimus absolutione sufficere admoneamus, amore breuitatis excerpimus. Antequam studium philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum uigoris adulesceret, qui per diuersas gentes autores in constituendis sacris ceremoniarum fuerunt, aliud esse inferos negauerunt, quam ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcere foedum tenebris, horridum sordibus et cruore patiuntur. Hoc animæ sepulchrum, hoc Ditis concaua, hoc inferos uocauerunt. Et omnia quæ illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobismetipsis et in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Obluionis fluium, aliud non esse asserentes, quam errorem animæ obliuiscantis maiestatem uitæ prioris, qua antequam in corpus truderetur potita est, solamque esse in corpore uitam putantis. Pari interpretatione Phlegetonem, ardores irarum et cupiditatum putarunt. Acherontem, quicquid fecisse dixisse uel usque ad tristitiam humanæ uarietatis more nos poenitet. Cocytum, quicquid homines in lumen lachrymasque compellit. Stygem, quicquid inter se humanas animos in gurgite mergit odiorum. Ipsam quoque poenarum descriptionem, de ipso usu conuersationis humane sumptam crediderunt. Vulturem iecur immortale tondentem, nihil aliud intelligi uolentes, quam tormenta malæ conscientie obnoxia flagitio uiscera interiora rimantis, et ipsa uitæ indefessa admissi sceleris admonitione laniatis, semperque curas, si requiescere forte tentauerint, excitantis, tanquam fibris renascentibus inherendo, nec ulla sibi miseratione parcentis, lege hæc qua se iudice nemo nocens

Inferos quid esse putarint homines antiquissimi.

Flumina inferorum quid sibi uelint.

Poenæ inferorum quomodo accipiendæ.

absoluitur, nec de se suam potest uitare sententiā. Illos autem epulis ante ora positis excruciaci fame, & inedia tabescere, quos magis magisque acquirendi desiderium cogit presentem copiam non uidere, & in affluētia inopes, egestatis mala in ubertate patiuntur, nescientes partem respicere, dum egent habendis. Illos radijs rotarum pendere districtos, qui nihil consilio praeuidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus explicantes, seque & actus suos omnes fortunae permittentes, casibus & fortuitis semper rotantur. Saxum ingens uoluere, inefficacibus laboriosisque conatibus uitam terentes. Atram scilicet lapsuram semper, & cadenti similem, illorum capitibus imminere, qui arduas potestates & infaustam ambiunt tyrannidem, nunquam sine timore uicturi, & cogentes subiectum uulgi odisse, dum metuat, semper sibi uidentur exitium quod merentur, excipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. Nam & Dionysius aule Siculae inclementissimus incubator, familiari quondam suo solam beatam existimanti uitam tyranni, uolens quam perpetuo metu misera, quamque impendentium semper periculorum plena esset ostendere, gladium uagina raptum, & à capulo de filo tenui pendente, mucrone demisso, iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumque ille & Siculas & tyrannicas copias praesentis mortis periculo aspernaretur, talis est (inquit Dionysius) uita quam beatam putabas, sic nobis semper mortem imminenti uidemus. Existima ergo, quando felix esse poterit, qui timere non desinit. Secundum haec igitur quae à theologis asseruntur, si uerè suos quisque patimur manes, & inferos in his corporibus esse credimus,

Quando mori
& quando uiuere
dicatur anima.

credimus, quid aliud intelligendum est, quam mori animam, cum ad corporis inferna demergitur: uiuere autem, cum ad supera post corpus euadit?

Quid & ubi inferi secundum Platonicos, & quando horum sententia aut uiuere anima aut mori dicatur.

C A P. X I.

Dicendum est, quid his postea ueri sollicitior inquisitor philosophiae cultus adiecerit. Nam & qui primum Pythagoram, & qui postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes, unam animae, animalis alteram prodiderunt. Mori animal, cum anima discedit è corpore: ipsam uero animam mori asserentes, cum à simplici & indiuiduo fonte naturae in membra corpora dissipatur. Et quia una ex his manifesta, & omnibus nota est, altera non nisi à sapientibus deprehensa, ceteris eam uitam esse credentibus, ideo hoc ignoratur à plurimis, cur eundem mortis deum, modo Ditem, modo immitem uocemus, cum per alteram, id est animalis mortem absolui animam, & ad ueras naturae diuitias, atque ad propriam libertatem remitti, faustum nomen indicio sit: per alteram uero, quae uulgo uita existimatur, animam de immortalitatis suae luce ad quasdam tenebras mortis impelli, uocabuli testemur horrore. Nam ut constet animal, necesse est in corpore anima uinciatur. Ideo corpus $\delta\epsilon\mu\alpha\varsigma$, hoc est uinculum, nuncupatur, & $\sigma\omega\mu\alpha$, quasi quoddam $\sigma\eta\mu\alpha$, id est animae sepulchrum. Vnde Cicero pariter utrunque significans, corpus esse uinculum, corpus esse sepulchrum, quod carcer est sepulcorum, ait: Qui è corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Inferos autem Platonici non in corporibus esse, id est non à corporibus incipere, dixerunt, sed certam mundi ipsius partem

Mortes duas.

Inferi secundum
Platonicos, &
eorum locus.

d 3 Ditus

Ditis sedem, id est inferos uocauerūt. De loci uero ipsius finibus inter se dissona publicauerunt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alij enim mundum in duo diuiserūt, quorum alterum facit, alterum patitur. Et illud facere dixerunt, quod cum sit immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit: Hoc pati, quod per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partem à sphaera quæ aplanis dicitur, usque ad globi lunaris exordium. Mutabilem uero à luna ad terras usque dixerūt. Et uiuere animas dum in immutabili parte consistunt, mori autem cum ad partem ceciderint permutationis capacem. Atque ideo inter lunam terrasque locum mortis & inferorum uocari, ipsamque lunam uitæ esse mortisque confinium, & animas inde in terram fluentes mori, inde ad superamcantes in uitam reuerti, nec immerito existimatum est. A luna enim deorsum natura incipit caducorum, ab hac animæ sub numerum dierum cadere, & sub tempus incipiunt. Denique illam ætheream terram physici uocauerūt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerūt: quod ita esse plurimis argumentis, quæ nunc longum est enumerare, docuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporum & autor & conditrix, adeo, ut nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, & hæc decrescente minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertionem generetur, ad ea quæ de inferiorum loco alij definiunt, transcamus. Maluerunt enim mundum alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aer, ignis, quæ est pars liquidior aeris uicina lunæ. Supra hæc rursum totidem numero,

numero, sed naturæ prioris elementa, ut sit luna pro terra, quam ætheream terram à physicis diximus nominata, aqua sit sphaera Mercurij, aer Veneris, ignis in sole. Tertius uero elementorum ordo ita ad nos conuersus habeatur, ut terram ultimam faciat, & cæteris in medium reductis, in terram desinat tam ima quam summa postremitas. Igitur sphaera Martia ignis habeatur, aer Iouis, Saturni aqua, terra uero aplanis, in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in corpus enutritur, per tres elementorum ordines trina morte ad corpus usque descendit. Hæc est inter Platonicos de morte animæ cum in corpus truditur, secunda sententia. Alij uero (nam tres inter eos esse sententiarum diuersitates antè signauimus) in duas quidem & ipsi partes sicut primi faciunt, sed non iisdem terminis diuidunt mundum. Hi enim cælum quod aplanis sphaera uocatur partem unam: septem uero sphaeras quæ uagæ uocantur, & quod inter illas ac terram est, terramque ipsam, alteram partem esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorum sectæ amior est ratio, animæ beatæ ab omni cuiuscunque contagione corporis liberæ cælum possident. Quæ uero appetentiam corporis, & huius quam in terris uitam uocamus, ab illa specula altissima & perpetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. Nec subito à perfecta incorporalitate luteum corpus induitur, sed sensim per tacita detrimenta, & longiorem simplicis & absolutissimæ puritatis

ritatis recessum, in quēdā sideri corporis incrementa turgescit. In singulis enim sphaeris, quae coelo subiectae sunt, aetherea obuolutione uestitur, ut per eas gradatim societas huius indumentis testei concilietur. Et ideo totidem moribus, quot sphaeras transiit, ad hanc peruenit, quae in terris uita uocatur.

Quo modo anima ex superiori mundi parte ad inferna haec delabatur.

CAP. XII.

Descensus uero ipsius, quo anima de coelo in huius uitae inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus oblique circūflexionis occursum ambiendo amplectitur, ut cum quae duo tropica signa capricornus et cancer feruntur, intersecet. Has solis portas physici uocauerunt, quia in utraq; obuiante solstitio, ulterius solis inhibetur accessio, et fit ei regressus ad Zone uiam, cuius terminos nunquam relinquit. Per has portas animae de coelo in terras meare, et de terris in coelum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera deorum uocatur. Hominum cācer, quia per hunc in inferiora descensus est: Capricornus deorum, quia per illū animae in propriae immortalitatis sedem, et in deorum numerū reuertuntur. Et hoc est quod Homeri diuina prouidentia in antri Ithacensis descriptione significat. Hinc et Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperiū, quia animae inde lapsae uidetur iam à superis recessisse. Ideo primam nascitibus ait lactis alimoniam offerri, quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labētibus, Vnde et Scipioni de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: Hinc profecti, huc reuertuntur. Ergo descensurae cum adhuc

in can-

in cancro sunt, quoniam illic posita necdum lacteum reliquerunt adhuc in numero sunt deorum. Cū uero ad leonem labendo peruenerint, illic cōditionis futurae auspiciatur exordium. Et quia in leone sunt rudimenta nascendi et quaedam humanae naturae tyrocinia. Aquarius autem aduersus leoni est, et illo oriente mox occidit: ideo cum sol aquarium tenet, manibus parētatur, utpote in signo quod humanae uitae contrarium uel aduersum feratur. Illinc ergo, id est à confinio quo se Zodiacus lacteusq; contingunt, anima descendens à tereti, quae sola forma diuina est, in conum defluendo producit, sicut à puncto nascitur linea, et in longum ex indiuiduo procedit, ibiq; à puncto suo quod est monas, uenit in dyadem, quae est prima protractio. Et haec est essentia, quam indiuiduā, eandemq; diuiduam Plato in Timeo, cum de mundanae animae fabrica loqueretur, expressit. Animae enim, sicut mundi, ita et hominis unius, modo diuisionis reperientur ignarae, si diuinae naturae simplicitas cogitetur: modo capaces, cum illa per mundi, haec per hominis membra diffunditur. Anima ergo cū trahitur ad corpus, in hac prima sui productione syluestrem tumultum, id est hylen influentem sibi incipit experiri. Et hoc est quod Plato notauit in Phaedone, animam in corpus trahi noua ebrietate trepidantem, uolens nouum potum materialis alluionis intelligi, quo delibuta et grauata deducitur. Arcani huius indicium est et crater Liberi patris ille sidereus, in regione quae inter cancrum est et leonem, locatus, ebrietatem illic primum descensuris animis euenire sylua influente significans. Vnde et comes ebrietatis obliuio, illic incipit animis latenter

Ανὸ γυνῶν.

latenter obrepere. Nam si anima memoriam rerum diuinarum, quarum in cœlo erant conscie, ad corpora usque deferret, nulla inter homines foret de diuinitate dissensio. Sed obliuionem quidem omnes descendēdo hauriunt, alie uero magis, minus alie. Et ideo in terris, uerum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes, quia opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus obliuionis hauerunt: quia facile reminiscuntur, quid illic antè cognouerint. Hinc est, quod quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio: quia cum uera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter noueramus, antequam materialis influxio in corpus uenientes animas ebriaret. Hæc est autem hyle, quæ omne corpus mundi, quod ubicunque cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentantur diuina uel cōstant, nectar uocatur, & creditur esse potus deorum: inferior uero & turbidior, potus animarum. Et hoc est quod ueteres Lethæum flumen uocauerunt. Ipsum autē Liberum patrem Orphaici Ὀρίωνος suspicantur intelligi, qui ab illo indiuiduo natus, in singulos ipse diuiditur. Ideo in illorum sacris traditur Titaneo furore in membra disceptus, & frustis seapulis rursus unus & integer emeruisse, quia uoues, quem diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbēdo se diuidendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lecteo ad subiectas usque sphaeras anima delapsa, dum & per illas labitur, in singulis non solū (ut iam diximus) luminosi corporis am-

ris amicitur accessu, sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In Saturni ratiocinatione & intelligentiam, quod λογιστικὸν & θεωρητικὸν uocat. In Iouis uim agendi, quod πρᾶκτικὸν dicitur. In Martis animositatis ardorem, quod θυμικὸν nuncupatur. In solis sentiendi opinandiq; naturam, quod αἰσθητικὸν & φανταστικὸν appellat. Desiderij uero motum, quod ὁμιλικὸν uocatur, in Veneris. Pronuntiandi & interpretandi quæ sentiat, quod ἐγκαινιστικὸν dicitur, in orbe Mercurij. Φυλικὸν uero, id est naturam plantandi & augēdi corpora, ingressu globi lunaris exercet: & est hæc sicut à diuinis ultima, ita in nostris terrenisq; orbibus prima. Corpus enim hoc sicut sex rerū diuinarum est, ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpora & supera, cœli dico & siderum aliorumq; elementorum, quod illa quidem sursum accersita sunt ad anime sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis, & sublimitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uero terrena corpora anima ipsa deducitur, & ideo mortis creditur, cum in caducam regionem & in sedem mortalitatis includitur. Nec te moueat, quod de anima, quam esse immortalem dicimus, mortem toties nominamus. Etenim sua morte anima non extinguitur, sed ad tempus obruitur. Nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur. Cum rursus è corpore ubi meruit, contagione uitiorum penitus climata purgari, ad perennis uitæ lucem restituta, in integrum reuertatur. Plenè (ut arbitror) de uitæ & morte animæ definitio liquet, quam de adytis philosophia, doctrina & sapientia Ciceronis elicit.

Homine

Hominē duplici ratione mori. Primum, si anima corpus relinquat. Deinde si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, uoluptatesq; & affectiones oēs exuat. Ex his moribus posteriorē hanc omnibus appetendam. Priorem accerendam non esse, sed expectandum, donec deus ipse animam ac corpus dissoluat.

CAP. XIII.

Sed Scipio per quietem & in cœlo, quod in præmiū cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam sp̄e, tamq; inclytam magis magisq; firmavit uiso patre, de quo utrum uiueret, cum adhuc uideretur dubitare, quaesierat. Mortem igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec flectere contentus uiso parente, quem crediderat extinctum: ubi loqui posse cœpit, hoc primum probare uoluit, nihil se magis desiderare, quā ut cum eo iam moraretur. Nec tamē apud se quæ desiderabat faciendā constituit, quā antē consulere: quorum unum prudentiā, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa uel consulenti, uel præcipientis uerba tractemus: Quæso, inquam, pater sanctissime atq; optime, quoniā hæc est uita, ut audio Africanum dicere, quid moror in terris? Quin huc ad uos uenire propero: Non est ita, inquit ille. Nisi enim cum deus hic, cuius hoc templum est, omnesq; quod conspicias, istius te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc mediū uides, quæ terra dicitur: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus, circulos orbeshq; suos conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus,

tus, ex hominum uita migrandum est, ne munus assignatum à deo defugisse uideamini. Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phœdone definit, homini non esse sua sponte moriendum. Sed in eodem tamen dialogo idem dicit, mortem philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. Hæc sibi ergo contraria uidetur, sed non ita est. Nam Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod superius dictum est, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram: sed ipsius quoq; animalis, hoc est hominis, duas asserit mortēs: quarū unam naturā, uirtutes alteram præstant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solum lege naturæ. Mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras philosophia docente contemnit, & cupiditatum dulces insidias reliquasq; omnes exiit passiones. Et hoc est quod superius ex secundo uirtutum ordine, quæ solis philosophantibus aptæ sunt, euenire signauimus. Hanc ergo mortem dicit Plato sapientibus appetendā: Illam uero quam omnibus naturā constituit, cogi, uel inferri, uel accersiri uetat, docens expectandam esse naturam, & has causas huius aperiens sanctionis, quas ex usu rerum, quæ in quotidiana conuersatione sunt, mutuatur. Ait enim eos qui potestatis imperio traduntur in carcerem, non oportere inde diffugere, priusquam potestas ipsa quæ clausit, abire permiserit. Nō enim uitari poenā furtiua discessione, sed crescere. Hoc quoq; uidetia gubernamur. Nil autem esse inuito domino de his quæ possidet, ex eo loco in quo suum constituerat,

Duplex mors
hominis secūda
Platonē, & quæ
harum appetenda,
quæ non accersenda, idq; se
ptem ob causas.

Prima.

Secunda.

- Tertia.** auferendū. Et sicut qui uitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit: ita eum qui finem sibi, domino necdū iubente, quæsiuerit, non absolutionem consequi, sed reatū. Hæc Platonice sectæ semina altius Plotinus exequitur.
- Quarta.** Oportet (inquit) animā post hominem liberam corporeis passionibus inueniri, quam qui de corpore uolenter extrudit, liberam esse non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis, aut metu cuiusquam ad hoc descendit, aut odio, quæ omnia inter passionibus habentur. Ergo et si ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta, sordescit. Deinde mortē debere ait animæ à corpore solutionem esse, non uinculum. Exitu autem coacto, animam circa corpus magis magisque uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus, eius uel sepulturā, uel locum in quo iniecta manus est, peruagantur. Cum contra illæ animæ, quæ in hac uita à uinculis corporeis philosophiæ morte dissoluuntur, adhuc extante corpore, cælo et sideribus inserantur. Et ideo illam solam de uoluntarijs mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur philosophiæ, ratione, ut diximus, non ferro: prudentia, non ueneno. Addit etiam, solam esse naturalem mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. Constat enim numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. Hi numeri dum super sunt, persequatur corpus animari, cum uero deficiunt, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum et fatalia uitæ tempora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est, sed impletis numeris, corpus fatiscit.

tiscit. Nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum iam non possit animari. Hinc illud est doctissimi uatis:

—Explebo numerum, reddarq; tenebris.

Aeneid. 6.

Hæc est igitur naturalis uere mors, cum finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat, non cum extorquetur uita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendam. Nec leuis est differentia, uitam uel naturam uel sponte soluendi. Anima enim cum à corpore descriptur, potest in se nihil retinere corporeum, si se pure, cum in hac uita esset, instituit. Cum uero ipsa uolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis, et malis uinculis, dum rumpitur, inficitur. Hanc quoque superioribus adiicit rationem non sponte pereundi: Cum constet (inquit) remunerationem animis illic esse tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita unaquæque peruenit, non est præcipitandus uitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animæ reditu disputationibus fertur, in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere. Animas uero ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitiq; delapsi sunt, unde facultas nunquam sit resurgendi. Ideo ergo concessis utendum uitæ spatijs, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo (inquit) qui iam perfecte purgatus est, manum sibi debet inferre, cum non sit ei causa remanendi, quia profectum ulterius non requirit, qui ad superna

Septima.

Cavillum.

Refutatio. peruenit. Sed hoc ipso quo sibi celerem finem spe fruenda beatitatis arcescit, irretitur laqueo passionis: quia spes sicut timor, passio est. Sed et cetera, quae superior ratio differuit, incurrit. Et hoc est, quod Paulus filium spe uitae uerioris ad se uenire properantem, prohibet, ac repellit, ne festinatum absolutionis ascensionisque desiderium, magis eum hac ipsa passione uinciat ac retardet. Nec dicit, quod nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris, sed huc uenire non poteris. Nisi enim, inquit, cum deus istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest, quia scit iam receptus in coelum, nisi perfectae puritati coelestis habitaculi aditum non patere. Pari autem constantia, mors, nec ueniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda natura. Ex his quae Platonem, quaeque Plotinum de uoluntaria morte pronuntiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hanc prohibet remanebit obscurum.

Cur mundus hic uniuersus, dei uocetur templum Quotuplici sensu accipitur nomen animi. Et quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur. Tum uariae de animi natura sententiae. Quid inter stellam ac sidus interfit, quid sphaera, quid orbis, quid circulus, stellae errantes unde nomen acceperint.

C A P. XIII.

Sed illa uerba quae praeter hoc sunt inserta repetamus. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quae terra dicitur. Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellae uocatis: quae globosae atque rotundae, diuinis animatae mentibus, circulos suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. De terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius differemus, cum de nouem sphaeris

sphaeris loquimur. Bene autem uniuersus mundus dei templum uocatur, propter illos qui existimant nihil esse aliud deum, nisi coelum ipsum, et coelestia ista quae cernimus. Ideo ut summi omnipotentiae dei ostenderet posse uix intelligi, nunquam uideri: quicquid humano subijcitur aspectui, templum eius uocauit, qui sola mente concipitur, ut qui haec ueneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori, sciatque, quisquis in usum templi huius inducitur, ritu sibi uiuendum sacerdotis. Unde et quasi quodam publico praconio tantam humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos fiderei animi cognitione nobilitet. Notandum est, quod hoc loco animum et ut proprie, et ut abusu siue dicitur, posuit. Animus enim proprie mens est, quam diuinorem anima nemo dubitauit. Sed nonnunquam sic et animam usurpantes uocamus. Cum ergo dicit: Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, mentem praestat intelligi, quae nobis proprie cum coelo sideribusque communis est. Cum uero ait: Retinendus animus est in custodia corporis, ipsam tunc animam nominat, quae uincitur custodia corporali, cui mens diuina non subditur. Nunc qualiter nobis animus, id est mens, cum sideribus communis sit secundum theologos, differamus. Deus, qui prima causa et est, et uocatur, unus omnium quaeque sunt, quaeque uidentur esse, princeps et origo est. Hic superabundanti maiestatis fecunditate de se mentem creauit. Haec mens, quae uocatur, quae patrem inspicit, plenam similitudinem seruat auctoris. Animam uero de se creat, posteriora respiciens. Rursus anima patrem qua intuetur induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporum, in corporea ipsa degenerat. tem quam.

Mundus cur dei templum dicatur.

Animum bifariam sumi.

Quomodo animus cum sideribus communis.

* Alias par-

Habet ergo & purissimam ex mente, de qua est nata, rationem, quod λογικόν uocatur. Et ex sua natura accipit prebendi sensus prebendiq; incrementi seminariū, quorū unum αἰσθητικόν, alterum φανταστικόν nuncupatur. Sed ex his primū, id est λογικόν, quod innatū sibi ex mente sum psit, sicut uerē diuinū est, ita solis diuinis aptum. Reliqua duo αἰσθητικόν & φανταστικόν, ut à diuinis recedūt, ita continentia sunt caducis. Anima ergo creans sibi condensq; corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quā sapiētes de deo & mente vōp nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascendo de originis suae hauserat copia, corpora illa diuina uel supera, cœli dico & siderū, quæ prima condebat, animauit, diuinæq; mentes omnibus corporibus, quæ in formā teretem, id est in sphaeræ modū formabantur, infusæ sunt. Et hoc est quod cum de stellis loqueretur, ait: Quæ diuinis animatæ mentibus. In inferiora uero ac terrena degenerans, fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram diuinitatem mentis sustinere non posse, imò partem eius uix solis humanis corporibus conuenire, quia & sola uidentur erecta, tanquam quæ ad superna ab imis recedant, & sola cœlum facile tanquā semper erecta suspiciunt, solisq; inest uel in capite sphaeræ similitudo, quam formā diximus solam mentis capax. Soli igitur homini rationem, id est, uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminā illam crescenti sentiendiq; naturam, quia caducum est corpus, inseruit.

* Al's capax.

Et hinc est, quod homo & rationis * compos est, & sentit, & crescit, solaq; ratione meruit prestare ceteris animalibus, quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quæq; suspi

suspiendi difficultate à superis recesserunt, nec ullam diuinorum corporum similitudinē aliqua sui parte meruerint, nihil ex mente sortita sunt, & ideo ratione caruerunt. Duoq; tantum adepti sunt, sentire uel crescere. Nam si quid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio, sed memoria est, & memoria non illa ratione mixta, sed quæ hebetudinē sensuum quinq; comitatur. De qua plura nunc dicere (quoniā ad præsens opus non attinet) omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carēt tam ratione, quā sensu. Et quia crescendi tantummodo usus in his uiget, hac sola uiuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit. Nam & mundo animam dedit, & ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim (ait) & terras & maria & sidera spiritus intus alit, id est anima. Sicut alibi pro spiramento animā dicit: Quantū ignes animæq; ualent. Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur: Mens agitat molem. Necnon ut ostenderet ex ipsa anima constare & animari uniuersa quæ uiuunt, addidit: Inde hominum pecudumq; genus, & cetera. Utq; assereret eundem semper in anima esse uigorem, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit: Quantum non noxia corpora tardant, & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mente anima sit, anima uero & condatur & uita compleat omnia quæ sequuntur, cunctaq; hic unus fulgor illuminet, & in uniuersis appareat, ut in multis speculis per ordinem positus uultus unus, cumq; omnia continuis successionibus se sequantur, degenerantia per ordinem

ad inum meandi, inuenitur, pressius intuenti à summo deo usque ad ultimam rerum fecem una se mutuis uinculis religans, & nusquā interrupta connexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum iussisse commemorat. His ergo dictis, solum hominē constat ex terrenis omnibus, mentis, id est animi, societatem cum cœlo & sideribus habere communē. Et hoc est quod ait: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis. Nec tamen ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille, licet diuinum, tamen corpus est. Nec ex corpore quāuis diuino possemus animari, sed unde ipsa illa corpora quæ diuina & sunt & uidentur, animata sunt, id est ex ea mundanæ animæ parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postquam dixit: Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, mox adiecit, quæ diuinis animatæ mentibus: ut per sempiternos ignes, corpus stellarum, per diuinas uero mentes, earū animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mentis ostendat. Non ab re est, ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem, Xenocrates numerū se mouentem, Aristoteles ἐντελέχεια, Pythagoras & Philolaus harmoniam, Posidonius ideam, Asclepiades quinq; sensuum exercitiū sibi consonum, Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum, Heraclitus Ponticus lucem, Heraclitus physicus scintillam stellaris essentia, Zenon concretū corpori spiritum, Democritus spiritum

Sententiæ philosophorum de anima.

spiritum insertum atomis, hac* facultate motus, ut corpus illi omne sit peruium: Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia, Hipparchus ignē, Anaximenes aëra, Empedocles & Critias sanguinem, Parmenides ex terra & igne, Xenophantes ex terra & aqua, Boëtos ex aëre & igne, Epicurus speciem ex igne & aëre & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate eius quā de immortalitate sententia. Nunc uideamus quæ sint hæc duo nomina, quorum pariter meminit cū dicit: Quæ sidera & stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur, ut ensis & gladius. Sed sunt stellæ quidam singulares, ut erratica quinq; & cætera, quæ non admixtæ alijs, solæ feruntur. Sidera uero, quæ in aliquod signum stellarū plurimum compositione formantur, ut aries, ut taurus, ut Andromeda, Perseus, uel corona, & quæcūq; uariarum generum formantur in cœlum recepta creduntur. Sic & apud Græcos ἄστρον, ἡ ἄστρον diuersa significant. Etenim aster stella una est, & astron signum stellis coactū, quod nos siue uocamus. Cū uero stellas globosas & rotundas dicat, non singulariū tantū exprimit speciem, sed & earū quæ in signa formanda conueniunt. Omnes enim stellæ inter se, & si in magnitudine aliquam, nullam tamē habent in specie differētiam. Per hæc autē duo nomina, solida sphaera describitur, quæ nec ex globo, si rotunditas desideretur, nec ex rotunditate si globus desit, efficitur, cū alterū à forma, alterū soliditate corporis deseratur. Sphaeras autē hic dicimus ipsarū stellarum corpora, quæ oīa hac specie formata sunt. Dicuntur præterea sphaeræ & aplanæ illa quæ
e s maxima

*Facilitate aliās.

Sidera quæ.
Stellæ quæ.

ἄστρον, ἡ ἄστρον.

Sphaera.

maxima est, & subiectæ septem, per quas duo lumina, & quinque uagæ disciuntur. Circi uero & orbis, duarum sunt rerum duo nomina. Et his nominibus quidē alibi aliter est usus. Nam & orbem pro circulo posuit, ut orbem lacteum. Et orbem pro sphaera, ut nouem tibi orbibus uel potius globis. Sed & circi uocantur, qui sphaeram maximam cingunt, ut eos sequens tractatus ostendet, quorum unus est lacteus, de quo ait: Inter flammæ circus elucens.

Orbis. Sed hic horum nihil neque circi, neque orbis nomine uoluit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stelle una integra et perfecta cōuersio, id est ab eodē loco post cōmensum sphaeræ, per quam mouetur, ambitū in eundē locum regressus.

Circus. Circus autē est hic linea ambiens sphaerā, ac ueluti semitam faciens, per quā lumen utrinque discurret, & inter quā uagæ

Stellæ errantes. gantū stellarū error legitimus cōcercetur. Quas ideo ueteres errare dixerūt, quia & cursu suo serūtur, & cōtra sphaeræ maxime, id est ipsius coeli, impetum cōtrario motu ad orientē ab occidentē uoluūtur. Et oīm quidē par celestas, motus similis, & idem est modus meādi, sed nō oēs eodē tēpore circos suos orbēsque cōficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis, quia cū sit eadē omnium, nec ulla ex illis aut cōcitatio esse possit, aut segnior, nec eodē tēpore spatium oēs ambitū suū peragut. Causa uero sub eadē celeritate disparis spatij, aptius nos sequētia docebūt.

De undecim circulis coelum ambientibus. CAP. XV.

His de siderum natura & sidera hominū mente naturæ, rursum filium pater, ut in deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, præmiū rursum adiecit, ostendens lacteum circum uirtutibus debitum, & beatorum coeli

coetu refertum. Cuius meminit his uerbis: Erat autem is splendidiſſimo candore inter flammæ circus elucens, quem uos (ut à Graijs accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione significat. Est autē lacteus unus ē circulus, qui ambiunt coelum, & sunt præter eum numero decem, de quibus quæ dicenda sunt proferemus, cum de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subiectus est oculis, ceteris circulis magis cogitatione quam uisu comprehendendis. De hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt, causasque eius alij fabulosas, naturales alij protulerunt. Sed nos fabulosa reticentes, ea tantummodo quæ ad naturam eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse compagem, qua de duobus hemisphaerijs coeli sphaera solidata est. Et ubi oræ utrinque conuenerant, notabilem claritatem uideri. Diodorus ignem esse densatæ concretæque naturæ in unam curui limitis semitam, discretionem mundanæ fabricæ coaceruante concretum. Et ideo uisum intuitus admittere, reliquo igne coelesti lucem suam nimia subtilitate diffusam nō subijciente cōspectui. Democritus innumeras stellas, breuesque omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ, spatijs quæ angustissima interiacent opertis, uicinæ sibi undique, & ideo passim diffuse lucis aspergine, continuum iuncti luminis corpus ostendunt. Sed Posidonius, cuius definitioni plurimum consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem, quam ideo aduersa Zodiaco curuitas obliquauit, ut quoniam sol nunquam zodiaci excedendo terminos, expertem feruoris sui partem coeli reliquā descrebat, hic circus à uia

à uia solis in obliquum recedens, uniuersitatem flexu calido temperaret. Quibus autem partibus zodiaci intersecet, superius iam relatum est: Hæc de lacteo. Decem autem alij (ut diximus) circi sunt, quorum unus est ipse zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cœlestium circularum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spatij lata dimensio porrectis sideribus occupabat, dilata bus lineis limitatum est. Et tertia ducta per medium, celeptica uocatur, quia cum cursum suum in eadem linea periter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est enire defectum: solis, si ei tunc luna succedat: lunæ, si tunc aduersa sit soli. Ideo nec sol unquam deficit, nisi cum tricesimus lunæ dies est, & nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectum. Sic enim euenit, ut aut lunæ contra solem posita ad mutuandum ab eo solitum lumen, sub eadem inuentus linea terræ conus obsistat, aut soli ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumē eius repellat. In defectu ergo sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur aspectus. Luna uero circa proprium defectum laborat, non accipiendo solis lumē, cuius beneficio noctem colorat. Quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus, ait: Defectus solis uarios, lunæq; labores. Quāuis igitur trilinearum ductus zodiacum & claudat, & diuidat, unum tamen circum autor uocabulorum dici uoluit antiquitas.

Quinque alij circuli paralleli uocantur. Horum medius & maximus est æquinoctialis. Duo extremitatibus uicini, atq;

Paralleli quinque.

ni, atq; ideo breues, quorum unus septentrionalis dicitur, alter australis. Inter hos & medium duo sunt tropici, maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraq; parte zodiaci, quibus nomen dedit imperfecta conuersio. Ambientes enim septentrionalem uerticem, atq; inde in diuersa diffusi, & se in summo intersecant, et quinque parallelos in quatuor partes equaliter diuidunt, zodiacum ita intersecantes, ut unus eorum per arietem & librā, alter per cancerum atq; capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticem non peruenire creduntur. Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus & horizon, non scribuntur in sphaera, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circumspectantis habitantis uariantur. Meridianus est enim, quem sol cum super hominum uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat. Et quia globositas terræ habitationes omnium equaliter sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium uerticem despicit. Et ideo unus omnibus meridianus esse non poterit, sed singulis gentibus super uerticem suum proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi horizon tunc circumspectio singulorum. Horizon est enim uelut quodammodo designatus terminus cœli, quod super terram uidetur. Et quia ad ipsum uerè finem non potest humana acies peruenire, quantum quisque oculos circumscrendo conspexit, proprium sibi cœli quod super terram est, terminum facit. Hic horizon quæ sibi uniuscuiusque circumscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios

Meridianus circulus.

Nota de prospectu hominis.

stadios non excedit acies contrā uidentis. Sed uisus cum ad hoc spatium uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrēdo curuatur. Atq; ita fit, ut hic numerus ex utraque parte geminatus, trecentorum sexaginta stadiorum spatium quod intra horizontem suum cōtinetur, efficiat: semperq; quantum ex huius spatij parte postera procedendo dimiseris, tantū tibi de* interiore sumetur, & ideo horizon semper quantacunq; locorū transgressione mutatur. Hunc autem quem diximus admittit aspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, quæ nullam oculis obijcit offensam. Nec te moueat, quod sæpe in longissimo positum montem uidemus, aut quod ipsa cœli superna suspicimus. Aliud est enim, cum se oculis ingerit altitudo, aliud cum per planum se porrigit, & extendit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur, dicta sufficiant. Tractatum ad sequentia transferamus.

Qui stat, ut quedam stellæ nunquam a nobis uideantur, & quantæ stellarum omnium magnitudo.

CAP. XVI.

EX quo mihi omnia cōtemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autē hæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco uidimus, & hæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima a cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facile uincebant. Dicendo: Ex quo mihi omnia cōtemplanti, id quod supra diximus affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conuentum. Duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert: aliquarum nouitas

nouitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de nouitate, post de magnitudine differemus. Plenè & doctè adijciendo, quas nunquam ex hoc loco uidimus, causam cur a nobis non uideantur, ostendit. Locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quedam stellæ ex ipso nunquam possint uideri. Quia ipsa pars cœli in qua sunt, nunquam potest hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, & spheræ conuexitas australem nobis uerticē in ima demergit. Cum uero semper circa terram ab ortu in occasum cœli sphaera uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquò uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper a nobis uidetur, ac semper ostendit Arctos oceani metuētes æquore tingi. Australis contrā quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unquam uidetur: nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poëta naturæ ipsius conscius, dixit:

Hic uertex nobis semper sublimis, at illum

Sub pedibus Styx atra uidet, manesq; profundi.

Sed cum hanc diuersitatem cœlestibus partibus uel semper uel nunquam apparendi terræ globositas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo est, omne sine dubio cœlū uidetur, nō impediēte aliqua parte terræ, quæ tota p̄cū locū pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellæ nunquā de terris uidere cōtingerat, ubi circumpectu libero sine offensa terreni obicis uise sunt, iure quasi nouæ admirationē dederūt. Et q̄a intellexit causam propter

Cur quedā stellæ a nobis uideantur semp̄, quædam nunquam.

propter quam eas nunquam ante uidisset, ait: Erāt autem hæ stellæ quas nunquam ex hoc loco uidimus. Hūc locum demonstratiue terrā dicens, in qua erat dū ista narraret. Sequitur illa discussio, quid sit quod adiecit: Et hæ magnitudines omnium, quas esse nūquam suspicati sumus. Cur

Stellas singulas autē magnitudines quas uidit in stellis, nunquam homines suspicati sint, ipse patefecit addendo: Stellarum autē gloriæ terræ magnitudinē facile uincebant. Nam quando homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hominem, imō uerē hominē fecit, suspicari potest stellā unam omni terrā esse maiore, cum uulgo singulæ uix facis unius flammam æquare posse uideantur: Ergo tūc earum uerē magnitudo asserta credetur, si maiores singulas quā est omnis terrā, esse cōsulerit, quod hoc modo recognoscas. Punctū dixerunt esse geometræ, quod ob incomprehensibilem breuitatem sui, in partes diuidi non possit, nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quanto minor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis dimensionū rationibus. Constat mensuram solis ducentessimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quē sol ipse discurret. Cum ergo sol ad circū pars certa sit, terra uero ad circum solis punctum sit, quod pars esse nō possit, sine cunctatione iudicij solem constat terrā esse maiorem, si maior est pars eo, quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verum solis circo superiorum stellarum circos certum est esse maiores, si eo quod continetur, id quod continet maius est: cum hic sit cœlestium

stium sphaerarum ordo, ut à superiore unaquæq; inferior ambiatur. Vnde & lunæ sphaerā quasi à cœlo ultimā & uicinam terræ, minimā dixit, cum terra ipsa in punctum quasi * uerē iam postrema deficiat. Si ergo stellarū superiorum circi (ut diximus) circo solis sunt grandiores, singulæ autē huius sunt magnitudinis, ut ad circū unaquæq; suum, modum partis obtineat, sine dubio singulæ terræ sunt ampliores, quam ad solis circum qui superioribus minor est, punctum esse prædiximus. De luna, si uerē luce lucet aliena, sequentia docebunt.

Cœlum, quamobrem semper, & in orbem moueatur. Quo sensu summus uocetur deus, & ecquid stellarū quas fixas uocant, suo etiam proprioq; motu agantur.

CAP. XVII.

Hæc cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrrens, ad terras usque fluxisset, & illic familiarius hæsisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum à cœli exordio sphaerarū ordinem in hæc uerba monstratis: Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorū unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluūt stellarū cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro cōtrario motu atq; cœlum. E quibus unum globū possidet illa, quam in terris Saturniā nomināt. Deinde est hominū generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus horribilisq; terris, quē Martiū dicitis. Deinde * subter mediā frēte regionem sol obtinet, * Aliās, de se dux & princeps & moderator luminū reliquorū, mens ptem mediū mundi & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites consequuntur

f Veneris

Veneris alter, alter Mercurij cursus. Infusoq; orbe luna radijs solis accensa cōuertitur. Infra autem eam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos munere deorū hominum generi datos. Supra lunam sunt æterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Totius mundi à summo in inum diligens in hunc locum collecta descriptio est, & integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est omne, dixerunt. Vnde & hic dicit: Connexa sunt omnia. Vergilius uero magnum corpus uocauit: Et magno se corpore miscet. Hoc autem loco Cicero, rerum querendarū iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De septem subieclis globis (ait) qui uersantur retro cōtrario motu atq; cœlum. Quod cum dicit, admonet ut queramus, si uersatur cœlum. Et si illi septem & uersantur, & contrario motu mouentur. Aut si hunc esse sphaerarū ordinem quem Cicero refert, Platonica consentit autoritas. Et, si uerè subiectæ sint, quo pacto stellæ earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cum zodiacus & unus & in summo cœlo sit. Quæ ueratio in uno Zodiaco aliarum cursus breuiores, aliarum facit longiores. Hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est asserantur. Et postremò, qua ratione in terram ferantur, sicut ait: Omnia nutu suo pondera.

Cœlum cur
moueatur.

Versari cœlum, mundanæ anime natura, & uis, & ratio docet. Cuius æternitas in motu est: quia nunquā motus relinquit, quod uita non deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitat. Igitur & cœleste corpus

pus quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquam uiuendo deficiat, semper in motu est, & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellitur. Nam cum anima, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primum autem omnium cœli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migravit. Cuius uis integra & incorrupta non deserit, quod primum coepit mouere. Ideo uero cœli motus necessario uolubilis est, quia cū semper moueri necesse sit, ultra autē locus nullus sit, quò se tendat accessio, continuatione perpetuæ in se reditionis agitur. Ergo in quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphaera, spatia & loca cōplectentis omnia, unus est cursus, rotari. Sed & sic animā sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurret: Dicemus ergo, quod eam nunquam reperiatur, si semper hanc sequitur? Imò semper eam reperit, quia ubiq; tota, ubiq; perfecta est. Cur ergo, si quæ querit reperit, nō quiescit? Quia & illa requietis est inscitia. Staret enim, si usquam stantem animā reperi- ret. Cū uero illa, ad cuius appetentiā trahitur, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hæc de cœlestis uolubilitatis arcano pauca de multis Plotino autore reperta sufficiant. Quod autem hunc istum extimum globum, qui ita uoluitur, summum deum uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimetur, cum globus ipse quod cœlum est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit: mens ex deo, qui uerè summus est, procreata sit. Sed summū quidem dixit, ad cæterorū ordinem

Cur non motu recto, sed in orbem agatur.

Sphaera extima quo sensu summus uocetur deus.

f 2 qui

qui subiecti sunt: unde mox subiecit: Arcens & continens cæteros. Deum uero, quod non modo immortale animal ac diuinū sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rationis, sed quod & uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequuntur, aut ipse faciat, aut ipse cõtineat, ipsum deniq; Iouē ueteres uocauerūt, & apud theologos Iupiter est mundi anima. Hinc illud est:

Aegloga. 3. Ab Iouæ principium Musæ, Iouis omnia plena. Quod de Arato, poetæ alij mutuati sunt, q de sideribus locuturus, à cælo in quo sunt sidera, exordiū sumēdū esse decernēs, ab Ioue incipiendū esse memorauit. Hinc Iuno, & soror eius, & coniunx uocatur. Est autem Iuno aër: & dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus cælum, etiam aër est procreatus: coniunx, quia aër subiectus est cælo. His illud

An & stellæ fixæ, suo quodā motu agantur. adijciendū est, quod præter duo lumina, & stellas quinq; quæ appellātur uagæ, reliquas omnes, alij infixas cælo, nec nisi cum cælo moueri, alij (quorū assertio propior est) has quoq; dixerunt suo motu, præter quod cum cæli conuersione feruntur, accedere. Sed propter immensitatē extimi globi, excedētia credibilē numerū secula, in una earum cursu sui ambitione cōsumere, & ideo nullū earum motū ab homine sentiri, cum non sufficiat humanæ uitæ spatium, ad breue saltem punctū tam tarde accessionis deprehendendum. Hinc Tullius nullus sectæ inscius ueteribus approbata, simul attigit utraq; sententiā, dicendo: In quo sunt infixi illi qui uoluntur stellarum cursus sempiterni. Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.

Stellas errantes, contrario quam cælum motu uersari.

CAP. XVIII.

Nunc

Nunc utrum illi septem globi, qui subiecti sunt, contrario (ut ait) quam cælum uertitur, motu ferantur, argumentis ad uerum ducentibus, requiramus. Solem ac lunam & stellas quinque, quibus ab errore nomen est, præter quod secū trahit ab ortu in occasum cæli diurna conuersio, ipsa suo motu in orientem ab occidente procedere, non solis literarū profanis, sed multis quoq; doctrina initiatis, abhorrere à fide, ac monstro simile iudicātū est: sed apud præstius intuentes ita esse uerū constabit, ut non solū mente concipi, sed oculis quoq; ipsis possit probari. Tamen ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negāte tractatus, age quisquis tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia quæ uel contentio sibi fingit detrahens fidem, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mitamus. Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cælo, ut alia sidera, nullū sui motū nostris oculis indicare, sed ferri mundanæ conuersionis impetu, aut moueri sua quoq; accessione dicemus. Rursus, si mouentur, aut cæli uiam sequuntur ab ortu in occasum, & cōmuni & suo motu meantes, aut contrario recessu in orientē ab occidentis parte uersantur. Præter hoc (ut opinor) nihil potest uel esse, uel fingi. Nunc uideamus quid ex his poterit uerū probari. Si infixæ essent, nunquā ab eadē statione discederēt, sed in eisdē locis semper ut aliæ uiderentur. Ecce enim de infixis Vergiliæ, nec à sui unquā se copulatione dispergunt, nec Hyadas quæ uicinæ sunt, deserūt, aut Orionis proximam regionē relinquunt. Septentrionū quoq; cōpago non soluitur. Anguis qui inter eos labitur, semel circumfusus nō mutat amplexū. Hæ uero, modo in hac, modo in illa cæli

Locus argumenti.

f 3

regione

regione uisuntur. Et saepe cum in unū locū due plures ue conuenerint, & à loco tamen in quo simul uisæ sunt, & à se postea separantur. Ex hoc eas non esse cœlo infixas, oculis quoq; approbātibus constat. Igitur mouentur, nec negare hoc quisquā poterit, quod uisus affirmat. Quærē dum est ergo, utrum ab ortu in occasum, an in contrariū motu proprio reuoluatur. Sed & hoc quærētibus nobis, non solū manifestissima ratio, sed uisus quoq; ipse mōstrabit. Consideremus enim signorū ordinē, quibus zodiacū diuisum uel distinctum uidemus, & ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus exordiū. Cum aries exoritur, post ipsum taurus emergit: Hunc gemini sequuntur, hos cācer & per ordinem reliqua. Si iste ergo in occidentem ab oriente procederēt, non ab ariete in taurum, qui retro locatus est, nec à tauro in geminos signum posterius uoluerentur, sed à geminis in taurū, & à tauro in arietē, recta, & mundane uolubilitatis consona accessione prodirent. Cum uero à primo in signum secundū, à secundo ad tertium, & inde ad reliqua quæ posteriora sunt, reuoluantur, signa autem infixæ cœlo ferantur, sine dubio constat, has stellas non cum cœlo, sed contra cœlum moueri. Hoc ut plenē liqueat, astruamus de lunæ cursu, quæ & claritate sui & uelocitate notabilior est. Luna postquā à sole discedens nouata est, secūdo ferē die circa occasum uidetur, & quasi uicina soli quem nuper reliquit, postquā ille demersus est, ipsa cœli marginē tenet antecedenti super occidēs. Tertio die tardius occidit quā secūdo, & ita quotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa uideatur. Post alios uero se-

ptem,

ptem, cum ille mergit, hæc oritur: adeo media parte mēsis dimidium cœlum, id est unum hemisphæriū, ab occasu in orientē recedēdo metitur. Rursus post septem alios circa solis occasum latentis hemisphærij, uerticem tenet. Et huius rei indicium est, quod medio noctis exoritur. Postremō totidem diebus exemptis, solem denuo comprehendit, & uicinus uidetur ortus amborū, quā diu soli succedens rursus mouetur, & rursus recedēs paulatim semper in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse non aliter quā ab occasu in orientē mouetur, & licet tardius recessum suū quā luna conficiat, quippe qui tanto tempore signū unum emetiat, quanto totum zodiacū luna discurret, manifesta tamē & subiecta oculis motus sui præstat indicia. Hunc enim in ariete esse ponamus, quod quia æquinoctiale signum est, pares horas somni & diei facit. In hoc signo cū occidit, libram, id est scorpij chelas mox oriri uidemus, & apparet taurus uicinus occasui. Nam Vergilius & Hyadas partes tauri clariore, non multo post, sole mergēte uidemus. Sequenti mense sol in signum posterius, id est in taurū recedit, & ita fit, ut neq; Vergiliæ, neq; alia pars tauri illo mense uideatur. Signum enim quod cū sole oritur, & cū sole occidit, semper occultitur, adeo, ut & uicina astra solis propinquitate celētur. Nam & canis tunc quia uicinus tauro est, non uidetur, teclius lucis propinquitate. Et hoc est quod Verg. ait:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum

Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Non enim uult intelligi, tauro oriente cum sole, mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est, sed occidere

f * cum

Georg. I.

eum dixit tauro gestante solem, quia tunc incipit non uideri sole uicino. Tunc tamen occidente sole libra adeo superior inuenitur, ut totus scorpius ortus appareat. Gemini uero uicini tunc uidetur occasui. Rursus, post tauri minsem gemini non uidentur, quod in eos solem migrasse significat. Post geminos recedit in cancrum. Et tunc cum occidit, mox libra in medio caelo uidetur. Adeo constat solem tribus signis peractis, id est ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemisphaerij recessisse. Denique post tres menses sequentes, tribus signis quae sequuntur emensis, cancrum dico, leonem & uirginem, inuenitur in libra, quae rursus aequat noctem diei, & dum in ipso signo occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo autem occasum magis eius quam ortum eligimus proponendum, quia signa posteriora post occasum uidentur. Et dum ad haec quae sole mergente uideri solent, solem redire monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere, quam caelum mouetur, ostendimus. Haec autem quae de sole & luna diximus, etiam quinque stellarum recessum, assignare sufficient. Pari enim ratione in posteriora signa migrando, semper mundana uolubilitati contraria recessione uersantur.

Quem Cicero, & quem Plato soli inter errantes stellas assignauerit ordinem. Cur luna lumen suum mutuetur a sole, sicque luceat, ut tamen non calefaciat. Dehinc, cur sol non absolute, sed fere medius inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina. Et cur stellarum errantium, aliae aduersae nobis sint, aliae prosperae. CAP. XIX.

Sol quem ordinem habeat inter planetas.

His assertis, de sphaerarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire a Platone Cicero uideri potest, cum hic solis sphaeram quartam de septem, id est in medio

medio locatam dicat, Plato a luna sursum secundam, hoc est inter septem a summo locum sextum, tenere commemoret. Cicero Archimenes & Chaldaeorum ratio consentit. Plato Aegyptios omnium philosophiae disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercurium locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur a nonnullis sol supra Mercurium supraque Venerem esse credatur. Nam haec illi qui ita existimant, a specie ueri procul aberrant. Opinionem uero istius permutationis huiusmodi ratio persuasit. A Saturni sphaera quae est prima de septem, usque ad sphaeram Iouis a summo secundum, interiecti spatij tanta distantia est, ut zodiaci ambitu superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta conficiat. Rursus tantum a Ioue sphaera Martis recedit, ut eundem cursum biennio peragat. Venus autem tanto est regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zodiacum peragrandum. Iam uero ita Veneri proxima est stella Mercurij, & Mercurio sol propinquus, ut hi tres coelum suum pari temporis spatio, id est anno plus minusue circumeant. Ideo & Cicero hos duos cursus commites solis uocauit, quia in spatio pari, longe a se nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorsum recessit, ut quod illi anno, uigintiocto diebus ipsa conficiat. Ideo neque de trium superiorum ordine, quem manifeste claresque distinguit immensa distantia: neque de lunae regione, quae ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fiat discussio. Horum uero trium sibi proximorum, Veneris, Mercurij, & Solis ordinem uicinia confundit. Sed apud alios. Nam Aegyptiorum solertiam ratio non fugit, quae

talís est: Circulus per quem sol discurrit, à Mercurij circulo ut inferior ambitur. Illum quoq; superior circulus Veneris includit. Atq; ita fit, ut hæc due stelle, cum per superiores circulorum suorum uertices currunt, intelligantur supra solem locatæ. Cum uero per inferiora cõmeant circulorum, sol eis superior existimetur. Illis ergo qui sphaeras earũ sub sole dixerunt, hoc uisum est ex illo stellarum cursu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui et uerè notabilior est, quia tum liberius appareret. Nam cum superiora tenent, magis radijs occultantur. Et ideo persuasio ista conualuit, et ab omnibus penè hic ordo in usum receptus est. Perस्पiciacior tamen obseruatio* meliorem ordinem deprehendit, quem præter indaginem uisus, hæc quoq; ratio cõmendat, quod lunam quæ luce propria caret, et de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectã. Hæc enim ratio facit lunam nõ habere lumen propriũ, ceteras oēs stellas lucere suo, quod illæ supra solem locatæ in ipso purissimo æthere sunt, in quo omne quicquid est, lux naturalis et sua est, quæ tota cū igne suo ita sphaera solis incumbit, ut coeli zonæ quæ procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infra ostēdetur. Luna uero, quia sola ipsa sub sole est, et caducorũ iam regioni luce sua carēti proxima, lucem nisi de superposito sole cui respēdet, habere nõ potuit. Deniq; quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est, lunã quoq; terrã, sed ætherẽ uocauerūt. Immobiles tamē ut terra esse nõ potuit, quia in sphaera quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Audana autē sphaera terra centrũ est, ideo sola immobilis per

Alias, uerio
rem.

Luna luce lucet
aliena,

lis perseverat. Rursum terra accepto solis lumine clarescit tantummodo, nõ relucet: Luna speculi instar lumē quo illustratur emittit, quia illa æris et aquæ, quæ per se concreta et densa sunt, sex habetur, et ideo extrema uastitate densata est, nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet et ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis et ignis ætheris, ideo quauis densius corpus sit, quàm cetera celestia, ut multo tamen terreno purius, sit acceptæ luci penetrabile, adeo, ut eam de se rursus emittat, nullum tamen ad nos perferentem sensum caloris, quia lucis radius, cum ad nos de origine sua, id est de sole, peruenit, naturam secum ignis de quo nascitur, deuehit. Cum uero in lunæ corpus infunditur, et inde resplendet, solam refundit claritudinem, non calorem. Nam et speculum cum splendorem de se in oppositi eminus ignis emittit, solā ignis similitudinem carentē sensu caloris ostendit. Quem soli ordinem Plato dederit uel eius autores, quos uel Cicero secutus quartũ locum globo eius assignauerit, uel quæ ratio persuasione huius diuersitatis induxerit, et cur dixerit Tullius, in simoq; orbi luna radijs solis accensa cõuertitur, satis dictum est. Sed his hoc adiiciendũ est, cur Cicero cum quartum de septem, solem uelit, quartus autē inter septem non ferè medius, sed omnimodo medius et sit, et habeatur, non abrupte medium solem, sed ferè medium dixerit his uerbis: Deinde* subter median ferè regionem sol ob-

Cur solem non absolute sed ferè mediũ dicat.

Alias, de se-
ptē median.

ratur: nam sol quartum locum obtinens, mediã regionem tenebit numero, spatio non tenebit. Si inter ternos enim summos et imos locatur, sine dubio medius est numero.

Sed

Sed totius spatij quod septem sphaera occupat, dimensio-
ne perspecta, regio solis non inuenitur in medio spatio lo-
cata, quia magis à summo ipse, quam ab ipso recessit ima-
postremitas, quod sine ulla disceptationis ambage, com-
pendiosa probabit assertio. Saturni stella, quae summa est,
zodiacum triginta annis peragrat, sol medius anno uno,
luna ultima uno mense non integro. Tantum ergo inest
inter solem & Saturnum, quantum inter unum & tri-
ginta. Tantum inter lunam solemque, quantum inter duo-
decim & unum. Ex his apparet totius à summo in inum
spatij, certam ex media parte diuisionem, solis regionem
nō fieri. Sed quia hic de numero loquebatur, in quo uerē
qui quartus, & medius est, ideo pronūtiāuit quidem me-
dium, sed propter latentem spatiorū dimensionē, uerbum
quo hanc definitionem tēperaret, adiecit, ferē: Notandū,
quod esse stellā Saturni, & alterā Iouis, Martis aliā, nō
naturae constitutio, sed humana persuasio est, quae stellis
numeros & nomina fecit. Non enim ait illā quae Satur-
nia est, sed quā in terris Saturniā noīant, & ille fulgor
qui dicitur Iouis, & quē Martiū dicitis. Adeo expresit
in singulis nomina haec, nō esse inuenta naturae, sed homi-
num commenta, significationi distinctionis accommodata.

Nomina stella-
rum unde sint.

Cur inter pla-
netas alij nobis
prosperi, alij ad
uersi dicantur.

Quod uero fulgorem Iouis humano generi prosperū
& salutarē, contra, Martis rutilū & terribilē terris uo-
cauit, alterum tractū est ex stellarū colore (nā fulget Io-
uis, rutilat Martis) alterū ex tractatu eorum, qui de his
stellis ad hominū uitam manare uolūt aduersa uel prospe-
ra. Nā plerunq; de Martis stella terribilia, de Iouis salu-
taria euenire definiūt. Causam si quis fortē altius querat,
unde

unde diuinis maleuolentia, ut stella malefica esse dicatur,
sicut de Martis & Saturni stellis existimatur, aut cur no-
tabilior benignitas Iouis & Veneris inter genethliacos
habeatur, cum sit diuinorum una natura, in medium pro-
feram rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectan.
Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de Harmonia com-
posuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo: Certi
(inquit) sunt numeri, per quos inter omnia quae sibi con-
ueniunt, iunguntur, & aptantur, fit iugabilis competētia,
nec quicquam potest alteri nisi per hos numeros conueni-
re. Sunt autē epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, tri-
plaris, quadruplaris. Quae hoc loco interim quasi nomina
numeratorum accipias uolo. In sequentibus uero cū de har-
monia coeli loquemur, quid sint hi numeri, quid ue pos-
sint, opportuniū aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat,
quod sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse
cōcordia. Vitam uero nostrā praecipuē sol & luna mode-
rantur. Nam cum sint caducorū corporum haec duo pro-
pria, sentire uel crescere, αὐδν ἄνθρωπος, id est sentiendi na-
tura, de sole: φύλλον αὐτὸν, id est crescendi natura, de lu-
nari ad nos globositate perueniunt. Sic utriusque luminis
beneficio haec nobis constat uita, qua fruimur. Conuersa-
tio tamen nostra, & prouentus actuum, tam ad ipsa duo
lumina, quam ad quinque uagas stellas refertur. Sed harū
stellarum alias interuentus numerorum (quorum supra
fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit ac sociat,
alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Ve-
nerea & Iouialis stella per hos numeros lumini utrique
sociatur. Sed Iouialis Soli per omnes, Luna uero per plu-
res: &

res: & Venerea luna per omnes, soli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraq; benefica credatur, Iouis tamen stella cum sole accommodatior est, & Venerea cum luna: atq; ideo uitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus uitæ nostræ autoribus, numerorum ratione cōcordes. Saturni autem Martisq; stelle, ita non habent cū luminibus competentiam, ut tamen aliqua uel extrema numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunam. Ideo minus cōmodi uitæ humane existimantur, quasi cum uitæ autoribus arcta numerorum ratione nō iuncti. Cur tamen & ipsi nonnunquam opes uel claritatē hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur (Si faciūt astra) pronuntiat nihil uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horū septē transitū statione recessuue monstrari, ut aues seu præteruolando, seu stando, futura pennis uel uoce significāt nescientes. Sic quoq; tñ iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cū per hūc prospera, per illū significetur incōmoda.

De diuersis nominibus solis, deq; eiusdem magnitudine.

CAP. XX.

IN his autem tot nominibus quæ de sole dicuntur, non frustra, nec ad laudis pōpam lasciuit oratio, sed res ueræ uocabulis exprimiuntur. Dux & princeps ait, & moderator luminū reliquorum, mens mundi & temperatio. Plato in Timeo, cum de octo sphaeris loqueretur, sic ait: Ut autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis

certa

certa mensura, & sit, & noscatur, deus in ambitu supra terram* secundum lumen accendit, quod nūc solem uocamus. Vides ut hæc definitio uult esse omnium sphaerarum lumen in sole? Sed Cicero sciens etiam ceteras stellas habere lumen suum, solamq; lunam (ut sepe iam diximus) proprio carere, obscuritatem definitionis huius liquidius absolvens, & ostendens in sole maximum lumen esse, nō solum ait, dux & princeps & moderator luminum reliquorū (adeo & ceteras stellas scit esse lumina) sed hūc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestatem præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quod talis solus appareat, sol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusq; certa definitio ne spatij moderatur. Nā certa spatij definitio est, ad quam cum unaquæq; erratica stella recedens à sole peruenerit, tanquā ultra prohibeatur accedere agi retro uidetur: & rursus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consuetam reuocatur: ita solis uis & potestas, motus reliquorum luminum constituta dimensione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut phyci cum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum, quod omnia quæ statuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem & noctem, & migrantes inter utrumq; prolixitatis breuitatisq; uices, & certis temporibus æquam utriusq; mensuram, dein ueris clementem* temperiem, torridum cœcri Alias, tepo- ac leonis æstū, mollitiē autumnalis auræ, uim frigoris in rem. ter utrāq; temperiem, omnia hæc solis cursus & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quē fiunt omnia que

Solis nomina uerba.

que diuina ratione fieri uidemus. Est et hæc causa, propter quam iure cor cœli uocetur, quod natura ignis semper in motu perpetuo agitatūq; est. Solē autē ignis ætherei fontē dictum esse retulimus. Hoc est ergo sol in æthere, quod in animalicor, cuius ista natura est, ne unquam cesset à motu: aut si breuis sit eius quocunq; casu ab agitatione cessatio, mox animal interimat. Hæc de eo quod solem mundi mentem uocauit. Cur uero et temperatio mundi dictus sit, ratio in aperto est. Ita enim non solū terram, sed ipsam quoq; cœlum, quod uerē mundus uocatur, temperari sole certissimum est: ut extremitates eius quæ longissimē à uia solis recesserunt, omni careant beneficio caloris, et una frigoris perpetuitate torpescant, quod in sequentibus aperius explicabitur.

Restat ut et de magnitudine eius, quā uerissima prædicatione extulit, pauca et non prætereunda dicamus. Physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinē solis inquisitione uoluerunt, quanto maior esse possit quā terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mēsurā terræ septies et uicies multiplicata, mensurā solis efficiet. Posidonius multo multoq; sæpius, et uterq; lunaris defectus argumentū inuicē pro se aduocat. Ita cum solem uolūt terrā maiore probare, testimonio lunæ deficiētis utuntur. Cum defectum lunæ conātur asserere, probationem de solis magnitudine mutuuntur. Et sic euenit, ut dū utrūq; de altero astruitur, neutrum probabiliter astruitur, semper in medio uicissim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rē adhuc probandā probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumēto

Solis magnitudo secundū quoddam.

argumento, nec in patrociniū sibi lunæ defectum uocātes, quanta mensura sol terra maior sit probare uoluerunt, ut tum demum per magnitudinē eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autē nequaquā dubitabatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura et terræ et solis inuenta, ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidē dimensio oculis rationē inuātibus de facili constabat. Solis uero mensuram aliter nisi per mensurā cœli, per quod discurret, inueniri nō posse uiderunt. Ergo primū metiendū sibi cœlum illud, id est iter solis, constituerunt, ut per id possent modum solis agnoscere. Sed quæso, si quis unquā tam otiosus, tamq; erit ab omni serio feriat, ut hæc quoq; in manus sumat, ne talem ueterū promissionē quasi insanie proximā aut horrescat aut rideat. Etenim ad rem quæ natura incomprehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingeniū, et per terram qui cœli modus sit reperit. Ut autem liquare possit ratio cōmenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior.

In omni orbe uel sphaera medietas centrum uocatur. Nihilq; aliud est centrum, nisi punctum quo sphaeræ aut orbis medium certissima obseruatione distinguitur. Item ducta linea de quocūq; loco circuli qui designat ambitū, in quacūq; eiusdem circuli summitate orbis partem aliquā diuidat necesse est. Sed non omni modo medietas est orbis quam separat ista diuisio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à summo in summū ita deducitur, ut necesse sit eam transire per centrum. Et hæc linea quæ orbem sic æqualiter diuidit, diametros nuncupatur. Item diametros omnis cuiuscunq; orbis triplicata

Centrum.

Diametros.

cum adiectione septimae partis suae, mensurā facit circuli, quo orbis includitur. Id est, si uncias septē teneat diametri longitudo, & uelis ex ea nosse quot uncias orbis ipsius circulus teneat, triplicabis septem, & faciunt uigintiū. His adicies septimam partem, hoc est unum, & pronuntiabis uiginti & duabus uncijs huius circuli esse mensurā, cuius diametros septem uncijs extenditur. Hae omnia geometricis euidentissimisque rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitramur, & cauere-
Vmbra terrae. mus iusto prolixius uolumen extendere. Sciendū & hoc, quod umbra terrae, quam sol post occasum in inferiore hemisphaerio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quae nox uocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terrae diametros habet. Et hac longitudine ad ipsum circulum per quem sol currit erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terrae sit, ut constet quid possit sexagies multiplicata colligere. Vnde his praebitis, ad tractatū mensurarū quas promisit oratio reuertatur. Euidētissimis & indubitabilibus dimensionibus constat, uniuersae terrae ambitum, quae ubicunq; uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorū milia ducenta quinquaginta duo. Cum ergo tantū ambitus teneat, sine dubio octoginta milia stadiorum, uel non multo amplius diametros habet, secundū triplicationē cum septimae partis adiectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendā terrenae umbrae longitudinē, nō ambitus terrae, sed diametri mensura multiplicanda est: ipsa est enim quam sursum constat excre-
 scere,

scere, sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia, quae terrae diametros habet, quae faciunt quadragies octies centena milia stadiorū esse à terra usq; ad solis cursum, quō umbrā terrae diximus peruenire. Terra autem in medio coelestis circuli, per quem sol currit, ut centrū locata est. Ergo mensura terrenae umbrae medietatē diametri coelestis efficiet: & si ab altera quoq; parte terrae par usq; ad eundē circulum mensura tendatur, integra circuli per quē sol currit, diametros inuenitur. Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros coelestis circuli, nonagies sexies centenis milibus stadiorū. Et inuenta diametros, facile mensurā nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hanc enim summā, quae diametrū facit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut saepe iam dictum est: & ita inuenies totius circuli per quem sol currit, ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia.
Ambitus circuli per quem sol meat.
 His dictis, quibus mensura quam terrae uel ambitus uel diametros habet, sed & circuli modus per quē sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quā solis esse mensurā, uel quē admodū illi prudētissimi deprehēderint, indicemus. Nam sicut ex terrena umbra potuit circuli per quem sol meat deprehēdi magnitudo, ita per ipsum circulū mensura solis inuenta est in hunc modum, procedente inquisitionis ingenio: Aequinoctiali die ante solis ortū aequabiliter locatum est saxēū uas in hemisphaerij specie, cauata ambitione curuatum, infra per lineas designato duodecim diei horarū numero, quas styli prominētis umbra cū transitu solis praetereundo distinguit. Hoc est autem (ut scimus)
 Quomodo deprenta sit magnitudo solis.

huiusmodi uasis officium, ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alterā usq; styli umbra percurret, quāto sol medietatē cœli ab ortu in occasum unius scilicet hemisphærij cōuersione metitur. Nam totius cœli integra conuersio diem noctemq; cōcludit. Et ideo constat, quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbrā meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis, inhæsit diligens obseruātis obtutus. Et cū ad primū solis radiū quē de se emisit prima summitas orbis, emergēs de umbra styli decedens summitate primā curui labri eminentiā contingit, locus ipse qui umbræ primitias excepit, notæ impressione signatus est, obseruatumq; quādiu super terrā ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc horis ōti uideretur insidere, et mox locus ad quem umbra tunc in uase migrauerat, adnotatus est. Habitq; dimēsiōne inter ambas umbrarū notas, quæ integrū solis orbem, id est diametrū, natæ de duabus eius summitatibus metiūtur, pars nona reperta est eius spatij, quod à summo uasis labro usq; ad horæ primæ lineā continetur. Et ex hoc cōstitit, quod in cursu solis unā tēpore æquinoctialis horā faciat repetitus nouies orbis eius accessus. Et quia conuersio cœlestis hemisphærij peractis horis duodecim diem cōdit, nouies autē duodeni efficiūt centum octo, sine dubio solis diametros centesima et octaua pars hemisphærij æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autē circulū habere stadiorū trecenties cētena milia, et insuper centū et septuaginta milia, antelatis probatū est. Ergo si eius summe ducentesimā sextadecimā cōsideraueris partem,

tem, mensurā diametri solis inuenies. Est autem pars ista ferē in centū quadraginta milibus. Diametros igitur solis centū quadraginta milium ferē stadiorum. Et dicēda est. Vnde penē duplex quā terræ diametros inuenitur. Constat autem geometricæ rationis examine cum de duabus orbibus altera diametros duplo alteram uincit, illum orbem cuius diametros dupla est, orbe altero ōties esse maiorem. Ergo ex his dicendum est, solem ōties terra esse maiorem. Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

Sol ōties maior quam terra.

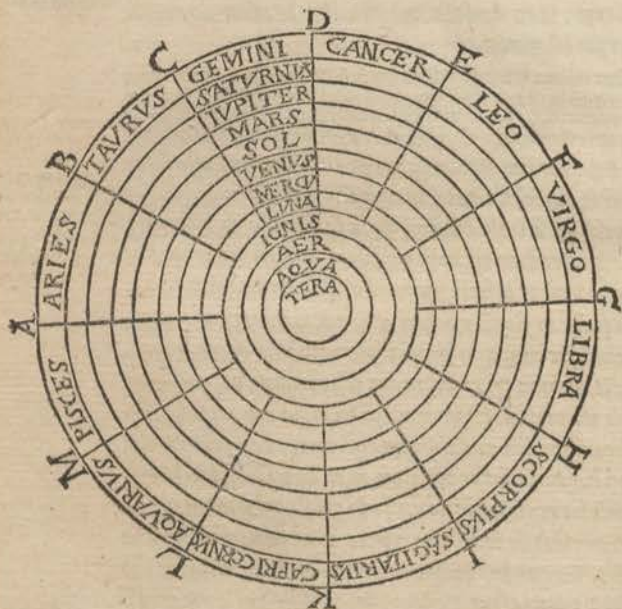
Qua ratione inferiorum sphaerarum stellæ in zodiaci signis meare dicantur, cū in eis non sint: curq; ex his aliæ breuiores, aliæ longiores tempore zodiaci signa percurrant: et quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diuisus sit.

CAP. XXI.

Sed quoniam septem sphaeras cœlo diximus esse subiectas, exteriore quaq; quas interius continet ambiente, longeq; et à cœlo omnes, et à se singulæ recesserunt, nunc querendum est, cum zodiacus unus sit, et is constet cœlo sideribus infixis, quemadmodū inferiorum sphaerarum stellæ in signis zodiaci meare dicantur. Nec longum est inuenire rationem, quæ in ipso uestibulo excubat quæstionis. Verum est enim, neque solem lunam ue, neque de uagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceantur: sed in illo signo esse unaquaq; perhibetur, quod habuerat super uerticem, in ea quæ illis subiecta est, circuli sui regione discurrens. Quia singularum sphaerarum circulos in duodecim partes, æquē ut zodiacū, ratio diuisit. Et quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem uenisse conceditur. Similisq; obseruatio in singulas partes m-

Quem in modum inferiorum sphaerarū stellæ in zodiaci signis meare dicantur.

grantibus stellis tenetur. Et quia facilius ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, uisus assignet. Esto enim zodiacus circulus, cui adscriptum est, a. Inter hunc, septem alij orbes locentur. Et zodiacus ab a, per ordinem affixis notis, quibus adscribentur literae sequentes, in partes duodecim diuidatur. Sitq; spatium quod inter a, & b, clauditur, arietis deputatum: quod intra b, & c, tauro:



quod

quod inter c, & d, geminis: cancro, quod sequitur, & reliquis per ordinem cetera. His constitutis, iam de singulis zodiaci notis & literis, singula deorsum lineae per omnes circulos ad ultimum usque ducantur, proculdubio per orbes singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. In quocumq; igitur circulo, seu sol in illo, seu luna, uel de uagis quaecumq; discurrat, cum ad spatium uenerit, quod inter lineas clauditur ab a, & b, notis & literis defluentes, in ariete esse dicitur: quia illic constituta spatium arietis in zodiaco designatum supra uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quacumq; migraverit partem, in signo, sub quo fuerit, esse dicitur. Atque haec ipsa descriptio eodem compedio nos docebit, cur eundem zodiacum eademq; signa alia tempore longiore, alia breuiore percurrant. Quoties enim plures orbes intra se locantur: sicut maximus est ille qui primus est, & minimus qui locum ultimum tenet, ita de medijs, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habetur. Et inter has igitur septem sphaeras gradum celeritatis suae singulis ordo positionis adscripsit. Ideo stellae quae per spatia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt: quae per angusta, breuiore. Constat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiusue procedere. Sed cum sit omnibus idem motus meandi, tantam eius diuersitatē temporis sola spatioꝝ diuersitas facit. Nam ut de medijs nunc praetermittamus, ne eadem sepe repetantur: quod eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uigintiocto ambit &

Cur aliae stellae breuiori tempore zodiaci signa percurrant aliae longiori.

g 4 permeat,

Quomodo zo
diacus in duode-
cim partes diui-
sus.

permeat, sola causa in quāitate est circulorū: quorum al-
ter maximus, alter minimus. Ergo & ceterarum singula
pro spatij sui modo, tempus medi, aut extendūt, aut con-
trahunt. Hoc loco diligens rerum discussor inueniet,
quod requirat. Inspecis enim Zodiaci notis, quas mōstrat
in præsidiū fidei aduocata descriptio: Quis uero, inquiet,
circi coelestis duodecim partes aut inuenit, aut fecit: ma-
ximē cū nulla oculis subijciatur exordia singularū? Huic
igitur tam necessariae interrogationi historia ipsa respon-
deat, factum referens, quo a ueteribus & tentata est tam
difficilis, & effecta diuisio. Aegyptiorū enim retro ma-
iores, quos constat primos omnium celum scrutari & me-
tiri ausos, postquā perpetuē apud se serenitatis obsequio
coelum semper suspectu libero intuentes, deprehenderunt
uniuersis uel stellis uel sideribus infixis coelo, solas cum
sole & luna quinque; stellas uagari, nec has tamen per om-
nes celi partes passim ac sine certa erroris sui lege di-
scurrere: nunquam demque ad septentrionalem uerticem
deuiare, nunquam ad australis poli ima demergi, sed in-
tra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus,
nec omnes tamen ire pariter & redire, sed alias alijs
ad eundem locum peruenire temporibus. Rursus ex his
alias accedere, retro agi alias, uiderique; stare nonnun-
quam. Postquam inquam haec inter eas agi uiderunt, cer-
tas sibi partes decreuerunt in ipso circo, constituere, &
diuisionibus annotare, ut certa essent locorum nomina,
in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quā ue-
rursus esse uenturas, & sibi inuicem annuntiarent, &
ad posteros noscenda transmitterent. Duobus igitur uas-
sis aeneis

sis aeneis preparatis, quorum alteri fundus erat in mo-
dum clepsydrae foratus, illud quod erat integrum, ua-
cuum subiecerunt, pleno aquae altero superposito, sed
meatu ante munito, & quamlibet de infixis unam cla-
rissimam stellam lucideque; notabilem orientē obseruaue-
runt. Quae ubi primum coepit emergere, mox munitione
subducta, permiserunt subiecto uasi aquam superioris in-
fluere, fluxitque; in noctis ipsius & secuti diei finem, atque in
id noctis secundae quandiu eadem stella ad ortum rursus re-
uertitur: quae ubi apparere uix coepit, mox aqua quae in-
fluebat amota est. Cum igitur obseruatae stellae itus ac re-
ditus integram significaret coeli conuersionem, mensuram
sibi coeli in aquae de illo fluxu susceptae quantitate posue-
runt. Hac ergo in partes aequas duodecim sub fida dimen-
sione diuisa, alia duo huius capacitatis procurata sunt ua-
sa, ut singula tantum singulas de illis duodecim partibus
ferrent. Totaque; rursus aqua in uas suum pristinum forami-
ne prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capaci-
tatis minoris alterū subiecerūt pleno, alterū iuxta expedi-
tum paratūque; posuerunt. His preparatis, nocte alia in illa
iam coeli parte, per quā solem lunamque; & quinque; uagas
meare diuturna obseruatione didicerant, quamque; postea
Zodiacū uocauerūt, ascensurum obseruauerunt sidus, cui
postea nomē arietis indiderūt. Huius incipiente ortu, sta-
tim subiecto uasi superpositae aquae fluxū dederūt. Quod
ubi completū est, mox eo sublato effusoque; alterum simile
subiecerūt, certis signis obseruatis ac memoriter annota-
tis, inter eius loci stellas, quae oriebatur cum primum uas
esset impletū, intelligētes quod eo tempore, quo totius aquae
g s duo

duodecima pars fluxit, pars coeli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primum uas coepit influere, usq; ad locū qui oriebatur cum idem primum uas impleteretur, duodecimam partem coeli, id est unum signum, esse dixerunt. Item secundo uase impleto, et mox retracto illo, simile quod olim effusum parauerāt, iterum subdiderunt, notato similiter loco qui emergebat, cum secundū uas esset impletū, & à fine primi signi usq; ad locum qui ad secundae aquae finem oriebatur, secundū signum notatū est. Atq; ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aquae partes, singulos sibi ascendentiū coeli partiū limites annotando. Vbi cōsummata iā omni p duodecim partes aqua, ad primi signi exordia puenit, est, sine dubio iā diuisas certisq; sibi obseruationibus et indicijs annotatas duodecim coeli partes tantae compotes machinationis habuerūt. Quod nō recte una sed duabus effectum est, quia omne coelum una nocte nō uoluitur, sed per diē uertitur pars eius media, et medietas reliqua per noctem. Nec tamē coelum omne duarū sibi proximarum noctū diuisit inspectio, sed diuersorū tēporum nocturna

Alias, aquae. dimētio utrunq; hemisphaerū partibus, aequē uicibus annotauit. Et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerūt, certaq; singulis uocabula gratia significatiōis adiecta sunt. Et quia signa Graeco nōie ζώδια nuncupātur, circū ipsum zodiacū quasi signiferū uocarūt. Hāc autem rationē ijdē illi cur arietē cum in sphaera nihil primū nihilq; postremū sit, primū tñ dici maluerint, prodiderunt. Aut incipiente die illo, qui primus oīm luxit, id est quo in hūc fulgorē coelum & elemēta purgata sunt, qui ideo mūdi na

Zodiacus unde dictus.
Aries cur primus inter signa.

di natalis iure uocitatur, arietem in medio coelo fuisse. Et quia medium coelum quasi mundi uertex est, arietē propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput in exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam causam, cur haec ipsa duodecim signa assignata sint diuersorū numinū potestati. Aiunt enim in hac ipsa genitura mūdi arietē (ut docuimus) mediū coelum tenente, horā fuisse mundi nascētis, cācro gestante tūc lunā. Post hūc sol cū leone oriebatur, cū Mercurio uirgo, libra cum Venere, Mars erat in scorpio, sagittarium iupiter obtinebat, in capricorno Saturnus meabat. Sic factum est, ut singuli eorū signorū domini esse dicantur, in quibus cū mūdus nasceretur, fuisse credūtur. Sed duobus quidē luminibus singula tantum signa, in quibus tunc fuerāt, assignauit antiquitas, cancrū lunae, soli leonē. Quinq; uero stellis praeter ea signa, quibus tunc inharebāt, quinq; reliqua sic adiecit uetustas, ut in assignandis à fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. Superius enim diximus, in capricorno Saturnū post oēs fuisse, ergo secūda adiectio cū primū fecit, qui ultimus fuerat. Ideo aquarius, qui capricornū sequitur, Saturno datur: Ioui qui ante Saturnum erat, pisces dicantur: aries Marti, qui praecesserat Iouē: taurus Veneri, quam Mars sequebatur: gemini Mercurio, post quē Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco quod in genitura mundi uel ipsa rerum prouidentia, uel uetustatis ingenium hūc stellis ordinem dedit, quem Plato assignauit sphaeris eorū, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus, quarta, hinc Mars, inde iupiter, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tamen rationis patrociniū, abunde

Cur signa diuersorum numinū assignata sint potestati.

Planetarum ordo.

Plato

Epilogus eorum
de quibus p. or-
dinem dicturum
se esse pollicitus
fuit capite deci-
mo septimo.

Platonicum ordinem prior ratio commendat.
Ex his quæ de uerbis Ciceronis proxime prælati quæ-
renda præposuimus, quæ licuit breuitate, à summa sphaera
quæ aplanis dicitur, usque ad lunam, quæ ultima diuinorum
est, omnia iam (ut opinor) absoluimus. Nam et coelum
uolui, et cur ita uoluerat ostendimus: septemque sphaeras con-
trario motu ferri ratio indubitata patefecit: et de ipso
sphaerarum ordine quid diuersi senserint, uel quid inter eos
diffensionem fecerit, quæ ne magis sequenda sit sententia,
tractatus inuenit. Nec hoc tacitum est, cur inter omnes stellas
sola sine fratris radijs luna non luceat. Sed et quæ spa-
tiorum ratio solem ab his quoque, qui cum inter septem quar-
tum locarunt, non tamen abrupte medium, sed ferè mediū
dici coegerit, publicatum est. Quid significant nomina,
quibus ita uocatur ut laudari tantum putetur, innotuit. Ma-
gnitudo quoque eius, sed et celestis per quæ discurret cir-
culi, terræque pariter quanta sit, uel quemadmodum depre-
hensa, monstratum est. Subiectarum sphaerarum stellæ
quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est ferri dicantur,
uel quæ ratio diuersarum faciat seu celerè seu tardū recur-
sum. Sed et ipse zodiacus in duodecim partes, quæ ratio-
ne diuisus sit, curque aries primus habeatur, et quæ signa
in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc
quæ de summo ad lunam usque perueniunt, sacra, incorrupta,
diuina sunt, quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam
recipiēs inæqualem uarietatis æstū. Infra lunam aer et na-
tura permutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris et
aëris, ita diuinorum et caducorum luna cōfiniū est: Quod
autem ait: Nihil infra lunam esse diuinū, præter animos mu-
nere

Quomodo ani-
mi nostri hic
sint.

nere deorum hominum generi datos, non ita accipiendū est,
animos hic esse, ut hic nasci putetur: sed sicut solem esse
in terris dicere solemus, cuius radius aduenit et recedit,
ita animorum origo celestis est, sed lege temporalis hospi-
talitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet
ipsa, sed recipit: et quia recipit, et remittit. Proprium autem
habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid
mirum si animus de hac regione non constet, cum nec corpo-
ri fabricando sola suffecerit? Nam quia terra, aqua, et aer
infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod ido-
neum esset ad uitam, sed opus fuit præsidio ignis ætherei,
qui terrenis membris uitam et animam sustinendi commodaret ui-
gorē, qui uitalem calorem et faceret et ferret. Hæc et de
aere dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphaera
rū nona, et mundi ultima est, dictu necessaria differamus.

Loquitur quasi
tria tantum sunt
elementa.

Terra quæ de causa immobilis sit, et omnia in eā suo nutu
ferantur pondera.

CAP. XXII.

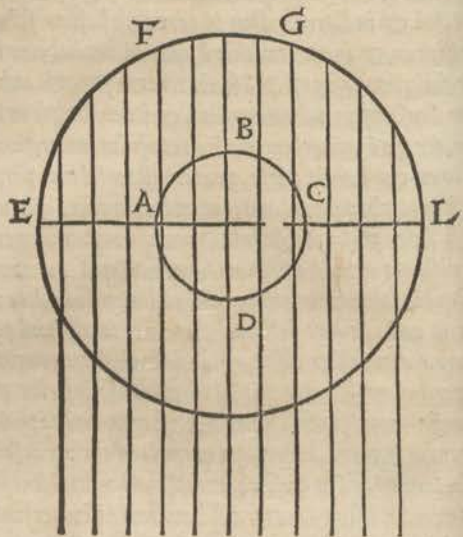
Nam ea quæ est media et nona tellus (inquit) neque
mouetur, et infima est, et in eam feruntur omnia
nutu suo pondera. Illæ uerè insolubiles causæ sunt, quæ
mutuis inuicem nexibus uinciuntur: et dum altera alteram facit,
ita uicissim de se nascuntur, ut nunquam à naturalis socie-
tatis amplexibus separentur. Talia sunt uincula, quibus
terram natura constrinxit. Nam ideo in eam feruntur om-
nia, quia ut media non mouetur: ideo non mouetur, quia
infima est. Nec poterat infima non esse, in quam omnia
feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter inuoluta re-
rum necessitas in se uinxit, tractatus expediat. Non mo-
uetur, ait: est enim centron. In sphaera autem solum cen-
tron

tron diximus nō moueri, quia necesse est, ut circa aliquid immobile sphaera moueatur. Adiecit: Infima est. Recte hoc quoq; nam qd' cētron est, mediū est. In sphaera uero hoc solum constat imū esse, quod mediū est. Et si ima est, sequitur ut uerē dictum sit, in eā ferri omnia. Semper enim pondera in inum natura deducit. Nam & in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est, Quicquid ex omni materia de qua facta sunt oīa, purissimum ac liquidissimum fuit, id tenuit summitatē, & aether uocatus est. Pars, cui minor puritas, & inerat aliquid leuis pōderis, aēr extitit, & in secūda delapsus est. Post hēc quod adhuc quidē liquidū, sed iam usq; ad tactus offensam corpulentū erat, in aquae fluxum coagulatum est. Iam uero quod de omni syluestri tumultu uasū, impenetrabile, dēsatum, ex defecatis abrafum resedit elementis, hēsit in imo. Quod demersum est stringēte perpetuo gelu, qd' eliminatū in ultimam mundi partē longinquitas solis coaceruauit. Quod ergo ita concretū est, terrae nomē accepit. Hēc spissus aēr & terreo frigori propior q̄ solis calori, stupore spiraminis densioris undiq; uersum fulcit & cōtinet. Nec in recessū aut accessum moueri eam patitur, uel uis circūuallantis et ex omni parte uigore simili librantis aurae, uel ipsa sphaerae extremitas, quae si paululū à medio declinauerit, sit cuiuscunq; uertici propior, & imū relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphaerae uertice parispatio recedit. In hanc igitur, quae et ima est, & quae si media, & nō mouetur, quia cētrum est, omnia pōdera ferri necesse est. Et quia ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est, argumēto sunt cum alia innumera, tum praecipue imbres, qui in terram ex omni aëris parte labūntur.

Causa cur sit terra immobilis.

Nec enim in hēc solam quam habitamus superficiem decidunt, sed & in latera quibus in terra globositas sphaeralis efficitur, & in partem alterā, quae ad nos habetur inferior, imbrium casus est. Nā si aēr terreni frigoris exhalatione densatus, in nubem cogitur, & ita abruptit in imbres, aēr autē uniuersam terrā circumsusus ambit, procul dubio ex omni aëris parte, praeter uisam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat, qui undiq; in terrā quae unica est sedes pōderum, defluit. Quod qui respuit, superest ut existimet extra hanc unam superficiē quā incolimus, quicquid niuium imbrium uel gradinum cadit, hoc totum in coelo de aëre defluere. Coelum enim ab omni parte terrae aequabiliter distat, & à nostra habitatione, ita et à lateribus & à parte quae ad nos habetur inferior, paria altitudinis immēsitae suspicitur. Nisi ergo omnia pōdera ferrentur in terrā, imbres qui extra latera terrae defluūt, nō in terram, sed in coelū caderent, quod uilitatē ioci scurilis excedit. Esto enim terrae sphaera, cui adscripta sunt a, b, c, d. Circa hēc sit aëris orbis, cui adscripta sunt e, f, g, h, m. Et utrunq; orbē, id est terrae & aëris, diuidat linea ducta ab e, usq; ad l. Erit superior ista quā possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pōdus in terram, paruan nimis imbriū partem terra susciperet ab a, usque ad c. Latera uero aëris, id est ab f, usq; ad e, & à g, usq; ad h, humorem suum in aërem coelumq; deijcerēt. De inferiore autē coeli hemisphaerio pluuia in exteriora, et ideo naturae incognita deflueret, sicut ostēdit subiecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius, quod sic absurdū est, ut sine argumētationis patrocinio subruatur.

Restat



Restat ergo, ut indubitabili ratione monstratū sit, in terram ferri omnia nutu suo pōdera. Ista autem quae de hoc dicta sunt, opitulantur nobis et ad illius loci disputationē, quae antipodas esse cōmemorat. Sed hic inhibita cōtinuatione tractatus, ad secundi commentarij uolumen, disputationem sequentium reseruemus.

FINIS LIBRI PRIMII.

Macrobij

MACROBII AVRE

LII THEODOSII VIRI

consularis & illustris in somnium Scipionis Expositionis quam elegantissime liber secundus.

Concentum quendam effici motu coelestium corporum, & quo modo ratio eius concentus a Pythagora sit deprehensa. Tum qui numeri apti sunt consonantijs musicis, quotque consonantie sunt.

CAP.

I.



VPERIORE commentario Eu-
stachi luce mihi charior dilectiorq; fili,
usque ad stelliferæ sphaeræ cursum &
subiectarum septem, sermo processerat,
nunc iam de musica earum modulatione
disputetur. Quis hic, inquam, quis est qui complet aures
meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est (inquit ille) qui
interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte
ratione distinctis, & impulsu & motu ipsorum orbium
efficitur, & acuta cum grauib; temperans, uarios equa-
liter concentus efficit. Nec enim silentio tanti motus in-
citari possunt, & natura fert, ut extrema ex altera parte
grauiter, ex altera autem acutè sonent. Quam ob cau-
sam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est
concitator, acutè excitato mouetur sono, grauijsimo au-
tem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona, immobilis
manens, ima sede semper hæret, complexa mundi mediū
locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadē uis est duo-
rum, septem efficiunt distinctis interuallis sonos, qui nu-
b merus

Necessario cō-
centum quendā
esse corporū cō-
lestium.

merus rerum omnium serè nodus est, quod docti homines
neruis imitati atque cantibus, aperuerunt sibi reditum in
hunc locū. Exposito sphaerarū ordine, motuq; descen-
pto quo septem subiecta in contrarium coelo feruntur:
consequens est, ut qualem sonum tantarum molium impul-
sus efficiat, hic requiratur. Ex ipso enim circumductu ora-
bium, sonum nasci necesse est, quia percussus aer, ipso in-
teruentu ictus, uim de se fragoris emittit, ipsa cogente na-
tura, ut in sonum desinat duorum corporum uiolenta
collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunque aeris ictu nasci-
tur, aut dulce quiddam in aures et musicum defert, aut
ineptum, et asperum sonat. Nam si ictum observatio nu-
merorum certa moderetur, compositum, sibiq; cōsentiens
modulamen educitur. At cū increpat tumultuaria et nula-
lis modis gubernata collisio, fragor turbidus et inconta-
ditus offendit auditum. In coelo autem constat nihil fortui-
tum, nihil tumultuarium prouenire, sed uniuersa illic di-
uinis legibus et stata ratione procedere. Ex his inexpu-
gnabili ratiocinatione collectum est, musicos sonos de
sphaerarum coelestium conuersione procedere, quia et
sonū ex motu fieri necesse est, et ratio quae diuinis inest,
fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus or-
minum Graecae gentis hominum mente concepit. Et intela-
lexit quidem compositum quiddā de sphaeris sonare pro-
pter necessitatem rationis, quae à coelestibus non recedit.
Sed quae esset illa ratio, uel quibus obseruanda modis non
facile deprehendebat. Cumq; eum frustra tantae tantq;
arcae rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit, quod
cogitatio alta non reperit. Cum enim casu praeiret in
publico

Quomodo re-
perta a Pytha-
gora sit concen-
suum ratio.

publico fabros, ignitum ferrum ictibus mollientes, in du-
res eius malleorum soni certo sibi respondentes ordine,
repente ceciderunt. In quibus ita grauitati acumina con-
sonabant, ut utrūq; ad audientis sensum stata dimensione
remicaret, et ex uarijs impulsibus unum sibi cōsonans na-
sceretur. Hic occasionem sibi oblata rarus deprehenden-
di oculis et manibus, quod olim cogitatione querebat,
fabros adit, et imminens operi curiosius intuetur, anno-
tans sonos, qui de singulorū lacertis cōficiiebantur. Quos
cum ferientium uiribus adscribēdos putaret, iubet ut inter
se malleos mutant, quibus mutatis, sonorum diuersitas ab
hominibus recedens, malleos sequebatur. Tunc omnem cu-
ram ad pondera eorum examinanda cōuertit. Cumq; sibi
diuersitatem ponderis quod habebatur in singulis anno-
tasset, alijs ponderibus in maius minus ue excedētibus fie-
ri malleos imperauit, quorū ictibus soni nequaquam prio-
ribus similes, nec ita sibi consonantes exaudiebantur.
Tunc animaduertit concordiam uocis, lege ponderum
prouenire. Collectisq; numeris, quibus cōsentiens sibi
diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides
uertit examen, et intestina ouium, uel boum neruos
tam uarijs ponderibus illigatis tetendit, qualia in mal-
leis fuisse didicerat. Talisq; ex his concentus euenit, qua-
lem prior obseruatio non frustra animaduersa promi-
serat, adiecta dulcedine, quam natura fidū sonora prae-
stabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos, deprehen-
dit numeros, ex quibus soni sibi consoni nascerentur, adeo
ut fidibus sub hac numerorū obseruatione cōpositis, cer-
tae certis, alijsq; alijs cōuenientū sibi numerorum concor-
dia ten-

Sex tantum
numeros aptos
esse ad conficien-
dam musicam.

dia tenderentur, ut una impulsâ plectro, alia licet longè posita, sed numeris conueniens, simul sonaret. Ex omni autem innumera uarietate numerorū, pauci & numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad cōficiendam musicam cōuenirent. Sūt autē hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris maior habet totū minorē, & insuper eius tertiā partē, ut sunt quatuor ad tria. Nā in quatuor sunt tria, & tertiā pars triū, id est unū. Et is numerus uocatur epitritus, de q; eo nascitur symphonia quæ appellatur δ'ιὰ πρῶτον. Hemiolius est, cū de duobus numeris maior habet totū minorē, & insuper eius medietatem, ut sunt tria ad duo, nā in tribus sunt duo, & media pars eorū, id est unū. Ex hoc numero qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia quæ appellatur δ'ιὰ δεύτερον. Duplaris numerus est, cū de duobus numeris, minor bis in maiore numeratur, ut sunt quatuor ad duo. Et ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomē est δ'ιὰ τρίτον. Triplaris autē, cū de duobus numeris minor ter in maiore numeratur: ut sunt tria ad unū. Et ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur δ'ιὰ τέτατον. Quadruplus est, cū de duobus numeris minor quater in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad unū, qui numerus facit symphoniam quā dicūt δ'ιὰ πέντον. Epogdous est numerus, qui intra se habet minorē & insuper eius octauā partē: ut nouē & octo. Quia in nouē octo sunt, & insuper octaua pars eorū, id est unum. Hic numerus sonum parit, quē tonon musici uocauerunt. Sonum uero tono minorē, ueteres quidem semitonum uocitare uoluerūt. Sed non ita accipiunt

accipiendū est, ut dimidiū tonus putetur, quia nec semitonalem in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi sibi æqua nō poterit. Cum enim ex nouenario numero constet, nouē autē nunquā equaliter diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitonū uocitauerunt sonū tono minorem, quē tam paruo distare à tono deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est ducenta quadragintatria & ducenta quinquaginta sex. Hoc semitonū Pythagorici quidem ueteres diesin nominabant: sed sequens usus sonū semitono minorē diesin constituit nominandū. Plato semitonum limma uocitauit. Sunt igitur symphonie quinque, id est δ'ιὰ πρῶτον, δ'ιὰ δεύτερον, δ'ιὰ τρίτον, δ'ιὰ τέτατον, & δ'ιὰ πέντον. Sed hic numerus symphoniarum ad musicā pertinet, quā uel flatus humanus intendere, uel capere potest humanus auditus. Ultra autē se tendit harmoniæ celestis accessio, id est usq; ad quater δ'ιὰ πρῶτον & δ'ιὰ δεύτερον. Nunc interim de his quas nominauimus, differamus. Symphonia diatesaron constat de duobus tonis & semitono, ut minutias quæ in additamento sunt, relinquamus, ne difficultatē creemus: & fit ex epitrito. Diapente constat ex tribus tonis & hemitono, & fit de hemiolio. Diapason cōstat de sex tonis. & fit de duplari. Sed δ'ιὰ τέτατον & δ'ιὰ πέντον cōstat ex nouem tonis & hemitono, & fit de triplari numero. Dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

Plato quem in modū animam mundi ex numeris fabricatam esse docuit. Et quod hinc etiam probari possit concentum quandam esse celestium corporum.

CAP. II.

h 3

Hinc

Symphoniæ
quinque.

Hinc & Plato postquam Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenij proprii diuina profunditate, cognouit nullam esse posse sine his numeris iugabilem competentiam, in Timeo suo mundi animam per istorum numerorum contextione ineffabili providentia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectu uiuabit. Sed ne (quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur) ipsum per se difficile credatur, pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiæ faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. Habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometrix tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantum subiicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neque longitudo, neque latitudo, neque altitudo deprehendatur, quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam, id est corpus unius dimensionis. Longum est enim sine lato, sine alto, & duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus aestimatur, longo latoque, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est per singulas lineas binis, Si uero hæc due lineæ fuerint duplicata, ut subiectis duabus due superponantur, adiicietur profunditas, & hinc solidum corpus efficitur:

efficitur: quod sine dubio octo angulis continebitur, quod uidemus in tessera, quæ Græco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et $\mu\omicron\nu\alpha\varsigma$ punctum putatur, quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, ita monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorum. Primus ergo numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de puncto sub geminatione puncti terminatione productæ. Hic numerus, duo, geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis, quod sub quatuor



punctis longo latoque distenditur. Quaternarius quoque ipse geminatus, octo efficit: quæ numerus solidum corpus imitatur: sicut duas lineas diximus duabus suppositas, octo angulorum dimensione integræ corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud geometras: bis bina bis, corpus esse iam solidum. Ergo à pari numero accessio usque ad octo, soliditas est corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputauit. Nunc oportet ex impari quoque numero, quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam par quam

imparis numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. Hic triplicatus nouenarius numerus facit, q̄ & ipse quasi de duabus lineis, longū latumq; corpus efficit, sicut quaternarius secundū de paribus efficit. Itē nouenarius triplicatus tertiā dimensionē pręstat, & ita à parte imparis numeri in uigintiseptem, quę sunt terna ter, solidū corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatē creauit. Ergo ad efficiendū utrobq; solidū corpus, monas necessaria est, & sex alij numeri, id est terni à pari & impari. A pari quidē, duo, quatuor, octo: ab impari, autē, tria, nouem, uigintiseptē. Timeus igitur Platonis in fabricanda mūdi anima, cō filiū diuinitatis enuntians, ait illā per hos numeros fuisse contextā, q̄ & à pari & impari cubū, id est perfectionē soliditatis efficiūt: nō quia aliquid significaret illā habere corporeū, sed ut posset uniuersitatē animādo penetrare, & mundi solidū corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. Nā cū de eo animā mundi fabricante loqueretur, ait: Primam ex omni firmanēto partē tulit. Hinc sumpsit duplā partem prioris. Tertiā uero secundę hemiolā, sed primę triplā. Et quartā, duplā secundę. Quintā, tertię triplā. Sextā, primę octuplā. Et septimā, uicies septies à prima multiplicatā. Post hęc spatia, quę inter duplos & triplos numeros habant, insertis partibus adimplebat: ut binę medietates singula spatia colligarēt: ex qbus uinculis hemiolij & epitriti & epogdoi nascebantur. Hęc Platonis uerba ita à nōnullis excepta sunt, ut primam partē monadem crederēt: secundā quā dixi duplā prioris, dualē numerum esse consi

Animę mūdi
fabricatio secundum
Platonē.

esse cōsiderent: tertiā, ternariū numerum, qui ad duo hemiolius est, ad unum triplus: & quartā, quatuor: qui ad secundum, id est ad duo duplus est: quintā, nouenarium: qui ad tertium, id est ad tria triplus est: sextā autem octonarium, qui primum octies cōtinet. At uero pars septima, in uiginti & septem fuit, quę faciunt (ut diximus) *argumentum tertium imparis numeri. Alternis enim (ut *Al's, augmētum. animaduertere facile est) processit illa contextio: ut post monadem, quę & par & impar est, primus par numerus poneretur, id est duo. Deinde sequeretur primus impar, id est tria: quarto loco secundus par, id est quatuor: quinto loco secundus impar, id est nouem: sexto loco tertius par, id est octo: septimo loco tertius impar, id est uigintiseptem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par foemina, ex parī & impari, id est ex mari & foemina, nasceretur, quę erat uniuersa paritura, & ad utriusq; soliditatem usq; procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continent iugabilem cōpetentiam, quia omni mundo ipsa erat iugabilem pręstatura cōcordiā. Nam duo ad unum dupla sunt, de duplo autē diapason symphoniam nasci iam diximus. Tria uero ad duo hemiolium numerum faciunt, hinc oritur diapente. Quatuor ad tria epitritus numerus est, ex hoc componitur diatessaron. Item quatuor ad unū in quadrupli ratione censentur, ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mūdi anima, quę ad motū hoc quod uidemus uniuersitatis corpus impellit, contexta numeris musican de se creantibus cōcinentiā, necesse est ut sonos musicos de motu, quē proprio impulsu pręstat, efficiat: quorum

O scđitur ex
cōstitutione animę
concentus
coelestiuū corporum.

quorum originem in fabrica suae contextionis inuenit. Ait enim Plato (ut supra retulimus) autorem animae deū, post numerorum inter se imparium cōtextionē, hemiolijs, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia interualla suppleisse. Ideo doctissime Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem. Quis hic, inquā, quis est qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est (inquit ille) qui interuallis distinctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium efficitur. Vides ut interualla cōmemorat, & haec inter se imparia esse testatur, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundū Timeum Platonis impariū inter se interualla numerorum, ratis ad se numeris, hemiolijs scilicet, epitritis, & epogdois, hemitonisq; distincta sunt, quibus omnis canora ratio continetur. Hinc animaduertitur, quia haec uerba Ciceronis nunq̄ profecto ad intellectū paterent, nisi hemioliorū, epitritorum, & epogdoorū ratione praemissa, quibus interualla distincta sunt: & nisi Platoniciis numeris quibus mundi anima est contexta, patefactis: & ratione praemissa, cit̄ ex numeris musican creatibus anima intexta sit. Haec enim omnia & causam mundani motus ostēdunt, quē solus animae praestat impulsus, & necessitatē musicae concinentiae, quam motui a se facto inserit anima innatam sibi ab origine.

Alijs praeterea indicijs ac rationibus concentum illū motuum coelestium posse ostendi. Quodq; interualla ea, quae esse in anima ratione sola intelliguntur, reuera in ipso mundi corpore deprehendantur.

CAP.

III.

Prima ratio.

Hinc Plato in Rep. sua, cū de sphaerarum coelestium uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus

orbibus insidere: significans sphaerarū motu cantum musicis exhiberi. Nam Siren, deo canens Græco intellectu ualeat. Theologi quoq; nouē musas octo sphaerarum musicos cantus, & unā maximam cōcinentiam quae constat ex omnibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in theogonia sua octauam musam Uraniam uocat: quia post septē uagas quae subiectae sunt, octaua stellifera sphaera superposita, proprio nomine coelum uocatur. Et ut ostenderet nonan esse & maximam, quam conficit sonorū concursus uniuersitas, adiecit: καλλιόπην ἢ ἡδὴ, ἡγοφύγεσάν τε παρὰ ὧν, ex nomine ostendens ipsam uocis dulcedinem nonan musam uocari. Nam καλλιόπην optime uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse quae constat ex omnibus, praesius indicaret: assignauit illi uniuersitatis uocabulum, uidelicet ἡγοφύγεσάν τε παρὰ ὧν. Nam Apollinem ideo ἡγοφύγετον uocant, quasi ducem & principem orbium ceterorum: ut ipse Cicero refert: Dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio. Musas esse mundi cantum etiam rustici sciunt, qui eas canenas, quasi canenas à canentes, do dixerūt. Ideo canere coelum etiā theologi comprobant. Sci. tes, sonos musicos sacrificijs adhibuerunt: qui apud alios Lyra & cithara, apud nōnullos tibijs alijs ue musicis instrumentis fieri solebant. In ipsis quoq; hymnis deorum, per stropham & antistrophā metra canoris uersibus adhibebantur: ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistrophā diuersus uagarū regressus predicaretur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicandus deo sumpsit exordiū. Mortuos quoq; ad sepulturam pro-

Secunda.

*Alis, sororū

Tertia.

*Alis, Hetrū

Quarta.

Quinta.

Sexta. ram prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium uel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, quæ post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est ad cælum redire credantur. Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capitur (ut non solum qui sunt habitus cultiores, uerum uniuersæ quoque barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad molliorem uoluptatis resoluantur, exerceant) quia in corpore desert memoriam musicæ, cuius in cælo fuit conscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tantum immitte, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. Hinc existimo et Orphei uel Amphionis fabulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter saxa quoque trahere cætibz ferebatur, sumpsisse principium: quia primi forte gentes, uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur, ut et ad bellum progressui, et item receptui canatur cantu, et excitante, et rursum sedante uirtutem. Dat somnos admittitque, nec non curas et immittit et retrahit. Iræ suggestit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur. Nam hinc est, quod aegris remedia præstantes præcinere dicantur. Ecce quid mirum, si inter homines musicæ tanta dominatio est, cum aues quoque, ut lusciniæ et cygni aliæ uel id genus, cantum ueluti quadam disciplina artis exerceant, nonnullæ uero uel aues uel terrene seu aquatiles beluæ, inuitante cantu, in retia sponte decurrant, et pastoralis fistulæ la pastum progressus quietem imperet gregibus? Nec mirum.

rum. Inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa autem mundi anima uiuentibus omnibus uitam ministrat. Hinc hominum pecudumque genus uitæque uolantium, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. Iure igitur musica capitur omne quod uiuit, quia celestis anima, qua animatur uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphaeralem motum mundi corpus impellit, sonum efficit: qui interuallis distinctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est.

Sed hæc interualla, quæ in anima quippe incorporea, sola existimantur ratione, non sensu: querendum est, utrum etiam ipso in mundi corpore dimensio librata seruauerit. Et Archimedes quidam stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus à terræ superficie Luna distaret, à Luna Mercurius, à Mercurio Venus, Sol à Venere, Mars à Sole, à Marte Iupiter, Saturnus à Ioue. Sed et à Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum, cælum omne spatium se ratione emensum putauit. Quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est, quasi dupla et tripla interualla non seruans. Et statuerunt hoc esse credendum, ut quantum est à terra usque ad lunam, duplum sit à terra usque ad solem. Quantumque est à terra usque ad solem, triplum sit à terra usque ad Venere. Quantumque est à terra usque ad Venere, quadruplum sit à terra usque ad Mercurij stellam. Quantumque est ad Mercurium à terra, nouies tantum sit à terra usque ad Martem. Et quantum à terra usque ad Martem est, octies tantum sit à terra usque ad Iouem. Quantumque est à terra usque ad Iouem, septies et uicies sit tantum à terra usque ad Saturnum.

Aenid. 6.

De interuallis corporum celestium.

*Al's, Archimedes.

turni orbem. Hanc Platonianam persuasionem Porphyrius libris inseruit, quibus Timei obscuritatibus nonnihil lucis infudit: aitque eos credere, ad imaginem contextionis animæ, hæc esse in corpore mundi intervalla: quæ epitritis, hemiolij, et epogdois, hemitonisque complentur et limnate, et ita provenire concentum. Cuius ratio in substantia animæ contexta, mundano quoque corpori, quod ab anima movetur, inserta est. Vnde ex omni parte docta et perfecta est Ciceronis assertio: qui intervallis imparibus, sed tantum pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disiectum.

Qui fiat, ut inter sonos cœlestis illius concentus, alius acutior sit, alius grauior. Quodnam ibi melodiæ sit genus. Et cur sonus ille a nobis non audiamur.

CAP. IIII.

Nunc locus admonet, ut de gravitate et acumine sonorum, diuersitates quas asserit reuoluamus. Et natura fert, ut extrema ex altera parte grauius, ex altera autem acutè sonent, quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acutè excitato mouetur sono, grauius autem hic lunaris atque infimus. Diximus nunquam sonum fieri, nisi aëre percusso. Vt autem sonus ipse, aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit. Qui dum ingens et celer incidit, acutum sonum præstat, si tardior lentior uel grauiorem. Indicio est uirga, quæ dum auras percussit, si impulsu cito ferit, sonum acuit, si lentius, in grauius ferit audiū. In fidibus quoque idem uidemus, quæ si tractu arctiore tenduntur, acutè sonant, grauius, laxiore. Ergo et superiores orbis, dum pro amplitudine sua impetu grauiore uolunt, dumque spiritus

*Als, lenior.

*Als, origine ritu ut in

*regione sua fortius tenduntur, propter ipsam

ut ait

(ut ait) concitatorum conuersionem, acutè excitato mouetur sono, grauius autem hic lunaris atque infimus, quoniā spiritu ut in extremitate languescere iam uoluitur, et propter angustias quibus penultimus orbis arctatur, impetu leniore conuertitur. Nec secus probamus in tibijs, de quarum foraminibus uicinis ori instantis, sonus acutus emittitur, de longinquis autem et termino proximis, grauior. Item acutior per potentiora foramina, grauior per angusta. Et utriusque cause ratio una, quia spiritus ubi incipit, fortior est, defectior, ubi desinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, contra autem in angustis contingit et eminus positus. Ergo orbis altissimus, et ut in immensum patens, et ut spiritu eo fortius, quo origini suæ uicinius est, incitatus, sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi pro spatij breuitate et pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur, spiritum quantum ab origine sua deorsum recedit, tanto circa impulsus fieri leniorem, quod circa terram, quæ ultima spherarum est, tam concretus, tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper herendi, nec in quamlibet partem permittatur moueri, obfessa undique circumfusi, spiritus densitate. In sphaera autem ultimum locum esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundi corporis sphaera nouem sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlum, et aplanas apud Grecos uocatur, arcens et continens cæteras. Hæc ab oriente semper uoluitur in occasum. Subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur, sed septem soni

soni sunt, qui cōcinentiam de uolubilitate conficiunt, propterea quia Mercurialis & Veneris orbis pari ambitu comitati solē, uia eius tanquā satellites obsequuntur, & ideo à nonnullis astronomiæ studentibus, eandē uim sortiri existimantur. Vnde ait: Illi autē octo cursus, in quibus eadem uis est duorum, septē efficiūt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omnium ferē nodus est. Septenariū autem numerū rerum omnium nodum esse, plene cū de numeris superius loqueremur, expressimus. Ad illuminandū (ut existimo) obscuritatem uerborum Ciceronis, de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit breuitate sufficiet. Nam netas, & hypatas, aliarumq; fidium uocabula

**Al's, percurrere.* **perquirere, & tonorum uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiat, asserere, ostentantis est, non docētis. Nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionē, occasione hac eundem est, per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica, quos (quantum mea fert opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt perscrutanda, quibus uerba quæ explanāda receperis, possint liquere. Quia in re naturaliter obscura, qui in exponendo plura quā necesse est superfundit, addit tenebras, nō adiūnit densitatē. Vnde finē de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno qd' scitu dignū putamus: Quod cū sint melodie musicæ tria genera, enarmonicū, diatonū, & chromaticū, primum quidem propter nimiam suā difficultatē ab usu recessit, tertium uero est infame molliatē. Vnde medium, id est diatonū, mūdane musicæ doctrina Platonis adscribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quod musicā perpetua*

Quod melodie genus sit in corporibus celestibus.

Quare nō sentiamus cœli harmoniam.

perpetua cœli uolubilitate nascentem, ideo claro non sentimus auditu, quia maior sonus est, quā ut humanarum aurium recipiatur angustijs. Nam si Nili Catadupa ab auribus incolarum amplitudinē fragoris excludunt, quid mirum si nostrum sonus excedit auditum, quē mundanæ molis impulsus emittit? Nec enim de nihilo est quod ait: qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Sed uoluit intelligi, quod si eius qui cœlestibus meruit interesse secretis, completæ aures sunt soni magnitudine, superest ut ceterorum hominum sensus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. Sed iam tractatum ad sequentia conseramus.

Terræ medietatem eam in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis. Quodque ex his duæ tantum sint habitabiles, quarum altera habitetur a nobis, alteram quinam colant homines, ignoretur. Tum uero & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem: & inter illas quoque duas ab hominibus habitari.

C A P. V.

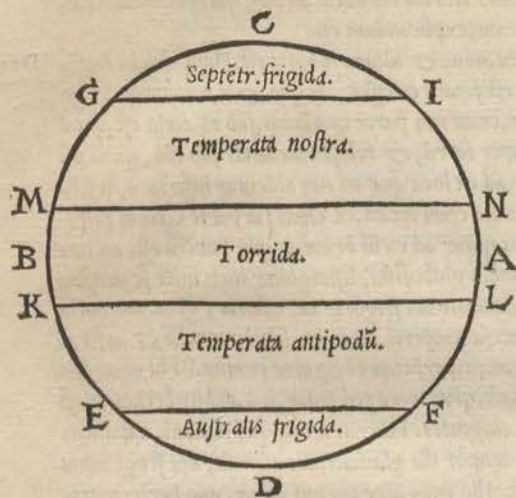
Vides habitari in terra raris & angustis locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitat, uastas solitudines interiectas, eosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare uobis, à quibus expectare gloriā certe nullam potestis. Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: E' quibus duos maxime inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguisse pruina uides, medium autem illum & maximum solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistant, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem

autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui uos parte cōtingat. Omnis enim terra quæ colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædā insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem oceanū appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit paruus, uidet. Postquā cœlū quo omnia continētur, & subiectarū sphaerarū ordinem motumq; ac de motu sonum cœlestis musices modos & numeros explicantē, & aërem subditum lunæ Tullianus sermo per necessaria, & præsentī operi apta ductus, ad terram usq; descripsit: ipsius iam terræ descriptionē, uerborū parcus, rerum fecundus absoluit. Etenim maculas habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos aduersosq;, obliquos etiam & transuersos alios nominando, terrenæ sphaeræ globositatē, sermone tantum, non coloribus pinxit. Illud quoq; nō sine perfectione doctrinæ est, quod cū alijs nos nō patitur errare, qui terrā semel cingi oceano credidēre. Nam si dixisset, omnis terra parua quædam est insula, circumfusa illo mari, unum oceani ambitū dedisset intelligi. Sed adiungendo (qui colitur à uobis) ueram eius maris diuisionem, de qua paulo post differemus, nosse cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autē cingulis, ne quæso existimes duorum Romanæ faciundie parentum Maronis & Tullij dissentire doctrinā: cum hic ipsis cingulis terram redimitā dicat, ille iisdem quas Græco nomine zonas uocat asserat cœlum teneri. Vtrunq; enim in corruptum, uerūq; nec alteri contrariā retulisse rationem procedente disputatione constabit. Sed ut omnia quæ hoc loco explananda recepinus, liqueere possint, habendus est

duus est primum sermo de cingulis, quia situ eorum ante oculos locato, cetera erunt intellectu proniora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant, explicandum est.

Terra, nona & ultima sphaera est. Hanc diuidit horizon, id est finalis circulus, de quo antè retulimus. Ergo medietas, cuius nos partē incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit super terrā, & reliqua medietas sub illo, quod dū uoluitur, ad ea loca quæ ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim locata, ex omni sui parte cœlum suspicit. Huius igitur ad cœlū breuitas quæ punctū est, ad nos uero immensa globositas, distinguitur locis inter se uicissim pressis nimietate uel frigoris uel caloris, geminam nata inter diuersa temperiē. Nam & septentrionalis & australis extremitas, perpetua obriguere priuina. Et hi uelut duo sunt cinguli, quibus terra redimitur, sed ambitu breues quasi extrema cingentes. Horum uterq; habitationis impatiens est, quia torpor ille glacialis, nec animali, nec frugi uitam minijrat. Illo enim aëre corpus alitur, quo herba nutritur. Medius cingulus, & ideo maximus, æterno afflatu cōtinui caloris ustus, spatiū quod & lato ambitu & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extremos uero & mediū, duo maiores ultimos, medio minores, ex utriusq; uicinitatis intēperie temperantur. In hisq; tantū uitales auras natura dedit incolis carere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio descriptione quam sermone, esto orbis terræ cui adscripta sunt a, b, c, d. Et circa a, adscribatur n & l: circa b autē, m & k: & circa c, g & i: & circa d, e & f. Et ducatur rectæ

De quinque
terris
zonis seu
circulis.



lineæ à signis ad signa que dicimus: id est, à g, in i: ab m, in n: à k in l: ab e in f. Spatia igitur duo aduersa sibi, id est unū à c, usq; ad lineā que in i, ducta est, alterū à d, usq; ad lineā que in f, ducta est, intelliguntur pruina riguisse perpetua. Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas. Medium uero ab n, usque in l, zona sit torrida. Restat ut cingulus ab i usq; ad n, subiecto calore

esto calore & superiore frigore temperetur. Rursus, ut zona quæ est inter l & f, accipiat de superiecto calore & subdito rigore temperi. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim sunt de quibus supra retulimus, septentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctiale hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi, q̄ opportuniore loco rursus addetur.

Licet igitur sint hæc duæ mortalibus ægris munere concessæ diuinum, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zone hominibus nostri generis indultæ sunt, sed sola superior, quæ est ab i, usq; ad n, incolitur ab omni (quale scire possumus) hominū genere, Romani Græci uel sint, uel barbaræ cuiusq; nationis. Illa uero ab l, usq; ad f, sola ratione intelligitur, quod propter similem temperiem similiter incolatur. Sed à quibus, non licuit unquā nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta enim torrida utriq; hominum generi, cōmerciū ad se denegat cōmeandi. Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septētrio, suis uocabulis nuncupantur, quia ab ipsis exordijs suis sciūtur à nobis. Nam etsi septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. Quarto uero nostræ habitationis cardini, causa hæc alterum nomē dedit, ut meridies non australis uocaretur: quia & ille propriè est australis, q̄ de altera extremitate procedēs, aduersus septētrionalem est: & hūc meridiem uare uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia semiri incipit à medio terræ, in qua medij est usus dici: ideo tantū quidā meridies, una litera mutata, meridies nūcupatus est. Sciendū est autē, quod uentus qui per hunc ad nos cardinē

Quas zonas
qui homines habitent,

Auster cur ad nos calidus perueniat, cum sit principio frigidus, peruenit, id est auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blando rigore septentrio. Sed quia per flammā torridæ zonæ ad nos conuenit, admixtus igni calefit: et quæ incipit frigidus, calidus peruenit. Neque enim uel ratio uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu status emitteretur. Nec dubium est, nostrum quoque septentrionem ad illos qui australem adiacent, propter eandem rationem calidum peruenire: et austrum corporibus eorum gemino auri sue rigore blandiri.

Eam etiam terræ partem quæ sub pedibus nostris est, habitari, & distinctam esse perinde atque hanc nostram.

Eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, interzonarum ambitus, quæ hic temperata sunt, eodem ductu temperatus habeatur: atque ideo illic quoque eadem duæ zonæ à se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eadem distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte quam colimus, quia calcantes humum, cælum suspicimus super uerticem, quia sol nobis et oritur et occidit, quia circumfuso fruimur aëre cuius spiritum hausimus: cur non et illic aliquos uiuere credamus, ubi eadem semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicitur morari, eandem credere di sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idem sol illis et obire dicetur nostro ortu, et orietur cum nobis occidet. Calcabunt æquæ ut nos humum: et semper uerticem, semper cælum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cælum decidant: cum nihil unquam possit rueresursum. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habetur ubi est terra, et sursum ubi est cælum: illis quoque sursum erit, quod de inferiore

feriore suspicient, nec aliquando in superna casuri sunt.

Afirmauerim quoque et apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, nos in quo sumus loco, degere: sed opinari, si quis sub pedibus eorum tentaret stare, casurum. Nunquam tamen apud nos quisquam timuit, ne caderet in cælum. Ergo nec apud illos quisquam in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo, quis ambigat in sphaera terræ, ita ea quæ inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria, ut est oriens occidenti? Nam in utraque parte per diametros habetur. Cum ergo et orientem et occidentem similiter constet habitari, quid est quod fidem huius quoque diuersæ sibi habitationis excludat?

Hæc omnia non otiosus lector in tam paucis uerbis Ciceronis inueniet. Nam cum dicit, terram cingulis suis redimitam atque circumdatam, ostendit per omne terræ corpus eandem temperaturarum cingulorum continuatam esse temperiem. Et cum ait, in terra maculas habitationum uideri: non eas dicit quæ in parte nostræ habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. Non enim adijceret, in ipsis maculis vastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret, inter quas certæ partes macularum instar haberentur. Sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terræ hemisphaerijs binas esse ratio monstrauit, bene adiecit, interiectas solitudines. Nam sicut pars quæ habitatur à nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur, credendum est, in illis quoque tribus alijs habitationibus similes esse inter desertam et culta distinctiones. Sed et quatuor habitationum incolas, et relatione situs, et ipsa quoque

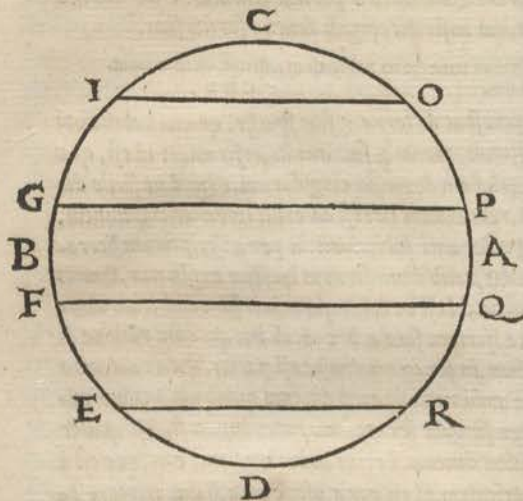
Declarantur
particulatim uerba
Cicci.

standi qualitate depinxit. Primum enim ait, alios præter nos ita incolere terram, ut à se interrupti nullam habeant ad se facultatē meandi. Et ipsa uerba declarant, non eum de uno hominū genere loqui, in hac superficie à nobis solius torridæ interiectione diuiso. Sic enim magis dicret, ita interruptos, ut nihil ab illis ad uos manare possit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manere possit, qualiter inter se illa hominū genera sint diuisa, significat. Quod autē uerē ad nostrā partem referretur, adiecit dicendo, de illis qui & à nobis & à se inuicem diuisi sunt, partim obliquos, partim transversos, partim etiam aduersos stare nobis. Interruptio ergo non unius generis à nobis, sed omnium generū à se diuisorū refertur, quæ ita distinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos Græci ἀντομεῖς uocant, similiter ab illis qui inferiorē zonæ suæ incolunt partē, interiecta australi gelida separatur. Rursus illos ab ἀντομέκτοις suis, id est p. nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectio ardentis sequatur: & illi à nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia nō est una omnium affinis cōtinuatio, sed interiectæ sunt solitudines ex calore uel frigore mutū negatibus cōmeatū, has terræ partes, quæ à quatuor hominū generibus incoluntur, maculas habitationum uocauit. Quæ admodū autē ceteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidē aperte pronūtiavit aduersos stare nobis, dicēdo: Quorū australis ille, in quo qui insistant, aduersa nobis urgent uestigia. Et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte spheræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transversos & quos

quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorē zonæ nostræ partem tenentes. Obliquos uero eos, qui australis cinguli deuexa sortiti sunt.

Quanta terræ spatia habitationi cesserint, quanta inculta sint,
CAP. VI.

Superest ut de terræ ipsius spatij, quanta habitationi cesserint, quantaq; sint inculta, referamus: id est, quæ sit singulorum dimensio cingulorum. Quod ut facile dinoscas, redeundum tibi est ad orbis terræ descriptionem, quam paulo antē subieciimus: ut per adscriptarum literarum notas, ratio dimensionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id est circulus qui uniuersum ambitum claudit, cui adscripta sunt a b c d, ab his qui eum ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquagintaduo milia. Ergo singulæ sexagesimæ extenduntur stadijs quaternis milibus ducentis. Et sine dubio medietas eius, quæ est à d, per orientem, id est per a, usque ad c, habet triginta sexagesimas, & stadiorum milia centum uigintis sex. Quarta uero pars, quæ est ab a, usque ad c, incipiens à medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorum milia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata, constabit totius ambitus plena dimensio. Ab a igitur usq; ad p, quod est medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: quæ faciunt stadiorum milia sexdecim cum octingentorum adiectione. Ergo omnis perusta sexagesimarum octo est, et tenet stadiorū milia trigintatria & sexcenta insuper. Latitudo autem cinguli nostri qui tempera



tus est, id est à p usq; ad o, habet sexagesimas quinque
quæ faciunt stadiorum milia uiginti et unum. Et spatium
frigide ab o, usq; ad c, habet sexagesimas sex, quæ stadio
rū tenent uiginti quinque milia ducēta. Ex hac quarta par-
te orbis terrarū, cuius mensuram euidenter expressimus,
alterius quartæ partis magnitudinē, ab a usq; ad d, parti-
dimensionū distinctione cognosces. Cū ergo quantum te-
neat

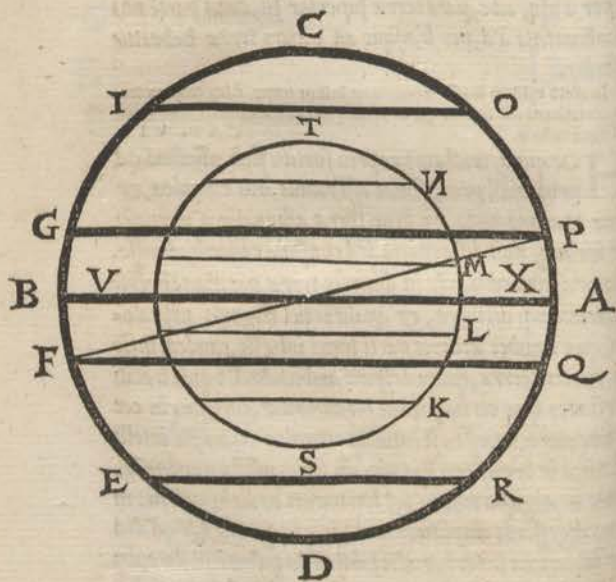
neat sphaeræ superficies, quæ ad nos est in omni sua me-
dieta, cognoueris, de mēsurā quoq; inferioris medietatis,
id est à d, p b, usq; ad c, similiter instrueris. Modo enim,
quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem me-
dium exprimere non possumus, sphaeralem tūorem imi-
tati sumus altitudinis intellectum à circulo, qui magis ho-
rizon quàm meridianus uidetur. Cæterum uolo hoc men-
te percipias, ita nos hanc prætulisse mensuram, tanquàm a
d, per a usq; ad c, pars terræ superior sit, cuius partē nos
incolimus. Et à d, per b, usque ad c, pars terræ habeatur
inferior.

In cælo easdem inesse zonas quæ insunt terræ. Atq; causam hu-
ius diuersitatis esse solem, qui ut accessu suo causa caloris est, ita reces-
su frigoris inducit.

CAP. VII.

Hoc quoq; tractatu propriū sortito finē, nūc illud qd
probandū promissimus asseramus, hos cingulos, et
bene Maronē cælo, et bene terræ assignasse Ciceronē:
et utrumq; non discrepantia, sed consona eademq; dixisse.
Natura enim cæli, hāc in diuersis terræ partibus tēperie
nimietatemq; distinxit, et qualitas uel frigoris uel calo-
ris, quæ cuilibet ætheris parti semel inhæsit, eandem infi-
cit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has di-
uersitates quæ certis finibus terminantur, cingulos in cæ-
lo uocauere, necesse est totidem cingulos etiam hic intelli-
gi. Sicut in breuissimo speculo, cū facies mōstratur ingēs,
tenēt in angusto mēbra uel liniamenta ordinē, quæ sua in-
uero digesserat amplitudo. Sed hic quoq; asserēdi qd dici-
tur minuemus laborē, oculis subiiciēdo picturā. Esto enim
cæli sphaera, a, b, c, d. Et intra se claudat sphaeram ter-
ræ, cui adscripta sunt s, x, t, u. Et ducatur in cæli sphaera
circulus

circulus septentrionalis ab i, usq; in o. Tropicus æstiuus à g, in p. Et æquinoctialis à b, in a. Et tropicus hyemalis ab f, in q. Et australis ab e, in r. Sed & zodiacus ducatur ab f, in p. Rursus in sphaera terræ ducantur iidem limites cingulorum, quos supra descripsimus in n, in m, in l, in k. His ita depictis, sine difficultate constabit singulas terræ partes à singulis cœli partibus super uerticem suam im-



positis,

positis, qualitatem circa nimietatem uel temperiem mutuari. Nam quod est sursum à d, usque ad r, hoc despicit terram ab s usq; ad k. Et quod est in cœlo ab r usq; ad q, hoc inficit terræ partē à k usq; ad l. Et qd' in cœlo est à q usq; in p, tale facit in terra ab l usque ad m. Qualeq; est desuper à p usque ad o, tale in terra ab m usq; ad n. Et quale illic ab o usq; ad c, tale hic est ab n usq; ad t. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est à d usque ad r, & à c usque ad o, æterno rigore densatæ. Idem in terræ est ab s usque ad k, & à t usque ad n. Rursus in cœlo, à q usque ad p, nimio calore feruet. Itidem in terra quoq; ab l usque ad m, idem feruor est. Item sunt in cœlo temperies, ab o usq; ad p, & à q in r. Idem sunt hic quoq; temperatæ, ab n in m, & ab l in k. Æquinoctialis enim circulus, qui ab a usq; ad b, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum aut scisse Ciceronem, qd' terreni cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostenditur. Ait enim: E' quibus duos maxime inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina uides. Ecce testatur finale frigus esse de cœlo. Idem quoq; de feruore medio dicit: Meriduum autem illum & maximū solis ardore torreri. Cum ergo manifeste & rigorem de cœli uerticibus, & feruorem de sole in terræ cingulos uenire signauerit, ostendit prius in eo cœlo hos eosdem cingulos constituisse.

Nunc, quoniam constitit easdem in cœlo & in terra zonas esse uel cingulos (hæc enim unius rei duo sunt nomina) iam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuersitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis claudis-

tur, id

tur, id est à g in p, æstiuo: & ab f in q, hyemali. Ab f autem in p, zodiacum describendo perduximus. Ergo signum p, tropicus ille cancer habetur: & signum f, capricornus. Constat autem solem neque sursum ultra cancerum, neque ultra capricornum deorsum meare, sed cum ad tropicorum confinia peruenerit, mox reuerti: unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis æstiuos calores, de uicino irens sensu maiore subiecta. Illo denique tempore, australi generi reuerti hyemem non potest ambigi, quia tunc ab illis sol omni uite suæ spatio recedit. Rursus, cum ad f signum, id est ad capricornum uenerit, facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic notandum est, de tribus tantum cardinibus in quacunque ædem ingredi solem, de quarto nunquam. Nam & ab ortu, & ab occasu, fenestra solē recipit: quippe quem orientem obeuntemque prospectet. Recipit & à meridie: quia omne iter solis in nostro meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nunquam uero solem fenestra septentrionis admittit, quia nunquam à p signo ad o sol accedit: sed à p semper retrocedendo, nunquam fines poli septentrionalis attingit: & ideo nunquam per hanc cardinem radius solis infunditur. Eiusdem rei probationem umbra quoque cuiuslibet corporis sufficiet asserere. Nam & in occasum cadit oriente sole: & in ortum, cum sit occiduus. Medio autem die, quia sol meridiē tenet, in septentrionem umbra depellitur. In austrum uero circa nostram habitationem impossibile est umbram cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersam soli partem umbra

iacatur.

iacatur. Aduersus autem austro apud nos sol esse non poterit, cum nunquam fines septentrionales attingat. Sanè quoniam pars illa perustæ, quæ temperatæ uicina est, admittit habitantes illic, id est trans tropicum, quæcunque habitatur spatia, umbram mittunt in austrum eo tempore, quo sol cancerum tenet. Tunc enim ei fit sol septentrionalis, cum tropicum tenet: quod ab illis ad septentrionem recedit. Ciuitas autem Syene, quæ provincie Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo sol certam partem ingreditur canceri, hora diei sexta (quonia sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærij monstrantis horas, quæ ὥραι uocantur, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lucanus dicere uoluit, nec tamen plenè (ut habetur) absoluit. Dicendo enim: Atque umbras* nusquam. Pharsalia. Alias, nunquam. flecente Syene, re quidem attigit, sed turbauit uerum. Non enim nunquam fleuit, sed uno tempore, quod cum sua ratione retulimus. His relatis, constat solē nunquam egredi fines perustæ, quia de tropico in tropicum zodiacus obliquatus est. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona flammis sit semper obnoxia: quippe quam sol totius æthereæ flammæ et fons et administrator nunquam relinquat. Ergo ambæ partes ultime, id est septentrionalis & australis, ad quas nunquam solis calor accedit, necessario perpetua premuntur pruina. Duas uero (ut diximus) temperat hinc atque illinc uicinia caloris & frigoris. Denique in hac ipsa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen quæ perusto cingulo uicinæ sunt, ceteris calidiores sunt: ut est Aethiopia, Arabia.

pia, Arabia, Aegyptus, & Libya: in quibus calor ita circumfusi aëris corpus extenuat, ut aut nunquam aut raro cogatur in nubes: & ideo nullus penè apud illos usus est imbrium. Rursus quæ usque ad frigida fines pressius accedunt, ut est palus Maotis, ut regiones quas præterfluit Tanais & Ister, omniaque super Scythiam loca, quorum incolæ uetustas hyperboreos uocauit, quasi originem boreæ introrsum recedendo transissent, adeo æterna penè premuntur pruina, ut non facile explicetur, quanta sit illæ frigida nimietatis iniuria. Loca uero quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraq; nimietate longe recedunt, ueram tenent salutaremque temperiem.

Obiter quomodo explicandus locus Vergilij primo Georg.
de circulo zodiaco, CAP. VIII.

Locus nos admonet, ut quoniam diximus rem quæ à nullo possit refelli, utrunque tropicum circum zodiacum terminos facere, nec unquam solè alterutrum tropicum excedere posse, uel sursum uel deorsum meando: trans zodiacum uero circum, id est trans uisam, quæ tropicis clauditur, ex utraq; parte accipere temperatas. Queramus quid sit quod ait Vergilius, quæ nullius unquam discipline error inuoluit:

Georg. I.

— Duæ mortalibus agris

Munere concessæ diuini, & uia secta per ambas,

Obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea perusta parte, quæ

quæ uicina est temperata, habitatores esse. Nam Syene sub ipso tropico est. Meroë autem tribus milibus octingentis stadiis in perustâ à Syene introrsum recedit, & ab illa usque ad terram cinnamoni feracem, sunt stadia octingenta. Et per hæc omnia spatia perusta, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Ultra uero iam inaccessum est, propter nimium solis ardorē. Cū ergo tantum spatij est perusta uita ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperata, id est ἀντιόκηον, tantundem spatij habere per perustæ fines, & parem multitudinem, non negetur. (Paria enim in utraq; parte sunt omnia) ideo credendum est, per poeticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam solis sectam per temperatas, quoniam ex utraq; parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quod se patiuntur habitari? An fortè poetica licentia particulam pro simili penè particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit? Nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque peruenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatore eius Maronē, sæpe tales mutuassee particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem per, pro inter, ponere solet: sicut alibi quoque Circum, perque, duas in morem fluminis arctos.

Georg. I.

Neque enim anguis sidereus arctos secatur, sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si

k

per

per ambas, pro inter ambas, more ipsius poëta dictum existimemus: nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verū quoniā in medio posuimus, quos fines nunquam iua solis excedat, manifestū est autē omnibus quid Maro dixerit, quæ constat erroris ignarum, erit ingenij singulorū inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri.

Non uno, sed gemino oceani ambitu terrā omnē circumflui, & quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra. Tum de exiguitate oceani, quem nos magnum uocamus. CAP. IX.

Oceanus quo
modo terram
ambiat.

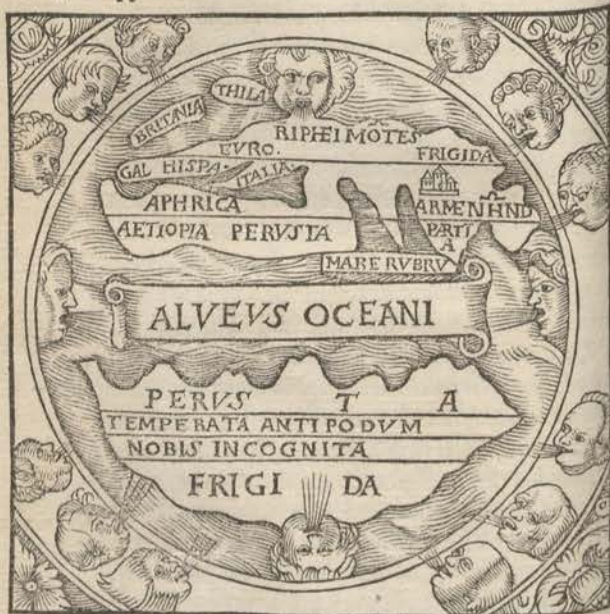
His quoq; (ut arbitror) nō otiosa inspectione tractatis, nūc de oceano quod p̄misimus astruimus, nō uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circumflui. Cuius uerus & primus meatus est, qui ab indoeo hominū genere nescitur. Is enim quē solū oceanum plures opinātur, de finibus ab illo originali refusus, secundū ex necessitate ambitū fecit. Ceterū eius prior corona per zonā terræ calidā meat, superiora terrarū & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab oriente uero duos sinus refundit, unū ad extremitatem septentrionis, ad australis alterū. Rursusq; ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usq; ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi, occurrūt ab oriente demissis: & dū ui summa & impetu immaniore miscētur, inuicēq; se feriūt, ex ipsa aquarū collisione nascitur illa famosa Oceani accessio pariter & recessio. Et ubicunq; in nostro mari cōtingit idē, uel in angustis fretis, uel in planis forte litoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanū nūc uocamus, eueniunt, quia nostrū mare ex illis influit. Ceterū uerior (ut ita dicā) eius alueus tenet zonā perustam, & tam ipse qui æquinoctialē, q̄ sinus ex eo nati, qui

ti, qui horizontē circulū ambitu suæ flexionis imitatur, omnē terrā quadrisidā diuidūt, & singulas (ut supra diximus) habitationes faciūt insulas. Nā inter nos & australes homines means ille per calidā zonā totamq; cingens, & rursus utriusq; regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atq; inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolēs nō dixit, omnis terra parua quædā est insula: sed omnis terra quæ colitur a uobis parua quædā est insula: quæ & singula de quatuor habitationibus parue quædā efficiuntur insule, Oceano bis eas (ut diximus) ambiēte. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta: ex qua et nostri maris originē, quæ totius una est, & rubri atq; Indici ortū uidebis: Caspiūq; mare unde oriatur inuenies: licet nō ignorē esse nōnullos, qui ei de Oceano ingressum negent. Nec dubium est, in illam quoq; australis generis temperatam mare de Oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestazione nō debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quod autē dixit nostrā habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiore, in eadem descriptione poterimus aduertere. Nam quāto lōgior est tropicus circus septentrionali circo, tāto zona uerticibus q̄ lateribus angustior est: quæ summitas eius in arctū extremū circuli breuitate cōtrahitur. Deductio autē laterū cum lōgitudine tropici ab utraq; parte distēditur. Deniq; ueteres omnem habitabilem nostram extēta chlamydi similē esse dixerūt. Itē quæ omnis terra in qua & oceanus est, ad quēuis cōlestē circulum quasi cētron pūcti obtinet locū, necessario de oceano adiecit: Qui tamē tāto nomine quā sit paruus uides. Nam licet

De latitudine
terræ a nobis
habitatae.

De exiguitate
oceani.

apud nos Atlanticū mare magnum uocetur, de coelo tamen despicientibus nō potest magnū uideri: cū ad coelū terra signum sit, & punctum, quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligenter aseritur, ut paruipendendum ambitum famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit, ut contentus potius conscientie præmio, gloriam non requirat. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.



Mundum

Mundum quidem esse æternum, Cæterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quæ in ipso sunt, uicissitudine quadam, nunc occidunt nunc rursus oriuntur.

CAP. X.

QVinetiā si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusq; nostrum acceptas à patribus, posteris prodere, tamē propter eluuiōnes exustionesq; terrarum, quas accidere tēpore certo necesse est, non modo non æternā, sed ne diuturnā quidē gloriā assequi possimus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio perfectionē cupiens infundere nepoti, autor est, ut contentus conscientie præmio, gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniā duo sunt maxima quæ præoptari possint, ut & quālatissime uagetur, & quādiutissime perseueret postquā superius de habitationis nostræ angustijs disserendo, totius terræ, quæ ad coelū puncti locum obtinet, minimā quandā docuit à nostri generis hominibus particulam possideri, nullius uero gloriam uel in illam totam partem potuisse diffundi: siquidē Gangem transnare, uel transcendere Caucasum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quam de propagāda latē gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plenē animo nepotis centēptum gloriæ, compos dissuasor insinuet. Et ait, nec in hac ipsa parte, in quam sapiētis & fortis uiri nomen serpere potest, æternitatē nominis posse durare: cū modo exustione, modo eluuiōne terrarum, diuturnitati rerum intercedat occasus: quod quale sit, differemus. In hac enim parte tractatus, illa quæstio latēter absoluitur, quæ multo-

k 3 rum

Quibus argu-
mentis uideri pos-
sit, mundū non
esse aeternum.

rum cogitationes de ambigēda mundi aeternitate solici-
tat. Nam quis facillē mundū semper fuisse cōsentiat, cum
et ipsa historiā fides multarū rerū cultū emendatio-
nemq; uel ipsam inuentionē recentē esse fateatur? Cūq;
rudes primū homines, et incuria syluestri non multū a
ferarū asperitate dissimiles, meminere, uel fabuletur an-
tiquitas: tradatq; nec hūc eis quo nūc utimur uictū fuisse,
sed glāde prius et baccis alitos, serō sperasse de sul-
cis alimoniam? Cumq; ita exordiū rerū, et ipsius huma-
næ nationis opinemur, ut aerea primū secula fuisse cre-
damus: et inde natura per metalla uiliora degenerans,
ferro secula postrema scēdauerit? Ac ne totū uideamur
de fabulis mutuari, quis nō hinc existimet mundū quan-
doq; cōpisse, nec longā retro eius aetatem, cum ab hinc
ultra duo retro annorū milia, de excellenti rerū gestarū
memoria, nec Græca quidem extet historia? Nam supra
Ninū, a quo Semiramis secundū quosdam creditur pro-
creata, nihil præclarū in libros relatum est. Si enim ab
initio, imō ante initium fuit mundus, ut philosophi uo-
lunt, cur per innumerabiliū seriem seculorū, non fuerat
cultus quo nunc utimur inuētus? nō literarum usus quo
sola memoria fulcitur aeternitas? Cur deniq; multarum
rerū experientia ad aliquas gētes recēti aetate peruenit?
Ut ecce Galli uitem, uel cultū oleæ, Roma iam adolese-
te, didicerunt. Alia uero gentes adhuc multa nesciunt,
quæ nobis inuēta placuerūt. Hæc omnia uidenter aeterni-
tati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt, certo
mundi principio paulatim singula quæq; cōpisse. Sed
mundum quidem fuisse semper, philosophia autor est,
condito

Semper mun-
dum fuisse.

conditore quidem deo, sed non ex tempore. Siquidē tem-
pus ante mundum esse non potuit, cum nihil aliud tem-
pora nisi cursum solis efficiat. Res uero humanæ ex par-
te maxima sepe occidunt manente mundo, et rursus
oriuntur, uel eluione uicissim, uel exustione redeunte.
Cuius uicissitudinis causæ uel necessitas talis est: Ignem
æthereum phisici tradiderunt humore nutriri: asseren-
tes ideo sub zona coeli perusta, quam uia solis, id est zo-
diacus, occupauit, oceanū (sicut suprā descripsimus) a
natura locatum, ut omnis latitudo, qua sol cum quinq;
uagis et luna ultro citroq; discurrunt, habeat subiecti
humoris alimoniā. Et hoc esse uolunt quod Homerus,
diuinarum omniū inuentionū fons et origo, sub poëtici
nube figmenti, uerū sapiētibus intelligi dedit, Iouem cū
dijs cæteris, id est cum stellis, profectum in oceanum,
Aethiopibus cum ad epulas inuitantibus. Per quā imagi-
nem fabulosam Homerū significasse uolūt, hauriri de hu-
more nutrimenta sideribus, qui ob hoc Aethiopes reges
epularū cœlestiū dixit, quoniā circa oceani oram nō nisi
Aethiopes habitant, quos uicinia solis usq; ad speciē ni-
gri coloris exussit. Cum ergo calor nutriatur humore,
hæc uicissitudo contingit, ut modo calor, modo humor
exuberet. Euenit enim ut ignis usq; ad maximū enutri-
tus augmentū, haustū uincat humore, et sic aeris muta-
ta temperies licentiā præstet incēdio, et terra penitus
flagrantia immissi ignis iratur. Sed mox impetu calor
absumpto, paulatim uires reuertitur humori, cū magna
pars ignis incendijs erogata, minus iam de renascente
humore consumat, Ac rursus longo temporum tracta-
tu, ita

tu, ita crescens humor altius uincit, ut terris infundatur eluio. Rursusq; calor post hæc uires resumat. Et ita fit ut manēte mūdo, inter exuperātis caloris humorisq; uices, terrarū cultus cū hominū genere sæpe intercīdat, & reducta tēperie rursus mouetur. Nūquam tamē siue eluio, siue exustio, omnes terras aut omne hominū genus uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe (ut Plato in timæo fatetur) nunquam nimietas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita annorū milia in solis Aegyptiorū monumentis librisq; relegūtur. Certe igitur terrarū partes internecioni superstitēs, seminariū instaurādo generi humano fiunt. Atq; ita contingit, ut nō rudi mundo, rudes homines & cultus inscijs, cuius memoriā intercīpit interitus, in terris oberrēt, & asperitatē paulatim uagæ feritatis exuti, cōciliabula & coctus natura instruētē patiātur, sitq; primū inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simplicitas, quæ nomē auri primis seculis præstat. Inde quo magis ad cultū rerū atq; artium usus promouet, tāto facilius in animos serpit æmulatio, quæ primū bene incipiens, in inuidiā latētē euadit. Et ex hac iam nascitur quicquid genus hominū post sequentibus seculis experitur. Hæc est ergo, quæ rebus humanis pereūdi, atq; iterū reuertēdi incolumi mūdo, uicissitudo uariatur.

De diuersitate annorum, quodq; is qui uere annus uertens est ac mūdānus, quindecim nostrorū annorū ambiat milia. Cap. XI.

Quid autem interest ab his qui postea nascuntur, sermonem fore de te, cum ab his nullus fuerit, qui ante nati sunt, qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt

fuerunt uiri, præsertim cum apud eos ipsos à quibus audiiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam cōsequi possit? Homines enim populariter annum tantūmodo solis, id est unius astri, reditu metiuntur. Re autē ipsa, cum ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uerē uertēs annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quā multa hominum secula teneantur. Namq; ut olim deficere sol hominibus extinguiq; uisus est, cū Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit, ita quandoq; cū ab eadē parte sol eodemq; tēpore iterū defecerit, tum signis omnibus ad idem principium stellisq; reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni modum uigessimā partem scito esse conuersam. Idem agere perseuerat, instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. Quam cum locis arctam, nec ipsis angustijs eternam supra docuisset, nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse pro pagari docet, cuius assertionis quæ sit ratio, dicemus. Annus non is solus est, quem nūc communis omnium usus appellat, sed singulorum seu luminum seu stellarū emensō omni cœli circuitu, à certo loco in eundem locum reditus, annus suus est. Sic mēsis, lunæ annus est, intra quē cœli ambitū lustrat. Nam & à luna mensis dicitur, quia Græco nomine luna *μῆν* uocatur. Vergilius denique ad * descriptionem lunaris anni, qui brevis est, annū qui cursu solis efficitur significare uolens, ait:

Interea magnum sol circumuoluitur annum.

Magnum uocans solis, comparatione lunaris. Nā cursus

Annorum dī uertens.

* Atq; discretionem.

Aeneid. 3.

k 5 qui

quidem Veneris atq; Mercurij penè par soli est. Martis uero annus ferè biennium tenet, tanto enim tempore cœlū circumit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uero qui mundanus uocatur, qui uerè uertens est, quia conuersione plene uniuerſitatis efficitur, largissimis seculis explicatur. Cuius ratio est talis: Stellæ oēs, & sidera quæ infixæ cœlo uidentur, quorū proprium motū nunquā uisus humanus sentire uel deprehendere potest, mouentur tamen, & præter cœli uolubilitatem qua semper trahuntur, suo quoq; accessu tam sero * promouëtur, ut nullius hominum uita tam longa sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationē, in quo eas primū uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est, cū stellæ oēs omniāq; sidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eundē locum ita remeauerint, ut ne una quidem cœli stella in alio loco sit, quā in quo fuit, cum omnes aliæ ex eo loco motæ sunt, ad quem reuersæ, anno suo finē dedere, ita ut lumina quoq; cum erraticis quinq; in iisdem locis & partibus sint, in quibus incipiente mudano anno fuerūt. Hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est, & annus solis duodecim menses, & aliarum stellarū hi sunt anni, quos supra retulimus, ita mundanum annū quindecim milia annorum, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo uerè annus uertens uocandus est, quē nō solis, id est unius astri, reditu metiuntur, sed quem stellarum omnium in quocunq; cœlo sunt, ad eundem locum redi

Aliàs, promouent.

reditus, sub eadem cœli totius descriptione cōcludit. Unde & mundanus dicitur, quia mundus propriè cœlum uocatur. Igitur sicut annum solis non solum à Calendis Ianuarijs usque ad easdem uocamus, sed & à sequente post Calendas die usque ad eundem diem, & à quocunq; cuiuslibet mensis die usque in diem eundem reditus, annus uocatur. Ita huius mundani anni initium sibi quisq; facit quodcunq; decreuerit. Ut ecce nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam sapiſsimè postea defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis impleſſe, sed tunc implebitur, cum sol deficiens in iisdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes cœli stellæ omniāq; sidera rursus inueniet, in quibus fuerant, cum sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorum quindecim milia (sicut asserunt physici) sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademq; parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fuerat, stellis quoque omnibus signisq; reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. Anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo, hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero annis remotis trigintaduobus regni Romuli, & duobus qui intra somnium Scipionis & consummatum bellum fuisse, quingenti septuagintatres à discessu Romuli ad somnium usque remanebunt. Ergo rationabiliter uereq; signauit, necdum mundani anni uicesimā partem esse cōuersam. Nam uicesimæ parti

parti quot anni supersint à fine Romuli ad Africanā militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuagintatres, quisquis in digitos mittit inueniet.

Hominem non corpus esse sed mentem. Et nunquid in hoc mundo uere intereat ac corrumpatur.

CAP. XII.

Tu uero enitere, et sic habeto te non esse mortale, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque, is est, quisque, non ea figura quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, si quid est deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, et moderatur, et mouet id corpus cui prepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus. Et ut ille mundum quadam parte mortalem, ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene et sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordine recte docentis impleuit. Nam ut breuiter à principio omnem operis continentiam reuoluamus, primum tempus ei mortis, et imminenteis propinquorum praedixit insidias, ut totum de hac uita sperare dediceret, quam non diuturnam comperisset. Deinde, ne metu praedictae mortis frangeretur, ostendit sapienti et bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Cumque eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium, succedit Pauli patris opportuna dissuasio, accensam filij festinationem ab appetitu spontanea mortis excludens. Plene igitur in animo somniantis utrinque plantata sperandi expectandique temperie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur intueri, quam coeli ac siderum naturam, motum, ac modum

Epilogus eorum
quae dicta sunt
hactenus.

modulamen agnoscat, et haec omnia sciat praemio cessura uirtutum. Ac postquam mens firmata Scipionis alacritate tantae promissionis erigitur, tum demum gloria, quae apud indoctos magnum uirtutis praemium creditur, contemni iubetur, dum ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta temporibus. Africanus igitur penes exutus hominem, et defecata mente iam naturae suae capax, hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. Et haec sit praesentis operis consummatio, ut animam non solum immortalem, sed deum esse clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito, deum te esse scito, non prius tantam praerogatiuam committit homini, quam quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque diuinum dici, quod mortale in nobis et caducum est. Et quia Tullio mos est, profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoque miro compendio tantum includit arcanum, quod Plotinus magis quam quisquam uerborum parcus libro integro differuit, cuius descriptio est: Quid animal, quid homo. In hoc ergo libro Plotinus querit, cuius sint in nobis uoluptates, moerores, metusque ac desideria, et animo sitas uel dolores: postremo cogitationes et intellectus, utrum merae animae, an uero animae utentis corpore. Et post multa quae sub copiosa rerum densitate differuit, quae nunc nobis ob hoc solum praetereunda sunt, ne usque ad fastidium necessitate uolumen extendant, hoc postremo pronuntiat: Animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectum, uel non quaesitum relinquit, quo animae beneficio, quae uia societatis animetur. Has ergo omnes quas praedixi

* Alibi, qui.
Hominem non
corpus esse, sed
mentem.

*Als, qui.

diximus passiones assignat animali. Verum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo * quod uidetur, non ipse uerus homo est, sed uerus ille est, a quo regitur quod uidetur. Sic cum morte animalis discesserit animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uidetur in homine mortale. Anima uero qui uerus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est, adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis, regat & ipsa corpus, dum a se animatur. Ideo phisici mundum magnum hominem, & hominem, breuem mundum esse dixerunt. Per similitudinem igitur ceterarum prerogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, animam deū & prius philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam parte mortalem, ad communem opinionem respicit, qua mori aliqua intra mundum uidetur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor. Hæc enim omnino interijisse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo: Nec mortem esse locum, constat inquam, nihil intra uiuum mundum perire, sed eorum quæ interire uidentur, solam mutari speciem, & illud in originem suam, atque in ipsa elementa remeare, quod tale, quale fuit, esse deserit. Denique et Plotinus alio in loco, cum de corporum assumptione dissereret, & hoc dissolui posse promitteret, quicquid effluit, obiecit sibi, Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? Et breuiter tantæ obiectio- ni ualdeque respondit: Ideo elementa, licet fluant, nunquam tamen solui, quia non foras effluunt. A ceteris enim corporibus

Num aliquid
in hoc mundo ue-
re intereat.

poribus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunquam ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis asserta. Sed quod ait, eum quadam parte mortalem, ad communem (ut diximus) opinionem paululum inclinare se uoluit. In fine autem ualidissimum immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsi corpori præstat agitatū: quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis quæ sequuntur inuenies.

De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem asseruere Platonici.
CAP. XIII.

Nam quod semper mouetur, æternum est, quod autem motū affert alicui, quodque ipsum agitur alicunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moueri quidem desinit: quin etiam ceteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo: nam è principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si non oritur, nec occidit quidem unquam: nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascitur, nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Ad autem nec nasci potest, nec mori: uel cõci dat omne cœlū, omnisque natura consistat necesse est, nec uim ullam nascatur, * qua à primo impulsu moueatur. Als, quàm à. Cū pateat igitur æternū id esse quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimū est enim omne quod pulsū agitur externo: quod autem

autem est anima, id motu ciatur interiore & suo, nā hęc est propriē natura animi atq; uis, quę si est una ex omni-
bus quę seipsam moueat, neq; nata certe est, & eterna
est. Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbum à
Cicerone translatus est, in quo ualidissimis argumētis ani-
mę immortalitas asseritur. Et hęc est argumentorū sum-
ma, esse animam mortis immunem, quoniam ex se mouea-
tur. Sciendum est autem, quod duobus modis immortali-
tas intelligitur. Aut enim ideo est immortale quid, quid
per se non est capax mortis: aut quia procuratione alie-
rius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animę,
secundus ad mundi immortalitatem refertur. Illa enim
suapte natura à conditione mortis aliena est, mundus ue-
ro animę beneficio in hac uitę perpetuitate retinetur.
Rursus, semper moueri dupliciter accipitur. Hoc enim
dicitur & de eo, quod ex quo est, semper mouetur: &
de eo, quod semper & est & mouetur. Et secundus mo-
dus est, quo animam dicimus semper moueri.

Immortalem
duobus dici mo-
dis.

Dupliciter ali-
quid semper mo-
ueri.

Platoniorum
ratiocinationes
de immortalita-
te animę.

His pręmissis, iam quibus syllogismis de immortali-
tate animę diuersi sectatores Platonis ratiocinantur,
oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus syllogismo-
rum ad unum finem probationis euadant, certam sibi
propositionem sequentis ex antecedentis conclusione fac-
ientes, apud quos hic prior est. Anima ex se mouea-
tur, quicquid autem ex se mouetur, semper mouetur.
Igitur anima semper mouetur. Secundus ita, qui nasci-
tur ex prioris fine. Anima semper mouetur, quod au-
tem semper mouetur, immortale est, igitur anima immor-
talis est. Et ita in duobus syllogismis due res probantur,
id est

id est, & semper moueri animā, ut in priore, & esse im-
mortalem, ut colligitur de secundo. Alij uero usque ad ter-
tium gradum, ita argumentando procedunt. Anima ex se
mouetur: quod autem ex se mouetur, principium motus
est: igitur anima principium motus est. Rursus ex hac con-
clusionem nascitur propositio: Anima principium motus
est, quod autem principium motus est, natum non est: igitur
anima nata non est. Tertio loco: Anima nata nō est: quod
natum non est, immortale est, igitur anima immortalis
est. Alij uero omnem ratiocinationem suam in unius syl-
logismi compendium rede gere. Anima ex se mouetur: quod
ex se mouetur, principium motus est: quod autem prin-
cipium motus est, natum non est: quod natum non est, im-
mortale est: igitur anima immortalis est.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monitare uolue-
rit, animam a seipsa moueri non posse. CAP. XIII.

Sed harum omnium ratiocinationū apud eum potest Aristoteles ad-
postrema conclusio de animę immortalitate constare, uerius Platonē
qui primam propositionē, id est ex se moueri animā, non
refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia sunt omnia
quę sequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accedit assen-
sio. Aristoteles uero adeo non acquiescit, ut animam non
solum ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus co-
netur asserere. Ita enim callidis argumētationibus astruit
nihil ex se moueri, ut etiam si quid hoc facere concedat,
animam tamen hoc non esse confirmet. Si enim anima (in-
quit) principium motus est, doceo non posse principium
motus moueri. Et ita diuisionem suę artis ingreditur, ut
primum doceat in rerum natura esse aliquid immobile,
deinde

Aliquid esse
immobile secun-
dum Aristotelē.

deinde hoc esse animā tentet ostendere. Neesse est (inquit) aut omnia quæ sunt, immobilia esse, aut omnia moueri, aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri. Item, si damus (ait) & motū & quietē, neesse est aut alia semper moueri, & alia nunquam moueri: aut omnia simul, nunc quiescere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerū sit requiramus. Non esse omnia immobilia, aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorū motum uidemus. Rursum, non moueri omnia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec omnia dicere possumus modo motū pati, modo esse sine motu, quia sunt quorum perpetuū motum uidemus, ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut aliqua semper mouentur, ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nā & uera diuisio est, & sectæ Platonice non repugnat. Neque enim si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima. Nec qui dicit animā ex se moueri, iam moueri uniuersa cōfirmat, sed modū astruit quo anima mouetur. Si quid uero est aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima astruitur pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquā docuit esse aliquid immobile, hoc esse animam uult dicere. Et incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri possit: sed omnia quæ mouentur, ab alio moueri: quod si uerē probasset, nihil ad patrocinium Platonice sectæ relinqueretur. Quemadmodū enim credi posset, ex se moueri animā, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri? In hac autem Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contextitur? Ex omnibus quæ mouentur, inquit, alia per se mouentur, alia ex accidenti.

Et ex

Responsio Ma-
crobij.

Omne quod
mouetur, mouetur
ab alio, ex sen-
tentia Aristote-
lis.

Quare animā
quocūq; a se mo-
ueri non posse.

Et ex accidente, inquit, mouentur quæ cum ipsa non moueantur, in eo tamē sunt quod mouetur: ut in naui sarcina seu uector quiescens: aut etiā cū pars mouetur, quiescente integritate: ut si quis stans pedē manū uel caput agitet. Per se autē mouetur, quod neque ex accidenti neque ex parte, sed totū simul mouetur: ut cum ad superiora ignis ascendit. Et de his quidē quæ ex accidenti mouentur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur. Probabo autē, inquit, etiā ea quæ per se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri, à causa scilicet quæ in ipsis latet: nā causam motus ab eo quod mouetur, ratio sequestrat. Alia uero apertē ab alio mouentur, id est, aut ui aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum, quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidē motu ferri uidetur, sed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnunquā & terram sursum, & ignem deorsum ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouentur uel grauia, cum per se deorsum: uel leuia, cum sursum feruntur. Sed & hoc dicendū est ab alio moueri, licet à quo, habeatur incertum. Ratio enim ait, deprehendit esse nescio quid, quod hæc moueat. Nam si sponte mouerentur, sponte etiā starent. Sed nec unam uiam semper agerent, imò per diuersa mouerētur, si spontaneo ferrentur agitu. Cū uero hoc facere nō possint, sed leuib; semper ascensus, & descensus grauib; deputatus sit, apparet eorum motu, ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri.

Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne quod
l 2 moue

mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici (ut paulopost demonstrabitur) argumēta hęc arguta magis quā uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est, qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur, quę sibi existimat constituisse. Sic enim ait: Cum igitur omne quod mouetur, constet ab alio moueri, sine dubio id quod primū mouet, quia non ab alio mouetur (neq; enim haberetur iam primū, si ab alio moueretur) necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut se ipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur, illud quoque quod ipsum mouet, dicitur ab alio moueri: et illud rursus ab alio. In infinitū inquisitio ista casura est, nunquam exordia prima reperies, si semper aliud ea quę putaueris prima, præcedit. Restat igitur, inquit, ut si quod primū mouet nō dicatur stare, ipsum se mouere dicatur, et sic erit in uno eodemq; aliud quod mouet, aliud quod mouetur. Siquidem in omni (ait) motu tria hęc sint necesse est: id quod mouet, et quo mouet, et quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantū mouetur, non etiā mouet, cum illud quo fit motus, et moueatur et moueat, illud uero quod mouet, nō etiam moueatur, ut ex tribus sit commune, quod medium, duo uero sibi contraria intelligantur. Nam sicut est quod mouetur et non mouet, ita est (inquit) quod mouet et non mouetur, propter quod diximus, quia cum omne quod mouetur ab alio moueatur, si hoc quod mouet, et ipsum mouetur, queremus semper motus huius nec unquā inueniemus exordia. Deinde, si quid se mouere dicatur, necesse est, inquit, ut aut totum

Cur anima ex se moueri non possit, neq; etiā moueatur ab alio, ideo ipsam esse immobilem.

totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte existinemus moueri, et tamen motus ille seu à toto seu à parte procedat, alterum sui postulabit autorem. Ex his omnibus in unum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo: Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primū mouet, aut stat, aut ab alio et ipsum mouetur: sed si ab alio, iam non potest hoc primum uocari, et semper quod primū moueat requiremus: restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primum mouet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum componitur syllogismus: Anima principium motus est, principium autem motus non mouetur, igitur anima nō mouetur. Et hoc est quod primo loco uolenter obiecit. Nec eousq; persuadere contentus, animam non moueri: alijs quoq; rationibus non minus uolentis perurget. Nullum (inquit) initium idem potest esse ei cuius est initium. Nam apud geometras principium lineę punctum dicitur esse, non lineę: apud arithmeticos principium numeri non est numerus. Item, causa nascendi ipsa non nascitur, et ipsa ergo motus causa uel initium non mouetur. Ergo anima quę initium motus est, non mouetur. Additur hoc quoq;: Nunquā, inquit, fieri potest, ut circa unā eandemq; rem, uno eodemq; tempore, contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniant. Scimus autē quia mouere facere est, et moueri pati est. Ei igitur quod se mouet, simul euenient duo sibi contraria, et facere et pati, quod impossibile est. Anima igitur non potest se mouere. Item dicit: Si animę essentia motus esset, nunquam quiesceret à motu. Nihil enim est quod recipiat essentia suę contrarietatem.

Effigiatur ratio Aristotelis prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Octava.

rietatem. Nam ignis nunquā frigidus erit, nec nix unquā sponte sua calefcet. Anima autē nonnunquā à motu cessat: non enim semper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ essentia motus est, cuius contrarietatem recepat. Ait etiam: Anima si alijs causa motus est, ipsa sibi causa motus esse nō poterit. Nihil enim est (inquit) quod eiusdem rei sibi causa sit, cuius est alijs: ut medicus, ut exercitator corporū, sanitatē uel ualentia, quā illæ ægris, hic luctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiā sibi præstant. Itē dicit: Omnis motus ad exercitiū sui instrumento eget, ut singularū artium usus docet: ergo uidendū, ne & animæ ad se mouendū instrumento opus sit. Quod si impossibile iudicatur, & illud impossibile erit, ut anima ipsa se moueat. Item dicit: Si mouetur anima, sine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locū mouetur. Quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri non posse, non igitur anima mouetur. His quoque addit: Si anima se mouet, necesse est ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut in loco se mouet, aut seipsam pariendo se mouet, aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. Hæc sunt enim, inquit, motus genera. Horum autem singula, quæ admodum possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectam lineam se mouet, aut spherico motu in orbem rotatur. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq; in natura intelligitur linea, quocunq; fine sine dubio terminatur. Si ergo per lineam terminatam anima se mouet, non semper mouetur, nam cum ad finem uenit, & inde rursus in exordium reditur, necesse est interstitium

tium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. Sed nec in orbem rotari potest. Quia omnis sphaera circa aliquod immobile, quod centron uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habet quod immobile est, & ita fit ut non tota moueatur, aut si non intra se habet, sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. Constat ergo ex his, ait, quod in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut candē & esse & non esse dicamus. Si uero se ipsa consumit, non erit immortalis. Quod si se aut auget aut minuit, eadem simul & maior se & minor reperietur. Ex his talem colligit syllogismum. Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet, nullum autem motus genus quo se moueat inuenitur, non igitur se mouet.

Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tuantur, ostendentes utique esse aliquid quod a seipso mouatur, idq; necessario esse animam, quibus probatis, enervata est prima obiectio Aristotelis.

CAP.

XV.

Contra has tam subtiles & argutas & uerisimiles argumentationes accingendum est secundum sectatores Platonis, qui inceptum quo Aristoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magistri sauciare tentauerat, subruerunt. Neque uero tam immemor mei, aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo, uel Aristoteli resistam, uel ad sim Platoni, sed ut quisque magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabatur, aut singula aut bina defensa ad ostentationē suorum operū reliquerūt, collecta hæc in unum continue defensionis corpus coaceruauit, adiecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectu licebat. Et quia duo sunt quæ asserere conatus est,

Refellitur ea
argumentatio
Arist. qua osten-
dere uult quic-
quid moueatur,
id moueri ab
alio. Atq; hæc
dilutio est obie-
ctionis primæ.

unum, quod dicit nihil esse quod ex se moueatur, alterū, quo animam hoc esse non posse confirmat, utrique res-
stendum est, ut & constet posse aliquid ex se moueri, &
animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisio-
nis oportet nos cauere præstigijs, in qua enumerans alijs
qua quæ ex se mouentur, & ostendens illa quoque ab alio
moueri, id est à causa interius latente, uidetur sibi pro-
basse, omnia quæ mouentur, etiam si ex se moueri dicantur,
ab alio tamen moueri. Huius enim rei pars uera est,
sed est falsa conclusio. Nam esse aliqua, quæ cum ex se
moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri, nec nos
diffitemur. Non tamen omnia quæ ex se mouentur hoc su-
stinent, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato enim cum
dicit animam ex se moueri, id est cum αὐτοκίνητον uo-
cat, non uult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem
uidentur moueri, sed à causa quæ intra se latet mouentur,
ut mouentur animalia, autore quidem alio, sed occulto,
nam ab anima mouentur, aut, ut mouentur arbores, quarum
& si non uidetur agitator, à natura tamen eas inte-
rius latente constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex
se moueri, ut non aliam causam uel extrinsecus accidentē,
uel interitus latentem huius motus dicat autorem. Hoc
quemadmodum accipiendum sit, instruemus. Ignem calidum
uocamus, sed & ferrum calidum dicimus, & niuem
frigidam, & saxum frigidum nuncupamus, mel dulce, sed
& mulsum dulce uocamus. Horum tamen singula de di-
uersis diuerse significant. Aliter enim de igne, aliter de
ferro calidi nomen accipimus. Quia ignis per se calet,
non ab alio fit calidus, contrā, ferrum non nisi ex alio
calescit.

calescit. Ut nix frigida, ut mel dulce sit, non aliunde con-
tingit, sed per naturam, saxo tamen frigus, uel mulso dul-
cedo, à niue uel melle proueniunt. Sic & stare & moueri,
tam de his dicitur, quæ ab se uel stant uel mouentur, quàm
de illis, quæ uel sistuntur uel agitantur ex alio. Sed quibus
moueri ab alio uel stare contingit, hæc & stare desistunt
& moueri. Quibus autem idē est, & esse & moueri, nun-
quàm à motu cessant, quia sine essentia sua esse non pos-
sunt. Sicut ferrum amittit calorem, ignis uero calere non
desinit. Ab se ergo mouetur anima, licet & animalia uel
arbores per se moueri uideantur. Sed illis quamuis interius
latens, alia tamen causa, id est anima uel natura, motū mi-
nistret, ideo & amittit hoc quod aliunde sumpserit. Ani-
ma uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet, nulla ad-
uentitia causa, uel illum calefaciente, uel hanc mouente.
Nam cum ignem calidum dicimus, non duo diuersa conci-
pimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit, sed to-
tum calidum secundum suam naturam uocamus. Cum ni-
uem frigidam, cum mel dulce appellamus, non aliud quod
hanc qualitatem præstat, aliud cui præstatur, accipimus:
Ita & cum animam per se moueri dicimus, non gemina
consideratio sequitur mouentis & moti, sed in ipso motu
essentiam eius agnoscimus, quia quod est in igne nomen
calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in me-
le, hoc necesse est de anima αὐτοκίνητη nomen intel-
ligi, quod latina conuersio significat per se moueri.
Nec te confundat, quod moueri passivum uerbum est. Cauilli amotio.
Nec sicut secari cum dicitur duo pariter consideran-
tur, quod secat, & quod secatur: Item cum teneri dici-
tur,

tur, duo intelliguntur, quod tenet, & quod tenetur, ita hic in moueri duarum rerum significationem putes, quae mouet, & quae mouetur. Nam secari quidem & teneri passio est, ideo consideratione & facientis & patientis amplectitur. Moueri autem cum de his quidem dicitur quae ab alio mouentur, utraque consideratione similiter representat, de eo autem quod ita per se mouetur, ut sit *ἐντοκινύτορ*, cum moueri dicitur, quia ex se non ex alio mouetur, nulla potest suspicio passionis intelligi. Nam & stare licet passivum uerbum non esse uideatur, cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut stant terrae de fixa haste, significat passionem. Sic & moueri, licet passivum sonet, quia tamen nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. Et ut absolutius liqueat, non uerborum, sed rerum intellectu passionem significari, ecce ignis cum fertur ad superna, nihil patitur, cum deorsum fertur, sine dubio patitur, quia hoc nisi alio impellente, non sustinet, & cum unum idemque uerbum proferatur, passionem tamen modo inesse, modo abesse dicimus. Ergo & moueri idem in significatione est quod calere. Et cum calere ferrum dicimus, uel stylum moueri, quia utriusque hoc aliunde peruenit, passionem esse faciemur. Cum uero aut ignis calere, aut moueri anima dicitur, quia illius in calore, & in motu huius essentia est, nullus hic locus relinquitur passioni, sed ille sic calere, sicut

Alterius cauilli
exclusio.

moueri ista dicitur. Hoc loco Aristoteles argutam de uerbis calumnia sarcienti, Platonem quoque ipsum duo, id est quod mouet & quod mouetur, significasse contendit, dicendo: Solum igitur quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moueri quidem desinit, & aperte illu-

lum

lum duo expressisse proclamat, his uerbis, quod mouet & mouetur. Sed uidetur mihi uir tatus nihil ignorare potuisse, sed in exercitio argutarum talium conuulentem sibi, operam sponte luisse. Caterum quis non aduertat, cum quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda? Sicut & cum dicitur *ἐαυτοῦ τιμωρόν μὲν*, id est se puniens, non alter qui punit, alter qui punitur. Et cum se perdere, se inuolueri, si liberare quis dicitur, non necesse est unum facientem, alterum subesse patientem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimitur, ut qui se punit, aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut praestitisse dicatur. Sic & de *ἐντοκινύτορ*, cum dicitur, seipsum mouet, ad hoc dicitur, ut estimationem alterius mouetis excludat, quam uolens Plato de cogitatione legem eximere, his quae praemisit expressit. Nam quod semper, ait, mouetur, eternum est: quod autem motum affert alicui, quodque ipsum mouetur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, necesse est. Quid his uerbis inuenitur expressius, clara significatione testatibus, non aliunde mori quod seipsum mouet, cum anima ob hoc dicat eternam, quia seipsam mouet, & non mouetur aliunde? Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri. Nec putes quod idem moueat, idemque moueatur, sed mouere sine alio mouente, se mouere est. Aperte ergo constitit quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo *ἐντοκινύτορ* potest non ab alio moueri. Sed ne a se quidem sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit, sed ob hoc solum seipsum mouere dicitur, ne ab alio moueri existimetur. Sed et illa de motibus Aristotelis

ca diui

ca diuisio (quam suprà retulimus) surripienti magis apta est quam probanti, in qua ait: Sicut est quod mouetur & non mouet, ita est quod mouet & non mouetur. Constat enim, quòd omne quicquid mouetur, mouet alia, ut dicitur, aut gubernaculum nauem, aut naus circumfusus sibi aërem uel undas mouere. Quid autem est, quod nō possit aliud dū ipsam mouetur impellere? Ergo si uerū non est, ea quæ mouentur alia non mouere, non cōstat illud, ut aliquid quod moueat, nec tamen moueatur, inuenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus à Platone motuum diuisio: Omnis motus, inquit, aut se mouet & alia, aut ab alio mouetur & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uero corpora secundus refertur. Hi ergo duo motus, & differentia separantur, & societate iunguntur. Cōmune hoc habet, quòd & prior & secundus mouent alia. Hoc autē differūt, quòd ille à se, hic ab alio mouetur. Ex his oībus quæ eruta de Platoniorū sensu cūditate collegimus, cōstituit non esse uerū, omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deum precādam* ulterius mouētis necessitatē stare dicetur, quia post potest seipsum (ut diximus) mouere, alio nō mouēte. Eneruatus est igitur syllogismus, quē premissa uaria & multiplici diuisione collegerat. Id est: Anima principium motus est, principium autē motus nō mouetur, igitur anima nō mouetur. Restat, ut quia constituit posse aliquid per se moueri, alio nō mouente, animā hoc esse doceatur. Quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumenta sumamus. Homini motū, aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et quia tria sunt de quibus

Alias, alter= precādam*
nis.

Colligitur anima id esse quod per se moueat.

inquisitio ista præcedit, cum neq; à corpore, neq; à permixtione præstari hoc posse cōstiterit, restat ut ab anima moueri hominē nulla dubitatio sit. Nūc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimū corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendū sit: nihil est autem, quod dū immobile sit, aliud possit mouere, igitur corpus hominem non mouet. Videndū ne fortē animæ & corporis ipsa permixtio hūc sibi motū ministret. Sed quia constat motū corpori nō inesse, * si nec animæ inest, ex duabus rebus motu carētibus nullus motus efficitur, sicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo. pueniet: nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascetur. Omnis enim qualitas geminata crescit, nunquā ex duplicatis similibus cōtrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessorum rerum indubitabili luce colligitur. Animal mouetur, motū autē animali aut anima præstat, aut corpus, aut ex utroq; permixtio, sed neq; corpus, neq; permixtio motum præstat, igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse, initium autē motus, tractatus superior docuit per se moueri. Aiam ergo autōκινητορ esse, id est p se moueri, nulla dubitatio est.

Quem in modum reliquæ Aristotelis obiectiones à Platonis refellantur.

CAP. XVI.

Hic ille rursus obloquitur, & alia de initijs disputat. Repetitur secunda obiectio Aristotelis, & diluitur. Eadem enim hic soluendo repetimus, quæ suprà in ordinē obiecta digessimus. Non possunt, inquit, eadem initijs suis esse, quæ inde nascuntur, & ideo animam

animam quæ initium motus est, nō moueri, ne idem sit initium, et qd' de initio nascitur: id est, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis & absoluta responsio est. Quia ut principia & hæc de principijs procedunt, in aliquo nonnunquam inter se differre fateamur, nunquam tamen ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sunt sibi, stare & moueri. Nam si albi initium nigri uocaretur, & siccum esset humoris exordium, bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed nō ita est, quia usq; ad contrarietatem initia & sequentia dissidere natura nō patitur. Inuenitur tamē inter ipsa nonnunquam talis differentia, qualis inter se origini progressioniq; cōueniat, ut est hic quoq; inter motum quo mouetur anima, & quo mouet cetera. Non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se mouentem. Inter motum ergo se mouentem, & motum quo mouet cetera quid intersit, in aperto est. Siquidem ille sine autore est, hic alijs motus autor est. Cōstitit ergo, neq; adeo posse initia ac de initijs præcedere differre, ut contraria sibi sint, nec tamen hic moderatā differentiam defuisse. Non igitur stabit principium motus, quod ille artificii conclusionem collegit. His tertia (ut meminimus) successit obiectio: Vni rei contraria simul accedere non posse, & quia cōtraria sibi sunt mouere & moueri, non posse animam se mouere, ne eadem & moueatur & moueat. Sed hoc superius asserta dissolunt. Siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moueat, & quod moueatur: quia nihil aliud est ab se moueri, quā mouere alio nō mouente. Nulla est cōtrarietas, ubi quod fit, unū est, quia fit nō ab alio circa aliū, quippe cum

Repetitur
tia.

cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei, ut supraretulimus, nata est occasio quarta certaminis: Si animæ essentia motus est, inquit, cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentiae? Ignis cuius essentia calor inest, calere non desinit. Et quia frigidum nūis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nunquā à motu cessare deberet. Sed dicat uelim quando à motu cessare animam suscipitur? Si mouendo se (inquit) moueat & corpus, necesse est utique, quando non moueri corpus uideamur, animam quoq; intelligamus non moueri. Contra hoc in promptu est gemina defensio. Primum, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitur. Nam & cum nulla pars corporis moueri uidetur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocunq; animali auditus, uisus, odoratus, & similia, sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari, cum incrementa membrorum, aut si iam crescendi ætas & tempus ceciderit, cum salus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas & uiscera succum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testetur agitatum? Et anima igitur eterno torum. & suo motu, sed & corpus quandiu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur. Hinc eidem fomes quinte ortus est questionis: Si anima, inquit, alijs causa est motus, ipsa sibi causa motus esse non poterit, quia nihil est quod eiusdem rei & sibi & alijs causa sit.

Quarta & ipsa
dissoluenda re-
petitur.

Alias, essen-
tia calor est.

Alias, excessus
sit.

Obiectio quin-
ta repetitur ut
diluatur.

fit. Ego uero licet facile possim probare plurima esse quæ eiusdæ rei & sibi et alijs causa sint, ne tamē studio uidear omnibus quæ asserit obuiare, hoc uerū esse concedam, qd̄ & pro uero habitum, ad asserendum motum animæ non nocebit. Etenim animā initium motus & causam uocamus. De causa post uidebimus. Interim cōstat, omne initium inesse rei, cuius est initium, & ideo quicquid in quācumq; rē ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris nō potest non calere. Ignē ipsum de quo calor in alia trāsit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, nō se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Tenco quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouētemq; discretio, sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficiunt. De causa uero, quoniam spontanea conuiuentia concessimus, ne quid eiusdæ rei & sibi & alijs causa sit, libenter acquiescimus, ne anima quæ alijs causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. His enim causa motus est, quæ non mouerentur, nisi ipsa præstaret. Illa uero ut moueatur, non sibi ipsa largitur, sed essentie suæ est, quod mouetur. Ex hoc quæstio quæ sequitur absoluta est. Tunc enim fortē concedam, ut ad motus exercitium instrumenta querantur, quando aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uero hoc nec scurrilis iocus sine dāno uerecūdiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia, cū ignis, licet ex causa intra se latente moueatur, nullis tamē instrumentis ad superna conscendat. Multoq; minus hæc in anima querenda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & alius ultra

Soluitur sexta
argumentatio
Aristo.

ultra ceteros serius, similis cauillanti est. Si mouetur, inquit, anima, inter ceteros motus etiam de loco in locum mouetur, ergo modo, ait, corpus egreditur, & in hoc exercitio sepe uersatur, quod fieri non uidemus: non igitur anima mouetur. Contra hoc nullus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius deniq; in eum similis interrogatio retorquenda. Moueri arbores dicis? quod cū (ut opinor) annuerit, pari dicacitate frictur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autē uidemus per seipsas facere non posse, igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento serium facere possimus, postquam dixerimus, ergo arbores non mouentur, adijciemus, sed mouentur arbores, non igitur omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum mouentur: & ita finis in exitium sanæ conclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus, ut motu essentie suæ conueniente moueatur. Hæc & alia ualide dicerentur, etiam si hoc motus genere moueri anima non posset. Cum uero & corpus animæ accessu, & a corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moueri? Quod autem non sepe sub uno tempore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad animalis uitam certis uinculis continendam, tantum anima iniecit corporis amorē, ut amet ultro quod iuncta est: raroq; contingat, ne finita quoque lege temporis sui mœrens & inuita discedat.

Refellitur obie
ctio septima.

Octauæ obie-
ctionis dilutio.

Hac quoq; obiectione (ut arbitror) dissoluta, ad eas in
terrogationes quibus nos uidetur urgere, ueniamus. Si
mouet, inquit, se anima, aliquo motus genere se mouet.
Dicendum ne est igitur animam se in locum mouere? er-
go ille locus aut orbis aut linea est? An se pariendo seu
consumendo mouetur? Se ne auget aut minuit? Aut pro-
feratur in medium, ait, aliud motus genus, quo eam dica-
mus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta cõ-
geries, ex una eademq; desluit malè conceptæ definitionis
astutia. Nam quia semel sibi proposuit, omne quod moue-
tur, ab alio moueri, omnia hæc motuum genera in anima
querit, in quibus aliud quod mouet, aliud est quod moue-
tur, cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nul-

Quibus anima
motibus agitæ.

la discretio est mouentis & moti. Quis est igitur, dicet
aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horum nul-
lus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone di-
cente uel Tullio. Quinetiam cæteris quæ mouentur, hic
fons, hoc principium est mouendi. Quanta sit autem uo-
cabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur, si-
cile reperies, si rei inuisibilis motû sine autore, atq; ideo
sine initio, ac sine fine prodeuntem, & cætera mouen-
tem, mente cõcipias, cui nihil similis de uisibilibus, quàm
fons potuerit reperiri, qui ita principium est aquæ, ut eû
de se fluuios & lacus procreet, à nullo nasci ipse dica-
tur. Nam si ab alio nasceretur, non esset ipse principiu.
Et sicut fons non facillè semperprehenditur, ab ipso
tamen qui funduntur, aut Nilus est, aut Eridanus, aut
*Al's, rapaci l'iter, aut Tanais. Et ut illorum *rapiditatem uidendo
tatem. admirans, & intra te tantarum aquarum originem rea-
quîres

quirens, cogitatione recurris ad fontem, & hunc omnem
motum intelligis de primo scaturiginis manare princi-
pio, ita cum corporû motus, seu diuina seu terrena sint,
considerando, querere fortè autorem uelis, mens tua ad
animam quasi ad fontem recurrat, cuius motû etiam si-
ne corporis ministerio testantur cogitationes, gaudia,
spes, timores. Nam motus eius est boni maliq; discretio,
uirtutum amor, cupido uitiorum, ex quibus effluunt o-
mnes inde nascentium rerum meatus. Motus enim eius
est, quicquid irascimur, & in feruorem mutæ collisio-
nis armamur, unde paulatim procedens rabies fluctuat
præliorum. Motus eius est, quòd in desideria rapimur,
quòd cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione gu-
bernentur, proueniunt salutare, si destituantur, in præ-
ceps & rapiuntur & rapiunt. Didicisti motus animæ,
quos modo sine ministerio corporis, modo per corpus
exerceet. Si uero ipsius mundanæ animæ motus requires,
coelestem uolubilitatem, & spherarum subiaccntium ra-
pidos impetus intueri, ortum occasum uel solis, cursus si-
derum uel recursus, quæ omnia anima mouente proue-
niunt. Immobilem uero eâ dicere, quæ mouet omnia, Ari-
stoteli non conuenit, qui quantus in alijs sit, probatum
est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quem ratio manife-
stè non moueat.

Scipionem ab auro suo Africano, tam ad otiosas quàm negotiosas uir-
tutes incitatum fuisse. Tum de tribus philosophiæ partibus, quarum nul-
lam Cicero intactam præterierit.

CAP. XVII.

Docto igitur atque asserto animæ motu, Africanus
equaliter exercitio eius utendû sit, in hæc uerba mā-
dat & præcipit. Hæc tu exerce optimis in rebus. Sûnt autē
m 2 opti

optima cura de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea quæ extrâ erût cōtemplans, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nanq; eorum animi qui se corporis uoluptatibus dederunt, earumq; se quasi ministros præbuere, impulsuq; libidini uoluptatibus obedientium, deorum & hominū iura uiolauere, corporibus elapsi, circum terram ipsam uolutantur, nec hunc in locum nisi multis agitatibus seculis reuertuntur. In superiore huius operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse uirtutes, & illas philosophis, has rerumpub. rectoribus conuenire: utraq; tamen exercentem facere beatum. Hæ uirtutes interdum diuiduntur, nonnunquam uero miscentur, cum utrarumq; cāpax & natura & institutione animus inuenitur. Nam si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus, in repta tamen & prudens, & tēperatus, & fortis, & iustus sit, hic à feriatis remotus, eminet tamen actualiū uigore uirtutum, quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si quis uero insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendū, sed solum optima conscientia dote crectus ad supera, doctrinæ supellestilem ad exercitium diuinæ disputationis expendat, sectator coelestium, deuius caducorū, is quoq; ad cœli uerticem otiosis uirtutibus subuehitur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agēdi & disputandi perfectione subline sit, & cœlū utroq; adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunquā deseruit, semper exercuit. In secundo

De duplici genere uirtutum.

cundo Pythagoras, qui agendi nescius, fuit artifex disse-
rendi, & solas doctrinæ & conscientie uirtutes secutus
est. Sint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycu-
gus & Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo,
multiq; alij, qui & philosophiam hausērūt altius, & fir-
mamentum reip. præstiterunt. Soli enim sapientie otio
deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma non nesciuit.
Quoniam igitur Africanus noster, quem modo auus præ-
ceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina
uiuendi regulam mutuatur, & statum publicum uirtuti-
bus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandan-
tur, sed ut in castris locato & sudanti sub armis, primū
uirtutes politicæ suggeruntur his uerbis: Sunt aut opti-
mæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus et exercitatus,
animus uelocius in hanc sedē & domū suā peruolabit.
Deinde, quasi non minus docto quàm forti uiro philoso-
phis apta subduntur, cū dicitur: Idq; ocyus faciet, si iam
tunc cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea
quæ extrâ erût contemplans, quàmmaximè se à corpore
abstrahet. Hæc enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ
illam dicit mortem philosophantibus appetendā. Ex qua
fit, ut adhuc in corpore positi, corpus, ut alienam sarcina-
nam (inquantū patitur natura) despiciant. Et facile nūc
atq; opportune uirtutes suadet: postq̃ quantā, & quā
diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia in-
ter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla de-
uiantibus poena sancitur, ideo in conclusione operis poe-
nam sancit extra hæc præcepta uiuentibus. Quem locū
Hermagoras ille Platonicus copiosius executus est, se-
cula

cula infinita dinumerans, quibus nocentū animæ in eas-
de poenas saepe reuolutæ, serò de tartaris emergere per-
mittuntur, et ad naturæ suæ principia, quod est cælum,
tandem impetrata purgatione remeare. Necesse est enim
omnem animam ad originis suæ sedem reuerti. Sed quæ
corpus tanquam peregrinæ incolunt, cito post corpus ue-
lut ad patriam reuertuntur. Quæ uero corporum illece-
bris ut suis sedibus inhaerent, quanto ab illis uolētius se-
parantur, tanto ad supera serius reuertuntur. Sed iam si-
nem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto,
quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philo-
sophiæ tres partes, moralis, naturalis, et rationalis: et
sit moralis, quæ docet morū elimatam perfectionē: natu-
ralis, quæ de diuinis corporibus disputat rationalis, cū de
incorporeis sermo est, quæ mens sola cōplectitur: nullā
de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. Nam illa ad
uirtutes anoremq; patriæ, et ad contemptū gloriæ ad-
hortatio, quid aliud cōtinet nisi ethicæ philosophiæ insti-
tuta moralia? Cum uero uel de sphaerarum modo, uel de
nouitate, siue magnitudine siderū, deq; principatu solis,
et circis coelestibus, cingulisq; terrestribus, et oceani
situ loquitur, et harmoniæ superiōrē pandit arcānū, phy-
sicæ secreta cōmemorat. At cū de motu et immortalitate
animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeū, cuiusq;
essentiā nullius sensus, sed sola ratio deprehēdit, illic ad
altitudinē philosophiæ rationalis asecēdit. Verē igitur pro-
nuntiandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa
philosophiæ continetur integritas.

EXPOSITIONIS IN SOMNIVM
SCIPIONIS FINIS.

MACROBII

AVRELII THEODOSII VI-

ri consularis et illustris, conuiuiorum pri-
mi diei Saturnaliorum liber primus
ad Eustachium filium.



MULTAS uariasq; res in hac
uita nobis Eustachi fili natura cō-
ciliauit, sed nulla nos magis quam
eorum qui è nobis essent procrea-
ti, charitate deuinxit, eamq; no-
stram in his educādis atq; erudiē-
dis curam esse uoluit, ut parētes,
neq; si id quod cuperent ex sententia cederet, tantū ulla
alia ex re uoluptatis, neque si contrā eueniret, tantum
mœroris capere possint. Hinc est quod mihi quoq; insti-
tutione tua nihil antiquius æstimatur. Ad cuius perfectio-
nem, compendia longis anfractibus anteponcenda dū-
cens, moræq; omnis impatiens, non opperor, ut per
hæc sola te promoueas, quibus ediscendis gnauiter inui-
gilas: sed ago, ut ego quoque tibi legerim, et quicquid
mihi uel te iam in lucem edito, uel antequam nascereris,
in diuersis seu Græcæ seu Romanæ linguae uoluminibus
elaboratum est, id totum sit tibi scientiæ supellex: et
quasi de quodam literarum penu, si quādo usus uenerit,
aut historiæ quæ in librorum strue latens clām uulgo
est, aut dicti factiue memorabilis reminiscendi, facile
m 4 id ti

id tibi inuentu atq; depromptu sit. Nec indigeste tanquā in aceruum congestimus digna memoratu, sed uariatū rerum disparilitas ab autoribus, diuersis confusa temporibus, ita in quoddā digesta corpus est, ut quæ indistincte atq; promiscue ad memoriæ subsidiū annotaueramus, in ordinem instar membrorū coherentia conuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res quas ex lectiōe uaria mutuabor, ipse sepe uerbis quibus ab ipsis autoribus enarrate sunt explicabo, quia præsens opus nō eloquentiæ ostentationem, sed noscendorū cōgeriem pollicetur. Et boni consulas oportet, si notitiā uetustatis, modo nostris nō obscurare, modo ipsis antiquorum fideliter uerbis recognoscas, prout quæq; se uel enarranda, uel transferenda suggesserint. Apes enim quodāmodo debemus imitari, quæ uagantur, & flores carpunt, deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succum uarium in unū saporem mixtura quadā & proprietate spiritus sui mutāt. Nos quoq; quicquid diuersa lectione quaesiuimus, cōmittimus stilo, ut in ordinē codē digerente coalescat. Nā & in animo melius distincta seruātur, & ipsa distinctio nō sine quodā fermēto, quo cōditur uniuersitas, in unius saporis usum uaria libamenta cōfundit, ut etiā si quid apparuerit unde sumptū sit, aliud tñ esse q̄ unde sumptum nō sectur appareat. Quod in corpore nostro uidemus sine ulla opera nostra facere naturā. Alimēta quæ accipimus, quādiu in sua qualitate perseverant, & solida inmatant, male stomacho oneri sunt. At cum ex eo quod erant mutata sunt, tū demū in uires & sanguinē transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præstemus, ut quæcunque

hausi

hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem cōcoquantur. Alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus, sicut unus numerus fit ex singulis. Hoc faciat noster animus, omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tamē ostendat quod efficit. Ut qui odora pigmēta cōficiūt, ante omnia curāt, ut nullius sint odoris propria quæ condiuntur, confusuri uidelicet omnium succos odoraminū in spiramentum unū. Vides q̄ multorum uocibus chorus cōstet: una tamē ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua mediata: accedūt uiris fœminæ, interponitur fistula: ita uires singulorū illic latēt, uoces omnium apparēt, & fit cōcensus ex dissonis. Tale hoc præsens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præcepta sunt, multarū etatum exēpla, sed in unum cōspirata. In quibus si neq; ea quæ iam tibi cognita sunt asperneris, nec quæ ignota sunt uites, inuenies plarina, quæ sint aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu, sed oīa, quibus sit ingenium tuū uegetius, memoria adminiculatior, oratio solertior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos sub alio ortos cœlo Latine linguae uena nō adiuuet. Quod ab hisce (si tamē quibusdā fortē nōnunq̄ tēpus uolūtasq; erit ista cognoscere) petiū impetratumq; uolumus, ut æqui boniq; cōsulāt, si in nostro sermone natiua Romani oris elegātia desideretur. Sed ne ego incautus sum, quæ uenustatē reprehensionis incurram à M. quondā Catone Gelli. lib. II. proficē in A. Albinum, qui cū L. Lucullo cōsul fuit: Is cap. s.

m 3 Albinus

Digeriem

ex Gellio. sū
ptum est //

Albinus res Romanis oratione Græca scriptitauit. In cuius historia primo scriptum est ad hanc sententiam: Nemine succensere sibi conuenire, si quid in illis libris parum compositum, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde et eloquium Græcum à nobis alienissimum est. Ideoque ueniam gratiamque male estimationis, si quid esset erratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato: Nae tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum malueris culpam deprecari, quam culpa uacare. Nam petere ueniam solemus, aut cum imprudentes errauimus, aut cum noxam imperio compellenti admisimus. Te, inquit, oro, quis perpulit ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres uti ignosceretur? Nunc argumentum quod huic operi dedimus, uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

Argumentum operis totius quod sit. CAP. I.

Saturnalius apud Vectium Prætextatum nobilitatis Romanæ procures doctique alij congregantur, et tempus solenniter feriatum deputant colloquio liberali, conuiuia quoque sibi mutua comitate præbentes, nec discedentes à se nisi ad nocturnam quietem. Nam per omne spatium feriarum, meliorem dici partem serijs disputationibus occupantes, cœnæ tempore conuiuiales sermones agitant: ita ut nullum dici tempus, docte aliquid uel lepide proficere uacuum relinquatur. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, securitatis minus. Nam cum apud alios quibus sunt descripta conuiuia, tum in illo Platonis symposio, non austeriore aliqua de re conuiuiarum sermo, sed cupidinis uaria et lepida descriptio est. In quo quod Socrates, non archioribus (ut a solet) modis

arguet

arguet atque implicat aduersarium, sed eludendi magis quam decertandi modo, apprehensis dat elabendi prope atque effugiendi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. Matutina erit robustior disputatio, quæ uiros et doctos et præclarissimos deceat. Neque enim Cotta, Lælius, et Scipiones, amplissimis de rebus quoad Romanæ literæ erunt, in ueterum libris disputabunt: Prætextatos uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, et Eustachios, quorum splendor similis, et non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his quos coetu coegit matura ætas, posteriori seculo Prætextati sint, quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia uix illius apprehenderit senectutem, et tamen inter illos de rebus arduis disputatur. Inclutum dialogum Socrates habita cum Timeo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse. Paralus uero et Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protigora apud Platonem differunt, secundo aduentu Athenis morante, quos multo ante infamis illa pestilentia Athenis absumpserat. Annos ergo coeuntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non conuenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, appareat ac secerni possent, Decium de Posthumiano, quinam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decij et Posthumiani sermo palam faciet, quæ huius colloquij uel origo fuerit, uel ordo processerit.

Quæ



Quæ cōiunialis huius sermonis origo fuerit & ordo. CAP. II.

Decius.

TEntanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima consultandi tempora, cū modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati: Ceteris enim fermè diebus, qui causis opportuni peroradis sunt. hora omnino reperiri nulla potest, quin tuorū clientium negotia uel defendas in foro, uel domi discas: Nunc autē (scio te enim nō ludo sed serio feriari) si est cōmodum respondere id quod rogatū uenio, tibi ipsi quantū arbitror nō iniucundū, mihi uero gratissimū feceris. Regiūro autē abs te id primū interfueris ne cōuiuio per plusculos dies cōtinua comitate renouato, eiq; sermone quē predicare in primis, quemq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quē quidem ego ex patre audissem, nisi post illa cōuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uero nuper interfui admiratibus memorie tue uires, uniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinē saepe referentis. Hoc unū Deci nobis (ut & ipse quātū tua sunt adolescētia, uidere & ex patre Albino audire potuisti) in omni uitæ cursu optimū uisum est, ut quantū cessare à causarum defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum tuiq; similitū congressum aliquē sermonemq; cōferrem. Neq; enim recte institutus animus requiescere, aut utilius, aut honestius usq; potest, quā in aliqua opportunitate doctē ac liberaliter colloquēdi, interrogandi; & respondendi comitate. Sed quodnā istud cōuiuium? An uero dubitandū est, quin id dicas quod doctissimis procerū ceterisq; nuper apud Vectiū Prætextatum fuit, & discipulōs post inter reliquos gratia uicistudo

tudo uariavit. De hoc ipso quæsitū uenio, & explices Decius. uelim, quale illud cōuiuium fuerit, à quo te abfuisse propter singularem omnium in te amicitia nō opinor. Voluisti Posthumianum sem equidē, neq; id in illis (ut existimo) ingrātū fuisset. nus. Sed cum essent amicorū cōplures mihi causæ illis diebus pernoſcendæ, ad cœnā tum rogatus, meditādī, nō edendū illud mihi tempus esse respondi, hortatusq; sum, ut alium potius nullo inuolutum negotio, atq; cura liberū quærerent. Itaq; factū est. Nam facundū & eruditū uirū Eusebium rhetorē inter Græcos præstantem omnibus, id est nostra ætate professis, doctrinæ latialis haud inſcium, Prætextatus meū in locū inuitari imperauit. Vnde Decius. igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucundē & comiter ad instituendam uitā exemplis (ut audeo) rerū copiosissimis, & uariæ doctrinæ ubertate prolata, digesta sunt. Posthumianum Cum solstitialis dies qui saturnaliorum festa, quibus illa cōuiuia celebrata sunt, cōsecutus est, forēsi circa uacuius, letiore animo essem domi. Eō Eusebius cū paucis è senatoribus suis uenit, statimq; uultu renidens permagna me, inquit, abs te Posthumiane cū ex alijs, tū hoc maxime gratia fateor obstrictum, quod à Prætextato ueniam postulando, mihi in cœna uacuefecisti locum. Itaq; inteligo, nō studium tantū tuum, sed ipsam quoq; ut aliquid abs te mihi fiat cōmodi, cōsentire atq; aspirare fortunā. Vis ne, inquam, restituere id nobis, quod debitū tam benigne ac tam libetē fateris, nostrumq; hoc otium, quo perfrui rarō admodū licet, eō ducere, ut his quibus interfueris tunc tu, nunc nos interesse uideamur? Faciam, inquit, ut uis. Narrabo autē tibi, non cibum aut potum, tametsi

tametsi ea quoq; ubertim casteq; affuerunt, sed ea quæ uel in cōuiuijs, uel maxime extra mensam, ab iisdem per tot dies dicta sunt, in quantum potero animo repetam. Quæ quidem ego cum audirem, ad eorū mihi uitam qui beati a sapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam et quæ pridie quā adesset inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante comperta sunt, et omnia scripto mandauimus, ne quid subtraheret obliuio. Quæ si ex me audire gestis, caue existimes diem unam referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. Quemnā igitur, et inter quos, aut unde ortum sermonem Posthumiane fuisse dicebat? Ita præsto sum indefessus auditor. Tum ille. Declinata te, inquit, in uesterum die quem saturnale festū erat insecutorum, cum Vectius Prætextatus domi cōuenire se gestientibus copiā faceret, eō uenerūt Aurelius Symmachus, et Cecinna Albinus, cum etate, tum etiā moribus ac studijs inter se cōiunctissimi. Hos Seruius inter grammaticos doctore recens professus, iuxta doctrinā mirabilis et amabilis, uerecundē terrā intuens, et uelut latenti similis sequebatur. Quos cū prospexisset, obuiamq; processisset, ac perblande salutauisset, conuersus ad Furium Albinum, qui tum forte cū Auieno aderat, uisne, ait, mi Albine cū his quos aduenisse popportune uides, quosq; iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci cœperat sermo, cōmunicemus? Quid nō maxime uelim Albinus inquit? Nec enim ulla alia de re quam de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis aut his potest esse iucundius. Cumq; cōsedissent, tum Cecinna, Quidnā id sit mi Prætextate, tametsi adhuc nescio, dubi-

Decius.
Posthumianus.

tare tamen non debeo, esse scitu optimū. Cum et uobis ad colloquēdum causam attulerit, et nos eius expertes esse non sinatis. Atqui scias, inquit, oportet, eum inter nos sermonem fuisse, ut cū dies crastinus festis saturno dicatis initium dabit, quando saturnalia incipere dicamus, id est quando crastinū diem initium sumere existimemus. Et inter nos quidē parua quædam de hac disputatione libauimus, uerū quia te, quicquid in libris latet, inuestigare notius est, quā ut per uerecundiam negare possis, pergas uolo in mediū proferre, quicquid de hoc quod querimus, edoctum tibi comprehensumq; est.

De principio ac diuisione ciuilis diei. CAP. III.

Tum Cecinna: Cum uobis qui me in hunc sermonē adducitis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata sunt, aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, persuasum uideo inter scientes nota proferre. Sed ne quis me existimet dignatione cōsultationis grauari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggererit, paucis reuoluā. Post hæc cum omnes paratos ad audiendum erectosq; uidisset, ita exorsus est: M. Varro in rerum humanarū libro, quem de diebus scripsit: Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis uiginti quatuor nati sunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dicrum obseruationem diuississe, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quem nox consecuta est, contrā uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus, qui post eā noctē diluxerit. Athenienses autē aliter obseruare idē Varro in eodē libro scripsit, eosq; a solis occasu ad so-

propositio.

Ex Gellio lib.
3. cap. 1. de diei
initio.

diuersis temporibus
diei apud diuersos
homines nationes in
cipere.

ad solem iterum occidentē, omne id mediū tempus, unū diem esse dicere. Babylonios porro aliter: A sole enim exorto, ad exortū eiusdē incipientē, id spatium unius diei nomine uocare. Umbros uero unum & eundē diem esse dicere, à meridiē ad sequentē meridiem. Quod quidem (inquit Varro) nimis absurdū est. Nā qui Calēdis hora sexta apud Umbros natus est, dies eius natalis uideri debet, & Calendarum dimidiatus, & qui post calendarum erit, usq; ad horā eius diei sextā. Populū autē Romanū, ita uti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediam proximā, multis argumētis ostēditur. Sacra sunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et ea quæ diurna sunt, ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tēpus impēditur. Ad hoc, ritus quoq; & mos auspicandi, eandē esse obseruationē docet. Nā magistratus, quādo uno die eis & auspicandum est, & id agēdum, super quo processit auspicium, post mediam noctem auspicantur, & post exortum solem agunt, auspicatiq; & egisse eadem die dicuntur. Præterea tribuni plebis, quos nullum diē integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctē proficiscuntur, & post primam facem ante mediam noctē sequentē reuertuntur, non uidentur abfuisse diem: quoniam ante horam noctis sextam regredi, partem aliquam illius in urbe consumunt. Quintum quoq; Mutium iuriconsultum dicere solitum legimus, non esse usurpatam mulierem, quæ cū Calendis Ianuarijs apud uirum matrimonij causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes usurpata esset. Non enim posset impleri trinoctium, quo abesse à uirō usurpati

usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet, quoniam tertie noctis posteriores sex horæ, alterius anni essent, qui inciperet ex Calendis. Vergilius quoque id ipsum ostendit, ut hominem decuit poeticas res agentem, recondita atque cœpta ueteris ritus significatione:

—Torquet, inquit, medios nox humida cursus.
Et me seuius equis oriens affluit anhelis.

His enim uerbis diem quem Romani civilem appellauere, à sexta noctis hora oriri admonet. Idem poeta quādo nox quoq; incipiat expressit in sexto. Cum enim dixisset:

Hæc uice sermonum roseis aurora quadrigis
In medium æthereo cursu traiecerat axem,

Mox suggestit uates:

Nox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas.
Sed ita obseruantissimus ciuiliū definitionū diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuiditur: Primū tēpus diei dicitur mediæ noctis inclinatio: deinde galliciniū, inde conticiniū, cum & galli conticescunt, & homines etiam tum quiescunt: deinde diluculū, id est cū incipit dignosci dies. Inde mane, dum dies clarus. Mane autem dictū, aut quod ab inferioribus locis, id est à manibus, exordiū lucis emergat, aut (quod uerius mihi uidetur) ab omni boni nominis. Nam & Lanuini mane pro bono dicunt: sicut apud nos quoq; contrarium est immane, ut immanis bellua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, nō pro bono. Deinde à mane ad meridiem, hoc est ad medium diem. Inde iam supra uocatur tempus occidui, & mox suprema tempestas, hoc est diei nouissimū tempus, sicut expressum est in duodecim tabulis. Solis occasus suprema tempestas esto.

n

Deinde

diem civilem
à sexta noctis hora
incipere.

Diei civilis
diuisio, et partium
etymologia.



Deinde uespera, quod à Græcis tractatum est. Illi enim
 unde Hesiodus. Hesperia
 regis nomen habet
 a stella hespero dicunt: unde & Hesperia Italia,
 quod occasui subiecta sit, nominatur. Ab hoc tempore
 prima fax dicitur, deinde concubia, & inde intempesta,
 quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Hæc est
 dici civilis à Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura,
 cum media esse cœperit, auspiciū Saturnaliorum
 erit, quibus diecrastini mos inchoandi est.

Latine dici Saturnaliorum, noctu futura, & diecrastini.
 CAP. IIII.

Hic cum omnes quasi uetustatis promptuariū, Albini
 memoria laudauissent, Prætextatus Auienum ita
 dens Furio insusurrantē, quidnam hoc mi Auiene, inquit,
 quod uni Albino indicatum clam cæteris esse uelis? Tum
 ille: Moueor quidē autoritate Cecinna, nec ignoro erro-
 rem in tantā non cadere doctrinam. Aures tamē meas ista
 uerborū nouitas perculit, cū noctu futura, & diecrastini,
 magis quàm futura nocte, & die crastino dicere (ut regi-
 lis placet) maluit. Nam noctu nō appellatio, sed aduerbiū
 est. Porro futura, quod nomen est, non potest cum aduer-
 bio conuenire. Nec dubiū est, hoc inter se esse noctu &
 nocte, quod diu & die. Et rursus: die & crastini, non
 eodem casu sunt, & nisi casus idem, nomina in eiusmodi
 elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malim
 quàm Saturnalium dicere, opto dinoscere.

Ad hæc cum Cecinna renidens taceret, & Seruius à
 Symmacho rogatus esset, quidnā de his existimaret: Ita-
 cet, inquit, in hoc coetu non minus doctrina quàm nobilitate
 reuerendo, magis mihi discendū sit quàm docendum,
 fabulabor

fabulabor tamen arbitrio iubentis, & insinuabo primum
 de Saturnalibus, post de cæteris, unde sit sic eloquēdi non
 nouitas, sed uetustas. Qui Saturnaliū dicit, regula in-
 nititur. Nomina enim quæ datiuum pluralem in bus mūt-
 unt, nunquam genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse
 patiuntur: sed aut totidem habet, ut monilibus monilium,
 sedilibus sedilium: aut una syllaba minus est, ut carmini-
 bus carminum, luminibus luminum. Sic ergo Saturnalibus
 rectius Saturnalium quàm Saturnaliorum. Sed qui Satur-
 naliorum dicunt, autoritate magnorum muniuntur uiro-
 rum. Nam & Sallustius in tertio, Bacchanaliorū ait, &
 Masurius Fastorum secundo: Vinaliorū, inquit, dies Ioui
 sacer est, non ut quidam putant Veneri. Et ut ipsos quoq;
 grammaticos in testimoniū citem, Verrius Flaccus in eo li-
 bello qui Saturnus inscribitur: Saturnaliorū, inquit, dies
 apud Græcos quoq; festi habentur. Et in eodem lib. Dilu-
 cidē me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse
 arbitror, item Iulius Modestus de ferijs: Saturnaliorum,
 inquit, feriæ. Et in eodem libro: Antiās, inquit, Agonalio-
 rum repertorem. Numā Pompiliū refert. Hæc ta-
 men, inquit, autoritas quero an possit aliqua ratione de-
 fendi. Planē, quatenus alienum non est, committi gramma-
 ticū cum sua analogia, tentabo suspicionibus erucere, quid
 sit, quod eos solita enuntiatione detorsit, ut mallent Sa-
 turnaliorū quàm Saturnaliū dicere. Ac primum æstimo,
 quod hæc nomina quæ sunt festorum dierum neutralia,
 carentq; numero singulari, diuerse conditionis esse uolue-
 rint ab his nominibus, quæ utroq; numero figurantur. Com-
 pitalia enim & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia,

Saturnalium.

Saturnaliorū.

Cur autores
 Saturnaliorum
 dicere maluerūt
 quàm Saturna-
 lium.

et reliqua his similia, festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur: aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum: ut Bacchanale festum, et Agonale festum, et reliqua, ut iam non posituum sit, sed adiectiuum, quod Græci ἐπιθετον uocant. Animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen solennis diei, sciētes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in bus exeunte, nihilominus genitiuū in rum finire, ut domibus domorū, duobus duorū, ambobus amborū. Ita et uiridia cū ἀντιθετον accipiuntur genitiuū in ium faciūt, ut uiridia prati, uiridiū pratorū. Cū uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorū dicimus: ut cum dicitur, formosa facies uiridiorum. Tunc enim uiridia quasi posituum ponitur, nō accidens. Tanta autē apud ueteres fuit licentia huius genitini, ut Asinius Pollio uestigaliorū frequenter usurpet, quod uestigal non minus dicatur quam uestigalia. Sed et cū legamus: — Leuaq; ancile gerebat, tamen et anciliorū relatum est. Vidēdum ergo, ne magis uarietas ueteres delectauerit, quam ad amūsim uerū sit, festorū dierum nomina sic uocata. Ecce enim et præter solenniū dierum uocabula, alia quoq; sic declinata reperimus, ut præcedens sermo patefecit, uiridiorū, et uestigaliorū, et anciliorum. Sed et ipsa festorū nomina secū dum regulam declinata apud ueteres reperio. Siquidem Varro Ferialium diem ait a ferendis in sepulchra epulis dici. Non dixit Ferialiorū. Et alibi floraliū non floraliorum ait, cum idem non ludos florales illic, sed ipsum festum Floralia significaret. Masurius etiam secundo Fāstorum

ueteres uocabula
de festis.

storum. Liberalium dies, inquit, à pontificibus agonium Martiale appellatur. Et in eodem libro: Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem qui est Lucariū, non dixit Lucariorū. Itemq; liberalium multi dixere, non liberaliorum. Vnde pronuntiandū est, ueteres indulgisse copie peruarietatem, ut dicebāt exanimos et exanimēs, inermes et inermos, tum hilares atq; hilares. Et ideo certum est, licito et Saturnaliū et Saturnaliorū dici, cum alterū regula cum autoritate, alterū etsi sola, sed multorū defendit autoritas. Reliqua autē uerba quæ Auliano nostro noua uisa sunt, ueterū nobis sunt testimonijs asserēda. Ennius enim, nisi cui uidetur inter nostræ ætatis politiores munditia respuendus, noctu concubia dixit his uerbis:

Noctu.

Qua Galli fortim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, uigilesq; repente cruentant.

Quo in loco animaduertendum est, non solum quod noctu concubia, sed etiā quod qua noctu dixerit. Et hoc posuit in annalium septimo, in quorum tertio clarius quidem idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiā Quadrigarius annal. 111. Senatus autē de noctu conuenire, noctu multa domū dimitti. Non esse ab re puto, hoc in loco id quoq; admonere, quod decemuiri in xij. tabulis inusitatissimè nox pro noctu dixerunt. Verba hæc sunt: Si nox furtum factum sit, si in aliquis occisus sit, iure casus esto. In quibus uerbis id etiam notandū est, quod ab eo quod est is, non eum casu accusatiuo, sed in dixerunt. Sed nec dicrastini à doctissimo uiro sine ueterum autoritate prolatum est, quibus mos erat, modo diequinti,

Ex Gellio lib.
10. ca. 24.
de dicrastini.

diequinti, modo diequintè, pro aduerbio copulatè dicere. Cuius indicium est, quòd syllaba secunda corripitur quæ natura produciuntur, cum solum dicitur die. Quod autem diximus, extremam istius uocis syllabam tum per e, tum per i scribi, consuetum id ueteribus fuit, ut his literis plerumque in fine indifferenter uterentur, sicut pristinè et pristini, procliue proclui. Venit ecce illius uersus Pomponiani in mentem, qui est ex Atellana quæ * Meuiā inscribitur:

Dies hic sextus cum nihil egi, die
Quartè moriar fāme.

Die pristinè eodem modo dicebatur, quod significabat die pristino, id est priore, quod nunc pridie dicitur, conuerso cōpositionis ordine, quasi pristino die. Nec inficias eo, le etum apud ueteres die quarto. Sed inuenitur hoc de trās-
acto, non de futuro positum. Nam Cn. Marius homo im-
pense doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod nudiusquar-
tus nos dicimus, in his uersibus: Nuper die quarto ut re-
cordor, et certe aquariū urcum unicū domi fregit. Hoc
igitur intererit, ut die quarto quidē de praterito dicamus,
die autem quartē de futuro. Verū ne diecrastini nihil re-
tulisse uideamur, suppetit Cœlium illud ex libro histo-
riarū secundo: Si uis mihi equitatē dare, et ipse cum cœ-
tero exercitu me sequi, diequinti Romæ in Capitolio cura-
bo tibi cœnam coctā. Hic Symmachus, Cælius tuus, in-
quit, et historiam et uerbum ex Originibus M. Catonis
accepit, apud quem ita scriptū est: Igitur dictatorem Car-
thaginensium magister equitum monuit: Mitte Romanū
mecum equitatum, diequinti in Capitolio tibi cœna cocta
erit.

erit. Et Prætextatus: Existimo nonnihil ad demonst-
randam consuetudinē ueterum, etiam et prætoris uerba con-
ferre, qui more maiorum serias concipere solet, quæ ap-
pellantur compitalia. Ea uerba hæc sunt: Dienoni post Ca-
lendas Ianuarij quiritibus compitalia erunt.

De exantoratis obsoletisq; uerbis. Tum recte ac latine dici, mille
uerborum est, &c. C A P. V.

TVM Auienus aspiciens Seruium, Curius, inquit, et Gel. li. 1. ca. 10.
Fabritius, et Corūcanus antiquissimi uiri, uel etiam
hii antiquiores, Horatij illi trigemini, planè ac dilucide
cum suis fabulati sunt: neq; Aurūcorum, aut Sicanorum,
aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed
etatis suæ uerbis loquebantur. Tu autem proinde quasi
cum matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba mul-
tis iam seculis oblitterata reuocare: ad quorum congeriem
præstanteis, quoque uiros, quorū memoriā continuus le-
gendi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis place-
re iactatis, quod honesta, et sobria, et modesta sit. Vi-
uamus ergo moribus præteritis, præsentibus uerbis lo-
quamur. Ego enim id quod à C. Cæsare excellentis inge-
nij ac prudentiæ uiro, in primo de analogia libro scriptū
est, habeo semper in memoria atque in pectore, ut tan-
quam scopulum, sic fugiam infrequens atque insolens uer-
bum. Mille deniq; uerborum talium est, quæ cum in ore
priscae autoritatis crebro fuerint, exautorata tamen à se-
quenti etate repudiataq; sunt. Horum copiam proferre
nunc possem, ni tempus iam noctis propinquantis neces-
sariæ discessionis nos admoneret. Bona uerba quæ-
so, Prætextatus morali (ut assolet) grauitate subiecit,
n 4 ne info

Mille uerborū
est ex Gel. lib.
1. cap. 16.

ne insolenter parentes artium antiquitatis reuerentiā uerberemus, cuius amorem tu quoque dum dissimulas, magis prodis. Cum enim dicis, mille uerborū est, quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet uetustatem? Nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone cōcepit, ita scriptum reliquerit: Ante fundū Clodij quo in fundo propter insanas illas substructiones, facillē mille hominū uersabatur ualentiu: non uersabatur, quod in libris minus accuratē scriptis reperiri solet. Et in sexta in Antoniū: Quis unquā in illo Iano inuentus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum? Licet Varro quoq; eiusdē seculi homo in septimodecimo humanarum dixerit: Plus mille et centum annorum est, tamen fiduciam sic componēdi, non nisi ex antecedentium autoritate sumpserunt. Nam Quadrigarius in tertio annalium ita scripsit: ibi occiditur mille hominum. Et Lucilius in tertio Satyrarum:

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum.
Alibi uero etiam declinationē huius nominis executus est. Nam in decimoquinto libro ita dicit:

Hunc nulli passim qui uicerit atq; duobus,
Campanus sonipes succurfor nullus sequetur
Maiori spatio diuersus uidebitur ire.

Idem in libro nono:

Tu nulli nummum potes uno querere centum.
Mille passim dixit, pro mille passibus: et nulli nummum dixit, pro mille nummis: aperteq; ostendit, mille et uocabulum esse, et singulari numero dici, et casum etiam capere ablatiuum, eiusq; pluraliū esse milia. Mille enim non ex eo ponitur quod Græce χίλιαι dicuntur, sed quod

χίλιαι.

χίλιαι. Et sicut una chiliades et due chiliades, ita unū mille, et duo milia ueteres certa atque directa ratione dicebant. Et heus tu: his ne tam doctis uiris quorum M. Cicero, et Varro imitatores se gloriantur, admere uis in uerborum comitijs ius suffragadi, et tanquam sexagenarios maiores de ponte deijciere. Plura de hoc differemus, ni nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. Sed uultis ne diem sequentem, quem omnes pleriq; abaco et laetruculis conterunt, nos istis sobrijs fabulis à primo lucis in coenae tempus, ipsam quoq; coenam non obrutam poculis, non lasciuientem ferculis, sed quaestionibus doctis pudicā, et mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic enim ferias prae omni negotio fortas commodi senserimus, non animum (ut dicitur) remittentes, nam remittere (inquit Gellius libro Musonii) animum quasi amittere est: sed demulcentes eum paulum, atq; laxantes iucundis honestisq; sermonum illectionibus. Quod si ita decernitis, dijs penatibus meis huc cōueniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidē se dignum hoc conuentu meminerit, sordiditatem hanc, uel ipsum conuentus regem repudabit. Sed ne quid ad perfectionē coetus desideretur, in uitandos ad eundem cōgressum cōiunctumq; cēseo Flauianum, qui quanto sit mirado uiro et uenusto patre praestator, nō minus morū ornatu uitaeq; grauitate, quā copia profundae eruditionis asseruit: simulq; Posthumianū, qui fori defensionū dignatione nobilitat: et Eustachium, qui tantus in omni philosophiae genere est, ut solus nobis representet triam philosophorum ingenia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenien-

Gellius libro 7.
cap. 14.

n s ses

ses quondam ad senatū legauere, impetratum uti multam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat propter Oropi uastationem. Ea multa fuerat talentum fere quingentū. Erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus peripateticus, quos serūt seorsum quenque ostentandi gratia, per celeberrima in his loca, magno hominum conuentu dissertasse. Fuit (ut relatum est) faciundia Carneades uolenta et rapida, scita et tereti Critolaus, modesta Diogenes et sobria. Sed in senatum introducti interprete usi sunt Cecilio senatore. At hic noster cum sectas omnes affecutus, sed probabiliorē secutus sit, oīaq; hæc inter Græcos genera dicendi solus impleat, inter nos tamen ita sui locuples interpret est, ut nescias qua lingua facilius uel ornatiùs expleat operam differendi. Probante omnes Q. Aurelij iudicium, quo edecumatos elegit sodales, atque his ita constitutis, primum à Prætextato simul, deinde à se discedentes, domum quisque suam regressi sunt.

De origine ac usu prætextæ, & quomodo hæc in usum trāierit nominis, inibi q; de aliorum quorundam nominum propriorum origine.

CAP. VI.

Postero die ad ædes Vestij matutini oēs, inter quos pridie conuenerat, affuerunt, quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, præclarum, inquit, diem mihi fore uideo, cum et uos adestis, et affuturos se illi quos ad conuentus nostri societatem rogari placuit, spondederunt. Soli Posthumiano antiquior uisa est instruendarum cura a defensionum, in cuius abnuntis locum, Eusebium Graia et doctrina et faciundia clarum rhetorem surrogauit: insinuantiq; omnibus, ut ab ex-

orto

orto die, se nobis indulgerent, quandoquidem nullis hominibus officijs publicis occupari fas esset. Togatus certe, uel Trabeatus, Paludatus uel, seu Prætextatus, hac die uideatur nullus. Tū Auienus, ut ei interpellādi mos erat: Cū sacrum mihi, ait ac reipublicæ nomē prætextate tuū inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor non ludicræ (ut existimo) questionis. Cū enim uestitus togæ, uel trabæ, seu paludamenti, nullum de se proprii nominis usum fecerit, quero abs te, cur hoc de solo prætextæ habitu usurpauerit uetustas, auihuic nomini quæ origo contigerit? Inter hæc Auieni dicta, Flauianus et Eustathius, par insigne amicitie, ac minime post Eusebium ingressi, alacriorē fecere coctum: acceptaq; ac reddita salutatione, consederunt: percontantes, quidnam offenderint sermocinationis. Tum Vestius, per opportune affuistis mihi, inquit, assertorem querenti. Mouet enim mihi Auienus noster mei nominis questionem, et ita originem eius flagitat, tanquā fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit qui appelletur suo nomine uel togatus, uel trabeatus, uel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed et cum positi inscriptum sit Delphici templi, et unius e numero septem sapientū eadem sit ista sententia, πῶς δὲ σέατορ, quid in me scire existimādus sim, si nomen ignoro, cuius mihi nunc et origo et causa dicenda est? Tullius Hostilius rex Romanorum tertius, de bellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresq; et togam pictā, atq; prætextam, quæ insignia magistratū Hetruscorum erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo seculo puerilis non usurpabat ætas. Erat enim

Flauianus et Eustathius amici eius par.

Tullius Host. 329.
Romano 3p.

Prætextæ quæ
fuerit origo, &
quomodo uir
pari coeperit a
pueris.

enim ut cetera quae enumeravi, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priscus, quem quidam Lucumonē uocatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum.

Tarquinius, 3. ab
Hostil. 5. à Rom.

Quo bello filium suū, annos quatuordecim natum, quod hostē manu percusserat, et pro cōcione laudauit, et bulla aurea praetextaq; donauit, insigniens puerum ultra an-

*Bulla trium-
phalis praetextae
magistratus*

*inde ingenuis bul-
lae et praetextae uti
concessum fuerit*

nos fortem, praemijs uirilitalis et honoris. Nā sicut praetexta magistratum, ita bulla gestamen erat triumphan-

tium, quā in triumpho praese gerebat, inclusis intra eam remedijs, quae crederent aduersus inuidiam ualentissima.

Hinc deductus mos, ut praetexta et bulla in usum puero- rum nobilium usurparentur, ad omen et uota concilianda uirtutis, ei similis, cui primis in annis munera ista cesa-

serunt. Alij putant eundem Priscum, cum is statu ciuium solertia prouidi principis ordinaret, cultū quoq; ingenio- rum puero- rum inter praecipua duxisse, instituisseq; ut pa-

tritij bulla aurea cum toga cui purpura praetextitur, ute- rentur, dūtaxat illi, quorum patres curulem gesserāt ma- gistratum. Ceteris autem, ut praetexta tantū uterētur in-

dultū: sed usq; ad eos, quorum parētes equo stipendia in- sta meruissent. Libertinis uero nullo iure uti praetextis li-

cebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea Libertinorū quoq; filijs praetexta cōcessa est, ex causa tali quam M. Laelius augur refert, qui bello Punico secundo diuimuros dicit ex sena-

quoq;

quoq; quae longa ueste ueterētur, in eā rem pecuniā sub- ministrarent. Aucta igitur obsecratio, pueris ingenuis, itemq; Libertinis, sed et uirginibus patrimis matrimisq; pronuntiantibus carnē. Ex quo cōcessum, ut Libertino- rum quoq; filij, qui ex iusta duntaxat matre familiās nati fuissent: togam praetextam, et lorū in collo pro bulle

ueterem?

decore gestarent. Verrius Flaccus ait: Cum populus Ro- pestilentia laboraret, essetq; resposum, id accidere, quod dii despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia nō intellige-

retur oraculum: euenisseq; ut Circēsum die, puer de coe- nāculo pōpam superne despiceret, et patri referret, quo ordine secreta sacrorum in arca Pileti cōposita uidisset.

Qui cum rē gestam senatui nuntiasset, placuisse uelari lo- ca ea qua pompa ueretur, atq; ita peste sedata, puerum qui ambiguitatem sortis absoluerat, togae et praetextae usum munus impetrauisse. Vetustatis peritissimi referunt,

in raptu Sabinarum, unam mulierum nomine Hersiliam, dum adhereret filiae, simul raptam. Quam cū Romulus

Hosto cuidā ex agro Latino, qui in asylum eius cōfuge- rat, uirtute cōspicio uxorem dedisset, natū ex ea puerū,

antequam ulla alia Sabinarum partū ederet, eumq; quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium à matre uocatum, et eundem à Romulo bulla aurea ac

praetexta insignibus honoratum. Is enim cum raptas ad consolandum uocasset, spondisse fertur, se eius infanti, quae prima sibi ciuem Romanam esset enixa, illustre mu-

nus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attribu- tum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annexerent, quam inspicientes, ita demū se homines cogitarent, si cor- de pre-

Y

Y

de præstaret. Togam quoq; prætextam his additam, ut ex purpure rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

Prætexta quomodo in usum nominis transierit.
Ex Gellio lib. 1. cap. 13.

Diximus unde prætexta, adicimus & causas quibus existimatur concessa pueritiæ. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit, in curiam cum prætextatis filiis introire. Cum in senatib;res maior quæpiam consuleretur, eaq; in diem posterum prolata esset, placuit ut hanc rē, super qua tractauissent, ne quis enuntiaret, prius quàm decreta esset. Mater Papyrii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontatur filium, quidnam in senatu egissent patres. Puer respondit, tacendum esse, ne quid id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior, secretum rei, & silentium pueri, animumq; eius ad exquirendum elicerat. Querit igitur compressius uolētiusq;. Tum puer urgente matre, lepidi atq; festiui mendacij consiliū capit. Actum in senatu dixit, utrum uideretur utilius magisq; ex republica esse, unus ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc illa ut audiuit, animo compæuescit, domo trepidans egreditur, ad cæteras matronas affert. Postridieq; ad senatum copiosæ matrum familiaris eateruē confluit, lachrymantes atq; obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quàm uni duæ. Senatores ingredientiē curiam, quæ illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc uellet, mirabantur: & non ut parue rei prodigium, illam uerecundi sexus impudicæ insaniam pauescebant. Puer Papyrius publicum metū demit. Nam in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enar-

enarrat. Senatus fidem atq; ingenium pueri exosculatur, consultumq; facit, uti posthac pueri cum patribus in curiam non introeant, præter illum unum Papyrium, eiq; puero postea cognomentum honoris gratia, decreto inditum Prætextatus, ob tacendi, loquēdiq; in prætextata etate prudentiam. Hoc cognomentum postea familie nostræ in nomen hæsit. Non aliter dicti Scipiones, nisi quòd Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. Sic Messala tuus Auiene, dictus cognomēto Valerij Maximi, qui postquam Messanam urbem Siciliæ nobilissimam cepit, Messala cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina, cum contrà & cognomina ex proprijs sint tracta noībus, ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruio Seruilianus. Hic subiecit Eusebius: Messala & Scipio, alter de pietate, de uirtute alter, ut referis, cognomēta repererūt. Sed Scrophæ et Asinæ, quæ uiris nō mediocribus cognomēta sunt, uolo dicas unde cōtingerint, cū contumeliæ quàm honori propiora uideantur. Tum ille? Nec honor nec iniuria, sed casus fecit hæc nomina. Nā Asinæ cognomētum Cornelij datū est, quoniam Asinæ princeps Cornelie gentis empto fundo, seu filia data marito, cū sponsores ab eo sollemniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponso-ribus præsens pignus. Tremellius uero, Scrophæ cognominatus est euentu tali: Is Tremellius cum familia atq; liberis in uilla erat, serui eius cum de uicino Scrophæ craret, surreptam conficiunt. Vicinus aduocatis custodibus, omnia circumuenit, ne quæ hæc efferrī possit, isq; ad domū

Scipionum nomen unde.

Messala.

Asinæ.

dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius qui ex ullico rem cōperisset, scrophæ cadaver sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat. Quæstionem uicino permittit. Cum uctum est ad cubiculum, uerba iurationis cōcipit, nullam esse in uilla sua scrophā, nisi illam, inquit, quæ in centonibus iacet, lectulum monstrat. Ea facitissimam iuratio, Tremellio Scrophæ cognomen dedit.

De Saturnaliorum origine ac uetustate, ubi & alia quædam obiter perstringuntur. CAP. VII.

*plurimæ de offi-
dantibus*
secutus offen-
deris odia se-
rentibus

Ubi ista narrantur, unus est famulatio, cui prouincia erat admittere uolentes dominum conuenire. Euangelum adesse nuntiat cum Dyfario, qui tunc Rome præstare uidebantur ceteris medendi artem professis. Corrumpo indicauere uultu plerique de confidentibus, Euangelii interuentum otio suo inane, minusque placido contentui congruentem. Erat enim auarulenta dicacitate, et lingua proterua mordaci, procax, ac securus offensarum, quas sine delectu chari uel non amici in se passim uerbis odia serentibus prouocabat. Sed pretextatus, ut erat in omnes æque placidus ac mitis, ut admitteretur misis obuijs imperauit, quos Horus ingredienti commodum consecutus comitabatur, uir corpore atque animo iuxta ualidus: qui post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migravit, sectamque Antisthenis et Cratetis atque ipsius Diogenis secutus, inter cynicos non incelebris habebatur. Sed Euangelus postquam cœtum tantum assurgente sibi ingressus offendit, casus ne, inquit, hos omnes ad te pretextate cōtraxit, an alius quiddam, cui remotis arbitris opus sit, cogitaturi ex disposito cōuenistis? Quod si ita est

ut existimo, abibo potius, quam me uestris miscebo secretis, à quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vectius, quis ad omnem patientiam cōstanter animi tranquillitate formus esset, non nihil tamē cōsultatione tam proterua motus, si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innoctia lumina cogitasses, nullum inter nos tale secretum opinareris, quod non uel tibi, uel et uulgo fieri dilucidum posset, quia neque ego sum immemor, nec horum quicquam inscium credo sancti illius præcepti philosophiæ: Sic loquendum esse cum hominibus tanquam dii audiāt, sic loquendum cum dijs, tanquam homines audiāt. Cuius secunda pars sancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos indecorum sit hominibus cōfiteri. Nos uero, ut et honore sacris ferijs habereamus, et uitaremus tamē torpore feriandi, atque omnium in negotium utile uerteremus, cōuenimus, diem totum doctis fabulis uelut ex symbolo cōferendis daturi. Nam si per sacra solēnia riuos deducere religio nulla prohibet, si salubri fluuio mersare oues fas est iura permittit, cur non religionis honor putetur, dicare sacris diebus sacrum studium literarum? Sed quia uos quoque deorum aliquis nobis additos uoluit, facite, si uolētibus uobis erit, diem cōmunibus et fabulis et epulis exigamus, quibus ut omnes hodie qui presentes sunt acquiescant, impetratum teneo. Tunc ille: Superuenire fabulis non euocatos, haud equidem turpe existimatur, uerum sponte irruere, in cōuiuium alijs præparatum, nec ab Homero sine nota, uel in fratre memoratum est. Et uide ne nimium arroganter tres tibi uelis Menelaos cōtingisse, cum illi tanto regi unus euenerit. Tum omnes pretextatum inuantes orare, blandique ad cōmune inuitare

o confortium

*boni præcepti
philosophiæ*

*à similibus
sem à minoribus
non literarum
studium sacrum uo-
cat, reliqua uero
et non ita.*

Gel. lib. 13. cap.
11. de numero
conuiuorum.

rege conuiuij

consortium: Euangelum quidem sepius & maxime, sed nonnunquam & cū eo pariter ingressos. Inter hæc Euangelus petitū omnium temperatus. M. Varonis, inquit, librum uobis arbitror nō ignotū ex satyris Menippeis, qui inscribitur: Nescis quid uesper serus uchat, in quo conuiuariū numerū hac lege definit, ut neq; minor q̄ Gratiarū sit, neq; quā Musarū numerosior. Hic uideo ex cepto rege conuiuij, tot uos esse quot sunt muse. Quid ergo perfecto numero queritis adiiciendos? Et Vectius: Hoc, inquit, præsentia uestra nobis præstabit, ut & musas impleamus & Gratiarū, quas ad festū deorum omnium principis æquū est cōuenire. Quū igitur cōsederent. Horus Auenum intues, quem familiarius frequētare solitus erat: In hoc, inquit, Saturni cultu, quē deorum principē dicitis, ritus uidetur ab Aegyptiorū religiosissima gēte, in arcana templorū, usq; ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quē tyrāide Ptolemæorū pressi, hos quoq; deos in cultū recipere, Alexandrinorū more, apud quos præcipue colebātur, coacti sunt. Ita tamen Imperio paruerunt, ut nō omnino religionis suæ obseruata confinderet. Nam quia nunq̄ fas fuit Aegyptijs, pecudibus aut sanguine, sed precibus & thure solo placare deos, his autē duobus aduenis hostiæ erāt ex more maculæ, fana eorū extra pomeriū locauerunt, ut & illi sacrificij solēni sibi cruore colerētur, nec tamen urbana tēpla pecudū more polluerentur. Nullū itaq; Aegypti oppidū intra muros suos aut Saturni aut Serapis fanū recepit: Horum alterū uix ægrēq; à uobis admissum audio, Saturnū uero uel maximo inter ceteros honore celebratū.

tis. Si ergo nihil est, qd' me hoc scire prohibeat, uolo in mediū proferatur. Hic Auenus in prætextatū expectationē cōsulentis remittēs, licet omnes, ait, q̄ adsunt, pari doctrina polleant, sacrorū tamē omnium Vectius unice cōsciū, potest tibi & originē cultus, qui huic deo peditur, & causam festi solēnis aperire. Quod cū prætextatus in alios refundere tentasset, omnes ab eo impetrauerunt, ut ipse differeret. Tunc ille silentio factō, ita exorsus est.

Saturnaliorum originem illam mihi in mediū proferre fas est, nō quæ ad arcanam diuinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admista discribitur, aut à physis in uulgus aperitur. Nā occultas et manātes ex meri ueri fonte ratios, ne in ipsis quidē sacris enarrari permittitur. Sed si quis illas assequitur, cōtinere intra conscientiam teclās iubetur. Vnde quæ scire fas est, Horus noster licebit mecū recognoscat. Regionem istam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (ut Hicginus Protarchum Trallianum secutus tradit) cum Cæ-

me seque indigena terram hanc ita participata potentia possidebat, ut regio Camesene, oppidū Ianiculū uocaretur. Post ad Ianum solū regnum redactū est, qui creditur geminā faciē prætulisse, ut quæ ante, quæq; post tergū essent, intueretur. Quod proculdubio ad prudētiā regis solertiāq; referendū est, qui & præterita nosset, & futura prospiceret: sicut Anteuorta & Postuorta, diuinitatis scilicet aptissimæ comites, apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus, cū Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam raris, ferum illum & rudē ante fruges cognitās uictū in melius

Saturnaliorum origo.

Saturnaliorum causa una,

Ianus Italix rex.

unde Ianus bicapitatus.

ante uorta & postuorta deus.

multarū rerū in uenior Saturnus.

0 2 redegisset

lomis primus
pro signis.

lomis illius quo
puerij utri nati
aut capita malis
saltem interrogare
origo.

quo casu Saturnus
in deu pater

hinc saturni omnia
sta state regis
se in uoluptas abierit

redegiſſet, regni cum ſocietate munerauit. Cum primus
quoq; era ſignaret, ſeruauit & in hoc Saturni reueren-
tiam, ut quonia ille nau fuerat aduſtus, ex una quidem
parte ſui capitis effigies, ex altera uera nauis exprime-
retur, quo Saturni memoriã etiã in poſteros propaga-
ret. Aes ita fuiſſe ſignatũ, hodieq; intelligitur in alea lu-
ſu cũ pueri denarios in ſublime iactãtes capita aut nauum,
luſu teſte uetuſtatis, exclamãt. Hos unã cõcordes regnaſ-
ſe, uicinaq; oppida opera cõmuni cõdidiffe, præter Ma-
ronem qui refert ianiculũ huic, illi fuerat Saturnia no-
men, etiã illud in promptu eſt, quod poſteri quoq; duos
eis continuos menſes dicarunt, ut December ſacrũ Sa-
turni, Ianuarius alterius uocabulũ poſideret. Cũ inter
hæc ſubito Saturnus nō comparuiſſet, excogitauit Ianus
honorum eius augmentũ. Ac primum terram omnẽ dia-
tioni ſuæ parentem, Saturniam nominauit. Aram deinde
cum ſacris tanquam deo cõdidit, quæ Saturnalia nomi-
nauit. Tot ſeculis Saturnalia præcedũt Romæ urbis æta-
tem. Obſeruati igitur eũ iuſſit maiestate religionis, quaſi
uitæ melioris autorẽ. Simulacrũ eius indicio eſt, cui ſal-
cem inſigne meſis adiecit. Huic deo inſertiones ſurculor-
um, pomorumq; educationes, & omnũ eiufmodi ſer-
tilium tribuunt diſciplinas. Cyrenenſes etiam cum rem
diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placen-
tasq; mutuo miſſitant, mellis & fructuũ repertorem Sa-
turnum exiſtimantes. Hunc Romani etiã Sterculium uo-
cant, quod prius ſtercore fecunditatem agris comparau-
uerit. Regni eius tempora feliciffima ſeruntur, cũ pro-
pter rerum copiam, tum etiam quod nondum quiſquam
ſeruitio

ſeruitio uel libertate diſcriminabatur. Quæ res intelligi
poſeſt, quod Saturnalibus tota ſeruis licentia permitti-
tur. Alia Satiurnaliorum cauſa ſic traditur. Qui erant
ab Hercule in Italia relictĩ (ut quidã ſerunt) irato, quod
incuſtoditum fuiſſet armentũ, ut nōnulli exiſtimant, cõ-
ſulto eos relinquire, ut aram ſuã atq; ædem ab incu-
ſionibus tuerentur: ij ergo cum à latronibus inſeſtaren-
tur, occupato edito colle, Saturnios ſe nominauerũt, quo
ante nomine etiam idem collis uocabatur. Et quia ſe eius
dei ſenſerunt nomine ac religione tutos, inſtituiſſe Sa-
turnalia ſerũtur, ut agreſtes uicinorũ animos, ad maio-
rem ſacri reuerentiam, ipſa indiſti feſti obſeruatio uoca-
ret. Nec illam cauſam quæ Saturnalibus aſſignatur igno-
ro, quod Pelasgi (ſicut Varro memorat) cum ſedibus
ſuis pulſi, diuerſas terras petiſſent, confluxerunt pleriq;
Dodonum: & incerti quibus adhererent locis, eiufmo-
di acceperẽ reſponſum.

Στείχετε μοι ὄρνιθες σικελῶν ἑταρῆναι ἄιαρ
ἡδὲ ἀβοιγενέων κοτύλην οὐ νᾶσθ' ὀχρεῖται
αἰεὶ ἀναμιχθέντες δικάτην ἐπέμπατε φοιβῶν,
καὶ κεφαλὰς αἰδῶν, ἢ τοῦ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Acceptaq; ſorte, cũ Latinum poſt errores plurimos ap-
pulſent, in lacu* Cutulentiũ enatam inſulam deprehen-
derunt. Ampliſſimus enim ceſpes, ſiue ille cõtines limus,
ſeu paludis fuit, coacta cõpage, uirgultis et arboribus in-
ſyluæ licetiam comptus, iactatibus per omne mare flucti-
bus uagabatur, ut fides ex hoc etiam Delo facta ſit, quæ
celſa mōtibus, uaſta campis, tamen per maria migrabat.
Hoc igitur miraculo deprehẽſo, hæc ſibi ſedes prædictas

Alia eorundem
cauſa.

Tertia cauſa.

Alc, Cutilia.

hanc m. f. m. f. u.
ſas ſua diuina, m.
dici labor.

Delos.

esse didicerunt: uastatisq; Siciliensibus incolis, occupauit regionem, decima praeae secundum responsum Apollini consecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara: cuius festum Saturnalia nominauerunt. Cumq; diu humanis capitibus Ditem, & uirorum uictimis Saturnum placare se crederent, propter oraculum in quo erat:

*homines in Italiā
a matris suis
se ac Saturno ne
cui pecora oblatos.*

καὶ κεφαλὰς ἀνδρῶν πατρὶ πέμψετε φῶτα.
Herculē ferūt postea cū Geryonis pecore per Italiā reuertentē suasse illorū posteris, ut fuistis sacrificijs infasta mutaret: inferētes Diti, nō hominū capita, sed oscilla ad humanā effigie arte simulata: & aras Saturnias, nō mactādo uiros, sed accēs luminibus excolētes, quia nō solū uirū, sed & lumina φῶτα significat. Inde mos per Saturnalia misitadis cereis coepit. Alij cereos nō ob aliud mitti putāt, q̄ quod hoc principe, ab incomi et tenebrosa uita quasi ad lucē & bonarū artium sciētia educti sumus. Illud quoq; in literis inuenio, q̄ cū multi occasione Saturnaliorū p auaritiā a cliētibus ambitiose mutua nera exigent, idq; onus tenuiores graualet, Publicius Trib. Ple. tulit, ut nō nisi cerei ditioribus misitarentur. Hic Albinus Cecinna subiecit: Quale nūc permutatiōe sacrificij Prætextate memorasti, inuenio postea cōpitibus celebratā, cū ludi per urbē in cōpitibus agitabantur, restitui scilicet a Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ ex responso Apollinis, quo præceptū est, ut pro capitibus, capitibus supplicaretur. Idq; aliquādiu obseruatum, ut pro * familiū hospitale pueri mactaretur Maniarum.
Tullius in sap. se
pate pueris sacrifici
colms.

Que origo mittendis cereis.

Maniæ deæ facta.

** Als, familium.*

dum. Nam capitibus alij & papaueris supplicari iussit, ut responso Apollinis satisfaceret de nomine capitū remoto scilicet scelere infastæ sacrificeationis. Factumq; est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorū foribus, periculū si quod immineret familijs, expiaret. Ludosq; ipsos ex uijs cōpitorū in quibus agitabatur, compitalia appellitauerunt. Sed perage cetera. Tunc Prætextatus: Bene & opportune similis emendatio sacrificiorū relata est. Sed ex his causis quæ de origine huius festi relata sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana: adeo, ut ante Romā in Græcia hoc solenne coepisse, L. Accius in annalibus suis referat his uerbis:

Saturnaliorū uetustas.

Maxima pars Graiū Saturno & maxime Athenæ Confiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis. Cumq; diē celebrant, per agros urbesq; ferē omnes Exercent epulis leti, famulosq; procurant Quisq; suos, nostrosq; iidem, & mos traditus illinc Iste, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

De templo Saturni, deq; his quæ in huius æde aut imagine uisuntur, & quo modo intelligenda sint, ea quæ de hoc deo fabulose dicti consueuerunt.

CAP.

VIII.

Nunc de ipso dei tēplo pauca referenda sunt. Tullius Hostiliū cū bis de Albanis, de Sabinis tertio triphasset, inuenio sanum Saturno ex uoto consecrasse, & Saturnalia tūc primū Romæ instituta. Quamuis Varro libro sexto qui est de sacris ædibus, scribat ædem Saturni ad forum faciendum locasse L. Tarquinium regem, Titum uero Largium dictatorem Saturnalibus canedicasse. Nec me fugit, Gellium scribere senatum decreuisse, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei Lucium Furium

Saturni templum.

Saturn. quando Romæ primū instituta. ædem aut. nō dū comit.

0 4 tribu

quo rita res
frat. Sot. 93d.

Aedes Saturni
quare ararium.

Georg. 1.

tribunum militum praefuisse. Habet aran, & ante se co-
naculum. Illic Graeco ritu capite aperto res diuina sit:
quia primo à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à prin-
cipio facilitatum putant. Aedem uero Saturni arariū Ro-
mani esse uoluerūt, quod tempore quo incoluit Italiam,
fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum, aut
quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum.

Nec signare solum, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium querebant.

restitit quidam
nas superpositus
no hinc reddi
tatione

Tritones eni
in sede Saturni

Saturnus cur
laneos habeat
pedes.

lege Erasmus in
fradis 1. corr. 10.
adap. 22.

de xgov & ny
fer.

Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub
quo fuissent cunctis uniuersa communia. Illud nō omise-
rim, Tritonas cū buccinis fastigio Saturni aedis superpo-
sitos, quoniam ab eius cōmemoratione ad nostrā etatem
historia elata, & quasi uocalis est, ante uero, muta &
obscura & incognita, quod testantur caudae Tritonum
humi mersae & absconditae. Cur aut Saturnus ipse in cō-
pedibus uisatur, Verrius Flaccus causam se ignorare di-
cit, uerū mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnū Apol-
lodus alligari ait, per annū laneo uinculo, & solui ad
diem sibi festū, id est mense hoc Decēbri. Atq; inde pro-
uerbium ductum: Deos laneos pedes habere. Significari
uero decimo mense semen in utero animatū in uitā grā-
descere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturae
uinculis detinetur. Est porro idē xgov & xgov.
Saturnū enim inquātum mythici fictionibus distrahant,
intantū physici ad quandā ueri similitudinem reuocant.
Hūc aiunt abscondisse Coeli patris pudenda, quibus in mare
deiectis, Venerē procreata: quae à spuma unde coaliuit;
& quod in nomē accepit. Ex quo itelligi uolūt. cū chaos
esset

esset, tempora non fuisse. Siquidem tempus est certa di-
mensio, quae ex coeli conuersione colligitur. Tempus coe-
pit inde. Ab ipso natus putatur xgov, qui (ut diximus)
xgov est. Cumq; semina rerum omnium post coelum gi-
gnendarum de caelo fluere, & elementa uniuersa, quae
mundo plenitudinem facerent, ex illis seminibus funderē-
tur, ubi mundus omnibus suis partibus membrisq; perfe-
ctus est, certo iam tempore finis factus est procedēdi de
caelo semina ad elementorum cōceptionem, quippe quae
iam plena fuerant procreata. Animalium uero aeternam
propagationem ad Venerem generādi facultas ex humo-
re translata est, ut per coitū maris foeminaq; cuncta de-
inceps gignerentur. Propter abscissorū pudendorum
fabulam, etiam nostri eū Saturnum uocitarunt, xgov & xgov
xgov, quod membrum uirile declarat, ueluti Sathunnū.
Vnde satyros etiam ueluti sathunos (quod sint in libidi-
nem proni) appellatos opinantur. Falcem ei quidam pu-
tant attributā, quod tempus omnia metat, excecet, & inci-
dat. Hūc aiunt filios suos solitū deuorare, eosdemq; rur-
sus euomere. Per quod similiter significatur eū tempus
esse, à quo uicibus cuncta gignantur absumenturq; &
ex eo denuo renascantur. Eundem à filio pulsum, quid
aliud est, quā tempora senescētia ab his quae post sunt
nata, depelli: Vinculum autem, quod certa lege naturae cō-
nexa sint tēpora, uel quod oēs fruges quibusdā uinculis
nodisq; alternentur. Nam & falcem uolūt fabulae in Sili-
ciam decidisse, quod sit terra ista uel maxime fertilis.

Quis deus Ianus, deq; uarijs eius dei nominibus ac potestate.
CAP. I X.

0 5

Et quia

tempus quid

fabulosa quae
de Saturno
finitur potest
expressio.

unde nomen Sa-
turni impas-
sum Satyri.

Satyri unde dicit

ET quia Ianum cū Saturno regnasse memorauimus,
de Saturno autem quid mythici uel physici existi-
ment, iam relatum est: de Iano quoque quid ab utrisque
dicatur, in medium proferemus. Mythici referunt, regnā-
te Iano, omnium domos religione ac sanctitate fuisse mu-

De Iano. te Iano, omnium domos religione ac sanctitate fuisse mu-
unde habitus do- nitas. Idcircoque ei diuinos honores esse decretos, & ob

merita introitus & exitus ad ium eidem consecratos. Nec
non quoque primo Italicarum tradit, Ianum in Italia pri-
mum dijs templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum: Ideo
eum in sacrificijs præfatione meruisse perpetuam. Qui-
dam ideo eū dici bifrontem putant, quod & præterita sci-
uerit, & futura prouiderit. Sed physici eū magis co-
secrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui Ianum eū-

Ianus quis fu- dem esse, atque Apollinem & Dianam dicant, & in hoc
erit deus. uno utrumque exprimere nomen affirmant. Etenim sicut Ni-
gidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur, qui bu-

Apoll. diuersa no- gidius uocatur. Eiusque aras ante fores suas celebrant,
min. ipsum exitus & introitus demonstrantes potentē. Idem
Apollo apud illos & ἄρϋεϋς nūcupatur, quasi uis præ-

diuina cur femin. positus urbanis. Illi enim uias quæ intra pomeria sunt,
probat Ianni ex & ἄρϋεϋς appellant, Diane uero, ut Trivia, uiarum omnium
apolline eundem idem tribuunt potestatem: Sed apud nos Ianum omnibus
se idem ex potest. præesse ianuis, nomen ostendit, quod est simile duabus. Nam
te nominis apud & cū clauis ac uirga figuratur, quasi omnium & portarum
ex eo or salm. custos, & rector uiarum. Fronuntiauit Nigidius Apollinē
ab auctoritat. Ianum esse, Dianamque Ianā, appositā d, literā, quæ sepe

Ianus idem sol. i, literæ causa decoris apponitur, ut redditur, redhibetur,
redintegratur, & similia. Ianū quidā solē demonstrari uo-
lunt, & ideo geminum, quasi utriusque ianue cœlestis po-

tentem

tentem, qui exorients aperiat diē, occidens claudat: inuo-
carique primū, quum alicui deo res diuina celebratur, ut
per eū pateat ad illū deum cui immolatur accessus, quasi
preces supplicum per portas suas ad deos ipse trāsmittat.

Inde & simulacrum eius plerumque fingitur manu dextra
trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerū te-

nes, ad demonstrandā anni dimensionē, quæ præcipua est
solis potestas. Alij mundū, id est cœlū, esse uoluerunt, Ia-

numque ab eundo dictū, quod mundus semper eat, dum in
orbē uoluitur: & ex se initium faciens, in se referitur. Vnde

de Cornificius Etymorum lib. iij. Cicero, inquit, non Ia-
num, sed Eanum nominat, ab eundo. Hinc & Phœnices

in sacris imaginē eius exprimētes, draconem finxerūt in
orbem redactū, caudamque suam deuorantē, ut appareat

mundū & ex seipso ali, & in se reuolui. Ideo & apud
nos in quatuor partes spectat, ut demonstrat simulacrum

eius Phaleris aduectum. C. Bassus in eo libro quem de
dijs composuit: Ianum bifrontem fingi ait, quasi supe-

rum atque inferum ianitorem: eundem quadriformem, quasi
uniuersa climata maiestate complexum. Saliorum quo-

que antiquissimis carminibus deorum deus canitur. M.
etiam Messala Cn. Domitij in consulatu collega, idemque

per annos quinquaginta & quinque augur, de Iano ita
incipit. Qui cuncta fingit, eademque regit, aque terræque
um ac naturam grauem atque pronam in profundum di-

labentem, ignis atque anime leuē immensum in sublime fu-
gentem copulauit circumdato cœlo, quæ uis cœli maxima
duas uires dispares colligauit. In sacris quoque inuocamus
Ianum geminū, Ianū patrē, Ianū Iunoniū, Ianū cōsuetū,
I anum

ab officio.

ex modo quo de
pignit.

Ianus idem est
mundus.

ab etym. mol.

apud egyptios hanc
nomen Iannus sibi
scribat. I. I. I. I. I.

hinc apud egyptios
Iannus sibi
scribat. I. I. I. I. I.

ex officio.

a religione ergo
eum.

ab auctoritate

ex nomine
Iani uaria co-
nomina.

Ianum quirinum, Ianum patulium, & clausum. Cuius ge-
 nium inuocemus, supra iam diximus: Patrem, quasi deo-
 rum deum: Iunonium, quasi non solum mensis Ianuarij,
 sed mensium omnium ingressus tenentem. In ditione au-
 tem Iunonis sunt omnes Calēdæ. Vnde & Varro libro
 quinto rerum humarum scribit, Iano duodecim aras pro
 totidem mensibus dedicatas: Consiuium, à conferendo,
 id est à propagine generis humani, quæ Iano autore cō-
 scribitur: Quirinum, quasi bellorū potentem, ab hasta quā
 Sabini ciuim uocat: Patulium, & Clausum, quia bello
 ualuae eius patent, pace clauduntur. Huius autem rei hæc
 causa narratur: Cum bello Sabino quod uirginum raptarū
 gratia commissum est, Romani portam quæ sub ras-
 dicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Iae-
 nualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hos-
 tes irruerant, postquam est clausa, mox sponte patefacta
 est: cumq; iterum ac tertio idem contigisset, armati
 plurimi pro limine quia claudere nequibant, custodes ste-
 terunt. Cumq; ex altera parte acerrimo prælio certare-
 tur, subito fama pertulit, fusos à Tatio nostros. Quam
 ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profu-
 gerunt. Cumq; Sabini per portam patentem irrupturi
 essent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnā uim
 torrentiū, undis scatentibus erupisse, multasq; perduela-
 lium cateruas aut exustas feruenti aqua, aut deuoratas
 rapida uoragine, deperiisse. Eare placitum, ut belli tem-
 porc, uelut ad urbis auxilium profecto deo, fores resera-
 rentur. Hæc de Iano.

Quo die Saturnalia celebrari consueuerint, & quod primum uno
 tantum, deinde pluribus diebus sint celebrata. CAP. X. Sed

Sed ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnali-
 bus sumere nefas habitum. Poenas à nocente iisdem
 diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros Sa-
 turnalia die uno finiebatur, qui erat ad quartumdecimū
 Calendas Ianuarias. Sed postquam C. Cæsar huic men-
 si duos addidit dies, sextodecimo coepta celebrari. Ea-
 re factum est, ut cum uulgus ignoraret certū Saturnalio-
 rum diē, nonnulliq; à C. Cæsare incerto die, & alij uetere
 more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur,
 & licet apud ueteres opinio fuerit, septē diebus peragi
 Saturnalia, si opinio uocada est, quæ idoneis firmatur au-
 toribus. Nouius enim probatissimus Atellanarū scriptor
 ait: Olim expectata ueniunt septē Saturnalia. Mummius
 quoq; qui post Nonium & Pomponiū diu iacentem ar-
 tem Atellaniam suscitauit: Nostri, inquit, maiores uelut
 bene multa instituere, hoc optime à frigore fecere sum-
 mo, dies septē Saturnalia. Sed Mallius ait eos qui se (ut
 supra diximus) Saturni nomine & religione defenderāt,
 per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia uoca-
 uisse. Vnde & Augustus, huius, inquit, rei opinionē secu-
 tus, in legibus iudiciarijs triduo ferias seruari iussit. Mas-
 surius & alij uno die, id est XIII. Cal. Ianuarij affuisse
 Saturnalia crediderunt. Quorū sententiam Feneftella cō-
 firmat, dicens Aemiliā uirginē decimoquinto Calend. Ia-
 nuariarum esse damnatam. Quo die si Saturnalia gree-
 rentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adiecit: Se-
 quebantur eum diem Saturnalia. Mox ait: Postero autē
 die qui fuit decimustertius Calend. Ianuariarum, Liciniā
 uirginem ut causam diceret iussam, ex quo ostendit deci-
 moter

motertio Calend. profectum esse. Duodecimo uero feriae sunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupie sacrum faciunt, quam Verrius Flacus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorū sollicitudines propiciatā depellat. Mafurius adiicit, simulacrū eius deæ ore obligato atq; signato in ara Volupie propterea collocatum, quod qui suos dolores anxietatesq; dissimulant, perueniant patientiæ beneficio ad maximā uoluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, quod Pop. Ro. morbo, qui angina dicitur, premissio uoto, sit liberatus. Undecimo autē Calend. feriae sunt Laribus dedicatæ, quibus eadem bello Antiochiæ Aemilius Regilius prætor in campo Martio curandam uouit. Decimo Calend. feriae sunt Iouis, quæ appellatur Larentinalia, de quibus, quia fabulari libet, hæ sunt opiniones: Ferunt enim regnante Anco, editum Herculis per ferias otiantem, deū tesseriis prouocasse, ipso utriusq; manum tuente, adiecta cōditiōne, ut uictus cœna scortiq; multaretur. Victore itaque Hercule, illū Accam Larentiam nobilissimū per id tēpus scortum intra eadem inclusisse cū cœna, eamq; postero die distulisse rumorē, quod post concubitū dei accepisset munus, ne cōmodum primæ occasionis, cū se domū reciperet, offerendæ aspernaretur. Euenisse itaq; ut egressa mox tēplo à Carutio capto eius pulchritudine cōpellaretur, cuius uoluntatē secuta, sumptaq; nuptijs, post obitū uiri omnium bonorum eius facta compos, cū decederet, Pop. Ro. nuncupauit heredē. Et ideo ab Anco in Velæ Gellius li. 6. bro loco celeberrimo urbis sculpta est, ac solenne sacrificium eidē constitutū, quo dijs manibus eius per flaminē

Angeroniæ deæ
unde dicitur.

apud deos habi-
tus.

altera nominis
ratio.

Laribus festi.

feriæ in alia lo-
co sacra.

Gellius li. 6.
cap. 7.

sacrificaretur. Iouiq; feriae consecratæ, quia existimaue-
runt antiqui animas à Ioue dari, et rursus post mortem
eidem reddi. Cato ait, Larentiam meretricio quæstui locu-
pletatam, post excessum suum Po. Ro. agros Turacem,
Semurium, Lincerū, et Soliniū reliquisse, et ideo sepul-
chri magnificentiā, et annuæ parætationis honore digna-
tam. Macer historiæ lib. primo, Faustuli coniugem
Accam Larentiam, Romuli et Remi nutricē esse confir-
mat. Hanc Regnante Romulo, Carutio cuidā Tusco di-
uiti denuptam, auctanq; hereditate uiri, quā post Romu-
lo quem educasset reliquit, et ab eo parentalia diemq; fe-
stum pietatis causa statutū. Ex his ergo omnibus col-
ligi potest, et uno die Saturnalia fuisse, et non nisi de-
cimo quarto Calēd. Ianuariarum celebrata, quo solo die
apud eadem Saturni cōuiuiō solito, Saturnalia clamitaban-
tur, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur,
cum primum Saturno pariter et Opi fuerit adscriptus.
Hanc autem deam Opem Saturni coniugem credide-
runt, et ideo hoc mense Saturnalia, itemq; Opalia cele-
brari, quod Saturnus eiusq; uxor tam frugū q̄ fructū re-
pertores esse credantur. Itaq; omni iam fœtu agrorum
coacto, ab hominibus hos deos coli, quasi uitæ cultioris
autores, quos etiā nōnullos cœlū et terrā esse persua-
sum est, Saturnūq; à satu dictū, cuius causa de cœlo est:
et terrā Opem, cuius ope humanæ uitæ alimēta querū-
tur: uel ab opere, per quod fructus frugesq; nascuntur.
Huic deæ sedentes uota cōcipiunt, terranq; de industria
tangunt, demonstrantes ipsam matrē terrā esse mortali-
bus appetendam. Philochorus Saturno et Opi primū in
Atti

iniquos. circa
m. m. s. opinio.

uno die Saturn.
celebrata.

Opalibus

Saturnum cœlū
et terrā
lex omnium

uno ritu opis festi
celebrant.

*saturn. id est in
lane.*

*aperta cap. saturni
castra fuerunt.*

epilogus

Attica statuisse aram Cecropem dicit, eosque deos pro Io
ue terraque coluisse, instituisseque, ut patres familiares, et
frugibus, et fructibus iam coactis, passim cum seruis ut
sacerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure
tolerauerant, delectari enim deum honore seruorum
templatu laboris. Hinc est quod ex instituto peregrino,
huic deo sacrum aperto capite facimus. Abunde iam pro
basse nos existimo, Saturnalia uno tantum die, id est decimo
quarto Calendarum solita celebrari. Sed post in triduum
propagata, primum ex adiectis a Caesare huic mensi die
bus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Sa
turnalibus addixit. A decimo sexto igitur coepta in
xiiii. desinunt, quo solo fieri ante consueuerant. Sed
Sigillariorum adiecta celebritas, in septem dies discursum
publicum, et letitiam religionis extendit.

Non esse contemnendam sortem seruorum, cum & dii horum co
ram gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos
quosque fuisse constat. Tum sigillarios origo quae fuerit. CAP. XL.

Tunc Euangelus: Hoc quidem, inquit, iam ferre non pos
sum, quod Praetextatus noster in ingenij sui pom
pam, et ostentationem loquendi, uel paulo ante honori
alicuius dei assignari uoluit, quod serui cum dominis ut
sacerentur, quasi uero curent diuina de seruis, aut sapiens
quisquam domi suae contumeliam tam foede societatis
admittat, uel nunc Sigillaria, quae lusum reptanti adhuc
infantiae oscillis fidelibus praebent, tentat officio religio
nis adscribere. Et quia princeps religiosorum putatur, non
nulla et superstitionis admiscet, quasi uero nobis fas
non sit Praetextato aliquando non credere. Hic cum
omnes

omnes exhorruissent, Praetextatus renidens: Suppositio sum
me Euangelice, nec dignum cui credatur existimes uolo, nisi
utriusque tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut
primum de seruis loquamur, ioco ne an serio putas esse ho
minum genus, quod dii immortales nec cura sua nec proui
dentia dignentur? an forte seruos in hominum numero esse
non pateris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio
coelum penetrauerit. Anno enim post Romanam conditam
cccc lxxiiii. Atranius quidam Maximus, ser
uum suum uerberatum, patibuloque costrictum, ante specta
culi commisionem per circum egit. Ob hanc causam indi
gnatus Iupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, ut se
natui nuntiaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis ad
missum. Quo dissimulante, filium ipsius mors repentina
consumpsit, ac post secundam denuntiationem, ob eandem
negligentiam, ipse quoque in subitam corporis debilitatem
solutus est. Sic demum ex consilio amicorum leuica dela
tus senatui retulit: et uix consummato sermone, sine mo
ra recuperata bona ualitudine, curia pedibus egressus est.
Ex senatus itaque consulto, et Mucia lege, ad propitiandum
Iouem additus est illis Circensibus dies: itaque instaurati
uus dictus est, non a patibulo (ut quidam putant) Graeco
nomine & re totum saeuissimum, sed a redintegratione, ut Varroni
placet, qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quanta
de seruo ad deorum summum cura peruenerit? Tibi au
tem unde in seruos tantum et tam immane fastidium, quasi non
ex ipsa tibi et constant, et alantur elementis, eundemque spi
ritum ab eodem principio carpant. Vis tu cogitare eos,
quos ius tuum uocas, ipsam seminibus ortos, eodem frui coelo,

propositio.

*assumptum, quod
probat ex facto
ac sen. consulto.
Seruos diis
esse curae.*

*Seruos non coelu
esse continendos sicut
a dominis, cum
ex ipsa elemen
tis constant, & ser
uitus non homi
num sed fortu
na sit uitium,
ex commotione in
primis et ele
mentis.*

p

eque

ensthimema.

probatio prop.
ab exemplo.

conclusio.

assumptum.

conclusio.

assumptum.

prop. utriusq. syllog.

deformis.

ex comuni homi-
ni consuetudine.

duplice syllog. co-
dices si submel-
lexoris prop. ca. si
que cadu prociem
lunus no aslo homi-
nibus impudat, sed
que no limariz co-
natant qui pro-
bat a simili.

sedus amicus sex-
uus si cu co esse
aon.

dominij ac serui
uocab. huius
uocab. maius.

obiectio.

æque uiuere æque mori? Serui sunt, imò homines. Serui
sunt, imò cōserui. Si cogitaueris tantūde in utroq; licere
fortune, tū illū uidere liberū potes, quā ille te seruū.
Nescis qua etate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua
Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo,
quid ita nomen seruitutis horremus? Seruus est quidē, sed
necessitate. Sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi no-
cebit, si ostenderis quis non sit. Alius libidini seruit, alius
auaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. Et cer-
te nulla seruitus turpior quā uoluntaria. At nos iugo
à fortuna imposito, subiaccētē tanquā miserum uilemq;
calcamus: quod uero nos nostris ceruicibus inserimus, non
patimur reprehendi. Inuenies inter seruos aliquē pecunia
fortiore, inuenies dominū spe lucri oscula alienorū seruorū
manibus infigentē. Nō ergo fortuna homines æstimat
bo, sed moribus. Sibi quisq; dat mores, conditionem casus
assignat. Quēadmodum stultus est, qui empturus equum,
nō ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos, sic stultiss-
mus est, qui hominē aut ex ueste, aut ex conditione, quæ
modo uestis nobis circumdata est, æstimandū putat. Non
est mi Euangele, quod amicum tantum in foro & in curia
queras, si diligētē attenderis, inuenies & domi. Tu mo-
do uiue cū seruo clementer, comiter quoq; & in sermone
illum, & nōnunquā in necessariū admittē consiliū.
Nam & nostri maiores omnē dominū inuidiā, omnē ser-
uis cōtumeliam detrahentes: dominū, patrē familiās: ser-
uos, familiares appellauerūt. Colant ergo te potius seru-
tui, mihi crede, quā timeāt. Dicit aliquis nūc me domi-
nos de fastigio suo deicere, & quodāmodo ad pileū ser-
uos

uos uocare, quos debere dixi magis colere quā timere.
Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse,
quod dijs satis est. Deinde, qui colitur, etiam amatur, non
potest amor cū timore misceri. Vnde putas arrogantis-
simū illud manasse prouerbiū, quod iactatur: Totidem no-
bis hostes esse, quot seruos? Nō habemus illos hostes, sed
facimus, cum in illos superbissimi, cōtumeliosissimi, crude-
lissimi sumus, & ad rabiē nos cogunt peruenire deliciæ, ut
quicquid nō ex uoluntate respondit, iram furorēq; euo-
cet. * Domini enim animos induimus tyrannorū, & non
quantū decet, sed quātum libet, exercere uolumus in ser-
uos. Nam (ut cetera crudelitatis genera prætereā) sunt
qui dū se mēse copijs & auiditate distendunt, circūstan-
tibus seruis mouere labra, ne in hoc quidē ut loquantur, li-
cere permittunt. Virga murmur omne cōpescitur, &
ne fortuita quidē sine uerberibus excepta sunt. Tussis, ster-
nutamentū, singultus, magno malo luitur. Sic fit, ut isti de
domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet.
At illi quibus non tantum præsentibus dominis, sed cum
ipsis sermo erat, quorū os non consuebatur, parati erant
cū domino porrigere ceruicē, & periculum imminens in
caput suum uertere. In conuiuijs loquebantur, sed in tor-
mentis tacebant. Vis exercitas in serui pectore uirtu-
tes recenseamus? Primus tibi Urbinius occurrat, qui cū
iussus occidi in Reatino lateret, latebris prodiis, unus ex
seruis, anulo eius & ueste insignitus, in cubiculo ad quod
irruerant qui persequebantur, pro domino iacuit, mili-
tibusq; ingreditibus ceruicem præbuit, & icū tanquā
Urbinius excepit. Urbinius postea restitutus, monimen-
tum ei

distutio, a mor-
iory.
a. Contrarij.
Cur serui do-
minis interdum
hostes.

* Als, domi.
tyrannorū uoces,
sic uolo, sic uide-
o, sic pro ratio-
ne uoluntatis, apud
Cic. de offic.

Seruatorum in
dominos fideli-
tas.

ab exemplo.
Urbinius.

Æsopus.

y

auger.

y

y

y

tum ei fecit, titulo scriptionis, qui tantū meritum loqueretur, addito. Æsopus libertus Demosthenis, cōscijs adulterij, quod cū Iulia patronus adnūserat, tortus diutissime perseverauit nō prodeire patronum, donec alijs coarguentibus conscijs, Demosthenes ipse fateretur. Et ne existimes ab uno facile celari posse secretum, Labienum ope libertorū latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorū genere compulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hāc fidē beneficio potius libertatis acceptæ, quā ingenio debuisse, accipe serui in dominum benignitatem, cum ipse à domino puniretur. Antium enim Restionem proscriptū, solūq; nocte fugientē, dripientibus bona eius alijs, seruus compeditus inscripta fronte, cū post damnationem domini aliena esset solutus custodia, fugientē persecutus est: horatusq; ne se timeret, scientem contumeliam suam fortunæ imputandam esse, non domino: additūq; ministerio suo aluit. Cum deinde persequētes adesse sensisset, senem, quē casus obtulit, iugulauit, & in constructam pyram comecit: qua accensa, occurrit eis qui Restionē querebant, dicens damnatū sibi poenas luisse, multo acrius à se uexatū, quā ipse uexarat: & fide habita, Restio liberatus est.

Cepionem quoq; qui in Augusti necem fuerat animatus, postquā detecto scelere dānatus est, seruus ad Tiberim in cista detulit, peruectūq; Hostiam in agrum Laurentē, ad uillam patris nocturno itinere perduxit. Cum is deinde nauigationis naufragio unā expulsum dominum Neapoli dissimulanter occuluit: exceptusq; à centurione, nec pretio, nec minis, ut dominū proderet, potuit adduci. Astinio etiam Pollione acerbe cogente Patruinos, ut pecuniā & arma

& arma cōferrent, dominisq; ob hoc latentibus, præmio seruis cum libertate proposito, qui dominos suos proderent, constat seruorū nullum uicū præmio dominū prodidisse. Audi in seruis, non fidē tantū, sed & fecundum bonæ inuentionis ingenium. Cū premeret obsidio Grunētum, serui relicta domina, ad hostes trāsfugerūt. Capto deinde oppido, imperiū in domū habita cōspiratione fecerunt, & extraxerunt dominā, uultu poenā mināte, ac uoce obuijs asserente, quod tandē sibi data esset copia crudelē dominā puniendi, raptamq; quasi ad supplicium, obsequijs plenīs pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiā magnanimitatē, exitū mortis ludibrio præferentē. Cluentiū Pelignū Italicēsem, cōprehensum à cohortibus suis, ne Pōpeio traderetur, seruus eius occidit, ac se ne domino superstes fieret, interemit. C. Gracchū ex Auētino fugientem Euporus seruus, uel (ut quidā tradunt) Philocrates, dū aliqua spes salutis erat, induuulsus comes qua potuit ratione tutatus est. Super occisum deinde animā scis pro proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum P. Scipionē Africani patrē, postquā cum Annibale conflixerat, saucium in equum seruus imposuit, & ceteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse uiuentibus. Quia quod in his quoq; exigendæ uindictæ repetitur animositas? Nam Seleuci regis seruus, cum seruīret amico eius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid quod duas uirtutes, quæ inter nobiles quoque unice clare sunt, in uno uideo fuisse mancipio, imperium regendi peritiam, & imperium contemendi magnanimitatem? Anaxilaus enim

serui ingenio ad inuentionē.

y

y

y

seruos poenas sumpsisse dominis occisiss.

serui imperia egisse, et magnanimitate comendasse.

Messenius, qui Messanā in Sicilia condidit, fuit Rhegye
norū tyrannus. Is cum paruos relinqueret liberos, My-
citho seruo suo cōmendasse cōtentus est. Is tutelam sancte
gessit, imperiūq; tam clemēter obtinuit, ut Rhegyni a ser-
uo regi nō dedignaretur. Perductis deinde in etatem pue-
ris, et bona et imperiū tradidit. Ipse paruo uatico sum-
pto profectus est, et Olympie cū summa trāquillitate cō-
fenuit. Quid etiā in cōmune serulis fortuna profuerit,
non paucis docetur. Bello Punico, cū deessent qui scribe-
rentur, serui pro dominis pugnaueros se polliciti, in ciui-
tatem recepti sunt: et Volones (quia sponte hoc uolue-
runt) appellati. Ad Cannas quoq; uictis Romanis, octo
milia seruorū emptamilitauerūt. Cūq; minoris captiui re-
dimi possent, maluit se Resp. seruis in tāta tēpestate cōmit-
tere. Sed et post calamitatē apud Thrasumenū notae
cladis acceptam Libertini quoq; in sacramentum uocati
sunt. Bello sociali, cohortiū duodecim ex Libertinis cōscri-
pta opera memorabilis uirtutis apparuit. Caesarē cū
milites in amissorū locū substitueret, seruos quoq; ab ami-
cis accepisse, et corū forti opera usum esse comperimus.

Caesar Augustus in Germania et Illyrico cohortes Li-
bertinorū copiores legit, quas uolūtarias appellauit. Ac
ne putes hēc in nostra tantū cōtigisse Rep. Borysthenide
oppugnate Zopyrione, seruis liberatis, dataq; ciuitate pe-
regrinis, et factis tabulis nouis, hostē sustinere potuerūt.

Cleomenes Lacedaemonius, cū mille et quingenti soli
Lacedaemonij qui arma ferre possent, superfuissent, ex ser-
uis manumissis bellatorū nouem milia cōscripsit. Athea-
nienses quoq; consumptis publicis opibus, seruis liberta-
tem dade-

Seruorū opa
fortitudoq; in
bellis.

uolones unde
uicti.

uoluntariis cohorti-
bus.

tē dederūt. Ac ne in solo uirili sexu existimes inter ser-
uos extitisse uirtutes, accipe ancillarum factum non minus
memorable: ac ne quo utilius reipub. in ulla nobilitate re-
perias. Nonis Iulij diem festum esse ancillarum, tam uul-
go notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota
sit. Iunoni enim Caprotinae die illo liberæ pariter ancil-
laeq; sacrificat sub arbore caprifico, in memoriā benignæ
uirtutis, quæ ancillarū animis pro conseruatione publice
dignitatis apparuit. Nam post urbem captā, cum sedatus
esset Gallicus motus, res uero publica esset ad tenue dedu-
cta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis
aucupati, præfecerunt sibi Posthumū Liuium Fidenatum
dictatorem. Qui mandatis ad senatum missis, postulauit, ut
si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matresfamilie
sibi et uirgines dederentur. Cumq; patres essent in an-
cipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela seu
Philotis, pollicita est, se cum cæteris ancillis, sub nomine
dominarum ad hostes ituram: habituq; matrumfamilias
et uirginum sumpto, hostibus cū prosequentium lachry-
mis ad fidem doloris ingesta sunt. Quæ cum à Liuiō in
castris distributæ fuissent, uiros plurimo uino prouocau-
runt, diem festum apud se esse simulantes. Quibus sopo-
ratis, ex arbore caprifico quæ castris erat proxima, signū
Romanis dederūt: qui cum repentina incursione superas-
sent, memor beneficii senatus, omnes ancillas manu iussit
emitti: dotemq; eis ex publico fecit, et ornatum quo tūc
erant usæ, gestare concessit, diemq; ipsum Nonas Capro-
tinas nuncupauit, ab illo caprifico ex qua signum uicto-
riæ caperunt: sacrificiumq; statuit annua solennitate ce-
lebrandum

Ancillarū fa-
cinus insigne.

ancillæ festi quo
omni tempore lex
quo ritu celebra-
tur.

ancillis quo facto
tūc us; matrum forti. et
uictoriam habuisse fac-
tum conuictum.

caprotina non.

Serui philo-
sophi.

Ex Gell. lib. 1.
cap. 18.

Phaedo seruus in
da Plat. dialogo
nomen.

Menippus seruus.

Apud Gell.
lib. 1. cap. 18.
Mus legitur.

Diogenes in ser-
uitutem redactus.

Epictetus seruus.

lebrandum, cui lac quod ex caprifisco manat, propter me-
moriā facti præcedentis adhibetur. Sed nec ad philoso-
phandum ineptū, uel impar seruile ingenū fuit. Phædon
ex cohorte Socratica, Socraticus; et Platoni per familiaris,
adeo, ut Plato eius nomini librū illum diuinum de immor-
talitate animæ dicaret, seruus fuit, forma atq; ingenio li-
berali. Hunc Cebe Socraticus, hortante Socrate, emisse di-
citur, habuisseq; in philosophiæ disciplinis. Atq; is postea
philosophus illustris emerfit, sermonesq; eius de Socrate
admodum elegantes leguntur. Alij quoq; non pauci serui
fuerunt, qui post philosophi clari extiterunt. Ex quibus
ille Menippus fuit cuius libros M. Varro in satyris emu-
latus est, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas.

Sed et Philostrati peripatetici seruus, Polus, et Zenon
nis stoici seruus, qui Perseus uocatus est: et Epicuri, cui
Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate ui-
xerunt. Diogenes etiā Cynicus, licet ex libertate in ser-
uitutem uenium ierat: quæ cum emere uellet Xenias Co-
rinthius, et quid artificij nouisset percontatus esset: no-
ui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc
Xenias responsum eius miratus, emisit manu: filiosq;
suos ei tradens, accipe, inquit, liberos meos quibus imperes.
De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque
seruus fuit, recentior est memoria, quàm ut possit inter
obliterata nesciri. Cuius etiam de se scripti duo uersus se-
runtur, ex quibus illud latenter intelligas, nō omnino dijs
exosos esse, qui in hac uita cum erumnarum uarietate lu-
stantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit
peruenire curiositas.

Δελα

Δελα Επικτητος γενόμενος, η σωματικη κηρος, καὶ περιλυττος. Δελα δὲ ἀθανάτοις.
Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despicien-
dum seruile nomen, cum et Iouem tetigerit cura de ser-
uo: et multos ex his fideles, prouidos, fortes, et philoso-
phos etiam extitisse cōstiterit. Nunc de sigillaribus, ne
ridenda me potius existimes quàm sancta dixisse, paucis
recensendū est. Epicadus refert, Herculem occiso Geryo-
ne, cū uictor per Italian armenta duxisset, ponte, qui nūc
sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominū simulacra
pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amise-
rat, in fluuium demisisse: ut aqua secunda in mare deuecta,
pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus red-
derentur: et inde usum talia simulacra fingendi inter sa-
era mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior existi-
matur, quam paulo ante memini retulisse. Pelasgos postea
quàm felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed fi-
lia: et φωτος æstimationem, non solum hominem, sed
etiam lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cerros
potius accendere: et in sacellum Ditis aræ Saturni coha-
rens oscilla quedam pro suis capitibus ferre. Ex illo tra-
ditum, ut cerei Saturnalibus miscerentur, et sigilla arte
fictili fingerentur, ac uenalia pararentur, quæ homines
pro se atq; suis piaculum pro Dite Saturno facerēt. Ideo
Saturnalibus talium cōmerciorum celebritas cœpta, septē
occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos om-
nes. Nam medio, id est decimotertio Calendas festum
probauius: et alijs hoc assertionibus ab his probatum
est, qui rationem anni mensium, dierumq; et ordinatio-
nem à

seruus Epictetus fuit
suis sum corpore
suis, propter faste
horror arg. dicit.
epylous.

Sigillariorum
origo quæ fue-
rit.

feriatos ac festos
dies non.

p s nem à

nem à Cæsare digestam plenius retulerunt.

Quomodo annum ordinari populus. CAP. XII.

Cumq; hic finem loquendi facere uellet, subiecit Aurelius Symmachus, perge mi Prætextate eloquio tam dulci de anno quoq; ediffertare, antequam experiaris molestiam consulenti, si quis forte de præsentibus ignorat, quo ordine uel apud præfatos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit: ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis differendo. Tum ille eodem ductu orandi reliqua contexuit. Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit: Aliarum gentium dispari numero, pari errore nutabat. Et ut cõtentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex, Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac uarietate Romanos quoq; olim autore Romulo, annum suum decem habuisse mensibus ordinatum: quia annus à Martio incipiebat, et conficiebatur diebus **CCCCIII**. Ut sex quidẽ menses, id est Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember December tricenũ essent dierũ: quatuor uero, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis et singulis expedirentur, qui hodieq; septimanas habent Nonas, ceteri quintanas. Septimanas autẽ habentibus ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimũdecimum. Verum habetibus quintanas, ad decimum octauum remeabat initium Calendarũ. Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primum anni mensem genitori suo Marti dicauit, quẽ mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maxime

Anni incertitudo.
apud grecos
certus annus modus

arcades.
acarnanes.
greci.

Quid. fast. lib. 1.

si. n. d. 15. ad 31.
numeros reperi
es 16. addito aug
calend. die m
ses sequens 17.

Primum mensem
Martius.
eo de modo si d
13. die ad 30. m
mes 17. addito
calend. die m
ses sequens 17.

calend. die m
ses sequens 17.

maxime probatur, quod ab ipso Quintilis quintus est, et deinceps pro numero nominabantur. Huius etiam die prima, igne noui Vestæ aris accendebant, ut incipiente anno, cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. Eodem quoq; ingrediẽte mense, tam in regia curijsq; atq; flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis mutabantur. Eodem quoq; mense et publicè et priuatim ad Annam perennam sacrificatũ itur, ut annare perennareq; cõmode liceat. Hoc mense mercedes exoluebant magistris, quas cõpletus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, uectigalia locabant. Et seruis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. Ille ut principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiam perfecti operis exoluerent. Secundum mensem nominauit Aprilem, ut quidã putant, cum aspiratione, quasi Aphrilem, à spuma quã Græci uocant ἀφρόν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rationẽ, ut primũ quidẽ mensem à patre suo Marte, secundũ ab Aenæa matre Venere nominaret: et hi potissimum anni principia seruarent, à quibus esset Romani nominis origo, cum hodie quoq; in sacris Martẽ, patrem: Venerẽ, genitricem uocemus. Alij putant Romulum uel alio re prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cum præcedẽs Marti esset dicatus, deo plerũq; hominũ necatori, ut Homerus ait naturæ cõscius, ἄγεις ἄγεις θροτολοιγε μίαι = Φόβε τίχῃσι πλῆτῃσι: secundus Veneri dicaretur, quæ uim eius, quasi benefica leniret. Nã et in duodecim zodiaci signis, quorũ certa certorũ numinũ domicilia creduntur, cum primum signum aries Marti assignatus sit, sequens cum primũ signum aries Marti assignatus sit, sequens

mar. h. prima
die.

om. n. o. e.
per. om. n. o. e.

Seruis matronis
inserviebant.
ursus quoniam
nomen.
Secundus
Aprilis.

cur. veneri d
catus april.

mar. h. domini
lum V.

Veneris d.

q.

♀.

Cingij opinio.

huius quidē se te
his allusio per
— candidus cura
his aperit et cor
nobis omnia
Taurus etc.

omnia tunc flo
rent circa ist
noua temporis
tas ex noua
de utriusq; prami
ne penna Haman
ciuid?

Tertius

Maius.

mox Venerem, id est taurus, accepit. Et rursum è regione scorpium ita diuisus est, ut deo esset utriq; communis. Nec existimatur coelesti ratione carere ipsa diuisio. Siquidem aculeo uelut potētissimo telo pars armata posterior, domi ciliū Martis est: Priorē uero partē, cui *Ζυγος* apud Græcos nomē est, nos librā uocamus. Venus accepit, quæ uelut iugo concordie iungit matrimonia, amicitiasq; componit. Sed Cingius in eo libro quem de Fastis reliquit, ait imperitē quosdam opinari Aprilem mensem antiquos à Venere dixisse, cum nullus dies festus nullumq; sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à maioribus institutum sit. Sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum coelestium, laus celebratur. Cingio etiam Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus quidem apud Romanos, uel Latinum, uel Græcū fuisse. Et ideo non potuisse mensem à Venere nominari: sed cum ferē ante æquinoctium uernum triste sit coelum et nubibus obductum, sed et mare nauigantibus clausum, terræ etiam ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus contegantur, eaq; omnia uerno, id est hoc mense, aperiantur: arbores quoq; nec minus cætera quæ continent terræ, aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilē dici merito credendum, quasi Aprilē: sicut apud Athenienses *Ἀπριλιος* idem mēsis uocatur, ab eo quod hoc tempore cuncta florescant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea cōstitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent, cuius rei causam, quia huic loco non conuenit, prætereundum est.

Maium Romulus tertium posuit, de cuius nomine inter autores

autores lata dissensio est. Nā Fuluius Nobilior in Fastis, quos in æde Herculis musarū posuit, Romulū dicit postquam populum in maiores minoresq; diuisit, ut altera pars consilio, altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusq; partis, hunc Maium, sequentem Iunium mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse commemorant, apud quos nūc quoq; uocatur deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet ac maiestate dictus. Cingius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem, argumentoq; utitur, quod flamen Vulcanalis Calendis Maijs huic deæ rem diuinā facit. Sed Piso uxore Vulcani Maieſtam non Maiam dicit uocari. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam cui mense Maio res diuina celebratur, terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut et mater magna in sacris uocatur: assertionemq; existimationis suæ etiam hinc colligūt, quod sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ. Et Mercuriū ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ contactu datur. Scimus autem Mercurium uocis et sermonis potentem. Autor est Cornelius Labeo, huic Maiæ, id est terræ, ædem Calēdis Maijs dedicatam, sub nomine Bonæ deæ. Et eandem esse Bonam deam terram, ex ipso ritu occultiore sacrorū doceri posse confirmat. Hanc eadem, etiā Bonam, Faunamq; Opemq; et Fatuam, pontificum libris indigitari. Bonā, quod omnium nobis

unda maius.
dictus.

deus maius
sup.

Y

Y

maia terra.

cur mercurio
simul cum terra.

bona dea terra

cur bona dea sit
dicta.

*cur fauna.**cur opis.**cur fatua.**terra Iuno.**terra proserp.**ex qua de caulis.**ccates.**semela.**medea.**juuoeni dicitur.**cur boni de pte
sui uiri no ingre
diuntur.*

nobis ad uictum bonorum causa est: Faunam, quod omni
usui animantium fauet: Opem, quod ipsius auxilio uita co
stet: Fatuā a fando, quod (ut supra diximus) infantes par
tu editi, nō prius uocē edunt, quā attigerint terram. Sūt
qui dicant hanc deam potentiā habere Iunonis, ideoq; res
gale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem alij
Proserpinam credunt, porcāq; ei rem diuinam fieri, quā
segetem quā Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est.
Alij $\chi\delta\omega\iota\alpha\pi\epsilon\kappa\alpha\tau\alpha\pi$. Boeotij Semelam credunt, necnon
eandē Fauni filiam dicunt: oblitisseq; uoluntati patris in
amorem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberare
retur, cum desiderio patris nec uino ab eodem pressa cese
sisset. Transfigurasse se tamen in serpentem pater credi
tur, & coisse cum filia. Horum omnium hoc proferunt
indicij, quod uirgam myrteam in templo haberi nefas sit:
quod super caput eius extendatur uitis, quā maxime cum
pater decipere tentauit: quod uinum in templum eius non
suo nomine soleat inferri, sed uas in quo uinum inditū sit,
mellarium nominetur, & uinum lac nuncupetur: serpen
tesq; in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferen
ter appareant. Quidam Medeam putant, quod in aede eius
omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plea
runq; medicinas: & quod templum eius uirum introire
non liceat, propter iniuriam quā ab ingrato uiro Iasone
perpessa est. Hec apud Græcos $\delta\epsilon\delta\epsilon\gamma\upsilon\upsilon\alpha\kappa\epsilon\iota\alpha$ dicitur,
quam Varro filiam Fauni tradidit, adeo pudicā, ut extra
 $\gamma\upsilon\upsilon\alpha\kappa\epsilon\iota\alpha$ nunquam sit egressa, nec nomen eius in pub
lico fuerit auditum, nec uirum unquam uiderit, uel a uiro
uisa sit: propter quod nec uir templum eius ingreditur.
Vnde

Vnde & mulieres in Italia sacro Herculis non licet in
teresse, quia Herculi (cum boues Geryonis per Italia de
gros duceret) sitienti respondit mulier, aquā se non posse
præstare, quod foeminarum dea celebraretur dies, nec ex
eo apparatu uiris gustare fas esset. Propter quod Hercu
les facturus sacrum, detestatus est præsentiam foeminarū,
& Potitio ac Pinario sacrorum custodibus iussit, ne mu
lierem interesse permetterent. Ecce occasio nominis, quo
Maiam esse eandem, & terrā, & Bonam deam diximus,
coegit nos de Bona dea quecumq; comperimus protulisse.

Iunius Maium sequitur, aut ex parte populi (ut supra
diximus) nominatus, aut (ut Cingius arbitratur) quod
Iunonius apud Latinos ante uocitatus, diuq; apud Ari
cinos, Prænestinosq; hac appellatione in fastos relatus
sit: adeo, ut (sicut Nisus in commentarijs fastorum di
cit) apud maiores quoq; nostros hac appellatio mensis
diu manserit: sed post detritis quibusdam literis, ex Iuno
nio Iunius dictus sit. Nam & aedes Iunoni Monetæ Cal.
Iunijs dedicata est. Nonnulli putauerunt Iunium mensē
à Iunio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nomi
natum: quod hoc mense, id est Calen. Iunijs, pulso Tar
quinio, sacrum Carnæ deæ in Cælio monte uoti reus fece
rit. Hanc deam uitalibus humanis præesse credunt. Ab ea
deniq; petitur, ut icinora & corda, quæq; sunt intrinse
cus uiscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cu
ius dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi
publici status, extitit, hanc deā quæ uitalibus præest, tēplo
sacrauit. Cui pulce fabaria & larido sacrificatur, quod ui
res maxime his rebus corporis roborētur. Nā & Calen.
Iunius

*cur Hercules
sacris mulie
res no adsmr.**Quartus,
Iunius.
unde dicitur.**Iunius mone.
pdes cal. iunij di
catur.**cornu dicitur.**quibus rebus illi
sacrificet.*

faboris. lun. cal. Iunie fabariae uulgo uocantur: quia hoc mense adultae fabae diuinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cum secundum Romuli ordinationē Martio anni tenente principium, Quintilis à numero uocaretur: nihilominus tamen etiam post praepositos à Numa Ianuarius ac Februarius, retinuit nomen, cum nō uideretur iam quintus esse, sed septimus. Sed postea in honorem Iulij Caesaris dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est: quod hoc mense, ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus sit.

Sextus, Augustus: qui antea Sextilis.

Senatus cons. quo senatus est in sextil. aug. uo. cons.

Septimus, Septembris, Octauus, October: cui Nouembri, Decembriq; succedunt.

Augustus deinde est, qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci: Cum imperator Caesar Augustus mēse Sextili, et primum consulatum inierit, et triumphos tres in urbē intulerit, et ex Ianiculo legiones deductae secutaeque sint eius auspicia ac fidem, et Aegyptus hoc mense in potestatem Populi Romani redacta sit, finisq; hoc mēse bellicis ciuilibus impositus sit, atq; ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui, ut mensis Augustus appelletur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sex. Pacubio tribuno plebem rogante.

Mensis September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellatione.

Octobrem uero suo nomine Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustum uocabulum ex omni ere uel saxo placuit eradi, menses quoq; usurpatione tyrannica appellationis exstiti sunt. Cautio postea principum ceterorum diri omnis infausta uitantium, mensibus à Septembri usq; ad Decembrem prisca nomina reseruauit.

Hec fuit

Hec fuit à Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut supra iam diximus) annum decem mensium, dierum uero quatuor et trecentorum habendum esse constituit: mensesq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos et singulos, sex uero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus neque solis cursui, neq; lunae rationibus conueniret, nonnunquam usu ueniebat, ut frigus anni aestiuis mensibus, et contra calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad anni tempus adduceret, quo coeli habitus instanti mēsi aptus inueniretur.

De ordinatione anni per Numam, et quae causa fuerit intercalandi, quoque tempore primum intercalatum sit. CAP. XIII.

Sed secutus Numa, quantum sub caelo rudi et secundo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Graecorum obseruatione forsitan instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunae cursus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta à se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est de singulis singulos: factosq; quinquaginta et sex dies, in duos novos menses pari ratione diuisit: ac de duobus priorem Ianuarius nuncupauit, primumq; anni esse uoluit, tanquam bicipitis dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. Secundum dicauit Februo deo, qui lustrationu potens creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iusta dijs manibus soluerentur.

¶ Numa

*quibus de can-
dit sibi omnis
inmutatis.*

*Anni diuisio
per Numam.*

Leus Februus.

Numæ ordinationem finitimi mox secuti, totidem diebus, totidemq; mensibus, ut Pompilio placuit, annū suū cōputare cōeperunt. Sed hoc solo discrepabant, quod menses undetricenum, tricenumq; in numero alternauerunt. Paulo post Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc et ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno quā in mensibus singulis præter unum Februarium, impar numerus seruaretur. Nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur, consummationē parē facerent: unus pari numero institutus, uniuersam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censēbātur diebus, et quintanas Nonas habebāt. Ac post Idus in omnibus septēdecim ad Calendas computabantur. Martius uero, Maius, Quintilis, et October, dies tricenos singulos possidebant. Nonæ in his septimana erant. Similiterq; post Idus, decem et septem dies in singulis, usque ad sequentes Calendas computabantur. Sed solus Februarius uiginti et octo retinuit dies, quasi inferis et diminutio et par numerus conueniret.

impar mense
et magnam
obtinere.

post numerum
feris conueniret
diminutio.

Intercalatio-
nis causa.

quātinus anni
supra sexages.

ferā. nā post
365 dieb. 5 horis
49 minutis.

Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilij, ad lunæ cursum, sicut Græci, annum propriū computarent, necessario et intercalare mensem instituerunt more Græcorum. Nam et Græci cum animaduertent, temere se trecentis quinquagintaquatuor diebus ordinasse annum, quoniā appareret de solis cursu, qui trecētis sexagintaquaque diebus et quadrante zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies et quadrantem, intercalares statuta ratione

tionē commenti sunt: ita ut octauo quoq; anno nonaginta dies, ex quibus tres menses triceniū dierū composuerūt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atq; difficile, omnibus annis undecim dies et quadrantem intercalare. Itaq; maluerunt hunc numerum octies multiplicare, et nonaginta dies, qui nascuntur si quadrans cū diebus undecim octies componatur, inserere, in tres menses (ut diximus) distribuendos. Hos dies ὀκτώβουντος, menses uero ἐμβολισμους appellabāt. Hunc ergo ordinem Romanis quoq; imitari placuit, sed frustra: quippe fugit eos, diem unum (sicut supra admonuimus) additum a se ad Græcum numerū, in honorem imparis numeri. Ea re per octennū cōuenire numerus atq; ordo nō poterat. Sed nōdum hoc errore comperto, per octo annos, nonaginta quasi superfundēdos Græcorū exemplo cōputabant dies: alternisq; annis binos et uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoq; anno, intercalatores octo affuebant dies ex singulis, quibus uertētis annis numerū apud Romanos super Græcum abundasse iam diximus.

Hoc quoq; errore iam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tercio quoq; octēnio ita intercalādos dispēsbant dies, ut nō nonaginta, sed sexaginta sex intercalaret, compensatis uigintiquatuor diebus pro illis, qui per totidē annos supra Græcorū numerū creuerant. Omni autē intercalationi mensis Februarius deputatus est, quoniam is ultimus anni erat. Quod etiam ipsum de Græcorū imitatione faciebant. Nam et illi ultimo anni sui mensi, superfluos interserebāt dies, ut refert Glaucippus, qui de sacris

intercalatione
ex 99 primj
sum.

8
11 4
90

primis decib. annis
22 dies. Saeculū
bis 23. quos mē-
ses si uicinos
conuenias 45.
se quā hinc rursus
quatuor 45. sum
quorū. mēsum
his resultauerunt
90 dies.

q 2 A. h.

*quo tempore
est, quo Romani
intercalarem.*
Atheniensium scripsit. Verum una re à Græcis differē-
bant: nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecta
Februario, sed post uigesimum tertium diem intercala-
labant, terminalibus scilicet iam peractis. Deinde reliquos
Februarij mensis dies, qui erant quinque, post intercala-
tionem subiungebant: credo uetere religionis sue more,
ut Februarium omnino Martius sequeretur.

De nundina-
rum die.

*cur uidentur
dine fugerem?*

cur nonis.

Sed cum sæpe eueniret, ut nundinae modo in anni prin-
cipē diē, modo in Nonas caderent (utrūq; autē pernicio-
sum reipublice putabatur) remediū quo hoc auerteretur
excogitātū est. Quod aperiemus, si prius ostēderimus, cur
nundinae uel primis Calēdis, uel Nonis omnibus caueban-
tur. Nā quoties incipiente anno, dies coepit qui adiectus est
nundinis, omnis ille annus infāstis casibus luctuosus fuit,
maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.

Nonis autem cōuentus uniuersae multitudinis uitandus
existimabatur, quoniā Populus Romanus, exactis etiā re-
gibus, diem hunc Nonarū maxime celebrabat, quē natalē
Ser. Tullij existimabāt. Quia cū incertū esset, quo mēse
Ser. Tullius natus esset, Nonis tamen natū esse constaret,
omnes Nonas celebri notitia frequentabāt. Veritos ergo
qui diebus praeerant, ne quid nūdinis collecta uniuersitas
ob regis desiderium nouaret, cauisse, ut Nonae à nundinis
segregarētur. Vnde dies ille, quo abundare annum dixi-
mus, eorum est permissus arbitrio, qui fastis praeerant, ut
cum uellent intercalaret: dummodo cum in medio termi-
natorū, uel mensis intercalaris ita locarent, ut à suspecto
die celebritatē auerterent nundinarū. Atq; hoc est, quod
quidam ueterū retulerunt, non solum mensem apud Ro-
manos,

manos, uerum etiam diem intercalarem fuisse.

Quando autem primum intercalatū sit uarie refertur, Quo tempore
et Macer quidem Licinius eius rei originē Romulo assi-
gnat. Antias lib. 11. Numā Pompiliū sacrorū causa id
inuenisse contendit. Iunius Ser. Tulliū regem, primū in-
tercalasse cōmemorat, à quo et mundinas institutas Var-
roni placet. Tuditanus refert lib. 111. magistratuum,
decēuiros qui decem tabulis duas addiderūt, de intercalan-
do populum rogasse. Cassius eosdē scribit auctores. Fla-
uius id egisse M. consulē dicit, ab urbe condita anno quin-
gentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Aetolico.
Sed hoc arguit Varro, scribendo antiquissimam legem
fuisse incisam in colūna area, à L. Pinatio et Furio con-
sulibus, cui mentio intercalaris adscribitur. Haec de inter-
calandi principio satis relata sint.

Quem in modum, primum Iulius, deinde Augustus Caesares an-
num correxerint.
CAP. XIII.

Verum fuit tempus, cum propter superstitionem in-
tercalatio omnis omissa est, nonnunquam uero per
gratiam sacerdotum, qui cum publicanis proferri, uel
imminui consulto anni dies uolebant: modo auctio: modo
retractio dierum proueniebat, et sua specie obseruatio-
nis, emergebat maior confusionis occasio. Sed postea
C. Caesar omnē hanc inconstantia temporū, uagā adhuc
et incertā, in ordinem statuta definitionis coegit, admi-
tenti sibi M. Fauiō scriba, qui scriptos dies singulos ita
ad dictatōrē retulit, ut et ordo eorum inueniri facillime
posset, et inuēto certus status perseveraret. Ergo C. Ce-
sar exordium nouae ordinationis iniiturus, dies omnes qui
q 3 confu

confusione adhuc poterant facere, consumpsit: eaq; re factum est, ut annus confusionis ultimus. in ccccxlii. dies protenderetur. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conficios ad numerum solis, qui diebus cccclxv. & quadrante cursum conficit, annu dirigere contendit. Nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in zodiaci circuitu ne consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est, unde annus uertens uocatur, & habetur magnus, cum lune annus brevis putetur. Horum Vergilius utrumque complexus est: Interea magnum sol circumuoluitur annum. Hinc Atticus Capito annum a circuitu temporis putat dictu, quia ueteres an, pro circum ponere solebant, ut Cato in originibus oratorum: An terminum, id est circum terminu, & ambire pro circumire. Iulius ergo Caesar x. dies obseruationi ueteri superaddidit, ut annum ccc. & lxv. dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficeret. Et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoq; anno sacerdotes qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est ante quinque ultimos Februarij mensis dies, idq; bissextum censuit nominandum. Dies autem x. quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: In Ianuariu & Sextilem & Decembrem binos dies inseruit. In Aprilem autem, Iuniu, Septembrem, Nouembrem, singulos. Sed neque mensi Februario addidit diem, ne deo infero religio immutaretur: & Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinum statum,

Aencl. 3.

statum, quod satis pleno erant numero, id est dierum singulorum tricenorumq;. Ideo & septimanas habent Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Caesar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Casarem coeperint, quintanas tamen habent Nonas, & ab Idibus illis sequentes Calendas, in undeciesimu reuertuntur: quia Caesar quos addidit dies, neq; ante Nonas, neq; ante Idus inserere uoluit, ne Nonaru aut Iduum religionem, quae statuto erat die, nouella comperendinatione corrumpere. Sed nec post Idus mox uoluit inserere, ne feriarum quarunq; uiolaretur indictio. Sed peractis cuiusq; mensis feriis, locu diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum & tertium Calend. Februarias dedit: Aprili, tertium Calend. Matas: Iunio, tertium Calend. Iulias: Augusto quartum & tertium Calend. Septembris: Septembri, tertium Calend. Octobris: Nouembri, tertium Calend. Decembris: Decembri uero, quartum & tertiu Calend. Ianuarias. Ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit, ante hanc ordinatione habuissent mensis sequentis Calendas ad septimumdecimu reuertentes, postea ex augmento additoru dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uero unum, ad octauumdecimu haberent reditu Calendarum. Feriarum tamen cuiusq; mensis ordo seruatus est. Nam si cui fere tertius ab Idibus dies festus aut feriatius fuit, & cum ad sextumdecimum dicebatur, etiam post augmentum dierum, eadem religio seruata est, ut tertio ab Idibus die celebraretur: licet ab incremento non iam ad

decimum sextum Calendas, sed ad septimumdecimum si unus, ad decimū octauū si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo novos dies circa finem cuiusque mensis inseruit, ubi finem omnium quæ in mense erant reperit feriarum, adiectosque omnes à se dies fastos notauit, ut maiorem daret actionibus libertatē, et non solum nullum ne fastum, sed nec comitālē quenkū de adiectis diebus instituit, ne ambitionem magistratū augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus constitutum, edicto palam posito publicauit. Et huc usque error stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cū oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoque anno cōfecto, antequā quintus inciperet, intercalare: illi quarto nō peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex et triginta annis permansit, quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum deberint intercalari nouem. Sed hunc quoque errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, ut illi tres dies, qui per annos triginta et sex uitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unum diem, secundū ordinationem Cæsaris, quinto quoque incipiente anno, intercalari iussit, et omnem hunc ordinem æræ tabulæ ad æternam custodiam incisione mandauit.

De Calendis, Idibus, ac Nonis.

CAP. XV.

Proponit Horus ea de quibus deinceps disputabitur.

Tunc Horus: Dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequam quintus annus incipiat inferendus, cum Aegypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensibus

mensibus explicandis uidetur operosum, quos triceniū dierum omnes habet, eo quod explicitis duodecim mensibus, id est, CCC LX. diebus exactis, tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. At hic, non à primo in ultimum mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit, sed post Calendas dirigitur in Nonas, inde ad quasdam Idus deflecti audio. Post rursus, ni fallor, imò ut nunc quoque retulisti, in sequentes Calendas. Quæ omnia quid si tibi uelint, scire equidem uellem. Nā illud nec consequi posse me spero, ut uocabula comprehendā, quæ singulis apud uos diebus adduntur, dum alios fastos, uarijsque alios nomini bus nūcupatis. Nūdinas quoque uestras nescire me fateor, de quibus obseruatio tam diligēs, tam cauta narratur. Hæc nec mihi crubescendū est ignorare peregrino, à te uero Prætextate discere nec ciuē pueret. Tunc Prætextatus: Non solum tibi, inquit, Hore, cum sis Aegypto oriūdas, sed ne nobis quidem quibus origo Romana est, erubescendum puto querere, quod quæsitum dignum omnes ueteres putauerunt. Nam de Calend. Nonis et Idibus, deque feriarum uarijs obseruationibus, innumeros auctores cura questionis exercuit: et ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt, in unum breuiter colligemus. Romulus cū ingenio acri quidem, sed agresti, statum proprii ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset uideri. Quia uero non continuo euenit, ut eodem semper appareat, sed modo tardius modo celerius ex certis causis uideri solet, contigit, ut dum

q. tardius

Initium mensis cuiusque & quot singulorum fuerint dies ex ordinatione Romuli.

tardius apparuit, præcedenti mensi plures dies: aut cū celerius, pauciores darentur: & singulis quibusq; mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. Sic factū est, ut alij triginta & unum, alij undetriginta sortirentur dies. Omnibus tamen mensibus ex die Nonarum, Idus nono die representari placuit, & inter Idus ac sequētes Calendas constitutum est, sexdecim dies esse numerandos. Ideo mensis uberior, duos illos quibus augebatur dies, inter Calendas suas & Nonas habebat. Hinc alij quintus à Calendis dies, alij septimus Nonas facit. Cæsar tamen (ut supra diximus) statā sacra custodiens, nec in illis mensibus quibus binos adiecit dies, ordinem uoluit mutare Nonarum: quia peractis totius mensis ferijs, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectū, uisamq; regi sacrificulo nūciaret. Itaq; sacrificio à rege & minore pōtifice celebrato, idem pontifex, calata, id est uocata in Capitolium plebe, iuxta curiam Calabram, quæ eas Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas superessent, promuntiabat: & quintanas quidē quinquies dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autem καλῶ Græcum est, id est uoco. Et hunc diem qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit Calendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabantur, Calabræ nomen datum est, & clāsi, quod omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad Nonas superessent

Calendas unde dictæ.

essent calando prodebat, quod post nouam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem, accepturos causas feriarum à rege sacrorum, futurisq; quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc Nonas existimāt dictas, quasi nouæ initium obserua- tionis, uel quod ab eo semper ad Idus nouem dies putentur: sicut apud Thuscios Nonæ plures habebantur, quod hinc nono quoq; die regem suum salutabant, & de proprijs negotijs consulebant. Iduum porro nomen à Thuscis, Idus unde uocata, apud quos is dies Itis uocatur, sumptum est. Item autē illi interpretabantur Iouis fidutiam. Nam cum Iouē accipiamus lucis autorem, unde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses Διὸς τὴν ἡμέραν uocāt, ipsi quoq; Romani Diespitrem appellant, ut dici patrem, uere hic dies Iouis fidutia uocatur, cuius lux cum solis occasu non finitur, sed splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna, quod semper in plenilunio, id est medio mense, fieri solet. Diē uero, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fidutiam Thusco noīe uocauerunt: unde et oēs Idus Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alij putant Idus, quod ea die plena luna uideatur, à uidendo uidus appellatas, mox literam u detractam. Sicut contra, qd' Græci ἰδὲ εἰπὲς dicunt, nos u litera addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Græco ἰδὲ τῆς ἡμέρας, quod eo die plenā speciem luna demonstraret. Sunt qui existimēt Idus ab oue iduli dictas, quā hoc nomine uocāt Thuscii, & oībus Idibus ouis immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur, ut Idus uocemus diē qui diuidit mēsem. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est:

Calendæ Iuno
ni factæ.

re est: unde uidua quasi ualde idua, id est ualde diuifa: aut uidua, id est à uiro diuifa. Vt autem Idus omnes Ioni, ita omnes Calendas Iunoni tributas, & Varronis & pontificalis confirmat autoritas. Quod etiam Laurentes patris religionibus seruant, qui & cognomen deæ ex ceremonijs addiderunt, Calendarum Iunonem uocantes. Sed & omnibus Calendis à mense Martio ad Decembrē huic deæ Calendarum die supplicant. Romæ quoque Calend. omnibus, propter quod pontifex minor, in curia Calabrarē diuinam Iunoni facit. Etiam regina sacrorum, id est regis uxor, porcā uel agnam in regia Iunoni immolat, à qua etiam Ianum Iunonium cognominatum diximus, quod illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti Calendarum dies uidentur adscripti. Cum enim initia mensium maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure Iunoni Calēdas addixerunt: lunam ac Iunonem eandem putantes, uel quia luna, per aërem meat, unde & Græci lunam ἄστὴρ, nuncupauerunt, quasi ἀέρος ὅμιον, quod aëra secat, Iuno autem aëris arbitra est, merito initia mensium, id est Calendarum, huic deæ consecrauerunt. Nec hoc prætermiserim, quod nuptijs copulandis Calendas, Nonas, & Idus religiosas, id est deuicandas, censuerunt. Hi enim dies præter Nonas feriati sunt: ferijs autem uim cuiquam fieri placulare est. Ideo tunc uitantur nuptiæ, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verriū Flaccum iuris pontificij peritissimum, dicere solitum refert Varro, quia ferijs tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset, ideo magis uiduis quàm uirginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subijciat aliquis: Cur ergo Nonis si feriatius dies

Dies religiosi copulandis nuptijs.

non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoque rei in aperto causa est. Nam quia primus nuptiarum dies uerecundie datur, postridie autem nuptam in domo uiri dominium incipere oportet adipisci, & rem facere diuinam: omnes autem postriduani dies, seu post Calendas seu post Nonas Idus uel ex æquo atri sunt. Ideo & Nonas inhabiles nuptijs esse dixerunt, ne nupta, aut postera die libertatem auspicaretur uxoriā, aut atro immolaret, quod nefas est sacra celebrari.

Quæ discrimina diuersitatesque fuerint dierum apud Romanos.

CAP. XVI.

Sed quia nos ad commemorationem dierum ordo de-
duxit, de hoc quoque quod Hori nostri consultatio con-
tinet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita
in dies mensem quæque distribuit, diesque omnes aut festos,
aut profestos, aut interciosos uocauit. Festi dijs dicati sunt.
Profesti hominibus ob administrandam rem priuatam publicamque, concessi. Intercisi deorum hominumque communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis, fasti, comitiales, comperedini, stati, præliares. Intercisi, in se, non in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdā fas non est ius dicere. Nam cum hostia ceditur, fari nefas est: inter cæsa et porrecta, fari licet: rursum, cum adoletur, non licet. Ergo de diuisione festorum & profestorum dierum latius differendum est. Sacra celebritas est, uel cum sacrificia dijs offeruntur, uel cum dies diuinis epulationibus celebratur, uel cum ludi in honorem aguntur deorum, uel cum feriæ obseruantur. Feriarum autem publicarum genera sunt quatuor.

Dierum discrimina.

Dies festi.

tuor. Aut enim stativæ sunt, aut conceptivæ, aut imperativæ, aut nundinæ. Et sunt stativæ universi populi cōmunēs, certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis observationibus annotatæ, in quibus præcipue servantur Agonalia, Carmētia, Lupercalia. Cōceptivæ sunt, quæ quotannis à magistratibus vel sacerdotibus cōcipiuntur, in dies, vel certos, vel etiā incertos: ut sunt Lativæ, Paganalia, Semētivæ, Cōpitalia. Imperativæ sunt, quas cōsules vel prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorum, id est rusticorum, quibus conveniunt negotijs proprijs vel mercibus prouidendi. Sunt præterea ferivæ propriæ familiarū, ut Claudivæ familiæ, vel Aemylivæ, seu Iulivæ, siue Cornelivæ: et si quas ferias proprias quæque familia ex usu domesticæ celebritatis observat. Sunt singulorum, ut natalium, fulgurū susceptiones. Item funerum atque expiationum. Apud veteres quoque qui nominasset Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilianam, ferias observabat. Item flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indictis conceptisque opus aliquod fieret. Præterea regem sacrorum flaminesque non licebat videre ferijs opus fieri, & ideo per preconem denuntiabant, ne quid tale ageretur, & præcepti negligens multabatur. Præter multam uero affirmabant eum qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere, prudentem expiare non posse Scævola pontifex asseverabat. Sed Umbro negat eum pollui, qui opus vel ad deos pertinens, sacrorumve causa fecisset, vel aliquid ad urgentem vitæ utilitatē respiciens attitisset. Scævola denique

consul

consultus quid ferijs agi liceret, respondit, quod prætermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumque pater familiæ adhibitis operis liberasset, non est visus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam succiendo ab imminente vindicavit ruina. Vnde & Macro omniū disciplinarum peritus, sciens lauari onem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronuntiavit tunc onem per ferias licere mersari, si hoc remedium causa fieret:

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Georg. 1.

Adiuciendo enim salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri, concessum. Hæc de festis & qui inde nascuntur, qui etiam nefasti vocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt loquamur, id est fastis, comitialibus, comperendinis, statis, præliaribus. Fasti sunt, quibus licet fieri prætori tria verba solennia: do, dico, addico. His contrarij sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. Et fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest, comitialibus utrumque potest. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicij causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Curculione: Status condictus cum hoste, intercessit dies. Hostem nunc more vetere significat peregrinum. Præliares ab iustis non segregaverim: siquidem iusti sunt cōtinui triginta dies, quibus exercitui imperato, vexillum rufi coloris in arce positum est. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostē laceffere. Nam cum Latia, hoc est Latinarū solenne cōcipitur, itē diebus Saturnaliorum: sed et cum mundus patet, ne

Profesti dies.

tet, nefas est praeliū sumere. Quare nec Latinarum tēpo
re quo publicē quondam induciē inter Romanum Popu
lum Latinosq; firmatē sunt, inchoari bellū decebat: nec
Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur impe
rassē: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Pro
serpine dicatum est, meliusq; oclusa Plutonis fauce, eun
dum ad praelium putauerunt. Vnde & Varro ita scribit:
Mundus cum patet, decorum tristem atq; inferum quasi
ianua patet, propterea non modo praelium committi, ne
rumetiam delectum rei militaris causa habere, ac militem
proficisci, nauē soluere, uxorem liberum querendorum
causa ducere, religiosum est. Vitabāt ueteres ad uiros uo
candos etiam dies, qui essent notati rebus aduersis. Vita
bant etiam feriis, sicut Varro in augurum libris scripsit
in hac uerba: Viros uocare feriis nō oportet: si uocant,
piaculum esto. Sciendum est tamen, eligendi ad pugnandum
diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bel
lum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem, quo minus
uel salutem suam, uel publicam defenderent dignitatem.
Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas non
super sit? Dies autem postriduanos ad omnia maiores no
stri cauendos putarunt, quos etiam atros, uelut infausta ap
pellatione, dānarunt. Eosdem tamen nonnulli communes,
uelut ad emendationem nominis uocitauerūt. Horum cau
sam Gellius annaliū libro decimoquinto & Cassius Hemi
na historiā libro secūdo referunt: Anno ab urbe cōdita
CCCLXIII. à tribunis militū Virgulo Manlio, Eolio
Posthumio, collegisq; eorum, in senatu tractatum, quid
esset, propter quod toties inter paucos annos male esset
afflicta

Eadem fere Gel
lius lib. 3. ca. 17.

afflicta respub. & ex praecepto patrum L. Aquiniū aru
spicem in senatum uenire iussum religionum requirenda
rum gratia, dixisse. Q. Sulpicium Tribunū militum ad
Allian aduersum Gallos pugnaturum, rem diuinā dimi
candi gratia fecisse postridie Idus Quintilis. Item apud
Cremeran, multisq; alijs tēporibus & locis, post sacri
fium die postero celebratum, male cessisse conflictum.
Tunc patres iussisse, ut ad collegium pontificū de his re
ligionibus referretur: pontificesq; statuisse, postridie oēs
Calendas, Nonas, Idus, atros dies habendos, ut hi dies
neq; praeliāres, neq; puri, neq; comitiales essent. Sed &
Fabius Maximus Serullianus pontifex in lib. xij. negat
oportere atro die parentare, quia tunc quoq; Ianum Io
uemq; praefari necesse est, quos nominari atro die non
oportet. Ante diē quoq; quartū Calendas uel Nonas uel Gellius eodē
Idus, tanquā inominalem diem pleriq; uitant. Eius obser loco.
uationis an religio ulla sit tradita, quari solet. Sed nos
nihil super ea re scriptum inuenimus, nisi quod Q. Clau
dius annaliū quinto, cladem illā uastissimā pugnae Can
nensis, factam refert ante diem quartū Nonas Sextilis.
Ad rem sanē militarem nihil attinere notat Varro, uirū
fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones re
spicere priuatas. Quod autē nundinas ferias dixi, po Nundinae an
test argui, quia Titus de feriis scribens, nundinarū dies feriae sint.
non inter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. Et
quod Iulius Modestus affirmat, Messala augure consu
lente pontifices, an nundinarū Romanarū Nonarumq;
dies feriis teneretur, respondisse eos, nūdinas sibi ferias
non uideri. Et quod Trebatiū in libro primo religionū
ait.

ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciq;
adiocere. Sed contrā, Iulius Cæsar decimosexto auspici-
orum libro, negat nundinis cōcionem aduocari posse,
id est cum populo agi: ideoq; nundinis Romanorum ha-
beri comitia nō posse. Cornelius etiā Labeo primo fāsto
rum libro, nundinis ferias esse pronuntiat. Causam uero
huius uarietatis apud Granium Licinianum lib. secundo
diligens lector inueniet. Ait enim, nundinas Iouis ferias
esse, siquidem flāminica omnibus nundinis in regia Ioui
arictem soleat immolare. Sed lege Hortensia effectum, ut
fāste essent, uti rustici qui nundinandi causa in urbem ue-
niebant, lites cōponerent. Nefāsto enim die pratori fari
non licebat. Ergo qui ferias dicunt, à mendacio iudici-
tur patrocinio uetustatis: qui contra sentiunt, æstimati-
atatis, quæ legem secuta est, uera depromunt. Harum
originem quidē Romulo assignant, quē communicato re-
gno cū T. Tatius, sacrificijs & sodalitatibus institutus,
nundinas quoq; adiecisse commemorant, sicut Tuditanus
affirmat. Sed Cæsius Ser. Tullium fecisse nundinas dicit,
ut in urbem ex agris cōuenirent, urbanas rusticasq; res
ordinaturi. Geminus ait, diem nundinarū exactis iam re-
gibus cœpisse celebrari, quia plerique de plebe repetita
Ser. Tullij memoria, parentarent ei nundinis. Cui rei etiā
Varro consentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse
nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus fa-
cerent: nono autem die, intermisso rure, ad mercatum le-
gesq; accipiendas Romam uenirent, & ut scita atq; con-
sulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino
die proposita, à singulis atq; uniuersis facile noscebantur.

Nundinarū
origo.

tur. Vnde etiā mos tractus, ut leges trinundino die pro-
mulgarentur. Ea re etiam candidatis usus fuit in comitiū
nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram pos-
sent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius ha-
beri cœpta, & post abolita, postquam in trinundino etiā
ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt.

Est etiam Nundina Romanorum dea, à nono die nā Nūdina Ro-
scantium nuncupata, qui lustricus dicitur. Est autem lu-
stricus dies, quo infantes lustrantur, & nomen accipiūt.
Sed is maribus nonus, octauus est foeminis.

Plene (ut arbitror) anni ac mensium constitutione
digesta, habet Horus quoque noster, quod de dierum uo-
cabulis & obseruatione consuluit.

Et scire equidem uelim, nunquid sit quod argutus Ni-
ligena, & gentis accola numerorū potentis, ex hoc ordi-
ne Romane dispensationis irrideat: an Thuscum quoq;
Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat.
Subiecit Eustachius: Non solū Horus noster grauis uir
& ornatus, sed nec quisquā alius (ut existimo) tam futilis
posset esse iudicij, qui Romani anni sic ad unguem, ut
aiunt, emendatū ordinē non probaret, cui maiorem gra-
tiā & tenax memoria & luculenta oratio referētis adie-
cit. Nec mirum si hæc digeries morsum reprehensionis
euasit, cui accersita est ab Aegypto postrema correctio-
nis autoritas. Nā Iulius Cæsar, ut siderū motus, de qbus
nō indoctos libros reliquit, ab Aegyptijs disciplinis hau-
sit, ita hoc quoq; ex eadē institutione mutuatus est, ut ad
solis cursum finiendi anni tēpus extēderet. Latij uero ue-
teres incolæ, quia nihil iā tū discere ab Aegypto licebat,

ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensiū diebus secuti sunt: ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutionem cōputatio resoluta desineret. Ita enim nos decimū diem, deinde nonum, & postea octauū dicimus, ut Athenienses δέκα πλὴν Θ, εἰς ἑπτὰ φθινόβοις μὲν soliti sunt dicere, Homerus quoq; cū ait: τὸν μὲν φθινόβοις μὲν, ἢ ἰσχυροῖο, quid aliud nisi illū φθινόβοις dicti, cuius paulatim deficientis supputatio in nomen definit secuturi: & ἰσχυροῖο illum, qui præcedit numerū successurus priori in defectum meanti? Quod & Homerus noster Mantua nus intelligēs, illud stare dici, ad quod acceditur, ait: Stat sua cuiq; dies: extremum diem stare dicens, quasi ad quē per omnes eatur. Idem poeta doctrina ac uerecundia iuxta nobili, sciens Romanos ueteres ad lunæ cursum, & sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusq; seculi opinioni reuerentiā seruans: — Vos o clarissima mundi Lumina, inquit, labentem cœlo quæ ducitis annum, Liber & alma Ceres, — tam lunam quàm solem duces anni hac inuocatione designans.

Omnes deos referri ad solem. Et quod ex uarijs Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum quem solem dicimus.

CAP.

XVII.

Hic Auienus: Hoc equidē mecum multū ac frequenter agitaui, quid sit quod solē modo Apollinem, modo Liberū, modo sub aliarū appellationum uarietate ueniremur. Et quia sacrorū omnium præsulē esse te Vestī Prætextatē diuina uoluerūt, perge quæso rationē mihi tātæ, sub uno nomine in nominibus, diuersitatis aperire. Tū uēctius: Caue existimes mi Auiene, poetarum gregē cū de dijs

dijs fabulatur, nō ab adytis plerūq; philosophiæ semina mutuari. Nā quod oēs penē deos dūtaxat qui sub cœlo sunt, ad solē referunt, nō uana superstitio, sed ratio diuina commendat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux & moderator est reliquorū luminū, & solus stellis errantibus præstat: ipsarū uero stellarū cursus, ordinē rerū humanarum, ut quibusdā uidetur, pro potestate disponūt, uel (ut Plotino cōstat placuisse) significāt: necesse est, ut solē qui moderatur nostra moderātes, omnium quæ circa nos gerūtur, fateamur auctore. Et sicut Maro cū de una Iunone diceret: Quo numine læso: ostēdit unius dei effectus uarios pro uarijs cōsēdendos esse numinibus: ita diuerse uirtutes solis, nomina dijs dederunt, unde ἐν δ' πᾶσι sapientū principes prodiderūt. Virtutē igitur solis quæ diuinationi curationiq; præstet, Apollinē uocauerūt. Quæ sermonis auctor est, Mercurij nomē accepit. Nā quia sermo interpretatur cogitationes latētes, ἐξ ἡμῶν ἀπὸ τῶν μὲν ἐν propria appellatione uocitatus est. Virtus solis quæ fructus effectus eiusdē est, qui frugibus præstet, et hinc natæ sunt appellatiōes deorū, sicut cæterorū qui ad solem certa & arcana ratione referūtur. Et ne tanto secretō nuda præstetur assertio, auctoritates ueterū de singulis cōsulamus. Apollinis nomē multiplici interpretatōne ad solē refertur, cuius rei ordinē pergam pādere: Plato solē ὁ πῶς ὀνομάσκει cognominatū scribit, ὅτι τὸ πᾶν λαμβάνει τὰς ἀκτῖνας, id est a iacturadiorū. Chrysippus Apollinē ὡς οὐχὶ τὸ πᾶν καὶ φαίλαρ οὐσιώει τὸ πᾶν ὅς ὄντα. primā enim nominis literā retinere significationē negādi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλός. Nā & la

Omnes deos q sub cœlo sunt referri ad solem

verg.

Apollinem eūdem esse qui sol est.

Apollo unde dictus.

tinitas cū, q̄a tantā claritatē solus obtinuit, solē uocant. Spensippus, quod ex multis ignibus constet uis eius, ὧς ἀπὲρ κέκλωρ οὐσιῶν πυρὸς, αὐτὸς σώων ὥς τοις. Cleanthes ὧς ἀπὲρ κέκλωρ τὰς ἀνατολὰς ποιεῖ μῦθον, quod ab alijs atq; alijs locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitrat̄ Apollinē nominatū ἀπὲρ τὸ ἀναστῆναι, id est, quia intra circuli mundi, quē Græci πόλον appellāt, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatū Apollinē putant ὧς ἀπὲρ κέκλωρ τὰ ζῶα. Exanimat enim et perimit animates, cū pestē intēperie caloris immittit, ut Euripides in Phætoie: ὧς θυσοφρενὲς ἦλιν, ὧς μὲν ἀπὸ λείας, ὅθεν δ' ἀπὸ κέκλωρ ἐμφανὲς κλῆσαι βροτόν. Idem Archilochus: *ἀναξ ἀπὸ κέκλωρ ἢ σὺ τόνδε ματινὲς σήμουνε ἢ σφάξ, οὐδ' οὐδ' ὧς ὁ κέκλωρ. Deniq; inustos morbo ἀπὲρ κέκλωρ βλάττει, ἢ ἡλιοβλάττει appellāt. Et quia similes sunt solis effectus lune, in inuadendo nocēdoq; ideo fœminas certis afflictas morbis σελανοβλάττει. Et ἄσπερ μὲν σελανοβλάττει uocat. Hinc est quod arcu et sagittis Apollinis simulacra decorantur, ut per sagittas intelligatur uis emissæ radiorum. Vnde Homerus αὐτὰς ἐπεὶ αὐτοῖσι βέλος ἐχευόκεες ἐλπίες, ἑκάδε. Idē autor est et publicæ sospitatis, quā creditur sol animabus prestare tēperie. Sed q̄a perpetuā pręstat salutē et pestilēs ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulacra manu dextera gratias gestāt, arcū cū sagittis sinistra, quod ad noxā sit pigrior, et salutē dextera minus promptior largiatur. Hinc est quod eidē attribuitur medēdi potestas, quia tēperatus solis calor morborū omnium fuga est. Nā tam ὧς ἀπὲρ κέκλωρ τὰς νόσους ἀπὸ λ

ἀπὸ κέκλωρ, quā ἀπὲρ κέκλωρ cognominatum putant. Quę sententia Latini quoq; nominis enuntiationi congruens, fecit ne huius dei nomē uerteremus, ut Apollinē appellentē mala intelligas, quē Athenienses ἀλεξίκακον appellāt. Sed et Lindij colūt Appollinē λοιμιον, hoc Læmius cognomine finita pestilētia nūcupatū. Eadē opinio sossii Apollo. talis et medici dei, in nostris quoq; sacris fouetur. Nāq; uirgines Vestales ita indigitant, Apollo medice, Apollo pæan. Cū ergo sint huiusce sideris, id est solis, duo maximi effectus, alter quo calore tēperato mortaliū uitam iuuat, alter quo iactu radiorum nonnūq; pestiferū immittit uirus, duo eademq; cognomina circa singulos effectus proprijs enuntiationibus signant, appellantes deum ἰνιον Ieius et atq; παῖον, quę cognomina utriq; effectui sunt apta: ut pæan. sit ἰνιος ἀπὲρ τὸ ἰάειν, id est a sanando: et παῖον ἀπὲρ τὸ παῖν τὰς ἀνίας, et rursus ἰνιος ἀπὲρ τὸ ἰέναι, id est ab immittēdo, βέλος ἐχευόκεες, ἢ παῖον ἀπὲρ τὸ παῖν, id est a feriendo. Obtinuit tamen ut cum sanitatē dari sibi precātur, ἰνιε παῖον per ἰ, literā enūtient, id est medere pæan: cū autē ἰε παῖον per ε, literā dicūt cū aspiratione prioris literę, significāt hoc dici in aliquē aduersa precatōne, ἑκάδε παῖον, id est immitte feriendo: quā uoce ferunt Latonam usam cū Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis, cuius rei naturalē rationem suo loco reddam. Hanc uocē, id est ἰε παῖον, cōfirmasse fertur oraculū Delphicum Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. Nāq; inituros bellū iussit his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorē inuocari, hortariq;. Apollodorus in lib. xiii.

περὶ θεῶν, ἰνὸν σὸλῃ scribit appellari, Apollinemq; ἀπὸ
 τῆς ἡλίου κόσμου ἰσθμῶν ἰέναι, quod sol per orbē impe-
 tu fertur. Sed Timotheus ita * οὐ γὰρ τὸ αἰὶ πόλον οὐρανόν
 νιορ ἄμα τοῖς ἀκτίσι μῆλιε βαλῶν περὶ τοῦ ἐκαβό-
 λου ἐχθροῖς βελῶσα ἀπὸ νεύου παύει. Eundem
 deum præstantē salubribus causis οὐλίον appellat id est
 sanitatis autorem, ut ait Homerus, οὐ λῆτε ἢ μάλα χεῖρε.

Vlios.

Menandrus scribit Milesios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro
 salute sua immolare. Pherecydes refert, Thesea cum in
 Cretam ad Minotaurū duceretur, nonis pro salute atq;
 reditu suo ἀπόλλωνι οὐλίῳ, Ἐγχεμίδι οὐλίῳ. Nec
 mirum si gemini effectus uarijs nominibus celebrantur,
 cum alios quoq; deos ex contrario in eadē re duplici cen-
 seri et potestate accipiamus et nomine, ut Neptunum,
 quem aliās ῥωοσίχθονα, id est terram mouentem, aliās
 ἀσφαλίσια, id est stabilientem uocant. Itē Mercurius
 hominū mentes et oculos excitat, et sopit, ut ait poeta:

Εἴλετο δὲ ῥάβδῳ, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα βέλγει.

Libystinus.

Vnde et Apollinem, id est solem, modo sospitatē, mo-
 do pestem significantibus cognominibus adoramus, cum
 tamen pestis quæ ab eo noxijs immittitur, aperte hunc
 deum bonis propugnare significet. Hinc est quod apud
 Pachynum Siciliæ promontoriū Apollo Libystinus exi-
 mia religione celebratur. Nam cum Libyci inuasuri Sici-
 liam, classē appulissent ad id promontoriū, Apollo qui
 ibi colitur inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste,
 et penē cunctis subita morte interceptis, Libystinus co-
 gnominatus est. Nostris quoq; cōtinetur annalibus, simi-
 lis eiusdē dei præsentie maiestas. Nā cū ludi primo Ro-
 mæ

mæ Apollini celebraretur, ex uaticinio Martij uatis, ca-
 mineq; Sibyllino, repētino hostis aduētū plebes ad ar-
 ma excitata, hosti occurrit, eoq; tempore nubes sagitta-
 rū in aduersos uisa ferri, et hostē fugauit, et uictores
 Romanos ad spectacula dei sospitalis reducit. Hinc intel-
 ligitur, prælij causa, non pestilentie (sicut quidā existi-
 mant) ludos institutos. Hæc est autē huius existimatiōis
 ratio, quod tūc sol super ipsum nostræ habitationis uer-
 ticem fulget. Nam cancer in æstiuo tropico est, in quo
 meante sole, radij temperatā nostram, nō eminus, sed su-
 perne demissi rectis fulgoribus lustrant. Vnde existima-
 tum est à nonnullis, ad propitiandū tunc maxime deum
 caloris, Apollinaribus litari. Sed inuenio in literis, hos
 ludos uictoriæ, nō ualetudinis causa (ut quidā annalium
 scriptores memorāt) institutos. Bello enim Punico hi lu-
 di ex libris Sibyllinis primū sunt instituti, suadēte Cor-
 nelio Ruso decemuiro, qui propterea Sibylla cognomi-
 natus est, et postea corrupto nomine primus Sylla co-
 pit uocitari. Fertur autē in carminibus Martij uatis, cu-
 ius duo uolumina illata sunt in senatū, inuentum esse ita
 scriptū: Hostē Romani si ex agro pellere uultis, Vomi-
 canq; quæ gentiū uenit longe, Apollini censeo uonēdos
 ludos, qui quotannis cōmuniter Apollini fiāt. His ludis
 faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebiq; dabit
 summū. Decemuiro Græco ritu hostijs sacra faciāt. Hoc
 si recte facietis, gaudebit is semp, fietq; res p. melior. Nā
 is diuus extinguet perduellos uestros. Qui uestros cam-
 pos pascūt placide. Ex hoc carmine cū procurādī gra-
 tia dies unus rebus diuinis impensus esset, postea sena-
 tus

Obiter de ludis
Apollinaribus.

sylla.

tusconsultum factū, uti decēviri (quo magis instrueretur de ludis Apollini agēdis, reque diuina recte faciēda) libros Sibyllinos adiret, in quibus cū eadē reperta nuntiatum esset, cēsurū patres Apollini ludos nouēdos faciēdosque: inque eā rē duodecim milia aris prætore, et duas hostias maiores dari, decemque uiris præceptū est, ut Græco ritu hisce hostijs sacrū facerent, Apollini boue aurato et capris duabus albis auratis: Latone, boue femina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc

Loxias. præcipue traditur origo ludorū Apollinariū. Nūc ex alijs quoque huius dei nominibus eūdē esse Apollinē et solē pbemus. Loxias cognominatur, uti ait Enopides, ὅτι ἐκπερεύει τὸν λοξὸν κύκλον ἅπ' δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινεῖ μὲν, id est, quod obliquum circum ab occasu ad orientē pergit. Aut ut Cleanthes scribit, ἐπεὶ δ' ἡ καθ' ἡλικας κινεῖται, λοξὰ δ' εἰσι τὸ αὐτὸ: uel quod flexuosum pergit iter, ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵσ' ἐφ' ἡμᾶς βορρᾶς οὐσᾶς νότον ὤρει: uel quod trāsuer-

Delius. sos in nos à meridie immittit radios, cū simus ad ipsū
Phœbus. septentrionales. Delius cognominatur ὅτι τ' ἡλίου φανερὰ πάντα πῆρ' ἔσ' φωτι, quod illuminādo oīa clara demōstret. Φοῖβος appellatur (ut ait Cornificius) ὅτι τ' φοῖτ' ἄρ' βίᾳ, quod ui fertur. Plerique autē à specie

Phanes. et nitore Phœbii, id est καθαρὸν λαμπρὸν dictū putant. Item Phæcta appellant ὅτι τὸ φαίνεσθαι, ἐπεὶ δ' ἡ φάινεθ' νέος, quia sol quotidie renouat sese. Vnde Vergilius: Mane nouum. Camericienses qui sacra soli incolebant insulam, ἀεργωντὴν Apollini immolant, ἔσ' τὸν αὐτὸν ἢ αἰ γίνεσθαι γενᾶν, id est, quod semper exoriens gignitur, quodque ipse generat uniuersa, seminans

do, fouendo, producendo, alendo, augendoque. Apollinis Lycij plures accipimus cognominis causas. Antipater Lycius. Stoicus Lycium Apollinem nuncupatū scribit, ὅτι τὸ λυκαῖνέσθαι πάντα φωτίζοντ' ἡλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatū notat, quod ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorē eripit radijs. Prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus, λυκῆν appellauerūt, ὅτι τ' λύκος, id est tēporis: hodieque lycophos cognomināt. De quo tēpore ita poëta scribit: ἡμῶν δ' οὐτ' ὄξωω ἡώε, ἔτι δ' ἀμφιλήκη νῆε.

Iliados 7.

Idem Homerus:

Εὐχέο δ' ἀπὸ λυγνὶ λυκιγενεῖ κλυτὸ τέξω.

Iliados 4.

Quod significat τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est quæ generat exortu suo lucē. Radorū enim splendor propinquāntem solem longe lateque præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarū, parit lucem. Neque minus Romani ut plerique alia ex Græco, ita lucem uidentur à Lyce figurasse. Annū quoque uetustissimi Græcorū λυκάεαντα appellant τὸν ὅτι τὸ λύκος, id est sole, βαυόμηνον τὸ μετρούμηνον, λύκον autē solē uocari, etiā Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est, quæ pari religione Apollinem, itemque lupū, hoc est λύκον colit, in utroque solem uenerans, quod hoc animal rapit et consumit omnia, in modū solis, ac plurimū oculorū acie cernēs, tenebras noctis euincit. Ipsos quoque λύκας ὅτι τ' λύκος .i. à luce prima, appellatos quidā putāt, quia hæ feræ maxime id tēpus aptū rapiēdo pecori obseruāt, quod ante lucanū post nocturnā famē ad pastū stabulis expellitur. Et Apollinem πατρῴου cognominauerunt, non Patrous propria

propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut autorē
progenerādarū omniū rerū, quod sol humoribus exie-
catis, pgenerādis oībus praeuit causam ut ait Orpheus:
πατρὸς ἔχοντα νόον ἔπιφρονά βελήμ. Vnde nos

Nomius. Nomioi ἀπόλλωνα cognominauerūt, nō ex
officio pastoralī, ut fabula per quā fingitur Admeti re-
gis pecora pauisse, sed quia sol pascit omnia quae terra
progenerat. Vnde nō unius generis, sed omniū pecorū

Iliados. 2.1. σὺ δ' ἐλὶπρὸς αἰλίκας βῆς βυκολέεισκέ. Atq; idem
apud eundē poetam, equarū pastor significatur, ut ait:

Iliados. 2. τὰς ἐν πιερὶῃ βῆς ἀργυροτόξῃ ἀπόλλω
ἄμφω θηλείας, φέρον ἄρκον φορεούσας,
Præterea edes ut omniū pastorū sunt apud Camirēses

ἐπιμηλίδας, apud Naxios πικυνίς. Itemq; deus ἀγρο-
κόμης colitur, et apud Lesbios ναπαῖος. Et multa sunt

Eleleus. cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officiū
tendentia. Quapropter uniuerſi pecoris antistes et uere
pastor agnoscitur. Apollo ἐλελεὺς appellatur ἀπὸ τῆς
ἐλίουσεως περὶ τῆς γῆς, quod æterno circa terrā meatu

uelui uolui uidetur, ut ait Euripides, ἥλιε θεοῖς ἴπποισ-

* φλόγα. σιμ ἐλίσσωμ * δένον * πᾶσι πυρὸς, uel ut ait Empe-

* ηρῶμ. docles, οὐνεκα ἐλιδεῖς μέγαμ οὐρανὸν ἄμφιπελεύει,

* συνελύθειν. ὑπαλλάττον, ἀπὸ τῆς συνελύσεως ἔσυνθετο ἱδμ

Chrysocomos. τὸν ἀνδρῶπρος, ὅταν ἀνέτῃλε, q. exorians homines

cōducit in cœtū. Apollo Chrysocomos cognominatur à

fulgore radorū, quos uocat comas aureas solis. Vnde

* ἀκρὸς κόμης, et ἀκρὸς κόμης, quod nunquā radij possunt à fronte

lucis

lucis auelli. Item Argyrotoxus, qd' enascēs per summū Argyrotoxus,
orbis ambitū, uelut arcus quidā figuratur alba et argē-
tea specie, ex quo arcu radij in modū emicāt sagittarū.

Smyntheus cognominatur, ὅτι ζέωμ δέ, q. feruēs cur-
rit, * καρνέος, ὅτι καομένον ὀρεῖται νεῖον, uel quod * καρνέος.

cū omnia ardentia cōsumantur, hic suo calore candens **Carneus**.

semper nouus cōstat. Item ἀπόλλωμ σκιάδιος, ὅτι Sciallius.

τὰς κινήσεις ἀπολας πικρῆς, semp nobis ab austro cur-
rens θυμβραῖος, ὅτι τοὺς ὀμβροὺς βεῖς, quod est deus **Philesius**.

imbricator. ἀπόλλωμ φιλήσιος, quod lumē eius exo-

riens amabile, amicissima ueneratione oculorū cōsaluta-

mus. ἀπόλλωμ πυθῖος, οὐχὶ ἀπὸ τῆς πυθῖδος, id est nō **Pythius**.

à consultatione occultorū dictus à physicis existimatur,

sed ἀπὸ τῆς πυθῖδος, id est οὐραίου, quod nunq sine ui calo-

ris efficitur. Hinc ergo πυθῖος dictum existimant, licet

hoc nomē ex nece draconis inditū deo Græci fabulētur.

Quæ tamen fabula nō abhorret ab intellectu naturalis

arcani, quod apparebit, si percurratur ordo, qui de A-

polline nascente narratur, sicut paulo superius enarra-

turū me esse promisi. Latonæ Apollinē Dianamq; pari-

turæ Iuno dicitur obstetisse. Sed ubi quandoq; partus

effusus est, draconē ferūt qui τὸν πυθῖος uocitabatur, deorū

cuius inuasisse, Apollinemq; in prima infantia sagittis

beluam cōfecisse. Quod ita intelligendū naturalis ratio

demonstrat. Namq; post chaos, ubi primū cœpit cōfusa

deformitas in rerū formas et elemēta niteſcere, terræq;

adhuc humida subſtātia in molli atq; instabili sede nūta-

ret, cōualeſcēte paulatim æthereo calore, atq; inde semī-

nibus in eā igneis defluētibus, hæc sidra edita esse cre-

duntur

duntur, & solem maxima caloris ui in superna raptum:
Lunam uero humidior et uelut foemineo sexu, naturali
quodā pressam tepore inferiora tenuisse, tanq̄ ille magis
substātia patris cōstet, hęc matris. Siquidē Latonā phy-
fici uolunt terrā uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numi
na quę diximus ederentur: hoc est aer, qui tūc humidus
adhuc grauisq; obstabat ætheri, ne fulgor luminū per
humoris aerij dēstatē, tanq̄ ex cuiusdā partus progres-
sione fulgeret. Sed diuinę prouidentię uicit instātia, quę
creditur iuuisse partū. Ideo in insula Delo ad cōfirmamē-
dam fidē fabulę, ædes prouidentię, quam ναῦ πρὸς νόον
appellant, apta religione celebratur. Propterea in insula
dicūtur nati, quod ex mari nobis oriri uidētur. Hęc insu-
la ideo Delos uocatur, q̄a ortus & quasi partus luminū
oīa facit δ' ἄλᾳ. i. aperta clarescere. Hęc est autē de nece
draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater stoicus. Nā
terrę adhuc humidę exhalatio, meādo in supna uolubi-
li impetu, atq; inde sese postq̄ calefacta est, instar serps-
tis mortiferi in inferiora reuoluēdo, corrūpebat oīa ui-
puredinis, quę nō nisi ex calore et humore generatur,
ipsumq; solē dēstatē caliginis obtegēdo nebula, uideba-
tur quodāmodo lumen eius eximere. Sed diuino feruore
radiatorū tādē uelut sagittis incidētibz extenuata, excica-
ta, cnecta interēpti draconis ab Apolline fabulā fecit. Est
& alia ratio draconis perēpti. Nā solis meatus licet ab
ecliptica linea nūq̄ recedat, sursum tamē ac deorsum uē-
torū uices certa deflexione uariādo, iter suū uelut flexū
draconis inuoluit. Vnde Euripides: Πυριγενὴς δ' ἀράκων
ἑλὸν ἠγέρει τὰς περὶ αὐτὸς οὐρανὸς ζεύγλην, ἀρμα-
νι.

νῆξ ὅπως τὸ πολυκρότον ὄχημα. Sub hac ergo ap-
pellatione cœlestis itineris sol, cū cōfecisset suū cursum,
draconem cōfecisse dicebatur. Inde fabula exorta est de
serpentis nece. Sagittarū autē nomine nō nisi radiorum
iactus ostēditur, qui tūc lōgissimū intelligūtur, quo tēpo-
re altissimus sol diebus lōgissimis solstitio æstiuo cōficit
annuū cursum, unde ἐκαστόν ἐκαστόν, dictus ἑκαπτολόγος, ē
lōgissimo altissimoq; radios in terrā usq; demittens. De
Pythij cognomine sufficere ista potuissent, ni hoc quoq;
ratio eiusdem appellationis ingereret. Cum enim sol in
signo cancri æstiuū solstitium facit, in quo est longissimi
diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutio-
nem dierū, Pythius eo tēpore appellatur, ὡς πύματον
θεῶν, δ' ἐς πλεονάζον δ' ὀλιγόν τ' ἔχει. Idē ei nomen
cōuenit, & cū capricornū rursus ingrediēs, ultimū bre-
uissimi diei cursum intelligitur peregisse: et ideo i alter-
utro signorū, peracto annuo spatio draconē Apollo, id
est flexuosum iter suū cōfecisse memoratur. Hanc opi-
nionem Cornificius in Etymis retulit. Ideo autē his duo-
bus signis, quę portę solis uocātur, cācro & capricor-
no hęc nomina cōtigerūt, quod cācer animal retro atq;
oblique cedit. Eadēq; ratiōe sol in eo signo obliquū (ut
solis) incipit agere retrogressum. Caprę uero cōsuetudo
hęc in pastu uidetur, ut semper altū pascendo petat. Sed
& sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. Α-
πολλων δ' ἰδὺ μοῦρον uocat, quod geminā specię sui nu Didymæus.
minis præfert ipse, illuminādo formādoq; lunā. Etenī ex
uno fonte lucis, gemino sidere spatia diei & noctis illu-
strat. Vñ & Romani sub noīe et specie anni, Didymei
Apollinis

Delphius.

Apollinis appellatione ueneratur. Ἀπόλλωνα δ' ἑλφορ
uocat, quod quæ obscura sunt, claritudine lucis ostēdit,
ἀπὸ δ' ἡλίου ἀφανῆ, aut (ut Numenio placet) quasi unū
et solū. Ait enim prisca Græcorū lingua ἑλφορ unū
uocitari: unde et frater, inquit, ἑλφορ dicitur, quasi iā
nō unus. Hieropolitani præterea q sunt gētes Assyrio-
rum, oēs solis effectus atq; uirtutes ad unius simulacri
barbari specię redigūt, eūdemq; Apollinē appellāt. Huius
facies prolixa in acutū barba figurata est, eminente
super caput calathō. Simulacrum thorace munitum est.
Dextera erectā tenet hastā, superstite uictoriæ paruo
signo. Sinistra floris porrigit specię, summisq; ab hume-
ris gorgoneū uelamentū redimitū anguibus tegit scapu-
las. Aquile propter exprimiūt instar uolatus. Ante pedes
imago fœminea est, cuius dextera lenaq; sunt signa fœ-
minarum. Ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in
terrā supne iaci, barba demissa signat. Calathus aureus
surgens in altū, monstrat ætheris summū, unde solis ere-
ditur esse substātia. Hastæ atq; lorice argumēto imago
adiungitur Martis, quæ eundē ac solē esse procedēs ser-
mo patefaciet. Victoria testatur cūcta summitti huius si-
deris potestati. Floris species florem rerū protestatur,
quas hic deus infeminat, progenerat, nutrit, fouet, matura-
ratq; species fœminea terræ imago est, quā sol de super
illustrat. Signa duo æquē fœminea, qbus ambitur, hylen
naturamq; significāt cōfamulātes. Et draconis effigies
flexuosum iter sideris mōstrat. Aquile propter altissimā
uelocitatē uolatus, altitudinē solis ostendūt. Addita est
gorgonea uestis, quod Minerva quam huius præsidem
accipi

accipimus, solis uirtus sit. Sicut et Porphyrius testatur
Minervam esse uirtutem solis, quæ humanis mentibus pru-
dentiā subministrat. Nam ideo hæc dea Iouis capite pro-
gnata memoratur, id est de summa ætheris parte edita,
unde origo solis est.

Liberum quoq; patrem, eum ipsum esse deum quem
solem.

CAP. XVIII.

Hæc quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Li-
bero dicta existimari. Nam Aristoteles, qui theolos
gumena scripsit, Apollinem et Liberū patrem, unū eun-
demq; deum esse, cum multis alijs argumentis asseuerat,
tum etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Li-
bero consecratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc
adyto uaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud Cla-
rium aqua pota, effantur oracula. Apud Lacedæmonios
etiam in sacris quæ Apollini celebrant, Hyacinthia uocan-
tes, hedera coronantur Bacchico ritu. Item Bœotij Parna-
sum montem Apollini consecratū esse memorantes, simul
tamen in eodem et oraculum Delphicum, et speluncas
Bacchicas uni deo consecratas colunt. Vnde et Apollini
et Libero patri in eodem monte res diuina celebratur.
Quod cum et Varro et Granius Flaccus affirmant, etiā
Euripides his docet: Διόνυσος δὲ Διγενεὶς καὶ νεφέων δ' οὐ-
ρανὸς κάβατος, καὶ Πανάσιος παρὰ νῆας καταπύδ' ἄ-
χρεον. In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis an-
nis aguntur, ubi et satyrorū (ut affirmant) frequens cer-
nitur coetus, et plerunque uoces propriæ exaudiuntur.
Itemq; cymbalorū crepius ad aures hominum sæpe per-
ueniunt. Et ne quis opinetur diuersis dijs Parnasum mon-
tem di

tem dicatum, idem Euripides in Licinio Apollinem Liberumq; unum eundemq; deum esse significans, scribit: *δέωτα Φιλοδάφνε, Βάκχε, πατέρα, απολλορ, εύλυγε.* Ad eandē sententiā Aeschylus, *ὦ κισεύς απολλορ, ὦ Βάκχε, ὦ μάντις.* Sed licet illo prius asserto, eundem esse Apollinē ac solem, edoctoq; postea ipsum esse Liberū patrem, qui Apollo est, nulla ex his dubitatio sit, solem ac Liberum patrē eiusdem numinis habendū, absolute tamen hoc argumētis liq̃dioribus adstructur. In sacris enim hac religiosi arcani observatio tenetur, ut cum sol in sup̃ero, id est in diurno, hemispherio est, Apollo uocitur: cum in infero, id est nocturno, Dionysius, qui est liber pater, habetur. Item Liberi patris simulacra partim puerili etate, partim *iuuēili. partim *iuuenis fingunt. Præterea barbata specie, simili quoq; uti Græci eius quem Baccha pæan, item quem Briseia appellant: & ut in Campania Neapolitani celebrant Ebona cognominantes. Hæ autem etatum diuersitates ad solem referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio, qualē Aegyptij proferunt ex adyto die certa, quod tunc breuissimo die ueluti paruus & infans uideatur. Exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio uernali similiter atque adolescentis adipiscitur uires, figurāq; iuuenis ornatur. Postea eius ætas statuitur plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi solem atque Liberum accipimus, quem Sebadium nuncupantes magnifica religione celebrant, ut Alexāder scribit, etq; deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius

da, cuius mediū inter patet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciem, summoq; tecto lumen admittitur, ut appareat solem cuncta uertice summo lustrare lucis immisso, & quia oriente eo uniuersa patefiant. Orpheus quoq; solem uolens intelligi, ait inter cætera: *τῆκωρ αὐδέρα δέτορ, ἀκίνητορ πριρ εὐντορ*
ἐξανεφανε δέτορ ὥραρ κάλλισορ ἰδέσθ
ὅρ ἢ νῦρ καλέσσι φάντα τε Ἐδίουσορ
Εὐβελῆα τ' ἀνακτα, καὶ ἀντάντω ἀξιδιλορ
ἂ μὴδ' ἄλλοι καλέσσιρ ἐπιχρονίωρ ἀνθρώπων.
Πρωτὸ δ' ἐς φάος ἦλθε, δίουσορ δ' ἐκλήθη.
Οὐνεκα δινέτη κατ' ἀπειρονα μακρόρ ὅλυμπορ.
Αλλὰ χεῖρς ὄνομ', ἔχε προσωρυμίας ἑκασορ
Πωτοδ' ἀπ' αὐτῆς καὶ τοῦ, ἀμειβομένοιο χρονοιο.
 Phæneta dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτός id est à lumine atq; illuminatione, quia cunctis uisitur cuncta conspiciens: Dionysius (ut ipse uates ait, ἀπὸ τοῦ δύνασθ' Ἐωριφέσθ), id est quod circumferatur in ambitum. Vnde Cleanthes ita cognominatū scribit, ἀπὸ τῆς διαύσου, quia quotidiano impetu ab oriente ad occasum diē noctemq; facit: do, cœli cōficit cursum. Physici δίουσορ δ' ἰός νορ, quia solē mundi mentē esse dixerūt. Mūdos autē uocatur cœlū quod appellāt Iouem. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait: *ἐκ δ' ἰός ἀρχώμεθα.* Liber à Romanis appellatur, quod liber & uagus est, ut ait Næuius: Hæc qua sol uagus igneas habenas immittit propius iungitq; terræ. Iidē uerfus Orphei εὐβελῆα uocantes, boni consilij hunc deum præstitum monstrant. Nam si conceptu mentis consilia nascuntur, mundi autem mentem solem opinantur autores à quo in

quo in homines manat intelligendi principii, merito boni consilij solem antistitem crediderunt. Solem liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc uersu:

Ἥλιος δὲ δι' ἰόνυσον ἐπὶ κλισίῃ καλῆσσι. Et is quidē uersus absoluitur, ille uero eiusdē uatis operosior: Εἰς Ζεὺς, εἰς Ἄδης, εἰς Ἥλιος, εἰς δι' ἰόνυσον.

Huius uersus autoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij, in quo aliud quoq; nomē soli adijcitur, qui in eisdē sacris uersibus inter cetera uocatur ὕαω. Nam cōsultus Apollo Clarius, quis deorū habēdus sit qui uocatur ὕαω, ita effatus est ὁ ἑρμῆς. Huius oraculi uim numinis, nominisq; interpretationē, qua Liber, pater: et sol, ὕαω significatur, executus est Cornelius Labeo, in libro cuius titulus est de oraculo Apollinis Clarij. Itē Orpheus Liberū atq; solem unum esse deum eundemq; demonstrans, de ornatu uestituq; eius in sacris liberalibus ita scribit, εὐτὰ τε πάντα. Hinc et Vergilius scribens Liberum patrem solem esse, et Cererem lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ et maturandis frugibus, uel nocturno temperamento uel diurno calore moderantur,

—Vestro (ait) si munere tellus

Chaoniā pingui glandem mutauit arista.

Solem uero terrene esse fecunditatis autorem, idem poëta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Sepe etiam steriles incendere profuit agros et reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium, quid adscribendum est æthereo solis calori?

Ne Martis quidem aut Mercurij aliud esse nūmen quam solem.

C A P. XIX.

Quæ

Quæ de Libero patre dicta sunt, hæc Martem eundem ac solem esse demonstrant, siquidē pleriq; Liberum cum Marte cōiungunt unum deum esse monstrantes. Vnde Bacchus ἐνὸς ἑοῦς cognominatur, quod est inter propria Martis nomina. Colitur etiā apud Lacedæmonios simulacrū Liberi patris hasta insigne, nō thyrsos. Sed cū thyrsus tenet, quid aliud quā latēs telum geritur, cuius mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit, uinculo quodā patiētiæ obligandos impetus belli. Habet enim hedera uinciēdi obligandiq; naturā. Necnon et calor uini, cuius Liber pater autor est, sæpe homines ad furorē bellicum usq; propellit. Igitur propter cognatum utriusq; effectus calorē, Martē ac Liberū unum eundemq; deum esse uoluerunt. Certe Romani utrunq; patris appellatione uenerantur, alterū Liberum patrem, alterum Marspitrem id est Martem partem cognominantes. Hinc etiam Liber pater, bellorū potens probatur, quod eum primum ediderunt autorē triumphī. Cum igitur Liber pater idem ac sol sit, Mars uero idem ac Liber pater, Martem solem esse quis dubitet? Acitani etiam Hispana gens, simulacrū Martis radijs ornatū maxima religione celebrant, Necyn uocantes. Et certe ratio naturalis exigit, ut dii caloris celestis parentes magis nominibus quā re substantiaq; diuersi sint. Feruorē autem quo animus excandesceat excitaturq; aliās ad iram, aliās ad uirtutes, nonnunquā ad tēporalis furoris excessum, per quas res etiā bella nascuntur, Martem cognominauerunt. Cuius uim poëta exprimendo, et similitudini ignis applicando, ait:

Μαίνεται δ' ὧς ὅτ' ἄρης ἐγγέσσωστος ἢ ὀλοοῖται ὡς.

Iliados. 15.

§ 3

In sum

Mercurium
esse solem.

Odyssæ. 7.

In summa pronuntiandum est, effectū solis, de quo feruor animorū, de quo calor sanguinis excitatur, Martē uocari. Vt uero Mercurius sol probetur, superius edocta suffragia sunt. Eundem enim esse Apollinem atq; Mercuriū uel hinc apparet, quod apud multas gentes stella Mercurij ad Apollinis nomē refertur: & quod Apollo musis præsidet, Mercurius sermonē, quod est musarum munus, impartit. Præter hoc quoque Mercurium pro sole censerī, multa documēta sunt. Primum, quōd simulacra Mercurij pinnatis alis adornantur, quæ res monstrat solis uelocitatem. Nam quia mentis potentē Mercurium credimus, apellatumq; ita intelligimus ἀνὴρ ἰσχυρὸς καὶ ἄγχι, & sol mundi mens est, summa autem est uelocitas mentis, ut ait Homerius: ὡς εἰ τῆς πόρῃς ἡ νόησις, ideo pinnis Mercurius quasi ipse natura solis ornatur. Hoc argumentū lucidius Aegyptij absoluunt, ipsius solis simulacra pinnata fingentes, quibus color apud illos nō unus est. Alterū enim cærulea specie, alterū clara fingunt. Ex his clarū superiū, & cæruleum inferiū uocāt, inferi autem nomen soli datur, cum inferiore hemisphærio, id est hyemalibus signis cursum suum peragit: superi, cum partem zodiaci ambit æstiuam. Eadem circa Mercuriū sub alia fabula fictio est, cum inter superos & inferos deos administer ac nuntius existimatur. Argiphontes præterea cognominatur, non quod Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorū luminibus ornatū, custodisse Iunonis imperio Inachi filiam, cuius deæ pellicem, conuersam in bouis formā: sed sub huiusmodi fabula Argus est cœlum stellarū luce distinctū, quibus inesse quædam species cœle

cœlestium uidetur oculorū. Cœlum autem Argum uocari placuit à cādore & uelocitate ἄγχι τὸ ἀγρόν τὰ χυ. Et uidetur terra desuper obseruari quā Aegyptij hieroglyphicis literis cū significare uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo ambitus cœli stellarum luminibus ornatus, tunc existimatur enecius à Mercurio, cum sol diurno tempore obseruādo sidera ueluti enecat, uel luminis sui cōspēctum eorū auferendo mortalibus. Pleraq; etiā simulacra Mercurij quadrato statu figurātur solo capite insignita, & uirilibus erectis. Quæ figura significat solem mundi esse caput, & rerum satorē: omnemq; uim eius non in quodam diuisorū ministerio membrorū, sed in sola mente consistere, cuius sedes in capite est. Quatuor latera eadē ratione finguntur, quæ & tetrachordū Mercurio creditur attributū. Quippe significat hic numerus, uel totidē plagas mundi, uel quatuor uices temporū, quibus annus includitur: uel quōd duobus æquinoctijs, duobusq; solstijis, zodiaci ratio distincta est, ut lyra Apollinis chordarum septem, tot cœlestium sphaerarum motus præstat intelligi, quibus solem moderatorē natura cōstituit. In Mercurio solem coli, etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in specie draconū maris & scemina coniunctorū figurauerūt Mercurio cōsecrandū. Hi dracones parte media uolūminis sui inuicem in nodum quem uocāt Hercules, obligātur: primæq; partes eorum reflexæ in circulum, pressis osculis ambitum circuli iungunt. Et postmodum caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornanturq; alijs ex eadem capuli parte nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoq; hominum, quæ genesis appellatur, Aegyptij proten

protendūt, deos praestites homini nascenti quatuor adesse memorantes, δ' αἶμονα, τὴν χημ, ἔσωτα, ἀνὰ γυναικῶν : & duos priores solem ac lunā intelligi uolunt, quod sol auctor spiritus caloris ac luminis humanae uitae genitor & custos est, & ideo nascentis daemon, id est deus, creditur. Luna τὴν χημ, quia corporum praesul est, quae fortuitorum uarietate iactantur. Amor osculo significatur. Necessitas nodo. Cur pinnae adijciantur, iam superius absolutum est. Ad huiusmodi argumenta draconum praecipue uolumen lectum est, propter iter utriusque sideris flexuosum.

Quin Aesculapium quoque & Herculem, & cum Iside ipsum etiam Serapim, alios quam solem deos non esse. C A P. XX.

Aesculapium
esse solem.

Hinc est quod simulacris & Aesculapij, Salutis, draco subiungitur, quod hi ad solis naturam lunaeque referuntur. Et est Aesculapius uis salubris de substantia solis, subueniens animis corporibusque mortaliū. Salus autem naturae lunaris effectus est, quo animantium corpora iuuantur à saluifero firmata temperamēto. Ideo ergo simulacris eorum iunguntur figurae draconū, quia praestant ut humana corpora uelut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum reuirescant uigorem, ut reuirescūt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum solem species draconis refertur, quia sol semper uelut à quadam imae depressionis senecta, in altitudinē suam ut in robur reuertitur iuuentutis. Esse autē draconē inter praecipua solis argumenta, etiā nominis fictione monstratur, quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δ' ἔγκειν, id est uidere. Nam ferunt hunc serpentē acie acutissima & peruigili naturā huius sideris imitari. atque ideo aedi, adytorum, oraculorum, thesau-

thesaurorum custodiam draconibus assignari. Aesculapium uero eundem esse atque Apollinem, non solum hinc probatur, quod ex illo natus creditur, sed quod ei & ius diuinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris quibus titulus est τῆς θεῶν scribit quod Aesculapius diuinationibus & augurijs praesit. Nec mirum, si quidem medicinae atque diuinationis consociatae sunt disciplinae. Nam medicus uel commoda uel incommoda in corpore futura praenoscit. Sic ut ait Hippocrates, oportet medicum dicere de aegroτο τὰ τ' εὐττα, τὰ τ' ἐσώματα, καὶ πᾶσι τ' εὐττα. i. quae sint, quae fuerint, quae mox uentura sequentur. Quod congruit diuinationibus, quae sciunt τὰ τ' εὐττα, τὰ τ' ἐσώματα, καὶ πᾶσι τ' εὐττα.

Sed nec Hercules à substantia solis alienus est. Quippe Hercules ea est solis potestas, quae humano generi uirtutem ad similitudinem praestat deorum. Nec existimes Alcmena apud Thebas Boeotias natum solum, uel primum Herculem nuncupatum: imò post multos, atque postremus ille hac appellatione dignatus est, honoratusque hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomen dei uirtutē regentis. Caterum deus Hercules religiose quidē & apud Tyron colitur, uerū sacratissima & augustissima Aegyptij cū religione uenerantur: ultraque memoriam quae apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & Gigantes interemisse, cū pro coelo pugnasset, quasi uirtus deorum. Gigantes autē quid aliud fuisse credendum est, quam hominum quandā impiam gentē, deos negantē, & ideo existimatā deos pellere de coelesti sede uoluisse: Harum pedes in draconum uolumina desinebāt, quod significat, nihil eorum rectū, nihil superū cogitasse, totius uitae eorum gressu

atq; processu in inferna mergente. Ab hac gēte sol potestas debitas in pestiferi caloris exegit. Et reuera Hercule solem esse uel ex noie claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est aëris, cleos? quæ porro alia aëris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu, profunditate, spiritus occultitur tenebrarū? Præterea sacrorū administratio: nes apud Aegyptios multiplici actu multiplicē dei assēdunt potestate, significantes Hercule hunc esse τὸν ὡς ὁ δ' ἰὰ πόντον ἱλίου. Ex re quoq; alibi terrarū gesta: argumētū nō uile colligitur. Nā Theron rex Hispaniæ citioris, cum ad expugnandum Herculis tēplum ageretur furore, instructo exercitu nauium, Gaditani ex aduerso uenerūt prouecti nauibus longis: cōmissioq; prælio, adhuc æquo Marte consistente pugna, subito in flammam uerse sunt regie naues, simulq; improviso igne cor reptæ conflagrauerunt. Paucissimi qui super fuerant hostium capti, indicauerunt apparuisse sibi leones prioris Gaditanæ clasīs superstantes, ac subito suas naues immisis radijs, quales in solis capite pinguntur, exustas.

Serapin quoque
& Iliada non distinguunt a sole.

Eidem Aegypto adiacens ciuitas, quæ conditorē Alexandrum Macedonē gloriatur, Serapin atq; Isim cultu penē attonitæ uenerationis obseruat: omnem tamen illam uenerationem, soli se sub illius nomine testatur impendere, uel dum calathum capiti eius infigunt, uel dum simulacro signum tricupitis animantis adiungunt, quod expri mit medio eodemq; maximo capite leonis effigiem. Dexterā parte caput canis exoritur māsucta specie blandientis. Pars uero leua ceruicis, rapacis lupi capite finitur, easq; formas animalium draco connectit uolumine suo, capite redeunte ad dexterā qua conspicitur monstrum. Ergo leonis

leonis capite monstratur præsens tempus, quia conditio eius inter præteritum futurumq; actu præsentis ualida feruensq; est. Sed præteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur & aufertur. Item canis blandientis effigies futuri temporis designat euentum, de quo nobis spes licet incerta blanditur. Tempora autem cui nisi proprio famularentur auctori? Cuius uertex insignitus calatho, & altitudinem sideris monstrat, & potentiam capacitatis ostendit: quia in eum omnia terræ redeunt, dum immisso calore rapiuntur. Accipe nūc quod de sole uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Aegyptij decem maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege, quis deorū haberetur, his uersibus sollicitam religionem regis instruxit:

Εἰ μὴ θεὸς τοῖος δὲ μαθεῖν, οἷον ἢ ἀγὼ εἶπω.
Οὐρανὸν καὶ κόσμον, κεφαλὴν δ' ἄσπερ ἡ δαίσασσα.
Γαῖα δὲ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὐκ ἔστιν αὐδῆσι κῆρυ.
Οὐ μὰ τὴν Πηλεΐδην, λαμπρὸν φάος κελίοιο.

Ex his apparet Serapis & solis unam esse & indiuiduā naturam. Isis cuncta religione celebratur, quæ est uel terra, uel natura rerum subiacens soli. Hinc est quod continuatis uberibus, corpus deæ omne densetur, quia uel terræ uel rerum naturæ altu nutritur uniuersitas.

Adonin, Attrinen, Osirim, & Horum, aliud non esse quam solem, Præterea & duodecim signa zodiaci ad naturam solis referri.

CAP. XXI.

Adonin quoq; solē esse non dubitatur, inspecta religione Assyriorū, apud quos Veneris Architis & Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quam nunc Phœnices tenent. Nam phisici terræ superius hemisphærium, cuius partem incolimus, Veneris appellatione colue

Ne Adonin quādem altum esse quam solem.

coluerunt. Inferius uero hemisphaerum terrae, Proserpinam uocauerunt. Ergo apud Assyrios siue Phoenicas lux gens inducitur dea, quod sol annuo gressu per XII signorum ordinem pergens, partem quoque hemisphaerij inferioris ingreditur, quia de duodecim signis zodiaci, sex superiora, sex inferiora censentur. Et cum est in inferioribus, et ideo dies breuiiores facit, lux gere creditur dea, tanquam sole raptu mortis temporalis amisso, et à Proserpina retento, quam numen terrae inferioris circuli et Antipodum diximus. Rursumque Adonin reditum Veneri credi uolunt, cum sol cuectis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphaerium cum incremento luminis et dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hyemis imaginem in hoc animali fingentes: quod aper hispidus et asper, gaudet locis humidis et lutosus pruinaque cōtectis, proprioque hyemali fructu pascitur glande. Ergo hyems ueluti uulnus est solis, quae et lucē eius nobis minuit et calorem, quod utrumque animantibus accidit morte. Simulacrum huius deae in monte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi, facie manu leua intra amictum sustinens, lachryma uisione conspicientium manare creditur. Quae imago praeterquam quod lugentis est (ut diximus) deae, terrae quoque hyemalis est, quo tempore obnupta nubibus, sole uiduata stupet, fontesque ueluti terrae oculi uberius manant, agrique iterum suo cultu uidui, moesta faciem sui monstrant. Sed cum sol emergerit ab inferioribus partibus terrae, uernalisque aequinoctij transgreditur fines augendo diem: tunc et Venus lata, et pulchra uirent arua segetibus, prata herbis, arbores folijs. Ideo maiores nostri Aprilem mensem Veneri dicauerunt.

Similiter

Similiter Phryges fabulis et sacrorum administratio-
nibus immutatis, circa matrem deum et Attinen eadem in-
telligi praestant. Quis enim ambigat matrem deum terram ^{Attinen aliud non esse quam solem.}
haberi? Haec dea leonibus uebitur, ualidis impetu atque feruore animalibus, quae natura coeli est, cuius ambitu aer continetur, qui uehit terram. Solem uero sub nomine Attinis ornat et fistula et uirga. Fistula ordinem spiritus inaequalis ostendit: quia uenti in quibus nulla aequalitas est, propriam sumunt de sole substantiam. Virga, solis potestatem asserit, qui cuncta moderatur. Praecipuam autem solis in his ceremonijs uerti rationem, hinc etiam potest intelligi: quod ritu eorum καταβάσαι finita, simulationeque luctus peracta, celebratur letitiae exordium ad octauum Calēd. Aprilis, quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit.

Idem sub diuersis nominibus religionis effectus est apud Aegyptios, cum Isis Osirim luget nec in occulto est, neque aliud esse Osirim quam solem, nec Isim aliud esse quam terram, (ut diximus) naturam uerum. Eademque ratio quae circa Adonin et Attinen uertitur, in Aegypto quoque religione luctum et letitiam uicibus annuae administrationis alternat. Hinc Osirim Aegyptij, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrum: inque eo speciem oculi exprimunt, et hoc signo Osirim monstrant: significantes hunc deum solem esse, regali quoque potestate sublimem cuncta despicere, quia solem Iouis oculum appellat antiquitas.

Apud eosdem Apollo qui est sol, Horus uocatur. Ex quo ^{Horus idem deus qui sol.} et horae uigintiquatuor quibus dies noxque conficitur, nomina acceperunt. Et quatuor tempora quibus annuus orbis imple

impletur, hora uocatur. Idem Aegyptij uolentes ipsius solis nomine dicare simulacrū, figurauerunt raso capite, sed dextra parte crine remanente. Seruatus crinis docet solem naturae rerum nunquam esse in operto. Dempti autē capilli residente radice monstrant, hoc sidus etiam tempore quo non uisitur à nobis, rursus emergendi, uti capillos, habere substantiā. Eodem argumento significatur et tempus, quo angusta lux est, cum uelut ab asis incrementis, angustaq; manente extantia, ad minimū diei sol peruenit spatium, quod ueteres appellauerunt brumale solstitiū, brumam à breuitate dierum cognominantes, id est ἡμερῶν ἡμερῶν, ex quibus latebris uel angustiis rursus emergēs, ad aestiue hemisphaerium tanquam enascēs in augmenta porrigitur, et tunc ad regnū suum peruenisse iam creditur. Propterea ea Aegyptij animal in zodiaco cōsecrauerunt ea coeli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido effertur calore: leonemq; inibi signū domiciliū solis appellant, quia id animal uidetur ex natura solis substantiā deducere: primūq; impetu et calore praestat animalia, uti praestat sol sidera: ualidūq; est leo pectore et priore corporis parte, ac degenet at posterioribus membris, aequae solis uis prima parte diei ad meridiem increfcit, uel prima parte anni à uere in astatem: mox elanguescēs, deducitur uel ad occasum, qui diei, uel ad hyemem, quae anni pars uidetur esse inferior: idemq; oculis patētibus atq; igneis cernitur semper, ut sol patenti igneoq; oculo, terramq; cōspectu perpetuo atque insatigabili cernit. Nec solus leo, sed signa quoq; uniuersa zodiaci ad naturam solis iure referuntur. Et ut ab arietate incipiā, magna illi cōcordia est. Nā et is per sex menses hybernales sinistro incubat lateri, ab æquinoctio uer-

Signa zodiaci
ad naturam so-
lis referri.

no su

no super dextrū latus sicut et sol ab eodēq; tempore dextrū hemisphaerū, reliquo ambit sinistrū. Ideo et Animonem, quē deum solē occidentem Lybies existimāt, arietinis cornibus fingūt, quibus maxime id animal ualet, sicut radijs sol. Nā et apud Græcos αἰετὸς ἡγεῖται καὶ ὁ αἰετὸς appellatur. Taurum uero ad solē referri, multiplici ratione Aegyptius cultus ostēdit, uel quia apud Heliopolim taurum soli consecratū, quem Netiron cognomināt, maxime colūt: uel quia bos Apis in ciuitate Mēphi, solis instar excipitur: uel quia in oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo, consecratū soli colunt taurum Bacchum cognominantes, insignem miraculis cōuenientibus naturae solis. Nā et per singulas horas mutare colores affirmatur, et hirsutus setis dicitur in aduersum nascētibus contra naturam omnium animalium: unde habetur ueluti imago solis in aduersam mundi partem nitentis. Gemini autem qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud nisi solem unum eundemq; significant, modo descendente in ima mundi, modo in summam altitudinem resurgente? Cancer obliquo gressu, quid aliud nisi iter solis ostendit? qui uiam nunquam rectam, sed per illam semper meare sortitus est, obliquus qua se signorum uerteret ordo: maximeq; in illo signo, sol à cursu superno incipit obliquus inferiora iam petere. De leone iā supra dictum est. Virgo autē, quae manu aristā refert, quid aliud quam δὲ ὑμῶν, quae fructibus curuatur? et ideo iustitia creditur, quae sola facit nascentes fructus ad hominum usum peruenire. Scorpius totus, in quo libra est, naturam solis imitatur, qui hyeme torpescit, et transacta hac, aculeum rursus erigit ui sua, nullum natura damnum ex hyberno torpo

torpore perpeffa. Sagittarius qui oim zodiaci domicilliorū imus atq; poſtremus eſt, ideo ex homine in ſerā per membra poſteriora degenerat, quaſi poſtremis partibus ſuis à ſuperis in inferna detrufus. Sagittam tamen iacit, quod indicat tunc quoq; uniuerſorum conſtare uitam radio ſolis uel ab ima parte uenientis. Capricornus ab infernis partibus ad ſuperna ſolem reducens, capræ naturā uidetur imitari: quæ dū paſcitur, ab imis partibus ſemper prominentium ſcopulorum alta depoſcit. Aquarius nonne ipſam uim ſolis oſtendit? Vnde enim imber caderet in terras, niſi ſolis calor ad ſuperna traheret humorem? cuius reſuſcio pluuialis eſt copia. In ultimo ordine zodiaci piſces locati ſunt, quos conſecrauit ſoli non aliqua naturæ ſue imaginatio, ut cætera: ſed oſtentatio potentie ſideris, à quo uita non ſolum aëris terrenisq; animalibus datur, ſed illis quoque quorum conuerſatio aquis merſa uclut è cōſpectu ſolis exulat. Tanta eſt uis ſolis, ut abſtruſa quoq; penetrando uiuificet.

Quod Nemefis, Pan, Saturnus, aliud non ſint quam ſol.

CAP. XVII.

Nemefim eſſe ſolem.

Et Pana deum ſolem eſſe.

ET ut ad ſolis multiplicem poteſtatem reuertatur oratio, Nemefis quæ contra ſuperbiam colitur, quid aliud eſt quàm ſolis poteſtas? Cuius iſta natura eſt, ut fulgore obſcuret, & conſpectui auferat: quæq; ſunt in obſcuro illuminet, offeratq; conſpectui. Pan ipſe, quem uocat Inuum, ſub hoc habitu quo cernitur, ſolem ſe eſſe prudentioribus permittit intelligi. Hunc deum Arcades colunt, appellantes τοῦ τῆς ἄλγης κύριον: nō ſyluarum dominum, ſed uniuerſe ſubſtantie materialis dominatorem ſignificari uolentes. Cuius materie uis, uniuerſorum corporum, ſeu

ſeu illa diuina, ſiue terrena ſint, cōponit eſſentiā. Ergo Inui cornua, barbaq; proluxa demuſio, naturā lucis oſtendunt, qua ſol & ambitum cœli ſuperioris illuminat & inferiora colluſtrat. Vnde Homerus de eo ait:

Ὠγυγῆς ἱπὸ δὲ βαυατοῖσι φάος φέροι, ἡδὲ βγοτοῖσι. Iliados. II.

Quid fiſtula uel uirga ſignificent, ſuperius in habitu Attinis expreſſimus. Quod in capræ pedes deſinit, hæc argumenti ratio eſt, quia materia quæ in omnē ſubſtantiam ſole diſpenſante porrigitur, diuinis de ſe corporibus effectis, in terræ finitur elementum. Ad huius ergo extremitatis ſignū pedes huius animalis electi ſunt, qd' & terrenū eſſet, & tamē ſemper peteret alta paſcendo, ſicut ſol: uel cū radios ſuperne demittit in terras, uel cū ſe recolligit, in mōtibus uiſitur. Huius Inui amor et deſlicie in xō creditur, nullius oculis obnoxia: quod ſignifi Echo. cat harmoniā cœli, quæ ſoli amica eſt, quaſi ſphærarum omnium de quibus naſcitur moderatori, nec tamē poteſt noſtris unq; ſenſibus deprehēdi. Saturnus ipſe, q' autor eſt temporū, & ideo à Græcis immutata litera κρόνος quiſol. quaſi κρόνος uocatur, qd' aliud niſi ſol intelligēdus eſt? cū tradatur ordo elemētorū, temporū numeroſitate diſtinctus, luce patefactus, nexus æternitate traductus, niſi ſione diſcretus, quæ omnia actum ſolis oſtendunt.

Iouem quoq; & Adad, eundem eſſe quem ſolem. Tum & theologorum & Orphicæ autoritate oſtendi poſſe omnes deos referri ad ſolem.

CAP. XXIII.

NEc ipſe Iupiter rex deorū, ſolis naturam uidetur excedere, ſed eundem eſſe Iouem ac ſolem, claris docetur indicijſ. Nam cū ait Homerus: Ζεύς ἔξ ὠκεῶν ἡλίου, Iouis appellatione ſolem intelligi Cornificius ſcribit

Iliados. 1.

bit, cui unda oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim, sicut et Posidonius et Cleanthes affirmat, solis meatus a plaga, quae iusta dicitur, non recedit: quia sub ipsa currit oceanus, qui terram et ambit et diuidit. Omnium autem physicorum assertione constat, calorem humore nutrir. Nam quod ait, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο, sidera intelliguntur, quae cum eo ad occasus ortusque quotidie impetu coeli feruntur, eodemque aluntur humore: θεοὺς enim dicitur sidera et stellas, ἅντ' τῶν θεῶν, id est τῶν ἑχθρῶν, quod semper in cursu sint: ἅντ' δ' εὐσεβῶν. Addit poeta δ' ὠδὲν κατὰ γένετ' ἡμέρας, non dierum, sed horarum significans numerum: quibus referuntur ad hemisphaerij superioris exortum. Intellectum nostrum in eandem sententiam ducunt etiam de Timaeo Platonis haec uerba: ὁ μὲν δ' ἡγεμῶν ἐν οὐρανῷ ὁ ζεύς ἐλαύνων πῆνόν τι ἀρχαῖα πρῶτον ἡγεμῶν διὰ κόσμον πάντα, ἡγεμονία μὲν μὲν, ἡγεμῶν δ' ἐπειτα σφατρία θεῶν ὁ δ' αὖ μόνων ἡγεμῶν δ' ὠδὲν κατὰ μέτρον κεκοσμημένον, μὲν δ' ἡ ἐστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνῳ. His enim uerbis magnū in coelo ducē solem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato currū uelocitatē sideris monstrans. Nam quia in quocūque signo fuerit, praestat omnia signa et sidera, signorumque praestites deos, uidetur cunctos deos ducatu praere, ordinando cuncta ornandoque: atque ideo uelut exercitū eius, ceteros deos haberi per XII. signorum partes distributos: quia ipse duodecimi signi in quocūque signo fuerit locū tenet et occupat. Nomen autē demonum cum deorum appellatione coniungit, aut quia sunt δαίμονες, id est scientes futuri, aut (ut Posidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ ἡρώων ὁ δ' αὖ μόνων) quia

quia ex aetherea substantia parta atque diuisa qualitas illis est: siue ἅντ' δ' αἰεὶ id est καίεσθαι, seu ἅντ' δ' αἰετῶς, hoc est μωριζομένους. Quod autem addit μένδ' ἐστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνῳ, significat quia haec sola quam terram esse accepimus, manet immobilis intra domū deorum, id est intra mundum, ut ait Euripides, ὁ γὰρ μὲν πάντες οἱ θεοὶ οἰκῶσιν ἢ μὲν ἐν αἰθέρι. Hinc quoque ostenditur quod de sole et Ioue sit scitendum, cum alibi dicitur. πάντα ἰδὼν δ' ἰός ὀφθαλμός ἐ πάντα νοήσας. Hesiodus. Et alibi:

ἡελίος θ' οὐ πάντ' ἐφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακούει. Iliados. 3. Unde utrumque constat una potestate censendum. Assyrii quoque solem sub Iouis nomine, quem Dia Heliopolitan cognominant, maximis ceremonijs celebrant in ciuitate quae Heliopolis nuncupatur. Eius dei simulacrum sumptum est de oppido Aegypti, quod et ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios Senenre, seu idē Senepos nomine fuit, perlatumque est primum in eam per Oppian legatum Delebois regis Assyriorum, sacerdotesque Aegyptios quorum princeps fuit Parmetis, diuque habitum apud Assyrios, postea Heliopolim commigravit. Cur ita factum, quaque ratione Aegypto profectum, in haec loca ubi nunc est, postea uenerit, ritumque Assyrio magis quam Aegypto colatur, dicere super sedem, quia ad praesentem non attinet causam. Nunc uero eundem Iouem solemque esse cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulacrum enim aureum specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in atrigae modum, laeua tenet fulmen et spicas. Quae cuncta Iouis solisque consociata potentia demonstrat. Huius templi

religio etiā diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq; sol est. Vchitur enim simulacrum dei Heliopolitani ferculo, ueluti uehuntur in pompa ludorū Circensiu deorū simulacra: & subeunt plerunq; prouinciæ procures, raso capite, longi tēporis castimonia puri: ferunturq; diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quo deus p̄pellit uehētes, ut uidimus apud Antiiū promoueri simulacra Fortunarū, ad danda respōsa.

Consulunt hunc deum & absentes missis diplomatis cōsignatis, rescribitq; ordine ad ea quæ cōsultatione addita cōtinentur. Sic & imperator Traianus, initurus ex ea prouincia Parthiam cū exercitu cōstantissime religionis hortatibus amicis, qui maxima huiusce numinis ceperant experimēta, ut de euentu cōsuleret rei cōptæ: egit Romano cōsilio, prius explorando fidē religionis, ne forte fraus subesset humana. Et primū misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. Deus iussit afferri carthā eamq; assignari puram, & mitti, stupētibus sacerdotibus ad eiusmodi factū. Ignorabāt quippe conditionem codicillorū. Hos cū maxima admiratione Traianus excepit, qd' ipse quoq; puris tabellis cū deo egisset. Tūc alijs codicillis cōscriptis signatisq; cōsuluit an Romā perpetrato bello rediturus esset. Vitē cēturiālē deus ex muneribus in æde dicatis, deferri iussit, diuisanq; in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei, obitu Traiani apparuit, ossibus Romā relatis. Nā fragmētis, species reliquiarū, nitis argumento, casus futuri tempus ostēsum est. Et ne sermo per singulorū nomina deorū uagetur, accipe quid Assyrij de solis potētia opinētur.

Deo

Deo enim, quē summū maximūq; uenerātur, Adad nomē dederūt. Eius nominis interpretatio significat unus. Hūc ergo ut potētissimū adorāt deū. Sed subiūgunt eidē deā nomine Atargatin, omnemq; potestātē cūctarū rerū his duobus attribuit, solē terramq; intelligētes, nec multitudinem nominū enuntiātes diuisam eorū per oēs species potestātē, sed argumentis quibus ornātur, significantes multiplicē præstantiā duplicis numinis. Ipsa aut argumēta, solis rationē loquūtur. Namq; simulacrū Adad, insigne cernitur radijs inclinatis, quibus mōstratur uim cœli in radijs esse solis, qui dimittitur in terrā. Atargatis simulacrum sursum uersum declinatis radijs insigne est: monstrando radiorum uī supernē demissorū enasci quæcūq; terra progenerat. Sub eodē simulacro species leonū sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, quæ Phryges finxere matrem deūm. i. terrā leonibus uehi.

Postremo, potētiā solis ad omniū potestātē summā tatemq; referri, indicāt theologi, qui in sacris hoc breuissima precatōne demōstrant, dicētes: ἡλια παντοκράτορ, κόσμος πνεῦμα. κόσμος δύναμις, κόσμος φῶς, Solem esse omnia & Orpheus testatur his uersibus.

ἡλια θεὸς διόνυσος πάντων πάντων αἰῶνος
ἡλια παγκρατέτορ παναίολε θεύσιο φερεέε.

De laudibus uariarq; eruditione Vergilij. Tum de his quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda. CAP. XXIIII.

Hic cum Prætextatus fecisset loquendi finē, omnes in cum affixis uultibus admirationē stupore predebant. Deinde laudare hic memoriā ille doctrinā, cūcti religionem: affirmantes hunc esse unū arcane deorū naturæ conscium, qui solus diuina & assequi animo &

t 3 eloqui

eloqui posset ingenio. Inter hæc Euangelus: Equidem, inquit, miror potuisse tantorū potestate numinum comprehendendi. Verū quod Mantuanū nostrū ad singula, cū de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est quā ut iudicio fieri putetur. An ego credā, quod ille cū diceret: Liber & alma Ceres, pro sole & luna, non hoc in alterius poetæ imitationem posuerit, ita dici audiēs, cur tamen diceretur ignorās? Nisi fortē ut Græci omnia sua in immēsum tollūt, nos quoq; poetas etiā nostros uoluimus philosophari, cum ipse Tullius qui non minus professus est philosophādi studiū quā loquēdi, quoties aut de natura deorum, aut de fato, aut de diuinatione disputat, gloriam quam oratione cōflauit, incondita rerū relatione minuat. Tum Symmachus: De Cicerone Euāgele, qui conuitijs impenetrabilis est, post uidebimus. Nunc quia cū Marone nobis negotium est, respondeas uolo, utrū poetæ huius opera instituēdis tantū pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. Videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegētib; canebamus. Imō uero pueri cum essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mirabamur: inspicere autē uitia, nec per magistros, nec per etatē licebat: quæ tamen nō pudenter quisquam negabit, cum ipse cōfessus sit. Qui enim moriens poema suum legauit igni, quid nisi fame suæ cōuitia posteritati subtrahenda curauit? Nec immerito. Erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecantis filio arma à marito, cui soli nupserat, nec ex eo prole suscepisse se nouerat: uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis

uerbis modo Græcis, modo barbaris, seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumq; adhuc dicentē omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus: Hæc est quædem Euangele Maronis gloria, ut nullius laudibus creascat, nullius uituperatiōe minuatur. Verū ista quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grāmatorum cohorte: ne Seruio nostro, qui priscos (ut mea fert opinio) præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quærat inuiriā. Sed quæro utrum poetica tibi in tanto poeta displicuerit, nerui tamē oratorij qui in eodē sunt ualidissimi, placere uideantur? Hæc uerba primum Euangele risus excepit. Deinde subiecit: Id Hercule restat deniq; ut oratorē Vergiliū renuntietis: nec mirum, cū ad philosophos ambitus uester paulo ante prouexerit. Si in hac opinione es, Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeticū sensisse existimetur, licet hoc quoq; eidem nomē inuideris, audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronuntiet. Ipsius enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit: Ego uero frequētes à te literas accipio, & infra: De Aenea quidem meo si mehercle iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut penē uitio mētis tantū opus ingressus mihi uidear: cū præsertim (ut scis) alia quoq; studia ad id opus multoq; potiora impertiar. Nec his Vergilij uerbis copia rerū dissonat, quam plebique penē omnes literatores pedibus illotis prætereunt, tanquā nihil ultra uerborum explanationē liceat nosse grammatico. Ita sibi belli isti homines certos sententiæ sunt, & uelut quædam pomœria & effata posuerunt: ultra

ultra quæ si quis egredi audeat, introspexisse in eadem
deæ a qua mares absterrentur, existimādu sit. Sed nos
quos crassa Minerva dedecet, nō patiamur abstrusa esse
adyta sacri poematis: sed arcanorum sensuum inuesti-
gato adyto, doctorum cultu celebranda præbamus re-
clusa penetralia. Et ne uidear uelle omnia unus ample-
cti, spondeo uiolentiſſima inuenta uel sensa rhetorica in
Vergiliano me opere demonstraturū. Eusebio autē ora-
torū eloquentiſſimo nō præripio de oratoria apud Ma-
ronem arte tractatum, quem & doctrina & docēdi uſi
melius exequitur. Reliquos omnes qui adestis, impense
precatus ſim, ut quid ueſtrū quiſq; præcipuū ſibi anno-
tauerit de Maronis ingenio, uelut ex ſymbolo confrā-
mus. Mirum in modū alacritatē omnibus qui aderant,
hec uerba pepererūt. Et aſſurgēs quiſq; in deſiderium
alios audiendi, nō uidit & ſe in idem munus uocādum.
Itaq; hortatu mutuo cōcitati, in aſſenſum facili ac libe-
ter animati ſunt. Intuētēſq; omnes Prætextatū orabāt,
ut iudiciū ſuū primus aperiret, cæteris per ordinē quem
caſus ſedēdi fecerat, ſecuturis. Et Veſtius: Equidē inter
omnia quibus eminet laus Maronis, hoc aſiduus lector
admiror, q̃a doctiſſime ius pōtiſicū, tanq̃ hoc profeſſus,
in multa & uaria operis ſui parte ſeruauit. Et ſi tantæ
diſertationis ſermo nō receſſerit, promitto fore, ut Ver-
gilius noſter pōtiſex maximus aſſeratur. Poſt hunc Fla-
uianus: Apud poētā noſtrū, inquit, tantā ſcientiā iuris
auguralis inuenio, ut ſi aliarum diſciplinārum doctrinā
deſtitueretur, hæc illum uel ſola profeſſio ſublimare.
Eufſtachius deinde: Maxime, inquit, prædicarem quanta
de

laudes uere

de Græcis cautus & tanquam aliud agēs, modo artifi-
ciſimulatione, modo profeſſa imitatione tranſtulerit, ni-
me maior admiratio de aſtrologia totaq; philoſophia te-
neret, quam parcus & ſobrius operi ſuo nuſquā repre-
hendendus aſperſit. Furius Albinus alterū ſouens Præ-
textati latus, iuxtaq; eū Cecinna Albinus, ambo uetūſti-
tis affectationem in Vergilio prædicabant: alter in uerſi-
bus, alter in uerbis. Auienus: Nō aſſumam mihi, inquit,
ut unam aliquā de Vergilianis uirtutibus audeam prædi-
care: ſed audiendo quæcūq; dicetis, ſi quid uel de his mihi
uidebitur, uel iamduū legenti adnotandū uſum eſt, op-
portunius proferam: modo memineritis è Seruio noſtro
exigendum, ut quicquid obſcurū uidebitur, quaſi litera-
torum omniū lōge maximus, palam faciat. His dictis, &
uniuerſo coetui cōplacitis, Prætextatus cū in ſe conuerſa
omnium ora uidiſſet, philoſophia, inquit, quod unicū eſt
munus deorū & diſciplina diſciplināū honoranda eſt
anteloquio. Vnde meminerit Eufſtachius, primū ſibi locū
ad diſſerendum omni alia profeſſione cedente cōceſſum.
Huic tu mi Flauiane ſuccedes, ut & auditu ueſtro re-
creer, & aliquanto ſilentio inſtaurem uires loquēdi. In-
ter ſeruilis moderator obſequi, cui cura uel adolendi pe-
nates, uel ſtruēdi penū, & domeſticorū actūū miniſtros
regendi, admonet dominū, familiam pro ſolēnitare annuī
moris epulatam. Hoc enim feſto, religioſæ domus prius
ſamulos inſtructis tanquā ad uſum domini dapibus hono-
rant, & ita demū patrisfamilias menſe apparatus noua-
tur. Inſinuat ergo præſul ſamulitiij, coenæ tēpus & domi-
nos iam uocare. Tum Prætextatus: Reſeruādu ergo eſt
t 5 Vergi

Vergilius noster ad meliorem partem dici, ut mane nouum inspiciendo per ordinē carmini destinemus. Nūc hora nos admonet, ut honore uestro hęc mensa dignetur. Sed & Eustachius, & post hunc Nicomachus meminerint, crastina disertatione seruari sibi anteloquiū functionem. Et Flauianus: Ex placita iam uos lege cōuenio, ut sequenti die penates mei beari se tanti cœtus hospitio glorientur. His cū omnes assensi essent, ad cenā, alio aliud de his quę inter se contulerant reminiscēte approbantēq; cum magna alacritate animi concesserunt.

FINIS PRIMI LIBRI.

Facile hic primi libri finis ostendit, quam multa in sequentibus desiderentur. Quota enim pars rhetoricis obseruationibus extat: Vbi de scientia iuris auguralis ulla sit mentio: Vt ne dicā interim, quā multa desint & reliquorū, quā cōfusa omnia sint, uti suis locis sumus indicaturi.

MACROBII AVRE
LII VIRI CONSULARIS ET
illustris Saturnaliorum Liber secundus.

Qua occasione de iocis ac discursibus ueterum, sermo ortus fuerit inter conuiuias.

CAP. I.



ICVBI modestus edendi modus cessare fecit castimoniam ferculorū, & cōuiuialis letitia minusculis poculis oriebatur, Auicenus ait: Bene ac sapienter Macrobius noster tumultuosum ac sobrium uocemq; uersu, descripsit sub paucorum uerborū immutatione conuiuium. Nam ubi sub apparatu regio procedere

dere solet luxus ad strepitum. Postquam prima, inquit, quies epulis: at cum heroes castigatis dapibus asidunt, non reducit quietem, quia nec præcessit tumultus, sed inquit: Postquam exempta fames epulis. Nostrum hoc conuiuium, quod & heroici seculi pudicitia, & nostri cōduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligēs parsimonia, Agathonis conuiuiū, uel post magniloquentiā Platonis non componere tantum, sed nec præferre dubitauerim. Nam ipse rex mensę, nec in moribus Socrate minor, & in rep. philosopho efficacior. Ceteri qui adestis, eminentiores cētis ad uirtutum studia, quā ut poetis, comicis, & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, alijsq; quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quisquā existimet comparandos. Bona uerba quęso, Prætextatus ait, circa reuerentiam tantum Socraticę maiestatis. Nā reliquis qui in illo fuerunt symposio, hęc lumina quis nō præponenda consentiat? Sed quorsum tibi Auicene hoc tendit exemplum? Quia sub illorum, inquit, supercilio non defuit, qui psaltriam intromitti peteret: ut puella ex industria supra naturam mollior, canora dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. Illic hoc fieri tentatum est, ut Agathonis uictoria celebraretur: nos honorem dei cuius hoc festum est, nullo admixtu uoluptatis augemus: neq; ego sum nescius, uos nec tristitiam, nec nubilum uultum in bonis ducere, nec Crasum illū, quē autore Lucilio, Cicero semel in uitari fuisse scribit, magnopere mirari. Ad hęc cū Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec suis penatibus asuetas, nec ante cœtū tā seriū producēdas, excepit Symmachus:

Quia

Quia Saturnalibus optimo dierum (ut ait Veronensis poeta) nec uoluptas nobis ut Stoicis tanquā hostis repudianda est, nec ut Epicureis summum bonū in uoluptate ponendum, excogitemus alacritatem lasciuiā carentē. Et ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferramus. Hæc nobis sit literata letitia, & docta cauillatio uicem planipedis & sabulonis impudica & pretextata uerba iacentis, ac pudorē ac modestiam uersus imitata. Hæc res & curā & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primo animaduerto duos, quos eloquentissimos anti qua etas tulit, comicū Plautum, & oratorē Tulliū, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem cæteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortē eius comœdiæ quæ incertæ ferebātur, Plautinæ tamen esse de iocorum copia noscerentur. Cicero autē quantum in ea re ualuerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros quos is de patroni iocis cōposuit, quos quidā ipsius putant esse, legere curauit? Quis itē nescit cōsulem eum sciorā ab inimicis appellari solitum? Quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atq; ego (ni longū esset) referre, in quibus causis cū nocentissimos reos tueretur, uictoriam iocis adeptus sit. Vt ecce pro L. Flacco, quem repetundarum reum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione nō extat, mihi ex libro Fufij Viuaculi notus est, & inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo non casu incidi, uolens feci. Iocos enim hoc genus, ueteres nostri dicteria dicebant. Testis idem Cicero, qui in lib. epistolarum ad Corn. Nepotē secundo

cundo sic ait: Itaq; nostri cū omnia quæ dixissemus, dicta essent, quæ facite & breuiter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt: Hæc Cicero. Nonius uero, Pōponiusq; iocos nō raro dicteria nominant. M. etiā Cato ille Cēsorius, argute iocari solitus est. Horum nos ab inuidia muniret autoritas, etiam si nostris cauillaremur. At cum à ueteribus dicta referamus, ipsa utiq; autorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum, agite quod cuiq; de dictis talibus in mentē ueniet, uicissim memoriam nostram excitando referamus. Placuit uniuerfis letitiæ excogitata sobrietas, & ideo ut Pretextatus incipiendo autoritatem de exemplo præberet, hortati sunt.

De diuersorum iocis atq; dicterijs.

CAP. II.

Tum ille: Dictum uolo hostis referre, sed uicli, & cuius memoria instaurat Romanorū triumphos. Annibal Carthagenensis apud regē Antiochū profugus, sanctissime cauillatus est. Ea cauillatio huiusmodi fuit: Ostēdebat Antiochus in campo copias ingētes, quas bellū Po. Ro. facturus cōparauerat: cōuertebatq; exercitū insignibus argēteis & aureis florentē. Inducebat etiam currus cū fascibus, et elephātos cū turribus, equitatumq; frenis & ephippijs, monilibus ac phaleris præfulgentē. Atq; ibi rex cōtemplatione tanti & tā ornati exercitus gloriabundus Annibalē aspicit. Et putas ne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tūc Poenus eludēs ignauā imbellianq; militū eius pretiose armatorū: plane, inquit, satis esse credo Romanis hæc, & si auarissimi sunt. Nihil prorsus neq; tam lepide, neq; tam acerbe dici potest. Rex de nu

Annibalis cauillatio ex Gd. lib. 5. cap. 5.

de numero exercitus sui, ac de existimanda æquiparatione quæsiuerat. Respondit Annibal de præda.

Flavianus subiicit: Sacrificiū apud ueteres fuit, quod uocabatur Proteruia. In eo mos erat, ut si quid ex epulis superfluum esset, igne consumeretur. Hinc Catonis iocus est. Nāq; Albidū quendā, qui sua bona comedisset, & nouissi me domū, quæ ei reliqua erat, incēdio pēdidisset, Proteruiā fecisse dicebat, qd' comesse nō potuerit, id cōbussisse.

Cicer, dictum. Symmachus deinde: Mater M. Bruti Seruilia, cū pretiosum ære paruo fundū abstulisset à Cæsare, subijciente hastæ bona ciuium, non effugit dictū tale Ciceronis: Equidem quo melius emptum sciatis, comparauit Seruilia hūc fundum Tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eademq; C. Crassi uxor, lasciuiente dictatore tum in matrem quā in puellam. Tunc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisq; carpebat, ut mala non tantum seria forent.

Post hunc Cecinna Albinus: Plancus in iudicio fortē amici, cum molestum testem destruere uellet, interrogauit (quia sutorem sciebat) quo artificio se tueretur, ille urbanc respondit gallam subigo. Sutorium hoc habetur instrumentum, quod non infacete in adulterij exprobrationem ambiguitate conuertit. Nam Plancus in Menia Galla nupta male audiebat.

Iocus in M. Antonium. Secutus est Furius Albinus: Post Mutinensem fugā querentibus quid ageret Antonius, respondisse familiæris eius ferebatur: Quod canis in Aegypto, bibit & fugit. Quoniam in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos, currere & bibere.

Eust

Eustachius deinde: Publius Mutium in primis maleuolū Publij dictum cum uidisset solito tristiores: Aut Mutio, inquit, nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.

Inde Auienus, Faustus Syllæ filius, cum soror eius eodem tempore duos mæchos haberet, Fuluium fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculā, miror, inquit, sororem meā habere Maculam, cum Fullonem habeat.

Hic Euangelus: Apud L. Mallum, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius fortē coenabat. Cumq; filios eius deformes uidisset, nō similiter inquit, Malli fingis & pingis. Et Mallius: In tenebris enim sum, inquit, luce pingo.

Eusebius deinde: Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur: accessit, ut & ipso famoso amore potiretur. Qui ubi diuidium talentum unius pretium noctis audiuit, decessit hoc dicto: οὐκ ἀγροῦν τοσούτῃ μεταβολῇ.

Inter hæc, cū Seruius ordine se uocāte per uerecundiā fileret, Oēs nos, inquit Euangelus, impudētes grām tace pronuntias, si tacere talia, uis uideri tutionem pudoris. Vnde neq; tuū, nec Disarij, aut Hori supciliū liberū erit à superbia nota, ni Frætextatum, & nos uelitis imitari.

Tūc Seruius, postq̃ magis silentiū erubescendū uidit, ad libertatē se similis relatiōis animauit. M. inqt, Votaci lius Pitholæus, cū Caninius Reuilius uno tantū die consul fuisset, dixit: Ante flamines, nunc consules diales fiunt.

Nec disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expestans ait:

Desunt uerba Disarij.

Post

Post hunc Horus quoq; Affero ad uos, inquit, δ' ἵστ' ἔχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdijs quoq; eadem ætate præludcret,

Platonis disti-
ahon ex Gel. li.
29, sap. 116.

πῶ ψυχλῶν, ἀγαθῶν αὖτις, ἐπὶ χεῖλεσιν ἔχον.
ἥλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὥς δ' ἰατρὸς μὲν.

Orta ex his letitia, & omnibus in Censorium risum emissis, ac retractantibus quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis uersiculos, quorū magis uenustatē an breuitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius uersos, quāto solet nostra quā Græcorū lingua breuior & angustior existimari. Et (ut opinor) hæc uerba sunt:

Dum semihulco suauio
Meum puellum suauior,
Dulcemq; florem spiritus
Duco ex aperto tramite,
Anima agra & saucia
Cucurrit ad labias mihi,
Rictumq; oris peruium,
Et labra pueri mollia
Rimata itinere transitus
Ut transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
Fuiisset in coitu osculi,
Amoris igni percita
Transisset, & me linqueret.
Et mira prorsum res foret,
Ut ad me fierem mortuus,
Ad puerum intus uiuerem.

De iocis

De iocis M. Tullij Ciceronis.

CAP. III.

Sed miror omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fiat. Et si uidetur, ut editius responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggererit, referā dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille sic incipit:

M. Cicero, cum apud Damasippum cenaret, & ille In Damasippum mediocri uino posito diceret, Bibite falernum hoc, annum quadraginta est, Bene (inquit) ætatem fert.

Idem cum Lentulum generum suū exiguae staturæ hominem longo gladio accinctum uidisset, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit?

Nec Q. Cicero fratri circa similem mordacitatē percutit. Nā cum in ea prouincia quā ille rexerat, uidisset clypeatā imaginē eius, ingentibus liniamentis usq; ad pedus ex more pictā (erat autem Quintus ipse staturæ parue) ait: Frater meus dimidius maior est quā totus.

In consulatu Vatini, quē paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferbatur. Magnū osilentum, inquit, anno Vatini factum est, quod illo consule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit.

Querenti deinde Vatinius quod grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respondit: Volui in cōsultu tuo uenire, sed nox me comprehendit.

Vlscius autem se Cicero uidebatur, ut qui respondisse sibi Vatiniū meminerat, cum humeris se Reip. de exilio reportatum gloriaretur, Vnde ergo tibi uarices?

Caninius quoq; Renilius, qui uno die (ut Scriuius re- titulus) consul fuit, rostra cum ascendisset, pariter honorem in Caniniū.

4 in init con

init consulatus, & ciurauit, quod Cicero gaudens, omni occasione urbanitatis increpuit, λέγει δὲ οὕτως. Est Catinus consul, Deinde, hoc consecutus est Reuilius, ut quæreretur, quibus c o s s. consul fuerit. Dicere præterea non desistit, Vigilantem habemus c o s. Caninium, qui in consulatu suo somnum non uidit.

In Pompeiis.

Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebantur. Ego uero quem fugiã habeo, quem sequar nō habeo. Sed & cum ad Pompeiū uenisset, dicentibus serō eum uenisse, respondit: minime serō ueni: nam nihil hic paratum uideo. Deinde interroganti Pompei ubi gener eius Dolobeli esset, respondit: cum socero tuo. & cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Ro. o hominem bellum, inquit, Gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Propter quæ merito uidebatur dixisse Pompeius: Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.

In Caesarem.

In Caesarem quoq; mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum post uictoriam Caesaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit: Præcinctura me decepit: iocatus in Caesarem, qui ita toga præcinebatur, ut trahendo licinā, uelut mollis incederet: adeo, ut Sylla tanquam prouidus dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum male præcinctum.

Deinde cum Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus à Caesare, cuestigio in quatuordecim gradibus ad spectandum transisset, uiolato ordine, & cum detractus esset eques Romanus, & cū Minus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio & sedile querenti: Recepissimete, nisi

te, nisi anguste sedere, simul & illum respuens, & in nouum senatū iocatus, cuius numerū Caesar supra fas auxerant: Nec impune. Respondit enim Laberius: Mirū si anguste sedes, q̄ soles duabus sellis sedere, exprobrata leuitate Ciceronis, qua immerito optimus ciuis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Caesaris in eligendo senatum irrisit palam. Nam cum ab hospite suo P. Malio rogaretur, ut decurionatum priuigno eius expediret, assistente frequentia dixit: Romæ si ius habebit Pompei, difficile est.

Nec intra hæc mordacitas stetit: Quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam aduentus requisisset, comperissetq; (nam ille se legatū de libertate patriæ ad Caesarem uenisse respondit) ita expressit publicam seruitutem: εἰς τὴν τῆς πατρίδος ἀπορίας ἀποβύσσοι: Si obtinueris, & pro nobis intercede.

Vigebat in eo excedens iocus, & seria mordacitas, ut In M. Anton. hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris uiolatorem. Vellem Idibus Martijs me ad coenam inuitasses, profectō reliquiarum nihil fuisset, nūc me reliquæ nostræ exerceant. Idem Cicero de Pisone genero & M. Lepido lepidissime cauillatus est.

Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo, intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus conuualibus solet: Nec Augustus (inquit) Caesar in huiusmodi dicacitate quoquā minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria suggererit, relaturus sum. Et Horus: Permite Auiene Symmachus explicet de his, quæ iā nominauerat, dictis Cicero: nis, &

Transitus ad caput 4.

In Pisonem.

nis, & opportunius quæ de Augusto uis referre, succedent. Reticente Auieno, Symmachus: Cicero, inquit, cum Piso gener eius mollius incederet, filia autem concitatus, ait genero, Ambula tanquam femina. Ait filia: Ambula tanquam uir. Et cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis: Ego nō tanti fecissem simile factum: Tullius ait, Ego non tanti fecissem ὁμοίωσις τοῦ. Sed perge Auiene, ne ultra te dicturientem retardem.

Augusti ioca
in multos.

De iocis Augusti in alios, & aliorū rursus in ipsum. CAP. IIII.
ET ille: Augusti, inquam, Cæsar affectauit iocos, saluo tamen maiestatis pudorisq; respectu, nec ut caderet in sciurram. Alacem tragœdiam scripserat, eandemq; quod sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragœdiarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax suus. Et ille: In spongiam, inquit, incubuit.

Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, modo retraheret, Putas, inquit, te assem elephantō dare?

Idem cum ab eo Pacuuius Taurus congiariū peteret, diceretq; iam hoc homines uulgo loqui, nō paruā ab illo sibi pecuniam datam, Sed tu, inquit, noli credere.

Alium præfectura equitum summotū, & insuper salariū postulante, dicentemq; nō lucricausa dari hoc mihi rogo: sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, & ita officium deposuisse, hoc dicto repercusit: Tu te accepisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

Urbanitas eiusdem innotuit circa Herennium deditum uitij iuuenem, quem cum castris excedere iussisset, & ille supplex hac deprecatione uteretur: Quo modo ad pa-

trias

trias sedes reuertar? quid patri meo dicam? respōdit: Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussus, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem, sic leuiter castigauit: At tu cum fugies, inquit, nunquā post te respexeris.

Galba, cuius informe gibbo erat corpus, agēti apud se causam, & frequēter dicenti, corrige in me si qd reprehēdis, respōdit: Ego te monere possum, corrigere nō possum.

Cū multi Seuero Cæsio accusante absoluerētur, & architectus fori Augusti expectationē operis diu traheret, ita iocatus est: Vellem Cæsius & meū forum accusasset.

Vectius cū monumentum patris exarasset, ait Augustus: Hoc est uere monumentum patris colere.

Cū audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorū intra bimatu iussit interfici, filiū quoq; eius occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse, quā filium.

Idem Augustus, quia Mecenatē suū nouerat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigatorem loquendi, quā aliās ille scribendo seruabat, in epistola ad Mecenatē familiarī, plurā in iocos effusa subtexuit: Vale mel gentium, metuelle, ebur ex Hetruria, laser Aretinum, adamas supernās, Tyberinum margaritū, Cilneorum smaragde, iasspis figulorum, berylle Porsennæ, carbunculum habes, ἰνα σῶταινω πάντα μάλα γματα mocharum.

Exceptus est à quodam coena satis parca, & quasi quotidiana. Nam penē nulli se inuitanti negabat. Post

epulum igitur, inops ac sine ullo apparatu discedens, male dicenti hoc tantum insusurravit: non putabam me tibi tam familiarem.

Cum de Tyriae purpuræ quæ emi iusserat, obscuritate quereretur, dicente uenditore, erige altius, et suscipe, his usus est salibus, Quid ergo? me Populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

Nomenclatori suo de cuius obliuione querebatur, dicenti: nunquid ad forum mandus? Accipe, inquit, cōmenda tūtiās, quia illic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. Confusus ille podrage, uolebat tamen uideri discussisse uitiū, et mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Cæsar, Nō minor, inquit, dies aliquanto sunt longiores.

Relata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit excedentem ducenties. L. L. S. celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iussit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit: Habenda est ad somnum culcitra, in qua ille cum tantum deberet, dormire potuit.

Non est intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Cæsar's male existimante de Catonis peruicacia, ait: Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari non uolet, et cuius et uir bonus est. Satis serio et Catonem laudauit: et sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit.

Toti aliorum
in Augustum.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit iocos, quam ipse quos protulit: quia maior est patientiæ quam faciendæ

facundiæ laus: maxime, cū æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam provincialis iocus asper innotuit. Intrauerat Romanum simillimus Cæsari, et in se omnium ora conuerterat. Augustus per duci hominem ad se iussit, uisumque hoc modo interrogauit: Dic mihi adole-scens, fuit aliquando mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus adiecit, sed pater meus sepe.

Temporibus triumuiralibus Pollio cum Fesceninos in eum Augustus scripsisset, ait: At ego taceo. Non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.

Curtius eques Romanus delicijs diffuens, cum macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps, quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Æs alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi, non rogatus exalucrat, numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit: Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre, quem morem secutus, centum promisit per libellū, in quo uirgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur, uacante infra loco. Cæsar occasione usus, priori alterum centies sua manu iunxit, spatio diligenter expleto, et affectata literæ similitudine, geminatamque accepit summam dissimulante liberio. Qui postea cepto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato: Confero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur.

impensa.

Mira etiā censoris Augusti et laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus a principe, tanquam minisset

facul

facultates suas. At ille se multiplicasse coram probauit. Mox eidem subiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. Ille uxore sibi et tres liberos esse dixit. Tunc adiecit: Posthac Caesar cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

Etiam militis non libertatem tantum, sed et temeritatem tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumperente somnum eius crebro nocturne cantu. Prehendendam curauit noctuam. Miles aucupij peritus, et spe ingentis premij, pertulit. Laudato imperator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere: Malo uiuat, auemque dimisit. Quis non miratus est, non offenso Cesare, abiisse militem contumacem?

Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cesare, rogauitque ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit, commendauitque ei litigatore. Exclamauit ingenti uoce ueteranus: At non ego Caesar periclitante te Actiaco bello, uicariu quem fui, sed pro te ipse pugnaui, detexitque impressas cicatrices. Erubuit Caesar, uenitque in aduocationem, ut quereretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter coenam erat pueris symphoniis Turonij Flacci mangonis, atque eos frumeto donauerat, cum in alia acromata fuisset liberalis nummis. Eosdemque postea Turonius aequae inter coenam querenti Cesari, sic excusauit: Ad molas sunt.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur: occurrat ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere: Aue Caesar uictor imperator. Miratus Caesar officiosam

ciosam auem, uiginti milibus nummum emit. Socius officiosus ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cesari, habere illum et alium coruum, quem ut asferre cogeretur, rogauit. Allatus uerba quae didicerat, expressit: Aue uictor imperator Antoni. Nihil exasperatus, satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum cotubernali. Salutatus similiter a psitaco, cui iussit eum. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit. Exemplum suturem pauperem sollicitauit, ut coruum institueret ad parem salutationem: qui impendio exhaustus, saepe ad auem non respondentem dicere solebat, opera et impensa perijt. Aliquando tamen coruius coepit dicere dictam salutationem. Hac audita diu transit Augustus, respondit: Satis domi saluatorum tantum habeo. Superfuit coruo memoria, ut et illa quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: Opera et impensa perijt. Ad quod Caesar risit, eumque aue iussit, quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti a palatio Cesari honorificum aliquod epigramma porrigere Graeculus. Id cum frustra saepe fecisset, rursumque eum id facturum uidisset Augustus, breue manu sua in charta exarauit Graecum epigramma, pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu. Cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. Adiectus hic sermo, *μὴ μὲν τὴν τοῦ κορυμνοῦ σελασσέ, εἰ πλεονέξῃς ἰδὲ σὺ*: Non secundum fortunam tuam Auguste: si plus haberem, plus darem. Secuto omnium risu, dispensatorem Caesar uocauit, et sestertia centum milia Graeculo numerari iussit.

Iuliae Augusti
filiae mores.

Vltis aliqua & filiae eius Iuliae dicta referamus: Sed si garrulus non putabor, uolo de moribus foeminae pauca praemittere, ni quisquam uestrum habeat seria & discenda quae proferat. Hor tantibusque omnibus ut capto insisteret, ita de Iulia orsus est: Annu agebat tricesimum & octauum, tempus etatis (si mens sana superesset) uergentis in senium, sed indulgentia tam fortunae quam patris abutebatur, quae in tur, cum alioqui literarum amor multaque eruditio, quod in illa esset &c. illa domo facile erat, praeterea mitis humanitas, minimeque seuerus animus, ingenio foeminae gratia conciliarent, morantibus qui uitam noscebant tantam pariter diuersitatem. Non semel praeceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatemque sermone, quatinus moderaretur profusos cultus, perspicuosque comitatus. Idem cum ad nepotum turban similitudinemque respexerat, qua representabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae erubescerebat. Inde blandiebatur sibi Augustus, latum in filia animum usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum, & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque inter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Iuliam & Rempublicam.

Responsum Iuliae. Iulia uenerat ad eum licentiore habitu, & oculos offenderat patris tacetis. Mutauit cultus sui postera die mores, & latum patrem affectata seueritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum ait in filia Augusti probabilior est hic cultus? Non defuit patrocinio suo Iulia his uerbis: Hodie enim me patris ocellis ornaui, heri uiri.

Notum

Notum & illud: Auerterant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuiam & Iuliam, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris: haec iuuentutis & quaedam luxuriose grege circumsidebatur. Admonuit pater scripto: Videret quantum inter duas principes foeminas interesset. Eleganter illa rescripsit: Et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia mature habere coeperat canos, quos legere secreto solebat. Subitus interuentus patris aliquando oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus, deprehensis super uestem earum canis: & alijs sermonibus tempore extracto, induxit etatis mentionem: interrogauitque filiam, utrum post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et cum illa respondisset, ego pater cana esse malo, sic illi mendacium obiecit: Quid ergo ista te caluam tam cito faciunt?

Item cum grauem amicum audisset Iulia suadente, melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternae frugalitatis, ait: Ille obliuiscitur Caesarem se esse, ego memini me Caesaris filiam.

Cumque conscij flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippae filios procrearet, quae tam uulgo potestatem corporis sui faceret, ait: Nunquam enim nisi naui plena tollo uestiorem.

Simile dictum Populiae Marci filiae, quae miranti cuiusdam quid esset, quapropter aliae bestiae nunquam marem desiderarent, nisi cum praegnantem uellent fieri, respondit: Bestiae enim sunt.

Rufus de uirorum iocis argutisque responsis. CAP. VI.

Sed ut a foeminis ad uiros, & a lasciuis iocis ad honestos reuertar, Casellius iurifconsultus, urbanitatis miras

Populiae responsum.

tis miræ libertatisq; habebatur. Præcipue tamen is iocus eius innotuit: Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Fortè ijs diebus Casellius consultus à quodā, an nux pinea pomum esset, respondit: Si in Vatinium missiorus es, pomum est.

Mercatori deinde quemadmodum cum socio nauem diuideret interroganti, respondisse traditur: Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

In Galbam eloquentia clarum, sed quem habitus (ut supra dixi) corporis destruebat, M. Lollii uox circumferebatur: Ingenium Galbe male habitat.

In eundē Galbam Orbilius grāmaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis, quem Galba ut cōfunderet, dissimulata eius professione, interrogauit, quid artium facis? Respondit: In sole gibbos fricare soleo.

L. Cæcilius, cum C. Cæsar alijs qui secum pila lustrabant, centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iussisset: quid ego, inquit, una manu ludo & non duabus, ut plus habere possim?

Cum iratus esse P. Clodius Decimo Valerio diceretur, quod ei nummum petenti nō dedisset: Quid amplius, inquit, mihi factururus es, nisi ut Dyrhachium eam & redeam alludens ad Ciceronis exilium.

De sententijs ac dictis Laberij & Publij minographorum, deq; Pylade ac Hyla histrionibus.

CAP. VII.

Ed quia & paulo ante Aurelius Symmachus, & ego tunc Laberij fecimus mentionem, si aliqua huius atq; Publij dicta referemus, uidebimur & adhibendi conuicio mimos

mimos uitaſſe laſciuiam: & tamen celebritatē, quam cum adſunt illi excitare pollicentur, imitari. Laberium aſperæ libertatis equitem Romanum Cæſar quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos, quos ſcriptitabat. Sed potestas nō ſolum ſi inuitet, ſed etiā ſupplicet cogit: Vnde ſe & Laberius à Cæſare coactū in prologo teſtatur his uerſibus:

Neceſſitas cuius *curſus tranſuerſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.

Quò me detruſi penè extremis ſenſibus?

Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,

Nullus timor, uis nulla, nulla autoritas

Mouere potuit in iuuenta de ſtatu,

Ecce in ſeneſta, ut facile labefcit loco

Viri excellentis mente clemente edita

Submiſſa placide blandiloquens oratio?

Etenim ipſi dii negare cui nil potuerunt,

Hominem me denegare quis poſſet patis

Ego bis tricenis annis actis ſine nota,

Eques Romanus ex lare egreſſus meo,

Domum reuertar mimus: nimirum hoc die

Vno plus uixi, mihi quàm uiuendum fuit.

Fortuna immoderata in bono æque atq; in malo,

Si tibi erat libitum literarum laudibus

Floris cacumen noſtræ famæ frangere,

Cur cum uigebam membris præcuridantibus,

Satisfacere populo & tali cum poteram uiro,

Non flexibilem me conciaſtaſti, ut carperes?

Nunc me quo deiſcis? quid ad ſcenam aſſero?

Decorem

Laberij uerſus,
*al's, curſu
auerſi.

Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
Vt hederæ serpens uires arboreas necat,
Ita me uetustas amplexu annorum necat.
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoque actione subinde se qua poterat ulcisceretur, inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæsus, præripiebat; se similis, exclamabat: Porro quirites libertatē perdimus. Et paulo post adiecit: Necessē est multos timeat, quē multi timent. Quo dicto uniuerſitas populi ad solū Cæsarem

*Als, potens rem oculos et ora conuertit, notantes eius impotentiam hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in Publium uertit fauorem.

Publij dicta.

Is Publius natione Syrus, cū puer ad patronum domū esset adductus, promeruit eū non minus salibus et ingenio, quā forma. Nā forte cū ille seruū suum hydropticum iacentē in area uidisset, increpuissetque; quid in sole faceret: respondit, aquā calefacit. Ioculari deinde super cæcā non exorta questione, quodnā esset molestum otii, aliud alio opinante, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc et alia manumissus, et maiore cura eruditus, cū mimos componeret, ingentiq; assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset, productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta et operas suas in scenam locauerant, prouocauit, ut singuli secū posita inuicem materia pro tempore cōtenderent. Nec ullo recusante, superauit omnes, in quibus et Laberius. Vnde Cæsar arridēs hoc modo pronūtiavit: Fauēte tibi me, uictus es Laberius à Syro. Statimq; Publio palmā et Laberio anulū aureū cū quingentis sestertijs dedit. Tūc Publius ad Laberium recedentem ait: Qui cū contendisti scriptor,

Scriptor, hunc spectator subleua. Sed et Laberius sequenti statim cōmissione, mīmo nouo interiecit hos uersus:

Non possunt primi esse omnes, omni in tempore.
Summum ad gradū cum claritatis ueneris, consistes
Aegre, et citius quā descendas, decides.

Ex Gell. lib.
17. cap. 14.

Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.
Publij autem sententiæ feruntur lepidæ, et ad communem usum accommodatissime. Ex quibus has ferē memini singulis uersibus circumscriptas:

Malum consilium est, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quā par est, plus uult quā licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.
Heredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sepius patientia.
Improbe Neptunū accusat, qui iterū naufragium facit.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Pars beneficij est, quod petitur, si cito neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriā, inuitas nouam.
Nunquam periculum sine periculo uincitur.

Publij sententiæ lepidæ.

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, non Pylades histrio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, et Hylam discipulū usque ad æqualitatis contentione eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusque suffragia diuisus est. Et cum canticū quoddam saltaret Hylas, cuius clausula erat, τὸν μέγαρον ἀγαμέ

Pylades &
Hylas histri-
ones.

ἀρα μέμνονα, sublimē ingentēq; Hylas uelut metiebatur. Nō tulit Pylades, & exclamauit ē cauea, σὺ μάκρορ οὐ μεταπίεις. Tunc eum populus cōegit idē saltare canticum. Cumq; ad locū uenisset, quē reprehēderat, expressit cogitantē, nihil magis ratus magno duci cōuenire, q̄ pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodē, & Pylades hac uoce securitatē saltantis castigauit, σὺ βλέπεις. Cum in Herculem furentē prodisset, & nonnullis incesum histrioni conuenientē non seruare uideretur, deposita persona, ridentes increpuit. μακρορ μαινόμηνος ὄρχεσθαι. Hac fabula & sagittas iniecit in populū. Eandē personam cum iussu Augusti in triclinio ageret, & intendit arcum, & spicula immisit. Nec indignatus est Caesar, eodē se loco Pyladi, quo Pop. Rom. fuisse. Hic quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritū, qui apud maiores uiguit, & uenustam induxisse nouitatem, interrogatus ab Augusto, quē saltationi cōtulisset, respondit, λυδῶν σὺν ἡρώδῃ. Idem cum propter populi seditionem pro cōtentione inter se Hylamq; habita, concitatum indignationem excerpisset Augusti, respondit: βασιλεῦ, ἕασον αὐτοὺς πρὶν ἢ μᾶλλον ἀπὸ λυδῶν εὐχαρίσσειν.

Quo modo Plato uino indulgēdum esse praecepit. Et quam perniciolum turpeq; sit, tacitus ac gulfus uoluptatibus esse obnoxium.

CAP. VIII.

His dictis, & excitata letitia, cum in Auieno memoraria florida, & aenetas laudaretur ingenij, mēsas secundas minister admoit. Et Flauianus: Multi (ut existimo) in hoc à Varrone dissentiunt, qui in illa lepidissima satyra Menippea, quē inscribitur: Nescis qd uesper serus uehat, de secūda mensa placentas remouit. Sed quēso

dicas Cecinna uerba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoria tenacioris haeserunt. Et Albinus: Locus, inquit, Varronis quē referri à me imperas, in his ferē uerbis est: Bellaria ea maxime sunt mellita, quae mellita non sunt. Dulcibus enim cum pepsi societas infida. Significant autē bellaria, omne mense secunda genus. Nam quae πέμματα Græci uel τρυφήματα dixerunt, ea ueteres nostri appellauere bellaria. Vina quoq; dulciora est inuenire in comædijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaq; ea Liberi bellaria. Et Euangelus: Agite antequam surgendū nobis sit, uino indulgeamus, quod decreti Platonici auctoritate faciemus: qui existimauit fomītē esse quendā & incitabulū ingenij uirtutisq; si mēs & corpus hominis uino flagret.

Tum Eustachius: Quid agis, inquit, Euangele? an Platonē existimas haurienda passim uina suasse, & non magis inter minuta pocula iucundiorē liberalioremq; inuitationē, quae fieret sub quibusdā quasi arbitris & magistris conuiuiorū sobrijs, non improbasse? Et hoc est quod in primo & in secundo de legibus non inutile uiris esse decernit. Nam & modicis honestisq; inter bibendum remissionibus refici integrariq; animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit: redditosq; sensim letiores, & ad intēiones rursus capeffendas fieri habiliores, & simul si qui penitus in his affectionum cupiditatumq; errores inessent, quos celaret alioquā pudor reuerens, ea omnia sine graui periculo libertate per uinum data detegi, & ad corrigendum medēdumq; fieri opportuniora. Atq; hoc etiā Plato ibidem dicit, non diffugiendas esse huiusmodi exercitationes aduersus propulsandā iam uiolentiam: neque

Bellaria.

x

ullum

ullum unquam continentē prorsum, aut temperantē satis fideliter usum esse, cui uita nō inter ipsa errorū pericula, & in medijs uoluptatū illecebris explorata sit. Nā cui libentia gratiaq; omnes conuiuiorū incognita sint, quicq; illarū omnino expers sit, si eum fortē ad participandas huiusmodi uoluptates, aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi, neque mentē eius animumq; cōsistere. Congrediendū igitur, & tanquā in acie quadā cū uoluptarijs rebus, cumq; ista uini licētia cominus decernendū, ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti, sed animi uigore, & cōstanti præsētia, moderatoq; usu temperantiā cōtinentianq; tueamur: & calefacto simul refectoq; animo, si quid in eo uel frigida tristitia, uel torpentis uerecundia fuerit, diluamus.

Ex Gd. lib.
19. cap. 1.

Sed quid uoluptatū fecimus mentionē, docet Aristoteles à quibus uoluptatibus sit cauendū. Quinq; enim sunt sensus hominū, quos Græci αἰσθήσεις appellāt, per quos uoluptas animo aut corpori queri uidetur: tactus, gustus, odoratus, uisus, audiuis. Ex his omnibus uoluptas quæ immodice capitur, ea turpis atq; improba est. Sed enim quæ nimia ex gustu atq; tactu est, ea uoluptas, sicut sapientes uiri censuerūt, omnium rerū foedissima est, eosq; maxime, q̄ sese duabus istis uoluptatibus dediderūt, grauissimi uitij uocabulis Græci appellauerūt, uel ἀκρατής, uel ἀκολά-

Cetera

Cetera ex tribus alijs sensibus proficiētes hominū tantum propria sunt. Verba super hac re Aristot. philosophi in mediū proferam, ut quid de his infamibus uoluptatibus tam clarus atq; inclutus uir sentiat publicetur.

Διατί οἱ καὶ τὴν φησὶ ἀφ᾽ ἧς ἡ γένεσις ἡδονῆς γινόμενῳ ἄρ' ὑπερβάλλουσιν, ἀκρατῆς λέγονται, οἱ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι, οἱ τε περὶ τὰς φησὶ βροτῆς ἀπομαύσεως. ἢ καὶ καὶ τὴν τροφῆς, ἀπὸ ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώτῃ τὸ ἡδύ. ἀπὸ ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὰ τὸ ἐλθέειν γράνον φάσιν ἔχεται ἔχον. ἢ καὶ τὸ ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν οὐκέτι, ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τῶν γινόμενας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε οὐκ οὖσαι κοινὰ ἅτι μὲν τὰ εἰσι δ' ἰοὶ καὶ μάλισα μόναι ἐπονείδιστοι. ὥς τε ἡ ὑπὲρ τῶν ἡρώμενον λέγουσιν. ἢ ἀκρατῆς, καὶ ἀκόλαστον λέγουσιν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρῶν ἡδονῶν ἡτῶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ νόμων καὶ προσηκόντων ἡδέτη. καὶ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλων, οὐχ ἡδέται, ἢ καὶ συμβεβηκός τὸ τοῦ πάχους, ὅς ἐστι μὲν ὁ ὅσων. ἢ ὁσφρανόμενον χαίρει, ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῇ, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδύα αὐτῶν ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἢ τὸ ταχέως ὁδὸν ὅταν ἔχωμεν τὸ φαγῆν, ὅταν δὲ συνείδῃς ὅτι μὲν, ἢ δὲ τὸ ῥόδιον αἰεὶ ἡδύα.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, cōeundi atq; comedendi, quæ homini cū sue atq; asino cōmunes sunt, gratuletur? Socrates quidē dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut edarent & biberent: sese bibere atq; esse, ut uiueret. Hippo-

x 2 crates

Coitus uene-
reus.

crates autem diuina uir scientia, de coitu Venereo ita exi-
stimabat: Partem esse quandam morbi teterrimi, quem
nostri comitalem dixerunt. Namq; ipsius uerba hæc trā-
dūtur: τὸν σαωστικὸν εἶναι μῖνον ἐπιληψίας, id est,
coitum esse paruum morbum comitalem.

FINIS LIBRI SECVNDI.

Secundo huic libro suum deesse finem, & sequenti item principiu,
id facilius perspectu est, quam ut admonendus sit lector. Si quid tamen
lucis tantis addi tenebris queat, hanc libroru putem fuisse coherentiam:
In fine primi libri, mentio facta erat de poeta Vergilio. Sed cū cōmæ
tempus interpellaret, placitū fuit sermonē cum reseruati colloquio dici
sequentis. Quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter
cōmāndū, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant, explica-
rentur: quorū magnā certe partem desiderari nemo non facile animad-
uerterit. Sed hæc deplorari a nobis possunt, emendari non possunt.

MACROBII AVRE
LII THEODOSII VIRI CONSV
laris & illustris Saturnaliorum liber tertius.

Quam accurate Vergilius expresserit diuersos ritus sa-
crificandi. CAP. I.



MOLATVM cū se nosset Aeneas &
multa cæde pollutū, ait: Tu genitor cape
sacra manu, patriosq; penates. Me bello
è tanto digressum, & cæde recēti Attre-
ctare nefās, donec me flumine uiuo Ablue-
ro. Post Caietæ quoq; nutritis sepulturā, quò potissimum
nauigans appellitur, quā ad eam partem per quā fluuius
Tiberinus anoxno in mare prorumpit, ut cōfestim in ipso
Italiae limine fluuiali unda ablutus, posset quā purissime
Iouem

Iouem Phrygiāq; ex ordine matrem inuocare. Quid,
quod Euandru aditurus per Tiberim nauigat, quod cum
esset reperturus Herculi sacra celebrantē, ut sic purifica-
tus sacris possit hospitalibus interesse? Hinc & Iuno ipsa
conqueritur, non magis quod Aeneam contigisset contra
suum uelle in Italiā peruenire, quā quod optato potire-
tur Tiberidis alueo: quia sciret cum hoc anne purificatū,
posse sacra etiam sibi rite perficere. Nam ne supplicari
quidem sibi ab eo uellet. Nunc (quoniā purificationē
ad sacra superiorū pertinentē deorum, in Vergiliana ob-
seruatione monstrauimus) uideamus, utrū etiam circa infe-
rorum deorū cultū proprietatē moris idem poeta serua-
uerit. Constat dijs superis sacra facturum corporis ablu-
tione purgari. Cum uero inferis litandum est, satis actum
uidetur, si aspersio sola contingit. De sacris igitur supe-
rorum ait Aeneas: —Donec me flumine uiuo Ablucro.
At Dido cum sacra dijs inferis instituit, ait:

Annam chara mihi nutrix huc siste sororem.

Dic corpus pperet fluuiali spargere lympha. Et alibi:
Sparserrat: & latices simulatos fontis Auerni.

Necnon cum Misenum sepulturæ mandari refert idem,
—Ter socios pura circumtulit unda, Spargens rore leui.
Sed & cum facit Aeneam apud inferos ramum Proser-
pine consecraturum, ita refert:

Occupat Aeneas aditū, corpusq; recēti Spargit aqua.

Quam proprie Vergilius usus sit uerbis ad sacrificia
pertinentibus. CAP. I I.

Verborum autem proprietās, tam poeta huic fami-
liaris est, ut talis obseruatio in Vergilio esse iam de-
sinat,

Porricere.

finat, nullis tamen magis proprie usus est, quàm sacris uel sacrificialibus uerbis. Et primū illud non omiserim in quo pleriq; falluntur, Extāq; falsos Porriciam in fluctus, non (ut quidam) proijciam, exultantes dixisse Vergilium proijcienda exta, qui adiecit in fluctus. Sed non ita est. Nam ex disciplina aruspiciū, & ex præcepto pontificum, uerbum hoc solēne sacrificantibus est, sicut Veranius ex primo libro Picloris ita dissertationē huius uerbi executus est: Extā porriciunt dijs tantū in altaria, aram ue, focum ue, eo ue quod exta dari debebunt. Porricere ergo, non proijcere, propriū sacrificij uerbum est. Et quia dixit Veranius in aram, focum ue, eo ue quod exta dari debebunt, nunc pro ara & pro foco mare accipiendum est, cum sacrificium dijs maris dicatur. Ait enim:

Dij quibus imperium est pelagi, quorū æquora curro,
Vobis letus ego hoc cadentem in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extāq; falsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

R. eus.
Damnatus.

Ex his docetur in mare ritē potuisse porrici exta, non proijci. Constituā ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est: ut reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat: damnatus autem, qui promissa uota non soluit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri, cum uir doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem pleuius executus sit.

Est profundam scientiam huius poëtæ in uno sepe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. Multifariam enim legimus, quod litare sola non possit oratio: nisi & is qui deos precatur, etiam aram manibus apprehendat.

tendat. Inde Varro diuinarum lib. v. dicit aras primum ansas dictas: quod esset necessariū à sacrificantibus ea teneri. Ansæ autem teneri solere uasa quis dubitet? Commutatione ergo literarum, aras dici coeptas, ut Valesios & Fusios dictos prius, nunc Valerios & Furios dici. Hæc omnia illo poëtæ executus est uersu:

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem
Audijs omnipotens.

Non ne eo additum credideris, non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cum ait:

Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item,

Tango aras, medios ignes & numina testor.
eandem uim nominis ex apprehensione significat.

Idem poëtæ tam scientia profundus, quàm amœnus ingenio, nonnulla de ueteribus uerbis quæ ad proprietatē sacrorū nouerat pertinere, ita interpretatus est, ut mutato uerbi sono integer intellectus maneret. Nam primo pontificij iuris libro apud Piclorē uerbū hoc posuē est, uitulari. De cuius uerbi significatu Titius ita retulit: Vitulari est uoce letari. Var. etiā in lib. xv. rerū diuinarū ita refert, quod pōtifex in sacris quibusdā uitulari soleat, quod Græci τῶν ὄντων uocāt. Has tot interpretationis ambages quā paucis uerbis doctæ Maronis elegātia expresit, Letumq; choro pæana canentes. Nam si uitulari est uoce letari, quod est τῶν ὄντων, non ne in cātū leti τῶν ὄντων enarratio uerbi perfecta seruata? Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyllus libro quem de dijs cōposuit, ait Vitulam uocari deam, quæ letitiæ præest. Piso ait uitulā uictoriam nominari. Cuius rei hoc argumentum profert,

Mos tangendi aras.

Vitulari.

Vitula dea.

quod postridie Nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Thuscis in fugā uersus sit, unde Populifugia dicuntur, post uictoriam certis sacrificijs fiat uitulatio. Quidam nomen eius animaduersum putant, quod potens sit uitae tolerandae. Ideo huic deae pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus uita humana toleratur. Vnde hoc esse animaduertimus, quod ait Vergilius:

Cum faciam uitula pro frugibus, ipse uenito.
Vt uitula dixerit pro uitulatione, quod nomen esse sacrificij ob letitiā facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendū per ablatiū: Cum faciam uitula pro frugibus, id est cum faciam rem diuinā, non oue, non capra, sed uitula, tanquam dicat, cum uitulam pro frugibus sacrificauero, quod est, cum uitula rem diuinam fecero. Pontificem Aeneam uel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas, memoriā rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annales appellāt equidem maximos, quasi à pontificibus maximis factos. Vnde ex persona Aeneae ait:

Et uacet annales nostrorum audire laborum.

De sacro, profano, sancto, & religioso, quid ea sint, & quam diligenter horū uerborū proprietates, expresserit Maro. CAP. III.

ET quia inter decreta pontificū hoc maxime queritur, quid sacrū, quid sanctū, quid religiosum: querendum utrū ijs secundū definitionē suam Vergilius usus sit, & singulis uocabuli sui proprietatem more suo seruari.

Sacrum.

Sacrum est, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, quicquid est quod deorū habetur. Huius definitionis poëta memor, ubi sacrum nominauit, admonitionem deorum

deorum penē semper adiecit:

Sacra Dioneae matri diuisq; ferebam.

Item:

Sacra Ioui Stygio quae ritē incepta parauit.

Item:

—Tibi enim tibi maxima Iuno

Mactat sacra ferens.

Profanum omnes penē consentiunt id esse, quod extra Profanum fanaticam causam sit: quasi porro à fano & religione se cretam. Cuius significatus exemplum consecutus est, cum de luco & adyto inferorum sacro utroq; loqueretur: Procul o procul este profani. Cōclamat uates, totoq; absi stite luco. Eò accedit, quod Trebatius profanū id proprie dici ait, quod ex religioso uel sacro, in hominū usum proprietatemq; cōuersum est. Quod uel apertissime poëta seruauit, cum ait:

Faune precor miserere, inquit, tuq; optima ferrum

Terra tene, colui uestros si semper honores,

Quos cōtra Aeneade bello fecere profanū. Dixerat enī:

Sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrū sustulerāt.

Vnde ostendit proprie profanū esse, quod ex sacro profanum humanis actibus accommodatum est.

Sanctum est, ut idem Trebatius libro decimo religionū Sanctum, refert, interdum idem quod sacrum, idemq; quod religiosum: interdum aliud, hoc est nec sacrum, nec religiosum est. Quod ad secundam speciem pertinet:

Sancta ad uos anima atq; istius nescia culpae Descendā.

Nō enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quā sanctā, hoc est incorruptam, uoluit ostēdere, ut in illo quoq;:

—Tuq; o sanctissima coniunx Felix morte tua.
In quo castitatis honorē incorruptae uxoris amplexus est.

x 5 Vnde

Vnde & sanctæ leges, quæ non debent poenæ sanctione corrumpi. Quod autem ad priorem speciei definitionem de sancto attinet id est non ut aliud sit quàm sacrum aut religiosum:

Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli

Fundere lumen apex. Et paulo post:

Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem

Excitere, & sanctos restinguere fontibus ignes.

Hic enim sanctos ac si sacros accipimus, quia diuinitus cõtigerunt. Item:

—Tuq; ò sanctissima uates Præscia uenturi,
non aliud nisi sacrum uocat, quam uidebat & uatem, &
deo plenam, & sacerdotem.

Supereſt, ut quid sit religiosum cum Vergilio cõmutenimus. Ser. Sulpitius religionem esse dictã tradidit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit, quasi à relinquendo dicta, ut à carento ceremonia.

Hoc Vergilius seruans ait:

Est ingens gelidum lucus prope Cæretis amnem

Religione patrum late sacer.

Et adiecit quo proprietatem religionis exprimeret.

—Vndiq; colles

Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingit.

Quæ res utiq; faciebat lucum à communione populi secretum. Et ut relictum locum ostendret non sola adeum di difficultate, adiecit & sanctitatem:

Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos

Agrorum pecorisq; deo.

Secundum Pompeium Festum religiosi sunt, qui faciente

da & uitanda discernunt. Hinc Maro ait:

—Riuos deducere nulla Relligio uetuit.

Georg. I.

Quod autem ait deducere, nihil aliud est quàm detergere. Nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere non licet.

In transcurso & hoc notandum est, quod & ipse uelut præteriens sub unius uerbi significatione proiecit. Ca uetur enim in iure pontificio, ut quoniam oues duabus ex causis lauari solent: aut ut curetur scabies, aut ut purgetur lana, festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat, liceat autem si curatione scabies ablunda sit. ^{idem.} Ideo hoc quoq; inter concessa numerauit:

Balantumq; gregem fluuio mersare.

Quod si hucusq; dixisset, licita & uetita confunderet: sed adijciendo, salubri, causam concessæ ablutionis expressit.

Quid delubrum, qui dii penates. Et quod ne in his quidem Verg. a sua recesserit diligentia.

CAP. IIII.

Nomina etiam sacrorum locorū sub congrua proprietate proferre, pōtificialis obseruatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie uocent, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo rerum diuinarum: Delubrum ait alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa, ut est in circo Flamini Iouis statoris: alios, in quo loco dei simulacrum dedicatum sit. Et adiecit: Sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. His à Varrone præscriptis, possumus intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua cōsuetudine in ultimo posuit, ^{Varro m. m.} ut ab

ut ab dei dedicato simulacro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utranq; rationem diligenter executus. Vt enim à postrema incipiamus, observauit delubrum nominaturus, aut proprie deorum nomina, aut ea quæ dijs accommodarentur inserere.

At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt.

Et ut mox simulacrum nominaret, subtexuit:

—Sæuæq; petunt Tritonidis arcem.

Sub pedibusq; deæ clypeiq; sub orbe teguntur. Item:

Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset Ille dies.

Illam uero opinionem de arca, quam Varro prædixerat, non dimisit:

Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt. Et mox:

Aut ante ora deum pingues spatiantur ad aras.

Quid enim est aliud spatari, q̃ spatio lati itineris obambulare? ob quod adijciendo ante aras, ostendit arcam assumptam deorum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

De dijs quoq; Romanorum proprijs id est penatibus, aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de dijs libro decimonono requirit, num dii penates sint Troianorum Apollo, & Neptunus, qui muros eis se cisse dicuntur, & num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelius quoq; Labeo libro de dijs penatibus eadē existimat. Hanc opinionem sequitur Maro cum dicit:

Sic fatus, meritis aris mactabat honores,

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro

Varro humanarum secundo, Dardanum refert deos penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aeneam ex Phrygia in Italiam detulisse. Qui sint autem dii penates, in libro quidem memorato, Varro non exprimit. Sed qui diligentiùs eruunt ueritatem, penates esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos ratione animi posidemus. Esse autem medium æthera Iouē, Iunonem uero inum æra cum terra, & Mineruam summum ætheris cacumen, & argumēto utuntur, quod Tarkinus Demarathi Corinthij filius, Samothracijs religionibus mystice inbutus, uno templo ac sub eodem tecto, numina memorata coniungit. Cassius uero Hemina, dicit Samothracas deos, eosdemq; Romanorum penates, proprie dici θεοὺς μεγάλους. Noster hæc sciens, ait:

Cum socijs, natoq; penatibus & magnis dijs.

Quod exprimit θεοὺς μεγάλους. Sed & oīa hæc noīa cū in uno de supradiētis numinibus seruat, doctrinā, pculdubio suam de hac omni opinione cōfirmat. Cū enim ait:

Iunonis magnæ primum prece numen adora,

τὴν μεγάλην:

Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno,

τὴν ῥησέην: Dominamq; potentem, τὴν δ' ὠκυμένην. Eodem nomine appellauit & Vestam, quam de numero penatum, aut certe comitem eorum esse manifestū est: adeo, ut & consules & prætores seu dictatores cum ineunt magistratum, Lauinij rem diuinam faciant penatibus pariter & Vestæ. Sed & Vergilius ubi ex persona Hectoris dixit:

Sacra suosq; tibi cōmēdat Troia penates. Mox adiecit:
Sic

Sic ait, & manibus uittas Vestamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.
Addidit Higinus in libro quē de dijs penatibus scripsit,
uocari eos θεοὺς πεναίους. Nec hoc Vergilius ignorauit
tum reliquit:

Dij patrij seruate domum, seruate nepotem. Et alibi.
Patrijque penates.

Quanta fuerit Vergilij cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus, Et Mercurium contemptorem dixerit deorum.

CAP. V.

Duo hostiarum
genera: animale
unum alterū cō
sultatorium.

NEc minus de sacrificiorū usu, quā de deorū scientia diligentiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo, unum in quo uoluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacratur, (Vnde & aruspices animales has hostias uocant) utrunq; hostiarum genus Vergilius in carmine ostendit. Et primo quidem illud quo uoluntas numinum per exta monstratur:

Maclat lectas de more bidentes. Et mox:

Pecudumque reclusis

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterū illud in quo hostia animalis dicitur, quod eius tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum iuistorem Eryci maclare taurum. Nā ut expleret animalis hostiae causas, ipso usus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.
Et ut nuncupata uota significaret, ait, persoluo, quod de uoto proprie dicitur. Utq; ostenderet persolutum dijs, significauit dicens:

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Vident

Videndum etiam, ne & illam hostiam ostendat animalē:

Sanguine placastis uentos & uirgine caesa,
Cum primum Iliacas Danaï uenistis ad oras,
Sanguine querēdi reditus, animaque litandū Argolica.
Nam & animam, id est hostiae nomen, posuit: & litare, quod significat sacrificio facto placare numen.

In his ipsis hostijs uel animalibus uel consultatorijs, iniuges boues, quaedam sunt, quae hostiae iniuges uocantur, id est quae nūquam domitae ac iugo subditae sunt. Harum quoque noster poeta sic meminit:

Nunc grege de intacto septem maclare iuuenkos

Præsuterit, totidem lectas de more bidentes.

Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit:

Et intacta totidem ceruice iuuenkas.

Eximij quoque in sacrificijs uocabulum, non poeticum Hostiae eximiae, sed sacerdotale nomen est. Veratius enim in pontificalibus questionibus docet, eximias dictas hostias, quae ad sacrificiam destinatae eximantur e grege, uel quod eximia specie quasi offerendae numinibus eligantur. Hinc ait:

Quatuor eximios praestanti corpore tauros.

Vbi quod eximuntur, eximios: quod eliguntur, praestanti corpore monstrauit. Ambarualis hostia est, ut Hostiae ambaruales, ait Pompeius Festus, quae rei diuinae causa circum arua ducitur, ab his qui pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mentionem in Bucolicis habet, ubi de apothecosi Daphnides loquitur.

Hec tibi semper erunt, & cum solennia uota

Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.

Vbi lustrare significat circuire: hinc enim uidelicet & nomen

nomen hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. Sed & in Geor. lib. i.

Terq; nouas circum felix eat hostia fruges.

Observatum est à sacrificantibus, ut si hostia quæ ad aras duceretur, fuisset uehementius reluctata, ostendissetq; se inuitam altaribus admoueri, anoueretur: quia inuito deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hæc uolenti numini dari existimabant. Hinc noster:

Et ductus cornu stabat sacer hircus ad aras. Et alibi Et statuam ante aras aurata fronte iuuenicum.

Mexentius quare contemptor diuum.

Adco autem omnē pietatem in sacrificijs, quæ dijs exhibenda sunt, posuit: ut propter contrariam causam, Mexentium uocauerit contemptorem deorum. Neque enim (ut Aspro uidetur) ideo contemptor diuū dictus est, quod sine respectu deorū, in homines impius fuerit. Alioqui multo magis hoc de Busiride dixisset, quem longe crudeliorem, illaudatum uocasse contentus est. Sed ueram huius contumacijsimū nominis causam, in primo libro Originum Catonis diligens lector inueniet. Ait enim Mexentii Rutulis imperasse, ut sibi offerrent, quas dijs primitias offerebant, & Latinos omnes similis imperij metu ita nouisse: Iupiter, si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius quam Mexentio, uti nos uictores facias. Ergo quod diuinos honores sibi exegerat, merito dictus à Vergilio contemptor deorum. Hinc pia illa insulatio sacerdotis:

Hæc sunt spolia & de rege superbo Primitiæ. Ut nomini contumaciæ, cuius poenas luit, raptas de eo noceant exuias.

Miranda

Miranda fuisse Vergilij cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinam, quod ex Apollinis Delij & Herculis uictoris sacris ostenditur.

CAP. VI.

Miranda est huius poetæ & circa nostra & circa Hostia ubi Apollini non cædæ.
M externa sacra, doctrina. Neq; enim de nihilo est, quod cum in Delo uenit Aeneas, nulla ab eo caesa est hostia: nisi cum proficisceretur, Apollini & Neptuno res diuina facta est. Constat enim (sicut Cloatius Verus ordinatur lib. ii. docet) esse Deli aram apud quā hostia non ceditur, sed tantū solenni deum prece ueneratur. Verba Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis ἱερότοπος, in qua nullum animal sacrificatur, quam Pythagorā uelut inuiolatam adorasse produnt. Hanc ergo esse quæ adoratur ab Aenea, ἱερότοπος aram poeta demonstrat. Si quidem templū ingressus pōtifex, nullo acto sacrificio, statim inchoat precē, & ut genitora expressius nominaret: Da pater augurium. At uero cum taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utiq; aram factū intelligimus. Et bene supra tantummodo patrem, quod ibi proprium est: & infra, quod cōmune est, Apollinē nominat. Meminit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc uerba: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis ac tubis sine hostijs, ut Deli ad Apollinis genitiui aram. Eodem uersu non omittendum puto, cur saxo uetusto dixerit extructum templum. Velius Longus, immutatio est, inquit, epitheti: uult enim dicere uetustatem templi. Hunc multi alij commentatores secuti sunt. Sed frigidum est, edificij ætatem notare. Epaphus aut uir plurimæ lectionis libro decimo septimo, ait Delphis quodā tempore euenisse, ut templum religiosum antea & intactum, spoliatū incensumq;

Templum uetustum saxo extructum esse cur dixerit.

sumq; sit, & adiicit, multas circa Corinthum urbes insulasq; proximas terrae motu haustas, Delon neque antea neq; postea hoc incommodo uexatā, sed semper eodē manere saxo. Thucydides etiā historiarū lib. III. idem docet. Nō mirū ergo, si praesidio religionis tutā insulā semper ostēdens, & reuerentiā sibi locorū accessisse dicit, continuam saxi eiusdē, id est insulae, firmitatē. Vt seruauit Apollinis genitoris proprietatem, patrem uocando.

Hercules unde uictor dicatur.

Idem curauit Herculem uocando uictorem. Hae, inquit, limina uictor Alcides subiit. Varro diuinarū lib. 4. uictorem Herculem putat dictum, quod omne animalū genus uicerit. Romae aut uictoris Herculis aedes duae sunt, una ad portam trigeminā, altera in foro boario. Huius cōmenti causam Maesurius Albinus memorabiliū lib. 1. aliter exponit. Marcus, inquit, Octavius Herennius prima adolescentia tibicen, postq; arti suae diffusus est, inslituit mercaturam: & bene re gesta, decimā Herculi profanauit. Postea cū nauigans hoc idem ageret, a praedonibus circumuentus fortissime pugnavit, & uictor recepit. Hunc in somnijs Hercules docuit sua opera seruatum. Cui Octavius impetrato a magistratibus loco eadem sacrauit & signū: Victoremq; incisus literis appellauit. Dedit ergo epitheton deo, quo & argumentū ueterum uictoriarū Herculis, & cōmemoratio nouae historiae, quae recenti Romano sacro causam dedit, contineretur.

Pinarij custodes aedis Herculis.

Nec frustra in eodē loco dixit: Et domus Herculei custos Pinaria sacri. Quidā enim aram maximā cū uicino flagraret incendio, liberatā a Pinarijs ferūt, & ideo sacri custodē domū Pinariā dixisse Vergiliū. *Pinaria sacra* inquit

inquit, Potitiorum, qui ab Appio Claudio praemio corrupti, sacra seruis publicis prodiderunt. Sed Veratius pontificalis in eo libro quē fecit de supplicationibus, ita ait: Pinarijs qui nouissimi comeso prandio uenissent, cū iam manus pransores lauaret, praecipisse Herculem, ne quid postea ipsi aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacra sibi, sed ministrandi tantummodo causa, nō ad epulas conuenirent. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse Verg. alibi: At Triuiae custos tamdum in motibus Opis, id est ministra. Nisi forte custodē dixit eam, quae se prohibuerit & continuerit a sacris, ut ipse alibi: Et custos furum atq; auium cum falce saligna Hellepontiaci seruet tutela Priapi. Hic utiq; custodē, prohibitorē auium furumq; significat. Hae ubi dicta, dapes iubet & sublata reponi Pocula, granineoq; uiros locat ipse sedili. Non uacat quod dixit sedili. Nā pro pria obseruatio est, Hercules sacris epulari sedentes. Et Cornelius Balbus: *ἱερὸν ἀντικλινόν* lib. xviii. ita ait: Apud aram maximam obseruatū, ne lectisternium fiat. Custoditur in eodē loco, ut omnes aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne quis in aede dei, habitū eius imitetur. Nā ibi operto ipse capite est. Varro ait Graecū hunc esse morē: quia siue ipse siue ab eo relicti, quia aram maximam statuerunt, Graeco ritu sacrificauerunt. Hoc amplius addidit C. Bassus: Idcirco enim hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduentum Aenae in Italia constituta est, qui hūc ritum uelandi capitis inuenit.

Ea etiam quae negligenter in Vergilio transmittuntur a legentium uulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit.

CAP. VII.

2 2 Ed

EA quoq; quæ incuriose transmittuntur à legētium plebe, non carent profunditate. Nam cū loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principem suum spectaret, adiecit: Ipse sed in pratis aries iam suaue rubēti Murice, iam croceo mutabit uellera luto. Traditur autē in libro Hetruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, portendi imperatori rerum omnium felicitatē. Est super hoc liber Tarquini transcriptus ex ostentario Tusco: ibi reperitur: Purpureo aureo uel colore ouis aries uel si aspergetur, principi ordinis & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniemq; propagat in claritate, letioremq; efficit. Huiusmodi igitur statum imperatori in transitu uaticinatur.

Verbis etiā singulis de ritu sacro quā ex alto petita significet, uel hinc licebit aduertere, Iniecere manū Patrae, telisq; sacrarunt Euandri. Nam quicquid destinatum est dijs, sacrum uocatur. Peruenire autē ad eos non potest, nisi libera ab onere corporis fuerit anima, quod nisi morte fieri non potest. Ita ergo opportune sacrum Halesum facit, quia erat appetiturus. Et hic proprietatem & humani & diuini iuris executus est. Nam ex manus iniectione penē mancipiū designauit, & sacrationis uocabulo obseruantiam diuini iuris impleuit.

Hoc loco non alienum uidetur, de cōditione eorū hominum referre, quos leges sacros esse certis dijs iubent, quia nō ignoro quibusdam mirum uideri, quod cum cetera sacra uiolari nefas sit, hominem sacrum ius fuerit occidi. Cuius rei causa haec est: Veteres nullū animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorū

deorum, quibus sacrum esset: animas uero sacratorū hominum, quos Graeci Ζωόνοες uocant, dijs debitas existimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti nō poterat, à se tamen dimittere non dubitant: sic animas quas sacras in cœlū mitti posse arbitrati sunt, uelut a corpore quamprimū illō ire uoluerunt. Disputat de hoc more etiā Trebatius religionū lib. ix. cuius exemplū ne sim prolixus omisi. Cui cordi est legere, satis habeat & autorē & uoluminis ordinē esse monstratū.

Quæ enuntiando apud Vergiliū corruptantur. Et quod nec ea ratione apud hunc poetam careant, quæ fortuita esse uidentur, cum alijs quibusdam.

CAP. VIII.

Nonnullorum quæ scientissime prolata sunt, male enuntiando, corrumpimus dignitatē. Ut quidam legunt: Discedo, ac ducente dea flammā inter & hostes: Expedior: cū ille doctissime dixerit: Ducēte deo, nō dea. Nam & apud Caluū Asterianus affirmat legendum, Pollentemq; deū Venerem, non deam. Signū etiam huius est Cypri barbatum corpore, sed ueste muliebri, cū se capto ac statura uiri. Et putant eandē mārē ac foeminam esse. Aristophanes eā ἄφροδίτην appellat. Leuinus etiā sic ait: Venerem igitur alium adorans, siue foemina siue mas est, ita uti alma noctiluca est. Philochorus quoq; in Athide, eandem affirmat esse lunam: Nam & ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili: quod eadem & mas existimatur & foemina.

Hoc quoq; de prudentia religionis à Verg. dictū est: Decidit exanimis, uitamq; reliquit in astris Aëreis: Higinus enim de proprietatibus deorum, cū de astris ac stellis loqueretur, ait oportere his uolucres immolari.

Aues stellis aduocandum datur.

Docte ergo Vergilius dixit apud ea numina animant uo-
lucris remansisse, quibus ad litandum data est.

Nec nomen apud se quod fortuitum esse poterat, uo-
care permittit: Matrisq; uocauit Nomine Casmille mu-
tata parte Camillam. Nam Statius Tullianus de uocabulis
rerum lib. 1. ait dixisse Callimachum, Thuscōs Camil-
lum appellare Mercuriū, quo uocabulo significant præ-
ministrum deorum. Vnde Vergilius ait: Metabum Cas-
millam appellasse filiā, Dianæ scilicet præministrā. Nam
et Pacuius, cum de Medea loqueretur, Cœlitum Cas-
milla expectata aduenis, salue hospita. Romani quoq; pue-
ros puellas ue nobiles et inuestes, Camillos et Camila-
las appellant, flaminicarum et flaminum præministros.

Hanc quoq; obseruationem eius non conuenit præte-
rire. Mos erat, inquit, Hesperio in Latio, quem protinus
urbes Albane coluere sacrū, nunc maxima rerum Roma
colit. Varro de moribus morē esse dicit in iudicio animi,
quem sequi debeat cōsuetudo. Iulius Fest. de uerborū si-
gnificationibus lib. xiii. Mos est, inquit, institutum pa-
trium, pertinens ad religiones ceremoniasq; maiorum.
Ergo Vergilius utrunq; autorē secutus, et primo quidē
Varronem, quoniā ille dixerat morē præcedere, sequi cō-
suetudinem, postquā dixit: Mos erat, subiunxit, quē pro-
tinus urbēs Albane coluere, et nunc maxima rerū Ro-
ma colit: quo perseverantiā cōsuetudinis mōstrat. Et quo-
niam Festus pertinere ad ceremonias ait, hoc idē docuit
Maro adiiciendo sacrum. Quem protinus urbēs Albane
coluere sacrum. Mos ergo præcessit, et cultus moris se-
cutus est, quod est cōsuetudo, et hic definitionem Var-
ronis

ronis impleuit. Adjiciendo deinde sacrū, ostēdit morē ce-
rimonij dicatū, quod Festus asseruit. Idē seruauit et in
xii. lib. cū ait: Morem ritusq; sacrōrū Adjiciam: in quo
ostendit aperte, morē esse ritus sacrōrum. Sed historiæ
quoq; fidem in his uersibus secutus est, Mos erat Hesperio
in Latio, et reliqua. Seruauit enim regnōrū successio-
nem. Quippe primū regnauerūt Latini, inde Albani, et
inde Romani. Ideo mos erat, primum dixit, Hesperio in
Latio: et postea, quē protinus urbēs Albane coluere sa-
eum: deinde subiecit, Nunc maxima rerū Roma colit.

De carmine quo euocari solebant dii tutelares, et aut urbēs aut
exercitus deuoceri.

CAP. IX.

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dij, quibus im-
perium hoc steterat. Et de uetustissimo Romano-
rum more, et de occultissimis sacris, uox ista prolata est.
Constat enim omnes urbēs in alicuius dei esse tutela, mo-
remq; Romanorum arcanum et multis ignotum fuisse,
ut cum obsiderent urbem hostium, eamq; iam capi posse
considerent, certo carmine euocarent tutelares deos:
quod aut aliter urbem capi posse non crederent: aut
etiam si posset, nefas existimaret deos habere captiuos.
Nam propterea ipsi Romani et deum in cuius tutela
urbis Roma est, et ipsius orbis Latinum nomen igno-
tum esse uoluerunt. Sed dei quidem nomen nonnullis
antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum,
et ideo uetustas persequētibus quicquid de hoc putatur
innotuit. Alij enim Iouem crediderunt, alij lunan. Sunt
qui Angeronam, quæ digito ad os admoto silentium de-
nuntiat. Alij autem, quorum mihi fides uidetur firmior,

De euocandis
dijs tutelaribus.

Opem Consiuiam esse dixerūt. Ipsius uero urbis nomen etiam doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne quod saepe aduersus urbes hostium fecisse se nouerāt. idem ipsi quoq; hostili euocatione paterentur, si tutela suae nomen diuulgaretur. Sed uidendum, ne quod nō nulli male existimauerunt, nos quoq; confundat, opinantes uno carmine & euocari ex urbe aliqua deos, & ipsam deuotam fieri ciuitatē. Nam reperi in lib. v. rerū reconditarū Samnionici Sereni utrumq; carmen, quod ille se in cuiusdā Furiij uetustissimo libro reperiisse professus est. Est autē carmen huiusmodi, quo dii euocantur, cum oppugnatione ciuitas cingitur: Si deus, si dea est, cui populus ciuitasq; Carthaginiēsis est in tutela, teq; maxime ille, qui urbis huius populiq; tutelā recepisti precor, ueniorq; ueniamq; a uobis peto, ut uos populū ciuitatemq; Carthaginensium deseratis: loca, tēpla, sacra, urbemq; eorū relinquatis, absq; his abeatis: eiq; populo ciuitatiq; metum, formidinem, obliuionē iniiciatis, proditiq; Romā ad me meosq; ueniat: nostraq; uobis loca, tēpla, sacra, urbs acceptior probatiorq; sit: mihi quoque populūq; Ro. militibusq; meis praepositi sitis, ut sciamus intelligamusq; Si ita feceritis, uoueo uobis tēpla, ludosq; facturū.

In eadē uerba hostias fieri oportet, auctoritatemq; uideri extorum, ut ea promittant futura. Vrbes uero exercitusq; sic deuouētur, iam numinibus euocatis. Sed dictatores imperatoresq; soli possunt deuouere his uerbis. Dis pater siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ut oēs illā urbē Carthaginē exercitumq; quē ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore cōpleatis: quiq;

Euocationis de-
orum carmen.

Deuotionis ur-
bium & exerci-
tuum uerba.

quāq; aduersus legiones exercitumq; nostrum arma tes-
laq; ferent, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosq; ho-
mines, urbes agrosq; eorum, & qui in his locis regio-
nibusq; agris urbibusq; habitant abducatis, lumine su-
pero priuetis: exercitumq; hostium, urbes agrosq; eo-
rum, quos me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosq;
capita etatesq; eorum deuotas consecratasq; habeatis,
illis legibus quibus quādoq; sunt maxime hostes deuoti,
eosq; ego uicarios pro me fide magistratūq; meo, & p
Po. Ro. exercitiis, legionibusq; nostris do, deuoueo: ut
me meamq; fidē imperiumq; legiones exercitumq; no-
strum, qui in his rebus gerūdis sunt, bene saluos sinatis
esse. Si haec ita faxitis, ut ego sciam, sentiā, intelligamq;
tunc quisquis uotū hoc faxit, ubi faxit, recte factum esto:
ouibus atris tribus, Tellus mater, teq; Iupiter obtestor.
Cum tellurem dicit, manibus terrā tangit: cum Iouē di-
cit, manus ad cōelum tollit: cū uotū recipere dicit, mani-
bus pectus tangit. In antiquitatibus autē haec oppida in-
ueni deuota, Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas.
Haec intra Italiā. Praeterea Carthaginem, & Corinthū.
Sed & multus exercitus oppidaq; hostium Gallorum,
Hispanorū, Afrorum, Maurorū, aliarumq; gentiū quas
prisci loquūtur annales. Hinc est ergo, quod propter
eiusmodi euocationē numinum discessionemq; ait Ver.
Excessere omnes adytis, arisq; relictis Di. — Et ut
tutelares assignaret, adiecit: Quibus imperiū hoc stete-
rat. Utq; praeter euocationem etiam uim deuotionis o-
stenderet, in qua praecipue Iupiter (ut diximus) inuoca-
tur, ait: — Ferus omnia Iupiter agros Transtulit. Vide-
tur

tur ne uobis probatū, sine diuini & humani iuris sciētia, non posse profunditatem Maronis intelligi?

Cur Vergilius tertio Aeneidos fecerit Ioui immolari taurum, & quibus dijs tauri immolari soleant. CAP. X.

HI cum omnes concordī testimonio, doctrinam & poetæ & narrantis æquarent, exclamauit Euāgelus, diu se succubuisse patiētiae, nec ultra dissimulādum, quin in mediū detegat insciētiae Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manū ferule aliquā subduximus, & nos cepimus pontificij iuris auditū. Et ex his quæ nota sunt nobis Maronē huius disciplinā iuris nescisse constabit. Quādo enim diceret, Cœlicolū regi mactabā in littore taurū. Si sciret taurū immolari huic deo uetitū: aut si didicisset qd' Atteius Capito cōprehēdit? Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorū hęc sunt: Ita q; Ioui tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo uero sexagesimo & octauo libro intulit, nisi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum nō immolari. Ecce pontifex tuus, qui apud quas aras mactetur ignorat: cum uel ædituis hęc nota sint, & ueterum non tacuerit industria. Ad hęc Prætextatus renidens, quibus deorum immoletur tauro, si uis cū Vergilio communicare, ipse te docebit,

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Vides in opere poetæ uerba Labeonis? Igitur ut hoc docte, ita illud argute. Nam ostendit ideo non litatum, ideo secutum.

Horrendum dictū & uisu mirabile monstrum. Ergo respiciens ad futura, hostiam cōtrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem nō esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie cōtra Maronem locasti, adiecit

Taurus quibus dijs immoletur.

Cur Ioui taurū immolari fecerit Vergilius, cum tamen id non liceret.

iecit hęc uerba: Si quis fortē Ioui tauro fecerit, piaculum dato. Committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. Et committitur non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo.

Quod Vergilius illo uersu primi Georgicon, Cui tu rite fauos & miti dilue Baccho, significarit Cereri multo litādum esse. Tum quomodo & in primo & in octauo libro Aeneidos in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. CAP. XI.

Svbiccit Euangelus: Si euentu excusantur illicita, dic quæso, quod erat monstrū secuturum, & cum Cereri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur. Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho? Vinum autem Cereri nō libari, debuit illum uel Plautus docere, qui in Aulularia ait: Cererim mi Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? quia temeti nihil allatum intelligo. At hic uester flamen, & pontifex, & omnia, tam quid immoletur, quā quid libetur ignorat. Et ne non ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait: in mensam leti libant, diuosq; precantur, cum non in mensam, sed in aram secundum morem libare debuerint.

Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respōdeam, fateor te nō immeritō de usurpata in mensam libatione quæsisse: ampliusq; speciē difficultatis auxeras, si magis Didonem in mēsa similiter libantē nō tases: Dixit, & in mensa laticū libauit honorē. Nam & P. Tertius cū de ritu sacrorū multa differeret, ait sibi hunc locum in quæstione uenire, nec tamē hesitationem suam requisita ratione dissoluit: ego autē quid mihi magistra lēctione compertum est, publicabo: In Papyriae no enim iure euidenter relatū est, aræ uicem præstare

In mēsam quæ do libare licuerit,

posse

posse mensam dicatam: ut in tēplo, inquit, Iunonis Populoneae augusta mēsa est. Namq; in fanis alia uasorū sunt & sacrae supellestilis, alia ornamētōrū. Quae uasorum sunt, instrumētū instar habēt, quibus semper sacrificia cōficiūtur. Quarū rerū principē locū obtinet mēsa in qua epulae, libationesq; & stipēs reponūtur. Ornamēta uero sunt, clypei, coronae, et huiusmodi donaria. Neq; enim donaria dedicantur eo tēpore, quo delubra sacrātur. At uero mensa arulaq; eodē die quo aedes ipse dedicari solent: Vnde mensa hoc ritu dedicata in tēplo, arae usum, & religionē obtinet puluinariis. Ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio, quippe apud eam mēsam quae cū ara maxima more utiq; religionis fuerat dedicata, & in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur.

Didō quomodo
in mēsam libat.

In conuiuio uero Didonis, quod tantū regium constat, non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio, non in templo, quia nō erat religiosa, sed usurpata libatio, solam fecit libare reginam: in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate permissio. At uero hic: — Omnes

In mensa leti libant, diuosq; precantur:

Quia quod recte fieri nouerat, ab omnibus simul in tēplo epulantibus, & uni sacratae assistentibus mensae sanctum esse memorauit.

De illo autem uersu:

Cui tu lacte fauos & mīti dilue Baccho.

Paucis quod Maro accusatur absoluā. Poeta enim aequae in rebus doctrinae, & in uerbis sectator elegātie, sciens Cereri mulso libari, adiecit, mīti Baccho in fauos dilue, scilicet

scilicet mītescere uinū dicens mulsum cum coeperit fieri. Nam mīte hic unum ita dixit, ut alibi ait domitum:

— Et durum Bacchi domitura saporem.

Notum autem esse non diffitebere, quod diem XII. Calend. Ianuarias Herculi & Cereri faciunt sue pręgnante, panibus, mulso.

Herculi cur Salios assignarit Vergilius, curq; hos populis ramis coronatos induxerit.

CAP. XII.

Opportune mehercule Prętextate fecisti Herculis mentionem, in cuius sacra hic uester gemino errore commisit:

Tum Salij ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Nam & salios Herculi dedit, quos tantū Marti dicauit antiquitas: & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam, sola lauro capita, & alia fronde nō uinciant. Videmus & in capite prętoris urbani laureā coronā, cū rē diuinā Herculi facit. Testatur etiā Terētiū Varro in ea satyra, quę inscribitur πει κελων, maiores solitos decimā Herculi uouere: nec decē dies intermittere quin polluerent populū ad ἀστυμόλοισι, cū corona laureā dimitterent cubitū. Hiccinē est (ait Vectius) error geminus? At ego in neutro dico errasse Vergiliū.

Populeae coronę in facis Herculis.

Nam ut primū de frondis genere dicamus, cōstat quidē nunc lauro sacrificātes apud arā maximā coronari. Sed multo post Romā cōditā hęc cōsuetudo sumpsit exordium, postquam in Auentino lauretū cepit uirere: quā rem docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam

Salij Herculi
cur assignentur.

quam uicina offerebat occasio. Vnde recte Maro nos ter
ad tēpora respexit, quibus Euander ante urbē cōditam,
apud arā maximā sacra celebrabat, et utebatur populo
utiq; Alcide gratissima. Salios autē Herculi ppter ubera-
tate doctrinā altioris assignat: quia is deus et apud pō-
tiffices idē qui et Mars habetur. et sanē ita Menippea
Varronis affirmat, quae inscribitur, αἰδοῦ οὐτ' ἡγε-
κλῆς, qua cū de Hercule multa loqueretur, eundē esse ac
Martē probauit. Chaldei quoq; stellā Herculis uocant,
quā reliqui oēs Martis appellāt. Est praeterea Octauij
Hersenij liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Ty-
burtium, in quo salios Herculi institutos, operari diebus
certis et auspiciis docet. Itē Antonius Enipho uir do-
ctus, cuius scholā Cicero post laborē fori frequētabat, sa-
lios Herculi datos pbat in eo uolumine, quo disputat, qd
sit fenestra, qd est ostiū minusculū in sacrario, quo uera
bo Ennius etiā usus est. Idoneis (ut credo) autoribus cer-
tisq; rationibus, error q putabatur uterq; defensu est.
Siqua sunt alia quae nos cōmouēt, in mediū proferamus,
ut ipsa collatio nostrū, nō Maronis, absoluat errorem.

Tunc Euangelus: Nunquam ne tibi Praetextate uenit
in mētem, toto (ut aiunt) caelo errasse Vergilium, cum
Dido suam rem diuinam pro nuptijs faceret?

Maclat enim, inquit, lectas de more bidentes

Legiferae Cereri, Phœboq; patriq; Lyæo.

Et quasi expergefactus adiecit,

Iunoni ante omnes cui uincla iugalia curæ.

Et hic multa deesse uerba, quis tam stupidus ut non uel sine ad-
monitione omni animaduertat? Nam neq; responderetur ad questionē
ab Euan

ab Euangelio propositam, neq; sequentia ulla ratione cū his quae prae-
cedunt, cohaerēt. Nobis apparet loci cōtinentiam habuisse hoc modo:
In bibliotheca, ut ex fine primi libri intelligere licet, ostensum iam
erat, quam peritus iuris pontificij esset Vergilius. Quare cum coenae
tempus sermonem de Vergilio interromperet, dilatus est sermo hic in
diem sequentem, atq; interim inter coenandum hilariora quaedam tra-
cta, quemadmodum & in secundo libro factum uidemus. Quantum
itaq; suspicari licet, ortus inter coenandum sermo fuit de luxu. Vbi cū
Horti sui seculi luxuriam nimiam reprehenderet, Cecinna ei ita re-
sponderet, ut ostendat antiquitati maiorem deliciarum curam fuisse,
quam seculo suo. Horti uerba omnia desiderantur, nec Cecinna re-
sponsio plene adest.

De Q. Hortensij, Fabij Gurgitis, Metelli Pij, ac Metelli ponti-
ficis maximi. Tum de porco Troiano, de leporum, ac cochlearum sa-
ginatione.

CAP.

XIII.

Accipite et M. Varronis uerba de agricultura li-
bro tertio, qui cū de pauombus in uilla nutritis lo-
queretur, ait: Primus hos Q. Hortensius augurali adij-
citali coena dicitur posuisse. Quod potius factū tū luxu-
riose quam seuerē boni uiri laudabāt. Quem citō secuti
multi, extulerunt eorum pretia, ita ut oua eorum dena-
rijs ueneant quinīs, ipsi facile quinquagenis. Ecce res
non admiranda solum, sed et pudenda: ut oua pauonum
quinīs denarijs ueneant, quae hodie non dicam uilius, sed
omnino nec ueneunt. Is Hortensius platanos suas uino
irrigare consuevit: adeo, ut in quadā actione quā habuit
cum Cicerone suscepta, precario à Tullio postulasset, ut
locum dicēdi permutaret secum. Abire enim in uillā ne-
cessario se uelle, ut uinum platano, quam in Tusculano
posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam seculi sui
nō sufficit Hortensius, uir alioqui ex professo mollis, et
in praecinctu ponens omnem decorem. Fuit enim uestitu
ad munditiem curioso. Et ut bene amictus iret, faciem in
speculo quarebat: ubi se intuens, togam corpori sic ap-
plicabat,

Luxus ac mol-
licies Q. Hor-
tensij.

plicabat, ut rugas, nō fortē, sed industria locatas artifex
 nodus astringeret: & sinus ex cōposito defluens, modū
 lateris ambiret. Is quondam cū incederet elaboratus ad
 speciem, collegæ de iniurijs diē dixit, quod sibi in angu-
 stijs obuius, offensu fortuito structuram togæ destruxer-
 rat: & capitale putauit, quod in humero suo locū ruga
 mutasset. Ergo hoc prætermisso, ad uiros uenio triump-
 phales, quos uictores gentiū luxuria uicit. Et ut taceam
 Gurgitem à deuorato patrimonio cognominatum: quia
 insignibus uirtutis secute uitia prioris compēsauit acta-
 tis: in quam foueā luxus & superbiæ Metellus Pius suc-
 cessu cōtinuatione peruenit? Et ne multis morer, ipsa
 de eo Sallustij uerba subieci: At Metellus in ulteriorem
 Hispaniam post annū regressus, magna gloria, concu-
 rentibus undiq; uirili & muliebri sexu, per uias & te-
 cta omnium uisebatur. Cum questor C. Vrbinus, alijsq;
 cognita uolūtate eū ad cœnam inuitauerāt, ultra Roma-
 norum ac mortaliū etiā morem, curabāt exornatis ædi-
 bus per aulae & insignia, scenisq; ad ostentationē his-
 trionū fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in
 modū templi celeberrimi. Præterea cū sedēti in trāsena
 demissum uictoriæ simulacrū cū machinato strepitu
 tonitruum, coronam ei imponebat: tum uenienti, thure
 quasi deo supplicabatur. Toga picta plerunq; amiculo
 erat ei accumbenti. Epulæ quasitissimæ, neq; per omne
 modo prouinciā, sed trās maria ex Maoritania uoluctū
 & ferarū incognita antea plura genera. Quibus rebus
 aliquam partem gloriæ dempserat, maxime apud ue-
 teres & sanctos uiros, superba illa, graui, indigna
 Roma

Luxuria Fabij
 Gurgitis & Me-
 telli Pij.

Romano imperio existimantes: Hæc Sallustius, grauissi-
 mus alienæ luxuriæ obiurgator & censor.

Accipite inter grauissimas personas non defuisse luxu-
 riam. Refero enim pōtificis uetustissimā cœnam, quæ scri-
 pta est in indice 1111. Metelli illius pontificis maximi in
 hæc uerba: Ante diē 1X. Cal. Septembris, quo die Lentu-
 lus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit.
 Triclinia lectis eburneis strata fuerunt. Duobus triclinijs
 pontifices cubuerūt, Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus,
 D. Syllanus, C. Cæsar rex sacrorū, P. Scæuola Sextus, Q.
 Cornelius, P. Volūnius, P. Albinouanus, & L. Iulius Cæ-
 sar augur, qui eū inaugurauit. In tertio triclinio Popilia,
 Perpenia, Licinia, Arucia, uirgines uestales: & ipsius u-
 xor Publicia flaminica, & Sempronio socrus eius. Cœna
 hæc fuit: Ante cœnā echinos, ostreas crudas quantū uel-
 lent, peloridas, sphōdylos, turdū, asparagos, subtus galli-
 nā altile, patinā ostrearū peloridū, balanos nigros, bala-
 nos albos. Iterū sphōdylos, glycomaridas, urticas, ficedu-
 las, lūbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuolu-
 ta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna, sumina, sinci-
 put aprugnū, patinā pisciū, patinā suminis, anates, quer-
 quedulas elixas, lepores, altilia assa, amyliū, panes Picētes.
 Vbi iā luxuria tūc accusaretur, quādo tot rebus facta fuit
 cœna pontificiū? Ipsa uero eduliū genera q̄ dictu turpia?
 Nam Cincius in suasionē legis Fannie, obijcit seculo suo,
 quod porcū Troianū mēsis inferāt. Quē illi ideo sic uo-
 cabāt, quasi alijs inclusis animalibus grauidū, ut ille Tro-
 ianus equus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoq; il-
 la gula intēperantia, ut & lepores saginarētur, teste Var-
 rone,

Luxuriola cœ-
 na pontificis.

Lūbos caprige
 nos, forte legen-
 dam.

Porcus Troia-
 nus.

rone, qui de agricultura libro III. cum de leporibus loqueretur, sic ait: Hoc quoque nuper institutum, ut lepores saginarentur, cum exceptos è leporario quidam in caueis & loco clauso faciāt pingues. Si cui hoc mirum uideatur, quod ait Varro lepores ætate illa solitos saginari, accipiat aliud quod maiore admiratione sit dignum, cochleas saginatas quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipsa qui uolet legere, ubi debeat querere indicaui. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos uel comparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, asserens uti res habet, maiore illis seculi deliciarum curā fuisse quam nostro.

Saltandi cantandique studium, atque adeo ne iustitiam quidem apud uetustiores Romanos inter turpia nominatam fuisse.

CAP. XIIII

Subiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus quam Cecinna peritus: Miror te, inquit, non retulisse, quanta illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum, cuius relatu maximam conuiuiorum nostrorum sobrietatem doceres. Et Cecinna: Profer, inquit, in medium, quæ de hac quoque parte lectu comperisti. Ultra omnes enim polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingressus est: Vetustas quidem nobis semper (si sapimus) adoranda est. Illa quippe secula sunt, quæ hoc imperium uel sanguine uel sudore pepererunt, quod non nisi uirtutum accret ubertas. Sed quod satendum est, in illa uirtutum abundantia, uitæ quoque ætas illa non caruit, è quibus nulla nostro seculo morum sobrietate correctæ sunt. Et de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere institueram, sed quia in assertionem nostram emendationis, alia ex alijs proferenda se suggerunt, de piscibus non omisso, sed

sed differo, dum de alia lasciuia qua nunc caremus admonco. Dic enim Hore qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius triclinium modo saltatricem uel saltatorem te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim uel ab honestis appetebatur. Ecce enim ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica: ingenui, quid dicam ingenui? filij senatorum in ludum saltatorium commeabant, & illa crotala gestantes saltare dicebant. Taceo quod matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant, sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis perfectionem. Quid enim ait Sallustius, Psallere, saltare elegantius quam necesse est probæ. Adeo & ipse Sempromiam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime scierit. Nobilium uero filios, & (quod dictu nefas est) filias quoque uirgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem, testis est Scipio Africanus Aemilianus, qui in oratione contra legem iudiciariam Tiberij Gracchi sic ait: Docentur præstigias inhonestas, cum cinædulis & sambuca psalterioque eunt in ludum histrionum, discunt cantare, quæ maiores nostri ingenuis probro ducier uoluerunt. Eunt inquam in ludum saltatorum inter cinædos uirgines puerique ingenui. Hæc cum mihi quisque narrabat, non poteram animu inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cum ductus sum in ludum saltatorum, plus mediisfidius in eo ludo uidi pueris uirginibusque quingentis. In his unum (quo me reipublicæ maxime misertum est) pueru bullatū, petitoris filiu, non minore annis duodecim, cum crotalis saltare, quam saltationem impudicus seruulus honeste saltare non posset.

Saltandi mos ante triclinia & alibi.

ducier.

plus.

non uolens.

posset. Vides quemadmodū ingenuerit Africanus, quod uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est candidati, quem ne tum quidē spes et ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosq; ab omni probro debuit vindicare, potuit coercere, quo minus faceret, quod scilicet turpe non habebatur. Ceterū superius plerumq; nobilitatē hęc p̄pudia celebrare cōquestus est. Sic nimirū M. Cato senatorem non ignobilem Cæcilium spatiatore et Fescenium uocat: eumq; staticulos dare his uerbis ait: Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in eundem: Præterea cantat ubi collibuit, interdum Græcos uersus agit, iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat: Hęc Cato. Cui (ut uidetis) etiam cantare non serij hominis sic uidetur, quod apud alios adeo non inter turpia numeratū est, ut L. Sylla uir tanti nominis, optime cantasse dicatur. Ceterum histriones nō inter turpes habitos, Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio et Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eorum sua solertia tueretur. Quod cū alijs multis, tum ex epistolis quoque eius declaratur. Nam illam orationem quis est qui nō legerit, in qua populum Romanum obiurgauit, quod Roscio gestum agente, tumultuauerit? Et certe satis constat, contendere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiā uarijs gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronuntiaret. Quæ res ad hanc artis fidutiam Roscium abstraxit, ut librū conscriberet, quo eloquentiam cum histrionibus compararet. Is est Roscius, qui etiā L. Syllæ charissimus fuit, et annulo aureo ab eodem dictatore

Cantandi studiū.

Histriones.

Atlas histrionica.

dictatore donatus est. Tāta autem fuit gratia et gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine regalibus solus acceperit. Aesopū uero ex pari arte ducentes festerium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cum Appius Claudius uir triumphalis, qui salius ad usq; senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, quod inter collegas optime saltitabat? Ac priusquam a saltatione discedo illud adiiciam. Vno eodemq; tempore, tribus nobilissimis ciuibus, non modo studium saltandi, sed etiam (si dijs placet) peritiam qua gloriaretur fuisse, Gabinio consulari Cicronis inimico, quod ei et Cicero non dissimulante obiecit, et M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, et Licinio Crasso Crassi eius qui apud Parthos extinctus est, filio.

Quanto in precio fuerint apud paulo uetustiores Romanos pisces, et præsertim muræna.
CAP. XV.

Sed de saltatione ueterum ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit, quos Murænas cognominatos, quod hoc pisce effusissime delectati sunt, satis constat. Huic opinioni M. Varro cōsentit, asserens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius, Orata cognominatus est: quod ei pisces qui auratæ uocantur, charissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate L. Crassi illius disertus, quā grauis et serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus uir censorius, nam cum Cn. Domitio censor fuit, cum supra ceteros disertus haberetur, essetq; inter

inter clarissimos ciues princeps, tamen murenā in piscina domus suae mortuam, atratus tanquā filiam luxit. Neq; id obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit. Neq; id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si dijs placet) gloriatus est censor, piam affectuosamq; rem fecisse se iactans. Piscinas autem quam refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, L. Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert, M. Catonem, qui post Vitiae perijt, cum heres testamentum Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius x l. milibus uendidisse. Accersebantur autem murenae ad piscinas nostrae urbis ab usq; freto Siculo, quod Rhegium a Messana despicit. Illic enim optime a prodigis esse creduntur, tam Hercule quam anguilla. Et utraq; ex illo loco, graece πλωται uocantur, latine fluitae, quod in summo supernantes, sole torrefactae curuare se posse & in aquam mergere desinunt, atq; ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim, quam multi magniq; autores murenas e freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid M. Varro in libro qui inscribitur Gallus, de murenis dixerit his uerbis: In Sicilia quoq; (inquit) manu capi murenas fluitas, quod haec in summa aqua praepinguitudine fluitent: Haec Varro. Sed quis neget indomitam apud illos & (ut ait Caecilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longo mari instrumenta luxuria compararent? Nec rarus hic Romae piscis, ut peregre accitus erat. Autor est Plinius, C. Caesarem dictatorem cum triumphales coenas

ait. L. Philippus.

populo daret, sex nullia murenarum ad C. Hirrio d. pondus accepisse. Huius Hirrij uillam, quamuis non amplam aut latam, constat propter uiuaria quae habuit, quadragesies tertium uenundatam.

Pli. li. 9. cap. 17.
& Varro de re rusticalib. 3. cap. 17.

De Acipensere, Mullo, Scaro, Lupo. CAP. XVI.

Nec acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius seculi delicias euasit. Et ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen huius piscis fuisse, accipite ut meminerit eius Plautus in fabula, quae inscribitur Baccharia, ex persona parafiti:

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
Quam ego nunc sum, cuius haec uentri portatur popa?
Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
Cuius ego latus ilatebras reddam meis dentibus et manibus.

Et ne uilior sit testis poeta, accipite assertore Cicero ne, in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. Haec sunt in dialogo de fato uerba Ciceronis: Nam cum esset apud se ad Lauernium Scipio unaq; Pontius, allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur. Sed est piscis (ut ferunt) in primis nobilis. Cum autem Scipio unum & alterum ex his, qui eum salutat uenerat, inuississet, pluresq; etiam inuitaturus uideretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est. Nec inficias eo temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in naturalis historia, cum de hoc pisce loqueretur, sic ait: Nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit haec parsimonia. Nam temporibus.

Pli. li. 9. c. 17.

74 Scuri

Seueri principis, qui ostentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus uir ut eo seculo doctus, cum ad principem suum scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonem, uerba Plinij quae superius posui, praemisit, & ita subiecit: Plinius (ut scitis) ad usq; Traiani imperatoris uenit aetatem. Nec dubium est, quod ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autem in pretio fuisse, ego testimonijs palam faciam, uel eo magis, quod gratiam eius uideo ad epulus quasi postliminio redisse. Quippe qui dignatione uestra cum intersum conuiuii sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis ministris cum tibicine introferri. Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id uerum esse maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus ostendit, in cuius libro de animalibus quarto ita positum est: Cui alij pisces squama secunda, acipenser aduersa sit: Haec Sammonicus, qui turpitudinem conuiuii principis sui laudando notat, prodens uenerationem qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quadam non deliciarum, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur acipenserem graui pretio taxari solitum, Asinius Celer uir consularis (ut idem Sammonicus refert) nullum unum septem millibus nummum mercatus est. In qua re luxuriam illius seculi eo magis licet aestimare, quod Plinius Securus temporibus suis negat facile nullum repertum, qui duas pondo libras excederet. At nunc & maioris ponderis passim uidemus, & pretia haec insana nescimus.

Nec contenta illa ingluuiens fuit maris sui copijs. Nam Octauius praefectus classis, sciens Scarum adeo Italicis lit-

Mullus.
Lib. 9. ca. 17.

Scarus.

toribus ignotum, ut nec nomen Latinum eius piscis habemus, incredibilem scarorum multitudinem in uarijs nauibus huc aduectam inter Hostiam & Campaniae littus in mare sparsit miroq; ac nouo exemplo pisces in mari tanquam in terra fruges aliquas seminauit. Idemq; quam summa in hoc utilitatis publicae uerteretur, quin quennio dedit operam, ut si quis inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim & inuiolatum mari redderet. Quid stupemus captiuam illius seculi gulam seruasse mari, cum in magno uel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amne pisces? quod equidem cur illis ita uisum sit ignoro. Fuisse autem etiam M. Varro ostendit, qui enumerans quae in quibus Italiae partibus optima ad uictum gignantur, pisces Tiberino palmam tribuit his uerbis in libro rerum humanarum xi. Ad uictum optima fert, ager Campanus frumentum, Falernus uinum, Casinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis: Haec Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus, Sed inter eos ut supra dixi praecipuum locum lupus tenuit, & quidem is, qui inter duos pontes captus esset: id ostendunt cum multi alij, tum etiam C. Titius uir aetatis Lucilianae in oratione qua legem Fanniam suaserat: cuius uerba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto eorum testimonio: sed etiam mores, quibus plerique tunc uiuebant, facile publicabunt. Describens enim homines prodigos in forum ad iudicandum ebrios comestantes, quaeque solent inter se sermocinari, sic ait: Ludunt alea, studiose uigentis delibuti, scortis stipati. Vbi horum decem sunt, iubent

bent puerū uocari, ut comitiū eat percontatū: quid in foro gestum sit, qui suaferint, qui disuaferint, quot tribus iusserint, quot uetuerint. Inde ad comitiū uadunt, ne litem suam faciant. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui uesticam plenam uini habeant. Veniunt in comitium tristes, iubent dicere. Quorū negotium est, narrant. Iudex testes poscit. Ipse ut mīstū. Vbi redit, ait se omnia audiuisse: Tabulas poscit: Literas inspicit: Vix prae uino sustinet palpebras. Eunti in consilium, ubi haec oratio: Quid mihi negotij est cum istis negotioribus potius, quam potamus mulsum mīstū uino grāco, edimus turdum pinguem, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit? Haec Titius. Sed & Lucilius acer & uiolentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregij saporis, qui inter duos pontes captus esset, eumq; quasi liguritorem catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. Proprie autem Catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum uenirent, catillos liguribant.

Lucilij uersus hi sunt.

Fingere praeterea afferri quod quisq; uolebat,
Illum sumina ducebant, atq; altitium lanx,
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

De legibus latis contra luxuriam ueterū Romanorum.

CAP. XVII.

Longum fiet si enumerare uelim, quot instrumenta gulae inter illos uel ingenio excogitata sint, uel studeo confecta. Et haec nimirum cause fuerunt, propter quas tot numero leges de coenis & sumptibus ad populum ferrebantur:

rebantur: & imperari coepit, ut patentibus ianuis praesitaretur & coenaretur. Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriae modus fieret. Prima autem omnium de coenis lex ad populum Orchia peruenit. Quam tulit C. Orchius tribunus plebis de senatus sententia, tertio anno quam Cato censor fuerat, Cuius uerba (quia prolixa sunt) praetereo. Summa autem eius praescribebat numerum conuiuium. Et haec est lex Orchia, de qua Cato mox orationibus suis uociferabatur: quod plures, quam praescripto eius cauebatur, tum ad coenam uocarentur. Cumq; auctorem nouae legis aucta necessitas imploraret, post annum $xxii$. legis Orchiae, Fannia lex lata est, anno post Romam conditam, secundū Gellij opinionem $d. lxxxviii$. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia sanctissimi * Augusti ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum. Neque eam praetores aut tribuni, ut plerasque alias, sed ex omni bonorum consilio & sententia, ipsi consules pertulere, cum respublica ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi potest detrimenta pateretur. Siquidem eo res redierat, ut gula illecebi plerique ingenui pueri, pudicitiam & libertatem suam uenditarent: pleriq; ex plebe Ro. uino madidi in comitium uenirent, & ebrij de reipublicae salute consulerent: Haec Sammonicus. Fanniae legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantummodo coenantium cohibebatur, licebatq; secundum eam unicuique bona sua inter paucos consumere. Fannia autem & sumptibus modum fecit assibus centum. Vnde & Lucilio poëta festiuitatis suae more centusis uocatur.

Fanniam

Fanniam legem post annos decem & octo lex Didia con-
secuta est. Eius ferundæ duplex fuit causa: Prima & po-
tissima, ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria
teneretur, Italis æstimantibus Fanniam legem, non in se,
sed in solos urbanos ciues esse conscriptâ. Deinde, ut non
soli qui prandia cœnas uel maiore sumptu fecissent, sed etiâ
qui ad eas uocati essent, atq; omnino interfuisent, poenis
legis tenerentur. Post Didiam Licinia lex lata est à P. Li-
cinius Crasso diuite. Cuius ferundæ probandæq; tantû stu-
dium ab Optimatibus impensum est, ut cōsulto senatus ius
beretur, ut ea tantummodo promulgata priusquâ trinu-
di no cōfirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam
populi sententia comprobata. Lex uero hæc paucis muta-
tis in plerisq; cum Fannia congruit. In ea enim ferenda
quesita est nouæ legis autoritas, exolescente metu legis
antiquioris: ita Hercules, ut de ipsis xii. tabulis factû est:
quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ il-
lis legibus cauebatur, in alia latorum nomina transierunt.
Sed legis Liciniæ summa, ut Calædis, Nonis, nundinis Ro-
manis, cuiq; in dies singulos xxx. dūtaxat asses edundi
causa sumere liceret. Ceteris uero diebus qui excepti nō
esset, ne amplius apponeretur, q̃ carnis aridæ pōdo tria,
& salsamentorū pondo libra, quod ex terra, uite, arbor-
re uel natū sit. Video quid remordeat. Ergo indicium so-
brii seculi est, ubi tali præscripto legū coercetur *expensa*
cœnarū? Nō ita est. Nā leges sumptuariæ à singulis fere-
bantur, qui totius ciuitatis uita corrigeret. At nisi pesti-
mis effusissimisq; moribus uiueretur, profecto opus ferui-
dis legibus nō fuisset. Vetus uerbū est: Leges (inquit) bo-
ne ex

ne ex malis moribus procreantur. Has sequitur lex
Cornelia, & ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Syl-
la dictator: in qua non conuiuiorum magnificentia pro-
hibita est, nec gule modus factus, uerum minora pretia
rebus imposita: et quibus rebus dii boni, quâq; exquisitis
& penè incognitis generibus deliciarū? Quos illic pisces
quasq; offulas nominat? Et tñ pretia illis minora consti-
tuit, ausim dicere, ut uilitas edulium, animos hominū ad
parandas obsoniorū copias incitaret: et gula seruire, etiâ
qui paruis essent facultatibus, possent. Dicam planè quod
sentio. Apprimè luxuriosus mihi uidetur et prodigus, cui
hæc tanta in epulis uel gratuita ponatur. Itaq; tãto hoc se-
culū ad omnē incōtinentiā prōptius, ut pleraq; earū rerū
quæ Syllana lege, ut uulgo nota, cōprehendūtur, nemo no-
strum uel fando cōpererit. Sylla mortuo, Lepidus cōsul
legē tulit & ipse cibariâ. Cato enim sumptuarias leges ci-
barias appellat. Dehinc paucis interiectis annis, alia lex
peruenit ad populū, ferēte Antio Restione: quā legē, quā
uis esset optima, obstinatio tamē luxuriæ, & uitiorū fir-
ma cōcordia, nullo abrogāte irritā fecit. Illud tñ memora-
bile de Restione latore ipsius legis fertur, eū quoad uixit,
foris postea nō recœnasse, ne testis fieret contēptæ legis,
quā ipse bono publico pertulisset. His legibus annuera-
rem edictū de sumptibus ab Antonio propositū, qui post
triuir fuit, ni indignū credere inter cohibentes sumptus
Antonio locū facere: cuius expēse in cœnâ solitæ cōferri,
sola unionis à Cleopatra uxore consumpti estimatione su-
peratae sunt. Nam cū Antonius quicquid mari, aut terra,
aut etiâ cœlo gigneretur, ad satiandā ingluuiē suā natum
existimans,

Lex Cornelia.

Lex a Lepido
lata.Lex Antij Resti-
onis.

Antonij edictū.

expense:

existimans, faucibus ac dentibus suis subderet: eaq; re captus, de Romano imperio facere uellet Aegyptiū regiū: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaretur, sponſione prouocauit, inſumere ſe poſſe in unā cœnam ſeſtertiū centies. Id Antonio mirū uſum, nec moratus, ſponſione cōtendit, pignus custodiēte Nūatio Plāco, q̄ tā hōcēſti certaminis arbiter electus eſt. Altera die Cleopatra pertentans Antoniū, pollucibilē ſanē cœnā parauit, ſed quā nō miraretur Antonius, quippe qui omnia quæ aponebantur, ex quotidianis opibus agnoſceret. Tunc regina aridens, phialā poſcit, cui aceti nōnihil acris inſudit, atq; illic unionem demptū ex aure altera ſeſtinabunda demiſit: eumq; mature diſſolutū, uti natura eſt eius lapidis, abſorbuit: Et quāuis eo factō ſponſione uiciſſet, q̄ppe cum ipſa margarita centies ſeſtertiū ſine contentione ualuſſet, manū tamen & ad alterius unionis aurem ſimiliter admouit, niſi Numatius Plancus iudex ſcueriſſimus ſuſperatum Antonium mature pronuntiaſſet. Ipſe autē unionis cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, quod qui ſuperſuit poſtea uicta regina & capta Aegypto, Romanus delatus, diſſectusq; eſt, & facta ex una margarita duas, impoſitaq; ſimulacro Veneris, ut monſtruoſæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

De nucum generibus.

CAP. XVIII.

Adhuc dicente Furio, ſecundæ menſe illata bellaria nouo ſermoni principiū dederunt. Symmachus enim duas attrēctans manu nucas, uellem (inquit) ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quæ cauſa uel origo uariæ auerit, aut unde tot mala cum hac una appellatōne uoci

uocitentur, ſiant tamen ſeorſum diuerſa tam uocabulo quā ſapore. Ac prius de nucibus abſoluas uolo, quæ tibi memoria crebræ lectionis occurrunt. Et Seruius: Nux iſta iuglans ſecundum nonnullorum opinionem à uiuando, & à glande dicta exiſtimatur. C. Baſus uero in libro de ſignificatione uerborum hoc reſert: Iuglans arbor dicta inde eſt, perinde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ ſunt ſuauiore ſapore quā glans eſt. Hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandiq; ſimilem, ipſamq; arborem deo dignam exiſtimabāt, Iouis glandem appellauerunt, quæ nunc literis interliſis iuglans nominatur. Cloatius autem Verrius in libro à Græcis tractorum ita memorat: Iuglans quaſi dijuglans, id eſt διῶς βάλανος, ſicut Theophraſtus ait. Hæc Græci etiā baſilicā uocant. Nux hæc auellana ſeu præneſtina, quæ eſt eadem, ex arbore eſt quæ corylus dicitur, de qua Vergilius dixit: Corylū ſere. Eſt autē natio hominū iuxta agrū Præneſtinū, qui Carſitani uocantur ἀνὴρ καὶ κερνέων. Cuius rei meminit Varro in Logiſtorico, qui inſcribitur, Marius de fortuna: Inde ſcilicet præneſtinae nuces. Eſt & illud apud Næuium in ſabula Ariolo: Quis heri apud te Præneſtini & Lanuuii hoſpites. Suopte utroſq; decuit acceptos cibo: alteris inanē bullam madidam dari, alteris nucas in procliui profundere. Hanc autē nucē Græci Ponticam uocant, dum unaquæq; natio indit huic nuci nomē ex loco, in quo naſcitur copioſior. Nux caſtanea, de qua Vergilius, Caſtaneasq; nucas uocatur & heracleotica. Nam uir doctus Oppius in libro quē fecit de ſylueſtribus arboribus ſic ait: Heracleotica hæc nux, quā quidā caſtaneam

Iuglans.

Auguſtica
nonne uocabamurBaſilica
Nux auellana ſi
ue præneſtina.

Suopte.

Nux Pontica.

Nux caſtanea.

Nux græca. neam nominant, itemq; Pontica, atq; etiam quæ dicuntur basilicæ iuglandes, germina atq; flores agunt similiter istis dem temporibus quibus Græcæ nuxes. Nunc dicendum est quæ sit Græca nux, ac simul hoc dicens, amygdalam de lance tulit et ostendit, nux græca hæc est, quæ et amygdala dicitur. Sed et Thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinatorum Græcorum lib. 4. cū sic ait:

Mollusca nux.

Nux Græca amygdala. Acca uero in supplicatione: Nucem græcam, ait, fauimq; adde quantum libet. Nucem molluscam licet hyemis nobis tēpus inuideat, tamen quid de nucibus loquimur, indictam non relinquimus. Plautus in Calceolo sic eius meminit: Molluscam nucē super eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat quidem, sed quæ sit mollusca nux, nō exprimit. Est autē persicum quod uulgo uocatur, et mollusca nux dicitur, scilicet quod ceteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Suenius uir longe doctissimus, in edulio quod inscribitur moretum. Nam cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quæ eō mittit, et hoc pomum mitti ait his uerbis:

Admisce tu Acca basilicis hæc, nux partim,
Partim persica, quod nomen sic deniq; fertur.
Propterea quod qui quondam cum rege Ponti,
Nomine Alexandro Magno fera prælia bello
In Persas retulere suo, post inde reuentum
Hoc genus arboris in prælatis finibus Graijs
Differuere, nouos fructus mortalibus dantes,
Mollusca hæc nux est, ne quis fortē inscius erret.

Nux Tarantina.

Nux Tarentina dicitur, quæ ita mollis est, ut nux attrita

statim frangatur. De qua in libro Fabrorini sic reperitur: Itemq; quidam Tarentinas oues uel nuces dicūt, quæ sunt terentina à Terento, quod est Sabinorum lingua molle. Unde Terentios quoq; dictos putat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait:

—Et molle Tarentum.

Nux pinea hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Nux Pineæ, Plautus in Cistellaria: Qui ē nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

De generibus malorum & pirorum.

CAP. XIX.

ET quia mala uidemus adnusta bellarijs, post nuces de malorum generibus differendū est. Sunt de agris cultura scriptores, qui nuces et mala sic diuidunt, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, et intus habeat quod esui est: Malum uero, quod foris habeat quod est esui, et durum intus includat. Secundum hanc definitionem persicum, quod Suenius poeta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius ordinatorum Græcorum libro quarto ita diligenter enumerat: Sunt autem genera malorum, armenium, cotonium, citreum, couimellum, conditium, et permelis, musteum, martianum, orbiculatum, ogranum, præcox, pannuceum, punicum, persicum, quirianum, prosiuum, rubrum, scandianum, syluestre, sirutium, tibur, uerianum. Vides persicum à Cloatio inter mala numeratum, quod nomen originis suæ tenuit, licet iamdudum nostri soli germen sit. Quod autem ait idem Cloatius,

A citreum,

citreum, & ipsum persicum malum est, secundum Vergilium:

Felicitis mali quo non præstantius ullum.

Et reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergilium, accipite quæ Oppius in libro de sylvestribus arboribus dicat: Citrea item malus & persica, altera generatur in Italia, & in Media altera. Et paulo post de citreo loquens, ait: Est autem odoratissimū, ex quo interiectum uesti, tineas necat. Fertur autem uenenis contrarium, quod tritum cum uino purgatione uirium suarum bibentes seruat. Generantur autem in Perside omni tempore mala citrea. Alia enim præcarnuntur, alia interim maturescunt. Vides hic & citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Vergilius dixit, licet nomen citrei ille non dixerit. Nam & Homerus qui citreum εἶος ἀπὸ καλοῦ ποδῶν δα, Et quod ait Oppius inter uestem poni citreum, idem significat & Homerus cum dicit εἶματα. Hinc & Næuius poëta in bello Punico ait citrosam uestem.

Pirorum genera.

Pira hæc quæ uidemus, uarietas nominum numerosa discernit. Nam idem Cloatius sic eorum uocabula describit: Antianum, cucurbitinū, cirium, ceruiscum, calculosum, crustuminiū, decimanū, græculum, lollianū, lanuuiū, laterum, lateresianū, marapium, mulesium, myrteum, neuiatum, orbiculatum, præcianum, rubile, signinū, tullianum, titianum, turrinianū, timosum, præcox, uolemum, mespilium serum, sementinum serum, sextilianum serum, tarentinum serum, ualerianum serum.

De ficuum ac oleæ uariarumq; generibus. CAP. XX.
Admo

Admonent nos & fici arida, ut enumeremus genera Ficorum generum. Ficorum: eodem Cloatius nos de his, ut de alijs, instruente. Sic enim diuersas ficus diligentie sue more dinumerat: Africa, albula, harundinea, asmastra, atra, palusca, augusta, bifera, carica, caldica, alba, nigra, calphuriana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea, lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numidica, pulla, pompeiana, præcox, tellana, atra. Sciendum quod ficus alba ex felicibus fit arboribus: contra, nigra ex infelicibus. Docent nos utrumq; pontifices. Ait enim Veranius de uerbis pontificalibus. Felices arbores putantur esse, quercus, esculus, ilex, * superus, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, * Als, suber. pirus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinius autem Priscus in ostentario arborario sic ait: Arbores quæ inferum deorum, auertentiumq; in tutela sunt, eas infelices nominant. * Alterum sanguine infelicem, ficum atram, * Als, alnum. quæq; baccam nigram, nigrosq; fructus ferunt, itemq; acrifolium, pirum syluaticū, * pruscum, rubum, sentesq; * Al, prunū. quibus portenta prodigiaq; mala comburi iubere oportet. Quid quod ficum tanquam non pomum scerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Selia: Pomum, holus, ficum, uuan. Sed & Cicero æconomicon libro tertio. Neq; serit uitem, neq; quæ sata est diligenter colit: oleum, ficus, poma, non habet. Nec hoc ignorandum est, ficum solan ex omnibus arboribus non florere. * Lactis proprie Als, lactis. ficorum dicitur. Grossi appellantur fici, quæ non maturescunt, hos Greci dicunt ὀλύνδεσσι. M. Attilius: In milibus tot ficorū nō uidebitis grossum. Et paulo post ait: Sumas ab alio lacte diffusos grossos. Et Posthumius Albinus

A 2 annali

annali primo de Bruto: Ea causa sese stultum brutumq;
faciebat, grossulos ex melle edebat.

Olearum ge-
nera.

Olearum genera hæc enumerantur: Africana, albige-
rus, Aquilia, Alexandrina, Aegyptia, culminca, conditi-
ua, Liciniana, Orchas, oleaster, pausia, Paulia, radius, Sa-
lentina, Sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt ge-
nera: Amynæa, scilicet à regione, nam Amynæi fuerunt,
ubi nunc Falernum est: asinusca, atrusca, albuierus, albe-
na, apiana, apicia, bumammia, aut (ut Græci dicunt) Bō-
mas, duracina, labrusca, melampsitbia, maronia, ma-
reotis, numentana, precia, prannia, psibia, pilliolata, rho-
dia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc
Prætextatus, Vellem Seruium nostrum diutius audire, sed
hora nos quietis admonet, ut exorto iubare, eloquio Sym-
machi domi sue fruamur, atq; ita facta discessio est.

LIBRI TERTII FINIS.

IN LIBRVM QVARTVM.

Quemadmodum libro precedenti pontificij iuris expertissimum
fuisse Vergilium Prætextatus ostendit, ita hoc libro quantus in rhe-
torica idem poeta fuerit, demonstrat Eusebius. Vtrum quota pars ho-
rum seruat ab interitu est? quædo & principium & finis, cum alijs tam
multis desiderantur, ut uix sextam libri huius partem superesse sit ueri-
simile. Vtinam uero, aut casu aut studiosorum industria aliquando con-
tingat, ut hæc, si non omnibus modis, at aliqua certe ex parte integri-
tati suæ restituantur. Id quod tum demum fieri licuerit, si ubi forte emen-
datus aliquod ex pulchris bibliothecis eruat exemplar. Alioquin
aut ego plane desipio, aut fieri illud non poterit.

Macro

MACROBII AVRE

LII THEODOSII VIRI

consularis & illustris Saturnaliorum
liber quartus.

De affectu mouendo ex habitu personæ.

CAP. I.



Ec magis incepto uultum sermone
mouetur,

Pathos ex ha-
bitu.

Quam si dira filex, aut stet Mar-
pesia cautes.

Aenid. 6.

Tandem * corripuit sese, atque inimi
ca refugit.

* Alias prori-
puit.

Item pathos est & in hoc uersu:

Obstupui steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit.

Aenid. 3.

Sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem.

Aenid. 5.

Quassantemq; utroq; caput, crassumq; cruorem
Ore ciestantem.

Sociorum quoq; eius trepidationem breuiter ostendit:

—Galeamq; ensesq; uocati Accipiunt.

Quasi non sponte accepturi munus, quod erat dandum
uerecundiæ. Ex eodem genere est illud:

—Totoq; loquentis ab ore

Aenid. 10.

Scintilla absistunt, oculis micat acribus ignis.

Est & in descriptione languoris habitus, ut est tota de-
scriptio pestilentie apud Thucydidem. Et,

Labitur infelix studiorum atq; immemor herba
Victor equus.

Georg. 3.

Et,

A 3

—De

—Demissa aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem moriturus frigidus—
Est inter pathe & pudor: ut, Circa Deiphobum

Aeneid. 6.

—Pauissem, & dira tegentem Supplicia.

Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre,
Excusi manibus radij, reuolutaq; pensa,
Euolat infelix.

Aeneid. 9.

Et latinus quia miratur,

Aeneid. 7.

Defixa obtutu tenet ora.

Et Venus quia rogatura est,

Aeneid. 1.

Tristior & lachrymis oculos suffusa nitentes.

Et Sibylla quia insanit,

Aeneid. 6.

—Subito non uultus, non color unus,
Non compta mansere coma.

Pathos tenore ipso orationis quo exprimitur. CAP. II.

De oratione
Pathetica.

Nunc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primum queramus quid de tali oratione rhetorica arte precipitur. Oportet enim ut oratio pathetica, aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur, quae a Graecis διήγορς καὶ δειρώμενς appellatur. Horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non conuenit. Ideo apud Vergilium Iuno sic incipit:

Aeneid. 10.

—Quid me alta silentia cogis Rumpere? Et alibi:

Aeneid. 12.

—Me ne incepto desistere uictam? Et alibi:

Heu stirpem inuisam & satis contraria nostris
Fata Phrygum. Et Dido,

—Moriemur inulta? Sed moriamur ait. Et cadē.

Pro 111

—Pro Iupiter ibit Hic ait. Et Priamus,

At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis.
Nec initium solum tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica, & breuibus sententijs & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter aestus iracundiae, fluctuare.

Vna ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo sit:

Heu stirpem inuisam.

Initium ab ecphrasi. Deinde sequuntur breues interrogationiunculae:

—Num Sigeis occumbere campis?

Num capiti potuere capi? num incensa cremauit

Troia uiros? Deinde sequitur hyperbole:

—Medias acies, mediosq; per ignes

Inuenire uiam. Deinde ironia:

—At credo mea numina tandem

Fessa iacent: odijs haud exaturata quicui.

Deinde ausus suos inefficaces queritur,

—Per undas

Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.

Secunda post haec hyperbole:

Absumpta in Teucros uires coeliq; marisq;.

Inde dispersa querela,

Quid syrtes aut scylla mihi, quid uasta charybdis

Profuit?

Iungitur inde argumentum à minore, ut Pathos augeatur:

—Mars perdere gentem Immanem Lapithum ualuit.

Minor scilicet persona: ideo illud sequitur,

Ast ego magna Iouis coniunx—

Deinde cum causas quoq; contulisset, quanto impetu dea dixit,

A 4

—Infelix

Exemplum orationis patheticae ex. 7. Aeneid.

—Infelix quæ memet in omnia uerti?

Nec dixit, non possum perdere Aeneam, sed uincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendum: & quod proprium est irascentis, & si desperet perfici posse, tamen impedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,

At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus.

At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc in nouissimo, quod irati libèter faciunt, maledicit:

Sanguine Troiano & Rutulo dotabere uirgo.

Et protinus argumentum à simili conueniens ex præcedentibus:

—Nec face tantum

Cyssaïs prægnans ignes enixa iugales.

Vides quàm sæpe orationē mutauerit, ac frequētibus figuris uariauerit: quia ira quæ breuis furor est, nō potest uita cōtinuare sensum in loquēdo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiā cōmouentes. Turnus ad Iuturnā:

Aeneid. 12.

An miseri fratris letum ut crudele uideres?

Et idem cum auget inuidiam occisorū pro se amicorum,

Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocantē Muranū.

Et idem cum miserabilem fortunam suam faceret, ut uictō sibi parceretur,

—Vicisti, & uictum tendere palmas

Ausonij uidere. Idem:

Quos minime uellem.

Et aliorum preces orantium uitam,

Per te, per qui te talem genuere parētes, & similia.

Pathos

Pathos ab ætate, a fortuna, debilitate, loco, tempore.
CAP. III.

Nunc dicamus de habitu pathos, qd' est uel in ætate, Pathos ab ætate uel in debilitate, & ceteris quæ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moueret.

Ab infantia.

Infantūq; animæ scētes in limine primo. A pueritia.

Infelix puer atq; impar congressus Achilli. Et

—Paruumq; patri tendebat lulum.

Vt non minus miserabile sit periculum in paruo, quàm in filio.

Et,

—Supere est coniunx ne Creusa?

Ascanusq; puer? Et alibi:

—Et parui casus Iuli.

A iuuenta uero:

Impositūq; rogis iuuenes ante ora parentum

Pubētesq; genæ iuuenili i corpore pallor. A senectū:

Damni miserere senectæ.

Ducitur infelix æuo confectus Aletes.

Canicem multo deformat puluere.

Mouit & à fortuna modò misericordiam, modò indignationem.

A fortuna.

Misericordiam.

—Tot quondam populis terrisq; superbum

Regnatorem Asia.

& Sinon,

—Et nos aliquod nomenq; decusq; Gessimus. &

—Ausonijq; olim ditissimus aruis.

Indignationem uero ex uerbis Didonis:

—Et nostris illuserit aduena regnis.

A 5 Elegan

Eleganter enim ex contemptu Aeneae auget iniuriā suam.
et Amata, Exulibus ne datur ducēda Lauinia Tauris:
et Numanus: Bis capti Phryges.

A debilitate. Mouit pathos misericordiae et ex debilitate:

-Ex quo me diuinum pater atq; hominum rex.
Fulminis afflauit uentis, et contigit igni. et alibi
Et truncas inhonesto uulnere nares. et de Mezentio:
-Attollit in aegrum Se foemur. et
Huc caput atq; illuc humero ex utroq; pepedit, et
Te decisa suum Laride dextera querit. et
-Acerq; cruento

Pulvere perq; pedes traiectus lora tumentes.

A loco. Mouit pathos misericordiae frequenter et a loco:

Cum uitam in syluis inter deserta ferarum
Lustra domosq; traho. et
Lybiae deserta peragro. et
At nos hinc alij sitientes ibimus Afros,

Pars Scythiam, et rapidum Cretae ueniemus Oaxem.

Et illud egregie et breuiter:

Ter circum Iliacos raptauit Heclora muros.
Iliacos, id est patriae muros, quos ipse defenderat, pro
qbus efficaciter p. x. annoru spatia pugnauerat, et illud,

Nos patriam fugimus. et
Littora cu patriae lachrymans portusq; relinquo. et
-Dulces moriens reminiscitur Argos. et

-Ignarum Laurens habet ora Mimanta,
Lyrnesi domus alta solo Laurente sepulchrum.

Et ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum, assum
psit locum:

Prima

-Prima inter limina dextra Oppetijt. et illud,
Moenibus in patrijs atq; inter tuta domorum.

Sacer uero locus praecipue pathos mouet. Occisum inducit
Orphea, et miserabiliorē interitum eius a loco facit:

Inter sacra deum, nocturniq; origia Bacchi.
et in euersione Troiae,

-Perq; domos et religioſa deorum,
Limina. Cassandrea quoq; raptum uel diminutio
nem quam miserabilem facit sacer locus?

Ecce trahebatur a templo adytisq; Mineruae, et alibi,
-Diue arripotentis ad aram Procubuit.

Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam
occidentis exprimeret:

Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.
Et Venus quod Aeneas in mari uexaretur ira Iunonis,
quam inuidiose queritur Neptuno de loco:
In regnis hoc ausa tuis?

Fecit sibi pathos sepe et ex tempore: Priusquam
Pabula gustassent Troiae Xantumq; bibissent.

Et Orpheus miserabilis ex longo dolore,
Septem illum totos perhibent ex ordine menses.

et Palinurus, -Vix lumine quarto

Prospexi Italiam. et Achimenides,
Tertia iam lunae se cornua lumine complent. et
Septima post Troiae excidium iam uertitur aetas.

Pathos a causa, modo, et materia. CAP. IIII.
Requens apud illum pathos a causa. Reuera enim
plerumque efficit causa, ut res aut atrox, aut mi-
serabilis uideatur: ut Cicero in Verrem: Qui ob
sepultu

sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim non tā rogari, aut pecuniam exigere, quam ob hanc causam indignum erat. Et Demosthenes cū queritur quendam inuidia circumuentum, ex causa auget inuidiam. Circūuenit, inquit, arbitrum, qui inter me atq; se integre iudicauerat. Ergo & Vergilius egregie saepe ex hoc loco traxit affectum. Occiditur, inquit, in acie Galeasus. Hoc per se non est dignum misericordia belli tempore, sed admonuit causam,

Dum paci medium se offert. Idem alio loco,
Sternitur infelix.

Deinde subiicit causam miserabilem:

Alieno uulnere, id est cum in alium telum esset emissum.

Et cum Palamedem indigne occisum uellet,

Quem falsa sub proditione Pelasgi

Insontem infādo indicio, quia bella uetabat,

Demisere neci.

Et Aeneas ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:

Et pariter comitiq; oneriq; timentem.

Quid lapix ut contemptis ceteris artificijs inglorius (quē admodū poeta ait) uiueret, qualis causa proponitur?

Ille ut depositi proferret fata parentis.

Ex eodem genere est, Fallit te incautum pietas tua. Hæc enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. Sed Aeneas cum hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit?

-Qui sanguine nobis Hanc patriam peperere suo. Necnon & indignatio demonstratur à causa, ut illic:

Multa

Multa gemens, ignominiam plagasq; superbi Victoris, tum quos amisit inultus amores. Et illud à causa est ex effectu indignantis, An solos tægit Atridas? Iste dolor? solisq; licet capere arma Mycenis? Et illud, At tu dictis Albane maneres.

Vendidit hic auro patriam.

Et illa omnia:

Quiq; ob adulterium cæsi.

Nec partem posuere suis.

Ad pathos mouendum nec duos illos prætermisit locos, A modo. quos rhetores appellant à modo & à materia. Modus est cum dico, occidit manifeste uel occulte: Materia est cum dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiā Mida facit, se pulsatum cothurno: Cicero Verri, cū nudum quendam dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius non minus euidenter,

Altaria ad ipsa trementem

Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati. Et,

Capulo tenus abdidit enssem.

Et illa omnia à modo sunt,

Rostrisq; immanis uultus adunco

Immortale iccur tondens, & reliqua. Et,

Quos super atra silex iam iam lapsura cadenti

Imminet assimilis.

Sed & misericordiam à modo saepe commouet, ut de Orpheo:

Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud,

Obruit auster aqua inuoluens naucmq; uirosq;. Et

Saxum ingens uolunt alij. Et,

Mortua quinetiā iugebat corpora uiuis. Et in Geor.

Nec

A materia. Nec uia mortis erat simplex.

Et cetera in descriptione morbi.

Sed & materia apud rhetores pathos mouet, ut dū queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam, atq; ibi inclusum fumo necatum. Hoc enim à materia est, quoniā hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno, & ideo acerrimum pathos ex hoc morum est. Idem facit & cum flagellis casum queritur cuius Romanum. Inuenies idem apud Vergilium,

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit, non ille faces nec fumea tædis,
& reliqua. Eleganter autem illius quidem materia elusit, ex huius autem uera & uehementi materia expressit tractandam. Et singula quidem enumerauimus, ex quibus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. Sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur, ut in Turno ab etate:

Miserere parentis Longæui. A loco:

-Quem nunc moestum patria Ardea longe Diuidit

Et circa Cassandram ex modo, Ecce trahabatur.

Ex habitu corporis, -Passis Priameia uirgo Crinibus.

Ex loco: A templo adytisq; Minervæ.

Et circa Agamemnonem à patria, Ipse Mycæneus.

A fortuna: Magnorum ductor Achiuum.

A necessitudine, Coniugis infandum.

A loco, -Prima inter limina dextra.

Tacite quoq; quasi per definitionem pathos mouere solet, cum res quæ miserationem mouet, non dilucide dicitur, sed datur intelligi, ut cum Mezentius dicit:

-Nunc alte uulnus adactum.

Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, quàm hoc altum uulnus esse amittere filium? Et rursus idem:

-Hæc uia sola fuit qua perdere posses.

Sed hic scilicet accipiendum est perire, esse amittere filium.

Et Iuturna cū queritur, quod adiuuare fratrem phibeatur.

Immortalis ego.

Quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim definitionis habent, & à poetâ eleganter introducta sunt.

Pathos a simili.

CAP. V.

Sunt & in arte rhetorica ad pathos mouendum etiā hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni sunt. Ex quibus primus est à simili. Huius species sunt tres, exemplum, parabola, imago: Græce ὁμοεικότα, παραβολή, εἰκων, Ab exemplo, plo,

Vergilius:

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus

Threicia fretus cithara fidibusq; canoris,

Si fratrem Pollux alterna morte redemit.

Quid Thesea? magnum Quid memorem Alciden?

Antenor potuit medijs elapsus Achiuus.

Hæc enim omnia misericordiam mouent, quoniā indignum uidetur negari sibi, quod alijs indultum est. Deinde uide unde auget inuidiam:

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus.

Habes causam disparem: manes illic coniugis, hic patris: illic accersere, hic uidere.

Threicia fretus cithara,

Hic

Hic misericordiam eius irrisit.

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,

Itq; reditq; uiam totiens,

Hoc iam à modo: Plus est enim saepe ire quàm semel.

Quid Thesea? magnum

Quid memorem Alcidem?

Hic propter egregias personas non habuit quod minueret, uel quod augeret: uerum quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cū ijs esse cōmune: Et mi genus ab Ioue summo. Simile est & illud ab indignatione:

Quid enim (ait Iuro)

Pallas ne exurere classem Argiuū?

Iam hoc plus est, classem uicticem, quàm reliquias fugientium. Deinde causam minuit:

Vnius ob noxam & furias Aiakis Oilēi.

Quàm minuit, ut noxam diceret, quod leuis culpæ nomen est: & unius, quod facile possit ignosci: & furētis, ut nec culpa sit. Et alibi:

— Mars perdere gentem

Immanem Lapithū ualuit.

Vides easdem obseruationes, gentem & immanem. Deinde aliud exemplum:

— Concessit in iras

Ipse deū antiquam genitor Calydonā Dianā.

Antiquam, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deinde in utroq; causam minuit:

Quod scelus aut Lapithis tantū aut Calydone merēte?

A parabola. Parabola uero quoniam magis hoc poëtæ conuenit, sepius sine pathos mouit: cum aut miserabilem, aut iracundum uellet

uellet inducere. Miserabilem sic:

Qualis populea morrens philomela sub umbra.

— Qualis commotis excita sacris Thyas.

Qualem uirgineo demesum pollice florem.

Et alia plurimæ patheticæ parabole, i quibus misratio ē. Quid de ira?

Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili,

Dum fremit ad caudas.

Et,

Mugitus ueluti fugit cum saucius aram Taurus.

Et alia plura similia qui querit inueniet. Et imago, Ab imagine. quæ est à simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. Ea fit, cū aut forma corporis absentis describitur,

aut omnino quæ nulla est fingitur. Vtrunq; Vergilius eleganter fecit. Illud prius circa Ascanium:

O mihi sola mei super Astyanactis imago,

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Fingit uero cum dicit:

— Quam fama secuta est,

Candida succinctam latrantibus inguina monstros.

Sed prior forma οὐκ ὅσον præstat, hæc δὲ ὡς ὀπί. i. prior, misericordiam cōmouet, horrorem secunda. Sicut alibi:

Et scissa gaudens uadit discordia palla,

Quam consanguineo sequitur bellona flagello.

Et oīa illa quæ de forma dixit. Sed illud nimium patheticè:

Furor impius intus

Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahenis

Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Pathos a maiori & minori.

CAP. VI.

Diximus à simili, nunc dicamus à minore pathos à poëtæ positum. Nempe cum aliquid proponitur,

B quod

quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur
quàm illud quod uolumus augeri, sine dubio infinita mi-
seratio mouetur. Vt est illud:

O felix una ante aliàs Priamcia uirgo
Hostilem ad tumulum Troie sub mœnibus altis
Iussa mori.

Primum quod ait felix, comparationem sui fecit: deinde
posuit à loco, Hostilem ad tumulum. Et à modo, quod
non minus acerbum est, Iussa mori. Sic ergo hæc acci-
pienda sunt, quamuis hostilem ad tumulum, quamuis
iussa mori, felicior tamen quàm ego, quia sortitus non
pertulit ullos. Simile est et illud:

O terq; quaterq; beati.

Et quod de Pasiphaë dicit:

Proetides implerunt falsis mugitibus agros.

Deinde, ut minus hoc esse monstraret.

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus.

Quid illud? nonne uehementer patheticum est à minore?

Nec uates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.

Quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat mi-
no- ra illi iussa, quæ patris mortem? A maiore negauerunt
quidam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Di-
donem Vergilius induxit:

Non aliter quàm si inmissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyrus.

Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte,
quàm si tota urbs, quod sine dubio esset maius, rui-
isset.

Et Ho

Et Homerus idē fecit. Est apud oratores et ille locus
idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter speciem.
Hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem.

Et cætera. Et Dido:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero. Aeneas de Euandro:
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors et uota facit. Et illud:

—Aduena nostri

(Quod nunquam ueriti sumus) ut possessor agelli

Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni.

Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam speraue-
rit, mouere pathos, ut Euander:

Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπαθῶν uocant, quoties de similitudi-
ne passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium: A similitudine
passionis.

Fuit et tibi talis Anchises genitor. Et,

—Patriæ strinxit pietatis imago. Et,

—Subijt chari genitoris imago. Et Dido:

Me quoq; permultos similis fortuna labores.

Est et ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo di-
rigitur, uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco orato-
res frequenter utuntur. Vtrunq; Vergilius bene pathe-
tice tractauit, uel cum ait Dido: Ex sermone cō-
uerso ad inani-
mata.

Dulces exuuie dum fata deusq; sinebant.

Vel cum Tiuus:

—Tuq; optima ferrum Terra tene.

B 2 Et idē

Et idem alibi:

Nunc ò nunq̃ frustrata uocatus Hasta meos. Et,
Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus.

Ab addubi- Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quam
tatione. Græci ἀποδωκισμὸν uocant. Est enim uel dolentis, uel irascentis dubitare quid agas.

En quid ago? rursus ne procos irrisa priores
Experiar? Et illud de Orpheo:
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?

Et de Niso:

Quid faciat? qua ui inuenem, quibus audeat armis
Eripere? Et Anna permouetur,
Quid primū deserta querar? comitē ne sororē cre-

Ab attestat- Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc
tione. Vergilius sic exequitur,

Ipse caput niuei fultum Pallantis ex ora
Ut uidit, leuicq; patens in pectore uulnus Et illud,
Impleuitq; sinum sanguis. Et,
Moriensq; suo se in sanguine uersat. Et
Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. Et,
Ora uirum tristi pendebant pallida tabo. Et,
Voluitur Euryalus leto, pulchrosq; per artus
It cruor. Et

Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.
Per hyper Facit hyperbole, id est nimietas, pathos: per quam exprimitur
bolcn. uel ira uel misericordia. Ira, ut cū forte dicimus:
Miles ille perire debuerat, quod est apud Vergiliū:
Omnes per mortes animam fontē ipse dedissem.

Mise

Miseratio cum dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingenuisse leones
Interitum.

Nascitur præter hæc de nimietate uel amatorium, uel
alterius generis pathos.

Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.

Et illud seorsum:

— Maria ante exurere Turno,

Quam sacras dabitur pinus. Et,

— Non si tellurem effundat in undas.

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mo= Per exclam= mationem.
uet pathos. Hæc fit interdum ex persona poetæ, non=
nunquam ex ipsius quem inducit loquentem. Ex perso=
na quidem poetæ est:

Mantua uæ misere nimium uicina Cremonæ.

Infelix, utcunq; ferent ea fata nepotes.

Crimen amor uestrum. Et alia similia.

Ex persona uero alterius:

Dij capiti ipsius generiq; reseruent. Et,

— Dij talia Graijs

Instaurate, pio si pœnas ore reposco. Et,

Dij talem terris auerite pestem.

Contraria huic figuræ ἀντιστοιχίη, quod est taciturnitas. Per silentiū.
nitas. Nā ut illic aliqua exclamādo dicimus, ita hic ali=
qua tacēda subducimus, quæ tñ intelligere possit auditor.

Hoc aut præcipue irascentibus cōuenit, ut Neptunus:

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Et Mnestheus: Nec uincere certo.

Quamquā ò: sed superent, quibus hoc Neptune dedisti.

B 3 Et Tur

Et Turnus:

Quamquam ò si solitæ quicquam uirtutis adesset.
Et in Bucolicis:

Nouimus & qui te transuersa tuentibus hircis,
Et quo (sed faciles nymphæ risere) sacello.
Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone,
-Donec Calchante ministro.

Ex repeti-
tione.

Sed quid ego hæc autem nequicquid ingrata reuoluo?
Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci *παθος*
παθος uocant, cum sententiæ ab iisdem nominibus in-
cipiunt. Hinc Vergilius:

-Eurydicen uox ipsa & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto ferebant flumine ripæ.

Et illud:

Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
Te ueniente die, te decedente canebat.

Et illud:

Te nemus Angitiæ, uitria te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.

Per obiu- *Επιτιμωσις*, quæ est obiurgatio, habet et ipsa pathos:
gationem. Id est, cum obiecta iisdem uerbis refutamus:
Aeneas ignarus abest, ignarus & absit.

Deesse huic libro finem iam ante monuimus.

Macrobij

MACROBII AVRE

LII THEODOSII VIRI

consularis & illustris Saturnalio=
rum Liber quintus.

Si non alijs, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergiliû, quod
ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit. Tum
de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo. CAP. I.



OST hæc cum paulisper Eusebius
quiescisset, omnes inter se cõsono mur=
mure, Vergilium non minus oratorem
quàm poetam habendum pronuntiabant:
in quo & tanta ordinandi disciplina,
& tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostendere=
tur. Et Auicinus, dicas mihi, inquit, uolo doctorum opti=
me, si concedimus (sicuti necesse est) oratorem fuisse
Vergilium, si quis nunc uelit orandi artem consequi,
utrum magis ex Vergilio, an ex Cicerone proficiat?
Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quo
me trahere coneris, eò scilicet quo minime uolo, ad cõ=
parationem Maronis & Tullij. Verecunde enim inter=
rogasti, uter eorum præstantior, quandoquidem neces=
sario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum
præstat. Sed istam mihi necessitatē altam & profundam
remittas uolo, quia non nostrum inter illos tantas com=
ponere lites. Nec ausim in utramuis partem talis sen=
tentie autor uideri. Hoc solum audebo dixisse, quia fa=
cundia Mantuani multiplex & multiformis est, &

B 4 dicen

dicēdi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone
uestro unus eloquentiae tenor est, ille abundans, et tor-
rens, et copiosus. Oratorū autem non simplex, nec una
natura est, sed hic fluit et redundat: contra, ille breuiter
et circumspecte dicere affectat, tenuis quidā et siccus et
sobrius amat quandā dicendi frugalitatem, alius pingui
et luculenta et florida oratione lasciuat. In quanta om-
nium dissimulatione unus omnino inuenitur Vergilius,
qui eloquentiam ex omni genere cōflauerit. Respondit
Auienus: Apertius uellē me has diuersitates sub personarum
exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius,
genera dicēdi: Copiosum, in quo Cicero dominatur, Bre-
ue, in quo Sallustius regnat: Siccū, quod Frontoni adscri-
bitur. Pingue et floridū, in quo Plinius Secundus quon-
dam, et nunc nullo ueterum minor noster Synnachus
luxuriatur. Sed apud unum Maronem haec quatuor ge-
nera reperiēs. Vis audire illū tanta breuitate dicētem, ut
artari magis et contrahi breuitas ipsa non possit?

Et campos ubi Troia fuit.

Ecce paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit et
absorpsit: non reliquit ille nec Ruinam. Vis hoc ipsum
copiosissime dicat?

Venit summa dies et ineluctabile fatum
Dardaniae: fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iupiter Argos
Transtulit, incensa Danaī dominantur in urbe.
O patria, o diuam domus Ilium, et incluta bello
Moenia Dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando

Explicat

Explicet? aut possit lachrymis aequare labores?
Urbs antiqua ruit multos dominata per annos.
Quis fons, quis torrens, quid mare, tot fluctibus, quot hic
uerbis inundauit? Cedo nūc siccū illud genus elocutionis.
Turnus ut ante uolans tardum praecesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, et urbi
Improvisus adest, maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.
Hoc idē quo cultu, quā florida oratione cū libuerit pferetur?
Forte sacer Cybele Choreus olimque sacerdos
Insignis, longe Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum, quem pellis abenis
In pluman squamis auro conferta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus et ostro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu,
Piclus acu tunicas et barbara tegmina crurum.
Se d haec quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere
quemadmodum haec quatuor genera dicendi Vergilius
ipse permisceat, et faciat unum quoddam ex omni diuer-
sitate pulcherrimum temperamentum?

Saepe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque leuem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas uires et pabula terrae
Pingua concipiunt, sive illis omne per ignem
Excoquitur uitium, atque exudat inutilis humor.
Seu plures calor ille uias et caeca relaxat
Spiramenta, nouas ueniat quā succus in herbas:
Seu durat magis, et uenas astringit hiantes,
Ne tenues pluuiæ, rapidiue potentia solis

B 5

Acrit

Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adorat.
Ecce dicendi genus, quod nusquam alibiprehendes, in
quo nec precepta breuitas, nec infinita copia, nec ieiunia
siccitas, nec letitia pinguis.

*Styli dicendi Sunt præterea styli dicendi duo, dispari moralitate diuer
duo.*

si. Vnus est maturus & grauis: qualis Crasso assignatur.
Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcepit Turno:
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consultere. Et reliqua.

Alter huic contrarius, ardens, & erectus, & insensu:
quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frus
stra desideraueris.

—Haud talia dudum

Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.
Vides ne eloquentiam omni uarietate distinctam? quam
quidem mihi uidetur Vergilius, non sine quodam præsa
gio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria
permiscuisse: idque non mortali, sed diuino ingenio præmi
disse: atque adeo non alium ducem secutus, quam ipsam rerum
omnium matrem naturam, hanc prætexuit uelut in musi
ca concordiam dissonorum. Quippe si mundum ipsum
diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius,
& huius poetici operis inuenies. Nam qualiter eloquen
tia Maronis ad omnium mores integra est, nunc breuis,
nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, in
terdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus
& pratis, ibi syluis & rupibus hispida, hic sicca arenis,
hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite,
nec

nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium com
parauit. Intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem
rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos
inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

Quæ Vergilius traxerit a Græcis, quodque tota Aeneis effigiata sit
ad exemplar Iliados atque Odysseæ Homericæ. CAP. II.

Tunc Euangelus irridenti similis: bene, inquit, opi
fici deo à riore Mantuano poetam comparas: quæ
Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino
legisse asseuerauerim. Vnde enim Veneto, rusticis paren
tibus nato, inter syluas & frutices educato, uel leuis
Græcarum notitia literarum?

Et Eustachius: Caue, inquit Euangele, Græcorum quæ
quam uel de summis autoribus tantam Græcæ doctrine
hausisse copiam credas, quantam solertia Maronis uel
asssecuta est, uel in suo opere digessit. Nam præter philo
sophiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua su
pra differuimus, non parua sunt alia quæ traxit à Græ
cis, & carmini suo tanquam illic nata conseruit.

Et Prætextatus: Oratus sis, inquit Eustachi, ut hæc
quoque communicata nobiscum uelis, quantum memoria repete
incitata suffecerit. Omnes Prætextatum secuti ad differen
dum Eustachium prouocauerunt. Ille sic incipit: Quæ
Vergilius traxit à Græcis, dicturum ne me putatis ea
quæ uulgo nota sunt? quod Theocritum sibi fecerit pasto
ralis operis autorem, ruralis Hesiodum? & quod in ipsis ge
orgicis, tempestatis serenitatisque signa de Arati phenome
nis traxerit? Vel quod euersionem Troiæ, cum Sinone suo
& equo ligneo cæterisque omnibus quæ librum secundum
faciunt

faciunt, à Pisandro penè ad uerbum transcripserit? qui inter Græcos poetas eminet opere, quod à nuptijs Iouis et Iunonis incipiens, uniuerſas historias quæ medijs omnibus ſeculis uſq; ad etatē ipſius Piſandri contigerūt, in unam ſeriem coactas redegerit, et unum ex diuerſis hiatibus temporum corpus effecerit? In quo opere inter historias ceteras interius quoq; Troiæ in hunc modum relatus eſt. Quæ fideliter Maro interpretando, fabricatus eſt ſibi Iliacæ urbis ruinam. Sed et hæc et talia ut pueris decantata prætereo: Iam uero Aeneis ipſa, non ne ab Homero ſibi mutuata eſt errorem primum ex Odyſſæa, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinē neceſſario rerum ordo mutauit, cū apud Homerum prius Iliacum bellum geſtum ſit, deinde reuertēti de Troiā error contigerit Ulyſſi: Apud Maronem uero Aeneæ nauigatione, bella quæ poſtea in Italia ſunt geſta, præceſſerit. Rurſus, Homerus in primo cum uellet iniquum Græcis Apollinem facere, cauſam ſtruxit de ſacerdotis iniuria. Hic ut Troianis Iunonē faceret infeſtam, cauſarum ſibi congeriem comparauit. Nec illud cum cura magna relaturus ſum, licet (ut exiſtimo) non omnibus obſeruatum, quod cum primo uerſu promiſſet producturū ſeſe de Troiæ littoribus Aeneam:

— Troiæ qui primus ab oris

Italiano fato profugus Lauinaq; uenit Littora.
Vbi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ claſſem non de Troiā, ſed de Sicilia producit.

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant leti.

Quod

Quod totum Homericis ſilis texuit. Ille enim uitans in poemate historicorum ſimilitudinem, quibus lex eſt incipere ab initio rerum, et continuam narrationem ad finē uſq; perducere: ipſe poetica diſciplina à rerū medio coepit, et ad initium poſt reuerſus eſt. Ergo Ulyſſis errorem non incipit à Troiano littore deſcribere, ſed facit eum primo nauigantem de inſula Calypſonis, et ex perſona ſua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuium Alcinoi regis narrat ipſe quemadmodum de Troiā ad Calypſonē uſq; peruenit. Poſt Phæacas rurſus Ulyſſis nauigationem uſq; ad Ithacā ex perſona propria poeta deſcribit. Quem ſecutus Maro, Aeneam de Sicilia producit, cuius nauigationem deſcribendo perducit ad Lybiam. Illic in conuiuium Didonis narrat ipſe Aeneas uſq; ad Siciliā de Troiā nauigationē ſuam: et addidit uno uerſu, quod iam copioſe poeta deſcripſerat:

Hinc me digreſſum ueſtris deus appulit oris.

Poſt Africā quoque rurſus poeta ex perſona ſua iter claſſis uſq; ad ipſam deſcribit Italian.

Interea medium Aeneas iam claſſe tenebat

Certus iter.

Quid quod et omne opus Vergilianum uelut de quodā Homericæ operis ſpeculo formatum eſt? Nam et tempeſtas mira imitatione deſcripta eſt. Verſus utriuſque qui uolet conferat. Vt Venus in Nauſicæ locum Alcinoi ſiſte ſucceſſit. Ipſa autē Dido reſert ſpeciem regis Alcinoi conuiuium celebrantis. Scylla quoq; et Charybdis et Circe decenter attingitur: et pro ſolis armentis, Strophades inſule ſinguntur. At pro conſultatione inferorū, deſcen

descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: sed & infesto Aiaci, infesta Dido: & Tiresiae consilij, Anchise monita respondent. Iam praelia Iliadis, & uulnerum nō sine discipline perfectio- ne descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex, & fa- bricatio armorū, & ludicri certaminis uarietas, ictumq; inter reges & ruptum fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans à Diomede repulsam, Achilles exē- plo, & super Pallante ut Patroclo lamentatio: & alterea- tio, ut Achilles & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (utrobique enim alter suum, alter publicum commodum cogitabat) pugna singularis Aeneae atq; Turni, ut Achil- lis & Hectoris: & captiui inferis destinati, ut illic Patro- cli, hic Pallantis,

-Salmone creatos

Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfers
Viuentes rapit inferias, quos innolet umbris.

Quid quod pro Lyeaone Homérico, qui inter fugiētes deprehensus, non mirum si ad preces confugerat, nec ta- men Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili cōditione Magus in medio tumultu subornatus est?

Inde Mago procul infestam cum tenderet hastam.

Et cū ille genua amplectens uitā supplex petisset, rīdit

-Belli commercia Turnus

Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

Sed & insultatio Achilles in ipsum Lyeaonē iam perem- ptum, in Tarquitiū à Marone transfertur. Ille ait:

Hom. 11. Ili.

Ζῆταυδοὶ νῶν κέσσο μετ' ἰχθύσι, οἷο' ὠτφλῆς
αἰμ' ἀπ' λιχμήσων ὅ κ' ἰδ' ἐε, οὐδ' ἐσε μήτης

Ζῆτα

Ζῆταυδοὶ νῶν κέσσο μετ' ἰχθύσι, οἷο' ὠτφλῆς
αἰμ' ἀπ' λιχμήσων ὅ κ' ἰδ' ἐε, οὐδ' ἐσε μήτης
At hic noster: Istic nūc metuende iace. Et reliqua.

De diuersis Vergilij locis ex Homero traductis,
CAP. III.

ET si uultis me & ipsos proferre uersus ad uerbum
penē translato, licet omnes præsens memoria non
suggerat, tamen qui se dederint obuios, annotabo.

νόηλὸν μ' μαζῶν πέλασσε, τὸξον δὲ σίδερον. Hom. 4. Ili.
Totam rem quanto compendio lingua ditiore explicauit?
Vester licet periodo usus, idem tamen dixit:

Adduxit longe, donec curuata coirent
Inter se capita, & manibus iam tangeret aequis, Aen. 11.

Leua aciem ferri, dextro neruoq; papillam.
ὁλ' ὅτε δ' ἡ τὴν νῆσον ἐλείπε μὴν, οὐδ' ἐ τις ἄλλη Home. 12.
φαίνεται γαίῳ, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδ' ἑλίκων, Odyss.
δ' ἡ τότε κυανέῳ νεφέλῳ ἔσχε κρονίῳ
ἡνὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε ὃ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

-Nec iam amplius ulla
Apparent terrae, caelum undiq; & undiq; pontus. Aen. 3.

Curuata in montis faciem circumstetit unda.
Et de Tartaro ille ait: Georg. 4.

τὸσορ' ὅρ' αἰδέω, ὅσορ' οὐρανὸς ἐς' ἀπ' γαίης. Iliad. 8.

Bis patet in praeceptum tantum, tenditq; sub umbras, Aen. 6.

Quantus ad ethereum caeli suspectus olympum.
αὐτὰρ ἐπεὶ ὥσ' ἡδ' ἔκλυε δ' ἔξωρ' ἐντο. Iliad. 1.

Postquam exempta fames, & amor cōpressus edendi, Aen. 8.

ὥς ἐφατ' εὐχόμενος, τῷ δ' ἔκλυε μετρίετα Ζεὺς, Iliad. 16.
ὅδ' ἀπερὸν μ' ἔδωκε πατὴρ, ἔπερὸν δ' ἀνένδυσσε.

νῆον

νῆωρ μὲν οἱ ἀπώσαοι πόλεμόν τε μάχην τε
δῶκε, σόωρ δ' ἀνέθυσσε μάχης θ' ἔπειτα νέεσθαι.

Iliad. 20. Audijt, et uoti Phœbus succedere partem
Mente dedit, partem uolucres dispersit in auras.
νῆλ πάϊδες παῖδων τοῖκερ μετόπισθε γυῶν.
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

Et alibi ille ait:

Odyss. 5. νῆλ τότ' ὁδυσσεὺς λυτο γένατα. Ἐὼλον ἦτορ,
ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὅρ' μεγαλήτορα θυμῷ.
Hic de duobus unum fabricatus est.

Iliad. 6. Extemplo Acneæ soluntur frigore membra.
ἄζορ δ' ἡ ἔγχος Διομήδεσσι, καὶ Ἐὼλῳ
πρῶτα δὲ πεσέειρ σκαῶν προπάροιθε πύλων.
Armipotens præses belli Tritonia uirgo
Frange manu telum Phrygiæ prædonis, et ipsum
Pronum sterne solo portisq; effunde sub ipsis.

Iliad. 4. ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσει, αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐσκήριζε κάρη, νῆλ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturq; solo, et caput inter nubila condit.

Ille de somno ait:

Locus restitutus ex 13. Ἐὼλ' νῆδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἐπιπύ-
νχεται, ἡδίστος θανάτῳ ἄρχισα εὐκλῶς.

Odyss. Dulcis et alta quies placidaq; simulima morti.
Iliad. 1. ἀλλ' ἔκτοι ἐγὼ, Ἐὼλ' ἐπὶ μέγαρ ἄκορ ὁμῶμαι,
ναὶ μὰ τόδε σκήπτρον, ὃ μὲν οὐδέτε φύλλα κ' ὄσσε
φύσει, ἔπειτα δ' ἡ πρῶτα τομῶν. ἦν ὄρεσι λέλοιπεν
οὐδ' ἀναδικήσεται, πρὶ γὰρ ῥά ἐχάλεος ἔλεψεν
φύλλα τε Ἐὼλ' ὀφλοῖν, νῦν αὖ τ' ἐμὴν ἕες ἀχαιῶν
ἐν πᾶσι

ἦν παλάμῃ φορέσει δ' ἰκαστοὶ, οἳ τε θέμισας
πρὸς Διὸς ἐγύατ' ὃ δ' ἐτοίμεγας ἔατο θρησκῶν.
Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nā forte gerebat)
Nunquam fronde leui fundet uirgulta, neq; umbram,
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas et brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro,
Inclisit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Sed iam si uidetur à collatione uersuum translatorum fa-
cesso, ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fasti-
diū, et sermo ad alia nō minus præsentī causæ apta uer-
tatur. Perge queso, inquit Auienus, omnia quæ de Ho-
mero subtraxit, inuestigare. Quid enim suauius, q̃ duos
præcipuos uates audire idē loquētes? Quia cū tria hæc ex
æquo impossibilia putētur, uel Ioui fulmē, uel Herculi cla-
uam, uel uersum Homero subtrahere: quod cisi fieri pos-
set, aliū tamen nullū deceret uel fulmē præter Iouē iace-
re, uel certare præter Herculem robore, uel canere quod
cecinit Homerus: hic opportunē in opus suum quæ prior
uates dixerat trāsferendo, fecit ut sua esse credatur. Ergo
pro uoto omnium feceris, si cū hoc cœtu cōmunicata uelis
quæcūq; à uestro noster poëta mutuatus est. Cedo igitur,
Eustachius ait, Vergilianū uolumen: quia locus eius
singulos inspiciens, Homericorū uersuum promptius ad-
monebor. Cumq; Symnachi uissu famulus de bibliotheca
petitū librū detulisset, tenere uoluit Eustachius. Et dum
uersus quos fors obtulisset, inspiceret, uidete, inquit, por-
tum ad ciuitatē Didonis ex Ithaca migrantem:

Est in secessu longo locus, insula portum

C Efficit

Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminîq; minantur
In cœlum scopuli, quorum sub uertice latè
Aequora tuta silent, tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum,
Intus aquæ dulces, uiuôq; sedilia saxo,
Nympharum domus, hic fessas non uincula naues
Vlla tenent, unco non alligat ancora morsu.

Odys. 15 φέρουν δ' ἐπεὶ λίμνην ἁλίοιο γέροντος
ἐν δ' ἡμῶν ἰδοῦκε. δύο δ' ἐπεβλήτε. ἐν αὐτοῖς
ἄκται ἀπ' ἑξῶν γέλιμνεν. περὶ πεπληνῆαι
αἱ τ' ἀνέμων σκεπώσιν. οὐ γὰρ μέγα κύμα
ἐκτοδερ, ἐντοδερ δ' ἀνευ δεσμοῖο μέντοι
νῆες εὐσελμοί, ὅταρ ὅρμος μετ' ὀρῶντων.
αὐτὰρ ἐπεὶ κρατὸς λιμένος τανύφιλλοι ἐλαύν.
ἄγχουσι δ' αὐτοῖς ἀντὶς ἐπ' ἡράτον ἠρόφδε
ἱερῶν νυμφῶν, αἱ νηῖάδεσ καλέον.
ἐν δ' ἐκπῆρες τε ἄμφω φορῆες ἑασιν
λαῖνοι, ἐν δ' αὖ ἐπ' ἔτα ἰδουβώσασσι μέλισσαι.

De his quæ in primo Aeneidos sunt ex Homero traducta.
CAP. III.

ET cum rogasset Auienus, ut non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret, ille manu retractis in calicem folijs, sic exorsus est:

Aeole, namq; tibi diuinum pater atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, et tollere uento,
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphae,

Quarum

Quarum (quæ forma pulcherrima) Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Tempestas Aeneæ Aeolo concitante cum allocutione
ducis res suas conclamantis, de Ulyssis tempestate et al-
locutione descripta est: in qua Aeoli locum Neptunus ob-
tinuit. Versus quoniam utrobique nulli sunt, non inserui: qui
uolet legere, ex hoc uersu habebit exordium:
Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odysseæ:

ὥς εἰπὼν, σύναγε με φέλας, ἐτάραξε δ' ὅντορ.
χρεστὶ τριάντα μ' ἐλῶν. πᾶσι δ' ὁρῶντων ἀέλλας
πᾶσι τοῖσιν ἀνέμων.

Odys. 5

Vt primum lux alma data est, exire, locosq;
Explorare nouos, quas uento accesserit oras,

Qui teneant, (nam inculta uidet) homines ne, feræ ne,
Querere constituit, socijsq; exacta referre.

ἐξ ὁμῶν δ' ὥρμαινε μετὰ φρένα καὶ μετὰ θυμόν.
ὦ μοι ἐγὼ, τέων αὐτὴ βροτῶν ἐς γαίαν ἰκάνω.
ἢ δ' οἱ γ' ὑβρίζουσιν ἄγχοιο, οὐδέ δ' ὕψιστοι.
ἢ ἐλποζέουσιν καὶ σπινόμεν ἐσὶ δεσφῆς.
ἀλλὰ γ' ἐγὼν αὐτοὺς πειρήσομαι, ἢ δὲ ἰδωμαι.

Odys. 6

Nulla tuarum audita mihi neq; uisa sororum,
O quam te memorem uirgo, namq; haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem sonat, o dea certe

Ἄν Φαέβι soror, ἄν νυμφῶν σφαιγίνης ἑταίρα.
ἦ γὰρ μοι σὲ ἀνασσα, θεὸς νύ τις, ἢ βροτὸς ἐστί.
εἰ μὲν τις θεὸς ἐστί, τοὶ γυγανὸν εὐρεῖν ἔχουσιν,
ἄρτεμις δ' ἐγὼ γὰρ ἰδὲ κέρην μεγάλῃο
εἰδὼς τε, μέγας δὲ τε, φνὴν τ' ἀγχιστὰ εἶσκω.

Odys. 6

C 2

O dea

O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum,
Ante diem clauso componet uesper olympo.

Odyss. 12 πῶσας δ' οὐκ ἄρ' ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω
δασας ἠρώων ἀλόχους ἰδὼν, καὶ θυγάτρας
πρὶν γὰρ κερ. Ἐνὺξ φθίτ' ἄμβροτ.

At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multum nebulae circum dea fudit amictu.
Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit,

Odyss. 7 ἢ τοτ' ὁδὸν εὖς ὦρτο πόλιν Ἀΐμου, ἀμφὶ δ' Ἀθλῶν
πρὸς ἡμέραν χεῖρ' ὦϊλα φρονέσας ὁδὸν ἴτι,
μὴ τις φοιτήκων μεγαθύμων ἀνδροθήσας
κορτομέοι τ' ἐπέεσι, Ἐνὺξ φθίτ' ἄμβροτ.

Qualis in Eurotae ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secuta
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades illa pharetram
Fert humero, gradientesq; deas supereminet omneis.
Latone tacitum pertinent gaudia pectus.

Odyss. 6 οἷν Ἀρτεμις εἰσι κατ' οὐρεσιν ἰοχέαιρα
ἢ καὶ πνύγετον πρὶν μῆκετον, ἢ ἐρμύωντορ
τερεμύων καὶ πρῶσι, καὶ ὠκείης ἐλάφοισι,
τῇ δ' ἐπ' ἄμα νύμφαι καὶ δαίμονες αὐγίχοισι
Ἀχρονόμοι παύσονται, γέννηδε δ' ἐπεφέναι Λατώ,
πασσάων Ἀΐπυ ἦγε καὶ ἔχθ' ἠδὲ μετώπα,
ῥῆα δ' ἀριγνώτη πέλει, καλαὶ δ' ἐπεπᾶσαι,
ὡς ἢ ἄμμι πόλοισι μετέπρεπε πρὸς ἑνὶ ὄρει μῆς.
Reslitit Aeneas, claraq; in luce refulsit,

Os hume

Os humerosq; deo similis, nanq; ipsa decoram
Cesariem nato genitrix, lumenq; iuuenta
Purpureum, et letos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
Argentum Parius uel lapis circumdatur auro.
Τὸν μὲν Ἀθηναίη ἔθηκεν Διὸς ἐκγεγαῖα
μεῖζονά τ' εἰσιδένειν, Ἐπᾶσονα καὶ δὲ κάρητ
οὐλας ἦκε κόμας βακινδίνων ἀνδρ' ὁμοίαις.
ὡς δ' ὅτε τις χυσοῖν πρὶν χεῖρ' ἀργύρεω ἀνήκε.
ἰδένει, ὁρῆσαι δ' ἐδ' αὐρὴν καὶ Παλλὰς ἀδύων
τέχνην παντοίῳ χαρτείνετα ἢ ἔργα τελεῖαι.
ὡς ἄρα τῷ κατέχευε χάρις κεφαλῇ τε Ἐώμοις.
Coram quem quaeritis, adsum.
Troius Aeneas Libycis creptus ab undis.

Odyss. 6

Que in secundo Aeneidos tracta sint ab Homero.
CAP. V.

Conticuerunt omnes, intentiq; ora tenebant.
Infandum regina iubes renouare dolorem,
Troianas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danaï.

Locus castigatus ex 7. Iliados.

σῶι δ' ἐμὰ κῆρα θυμὸς ἐπερᾶσθετο σορόεντα
εἰρεσθ' ὅφ' ἐτι μάλλορ' ὁδὸν ὀρόμην ὁρᾶσθαι.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineræ,
Et molem mirantur equi, primusq; Thymætes
Duci intra muros hortatur, et arce locari,
Siue dolo, seu iam Troie sic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias suspectaq; dona

Odyss. 9

C 3

Præc

Præcipitare iubent, subiectisq; iurare flammis,
Aut terebrare cauas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria uulgus.

Odysf. 8 ὡς ὁ μὲν εἰσῆκε, τοὶ δ' ἄκριτα πῶλ' ἀγόρευον
ἡ μύθοι ἀμφ' αὐτόν. ἔρχα δ' ἐσθιμ ἡνδανε βάλῃ.
ἢ δ' ἵατ' ἡμεῖς κοῖλον δόρυ κλέϊ χαλκῷ,
ἢ μὲν περὶ ὧν βάλεμε ἐρύκντα εἰς ἄκρη.
ἢ ἑῶν μὲν ἄγαλμα θεῶν δεικνύμεν εἶναι.

Vertitur interea cælum, & ruit oceano nox,
Inuoluens umbra magna terramq; polumq;.

R estitutus lo- cūs ex Iliad. 8 ὃν δ' ἐπεὶ ὠκυμένη λαμπρὸν φέρετο ἡελίοιο
ἔλκοι νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζειδωρὸν ἄρ' ἔρα.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuias indutus Achilles,
Vel danaium Phrygios iaculatus puppibus ignes.

-Iuuenisq; Chorebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam fortè diebus
Venerat, insano Cassandra incensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusq; ferebat.

R estitutus lo- cūs ex 13 Iliad. Πέφνε γὰρ Ὀδυσσεύς καὶ Κασσιόπην ἐνδ' οὐρόντα.
ὅς γε νεὸν ἡλέμοιο μετὰ κλέϊ εἰλκλῶθε
ἦτε ἢ Πριάμοιο θυγατρὸς εἰδ' ἄριστον
Κασσιόπην ἀνείδον, ὑπέχετο ἢ μέγα ἔργον.
ἐκ τρώϊος ἀέκοντα ἀπώσεμν νύκτα ἄχαιῶν,
Sic animis iuuenum furor additus, inde lupi cen
Raptores, atra in nebula, quos improba uentris

Exegit

Exegit cecos rabies, catuliq; relictii
Faucibus expectant siccis, per tela per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Vrbis iter, nox atra caua circumuolat umbra.

Improuisam aspris ueluti qui sentibus anguem
Presit humi nitens, trepidusq; repente refugit
Attollentem iras, & cæcula colla tumentem,
Haud secus Androgeus uisu tremefactus abibat.
ὡς δ' ὅτε τις τε δρᾶκοντα ἰδὼν παλίνωσεν Ἰλιάδος 8
δύρετο γὰρ βήσσης, ὑπὸ τῷ πόμῳ ἔλλαβε γυῖα
αἰὲρ ἄνεχώρησεν, ὡς δὲ τέμνῃ εἴλετο πῆχας,
ὡς αὖθις κατ' ὁμίλον ἐδ' ὑπὸν ἄγχι ὠχέων
δείσας ἀπ' ἐπὶ τοῦ ἀλῆξανδ' εἰς δεοειδ' ἦεν.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina passus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positus nouus exuijs, nitidusq; iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trifulcis.

Non sic aggeribus ruptis, cum spumeus annis
Exijt, oppositasq; emicit, gurgite moles,
Fertur in arua ficiens cumulo, camposq; per omnes
C 4 Cum

Resitutus lo-
cus ex 8. Iliad.

Cum stabulis armenta trahit.

Θάω γ' ἄμπεδ' ἴον ἥτα μῶν πλῆθον ἂν εἰκότως
Χειμαρύνω, ὅς τ' ὄκα ῥέωρ ἐκέλευε γέφυρας,
τοῖσι δ' οὐτ' ἄρ' ἐγὼ γέφυρας ἐργαζέμεναι ἰχθυόσιν,
οὐτ' ἄρα ἔρεκα ἰχθυόσιν ἐρεβηλέων
ἐλθόντ' ὄρα πίνε, ὅτε ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος
πολλὰ δ' ὑπὸ αὐτοῖς ἔργα κατήϊτε καλὰ αὐζήων.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par leuibis uentis, uolucrisq; simillima somno.
Τρεῖς μὲν ἔφωκ' ἡμίημι, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε,
Τρεῖς δ' ἐμοὶ ἐκ χειρὸς σκιῇ ἴκελον ἢ Ἐὐνείδω
ἔπλετο.

Tertius & quartus Aeneidos quæ habeant ab Homero sumptæ
CAP. VI.

Alia tempestas Aeneæ hic, & illic Vlyssis, numeros
sis ambæ uersibus. Sed hæc incipiunt ita:

Postquàm altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ.
Apparent terræ. Ille ait:

Resitutus lo-
cus ex 14. O-
dyss.

ἄλλ' ὅτε δ' ἠ κρήτη μὲν ἐλείπετο, οὐδ' ἐτίς ἄλλη
φαίνετο γαῖαν, ἄλλ' οὐρανὸς ἠδὲ δαλῶνα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔκασσε κρονίω
Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἥχλυσε δ' ἢ πόντος ὑπ' αὐτῆς
Ζεὺς δ' ἄμυν' ἰδὲ βρόντησε, καὶ ἔμβαλε νηὶ κρηαυόρ. Εἰ,
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint puer.

Resitutus lo-
cus ex 15. O-
dyss.

Δωρόν τοι ἔγωγ' ἔκνομ' ὅλιν τὸτο δ' ἴδωμι
Μνημ' ἐλένης χερσὶν.

Tendunt ucla noti, fugimus spumantibus undis,

Quæ

Resitutus lo-
cus ex 12. O-
dyss.

Quæ cursum uentusq; gubernatorq; uocabant.
ἡμενοι οὖρον ἰδὲ πλοκίσιοι ἐδ' ὅλον ἐταῖον
Κίρκη ἐν πλοκάμῳ δεινὴ δέος αὐδ' ἡέσασα
ἡμεῖς δ' ὅπλα ἔκασα πρηνσάμενοι καὶ νῆα
ἡμεθα. τῷ δ' ἄνεμος τε κυβερνήτης τ' ἴθαιερ,
Dextrum Scylla latus, læuam implacata Charybdis
Obsidet, atq; inò barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auræ
Erigit alternos, & sidera uerberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore iurgio
Pubes tenuis, postrema inmani corpore Pistrix,
Delphinum caudas utero cõmissa luporum.
Præstat Trinacrij metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quàm semel informem uasto uidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de Charybdi & de Scylla.

ἐνδερ' μὲν γ' ἑκὼν, ἐτέρωθι δ' ἰαχάρεσθ' ἰς
Δεινὸν ἀνερ' ῥοῖσθ' ἡσθε βαλῶσθε ἀλμυρὸν ὕδωρ.
ἦτοι ὅτ' ὄρε μέσθ' ἐλβης ὥς ἐν περὶ πρὸς
Πᾶσ' ἀναμορμύεσκε κυκωμένη, ὑπόσε δ' ἄχνη.
ἄκροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἑπ' ἰππῆμ
Ἄλλ' ὅτ' ἀναβροῖς ἐδ' ὅλας ἀλμυρὸν ὕδωρ.
Πᾶσ' ἐν τῷ δ' ἐφάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δ' ὡς ἔτρη
Δεινὸν ἐβροχὺ χερσὶν ἐνδ' ὅθι δὲ γαῖα φάνεσκε
τάμνω κυανέη.

O mibi sola mei super Astyanactis imago,

C 5

Sic

Odyss. 12.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Odyss. 4
 Κείνυ γὰρ τοιοῖδε πόδες, τοιαῦτε χεῖρες,
 ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλῆς, ἐφ' ἧς πρὸς τε καὶ
 Ter scopuli clamorem inter caua saxa dederat.
 Ter spumant elisan, et rorantia uidimus astra.

-Qualis coniecta cerva sagitta,
 Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
 Pastor agens telis, liquitq; uolatile ferrum.
 Nescius: illa fuga syluas saltusq; peragrat
 Dictaeos, haeret lateri letalis arundo,

Dixerat. Ille patris magni parere parabat
 Imperio, et primum pedibus talaria nequit
 Aurea, quae sublimem alis siue aequora supra
 Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
 Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
 Pallentes, alias sub tartara tristia mittit.
 Dat somnos adimitq; et lumina morte resignat.
 Illa fretus agit uentos, et turbida tranat
 Nubila.

Iliad. 24. &
 alibi.

Ὡς ἔφατ' οὐδ' ἀπ' ἴθης ἐδίακτορ' ἄρ' ἀγφόντης
 αὐτὴν ἔπεισ' ὑπὲρ θανάτῳ ἐδ' ἵστατο καλὰ πέδιλα,
 ἀμφοτέρωσιν χυσεῖα. τὰ μιν φέρον, ἡμῶν ἐφ' ὕψους,
 ἢ δ' ἐπ' ἀπείρονα πάλαι ἅμα πνοίης ἀνέμοιο

ἔιλετο

ἔιλετο ὃ ῥᾶ βρομ, τῇ τ' ἀνδρῶν ὀμματα βέλγαι
 ὦν ἐδέλφ, τὸς δ' αὖτε Ὀυπνῶντας ἔγειρε.
 Τῇ μετὰ χορσίῳ ἔχωρ πέτετο κρατὺς ἀργυφόντης
 Ac ueluti annosam ualido cum robore quercum
 Alpini boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
 Eruere inter se certant, it stridor, et aliè
 Consternunt terram concusso stipite frondes.
 Ipsa haeret scopulis, et quantum uertice ad auras
 Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
 ἔσασσιν, ὥς ὅτε τε δρυεὶς οὐρεσίῳ ὑφ' ἰκάρηνοι
 αὐτ' ἀνεμῶν μίμνυσσι ὅτε δ' ἡμᾶτα πάντα
 ῥίξουσιν μεγάλῃσι δ' ἰννεκείας ἀρσενίαι.
 Et iam prima nouo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens aurora cubile.
 ἥως δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγῶν Τιθωνοῖο
 ὥρυσσ', ἢ ἀθανάτοισι φῶς φέρεται ἢ ἐξ ὅτ' ἴσσι

Restitutus lo-
 cus ex 12. Iliad.

Iliados 17. &
 alibi.

Quae in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit mutuatus.
 CAP. VII.

VT pelagus tenere rates, nec iam amplius ulla
 Occurrit tellus, maria undiq; et undiq; caelum,
 Olli ceruleus supra caput astitit imber
 Noctem hyememq; ferens, et inhorruit unda tenebris.
 ἄλλ' ὅτε δ' ἡ κρήνη μὲν ἐλείπε μῆν, οὐδ' ἐξ ἄλλῃ
 φάνετο γαῖάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
 αὐτὸς τότε κυανέην νεφέλην ἔσκησε κρονίῳ

Restitutus lo-
 cus ex 14. Ody.

Et cetera. Vide supra.
 Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat
 Anchisa magni, manesq; Acheronte remissos.

Οἶνον ἀφυσώμεν χαμάδις χεῖνε, θένε δ' γαῖαν
 ἔυχῃ

Iliados 23

Τυχὴν κικλήσκωρ Πατρόκλῳ δ' ἑλοῖο.
Leuibus huic hamis confertam auroq; trilecem
Loricam, quam Demolco detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto.

Iliados 24 Τῶ μὲν ἐγὼ δ' ὥσω τόδε φάσγανον ἀργυροκόλον,
καλὸν, δέκιον, τὸ μὲν ἀσσοποσσὸν ἀπὸ κούρου.

Et cursorum certamen utrobique simile. Et quia uer-
sibus est apud utrumque numerosis, locum loco similem
lector inueniet.

Initia hæc sunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq; repente.

Iliados 23 Ως ἐφάτ', ὥρυντο δ' αὐτὶν οἱ λυγροὶ ταχὺς αἶας
ἄρ δ' Ὀδυσσεὺς Πηλεΐδην, ἔπειτα δ' Ἰφιδάμαντα.

Pugilum certamen apud hunc incipit:

Constituit in digitos extemplo arrectus uterq;.

Apud illum:

Iliados 23 ἄντα δ' ἀναχομένω χορσὶ σιβαρῆσιν ἄμ' ἄμφω
σύμῳ ἔπεισον, σῶν δ' ἐσθλὴ βαρβαρὶ χερσὶν ἐμὶ χερσιν.

Si uelis comparare certantes sagittis, inuenies hæc
utriusq; principia:

Protinus Aeneas celeri certare sagitta.

Iliados 23 Αὐτὰρ ὁ πρῶτον τὶ δαΐοντα σιδῆρον
καὶ δ' ἐτίθει, δ' ἑκα μὲν πελέκει, δ' ἑκα δ' ἡμιπέ-
λεκκι.

Capita locorū ubi longa narratio est, dixisse sufficiet,
ut quid unde natum sit, lector inueniat.

Dixerat, et tenues fugit ceu fumus in auras.

Iliados 23 Τυχὴν δ' ἤϊχθονος ἡνὶ καπνὸς
ἔχετο τεττιγία.

Aeneas

Aeneas, quò deinde ruis, quò proripis inquit.
Quem fugis? aut quis te à nostris complexibus arceat?

Ter conatus erat collo dare brachia circum,
Ter frustra compressa manus effugit imago.

Τρις μὲν ἐφωρμήθη, ἔλεδ' ἡ τὲ μεθυμοῦς ἄνωγε.
Τρις δ' ἐμοὶ χερσὶν σκῆψ' ἵκελον ἢ ὀνειρώ-
πητο.

Odyss. 15

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura.
Hæc incipit:

Principio pinguem tedis et robore secto.

Ille sic ait:

Κηδεμόνες δ' παρ' αὐτῷ μένον ἢ νῆσον ὕλην.

Iliados 29

Ποίκαλ' ὃν πυρὶν ἐκατόμπεδον ἔνθα ἔνθα,

Ipsa uero utriusq; tumuli insignia quam paria?
At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum

Imposuit, suaq; arma uiro remanq; tubanq;

Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo

Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρὸς τ' ἐκείν' ἔτελλε νεκρῷ

Odyss. 10

τύμβον χεύαντες, ὃν δ' ὠδὴν ἐρύσαντες

Πηλεΐδην ἄρτο τάκω τύμβον ἐνὶ κρητὶ ἐρετμόν.

Tum consanguineus leti sopor.

ἐνθ' ὕπνω τύμβον κασιγνήτῳ θανάτῳ

Iliados. 10

καὶ τῷ νῆδυμνῳ ὕπνος ἐπὶ ἐλεφάροισιν ὠδῶν,

Odyss. 13

νήγεται δ' ἡδὴ θανάτῳ ἄγχι εἰσὶν οἰκῶς.

Quod te per coeli iucundum lumen et auras,

Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,

Eripe

Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Iniice, nanq; potes, portusq; require Velinos.

Odysf. 13

Νῦν δ' ἐσε πῶ ὅπως γινώσκομαι οὐ πρὸντων
Πρὸς τ' ἀλόχῃ πατρὸς, δεξιέφει τυτθὸν ἑόντα
Τηλεμάχῃ δ', ὅρμινον ἐνὶ μεγάροισι ἔλπεες,
Μὴ μ' ἀκλαυσομῶσα πῶρ, ἰὼρ ὅπως καταλείπει
Νοσφιδεῖς, μή τι τοι θεῶν μνην μα γένομαι.

Αλλὰ με κακῶν σὺν πύχεσι μοῖσά μοι ἐσι
Σῆμα τ' ἐμοὶ χεύει πλὴν ἐπὶ δινὶ θαλάσσης.
Necnon et Tityon terræ omnipotentis alumnus
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur, rostroq; immanis uultus adunco
Immortale iecur tondens, fecundaq; pœnis

Odysf. 11

Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.
καὶ ἡτύον ἐῖδ' ὅρμινον ἐρικυδέ' ὅς οἱ
Κείμνον ἔρδ' ἀπέδω, ὃ δ' ἐπ' ἑνὴν κείτο πέλεθρα.
Τῦπε δ' ἐμὶ μεγάροισι πύχην ἔκαστον ἔκαζον
Δεξιέφει ἐσώδων τε, ὃ δ' οὐκ ἀμαμνέτο χορσί.
Λητὼ γ' εἰλκυσε δ' ἰδὲ κυδρὴν πύχην οἴῳ.
Πυθὼ δ' ἐρχομένη δ' ἰα καλλιχῶρ' παυσσάσθαι.

Non mihi si lingue centum sint, oraq; centum,
Ferreæ uox, omniis scelerum comprehendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.

Iliados. 2

Πληθύνει δ' οὐκ ἄρ' ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ', εἰ μοι δέκα μὲν γλώσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἴη
Φωνὴ δ' ἄρ' ἔσκηται, χαλκίον δ' ἐμοὶ ἦτορ ἔνιόν.

In septimo & octauo qui uersus sint ab Homero sumpti.

CAP. VIII.

Hinc

Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincula recusantum, et sera sub nocte rudentum,
Seigieriq; sues, atq; in præsepibus irsi
Scuire, ac formæ magnorum ululare luporum,
Quos hominum ex facie dea seuæ potentibus herbis
Induerat Circe in uultus ac terga ferarum.

Odysf. 10

Εὐροπὴ δ' ἐνὶ βόσχοι τετυγμένα δώματα κίρκης,
ἔσοισι λείων πρὸς κέπῳ ἐνὶ χώρῳ,
ἀμφὶ δ' ἐμὴν Λύκοι ἦτορ ὀρέσσοι ἠδὲ λέοντες,
Τούτῃ αὐτὴ κατέβηλες, ἐπεὶ κακὰ φάσματ' ἔδωκεν.
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentis
Littus ad Ausonium tot per uada cœrula uexit?
Sive errore me, seu tempestatibus acti,

Odysf. 3. &
alibi.

Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Ἰζήνοι, τίνες ἐσέ, πόδες πλὴν ὕψος κέλευθα,
ἢ τί μ' ἔπεισεν, ἢ μαμίδιος ἀλάληθε,
οἷά τε λήϊσθες ὑπὲρ ἄλλα τοῖ γ' ἀλῶν;
ψυχὰς πρὸς κέλευθα κακὸν ἀλλοδαπῶσι φέροντες;
Cum sese à pastu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos, sonat annis, et Asia longè
Pulsa palus.

Iliados. 2

ἦ δ' ὧς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πᾶσα.
χηνῶν, ἢ γερανῶν, ἢ κύνων δολιχοδείρων,
ασίῳ ἐν λαμῶνι, καὶ στίβῳ ἀμφὶ βέεθρα,
ἐν δα δ' ἐν δα πρὸς τῶν ἀγαλλομῶν πρὸς γέρας,
κατακκοῦν προκαθίζοντων, σμαραγῆ δ' ἐπε λαμῶν.
Illa uel intacta segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis

Ferret

Ferret iter, celereis nec tingeret equore plantas.

Iliados. 10

οἱ δ' ὅτε μῆν' σκιεῦσεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρ' ἔσχατον,
ἄκρον ἐπ' ἀνδρείων καρπῶν θεῶν οὐδὲ κατέκλωρον,
ἀλλ' ὅτε δ' ἡ σκιεῦσεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
ἄκρον ἐπὶ ῥηγμὶν ὁ δαλὸς πελοῖο θέεσκορ.

Vescitur Aeneas simul et Troiana iuuentus

Perpetui tergo bouis et lustralibus extis.

Iliados. 7

τοῖσι ἧ βῶν ἱερευσερ ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνων
ἄρσενά παρταέτηρον ὑπὸ μῆνι κρονίῳνι.
νῶτοισι δ' αἰῶντα δινεκέεσσι γέγωνε.

Postquam exempta fames, et amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Iliadis. 9

αὐτὰρ ἔπει ποσειδάωνι καὶ ἑρμῇ
τοῖς δ' ἑσπερὶ πᾶσι θεοῖς ὑφ' αἶαντα ἤρχετο μῆτιν.

Euandrum ex humili tecto lux suscitāt alma,

Et matutini uolucrum sub culmine cantus.

Consurgit senior, tunicaq; inducitur artus,

Et Tyrrhena pedum circumdat uincula plantis,

Tum lateri atq; humeris Tege.eum subligat ensē,

Demissa ab leua pantherae terga retorquens.

Necnon et gemini custodes limine ab alto

Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.

Iliados. 1

ἔξετο δ' ὀρθοὶς, μαλακὸν δ' ἐνδ' ὤνε χιτῶνα
καλὸν, κηρότερον. πρὶ δ' ὅν' μέγα βάλλετο φάος
πρὸς δ' ὑπαίλι πρὸισι μὲν ἦτο καλὰ πείδιλα.

ἄμφι δ' ἄρ' ὤμοισι βάλετο εἴφ' ἀργυρόλορον

Odyss. 1

ἔνθ' ἡμερ εἰς ἀγορῶν, παλάμη δ' ἔχε χόλκων ἔγχος
οὐκ οἶδ' ἅμα τῷ γένει κύνας ἀγροὶ ἐπέντο.

O mihi praeferitos referat si Iuppiter annos,

Qualis

Qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa

Stravi, scutorumq; incendi uictor aceruos,

Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi,

Nascenti cui treis animas Feronia mater

(Horrendum dictu) dederat terna arma mouenda,

Ter leto sternendus erat, cui tum tamen omneis

Abstulit haec animas dextra, et totidem exiit armis.

Εἰς ὧς ἠβώοιμι, βίη δ' ἐμοὶ ἔμπεδ' εἴη

Iliad. 11

ὧς ὅπ' ὅτ' ἡλείοισι καὶ ἡμῖν νῆκος ἐτύχθη

ἄμφι βοκλασίην, ὅτ' ἐγὼ κτάνοιμι ἱτυμονίᾳ

ἑδ' ἄλ' ὑπὸ φροχίδην, ὅς ἐν ἡλίδι νομετάσκειν,

ῥύσαι ἐλαυνόμενον. ὅδ' ἁμύνωρ ἦσι βόεσι.

ἔβλητ' ἐν πρῶτοισι μῆς ἀπὸ χερσὶ ἀκοντι,

καὶ δ' ἔπεισεν.

Qualis ubi oceani per fusus lucifer unda,

Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,

Extulit os sacrum caelo, tenebrasq; resoluat.

Οἷος δ' ἄσπερ εἰσι μετ' ἄσπασιν νυκτὸς ἀμολγῶ

Locus resti

ἔωρ' ὅς, ὅς καλλιστος ἐν οὐρανῷ ἴσατ' ἄσπερ.

tutus ex 22

En perfecta mei promissa coniugis arte

Iliad.

Munera, ne mox aut Laurentes nate superbos

Aut acrem dubites in praelia poscere Turnum.

Dixit, et amplexus nati Cytherea petiuit.

Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

αὐτὰρ ἐπεὶ δ' ἡ πεῦξε σάκος μέγα τε σιβαρόν τε

Iliad 16

τεῦξε, ἄρα οἱ δώρηκα φαινότατον πυρὸς αὐγῆς,

τεῦξε δ' οἱ κυνέην βρισηνὴν κροτάφοις ἀραγεῖαν

καλὴν, δαυδαλέην, ὑπὸ δ' ἔχουσιν λόφον ἔκει,

τεῦξε δ' οἱ κνημίδας ἐαυτῷ κασιγέροιο

D

αὐτὰρ

αὐτὰς ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμει κλυτὸς ἀμειβυγυῖας
μηδὲς ΑΧΙΛΛΕΪΩ Δῖνκε προπάροιθεν αἰεῖας.

Ille dea donis, et tanto letus honore

Expleri nequit, atq; oculos per singula uoluit,

Miraturq; interq; manus et brachia uersat.

Iliad. 19 Τέσπετο δ' ὅν χεῖρας ἔχωρ δ' ἔδ' ἀγλαὰ δ' ὄρα
αὐτὰς ἐπεὶ φρεσὶν ἡσὶν ἔτασπετο δ' αὖδ' ἀλα λυγρῶν.

Nono libro quæ insunt sumpta ab Homero.
CAP. IX.

IRi decus cæli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?

Locus resti Igi δ' αὖ, τίς τ' ἄρ σε δ' ὦρ ἐμοὶ ἄγγελον ἦκε;
tutus ex 18. - Nec solos tangit Atridas Iste dolor.

Iliados. - Τί δ' ἐλαδὸν ἀνέγαγεν ἑνὶ δ' αὖδ' ἀγείρας

Restitutio ἀξείδης; ἢ οὐχ' ἐλένης ἔνεα ἡνκόμοιο;
ex 9. Iliad. ἢ μὲνοι Φιλέσσι ἀλόχους μὲν ὁπῶν ἀνθ' ὥπῶν
ἀτρεῖδαι;

Sed uos o lecti, ferro quis scindere uallum

Apparat, et mecum inuadit trepidantia castra?

Quod superest, leti bene gestis corpora rebus

Procurate uiri, et pugnam sperate parati.

Iliad. 19 et alibi. Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δ' ἔπνον, ἵνα σῶσάμεν ἄσκη.

Sic ait illachrymans, humero simul exiit enssem

Auratum, mira quem fecerat arte Lycæon

Gnosius, atq; habilem uagina aptat etburna.

Dat Niso Mnesteus pellem, horrentisq; leonis

Exuias, galeam fidus permutat Alethes.

τυδεΐδης

τυδεΐδης μὲν δ' ὦκε μενεπτόχεμῳ θρασυμύδης.
Φάσγανον ἀμφηκε, τὸ δ' ἐὼν πρὸ νηυσὶ λείπειτο,
καὶ σάκος, ἀμφὶ δ' οἱ κωέην κεφαλῇεν ἔδηκε
ταυρίην, ἀφάλορ τε, ὅλκοφον, ἢ τε κατὰ τοῦ
κέκλιτης, ῥύεται δὲ καὶ σαλῆσιν αἰζκῶν.
Μηρίονος δ' ὀδύσῃ Διδὺς Βίορι, ἡδὲ φασγέτην
καὶ ξίφος.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq; senumq;

Prosequitur uotis, necnon et pulcher Iulus.

τῷ δ' ἐπὶ οὐρ ὕπλοισιν ἐνὶ δ' ὀδοῖσιν ἐδύτην
Βῆρ δ' ἱένου, λιπέτην δὲ κατ' αὐτοῖσι πάντας ἀρίστους.

Egressi superant fossas, noctisq; per umbram

Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri

Exitio. passim somno uinoq; per herban

Corpora fusa uident, arreptos littore currus,

Inter lora rotasq; uiros, simul arma iacere,

Vina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:

Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.

Hac iter est, tu nequa manus se attollere nobis

A tergo possit, custodi, et consule longè.

Hæc ego uasta dabo, et recto te limite ducam.

τῷ δὲ βῆτην προτέρω δ' αὖ τ' ἔντα ὅλκοφον αἶμα

Αἶψα δ' ἐπὶ θηκῶν ἀνδρῶν τέλει ἔξορ ἰόντες.

οἱ δ' εὐδὸν καμάτω ἀδ' ἀνκότες, ἔντα δ' ἐσθ' ὦρ

καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χροὶ κέκλιτο, εὐ καὶ κόσμος

τριστοιχεί, πρὸ δὲ σθ' ἐκάστω δ' ἰζυγες ἵπποι

Et paulo post.

ἢ ἐπὶ δ' ἰφιδῶν σωματὸς ἰμάσι δ' ἔδ' ἐντὸ.

τόμ δ' Ὀδυσσεὺς προπάροιθεμ ἰδὼν διομήδεϊ δ' ἔειπε·
οὔτ' οὖς τοι διομήδης ἀνὴρ. οὔτοι δ' ἐπὶ ἵπποι,
οὐδ' νῶϊν ὠφέλουσθε δόλωρ, ὃν ἐπέφρονε μὲν ἡμῶν.
ἀλλ' ἄγε δ' ἡ πρόσθε κρατ' ἴδ' ὅρ' μὲν ὅ, οὐδ' ἔτι σε λυγρὸν
ἐσάμηναι μέλει σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λυγρὸν ἵππῳ.
ἢ σὺ γ' ἀνδρῶν ἐναίε, μελήσῃσι δ' ἐμοὶ ἵπποι.

Sed non augurio potuit depellere pestem.

ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσσα κῆρα μέλαινα.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras

Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Iliad. 11.

ἥως δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυῷ τιθωνοῖο
ὤρνυδ', ἵπ' ἀθανάτοισι φῶς φέροι ἰδέεσθ' ὅσοι.

Mater Euriali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, et pensa demitteret, ut per muros et uirorum agmina ululans et coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.

Locus illustratus ex 22 Iliados.

ὥς φαμένη, μέγαροιο δ' ἵεσσυτο μαινάδι ἥσκη
παλλομένη κραδίη. ἅμα δ' ἀμειβοιοὶ κίον αὐτῇ.
αὐτὰρ ἔπει πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἴζετο ὄμιλον,
ἐκ πατήν' ἔπει τειχεῖ. τόμ δ' ἐνόησεν,
ἐλκόμηνον πρόσθε πόλιν.

O uerè Phrygiæ, neq; enim Phryges.

ὦ μοι ἀποφλητῆρες ἀχαιῖδες, οὐκ ἔτι ἀχαιοί.

Aeneid. 9.

Quos alios muros, quæ iam ultra moenia habetis?

Vnus homo et uestris o ciues undiq; septus

Aggeribus tantas strages impune per urbem

Ediderit iuuenum primos tot misit orcos

Non infelicitis patriæ ueterumq; decorum

Et ma

Et magni Aeneæ segnes miseretq; pudetq;?

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius.

C A P. X.

TELA manu iaciunt, quales sub nubibus atris
Strymoniae dant signa grues, atq; aethera tranant
Cum sonitu, fugiuntq; notos clamore secundo.

τρεῖς μὲν κλαγγὴ τ' ἐνοπὴ τ' ἴδ' ὄρνιθες ὡς
ἦν τε πρὸ γλαυῆν γράνων πέλ' οὐρανῷ πρὸ,
αἱ τ' ἔπει οὐρ γήμωνα φύγον, ἔ' ἀθέσφατον ὄμβρον
κλαγγὴ ταιγε πέτοντ' ὡς ὠκεανοῖο ῥοάων.

Iliad. 3

Ardet apex capiti, cristisq; à uertice flamma
Funditur, et uastos umbo uomit aureus ignes.

Non secus ac liquida si quando nocte cometæ

Sanguinei lugubre rubent, aut serius ardor

Ille sitim morbosq; ferens mortalibus agris,

Nascitur, et leuo contristat lumine cælum.

λαῖε οἱ ἐκ κορυφῆς τε ἔ' ἀπὸ τοῦ ἀκάματον πῦρ *Iliad. 5*

ἄσπερ ὁπωρινῶν ἐναλίγκιον, ὅς τε μάστιγα

λαμπρόν παμφαίνῃσι λελασμένον ὠκεανοῖο.

τοῖον οἱ πῦρ δ' αἶψα ἀπὸ κρατὸς τε καὶ ὤμων.

παμφαίνονθ' ὡς τ' ἄσπερ ἐπ' αὐτῶν πύργον πεδίοιο.

Iliad. 22

ὅς γὰρ τ' ὁπώρας εἶσιν, ἀρίζηλοι δ' ἐπ' αὐγαί

φαίνονθ', πολλοῖσι μετ' ἄσπερ νυκτὸς ἀμολγῶν,

ὅν τε κύρ' ὤρεων ἔπ' ἰκλῇσι καλέσιν,

λαμπρότατος μὲν δ' ὅς ὅτι, καὶ δ' ἐπ' ὅς τε σῆμα τέτυκ'

D 3

καί

καὶ τε φέρε πολὺν πυρετὸν δ' αὖλοισι βροτοῖσιν.
Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus est uite.

Locus repa μοῖρα δ' οὐ λυὰ φημι πεφυμένον ἐμυῖνα ἀνδρῶν
ratus Iliad. 6 Οὐ κακόν, οὐδὲ μὲν ἐοδλόν, ἐπὶ τὰ πρῶτα γέννη.

Iliad. 12 Νῦν δ' ἐμῶκε γὰρ κῆρε ἐφείσσι δαυάτοιο
Μυρία, ἃς οὐκ ἐστὶ φυγεῖν βροτὸν οὐδ' ὑπαλύξαι.
Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.

Iliad. 13 ἦιτόν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ, δαυάτοιο τέλθ δέ

Per patrios manes, & spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;.

Est domus alta, iacent penitus defossa talenta

Celati argenti, sunt auri pondera facti

Infectiq; mihi, non hic uictoria Teucrum

Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Dixerat, Aeneas contra cui talia reddit:

Argenti atq; auri memoras que multa talenta,

Natis parce tuis, belli commercia Turnus

Sustulit ista prior iam tum Pallante percempto.

Hoc patris Anchise manes, hoc sentit Iulus.

Sic fatus galeam laua tenet, atq; reflexa

Ceruice orantis, capulo tenuis abdidit ensen.

Iliad. 6 ζώχθ' ἀτρεΐς ἦε, σὺ δ' ἄρ' ἄρ' ἀπείνα.

Πολλὰ δ' ἐν ἀφιδ' παῖδες κερμύλια κέσται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύνεκτός τε σίδης.

ἅν' κερ τοι χαρίζοτο πατὴρ ἀπορείσι ἀπείνα,
Εἴνεμ' ἐμὲ ζώον πεπνύθαι τ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.

Impastus stabula alta leo ceu saepe peragrans,

(Suadet enim uesana fames) si forte fugacem

Conspice

Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum
Gaudet hians immanè, comasq; arrexit, & heret
Visceribus super incumbens, lauit improba teter
Ora cruor.

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

ὧς τελέων ἐχάσκει μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κῆρας
εὐρώμ' ἢ ἔλαφον κοράον, ἢ ἄγχιον αἶγα.

Πανάων.

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.

Δεῖνοντο λάμβανοι, δεῖνοντο ἢ τεύχεα φωτῶν

Δάκρυσι.

Cingitur ipse furens certatim in praelia Turnus.

Itaq; adeo rutilum thoraca indutus, ahenis

Horrebat squamis, surasq; incluserat auro,

Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat ensen.

Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

Κνημίδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἐδθηκε

καλὰς, ἀργυρεοῖσιν ἐπὶ σφυρίοις ἀραγμένας,

Δεῦτόν ποιν' ἀνδρῶν περὶ στήθεσιν ἐδωκεν,

ἅμφι δ' ἄρ' ὁμοῖσιν βάλετο εἰς ἄρ' ἀργυροκόλον

Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε σιβαρόν τε

εἰλετο, τῷ δ' ἀπὸ νηὶ σέλας γένετ' ἠνύτε μνήης.

Purpureus ueluti cum flos succisus aratro,

Languescit moriens, lassoq; papauera collo

Demisere caput, pluuia cum forte grauantur.

Μήκωρ δ' ὧς, ἐτέρωσε κῆρ βαλεν, ἢ ἔνι κῆρ

Κακῶν βροτοῦ, νοτίησι τε εἰσινύσιν.

Quos locos ita transfulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior.

C A P. XI.

D 4

Et hæc

Iliad. 3

Iliad. 23

Iliad. 19 &
alibi.

Iliad. 8

ET hæc quidē iudicio legentiū relinquēda sunt, ut ipsi
æstiment quid debeant de utriusq; collatione sentire.
Si tamen me consulas, non negabo, nonnunquam Vergi-
lium in transferendo densius excoluisse, ut in hoc loco:

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine factō
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.

Iliad. 2.

ἦν τε ἔδνεα εἰσι μελισσῶν ἀδινάων
πέτρῃς ἐκ γλαφυρῆς οὔει νέον ἐρχομένου
βοῦδ' ὅρ' δὲ πέτον' ἐπ' ἀνδρῶν εἰσρινόισιν.
Αἱ μὲν, τ' ἐνδ' ἄλλης πεποτῆαται, εἰ δέ, τε ἐνδ' αἰ

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Home-
ro uagas? Alter discitur sum & solam uolatus uarietatem,
alter exprimit nativæ artis officium.

In his quoq; uersibus Maro extitit locupletior iuterpres.
O socij (neq; enim ignari sumus antè malorum)
O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.
Vos & Scyllæan rabiem penitusq; sonanteis
Acceftis scopulos, uos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, moestumq; timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per uarios casus, & reliqua.

Odiff. 12

ὦ φίλοι, οὐ γὰρ πῶ τι κακὸν ἀδελφόμενοι εἰμὲν
οὐ μὲν δ' ἡ τοῦδε μέζον ἐπὶ κακόν, ἢ ὅτε κύκλωι
εἴλει γυνὴ αὖτις γλαφυρῶ κρατὶς ἐλπίδι,

ἀλλὰ

ἀλλὰ καὶ ἐνθ' ἑμὴ ἀρετὴ βελῆ τε νόον τε
ἐκφυγούμην, καὶ τὸ πῶς δὲ μνήσεσθ' οἶω.

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam. Hic
ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus
hortatur cūctū. Deinde ille obscurius dixit, hic apertius.
Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Sed & hoc quod
noster adiecit, solatiij fortioris est. Suos enim non tantum
exemplo euadendi, sed spe futuræ felicitatis animauit, per
hos labores non solum sedes quietas, sed & regna pro-
mittens:

Hos quoq; uersus inspicere libet:
Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim, illa usq; minatio,
Et tremefacta comam concusso uertice mutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinarum.

Iliados. 4.

ὁ δ' ὅν κοινῇσι χαμαὶ πέσον αἰγείρ' ὥς
ἢ ἢ τ' ὅν εἰαμὲν ἔλειθ' μεγάλοιο πεφύκα
λεῖν, ἄταρ τε οἱ ὅλοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασιν
τῶ μὲν δ' ἀρματοπῆρος ἀνὴρ αἰδῶνι σιδ' ἦεν
ἔξ' ἑταρ' ὄφρα ἵπυ καμψὴ πρὶ καλλείδ' ἴφρω.
ἢ μὲν τ' ἀλῶ μέν κ' ἐτ' ἥτα μοῖο παρ' ὀχθαδας.

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arbo-
ræ molis expressit, uerum nullo negotio Homericæ ar-
bor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat uentos, atq; auribus æra captat.
Sidera cuncta notat, tacito labentia cælo,

D 5 Arcu

Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus,
Nec sic immisus aurigae undantia lora
Concussere iugis, proniq; in uerbera pendent.

Iliados. 23.

Μάστιγι δ' αἶψ' ἔλαυνε κατωμαδ' ὄμ'· οἱ δ' εἰς ἵπποι
ὑψόσ' ἀρεσέοντο· ἤϊμα φάπρησόν τε κέλευδοι,

Gravius poëta equorum tantum meminit flagro ani-
mante currentium, licet dici non possit elegantius, quam
quod adiecit ὑψόσ' ἀρεσέοντο, quo exprefit, quantum na-
tura dare poterat impetum cursus. Verum Maro & cur-
rus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipes
tes mira celeritate descripsit: & accepto breui semine de
Homérico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undan-
tia, & pronos in uerbera pendentes, nec ullam quada-
m drigarum partem intactam reliquit, ut esset illius certami-
nis plena descriptio.

— Magno ueluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantq; aestu latices, furit intus aquae uis,
Fumidus atq; alte spumis exuberat amnis,
Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Iliados. 21.

ὧς δὲ λέβηες ζεῖ ἐνδορ' ἐπεργόμην· ὧς τὸν περ
ἀγίστην μελδ' ὄμην· ἀπαλοτρεφέ· σιόλοιο
πάντοδ' ἐν ἀμβολάδην, ὑπὲρ δὲ ζύλα κάγκανα κῆψ·

Græci uersus aheni continent mentionem multo igne
ebullientis, & totum ipsum locū hæc uerba ornant. Nam
scaturigines ex omni parte emergentes, sic eleganter ex-
presit. In latinis uersibus tota rei pompa descripta est, so-
nus flammæ. Et pro hoc quod ille dixerat, exultantes aestu
latices, & amnem fumidum exuberantē spumis, atq; in-
tus fu-

tus furentem (unius enim uerbi non reperiens similem di-
gnitatem, compensauit quod deerat copie uarietate descri-
ptionis) adiecit post omnia: Nec iā se capit unda, quo ex-
presit, quod semper usu euenit suppositi nimietate calo-
ris. Bene ergo se habet poëtica tubæ cultus, omnia que
in hac re eueniunt, comprehendens.

Portam quæ imperio ducis est commissæ recludunt
Freti armis, ultroq; inutant moenibus hostem.

Ipsi intus dextra ac laeva pro turribus astant,
Armati ferro & cristis capita alta coruscis.

Quales aërie liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,

Consurgunt geminae quercus, in tonsaq; cœlo
Attollunt capita, & sublimi uertice mutant.

Νῆπιοι, ὧν ἡ πύλησι δ' ὑπ' ἀνέρας εὐρορ' ἀγίσσας
ὑἷας ὑπὸ θυμῷ λατοιδάων ἀρχμητάων,

τὸν μὲν περὶ θόος ὑἷα κρατερὸν ἡλυσιπύλῳ,
τὸν δὲ λεοντήα βοροτολοίγῳ ἰσὸν ἄρκῳ,

τῷ μὲν ἄρα προσωάροιδε πυλάων ὑψιλάων
ἔσα(α)ρ, ὥς τε δρυεὺς οὐρεσίην ὑψιλάων

αἰτ' ἀνεμοῖ μίμνῃσι καὶ, ὑπὸ τὸν ἡμάτα πάντα
ἔξῃσι μὲν ἀλλήσι διηνεκέας ἀρεσέων

ὧς ἄρα τῷ χεῖρας περὶ δότες ἡδὲ βίηφι.
Μίμνον μὲν περὶ χόμην μὲν γὰρ ἄσιον ὁ νδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polipætes & Leonteus stant pro por-
tis, & immobiles Asium aduenientem hostem uelut fixæ
arbores opperiantur. Hactenus est Græca descriptio.
Verū Vergiliana Bitiæ & Pandariū portam ulro reclu-
dere facit, oblaturos hosti, quod per uota querebat, ut
compos

Iliados 12.

compos castrorum fieret, per hoc futuros in hostiū po-
testate. Et geminos heroas modo turres uocat, modo des-
scribit luce cristarū coruscōs. Nec arborum ut ille simili-
tudine pratermisit, sed uberius eam pulchriusq; descri-
psit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolas-
tum:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Iliados II. ὥς ὁ μὲν ἀνδρῶν πεσόντων κοίμῃσιν ἔχοντο χαλκίον ὕπνον.

In quibus par utriusq; poetæ sit splendor. CAP. XII.

In aliquibus par penè splendor amborum est, uti
Spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaq; cruor calcatur arena.

Et luce coruscus athena.

-Querit pars semina flammæ:

-Σωείματα πυρός.

Indum sanguineo ueluti iuolaucrit ostro
Si quis ebri.

Iliados 4. ὥς ἄντε τίς τ' ἐλέφαντα γαυρὸν φοίνικι μίμνῃ.

-Si tangere portus

Infandum caput ac terris adnare necesse est,
Et sic sacra Iouis poscunt, hic terminus hæret,
At bello audacis populi uexatus & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret, uideatq; indigna suorum

Funeris.

Funera, nec cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediâq; inhumatus arena.

Δὲς μὴ ὁδὸν ὁδοῦ πολλὸν περὶ οἰκῶν ἰκέσθαι
ἢ ὅν λαέσσω ἰθακῇ ἐνὶ οἰκίᾳ ἔχοντα.
ἀλλ' εἰ οἱ μοῖρ' ἐστὶ θύλας τ' ἰδέειν, καὶ ἰκέσθαι
οἰκὸν ἐν κτήμασιν καὶ ἐν ἐξωτέρῳ γὰρ ἵσταται,
ὅψ' ἐκ κακῶς ἔλθοι ὀλεσθῆναι πάντας ἐταίρους
Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίῃς, εὐροὶ δ' ὅν τιμάτα οἰκῶ.

Proxima Circeæ raduntur littora terre,
Diues inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisq; superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrrens pectine telas.

ἥσαν ὄφρα μέγα σπῆκετο, ὅν ἐνὶ νύμφῃ
Ναῖσιν εὐπλοκάμῳ, τὴν δ' ἐνδοθὶ τέτρωτο ἕρπυς.
Ἦν μὲν ἐπ' ἐχάσσειν μέγα καίετο, πηλόσσε δ' ὁδὸν
κέλευσε τ' εὐκαίτοις δεινὸν ἀνὰ νῆσον ὁδὸν
λαομένων, ἥ δ' ἐνδοραιοὶ ἰάσσετο καλῇ
ἰσὺν ἐπὶ χρομῶν ἡσυχίᾳ κερκίδ' ὑφαίνετο.

Maxonio regi, quem serua Licinia fertim
Sustulerat, uictisq; ad Troiam miserat armis.

Ille autem expirans, non me quicumq; es inulto
Victor nec longum letabere, te quoq; fata
Prospectant paria, atq; eadem mox aruat tenebis.
Ὁὐδὲν οὐδ' αὐτὸς δεῖν ὁρᾷ, ἀλλὰ τοὶ ἥδη
ἄλλοι παρέσθην δάνατ' ὅν μοῖρα κραταῖν,

Odyss. 9.

Odyss. 3.

Iliados 16.

Κεῖσιν

Χερσὶ δ' αμύνει Ἀχιλλεύς ἀμύμονος ἀνὰ κίδαο.
Ad quem subridens mista Mezentius ira,
Nunc morere, aſt de me diuūm pater atq; hominum rex
Viderit.

Iliados 22. Τὸν γὰρ περὶ ἴωτα προσκύνει δ' Ἴδ' Ἀχιλλεύς
τέδναθι, κῆρα δ' ἐγὼ τότε δ' ἔξομαι, ὅππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἡδ' ἀνάναντο θεοὶ ἄλλοι.

Qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cygnum
Sustulit, alta petens pedibus Iouis armiger uncis.
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus.

Iliados 22. ὥς μιν κεν ἢ ἀλεις ὥς τ' αἰετος ὑψητέρας
ὅς τ' εἰσιρ περὶ ἴωτα δ' ἰα νεφέων ἐξέρχοντο
ἀρπάζωρ ἢ ἄρ' ἀμαλὴρ, ἢ πῶκα λαπῶρ.
-Vndiq; clamor

Tollitur, inuadunt, et fossas aggere complent.

Locus reſtitutus ex 11. Iliad. Αὐτοὶ δ' ἐπυλῆες σὺν τεύχεσι θωρηχθέντες
ζώνοντες, ἄσβεστον δ' ἔκον ἔχοντες ἰώδι πρὸ.
Φιδάνδε μετ' ὑπὸ κωρ ἐπὶ τάφρον κοσμηθέντες.

In quibus Vergilius Homeric carminis maiestatem non æquet. CAP. XIIII.

ET quia non est erubescendum Vergilio, si minorem
Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus
ſuit gracilior autor.

Tum caput orantis nequicquam et multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumq; relinquit.

Hi duo uersus de illo translati ſunt:

Iliados 10. ἢ, καὶ ὁ μὲν μὴ μελέει γενέσθαι χερσὶ παχείῃ
ἀφ' ἀμύμονος λίσσεται, ὁ δ' ἀνχένα μέσσοι ἔλασσε.
φασγάνῃ

φασγάνῃ αἰζαῖ, ἀπ' ἀμφω κέρσε τένοντε.
φύεγο μένος δ' ἄρα τῷ γε, καὶ κόνιν ἰσὶρ ἐμίχθη.
Vide nimiam celeritatem ſaluo pondere, ad quam nō po-
tuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Ho-
merus alterum currum paululum antecedentem, et al-
terum penè coniunctum ſequendo, qua luce ſignauit?

ἦ κα δ' ἐπὶ τα
Αἰ φρενὶ δ' αὖ ποδὶ ὥς ἐκφορὸν ἵπποι
Τὰς δ' ἐπεξεφθον, διομήδεος ἄρσενες ἵπποι
Τρώϊοι, οὐδ' ἐν πῶλον ἀνέυθ' ἔχον, ἀλλὰ μάλ' ἐγγὺς
αἰεὶ γὰρ δ' ἴφρα ἐπὶ βησομένοισιν εἴκην;
Πνοῖ δ' ἐν μήλοιο μετὰ φρενον ἐυρέε τ' ὦμω
Θρέμεται, ἐπ' αὐτῷ δ' κεφαλῇ καὶ ἰαθέντε πετέδην.
-Humescunt ſpumis flauisq; ſequentum.

Mirabilior est celeritas conſequentis priorem curſu pe-
dum apud eundem uatem.

ἵχνα τῷ πρὸ ποδὶ παρὲς κόνιν ἀμύμονος ἵνα.
Est autem huius uersus hic ſenſus: Si per ſolū puluerem Iliados 23.
forte curratur, ubi pes fuerit de terra à corrente ſubla-
tus, ueſtigium ſine dubio ſignatū uidetur, et tamen ce-
lerius cogitatione puluis qui icu pedis fuerat excuſſus,
ueſtigio ſuperfunditur. Ait ergo diuinus poëta, ita pro-
ximum fuiſſe qui ſequebatur, ut occuparet antecedentis
ueſtigium, antequam puluis ei ſuperfunderetur. At hic ui-
detur idem ſignificare cupiens quod ait.

-Calcemq; terit iam calce Dioreſ.

Vide et in hoc Homeri cultum.

ἢ ὁ ἀνὰ λινδεῖς πῶς ἐν ὑπὸ Ἰδ' Iſte ait:
Cervicem inflexam poſuit.

B Hos

Hos quoq; uersus, si uideatur, comparemus.

ἀεματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πύλατο πρὸς αὐτοῖς ἐλθόντες

ἄλλοτε δ' αἰξασκε μετ' ἡρώεσσιν

Iamq; humilis iamq; elati sublimē uidentur

Aëra per tencrum ferri.

Odyss. 6. πρὸς αὐτῶν δ' ὅπως ἦγε καὶ ἐχθρὸν ἡδὲ μέτωπα.

—Gradiensq; deas supereminet omnes.

Iliad. 2. ἔσπετε νῦν μοι μῦσαι ὀλύμπωϊα δώματα ἔχοντες

ὑμεῖς γὰρ θεοὶ ἐσε, πάρεσέ τε, ἴσε τε πάντα.

Et meministis enim diuæ, et memorare potestis.

αὐτὰρ δ' οὐ μὲν αἰδοῖτο ἠὲ νῦν, ὥς ὅτε ταῦτα

ἠὲ νῦν ἐλκόμεντο ἐλίκωνιον ἀμφὶ ἄνακτα

κῆρυγας ἐλκόντων, γὰρ νῦν δ' ἐπε τοῖς ἐνοσίχθωνι

Clanores simul horrendos ad sidera tollit.

Qualis mugitus, fugit cum saucius aram

Taurus, et incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusq; filo, quantam distantia deprehend-

des? Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sac-

crificium tracto loquens, meminit et Apollinis et Ne-

ptuni. His autem duobus, præcipue rem diuinam fieri

tauro testis est ipse Vergilius:

Iliad. 2. Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

ἡνὲ πῶς αἰδ' ἵκλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην

οὐρεσιν ἐν κορυφῇ, ἐκατέρω δ' ἐπε φάινει ἄνθη.

Iliad. 4. ὥς δ' ὅτε χεῖμαρ' ῥοῖοι παρὰ μοῖ κατ' ὄρεσιν ῥέοντες

ἐς μισγάκησιν ἀνέβησαν, ὅτε μὲν ὄρεσιν ὕδαρ

κῆρυγας ἐκ μεγάλων κίλκων ἐντοδὲ χαράσκει

ἡνὲ δ' ἐπε τηλόσε δ' ὅτε μὲν οὐρεσιν ἔκλυε πρὶν μὲν

In segetem ueluti cum flamma furentibus austris

Incidit

Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

Sternit agros, sternit sata lecta boumq; labores.

Præcipientesq; trahit sylvas, stupet infcius alto

Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Et duas parabolas temeravit, ut unam faceret, tra-

hens hinc ignem, inde torrentem, et dignitatem neu-

trius impleuit.

ὥς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίετορ ἰχθυόεντα, Iliad. 9.

βορέης δ' ἰεφύρῳ, τῷ τε δεῖκνεν ἀκτον.

ἐλθόντ' ὁρῶντες, ἀμύδις δ' ἐπε κύμα κελαϊνόν

κορυφῇ, πρὸς ὅν ἢ παρὲς ἄλλα φύκ' ἔχεναν.

Aduersi rupto cœu quondam turbine uenti

Confligunt, æphyrusq; notusq; et letus cois

Eurus equis, stridunt syluæ, seuitq; tridenti

Spumeus atq; imo Nereus ciet æquora fundo.

Demet huic uitium, quod superius incurrit, de duabus

Græcis parabolis unum dilucidius construendo.

τοῖσιν δ' ἱκετῶν οὐρανὸν ἐκείνῳ ἀπόδωκεν. Iliad. 1.

Prosequitur surgens a puppi uentus cunctis.

Quod noster dixit ἱκετῶν, uester ait: Surgens a

puppi, satis decorè. Sed extollunt epitheta, que tot et

sic apta uento noster imposuit.

σὺν ἢ δύο μάστιγας ὥς τε σκύλακας παρὰ γαῖαν. Odyss. 9.

κοπτοῖ, ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέει, θεῦν ἢ γαῖαν.

τῇ δ' ἀμειβέσιν ταμῶν ὠπλίωτα δόρυ.

ἡδὲ δ' ὥς τε λείων ὀρεσίτροφοι, οὐδ' ἀπέλθ' περ

ἐγκατάπε, σάρκας τε, ὅσ' ἄν μιν λείοντα.

Visceribus miserorum et sanguine uestitur atro.

Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

E 2 Frensa

Iliad. 12. bertatis, minus gratam fecit Latinam descriptionem.
 ὥς ἄ' ὅτ' οὐκ ἐν τε κύνεσσιν ἢ ἀνδράσιν θηρευτῆσιν
 κἀπὲρ, ὃν δὲ λέω, σφειτὴν ὀδυνεὶ βλέμεν ἄνθρωπον,
 οἱ δ' ἐπεὶ περὶ γὰρ ὁρ' σφέας αὐτοὺς ἀγνύναντες,
 ἀντίοι' ἴσαντο, ἢ ἀκοντίζουσι, δαμνέει
 αἰχμὰς ἐκ χειρῶν, τῶν δ' οὐκ ἔστιν ἀνάλιμον κῆρ
 τὰς βῆ, οὐδὲ φοβέτην, ἀγνοοῖν δ' ἐμὴν ἔκτα
 τὰς σφῆα περὶ σφειτὴν σίχας ἀνδρῶν περὶ κτίζων
 ὅππῃ τ' ἰδύσθῃ, τῇ τ' ἐκδοσὶ σίχας ἀνδρῶν.
 Ut fera quae densa uenantum septa corona,
 Contra tela furit, seseq; haud nescia morti
 Inijcit, et saltu supra uenabula fertur.

Videtur in angustis Latinam parabolam sic esse contrariam.
 ut nihil possit esse ieiunius: Graecam contra, et uerborum
 et rerum copia pompam uere uenationis impleuisse: In tanta
 ergo differentia penitus erubescendum est comparare.

Iliad. 13. φερέαντες δ' ὄρου δ' εἰσι, σάκε' ὅσ' ἀκεί προβέλυ μιν
 ἄσπετος ἄσπετος ἔριδε, κόρυς κόρυς, ἀνεῖα δ' ἀνέει.
 Haud aliter Troianae acies aciesq; Latinae
 Concurrunt: haeret pede pes, densusq; uirō uir.

Quanta sit differentia utriusq; loci, lectori aestimandum
 relinquo.

Iliad. 12. ὄρου γὰρ σφῆρα ἐπὶ ἡλθε περὶ κῆρ μιν αἰμαῶσιν
 αἰετὸς ὑψιμέτης ἐπὶ ἀγρίεσσιν λαόν ἐξέγων
 φρονέοντα δ' ἔρακοντα φέρον ὀνύχασιν πέλωρον
 ζωόντων ἄσπετος ὄντα, ὅσ' ὅσ' ἄσπετος ἄσπετος
 κόρυς δ' αὐτοὺς ἔχοντα ἢ τῇ σφῆρῃ πρὶ δ' ἔειπε,
 ἰδύσθῃς ὅππῃ. ὅσ' ἄσπετος ἄσπετος ἄσπετος
 ἀλγύνει δ' ὀνύχῃ, μέσῳ δ' ἐπὶ κἀββαλὶ ὀμίλῳ
 αὐτὸς

αὐτὸς δὲ κλέγξας πέτετο πονοῖσ' ἀνέμοιο.
 Utq; uolans alte raptum cum fulua draconem
 Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus haesit.
 Saucius at serpens sinuosa uolumina uersat,
 Arrectisq; horret squamis, et sibilat ore,
 Arduus insurgens, illa haud minus urget adunco
 Luctantem rostro, simul aethera uerberat alis.

Vergilius solam aquilae praedam refert, nec Homericæ
 aquilæ omen aduertit, quæ et sinistra ueniens uincen-
 tium prohibebat accessum: et accepto à captiuo serpen-
 te morsu, praedam dolore deiecit: factoque tripudio soli-
 stimo, cum clamore dolorem testante præteruolat: qui-
 bus omnibus uictoriae præuaricatio significabatur. His
 prætermisissis quæ animam parabolæ dabant, uelut exani-
 me in Latinis uersibus corpus remansit.

Parua metu primo, mox sese attollit in auras
 Ingrediturq; solum, et caput inter nubila condit.
 ἢ τ' ὀλίγη μὲν πρόωτα κορύσσει, αὐτὰς ἔπειτα
 οὐρανῷ ἐσκήρει κόρυς, ὅσ' ὅσ' ἄσπετος ἄσπετος

Iliad. 4.

Homerus εἰρη, hoc est contentionem à paruo dixit
 incipere, et postea in incrementum cælum usq; subcre-
 scere. Hoc idē Maro de fama dixit, sed incōgrue. Neq;
 enim æqua sunt argumēta cōtentionis et famæ: Quia cō-
 tētio, etsi usq; ad mutuas uastatiōes ac bella processerit,
 adhuc contentio est, et manet ipsa quæ creuit. Fama ue-
 ro cū in immensum prodit, fama esse iam desinit, et sit
 notio rei iam cognita. Quis enim iam famam uocat, cū
 res aliqua à terra in cælum nota sit? Deinde nec ipsam

E 4 hyper

hyperbolen potuit equare. Ille coelum dixit, hic auras
 & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ
 ab autore transcripsit, quod in omni operis sui parte æ-
 licius Homericæ loci imitationem uolebat inferere, nec
 tamen humanis uiribus illam diuinitatē ubiq; equare, ut
 in illo loco, quem uolo omnium nostrum iudicio in cō-
 mune pensari: Minerva Diomedæ suo pugnant duntaxat
 flammæ addidit ardorem, & inter hostium cades
 fulgor capitis uel armorum pro milite minatur.

Iliad. 5.

δ' αὖτε οἱ ἐκ κορυθῶς τε Πάριδος ἀκρόμακρον πῦρ
 ἄσπερ ὀπωρινῷ ῥοαμίγχιον, ὅς τε μάλα
 λαμπρὸν παμφαίνονσι λελευμένῳ ὠκεανοῖο.
 τοῖον οἱ πῦρ δ' αἶψα ἀπὸ κρατὸς τε Πάριος.

Hoc miratus supra modum Vergilius immodice est
 usus. Modo enim ita de Turno ait:

—Tremunt sub uertice cristæ.

Sanguinæ, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

Modo idem ponit de Aeneâ:

Ardet apex capiti, cristisq; ac uertice flamma

Funditur, & uastos umbo uomit arcus ignes.

Quod quàm importune positum sit, hinc apparet,
 quod necdum pugnabat Aeneas, sed tantum in naui ue-
 niens, apparebat. Alio loco,

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimeræon

Sustinet, Aetneæ efflantem faucibus ignes.

Quid quod Aeneas recēs allatis armis à Vulcano, &
 in terra positus, miratur terribilē cristis galeæ flamasq;
 uomentem? Vultis aliam fructū audacitatem uidere? Locū
 huius, cuius supra meminimus, fulgore correptus,

Sergio

Sergio uoluit loquenti Ioui assignare parem reueren-
 tiam. Nam cū & in primo uolumine, & in quarto, & in
 nono loquatur quædā Iuppiter sine tumultu, deniq; post
 Iunonis & Veneris iurgium, infit, eo dicente: Deum domus
 alta filescit, Et tremefacta solo tellus, filet arduus æther.
 Tū zephyri posuere, premit placida æquora pōtus. Tan-
 quā non idē sit, qui locutus sit paulo ante sine ullo mūdi
 totius obsequio. Similis opportunitas est in eiusdem Io-
 nis lance quam ex illo loco sumpsit,

καὶ τό τε δ' ἡ χυσοῖα πατὴρ ἐτίταυε τάλαντα.
 ὃν δ' ἐτίθη δ' ὅς κ' ἔειπε τανκλεγεῖ δ' ἀνακτοῖο,
 πλὴν μὲν ἀχλὺς ὅς, πλὴν δ' ἔκτορος αἰσιμον ἡμῶν.
 ἔλκε δ' ἐμὲ λαβὼν, ῥέπε δ' ἔκτορος αἰσιμον ἡμῶν.
 ὥχετο δ' εἰς αἶδ' αἰο. λίπε δ' ἐφοῖτο ἀπόλλων.

Iliad. 22.

Nam cum iam de Turno prædixisset Iuno,

Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fati,

Parcarumq; dies, & lux inimica propinquat,

Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturū, serō tamen

Iuppiter ipse duas æquato examine lances

Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studij cir-
 ea Homerum nimietate excedit modum. Et re uera non
 poterat nō in aliquibus minor uideri, qui per omnē poe-
 sim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. Acriter
 enim in Homerum oculos intendit, ut emularetur eius
 non modo magnitudinem, sed simplicitatem & præsen-
 tiam orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarum
 inter heroas suos personarum uaria magnificatio, hinc
 decorum interpositio, hinc autoritas fabulorum, hinc affe-

E 3 Auum

SATVRNALIORVM

Etuum naturalium expressio, hinc monumentorum persectio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc rerū singularū cū splendore fastigium.

Intārum Vergilio dulcem fuisse imitationē Homeri, ut uitia quoque nonnulla emulari uoluerit. Tum quātopere illius sit imitatus epitheta, ceteraque, quae gratiorē reddunt orationē. CAP. XIII.

A Deo autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut in uersibus uitia quae a nonnullis imperite reprehenduntur imitatus sit, eos dico quos Graeci uocant

Quos hic quoque Homericū stylum approbans non refugit, ut sunt apud ipsum acciphalī, Arietat in portas, Parietibus textū cæcis iter, et similia. Vt etiam, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent. Et diros obice postes, Consiliū ipse pater et magna incepta Latinus. Syllabae longiores sunt: Quin protinus omnia, Vulcano decoquit huius morem. Et, Spumas miscent argenti uiuāque sulphura. Arbitus horrida. Sunt apud Homerum uersus uulsi, et rasis similes, et nihil differentes ab usu loquendi. Hos quoque tanquam heroicē incompertos adamauit:

Omnia uincit amor, et nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palmyra iacebis harena.

Sunt aenae repetitiones, quas non fugit, ut

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Homericā quoque epitheta quantum sit admiratus, imitando confessus est, et mille talium uocabulorum, quibus uelut syderibus micat diuini carminis uariata maiestas. Ad haec a uestro respondetur, Male suada fames, Auricomos

LIBER V.

443

mos ramos, Centumgeminus Briareus. Adde et Fumigeram noctem: et quicquid in singulis penē uersibus diligens lector agnoscit. Saepē Homerus inter narrādum uelut ad aliquem dirigit orationem. Nec hoc Vergilius omisit.

Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.

-Totumque instructo Marte uideres

Feruere Leucatem. Et,

-Pelago credas innare reuulsas Cycladas,

Et studio incasum uideas gestire lauandi.

Item diuinus ille uates, res uel paulo uel multo ante transactas, opportunē ad narrationis suae seriem reuocat, ut et historicum stylum uitet, non per ordinem dirigendo quae gesta sunt, nec tamen praeteritorum nobis notionem subtrahat. Theben Asiae ciuitatem aliasque pluriimas Achilles antequam irasceret euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. Ne igitur ignoraremus quae prius gesta sunt, fit eorum tempestiua narratio. Item, ne ignoraremus quo duce clasīs Graecorum ignotum sibi Troiae littus inuenerit, cum de Calchate quaeretur, ait:

ὅρα νῆας ἡρώατ' ἄχαιῶν ἱλίῳ ἐῖσω
ἢν δ' ἂν μαιπτοσώλω, τῶν, οἳ πόδε φοῖβορ ἀπόλλω.

Iliados 2.

Et ipse Calchas narrat omen quod Graecis nauigantibus de serpente passerum populatore contigerit. Ex quo denuntiatur est, exercitum annos decem in hostico futurum. Alio loco senex idem, ut referendis fabulis amica et loquax aetas, res refert uetustas.

ἀνέμυ κῆλα τό γε ἔργον ἐργῶ πάλλω, οὐτ' ἰ νεόν γε
ὥς ἤμ

Locus restitutus ex Iliados 9.

ὡς ἡμῶν δ' ὕμῳ ἐξέω πάντεσι θεοῖσι.
 κρηττεῖς τ' ἐμάχοντο, καὶ αὐτῶλοι μενεχάρμοι
 Ἀμφὶ πόλει καλυδῶνα καὶ ἀλλήλας ἐνέριζον.
 Αἰτῶλοι μὲν ἄμυνον, καλυδῶν δ' ἐξαννύετο.
 κρηττεῖς δ' ἀκαπταδέει μεμαῶτες ἄρῃ.
 καὶ τ' τοῖσι κακὸν χυσοῖεν, ἄρτεμις ὄρε
 πῶσα μένη, ὃ οἱ οὔτι δαλυσία γυνὼ ἄλως
 οἶνευς ῥέει, ἄλλοι δὲ θεοὶ δαίνωντο ἑκατόμβας.
 οἷη δ' οὐκ ἐξέειδ' ἰοῦς κέρρη μεγέλοιο,
 ἢ λάβει, ἢ οὐκ ἐνόησε, ἄσχατο δὲ μέγα θυμῷ.

Et sequentia.

Vergil. omne hoc genus pulcherrime emulatus est.
 Nam memini Hesionæ uiscentem regna sororis
 Laomedontiaden Priamum. Et,

Atq; equidem teucrum memini Sidona uenire. Et,
 Qualis erant cum primâ aciem Prænesti sub ipsa Stradi.
 Et de furto uel poena Caci tota narratio. Nec uictu
 stissima tacuit, quin et ipsa notitiæ nostræ autoris sui
 imitator ingereret.

Nanq; feruit luctu Cygnū Phaetōtis anati. Et similia.
 Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum.

CAP. XV.

Vbi uero enumerantur auxilia, quæ Græci catalogum
 uocant, eundem autorem suum conatus imitari, in nonnullis
 paululū à gravitate Homericâ demiauit. Primum, quod Ho-
 merus prætermisiss Athenis ac Lacedæmoniis, uel ipsis
 Mycenis, unde erat rector exercitus. Boeotiā in catalogo
 sui capite locauit, non ob loci aliquā dignitatē, sed notissimū
 promotoriū ad exordiū sibi enumeratiōis elegit. Vnde
 progrediens modo mediterranea, modo maritima iuncta
 describit.

describit. Inde rursus ad utrumq; sitū coherentium locorum
 disciplina describetis, uelut iter agētis accedit. Nec ullo
 saltu coherentiam regionū in libro suo hiare permittit,
 sed * hoc hiandi more procedens, redit unde digressus
 est, et ita finitur quicquid enueneratio eius amplectitur.
 Contra, Vergilius nullum in commemorandis regionibus
 ordinem seruat, sed locorum seriem saltibus lacerat.
 Adducit primum Clusio et Cosis Massicum. Albas hunc
 sequitur, manu Populoniæ Iluæq; comitatus. Post hos Asi-
 lam misere Pisæ. Quæ in quā longinqua sint Hetruriæ
 parte, notius est quā ut annotandum sit. Inde mox redit
 Cære, et Pyrgos, et Grauiscas, loca urbi proxima,
 quibus ducem Asturem dedit. Hinc rapit illum Cygnus
 Liguriam, Ocnus Mātuan. Sed nec in catalogo auxilio-
 rum Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, in-
 uenies illum continentiam regionum secutum.

Deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat,
 etiam pugnantes uel prospera uel sinistra sorte comme-
 morat. Et cum uult dicere occisos quos catalogo non in-
 seruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit. Et
 quoties multam necem significare uult, messem hominū
 factam dicit: nulli certū nomen facillē extra catalogum,
 uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxie
 tatem huius obseruationis omisit. Nam et in catalogo
 nominatos præterit in bello, et alios nominat ante non
 dictos. Sub Massico duce mille manus iuuenum uenisse di-
 cit, qui moenia Clusi quicq; Cosas liquere. Deinde Tur-
 nus naui fugit, quæ rex Clusinis aduēctus Ofinius oris,
 quem Ofinium nunquam ante nominauit. Et nunc ineptū
 est,

est, regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus, nec Osinius in bello penitus apparent. Sed & illi quos dicit, fortemq; Gyan, fortemq; Scestum, pulcher quoque Equiculus, & Mauortius Hæmon, & fortissimus Vmbro, & uiribus Hippolyti proles pulcherrima bello, nullum locum inter pugnantium agmina uel gloriosa uel turpi commemoratione meruerunt. Astor, itemq; Cupao, & Cygnus insignis Cygni Phaëtonisq; fabulis, nullam pugne operam præstant: cum Alesus & Sacrator ignotissimi pugnent, & Atinas antè non dictus. Deinde in his quos nominat, sit sæpe apud ipsum incauta confusio. In nono Corineum sternit Asilas. Deinde, in duodecimo Ebusum Corineus interficit. Obuius ambustum torrem Corineus ab ara Corripit, & uenienti Ebuso plagamq; ferenti Occupat os. Sic & Numam quem Nisus occidit, postea Aeneas persequitur, Fortemq; Numam. Camertem in decimo Aeneas sternit. At in duodecimo Iuturna formam asinulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides, & Iapix Iasides, quero an fratres sint. Hyrtacides est, Hippocoön, & rursus Hyrtacides Corineum sternit Asilas. Sed potuerunt duo unum nomen habuisse. Vbi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit.

Iliados 2. $\lambda\omicron\kappa\epsilon\acute{\omega}\rho\ \delta\ \eta\gamma\epsilon\mu\acute{o}\nu\epsilon\mu\ \omicron\iota\lambda\iota\omicron\ \tau\alpha\chi\upsilon\varsigma\ \alpha\iota\alpha\varsigma$, modo
Iliados 2. $\mu\epsilon\iota\omega\mu\epsilon\nu\ \omicron\upsilon\alpha\ \tau\acute{o}\varsigma\ \tau\epsilon\ \delta\acute{o}\varsigma\ \tau\epsilon\lambda\alpha\mu\acute{\omega}\nu\iota\omicron\varsigma\ \alpha\iota\alpha\varsigma$

Item alibi:

Restitutus $\alpha\iota\alpha\varsigma\ \delta\ \omicron\upsilon\kappa\acute{\epsilon}\tau\iota\ \omega\acute{\alpha}\mu\pi\omega\upsilon\ \omicron\iota\lambda\iota\omicron\ \tau\alpha\chi\upsilon\varsigma\ \eta\acute{o}\varsigma$
locus ex 13. $\iota\sigma\alpha\iota\ \alpha\pi\ \alpha\iota\omega\upsilon\ \tau\epsilon\ \tau\epsilon\lambda\alpha\mu\omega\upsilon\iota\varsigma$, $\omicron\upsilon\delta\ \eta\kappa\alpha\iota\omicron\mu\epsilon$
Iliados. Nec desinit

Nec desinit, quos iungit nomine, insignibus separare, ne cogatur lector suspiciones de uarietate appellatiōis agitare.

Deinde, in catalogo curauit Vergilius uitare fastidium quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura sæpe repetita. Hic autem uariat, uelut dedecus, aut crimen uitans repetitionem.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris,

Filius huic iuxta Lausus.

Post hos insignem fama per gramina currum.

Tum gemini fratres.

Nec Prænestinae fundator.

At Mesapus equum domitor.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine.

Hinc Agamemnonius. Et te montosæ.

Quin & Marubia uenit de gente sacerdos.

Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortasse putat aliquis diuinæ illi simplicitati præferendas. Sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unice decet, & est genio antiqui poetæ digna enumerationiq; cōueniēs, qd' in loco mera nomina relaturus nō incurauit se, neq; minute torsit, deducendo stylū per singulorū uarietates: sed stat in cōsuetudine percensentium, tanq' per acie dispositos enumerans. Quod nō alijs quàm numerorum fit uocabilis. Et tamen egregie ubi oportet de nominibus ducū uariat. Illam uero enumerationis cōgestionem apud Homerū Maro admiratus, ita expressit, ut penè eum dixerim elegantius transulisse.

$\tau\epsilon\chi\epsilon\ \epsilon\delta\ \epsilon\delta\ \mu\kappa\tau\omicron\ \chi\omicron\delta\alpha\ \mu\alpha\lambda\acute{\omega}\tau\alpha\tau\omicron\mu$, $\epsilon\upsilon\theta\alpha\ \mu\alpha\lambda\acute{\iota}\sigma\alpha$ Locus illustratus ex 13. Iliad.
 $\tau\alpha\chi\epsilon\epsilon\varsigma\ \gamma\acute{\iota}\nu\omicron\upsilon\tau\omicron\ \mu\acute{\alpha}\chi\eta$, $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\ \tau\epsilon\ \omicron\iota\pi\tau\omicron\iota$
 $\epsilon\upsilon\tau\alpha\ \delta$

ἐντα δὲ βοιωτῶν, καὶ ἰαόνων, ἑλκεχίτωνων,
 Δοκῶν καὶ φθίων, καὶ φαιδύμων τε, ἐπφοί,
 Σπάρδ' ἢ ἐπαίσοντα νεῶν ἔχων, οὐδ' ἔδ' ὕψωντο
 ὧσα ἂν σφείων φλογὶ ἵκελον ἔκτορα δ' ἴον.
 Οἱ μὲν ἄδηνάων προλεγεμῶν, ἐν δ' ἄρα τοῖσι μὲν
 ἥρχ' ἦδ' ἐπεπῶ μιν ἐθέουσιν, οἳ δ' ἄμα ἔπυντο.
 Φείδ' αὖτε, σίχιός τε, εἰας τ' ἔνθ' αὐτὰς ἐπ' ὦν
 φυλείδ' αὖτε, μέγας, ἀμφίω τε, δ' ἄκίος τε,
 Προφθίω τε, μέδ' αὖτε, μιν ἐπ' ὀλεμόε τε καὶ ἄρκος.
 Et similia. Ad quod exemplum illa Vergiliana sunt.

Agnina densantur campis, Argiuāq; pubes
 Aruncāq; manus, Rutuli, ueteresq; Sicani,
 Et Sarranē acies, et picti scuta Labici.
 Qui saltus Tyberine tuos sacrumq; Numici
 Littus arant, Rutulosq; exercent uomere colles,
 Circeumq; iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis
 Presidet, et cetera.

Quae in utriusq; catalogis similitudo, q̄ crebrae apud utrumq; sen-
 tentiae. Tum in quibus siue casu siue sponte ab Homero Vergilius de-
 scribit, & in quibus imitationē suam dissimulet, C A P. XXV.

Vterq; in catalogo suo post difficillimā rerum uel
 nominum narrationem, infert fabulā uersibus amoe-
 nioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter
 enumeranda regionum et urbium nomina, facit locum

Locus elucis fabulis, quae horrorem satietatis excludant.

datus ex 2. Οἱ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρηνίω ἐσατ' ἐνὶ
 Ἰλίοις. καὶ δούρην ἀλφειοῖο πόρον, καὶ εὐκτιτορ εἶπυ,
 καὶ κυπριασκήντα, καὶ ἀμφὶ γένεα μιν ἐνομον,
 καὶ πῆλιν ἐνὶ ἑλκῶ, καὶ δ' ὠρίον, ἐν δ' ἄρα τε μιν
 ἐντόμω.

ἀντόμω. θάμνευεν τὸν θρήϊκα παῦρον ἀοιδῶν
 οἰχαλίδων ἰόντα παρ' εὐρύτῃ διχαχίῃ.
 Σπύτο δ' εὐχόμενον νικηέμενον, εἰς δ' ἄρ' αὐτὰ
 μῦσαι ἀείδοισιν κοῦραι δ' ἰδὲ αἰγιόχοιο.
 Αἱ δ' ἠ' χολώσασθαι, πικρὸν θέσθαι, αὐτὰς ἀοιδῶν
 θεοπεσίην ἀφελόντο, ἐκ κλέαθορ κιδαρίστην.
 ἣν αὖτ' ἠγεμόνευε γερῆνι, ἵπποτα νέσας.

Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius in
 hoc secutus autorem, in priore catalogo, modo de Auen-
 tino, modo de Hippolyto fabulatur: in secundo, Cygnus
 ei fabula est. Et sic anocnitas intertextā fastidio narra-
 tionum medetur. In omnibus uero Georgicorum libris,
 hoc idem summa cum elegantia fecit. Nam post praece-
 pta, quae natura res dura est, ut legentis animum uel au-
 ditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argu-
 menti interpositione conclusit, primum de signis tempe-
 statum, de laudatione rusticae uitae secundum, et tertius
 desinit in pestilentiam pecorum, quarti finis est de Or-
 phoeo et Aristeo non otiosa narratio. Ita in omni ope-
 re Maronis Homerica lucret inuitatio.

Homerus omnem poësim suam ita sententijs fasit, ut
 singula eius ἀντιθέματα uice prouerborum in om-
 nium ore fungantur, ut:

—Οὐ γὰρ πῶ τις ἐόν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω Odys. 1.
 Παῦροι γὰρ τοὶ παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλοντι Odys. 2.
 Οὐ γὰρ τ' αἶψα θεῶν τρεπέει νόσ' αἰεὶ ἐόντων, Odys. 3.

Et alia innumerabilia, quae sententialiter proferuntur.
 Nec haec apud Vergilium frustra desideraueris:

Non omnia possumus omnes,

F Omnia

Omnia uincit amor,
 Labor omnia uincit improbus,
 Vsque adeo ne mori miserum est?
 Stat sua cuiq; dies.
 Dolus an uirtus quis in hoste requirat?
 Et quid quæq; ferat regio, quid quæq; recuset,
 Auri sacra famas.

Et ne obtundam nota refrendo, nulle, sententiarum titulum, aut in ore sunt singulorum, aut obuia intentioni legentis occurrunt.

In nonnullis ab Homericæ secta haud scio casu ne aut sponte desciscit. Fortunam Homerus nescire maluit, & soli decreto quæ μοῖρα uocant, omnia regēda cōmittit, adeo ut hoc uocabulū τύχη in nulla parte Homericæ uo luminis nominetur. Contra Vergilius nō solū nouit & meminit, sed omnipotētiam quoq; eidē tribuit: quam & philosophi qui eam nominant, nihil sua ui posse, sed decreti, siue prouidentie ministrum esse uoluerunt.

Et in fabulis seu in historijs nonnunquam idem facit. Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara, animo manibusq; parentem refert: cum apud Homerum Dolo inbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit.

Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem à Ioue raptum, sed Iouialium poculorum ministrum, in cœlum à dijs ascitum fert, uelut decorum: Vergilius tantam deam, quod cuius de honestis foeminae deformis est, uelut specie uictam Paride indicante doluisse, & propter

propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic autorem suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum profilire, & exclamare quodammodo facit.

Διόνυσοῦ δ' ἐξέγοντ' ἑσπερίης πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε
 ὑπόδ' οὐ. αὐτὰρ ἐνδ' ἔειπε προσφάτωρ, ἐτίναρ
 γαῖαν ἀποφρεσίν, ὅρῳ τ' αἰωανὰ κάρηνα.
 πάντες δ' ἐσείοντο πόδες πλυσιδ' αἰὲς ἰδμε,
 ὁ κορυφαί. ἔωον τε πόλις κ' ἡ νῆες ἀχαιῶν
 ἐδ' ὅσων δ' ὑπένορθον, ἀναξ' ἐνέσσω ἀιδ' ὠνεύς.
 Δείσας δ' ἐκ θεῶν ἄλτο, ὁ ἰαχε μή τι ὑπ' ἔειπε
 γαῖαν ἀναξ' ἐκείνῃ προσφάτωρ ἐνοσίχθων.
 οἰκία ἣ θυκτοῖσι ὁ ἀθανάτοισι φανείη,
 Σμῶρ δ' αἰετ' εὐρώσονται, τὰ τε συγέσσι θεοῖσιν.
 τόσος ἄρα κ' ἔπειτα θεῶν ἐξιδί ξυνιόντων.

Locus restitutus ex Iliados. 20.

Hoc Maro non narrationis, sed parabole loco posuit, ut aliud esse uideretur:

Non secus ac si qua penitus ui terra dehiscens,
 Infernas referet sedes & regna recludat
 Pallida, dijs inuisa, superq; immane barathrum
 Cernatur, trepidentq; immisso lumine manes.
 Hoc quoq; dissimulando sioripuit. Nam cum ille dixisset deos sine labore uiuere, θεοὶ ῥῆα ἔωοντες, hoc idem dixit occultissime:

Dij Iouis in tectis casum miserantur inanem
 Amborum & tantos mortalibus esse labores.

F 2 Quibus

Quibus ipsi scilicet carent.

Non satis apte Vergiliū fecisse initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit. Quamq; Græcorum cum uocabulis tum inflexione etiam sit delectatus. XVII.

Quid Vergilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet, quod ubi rerū necessitas exegit à Marone dispositionē inchoandi belli, quam nō habuit Homerus, quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouæ partum, ceruum fortuito saucium fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue nimisq; puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellū. Sed nec seruos Latini, & maxime stabulo regio curantes, atq; ideo quid fœderis cum Troianis Latinus icerit ex muneribus equorum & currus iugalis non ignorantes, bellū generi deūm oportebat inferre. Quid igitur? deorum maxima deducitur è coelo, & maxima furiarū de tartaris asciscitur. Sparguntur angues uelut in scena parturientes furorem. Regina non solum de penetralibus reuerentiae matronalis educitur, sed & per urbem median cogitur facere discursus. Nec hoc cōtenta, syluas petit, accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchantes chorus quondam pudicus, & orgia insana celebrantur. Quid plura? Maluissim Maronem & in hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur habuisse.

Alium non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiā sibi fecit, sed bene in rem suā uertit, quicquid ubicunq; inuenit imitandum: adeo, ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Aeneidos

Aeneidos suæ quartum totum penè formaucrit: ad Didonem uel Aenēā, anatoriā continentiam Medæ circa Iasonem transferendo. Quod ita elegantius autore digessit, ut fabula lasciuiantis Didonis, quam falsam mouit uniuersitas, per tot tamen secula speciem ueritatis obtineat, & pro uero per ora omnium uolitet: ut pictores fioresq; qui signētis liciorū contextas imitantur effigies, hac materia uel maxime in efficiendis simulacris tanquam unico argumento decoris utantur. Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phoenissæ castitatis conscij, nec ignari manum sibi iniēcisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, cōmiceant tamen fabulæ. & intra conscientiam ueri fidem prementes, malint pro uero celebrari, quod peccatoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. Et minuta quidem atq; rorantia quæ inde subtraxit, relinquo: unum uero locum quem tentauit ex integro penè transcribere, uolo communicare uobiscū, quia dignus est, ut eum uelimus alius intueri.

Cum Pindari carmen quod de natura atq; flagrantia Gell. lib. 17. montis Aetnæ compositū est, emulari uellet, eiusmodi cap. 10. sententias & uerba molitus est, ut Pindaro quoq; ipso, q̄ nimis opima et pingui faciūdia exstilmatus est, insolētiore hoc quidē in loco tumidiorq; sit. Atq; uti uosmetipsos eius quod dico arbitros faciam, carnē Pindari quod est super monte Aetna, quantulū mihi est memoriæ, dicam.

κίωρ

Δ' οὐρανὸν στυγῆν

F 3

VIΦΟΕ

Pindarus in
Pythijs.

νιφόρας αἶθρα πάντες
 χιόνος ὀξείας ὕβριν,
 τὰς, ἐρεῖνοντ' ἄπλά-
 τος πυρὸς ἀγνώτα)
 ἐκ μυχῶν παγαί, πεταμοί
 δ' ἀμέραισι μὲν προχέοντα, ὅσοι κατὰ
 αἶθρα. ἄλλ' ἐν ὀρεφναίσι πύρρα
 φοίνισα κυλινδ' ὀμβρία φλόξ, ἐς βαδῆ-
 αν φέρει τὸν πλάκα σὺν πατάγῳ
 κενόδ' ἀφάισιο κενούς ἐρεῖτον
 δεινотάτες ἀναπέμπε.

Audite nunc Vergilij uersus, ut inchoasse eum uerius
 quam perfecisse dicatis.

Portus ab accessu uentorum immotus, & ingens
 Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.
 Interdumq; atram prorumpit ad aethera nubem
 Turbine fumantem piceo & candente fauilla,
 Attollitq; globos flammarum, & sidera lambit.
 Interdum scopulos auulsaq; uiscera montis
 Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
 Cum gemitu glomerat, fundoq; exasuat imo.

In principio Pindarus ueritati obsecutus, dixit quod
 res erat, quodq; illic oculis deprehenditur, interdum fu-
 mare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum
 in strepitu sonituq; uerborum conquirendo laborat,
 utrunq; tempus nulla discretione facta confundit. At ille
 Graecos quidem fontes imitatus, ignes eructare, & flue-
 re amnes sumi, & flammarum fulua & tortuosa uolu-
 mina in plagas maris ferre, quasi quosdā igneos amnes
 luculente

luculente dixit. At hic uester atram nubem turbine piceo
 & fauilla fumante, ὅσοι κατὰ αἶθρα interpretari
 uolens, crasse & immodice congesit: globosq; flamma-
 rum, quod ille κενούς dixerat, duriter posuit, & α-
 κέως. Hoc uero inenarrabile est, quod nubem atram
 fumare dixit turbine piceo & fauilla candente. Non
 enim fumare solent neq; atra esse, quae sunt candentia:
 nisi forte candente dixit peruulgate & improprie pro
 feruenti, non pro relucenti. Nam candēs, est à candore, Candens.
 non à calore dictum. Quod autem scopulos eructari &
 erigi, eosdemq; ipsos statim liquefieri & genere atq;
 glomerari sub auras dixit, hoc ne à Pindaro scriptum,
 nec unquam fando auditum, & omnium quae monstra
 dicuntur, monstruosissimum est.

Postremo, Graiae linguae quàm se libenter addixe-
 rit, de crebris quae usurpat uocabulis aestimate: Dius
 Vlysses, Spelaea ferarum, Dædala tecta, Rhodopeiae
 arces, Altaq; Panchaea, Atq; Getae, atq; Hebrus, & Ae-
 lias Orithyia. Et,

Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
 Orgia, nocturnusq; uocat clamore Cytheron. Et,
 Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacena. Et,
 Ferte simul Fauniq; pedem Dryadesq; puellae. Et,
 Hinc atq; hinc glomerantur Oreades. Et,
 Pars pedibus plaudunt Choreas. Et,
 Milesia uellera nymphae,
 Carpebant, hyali saturo fucata calore. Et,
 Drymoq; Xantoq; Lygeaq; Phyllodoceq;. Et,
 Melite Panopaeq; uirgo, Nescia, Spiog;,

F 4 Thaliaq;

Thaliaq; Cymodoceq;. Et,
 Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytaniq;
 Et, Amphion Dyrceus in Aëteo Aracyntho.
 Et Senior Glauci chorus, Inousq; Palæmon.
 Versus est Parthenij, quo grammatico in Græcis Ver-
 gilius usus est: Hic ait,

Glaucō, & Panopee, & Inoo Melicertæ. Et,
 Tritonesq; citi Immania cete.

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur, ut
 Mnesthea dixerit pro Mnestheum. Sicut ipse alibi: Nec
 fratre Mnestheo. Et pro Orpheo dicere maluerit Or-
 phi, Græcè declinando: ut,

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. Et,
 Vidimus o ciues Diomede.

Et talium nominū accusatiuus Græcus est in e desinens.
 Nam si quis cum putat Latine dixisse Diomedē, sanitas
 metri in uersu desiderabitur. Deniq; omnia carmina sua
 Græce maluit inscribere, Bucolica, Georgica: Aeneis, cu-
 ius nominis figuratio à regula latinitatis aliena est.

Quæ Vergilius tam occulte à Græcis traduxerit, ut uix unde du-
 cta sint, possit agnosci.

CAP. XVIII.

Sed de his hætenus, quorum plura omnibus, aliqua
 nonnullis Romanorum nota sunt. Ad alia uenio,
 quæ de Græcarum literarum penetralibus eruta, nullis
 cognita sunt, nisi qui Græcam doctrinam diligenter hau-
 serunt. Fuit enim hic poëta ut scrupulose & anxie, in-
 dissimulanter & quasi clanculo doctus, ut multa trans-
 tulcrit, quæ unde translata sint, difficile sit cognitu.
 In exordio Georgicorum posuit hos uersus:

Liber & alma Ceres, uestro si munere tellus

Chaoniam

Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
 Poculaq; inuentis, Acheloia miscuit uuis.
 Nihil in his uersibus Grammaticorum cohors discipu-
 lis suis amplius tradit, nisi illud, opera Cereris effectum,
 ut homines ab antiquo uictu desisteret, & frumeto pro
 glandibus uteretur. Liberum uero uitis repertorem, præ-
 stitisse humano potui ianum, cui aqua admisceretur. Cur
 autem Acheloum annē potissimum Vergilius, cum aquā
 uellet intelligi, nominarit, nemo uel quærit, uel omnino
 subesse aliquid eruditius suspiciatur. Nos id alius scruta-
 ti, animaduertimus doctum poetam, antiquissimorū Græ-
 corum more, sicut docebit autoritas, elocutū: apud quos
 proprie in aquæ significatiōe ponebatur Achelous. Neq;
 id frustra, nam causa quoq; eius rei cum citra relata est.
 Sed prius quā causam propono, illud antiquo poeta te-
 ste monstrabo, hunc morem loquendi peruagatum fuisse,
 ut Acheloum pro quauis aqua dicerent. Aristophanes
 uetus comicus in comœdia Cotalo sic ait: Grauiabor (in-
 quit) uino, cui aqua nō fuisset admixta, id est mero. Cur
 autem sic loqui soliti sunt, Ephorus notissimus scriptor
 historiarum, libro secundo ostendit his uerbis:

Potest ne lucidius ostendi Acheloum à Græcis ueteri-
 bus pro quacunq; aqua dici solitū? Vnde doctissime Ver-
 gilius ait, unum Acheloo Liberum patrem miscuisse. Ad
 quam rem etsi satis testium est, cum Aristophanis comi-
 ci, & Ephori historici uerba prodiderimus, tamen ultra
 progrediemur. Didymus enim Grammaticorum facile

eruditissimus, posita causa quam superius Ephorus dixit, alteram quoque adiecit his uerbis:

Licet abūde ista sufficiant ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit, ut Achelous commune omnis aque nomen haberetur, tamen his quoque Euripidis nobilissimi tragicorum scriptoris addetur auctoritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris quos *ῥα γὰρ δὲ μέν τις ἀέτι* scripsit, posuit his uerbis:

Sunt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici populi, & eorum nobilissima, ut tunc erat, ciuitas Anagnina enumerantur:

Aeneid. 7.

-Quos diues Anagnia pascit
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei currus ut sonant: pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
Bina manu, fuluosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc quod sciam reperiri: sed eam Graecorum nonnullis consuetudinem fuisse, locupletari auctore iam palam faciam. In qua quidem re, mirari est poeta huius occultissimam diligentiam. Qui cum legisset Hernicos quorum est Anagnina, à Pelasgis oriundos, appellatosque ita à Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nomen

nominabatur, morem quem de Actolia legerat, Hernicis assignauit, qui sunt uetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse Iulius Higinus in libro secundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uero Actolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire, ostendit clarissimus Euripides scriptor tragicus. In cuius tragicædia quæ Meleager inscribitur, nuntius inducitur describens, quo quisque habitus fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conueniant. In eo hi uersus sunt:

Animaduertis diligentissime uerba Euripidis à Marone seruata? Ait enim ille:

Et eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit, uestigia nuda sinistri Instituere pedis. In qua quidem re, quo nobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse cõten- dit. Actolos enim non læuum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne affirmem potius quam probem, Aristotelis uerba ponam ex libro, quem de poetis secundo superscripsit. In quo de Euripide loquens, ait:

Cum hæc ita sint, uidetis tamē Vergiliū Euripide auctore quam Aristotele uti maluisse. Nā ut hæc ignorauerit

uir tam anxie doctus, minime crediderim. Iure autem protulit Euripidem. Est enim ingens ei cum Græcarum trægœdiarum scriptoribus familiaritas, quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his quæ mox dicentur, opinari.

De alijs locis, quos Vergilius a Græcis sumpserit, quarto & nono Aeneidos. CAP. XIX.

IN libro quarto in describenda Eliſæ morte, ait quod Aeneid. 4. Lei crinis abscisus esset his uersibus:

Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem.

Abstulerat, Stygiôq; caput damnauerat orco.

Deinde Iris à Iunone missa abscidit ei crinem, & ad orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, sicut Aurelius, uir aliàs doctissimus, Cornutus existimat, qui adnotationem eiusmodi apposuit his uersibus: Vnde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. Sed assuevit poetico more aliqua fingere, ut de aureo ramo. Hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus uir, Græcarum etiam doctissimus literarum, ignorauit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. In hac enim fabula, in scenam * Orcus inducitur gladium gestas, quod

Loquitur crinem abscidit Alcestidi, & sic loquitur:

Charon. πῶς δ' ἄρ' σὺ λείαες, οὐδ' ἔμ' ἄρ' πλεόν λαβοίς;
ἢ δ' οὐ μὲν γὰρ κατὰ σῆμα εἰς ἄδ' ἔδ' ὄμω;
σεῖχω δ' ἐπ' αὐτῶν, ὥς κατὰ ζῶμα ζήσῃ.
ἰδὼς γὰρ οὐτὸς τῆς ψυχῆς ἰδὼς δὲ αὐτῶν,
ὅτις τὸ δ' ἔγχετο κρατὸς ἀγνίσαι τῆς ψυχῆς.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulā abscindēdi crinis induxerit. ἀγνίσαι autē Græce dicitur dijs consecrare. Vnde poeta noster ait ex Iridis personā.

Hunc

Hunc ego Diti

Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.

Nunc quia pleraq; omnia quæ supradixi, instructa auctoritate tragicorum probauit, id quoq; quod à Sophocle tractum est, annotabo. In libro enim quarto Vergilius Aeneid. 4. Eliſam facit postquam ab Aenea relinquitur, uelut ad sacrificarum sagarumq; carmina & deuotiones fugientem, & inter cætera ait, sedandi amoris gratia herbas quasitas, quæ aeneis falcibus secarentur. Hæc res non ne quæstione digna est, unde Vergilio aeneæ falces in mentem uenerint: Ponam itaq; Vergilianos uersus, mox & inde Sophoclis, quos Maro emulatus est.

Falcibus & messe ad lunam queruntur ahenis,

Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis etiam tragœdia id de quo querimus, etiam titulo præfert. Inſcribitur enim ἡ ἰσοτομοί, in qua Medea describit maleficas herbas secantem, sed auersam, ne uinnoxij odoris ipsa interficeretur, & succum quidem herbarum in cados aeneos refundentem, ipsas autem herbas aeneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt.

Hæc Sophocles. Quo autore sine dubio Vergilius protulit aeneas falces. Omnino autem ad rem diuinam pleraq; aeneas adhibere solita, multa indicio sunt, & in his maxime sacris, quibus delinire aliquos, aut deuouere, aut deniq; exigere morbos uolebant. Tacco illud Plautinum cum ait: Me cum habet pagus, morbus, æs, & quod alibi Vergilius,

Curetum

—Curetum sonitus crepitantiq; ara.

Sed Carminij curiosissimi et docti uerba ponam, qui in libro de Italia secundo sic ait: Prius itaq; et Thucos aeneo uomere uti, cum conderentur urbes, solitos, in traiectionibus eorum sacris inuenio: et in Sabinis ex are cultros, quibus sacerdotes tonderentur. Post hæc Carminij uerba, longum fiat, si uelim percensere, quam multis in locis Græcorum uetustissimi aris sonos tanquam rem ualidissimam adhibere soliti sunt. Sed præsentis operi docuisse nos sufficit, falces æneas Maronis, exemplo Græci autoris inductas.

In libro nono Vergilius posuit hos uersus:

Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie, genitor quam miserat Arcens,
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici.

Quis hic Palicus deus, uel potius qui dii Palici, nã duo sunt, apud nullũ penitus auctore Latinũ, quod scia, reperiri, sed de Græcorum peritissimis literis hæc historiã eruitur, sed de Græcorum peritissimis literis hæc historiã eruitur. Maro. Nam primũ ut Symetus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita et dii Palici in Sicilia coluntur, quos primũ omnium Aeschylus tragicus, uir utiq; studiosus, in literas dedit. Interpretatione quoq; nominis eorum, quam Græci ἐτυμολογία uocat, expressit uersibus suis. Sed priusq; uersus Aeschyli ponã, paucis explananda est historiã Palicorum. In Sicilia Symetus fluuius est. Iuxta hũc Nympha Thalia cõpresu Iouis grauida, metu Iunonis optauit, ut sibi terra dehisceret, qd et factum est.

est. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, et duo infantes de aluo Thaliae progressi, emerferunt: appellatiq; sunt Palici et τὸ πάλι πικρόν, quoniam prius in terrã mersi, denuo Crateræ laqueis inde reuerfi sunt. Nec lōge inde lacus breues sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ crateras uocant, et nomine Dellos appellant, fratresq; eos Palicorum existimant, et habentur in cultu maximo. Præcipueq; circa exigendum iuxta eos insurandũ, præsens et efficax numen ostenditur. Nam cum furti negati, uel cuiusmodi rei fides queritur, et insuradum a suspecto petitur: uterq; ab omni cõtatione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiussore a persona quæ iuratura est, de soluendo eo qd peteretur, si addixisset euertus. Illic inuocato loci numine, testatum faciebat esse iurator, de quo iuraret. Quod si fideliter faceret, discedebat illæsus: si uero subesset iurijurando mala cõsciẽtia, mox in lacu amittebat uitã falsus iurator. Hæc res ita religionẽ fratrum cõmẽdabat, ut crateres quidẽ im placabiles uocarentur. Nec sine diuinatione est Palicorum tẽplũ. Nã cũ Sicilia sterilis annus arefeciisset, diuino Palicorum responso admoniti Siculi, heroi cuidã certũ sacrificiũ celebrauerunt, et reuertit ubertas. Quæ gratia Siculi omne genus frugum cõgesserunt in aram Palicorum. Ex qua ubertate ara ipsa pinguis uocata est. Hæc est omnis historiã, quæ de Palicis eorumq; fratribus in Græcis tantummodo literis inuenitur, quas Maro non minus quàm Latinas hausit. Sed hæc quæ diximus auctoritatibus approbata sunt. Aeschyli tragœdiã est, quæ inscribitur Aethna.

Aethna. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait:

Hæc Aeschylus.

Callias autem in septima historia de rebus ita scribit:

Hæc Polemon.

Polemon uero sic ait in libro qui inscribitur

Hæc Polemon.

Sed & Anaxagoras in III. historia sua de loci diuinatione ita scribit:

Absoluta est (existimo) & autoribus idoneis asserita explanatio Vergiliani loci, quem literatores nostri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insinuare disciplinis, Palicum dei esse cuiusdam nomen. Quis sit autem deus iste, uel unde sit dictus, tam nesciunt quam scire nolunt, quia nec ubi querat suspicantur, quasi Græcæ lectionis expertes.

De Gargaris & Mysia, ex primo Georgicon. CAP. XX.

Nec illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in 1. γεοργικῶν:

Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas,

Agricolæ, hyberno lætissima puluere færra,

Lætus ager, nullo tantum se Mysia cultu

lactat & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus

Sensus hic cum uideatur obscurior, pauloq; perplexius quam poëta huius mos est, pronuntiatius, tamen habet in se animaduertendā quæstionem ex Græca antiquitate uenientem, quæ sint ista Gargara, quæ Vergilius esse uoluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellespōti provincia. Sed significatio nominis & loci duplex est. Nam & cacumen montis Ida, & oppidum sub eodem monte hoc nomine uocantur. Homerus significationem cacuminis ita posuit:

Ἰδῆς ὃ καὶ τῶν πρὸς ἐβρίσεται, γὰρ γὰρ ὁ ἄκρον Ἰδῆς ὕψιλλος.

Locus restitutus ex Iliados 14.

Hic Gargarū pro excellentissimo montis loco accipi conuenire & ipse sensus indicium facit, nam de Ioue loquitur. Sed & alibi eodem Homero teste manifestius exprimitur. Et Epicharmus uetustissimus poëta in fabula quæ inscribitur Troës, ita posuit:

Ex his liquidò claret, Gargara cacumen Ida montis appellitari. Pro oppido autem Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor, in libro quinto sic ait:

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor, in eo libro qui inscribitur Asia, sic meminit:

Arati etiam liber elegion fertur, in quo de Diotimo quodam

G

dam



dam poeta sic ait:

Αἰάζω ὅτι χθονὶ περὶ πύλαι καὶ δῖται
Πᾶσι γαρφαρίω βῆτα ὅ ἄλφα λέω

Ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quid Gargares uocantur. Cum igitur constet, Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda, Vergilius non de summo monte, sed de oppido loquitur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locum frugum feracē, requiramus, Et omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. Vnde Vergilius in supradictis uersibus cum dixisset, Humida solstitia, intulit, Nullo tantum se Mysia culta iactat, atq; diceret: Omnis regio quae opportunos habuerit humores, equiparabit fecunditates aruorum Mysiae. Sed Homerus cum ait:

Locus restitutus ex Iliad. 8.

Ἰδὲν δ' Ἰκάνε πολυπύδακα, μικτέρα θυῶν
Γάρφαρον.

Humidum designat subiacentem monti agrum. Nam polydaca significat fontibus abundantiē. Vnde haec Gargara tanta frugum copia erant, ut qui magnū cuiusq; rei numerū uellet exprimere, pro multitudine immensa Gargara nominaret. Testis Alcaeus qui in Caelo tragœdia sic ait: γημάτων τε γάρφαρα. Gargara (ut uidetis) manifeste posuit pro multitudine. Nec aliter Aristomenes: ἐν βονδοῖς, ἐν δ' ὅμ γὰρ ἡμῖν γάρφαρα. Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena ὅ Gargaris, innumerabilem (ut eius lepos est) numerum conatur exprime. In fabula enim Acharneus in ait:

Locus restitutus.

ὅσα δ' ἡ δ' ἐδ' ἡ γὰρ τὴν ἑμαυτὸς καὶ δ' ἄρ.

ἰδὲν

ἰδὲν δ' ἰδὲν. πᾶσι δ' ἰδὲν. τὴν γὰρ.
ἰδὲν δ' ἰδὲν. ἰδὲν. ἰδὲν. ἰδὲν. ἰδὲν.
ἰδὲν δ' ἰδὲν. ἰδὲν. ἰδὲν. ἰδὲν. ἰδὲν.

Arenam autem seorsum pro multis Varro saepe in Messippiis suis posuit. Sed Aristophanes adiecit Gargara, ad significationem numerositatis innumeræ. Est ergo secundum hanc sensus horum uersuum talis: Cum ea sit anni tempestas, ut hyems serena sit, solstitiū uero imbricū, fructus optime proueniūt. Hæc autē adeo agris necessaria sunt, ut sine ijs, nec illi natura fecundissimi Mysiae agri respōsuri sunt opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. Addit Mysiae nominatim Gargara, quod ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis, defluentibus inde humoribus irrigetur, possitq; uideri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam, quod uliginosa sint non sola Gargara prouinciæ montis, sed et uniuersæ Mysiae arua, adhiberi potest testis Aeschylus:

Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. Addeamus præterea hoc cum iucunditatis gratia, et ut liqueat Vergilium nostrum undiq; ueterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit:

Hyberno letissimo puluere farra.

In libro enim uetustissimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus canticū: Hyberno puluere, uerno luto, grandia farra Camille metes.

De poculorum generibus.

CAP. XXI.

G 2

Nomina

Ex diuersis
Vergilij locis.
De carchesijs ita:

—Cape Maonij carchesia Bacchi
Oceano libemus ait: Et alibi:
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

De cymbijs:
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

De cantharo:
Et grauis attrita pendeat cantharus ansa.

De scyphis:
Et sacer impleuit dextram scyphus.

Poculorū uaria genera. Ea autem cuius figurae sint, quisue eorum fecerit mentionem, nemo querit, contenti scire huiusmodi esse pocula. Et scyphos quidem cantharosque consueti uulgi nomina, ferendum si transeant. Sed de carchesijs cymbijsque quae apud Latinos haud scio an unquam reperiās, apud Græcos autem sunt rarissima, non uideo cur non cogatur inquirere, quid sibi noua et peregrina Græca nomina uelint. Est autem carchesium poculum Græcis tantummodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiarum, atque Iouem Alcumenæ pretium concubitus carchesium aureum dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomen reliquit, atque in fabula Amphitryone, paterā datam, cum longe utriusque poculi figura diuersa sit. Patera enim ut et ipsum nomen indicio est, planum ac patens est.

Patera. Carchesium uero procerum et circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimū pertingentibus. Asclepiades autem uir inter Græcos apud primē

primē doctus ac diligens, carchesia à nauali re existimat dicta. Ait enim naualis ueli partem inferiorē pateran uocari, at circa mediam ferme partem τράχηλον dici, summam uero partem carchesium nominari, et inde diffundi in utrunque ueli latus: eaque cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed et alij illustres poëtae, ut Sapho, quae ait:

Κοινὴ δ' ἄρα πάντες, καρχήσι' ἔχον
καὶ ἔλειβον. ἀράχυντο δὲ πᾶμπαρ
ἔσλα' ὅθ' γαμβροῖ.

Sophocles:

Πρὸς τίν' ἑσπέζαρ φάσκω
προσεληλυθέναι τοὺς δράκοντας
Γενεῶς πρὶ τὰ σιτία καὶ τὰ
καρχήσια.

Hæc de carchesijs ignoratis latinitati, et à sola Græcia celebratis. Sed nec cymbia in nostro sermone reperies. Est enim à Græcorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Phasmate ait:

ἔπει δὲ ἡ βοδὴ κυμβίον ἀκράτῃ
κατασέσθην ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula ἐν ἀργείοις.

μεγάλ' ἴσως ποτήρια, προπινόμενα
καὶ μετ' ἀκράτῃ
κυμβί' ἐκάρωσεν ὑμᾶς,
ἀνακεχαίτηκεν μοῦ οὐρ.

Meminit eius et Demosthenes in oratione quæ est in Mīdiam. Cymbia autem (ut ipsius nominis figura indicat) diminutiue à cymba dicta, quod et apud Græcos et apud

nos ab illis trahentes, nauigij genus est. Ac sane animadu-
ueri ego apud Græcos multa poculorum genera à re na-
uali cognominata, ut carchesia suprâ docui, ut hæc cym-
bia, pocula procera, ac naubus similia, Meminit huius po-
culi Eratosthenes uir longe doctissimus, in epistola ad
Agetorem Lacedæmonium, his uerbis:

Θαυμάζοις ἢ οἱ αὐτοὶ καὶ πῶς κύαδον μὴ κεκτη-
μένους, ἀλλὰ κυμβίον μόνον. Φιάλην προσεκέκτητο
δ' οὐκ ἔστι μοι, τὸ μὲν δ' ἄνδρ' ὡπ' αὐτῶν χεῖρας ἐνεκα,
τὸ δὲ φησὶ δέωρ ἡμῖς εἰς τὴν κτήσιν παρελκεφέναι.
Fuerunt qui cymbium à cissymbio per syncopam dictum
existimauerūt. Cissymbij autē (ut de Homero taceam, qui
hoc poculum Cyclopi ab Ulyssæ datum memorat) multi
faciunt mentionem, uoluntq; nonnulli proprie cissymbium
lignæum esse poculum ex hedera, id est κισσῷ. Et Nica-
der quidam Colophonius in 1. Actolicon sic ait:

ἐν τῇ ἱεροποίῃ τῷ Διδυμαίῳ
Διὸς κισσῷ ὁπονδ' ὁποῖον πετάλοισιν.
ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια,
Φωνέεται.

Sed et Callimachus meminit huius poculi:

καὶ τ' ὁ δεινὸν ἀπὸντο χανδρὸν ἄμυσιν
ζωροποτέρῃ. ὀλίγω δ' ἦδετο κισσυβίῳ
ὅψ' μὲν ἐγὼ τόδ' ἐλεῖν, ὡς ἰσχύοντ' ἀλείσας
τὸ τσίτον.

Qui autem cissymbiū ex hedera factum poculum οἶον
ἐκ κισσῷ non dici arbitrantur, Euripidis autoritate mihi
uidentur, qui in Andromada sic ait:

Πᾶς ὃ ποιμένωρ ἐξέει λεῶς

Locus restitu-
tus.

ὁ μὲν

ὁ μὲν γὰρ λακτῷ κίσινον φέρον σκύφῳ,
πόνων ἀναφυκτῆς, ὃ δ' ἀμπέλων γαίῳ.

Hæc de cymbio. Sequitur ut quando cantharum et po-
culi et nauigij genus esse supradiximus, probetur exem-
plis. Et pro poculo quidem nota res est, uel ex ipso Ver-
gilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assi-
gnat Sileno. Sed id, ut suprâ polliciti sumus, etiam pro
nauigio poni solitum debemus ostendere. Menander in
Nauclo:

ἦ καὶ λιπὼν ἀλγῶν ἀλμυρὸν βόδιον
Θεόφιλος, ἡμῖν δ' ἑσάτωρ, ὡς ἐξ κάλῳ,
τόν ἐτυχεύοντα ἐσέσωσεν ὁμοῖον
Ἡρώτῃ. ἢ ἐγὼ σοὶ τόμ τε χρυσὸν καὶ ἄνδρα,
ποῖον τὸ πλοῖον.

Locus resti-
tutus.

Et sacer impleuit dextram scyphus. Scyphus Herculis
poculum est, ita ut Liberi patris cantharus. Herculem
uero fideles ueteres non sine causa cum poculo fecerūt,
et nonnunquam quassabundum et ebrium: non solum
quod is heros bibax, fuisse perhibetur, sed etiam quod an-
tiqua historia est, Herculem poculo tanquam nauigio uen-
tis immessa maria transisse. Sed de utraq; re pauca ex Græ-
cis antiquitatibus dicam. Et multibibū heroa istum fuisse,
ut taceam quæ uulgo nota sunt, illud non obscurum argu-
mentum est, quod Ephippus in Busiride inducit Hercu-
lem sic loquentem:

Est etiam historia non adeo notissima, nationem quan-
dam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule con-
stitutam

Calix.

G 4

stitutam

stitutam Cylicanorum, composito nomine ἀπὸ τῆς κύλης
κοῆς. Quod poculi genus nos una littera immutata calicem
dicimus. Poculo autē Herculem ductū, ad ἐγὴν καὶ ἱσπῆ
niē insulā nauigasse, & Pimastis egregius scriptor Græ-
corum dicit, & Pherecydes autor est: quorū uerba sub-
dere supersedi, quia propiora sunt fabulæ quam historie.

Ego tamen arbitror non poculo Herculem transuectum,
sed nauigio cui scypho nomen fuit, ita ut supra canthar-
um, & carchesium, & à cymbis deriuata cymbia, om-
nia hæc asserimus esse nauigiorum uocabula.

De alijs quibusdam locis Vergilij. CAP. XXII.

Nomina quoq; Vergilius nonnunquā ex antiquissia-
mis Græcorū historijs mutuatur. Scitis apud illum
unā ex comitibus Dianæ Opim uocari. Quod nomē uulgo
fortasse temere impositū, uel etiā fictum putatur ab igno-
rantibus, ingeniosum poetam, cognomen quoddā à ueteribus
græcis scriptoribus ipsi Dianæ fuerat impositum, comiti
eius assignare uoluisse. Sed Verg. sic ait:

Velocem interea superis in sedibus Opim
Vnam ex uirginibus socijs sacræq; caterua
Compellabat, & has tristis Latonia uoces
Ore dabat. Et infra:

At Triuæ custos iam ludum in montibus Opis.

Opim, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde
Vergilius hoc nomen acceperit, qui (ut dixi) quod epi-
theton ipsiusce legerat, sociæ eius imposuit. Alexander
Actolus poeta egregius in libro qui inscribitur Muse,
refert quanto studio populus Ephesus dedicato templo
Dianæ curauerit præmijs propositis, ut qui tunc erant
poetæ

poetæ ingeniosissimi, in deam carmina diuersa compo-
nerent. In his uersibus Opis non comes Dianæ, sed Dia-
na ipsa uocata est. Loquitur autem (ut dixi) de populo
Ephesio.

Apparuit (ni fallor) Opim Dianā dictā, & Vergiliū
de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem trāstulisse.

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dij. Hoc un-
de Vergilius dixerit, nullus inquit, sed constat illū de
Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus inducit* Apol-
linem, cum troia capienda esset, ista dicentem:

ἐγὼ Διονύσιον ὅς τις ἀργείας κεδ-
ήσας, ἀδῶνας θ; αἰ σωεζέλορ φεύγας,
λείπω τὸ κλεινὸν ἴλιον, βωμὸς τ' ἐμδρ.
ἐρημία γ' ὅλην ὅταν λάβῃ κακὴ,
νοσθε τὰ δῖα θεῶν. οὐδ' ἔμμενός τε λαι.

Qui uersus docent unde Verg. usurpauerit discesse
deos à ciuitate iam capta. Nec hoc sine autoritate Græcæ
uetus est, quod ait: Ipsa Iouis rapidum iaculata è nu-
bibus ignem. Euripides enim inducit Minervam uentos
contra Græcorum classē à Neptuno petentem, dicen-
temq; debere illum facere quod Iupiter fecerit, à quo in
Græcos fulmen acceperit.

Apud Verg. Pan niueo lanæ munere lunā illexisse per-
hibetur in nemora alta uocans: Munere sic niueo lanæ, si
credere dignum est, & reliqua. In hoc loco Val. Probus
uir perfectissimus notat, nescire se hanc historiā siue fabu-
lam, quo referat autore. Quod tantum uirum fugisse mi-
ror

Alias Neptu-
num.

Locus restitu-
tus. Inducitur au-
tem Neptunus
non Apollo,

Opis.

ror. Nam Nicander huius est autor historiae, poeta, quæ Didymus grammaticorum omnium quique sint, quique fuerint, instructissimus, fabulosum uocat. Quod sciens Vergilius adiecit, si credere dignum est: adeo se fabuloso usum autore fatetur.

In tertio libro cursim legitur, neque unde translatus sit queritur: Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit. &c. In talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam, inuentiones has ingenio magis quam doctrinæ Maronis assignant, nec dicunt eum ab alijs mutuatum, ne nominare autores cogantur. Sed affirmo doctissimum uatem etiam in hoc Aeschylum eminentissimum tragœdiarum scriptorem secutum, qui in fabula, quæ latina lingua sacerdotis inscribitur, sic ait:

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, quod Apollo ea uaticinetur, quæ sibi Iupiter fatetur? Probatum ne uobis est, Vergilium, ut ab eo intelligi non potest, qui sonum Latine uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit extrema satietate doctrinam?

fastidium facere. Nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his quæ à penitissimâ Græcorum doctrinâ translatisset, implere. Sed ad fidem rei propositæ, recitata sufficiunt.

FINIS LIBRI QVINTI.

MACRO

MACROBII AVRE
LII THEODOSII VIRI
consularis & illustris Saturnaliorum
liber sextus.

Quas uel ex dimidio sui, uel solidos etiam uersus, ab antiquis Latinis poetis sit mutuatus. CAP. I.



IC PRAETEXTATVS:

Mirum, inquit, in modum digessit Ennstachius quæ de Græca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. Sed meminimus uiros inter omnes nostra ætate longe doctissimos, Furium, Cecinnamque Albinum, promississe se prodituros, quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat, tempus admonet. Cumque omnibus idem placeret, tum Furius Albinus: Etsi uereor, ne dum ostendere cupio quantum Vergilius noster ex antiquorum lectione profecerit, et quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis sui decorem ex diuersis ornamenta libauerit, occasionem reprehendendi uel imperitiis, uel malignis ministrationem, exprobrantibus tanto uiro alieni usurpationem, nec considerantibus hunc esse fructum legendi, amulari ea quæ in alijs probes: et quæ maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere, quod et nostri tam inter se quam à Græcis, et Græcorum excellentes inter se sæpe fecerunt. Et ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere,

edocere, quantam se mutuo compilarint bibliotheca ue-
teris autores. Quod tamen opportune aliàs (si uolētibus
uobis crit) probabo. Vnum nunc exemplum proferam,
qd' ad probanda quæ assero penè sufficiet. Afranius enim
togatarum scriptor, in ea togata quæ Compitalia inscribitur,
non inuerecunde respondens arguentibus, quod plu-
ra sumpisset à Menandro: Fateor (inquit) sumpsi, non
ab illo modo, sed ut quisq; habuit quod conueniret mihi,
quodq; me nō posse melius facere credidi, etiā à Latino.
Quod si hæc societas, & rerum communio, poētis scri-
ptoribusq; omnibus inter se exercenda concessa est, quis
fraudi Vergilio uortat, si ad excolendum se quædam ab
antiquioribus mutuatus sit? Cui etiam gratia hoc nomine
est habenda quod nonnulla ab illis in opus suū, quod ater
nō mansurum est, transferendo, fecit ne omnino memoria
ueterum deleteretur: quos (sicut præsens tempus ostēdit)
non solum neglectui, uerumetiam risui habere iam cœpi-
mus. Deniq; & iudicio transferendi, & modo imitandi,
consecutus est, ut quod apud illum legerimus alienū, aut
illius esse malimus, aut melius hic quàm ubi natum est, so-
nare miremur. Dicam itaq; primum, quos ab alijs traxit
uel ex dimidio sui uersus, uel penè solidos. Post hoc, locos
integros cum parua quadam mutatione translatos, sen-
sus ue ita transcriptos, ut unde essent eluceret: immutatos
alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur. Post hæc
quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam
nō ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsis-
se, & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.
Vergilius,

Verti

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox.

Ennius in sexto,

Vertitur interea cœlum cum ingentibus signis,

Vergilius,

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Ennius in primo.

Qui cœlam uersat stellis fulgētibus aptum. Et in tertio.

Cœlum prospexit stellis fulgentibus aptum. Et in nono.

Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.

Vergilius,

Conciliumq; uocat diuūm pater atq; hominum rex

Ennius in sexto,

Tum cum corde suo diuūm pater atq; hominum rex

Effatur.

Vergilius,

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt.

Ennius in primo,

Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.

Vergilius,

Tuq; ò Tybri tuo genitor cum flumine sancto.

Ennius in primo,

Teq; pater Tyberine tuo cum flumine sancto.

Vergilius,

Accipe daq; fidem, sunt nobis fortia bello Pectora.

Ennius in primo:

Accipe daq; fidem fœdusq; feri bene firmum.

Vergilius,

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Ennius in primo,

Cum

Cum superũ lumen nox intempesta teneret.

Vergilius,

Tu tñ interea calido mihi sanguine pœnas Persolues.

Ennius in primo,

Nec pol homo quisquam faciet impune animatus

Hoc, nisi tu: mihi nam calido das sanguine pœnas.

Vergilius,

Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

Postquam defessi sunt, stant, et spargere sese

Hastis, ansatis concurrunt undiq; telis.

Vergilius,

Summa nituntur opum ui.

Ennius in quarto,

Romani scalis summa nituntur opum ui. et in xvi.

Reges per regnum statuasq; sepulchraq; querunt.

Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.

Vergilius,

Et mecum ingentis oras euoluite belli.

Ennius in sexto,

Quis potis ingentis oras euoluere belli?

Vergilius,

Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.

Ennius in septimo,

Non semper uestra euertit, nunc Iuppiter hac stat.

Vergilius,

Inuadunt urbem somno uinoq; sepultam.

Ennius in octauo,

Nunc hostes uino domiti, somnoq; sepulti.

Vergi

Vergilius,

Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini.

Ennius in xvii.

Tollitur in cœlum clamor exortus utrisq;.

Vergilius,

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Ennius in sexto,

Explorat Numidæ, totâ quatit ungula terrâ. et in viii.

Cu sequitur, sumo sonitu quatit ungula terrâ. et in xvii.

It eques, et plausu caua concutit ungula terram.

Vergilius,

Vnus qui nobiscunctando restituit rem.

Ennius in duodecimo:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Vergilius,

Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.

Ennius in xvi.

Concidit, et sonitum simul in super arma dederunt.

Vergilius,

Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo,

Cum primum aurora respergit lumine terras.

Vergilius,

Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.

Lucretius in secundo,

Nonne uidet longos flammarum ducere tractus?

Vergilius,

Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo,

Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.

Vergilius,
 -Belli simulacra ciebat.
 Lucretius in secundo,
 Componunt, complent, belli simulacra cieniur.
 Vergilius,
 -Simulacraq; luce carentum.
 Lucre. in quarto,
 -Cum sepe figuras
 Continuit miras, simulacraq; luce carentum.
 Vergilius,
 Asper acerbatuens retro redit.-
 Lucretius in quinto;
 Asper accerba tuens immani corpore serpens.
 Vergilius,
 Tithoni croceum linquens aurora cubile.
 Furius in 1. annalium,
 Interea oceani linquens aurora cubile.
 Vergilius,
 Quod genus hoc hoim? quæ ue hūc tam barbara morē?
 Furius in sexto,
 Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?
 Vergilius,
 Rumoresq; serit uarios, ac talia fatiur.
 Furius in x.
 Rumoresq; serunt uarios, ac multa requirunt.
 Vergilius,
 Nomine quenq; uocans, reficitq; in prælia pulsos.
 Furius in x.
 Nomine quoq; ciet, dictorum tempus adesse

Comme

Commemorat. Deinde infra.
 Confirmat dictis, simul atq; exuscitat acreis
 Ad bellandum animos, reficitq; ad prælia mentes.
 Vergilius,
 Dicite Pierides, non omnia possumus omnes.
 Lucretius in quinto:
 Maior erat natu, non omnia possumus omnes.
 Vergilius,
 Diuersi circumspicunt, hoc acrior idem.
 Pacuuius in Medea,
 Diuersi circumspicimus, horror percipit.
 Vergilius,
 Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo.
 Suciuius in lib. quinto,
 Redeunt referuntq; petita rumore secundo.
 Vergilius,
 Nunquam hodie effugies, ueniam quocunq; uocaris.
 Næuius in equo Troiano,
 Nunquam hodie effugies, quin mea manu moriarc.
 Vergilius,
 Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
 Imposuit, fixit leges pretio atque refixit.
 Varius de morte,
 Vendidit hic Latium populis, agrosq; quiritum
 Eripuit, fixit leges pretio atq; refixit.
 Vergilius,
 Ut gemma bibat, & Sarano dormiat ostro.
 Varius de morte.
 Incubet & Tyrijs, atq; ex solido bibat auro.
 H Vergi

Vergilius,
 Talia secla suis dixerunt currite fufis.
 Catullus,
 Currite ducentes subtegmina currite fufi.
 Vergilius,
 Felix heu nimium felix in littora tantum
 Nunquam Dardaniæ tetigiffent noftra carinæ.
 Catullus,
 Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
 Gnofta Cecropiæ tetigiffent littora puppes.
 Vergilius,
 Magna offa lacertosq; Extulit.
 Ennius in decimoſeptimo,
 Magna offa lacertiq; Apparent homini.
 Vergilius,
 Placidam per membra quietem Irrigat.
 Furius in 1.
 Mitemq; rigat per pectora ſomnum.
 Lucretius in quarto,
 Nunc quibus ille modis ſomnus per membra quiete Irrigat.
 Vergilius,
 Camposq; liquentes.
 Lucretius in v. 1. de mari ſimile,
 Et liquidam molem camposq; natantes.
 Vergilius,
 Et geminos duo fulmina belli Scipiadas.
 Lucretius in tertio.
 Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.

vergi

Vergilius,
 Et ora Triftia tentantum ſenſu torquet amaror.
 Lucretius in ſecundo,
 Pædo pertorquent ora ſapore.
 Vergilius ait,
 Morte obita qualeis fama eſt uolitare figuras.
 Lucretius in 1.
 Cernere uti uideamur cas, audireq; coram,
 Morte obita quorum tellus amplectitur offa.
 Hinc eſt et illud Vergil.
 Et patris Anchifæ gremio complectitur offa.
 Vergilius:
 Ora modis attollens pallida miris.
 Lucretius in 1.
 Sed quedam ſimulacra modis pallentia miris.
 Vergilius,
 Tum gelidus toto manabat corpore ſudor.
 Ennius decimoſexto,
 Tunc timido manat ex omni corpore ſudor.
 Vergilius,
 Labitur unctæ uadis abies.
 Ennius in XIII.
 Labitur unctæ carina, uolat ſuper impetus undas.
 Vergilius:
 Ac ferreus ingruit imber.
 Ennius in VIII.
 Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber.
 Vergilius:
 Apicem tamen incita ſummuon Haſta tulit.

H 2

Ennius

Ennius in xvi.

Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.

Vergilius:

Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.

Ennius in vi.

Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.

Vergilius:

Nec iusu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Accius in Philoctete:

Quem neq; tueri contra, nec affari queas.

Vergilius:

Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis.

Aut leto insigni.

Accius in armorum iudicio:

Nam trophæum ferre me à forti uiro pulchrum est.

Si autem et uincat, uinci à tali nullum est probrum.

Vergilius:

Nec si miserum fortuna Sinonem

Finxit, uatum etiam mendacemq; improba finget.

Accius in Telephoe

Nam si à me regnum fortuna atq; opes

Eripere quiuuit, et uirtutem nequiuuit.

Vergilius:

Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,

Fortunam ex alijs.

Accius in armorum iudicio:

Virtuti is par, dispar fortunis patris.

Vergilius:

Iamiam nec maxima Iuno,

Nec

Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Accius in Antigona:

Iamiam neq; dii regunt,

Neq; profecto deum summus rex omnibus curat.

Vergilius:

Nū capti potuere capi? nū incēsa cremauit Troia uiros?

Ennius in x. cum de Perganis loqueretur:

Quæ neq; Dardanijs campis potuere perire,

Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.

Vergilius:

Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro:

Multi alij aduētāt, paupertas quorū obscurat nomina.

Vergilius:

Audentes fortuna iuuat.

Ennius in septimo:

Fortibus est fortuna uiris data.

Vergilius:

Recoquunt patrios fornacibus enses.

Et curuæ rigidum fælces conflantur in ensē.

Lucretius in v.

Inde minutatim processit ferreus ensis.

Versaq; in obscurum species est fælcis ahenæ.

Vergilius:

Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cursu Flumina

Lucretius in v.

Ad sedare sitim fluij fontes uocabant.

Vergilius:

Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura

H 3

Sponte

Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius in v.

Quod sol atq; imbres dederant, quod terra creat
Sponte sua, satis id placarat pectora domum.

Quos locos aut integros aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius translulerit: quosq; ita mutauerit, ut origo tamen eorum facile deprehendatur. CAP. II.

Post uersus ab alijs, uel ex integro uel ex parte translatos, uel quædam immutando uerba tanquam succo alio tinctos, nunc locos locis componere sedet animo, unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Vergilius:

Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum
Quam sit, et angustus hunc addere rebus honorem,
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor, iuuat ire iugis, quæ nulla priorum
Castalian molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in i.

Nec me animi fallit quam sint obscura, sed acri
Percussit thyrsos laudis spes magna mecum cor,
Et simul incussit suauem mihi in pectus amorem
Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti,
Ania Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo.

Accipe et alterum locum Maronis, illi unde traxerat comparandum, ut eundem colorem ac penè similem sonum loci utriusque reperias.

Vergilius:

Si non ingentem foribus domus alta superbis

M
H

Mane salutantum totis uomit ædibus undam,
Nec uarios inhiat pulchra testudine postes. Et mox.
At secura quies et nescia fallere uita,
Dives opum uariarum, at latis otia fundis,
Speluncæ, uiuq; lacus, at frigida tempe,
Mugitusq; bouum, mollesq; sub arbore somni.
Non absunt illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, paruq; assueta iuuentus.

Lucretius in ii.

Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppedientur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
Nec citharam reboant laqueata, aurataq; templa.
Cum tamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucunde corpora curant,
Præsertim cum tempestas arridet, et anni
Tempora conspargunt uiridanteis floribus herbas.

Vergilius in Georg.

Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animam, non qui per saxa uolutus
Purior electro campum petit annis.

Lucretius in ii.

Nec teneræ salices, atq; herbe rore uirentes,
Fluminaq; ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamq; auertere curam.
Ipsi uero pestilentie, quæ est in tertio Georgicon, color totus et liniamenta penè omnia tracta sunt de descriptione

H 4 pnone

ptione pestilentiae, quae est in sexto Lucretij. Nam Vergilianae incipit:

Hic quondam morbo coeli miserranda coorta est
Tempestas, totoque autumnus incanduit aestu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretij uero sic incipit:

Hec ratio quondam morborum et mortifer aestus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros.
Vastauitque uias, exhausit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum
est, excerpam aliqua, ex quibus similitudo geminae descri-
ptionis apparet.

Vergilius ait:

Tum uero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis, imaque longo
Ili singultu tendunt, ita naribus ater
Sanguis, et oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius ait:

Principio caput incensum feruore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine, et ulceribus uocis uia septa coibat.
Atque animi interpres manabat lingua cruore
Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

Vergilius sic ait:

Hec ante exitium primis dant signa diebus.
Et quae darent signa, supra retulit idem.
Demissa aures, syncerus ibidem
Sudor, et ille quidem moriturus frigidus, aet
Pellis, et tactu tractanti dura resistit.

Lucre

Lucretius ait:

Multaque praeterea mortis tunc signa dabantur:
Perturbata animi mens in moerore metuque,
Triste supercilium, furiosus uultus et acer,
Sollicita porro plenaque sonoris aures,
Creber spiritus, ac ingens, raroque coortus.
Sudorisque madens per collum splendidus humor.
Tenuia sputa minuta croci contracta colore,
Salsaque per fauces raucae uix edita iussis.

Vergilius in Georg.

Prosum inserto latices insindere cornu
Lenaeos, ea uisa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio.

Lucretius ait:

Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Quod nam alijs dederat uitalis aeris auras
Voluere in ore licere, et coeli templa tueri,
Hoc alijs erat exitio, letumque parabat.

Vergilius ait:

Praeterea nec iam mutari pabula refert,
Quaesitaque nocent artes, cessere magistri.

Lucretius ait:

Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Vergilius ait:

Ipsis est aer auibus non equus, et ille
Praecipites alta uitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait:

Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla

H J Com

Comparebat auis, nec tristia secla ferarum
Exibant syluis, languebant pleraq; morbo,
Et moriebantur.

Nōne uidentur nobis membra descriptionis ex uno
fonte manasse? Sed rursus locos alios comparemus.

Vergilius:

Gaudet perfusi sanguine fratrum,
Exilioq; domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in III.

Sanguine ciuili rem constant, diuitiasq;
Conduplicant auidi, cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.

Vergilius:

Multa dies uariisq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius, multos alterna reuifens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.

Ennius in VIII.

Multa dies in bello conficit unus.
Et rursus multæ fortune fortè recumbunt.
Haudquaquam quenquam semper fortuna secuta est.

Vergilius Aenei. XII.

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omneis metuentem expendere casus.

Accius in Antigona:

Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto Antigona magis me par est tibi
Consulere & parcere.

Vergilius:

O lux Dardaniæ, spes o fidissima Teucrum, & reliquæ.

Ennius in Alexandro:

O lux Troiæ germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?

Vergilius Georg. III.

Frena Pelethronij Lapythæ gyrosq; dedere
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de morte:

Quem non ille finit lentæ moderator habena,
Qua uelit ire, sed angusto prius ore coercens,
Insultare docet campis, fingitq; morando.

Vergilius in Buco.

Talis amor Daphnim, qualis cum fessa iuuenem
Per nemora atq; altos querendo bucula lucos,
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de morte:

Ceucanis umbroram lustrans Cortynia uallem,
Si ueteris potuit ceruæ comprehendere lustra
Sæuit in absentem, & circum uestigia lustrans,
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.
Non annes illam medij, non ardua tardant,
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Vergilius:

Nec te tua funera mater
Produxi, præsti uic oculos, aut uulnera laui.

Ennius in Ctesiphonte:

Neq; terram iniicere, neq; cruenta

Con

Conuestire mihi corpora licuit,
Neq; misere lauerē lachrymæ salsum sanguinem.

Vergilius in Georg.

Nanq; canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut ips exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
Coeperit, et rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant luceſcere ſolem.

Lucretius in quinto, ubi de confusione orbis
ante hunc statum loquitur:

His neq; tum solis rota cerni lumine claro
Altiuiolans poterat, neq; magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec deniq; terra, nec aër.
Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
Sed noua tempestas quedam, molesq; coorta.
Diffugere inde loci partes coepere, paresq;
Cum paribus iungi res, et discludere mundum,
Membraq; diuidere, et magnas disponere partes. Et infra.
Hoc est à terris magnum ſecernere cœlum,
Et ſeorſum mare uti ſecreto humore pateret,
Seorſum item puri ſecretiq; ætheris ignis. Et infra.
Omnia enim magis hæc ex leuibus atq; rotundis.

Vergilius Aeneid 11.

Cum fatalis equus saltu ſuper ardua uenit
Pergana, et armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro:

Nam maximo saltu ſuperauit

Grauius

Grauius armatis equus,
Qui ſuo partu ardua perdat Pergana.

Vergilius:

Tum pater omnipotens rerum cui ſumma poteſtas
Inſit, eo dicente deum domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther.
Tum uenti poſuere, premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione:

Mundus cœli uastus conſtitit ſilentia,
Et Neptunus ſeuus undis aſperis pauſam dedit.
Sol equis iter repreſit ungulis uolantibus.
Conſiſtere annes perennes, arbores uento uacant.

Vergilius:

Itur in antiquam ſyluam ſtabula alta ferarum,
Procumbunt piceæ, ſonat icla ſecuribus ilex,
Fraxineq; trabes, cuneis et fiſile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in ſexto:

Incedunt arbuſta per alta ſecuribus cædunt,
Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
Fraxinus frangitur, atq; abies conſternitur alta.
Pinus proceras peruertunt, omne ſonabat
Arbutum fremitu ſyluai frondosa

Vergilius.

Duerſi magno ſeu quondam turbine uenti
Conſugunt, zephyrusq; notusq; et letus eoſ
Eurus equis.

Ennius in xvii.

Concurrunt ueluti uenti cum ſpiritus auſtri

Imbrici



Imbricator, aquiloq; suo cum flamine contra,
Inde mari magno fluctus extollere certant.

Vergilius:

Nec tamen, hæc cum sint hominumq; boumq; labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in v.

Sed tamen interdum magno quæ sita labore,
Cum iam per terras frondent atq; omnia florent,
Aut nimijs torrens feruoribus æthereus sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidæq; pruinae,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alij loci plurimorum uersuum, quos Maro in opus
suum cum paucorum immutatione uerborum à ueteribus
translulit. Et quia longum est, uniuersos uersus ex utroq;
transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic le-
gendo æqualitatem locorum conferendo miretur. In pri-
mo Aencidos tempestas describitur, & Venus apud Iouem
queritur de periculis filij, & Iupiter eam de futuro
rui prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus à Ne-
mo est ex primo libro belli Punici. Illic enim æque Ve-
nus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queri-
tur, & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futu-
rorum. Item de Pandaro & Bitia aperientibus portas,
locus acceptus est ex libro quintodecimo Ennij, qui indu-
xit Histros duos in obsidione erapisse portam, & strage-
gem de obsidite hoste fecisse. Nec Tullio compilando,
dummodo undiq; ornamenta sibi conferret, abstinuit. O se-
ma ingens ingentior armis Vir Troiane. Nèpe hoc aut
Aeneam famam suam factis fortibus supergressum, cum
plerunq;

plerunq; fama sit maior rebus. Sensus hic in Catone Cice-
ronis his uerbis: Contingebat in eo, quod plerisq; contra
solei, ut maiora omnia re quàm fama uiderentur, id quod
nō sepe euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis
uincerentur Itē, Proximus huic longo, sed proximus in-
teruallo. Cicero in Bruto: Duobus igitur summis Crasso
& Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo
interuallo, tamen proximus.

Quos locos primum alij ex Homero transtulerint, deinde
Vergilius operi suo adiecit.

CAP. III.

Sunt quedam apud Vergiliam, quæ ab Homero cre-
ditur translulisse: sed ea docebo à nostris autoribus
sumpta, qui priores hæc ab Homero in carmina sua tra-
xerant: quod quidem summus Homericæ laudis cumulus
est, quod cum ita à plurimis aduersus cum uigilatum sit,
coactæq; omnium uires manum contra fecerint, ille uelut
pelagi rupes immota resistit. Homerus de Aiæis forti pu-
gna ait:

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο δ' Ἀχαιῶν
Δάμνα μὲν ῥηνός τε νόσφι, καὶ τρώες ἀγανοὶ
βάλλοντες, δεινὴν δὲ πρὶ κροτάφοισι φαίνῃ.
Πάλῃ βαλλομένη καὶ ἀχὴρ ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
καὶ πάλῃ ἔειπεν, ὃ δ' ἄγιστος ὤμορ ἔκαμνον
ἔμπεδον αἰὲρ ἔχωρ σάκ' αἰὲρ. οὐδ' ἴδνατο
ἄμφοτέρω πελεμίζου, εἰρὶδόντες βελέεσσιν
αἰεὶ δ' ἀσγασέω ἔχετ' ἀσπιδι καὶ δ' εἰοῖ ἰδρώς
πάντοθεν ἐκ μελέων ῥέλυσ' ἔξρεν. οὐδ' ἐπεὶ εἶχεν
ἀμπνεύσαι. πάντῃ δὲ κακῶν κακῶν ἐσκήνυτο.
Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam
Celij

Locus restitutus
ex Iliados. 16.

Celij tribuni his uersibus transfert:

Vndiq; conueniunt, uelut imber, tela tribuno
Configunt parmam, tinuit hastilibus umbo,
Aerato sonitu galeæ: sed nec pote quisquam
Vndiq; nitendo corpus discernere ferro.
Semper abundantes hastas frangitq; quatitq;
Totum sudor habet corpus, multumq; laborat.
Nec respirandi sit copia præpete ferro.
Histri tela manu iacentes sollicitabant.

Hinc Virgilius eundum locum de incluso Turno gratis
elegantiore composuit:

Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
Nec dextra ualet, obieclis sic undiq; telis
Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
Tinnitu galeæ, et saxis solida æra sathiscunt.
Discussæq; iubæ capiti, nec sufficit umbo
Ictibus ingeminant hastis et Troës et ipse.
Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
Liquitur, et piccum (nec respirare potestas)
Fulmen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Φράζαντες δ' ὅρῳ δ' ἄρ' ἰσάκει προβελύμεν
αὐτῷ δ' ἄρ' ἀπὸ δ' ἔρξθε, κόρυς κόρυς, ἀνέξα δ' ἀνής.

Restitutus locus
ex llla. 13.

Furius in quarto annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, densusq; uiro uir.

Homeri est:

Πληθὺν δ' οὐκ ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω.

Ex llla. 1.

οὐδ' εἴ μοι δέκα μ' γλώσσα, δέκα δ' ὀνόματ' εἴμ
φωνή δ' ἄρ' ἔγκτορ, χόλκεο δ' ἔμοι ἦτορ εἴμιν.
Hunc secutus Hostius poeta in lib. 11. belli Histrici ait:

—Non si mihi linguae

Centum, atq; ora sient totidem, uocesq; liquatæ.

Hinc Vergilius ait:

Non mihi si linguae centum sint, oraq; centum.

Homericus descriptio est equi fugientis, in hæc uerba:

ὥς δ' ὅτε ἕξ σατορὶ ἵππορ ἀκοσῆσαι ἐπὶ φάτῃ,
δυσμὸν ἀπ' ἑρῆας, δαίει περὶ τοιο κροαίνωρ
εἰωδῶς λῆεσθ' εὐρὺ περταμοῖο
κυσίόωρ, ὑψὲ δὲ κῆρ ἔχα, ἀμφὶ δ' χαῖται
ὥμοις αἰσωντα, δ' ἀγλαίῃ περὶ δῶς.

Locus resti-
tutus ex llla
ados 6.

Ennius hinc traxit:

Et tum sicut equus qui de præsepibus actus,

Vincla suis magnis animis abruptit, et inde

Fert sese campi per cæcula lætaq; prata

Celso pectore, sepe iubam quassat simul altam,

Spiritus ex anima calida spumas agit albas. Verg.

Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis etc.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, quod uersus eo-
rum scabri nobis uidentur. Ille enim stylus Enniani secu-
li auribus solus placebat, et diu laborauit ætas secuta,
ut magis huic molliori stylo acquiesceretur. Sed ulterius
ne moror Cecinam, quin et ipse prodat, quæ memi-
nit Maronem ex antiquitate transtulisse?

De uocabulis Latinis, Græcis, barbarisq; quibus Vergilius pri-
mus usus esse uideri possit, cum tamen ante & ueteres hñdem usi sint.

CAP.

III I.

I

Tum

Tvm Cecinna: In uersibus uel in locis quantum sibi
 Maro ex antiquitate quaesierit, Furius ut memor
 & ueteris & nouae auctorum copiae differuit. Ego cona-
 bor ostendere hunc studiosissimum uatem & de singu-
 lis uerbis ueterum aptissime iudicasse, inseruisse lecta ope-
 ri suo uerba, quae nobis noua uideri facit incuria uetusta-
 tis: ut ecce Addita, pro inimica & infesta, quis non existi-
 met poetam arbitrio suo nouum uerbum sibi uoluisse fa-
 bricari? Sed non ita est: nam quod ait: Nec saeuis addita
 Iuno usque aberit, id est affixa & per hoc infesta, hoc id
 dixerat Lucilius in lib. xiiii. his uersibus:

Si mihi non praetor fiet additus, atque agitet me,
 Non male sic ille, ut dico, me extenderat unus. Verg.
 Mane salutantum totis uomit edibus undan.

Pulchre uomit undan & antique. Nam ait Ennius:
 Et Tiberis flumen uomit in mare salsum.

Vnde & nunc uomitoria in spectaculis dicimus, unde ho-
 mines glomeratim ingredienti, in sedilia se fundunt.

Agmen. Agmen pro actu & ductu quodam ponere non inelegans
 est: ut, Leni fluit agmine Tiberis: imò & antiquum est.

Ennius enim in quinto ait:

Crepitibus Quod per amoenam urbem leui fluit agmine flumen.
flamnis. Quod ait, Crepitantibus urere flammis, non nouum usum
 paui uerbum, sed prior Lucretius in sexto posuit:

Nec res ulla magis quam Phoebe Delphica laurus
 Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Horret ager Tum ferreus hastis Horret ager. Horret, mure se habet.

Sed & Ennius in decimo quarto:

Horrescet telis exercitus asper utrinque.

Et in

Et in Erechtheo:

Armarigent, horrescunt tela.

Et in Scipione:

Sparsis hastis longis campus splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

ἔφριξεν δὲ μᾶλλον φθισίμβροτος ἔγχεϊναι
 μακρῆς, ὅς εἰχον ταμείχθοας.

Locus restitu-
 tus ex 13. lli.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

Tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. Tremulum
 Sed prior Ennius in Menalippe: lumen.

Lumine sic tremulo terra, & caua caerulea candent.

Et Lucretius in sexto:

Præterea solis radijs iactatur aquai.

Humor, & in lucem tremulo rarefcit ab aestu.

Hic candida populus antro imminet, & lentæ texunt
 umbracula uites. Sunt qui existiment hoc uerbum umbra- Umbracula.

cula Vergilio autore compositum, cum Varro rerum di-
 uinarum libro decimo dixerit, nonnullis magistratibus
 in oppido id genus umbraculi concessum. Et Cic. in quin-
 to de legibus: Vis ne igitur (quoniam sol paululum à me-
 ridie iam deueexus uidetur, neque dum satis ab his nouellis
 arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Li-
 rim, eaque quæ restant, in illis alnorum umbraculis perse-
 quamur? Similiter in Bruto: Sed ut & Theophrasti do-
 ctissimi hominis umbraculis &c.

Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui

Transmit-
 tere.

Pulcrulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose transmittunt pro transeunt. Sic &
 Lucretius in secundo:

Et circumuolitant equites, mediosq; repente
Transmittunt ualido quatientes impete campos.
Sed & Pestanus lubonensis sic ait: Pedibus equos trans=
misimus, quod est transiimus: Quā tota cohors imitata,
relictis ad terram defluxit equis. Sic Furius in primo:

Defluere.

Ille graui subito deuinctis uulnere habenas
Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis
Reddidit aratis sonitum.

Discludere.

Tum durare solum, & discludere Nerea ponto Cœpe=
rit. Ferit aures nostras hoc uerbum discludere, ut noui.
Sed prior Lucretius in quinto:
Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum.
-Pastorem Tityre pingues

Deductum
carmen.

Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.
Deductum pro tenui & subtili eleganter positum est.
Sic autē & Afranius in Virgine: Verbis pauculis respō=
dit, tristis uoce deducta, malleq; se non quicuisse dixit. Itē
apud Cornificium: Deducta mihi uoce garrienti. Sed hæc
ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Atellana quæ Calē
de Martiæ inscribitur, ait: Vocem deducas oportet, ut
mulieris uidcantur uerba: lube modo afferatur unus, ego
uocem reddam tenuem & tinnulam. Et infra: Etiam tūc
uocem deducam. Proiectaq; saxa Pachyni Radimus.
Proiecta, si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur
abiecta. Si secundum ueteres, proiecta porro iactata. Ali
bi ait: Proiecto dum pede læuo Aptat se pugna. Sed &
Sisenna in secūdo dixit: Et Marsi propius succedūt: atq;
ita scutis proiectis, tellis saxa certatim lenta manibus
coniici

coniiciunt in hostes. Et in eodem: Vetus atq; ingens erat
arbor ilcx, quæ circum proiectis ramis maiorem partem
loci summi tegebat. Et Lucretius in tertio:

Quantilibet immmani proiectu corporis extet.

Et tempestiuam syluis euertere pinum.

Tempestiuæ

Hoc uerbum de pino tempestiuā à Catone sumpsit, qui pinus.
ait: Pineam nucem cum effodies, luna decrescēte exi=
mito, post meridiem, sine uento austro. Tum uero erit tē
pestiuā, cum semen suū maturū erit.

Inseruit operi suo & Græca uerba, sed non primus
hoc ausus. Autorū enim ueterum audaciam secutus est.

Dependent lychni laquearibus aureis.

Lychni.

Sicut Ennius in 1x. Lychnorum lumina bis sex.

Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt

Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in 1. Porro chænopoda clinopodas, lychnosq;
& Diximus cennos ante pedes lecti atq; lucernas. Et
qd' dixit, Nec lucidus æthra Siderea polus, Ennius prior Aethra.
dixerat in decimosexto: Interea fax Occidit, ocea=
numq; rubra tracti obruit æthra. Et Ilius in Theutræte:
Flammincam per æthram alte feruidam ferri facem.
Dædala Circe: quia Lucretius dixerat: Dædala tellus. Dædalus.
Reboāt syluæq; & magnus Olympus, quia est apud Lu Reboare,
cretium: Nec cythara reboant laqueata auratq; testæ.
Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, præcius Maro.
Quippe illi dixerunt & pausam, & macheram, & aco=
tiam, & malacem, & alia similia. Necnon & Punicis
Ofcisq; uerbis usi sunt ueteres, quorū imitatione Vergi=
lius

Vri.

Camurus.

Camera.

lius peregrina uerba nō respuit, ut in illo, Syluestres uir
asidue. Vri enim Gallica uox est, qua feri boues signifi-
cantur. Et, Camuris hirtæ sub cornibus aures. Camu-
ris peregrinum uerbū est, id est in se redeuntibus. Et for-
tē nos quoq; hac ratione cameram figuramus.

Epitheta quæ apud Vergilium noua uidentur, uetustioribus quoq;
in usu fuisse.

CAP. V.

Mulciber.

Multa quoq; epitheta apud Vergilium sunt, quæ
ab ipso facta creduntur: sed & hæc à ueteribus
tracta monstrabo. Sunt autē ex his alia simplicia, ut Gra-
diuus, Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitisator.
Sed prius de simplicibus dicam: Et discinctos Mulciber
Afros. Mulciber est Vulcanus, quod ignis sit, & omnia
mulceat ac domet. Actius in Philoſtete: Heu Mulciber ar-
ma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de
rerum natura libro primo. Deniq; Mulciber & ipse fe-
rens altissima cœli contingunt.

Petulcus.

Hædiq; petulci Floribus insultent. Lucretius in 11.
Præterea teneri tremulis in uocibus hædi
Corniferas norunt matres agniq; petulci.

Liquidus
ignis.

Illud audaciæ maxime uideri possit, quod ait in bucolicis:
Et liquidi simul ignis, pro puro uel lucido, seu pro
effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius
usus fuisset in sexto:

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille

Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

Tristis pro
amaro.

Tristis pro amaro translatio decens est: ut, Tristesq;
lupini. Et ita Ennius in libro Sabinarum quarto: Neque
triste queritat sinapi, neq; cape moestum.

Auri

Auritos lepores non Maro primus usurpat, sed Afraniū Auritus le-
sequitur, qui in prologo ex persona Priapi ait: Nā quod pus.
uulgo prædicant aurito me parente natum, non ita est.

Et ut composita subiungam, quod ait Vergilius:

Vidi thuricremis cum dona imponeret aris.

Thuricre-
mus.

Iam Lucretius in secundo dixerat,

Nam sepe ante deū uitulus delubra decora,

Thuricremas propter maclatus concidit aras.

Quam pius arcitenens. Hoc epitheto usus est Næuius Arcitenens.
belli Punici lib. 11. Deinde pollens sagittis inclutus arcite-
nens, sanctusq; Delphis prognatus Pythius Apollo. Idē
alibi: Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.

Sed & Hostius libro secundo belli Histrici:

Dia Minerua simul aut inuictus Apollo, Arcitenens, La-
tonius. Etia Syluicolæ Fauni. Næuius lib. 1. belli Pun. Syluicolæ.

Syluicolæ homines belliq; inertes.

Actius in Bacchis: Syluicolæ ignota inuisentes loca.

Despiciens mare ueliuolum. Liuius in Helena: Veliuolum.

Tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.

Ennius in decimoquarto,

Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis

Naubus ueliuolis. Idem in Andromache,

Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitisator seruans ciuram sub imagine falcem.

Vitisator.

Actius in Bacchis,

O Dionyse pater optime uitisator Semela genitus cuchia.

Almaq; ciuru noctuago Phœbe.

Noctiuagus.

Egnatius de rerum natura libro primo,

Roscida noctiuagis astris labentibus Phœbe,

I 4

Falsa

Pulsa loco cecit concedens lucibus altis.

Binembres. Tu nubigenas inuicte bimēbres. Cornificius in Glaucō,
Centauros fodere binembres.

Caprigenū. Caprigenūq; pecus nullo custode per herbas.

Pacuius in Paulo:

Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Accius in Philoctete,

Caprigenū trita ungulis. Idem in Minotaurō,

Taurigeno semine ortum fuisse an humano.

Decēter & his epithetis Vergilius usus est: pro sagittā,
uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatā: quo
rum altero Suenius, altero Laberius usus est. Nā Suenius
in libro quinto ait: Volucrumq; uolatile telum. Ac Labe
rius in Ephebo: Licentiam ac libidinem ut tollam petis
togatā stirpis. Idem infra, Idcirco ope dilatatum est do
minium togatā gentis.

De figuris illis, quæ ita sunt peculiare Vergilio, ut apud alios aut
raro, aut nunquam reperiantur.

CAP. VI.

Figuras uero quas traxit de uetustate, si uolentibus
uobis erit, cū repentina memoria suggererit, enume
rabo. Sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio nota
uerit, ab ipso figurata, non à ueteribus accepta: uel ausu
poetico nouè quidem, sed decenter usurpata. Quotidie
enim Romana indoli enarrando eundem uatem, necesse
est habeat huius annotationis scientiam promptiorē. Pla
cuit uniuerfis electio, in reliqua suffecti etiam adhortati
sunt Seruius, ut quæ in se refusa sunt, annotaret. Ille
sic incipit: Vates iste uenerabilis, uarie, modo uerba, mo
do sensus figurando multum latinitati lepōris adiecit:
qualia sunt hæc:

Suppa

Supposita de matre nothos furata creauit:

Vt ipsa creauerit, quos creari fecerit. Tepidaq; recē
tē Cæde locū. cū locus recēs cæde, nouè dictus sit. Et,

Hæc ait, & socij cesserunt æquore iusso.
pro eo quod, iussi cesserunt.

Et cæso sparsurus sanguine flammās.
qui ex cæsis uidelicet profunditur.

Vota deum primo uictor soluebat eco.
pro, quæ dijs uota sunt.

Et me cōsortē nati cōcede sepulchro. alius dixisset,

Et me consortem nato concede sepulchri. Et,

Illā uian celerans per mille coloribus arcum.

Id est per arcum mille colorum. Et,

Hic alij spolia occisis direpta Latinis

Coniiciunt igni. pro in ignem. Et,

Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit. *pro uitat!*

Tela exit, pro uitat. Et,

Senior leto canentia lumina soluit.

pro uetustate senilia.

Exeseq; arboris antro. pro, cauerna. Et, Frontem
obscenā rugis arat. arat, non nimie, sed pulchre dictū.

Ter secū arato circūfert tegmine syluā. pro iaculis.
Et, Vir gregis. pro capro. Et illa q̄ pulchra sunt: Aquæ
mons, telorū seges, ferreus imber, ut apud Homerum:

εἰ δ' ἢ κυάεον τρώων νέφ' ἀμυδρόν κ' ἔσται

Νηυσὶν ἰωλὴ κατέωρε

ὧς οἱ μὲν μάχωντο σὶδ' ἡγεῖσθαι δ' ὀδυνμαδ' ὅς

χάλκεον οὐρανὸν ἴκε, δ' ἰαυδὲς δ' ἀτρυγέτοιο.

Et, Dona laboratæ Careris. & Oculisq; aut pectore
1 5 noctem

Locus restitu
tus ex 16. li.
Ex 17. li.

noctem Accipit. Et, Vocisq; resultat imago. Et,
 Pacemq; per aras exquirunt. Et,
 Paulatim abolere Sycheum Incipit.
 Sape etiam uerba pro uerbis pulchre ponit.
 Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis.
 Ora, pro personis. Et,
 Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
 Quid est enim aura auri? aut quemadmodum aura re-
 fulget? Sed tamen pulchre usurpauit. Et,
 Simili frondescit uirga metallo.
 Quam bene usus est frondescit metallo? Et,
 Nigri cū lacte ueneni. Nigro iponere nomē lactis.
 Et, Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ.
 Odio esse aliquem, usitatū: iræ esse, inuētū Maronis est.
 Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit:
 Interea reges, ingenti mole Latinus
 Quadrijugo inuehitur curru. Vt est apud Homerū.

Et, Protinus Orsiloehū et Buten, duo maxia Teucrum.
 Corpora, sed Buten aduersum cuspide fixit. &c.
 Iuturnam misero fateor succurrere fratri Suasi.
 Cum solitum sit dici, Iuturnæ suasi. Et,
 Urbem quam statuo uestra est. Et,
 Tu modo quos in spem statuas submittere gentis.
 Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
 Pro, in eos impende.
 Facit pulcherrimas repetitiones.
 Nam neq; Parnasi uobis iuga, nam neq; Pindi

Vlla

Vlla moram fecere.
 Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis?
 Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?
 Nec interpositiones eius otiosæ sunt.
 Si te nulla mouet tantarum gloria rerum.
 At ramum hunc (aperit ramum qui ueste latebat)
 Agnoscas.
 Vt sceptrū hoc (dextra sceptrū nam fortè gerebat)
 Nunquam fronde leui.
 Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur
 subito ad ipsum uerba conuertens.
 Vt bello egregias idem discecerit irbes,
 Troiamq; Oechalianq; & diuos mille labores
 Rege sub Eurystheo satis Iunonis iniquæ
 Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimēbreis. & reliq.
 Illa uero intermissio:
 Quos ego, sed motos præstat componere fluctus:
 Tracta est à Demosihene:

Hæc uero quàm poetica indignatio,
 Prò Iupiter ibit Hic ait: Hæc miseratio:
 O patria, o rapti nequicquam ex hoste penates.
 Et illa trepidatio,
 Ferte citi ferrum, date tela & scandite muros,
 Hostis adest. Et conquestio,
 Me ne igitur sociū tātis adiungere rebus Nise fugis?
 Quid illa excogitatio nouorum intellectuum? ut,
 Mentitaq; tela. Et, Ferrum armare ueneno. Et,
 Cultusq;

-Cultusq; feros molire colendo.
 Exuerint syluestrem animum. Et,
 -Virgineumq; alte bibit acta cruorem.
 Vt apud Homerum de hasta.

Et, Pomag; degenerant succos oblita priores. Et,
 -Glacie cursus frenaret aquarum. Et,
 Mistag; ridenti colocasia fundat acantho. Et,
 -Est mollis flamma medullas
 Interea, & tacitum uiuit sub pectore uulnus. Et,
 -Duro sub robore uiuit
 Stuppa uomens tardum funum. Et,
 -Scuitq; canum latratus in auras. Et,
 Celatq; annem fundens pater Inachus iarna. Et,
 Affixæ uenis, animasq; in uulnera ponunt.

Et quicquid de apibus dixit in uirorū fortū similitudinē, ut adderet quoq; mores et studia populos et prælia, quid plura? ut & quirites uocaret. Dies me deficiet, si omnia perseq; à Vergilio figurata uelim. Sed ex his quæ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

Vexare, illaudatus, & squalere, apud Vergiliū quid significant.
 CAP. VII.

Cum Seruius ista differeret, Prætextatus, Auienum Eustachio insusurrantem uidens, quin age, inquit, Eustachi uerecundiam Auieni probi adolescentis iunda, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustachius, iamdudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gestit in-
 terrogare, quorum enarratio respicit officiū literato-
 ris, &

ris, & tēpus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubijs sibi à doctiore fiat certior. Et prætextatus, probo, inquit, mi Auiene, quod ea de quibus ambigis, clam te esse non pateris. Vnde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur: quia in cōmune proficient, quæ desideras audire. Ne tu modo ultra cesses aperire Seruio uiam de Vergilio differendi. Tum Auienus totus conuersus in Seruium: Dicis uolo, inquit, doctorum maxime, quid sit, quod cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in uerbis pro cause merito uel atrocitate ponendis, incuriose & abiecte in his uerbis uerbum posuit:

Candida succinctam latrantibus inguina monstribus, Gell. lib. 2.
 Dulichias uexasse rates. cap. 6.

Vexasse enim uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti laniatiq; sint. Sed & aliud huiusmodi deprehendi:

-Quis aut Eurythea durum,

Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Hoc enim uerbū, illaudati, non est idoneū ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationē, qui quod homines omnium gentiū immolare solitus fuit, nō laude indignus est, sed detestationē execrationeq; totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbū ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur: Per tunicam squalentē auro. Non enim cōuenit dicere, auro squalentē: quoniā nitori splendoriq; auri cōtraria sit squaloris illuies. Et Seruius: De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror.
 Vexasse

Vexare. Vexasse graue uerbū est, tractumq; ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quaedā alieni arbitrij: nō enim sui potēs est qui uehitur. Vexasse aut quod ex eo inclinātū est, ui atq; motu proculdubio uastiore est, nam qui fertur et raptatur, atq; huc atq; illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare presius crebriusq; est, q̄ tangere, unde id proculdubio inclinātū est. Et iacta re multo fusius largiusq; est q̄ iacere, unde id uerbū trāductū est. Quassare etiā q̄ quaterere grauius uolētiusq; est. Nō igitur quia uulgo dici solet, uexatū esse quē fumo aut uento aut puluere laborare uidemus, propterea debet uis uera atq; natura uerbi deperire, quae a ueteribus, qui proprie et signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. M. Catonis uerba sunt ex oratione quam de Acheis scripsit: Cumq; Annibal terrā Italian laceraret atq; uexaret. Vexatā Italian dixit Cato ab Annibale, quādo nullū calamitatis, aut seuitiae, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tēpore Italia nō perpeßa sit. M. Tullius quarto in Verrē: Quae ab isto sic spoliata atq; direpta est, nō ut ab hoste aliquo, qui tamē in bello religionem et cōsuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus uexata esse uideatur. De illaudato autē duo uidētur responderi posse: Vnum est eiusmodi. Nemo quisquam tam afflictis est moribus, qui faciat aut dicat nonnuquam aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquissimus uersus uice prouerbij celebratus est:

μορός.

Πολλὰκι Ἐκπρωγός ἀνὴρ μάλα καὶ ἰορ εἶπερ.
Sed enim qui in omni re atq; in omni tēpore omni laude uacat, is illaudatus est, isq; omnium pessimus deterrimusq;

musq; est. Sicuti omnis culpae priuatio, inculpatus sit. Inculpatus autem instar est absolutae uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremae malitiae. Itaq; Homerus non uirtutibus appelladis, sed uitij detrahendis, laudare ampliter eam solet. Hoc enim est:

Τὸ δ' οὐκ ἄκοντε πτερόεντα.
ἔρβ' οὐκ ἄρ' ὑβρίζοντα, ἰδ' οἷς ἀγαμέμνονα δ' ἴον.
Οὐδὲ κατὰ πῶτον οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoq; simili modo maximam uoluptatē priuationem detractionemq; omnis doloris definiuit, his uerbis: ὅτι τὸ ἀλγὺν ἔχειν καὶ πᾶσι καὶ πάντοτε. Eadē ratione idem Vergilius inanabile dixit Stygiam paludē. Nā si cut illaudatū ἔστι σεῖος ἰσχυρὸς laudis, ita inanabile per amoris σεῖος ἰσχυρὸς detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est nunq̄ nominandus, sicuti quondam a cōmuni consilio Asia decretum est, uti nomē eius qui templum Dianae Ephesiae incēderat, ne quis ullo in tēpore nominaret. Tertiū restat ex his quae reprehēsa sunt, quod tunicam squalentē auro dixit. Id autē significat copiam densitatemq; auri in squamarum speciem intexti. Squalere. re enim dictum ab squamarum crebritate, asperitateq;, quae in serpentum piscium ue corijs insuntur. Quam rem et alij, et hic idem poēta locis aliquot demonstrat.

Quem pellis, inquit, ahenis
In plumā squamis auro cōserta tegebat. Et alio loco:
Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis
Horrebat

homerus.
horat. uirtus
est uirtus
re

laudare.

Horrebat squamis.

Accius in Pelopidibus ita scribit: Eius serpentis squamæ squalido auro & purpura prætextæ. Quicquid igitur uim inculcatu obsitūq; aliqua re erat, ut incuter et uentibus facie noua horrore, id squalere dicebatur. Sicut in corporibus incultis squamosisq; alta cōgeries sordium, squalor appellatur. Cuius significatiōis multo assiduoq; usu totū id uerbū ita cōtaminatū est, ut iam squalor de re alia nulla quā de solis inquinamenti dici cōperit.

Alij tres loci apud Vergiliū explicati. CAP. VIII.

Gellius li. 5.
cap. 8.

Gratum mihi est (Auienus inquit) correctum, quod de optimis dictis male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid:

Ipse quirinali lituo paruq; sedebat
Succinctus trabea.

Lituis.

Si enim nihil deesse cōcedimus, restat ut fiat lituo et trabea succinctus, quod est absurdissimū. Quippe cū lituus sit uirga breuis, in parte qua robustior est incurua, qua augiores utuntur, nō uideo qualiter possit lituo succinctus uideri. Respōdit Seruius: Sic hoc dictū esse, ut pleraq; dici per defectionem solent. Velut cum dicitur: M. Cicerō homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa uenustate: Nō plenum hoc utrunq; neq; perfectum est: sed enim pro pleno ac perfecto auditur. Ut Vergilius alio in loco: Victorem Buten immani corpore, id est corpus immane habentem. Et item alibi:

In medium geminos immani pondere caestus
Proijcit. Ac similiter:
Domus sanie dapibusq; cruentis.

Sic igitur

Sic igitur id quoq; dictū uideri debet: Ipse quirinali lituo, id est lituum quirinalem tenēs. Quod minime mirandum foret, si ita dictū fuisset, Picus quirinali lituo erat, sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Et est autē, & erat, & fuit, plerunq; absunt cum elegantia, sine detrimento sententiæ. Sed quoniam litui facta mētio est, prætermittendum nō est, quod posse quæri animaduertimus, utrū à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum, lituus dicta sit. Vtrunq; enim pari forma & pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant) tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu *Νῆεσι δὲ*, necesse est ut uirga auguralis à tuba similitudine, lituus uocetur. Vtitur autem uocabulo isto Vergilius pro tuba, ut ibi:

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subiecit Auienus: Maturate fugā, quid sit parū mihi liquet. Cōtraria enim mihi uidetur fuga maturitati. Vnde quid de hoc uerbo sentiendū sit, quæso me doceas. Et Seruius: Nigidius homo omnium bonarū artium disciplinis egregius: Maturare, inquit, est quod neq; citius, neq; serius, sed mediū quiddā & temperatū est. Bene atq; proprie Nigidius. Nam & in frugibus & in pomis maturae dicuntur, quæ neq; cruda & immutia sunt, neq; caduca et nimium cocta, sed tēpore suo temperate adulta. Hanc interpretationē Nigidianam diuus Augustus duobus uerbis Græcis eleganter exprimebat. Nā & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferūt, *ἡμετέρας*. Per quod monebat, ut ad rem agendā simul adhiberetur et industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ.

K

Ex qui

Gellius, lib.
10. cap. 11.

Maturare.

Ex quibus duobus cōtrarijs, sit maturitas. Sic ergo Vergilius inducit Nepium discessum uētis imperantē, ut etiam cito discedant tanq̄ fugiāt, et tanē standi mediocritatem in regressu teneant, tanq̄ mature, id est tēperate, abeuntes. Veretur enim, ne in ipso discessu classi noceāt, dum raptu nimio tanq̄ per fugā redeunt. Idē Vergilius, duo ista uerba maturare et properare, tanquā plene cōtraria scitissime separauit his uersibus: Frigidus agricolam si quando continet imber, Multa forent quæ mox coelo properanda sereno, Maturare datur. Bene et eleganter duo ista uerba diuisit. Namq̄ in properatu rei rusticae, per tempestates et pluuias, quoniā et necessitate otium est, maturari potest: per serenas uero, quoniā tempus instat, properari necesse est. Sanē cū significadū est coactius quid et festinatus factū, rectius hoc dicitur premature factum, quā mature. Sicuti Afranius dixit in togata, cui titulus nomen est: Appetis dominatum demens premature precocem. In quo uersu animaduertendum est, quod precocem, inquit, non precoquem. Est enim casus eius rectus non precoquis, sed precoc.

Hic Auienus rursus interrogat: Cum Vergilius, inquit, Aeneam suam tanquam hominem pium a contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, et magis eum fecerit audire reorum gemitus, quā ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licēter induxerit, cur hoc tantum uersu ostēdit illi partem locorum, quibus impij cohibebantur:

Vestibulum ante ipsum primisq̄ in faucibus orci?

Qui enim vestibulum et fauces uidet, intra ipsam eadem

etiam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de uestibuli uocabulo intelligēdū, scire desidero. Ad hæc Seruius: Gell. lib. 16. Pleraq̄ sunt uocabula quibus uulgo utimur, non tamen liquidō animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significent, sicuti est uestibulū in sermonibus celebre atq̄ obuiū uerbū, non in omnibus tamen qui illo facile utuntur, liquidō expectatū. Putant enim uestibulum esse partem domus priorem, quā atrium uocant. Sed Cæcilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum, quæ ad ius ciuile pertinent, secundo uestibulū dicit esse non in ipsis ædibus, neq̄ ædium partem, sed locum antē ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusq̄ ad fores ædium sit. Ipsa enim ianua procul a uia fiebat, area inter sita, quæ uacaret. Quæ porro huic uocabulo ratio sit, quæri multū solet. Sed quæ scripta apud idoneos autores legi, pferre in mediū non pigebit. Væ particula, sicuti quedā alia, tū intētionē significat, tum minutionē. Nā uetus et uehemens alterū ab ætatis magnitudine cōpositū elisumq̄ est, alterū a nimio impetu et ui mentis instructum. Vecors autē et uesanus, priuationē significant sanitatis et cordis. Diximus autē superius, eos qui amplas domus antiquitas faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus et uiam medius esset. In eo loco qui domum eiusdem domus salutatum uenerant, priusquam admitterentur cōsistebant. Et neq̄ in uia stabāt, neq̄ intra ædes erāt. Ab illa ergo grandis loci cōsistione, et quasi quadam stabulatione, uestibula appellata sunt spatia, in quibus multū starctur ab aduenientibus, priusq̄ intronit-

terentur in domum. Alij consentientes uestibula eadem esse, quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam illic nunquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniunt, exeundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per diminutionem intelligendum est, tamen uestibula constat aream dici, quæ à uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atque uestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec contactu ædium execrabili seuoque polluitur: sed de uia uidet loca inter uiam et aedes locata.

Bidentes quid significet, & unde dictæ. Deinde equitem id ipsum significare nonnunquam, quod significatur nomine equi. CAP. IX.

Gellius lib.
16. cap. 6.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit, Auienus, interrogaui quandam de grammaticorum cohorte. Et ille bidentes, oues esse respondit, idcircoque lanigeras adiectum, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in omnibus epitheti, scire, inquam, uolo. Atque ille nihil cunctatus, Oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quod duos tantum dentes habeant. Tunc ego: Vbi terrarum, quæso te inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentum enim hoc est, et factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi et irritatus: Quære, inquit, ea potius, quæ à grammatico querenda sunt. Nam de omnium dentibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, et reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerbo

uerborum naturæ conscium. Tum Seruius: De numero dentium quem ille opinatus est, reprehendendus à me non est, cum ipse ita riseris. Verum procurandum mihi est, ne illud obrepit, quod bidentes epitheton sit omnium, cum Pöponius egregius Attellanarum poeta in Gallis trās alpinis hoc scripserit: Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidente uerre. P. autem Nigidius in libro quæ de extis composuit, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neque tamē dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs ad ius pontificum pertinentibus, legi bidennes primo dictas, d, litera ex superfluo (ut sæpe assolet) interiecta, sicut pro reire redire dicitur, et pro reamare redamare, et redarguere pro rearguere. Ad hiatum enim duarum uocalium procurandum, interponi solet d, litera. Ergo bidennes primum dictæ sunt quasi biennes: et longo usu loquendi corrupta est uox, et ex bidenibus bidetes dictæ. Higinus tamē, qui ius pontificum non ignorauit, in quanto librorum, quos de Vergilio fecit, bidetes appellari scripsit hostias, quæ per ætatē duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret ætatē. Iterum querit Auienus his uersibus,

Frena Pelethronij Lapithæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos,
Cur Vergilius equi officium equiti dederit. Nam insultare solo, et glomerare gressus, equi constat esse, non equitis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi questio nata ex incuria ueteris lectiois. Nam quia seculum nostrum ab Ennio, et omni bibliotheca uctere desciuit, multa ignoramus, quæ

Bidentes.

Gellius lib.
18. cap. 5.

non laterent, si ueterum lectio nobis esset familiaris. Eques. Omnes enim antiqui scriptores, ut hominē equo insidentem, ita et equum cum portaret hominē, equitē uocauerunt, et equitare non hominem tantum, sed equū quoque dixerunt. Ennius libro annalium septimo ait:

Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephantii
Proijciunt sese.

Nunquid dubiū est, quin equitem in hoc, ipsum equum dixerit, cum addidisset illi epitheton quadrupes? Sic et equitare, quod uerbum ē uocabulo equitis inclinatū est, et homo utens equo, et equus sub homine gradiens, dicebatur. Lucilius namq; uir apprimē linguā Latinae sciens, equum et currere et equitare dicit hoc uersu:

Nempe hūc currere equū nos atq; equitare uidemus. Ergo et apud Maronem, qui antiquae latinitatis diligēs fuit, ita intelligēdum est. Atq; equitem docuere sub armis, id est docuerunt et equum portantem hominem insultare solo, et gressus glomerare superbos. Subiecit Auienus: Cum iam trabibus contextus acernis staret equus, scire uellē in equi fabrica casu ne an ex industria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unū pro quolibet ligno ponere poēticae licentiae sit, solet tamē Vergilius temeritatem licentiae non amare, sed rationis certae uim in rerum uel nominum electione seruare.

Dolendum erat profecto, ne hunc quidem librum haberi integrum, si quae in prioribus libris desiderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum grauiōres nonnunquam morbi esse solent in causa, ut qui deinde morbi accedunt, non facile sentiantur, ita praecedētium librorum hiatus, tanto nimium studiosos omneis dolore afficiant, uti hic uix ullus esse possit dolori locus.

Macrobij

MACROBII AVRE

LII THEODOSII VIRI

consularis et illustris Saturnaliorum Liber Septimus.

Quando, et quibus de rebus philosophandum in conuiuio.

CAP. I.

PRIMIS Mensis post epulas iam remotis, et discorsim uariantibus poculis minuioribus, Praetextatus, solet cibis, inquit, cum sumitur tacitos efficerere, potus loquaces. At nos et inter pocula silemus, tanquā debeat serijs uel etiam philosophicis carere tractatibus tale conuiuiū. Et Symmachus, Verum ne ita sentis Vecti, ut philosophia conuiuijs interfit: et non tanquam censoria quaedam, et plus nimio uerecunda mater familias penetrabilibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt, cum ipsa huius sit uerecundiae, ut strepitum non modo uerborum, sed ne cogitationum quidem in sacrorum suae quietis admittat? Doccat nos uel peregrina institutio, et disciplina a Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cum coniugibus inire conuiuia: tanquam has et in uulgus produci, et lasciuire quoque, illas non nisi domi abditas, tueri deceat tectum pudorem. An ego censcam producendam philosophiam, quo rhetorica uenire ars, et professio popularis erubuit? Isocrates enim Graecus orator, qui uerba prius libera, sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio a sodalibus

K 4 orare

oraretur, ut aliquid in medium de eloquentiæ suæ fonte
pferret, hanc ueniã deprecatus est: Quæ præsens, inq̃t,
locus & tēpus exigit, ego nō calleo: quæ ego calleo, nec
loco præsentī sunt apta nec tēpori. Ad hæc Eustachius:
Probo Symmache propositū tuū, quod philosophiā ea,
quā maximā putas, obseruatōe ueneraris, ut tantū intra
suū penetrare existimes adorandam. Sed si propter hoc
a conuiuijs exulabit, procul hinc faceſſant & alumnæ
eius, honestatē dico & modestiā, nec minus cū sobrietate
pietate. Quā enim harū dixerim minus esse uenerabi-
lem? Ita fit, ut ab eiusmodi cœtibus relegatus matronarū
taliū chorus, libertatē cōuiuiorū solis cōcubinis, id
est uitij et criminibus addicat. Sed absit, ut philosophia
quæ in scholis suis solite tractat de officijs cōiualibus,
ipsa cōiuiuiareformidet, tanq̃ nō possit rebus asserere,
quæ solet uerbis docere: aut nesciat seruare modū,
cuius in omnibus humanæ uitæ actibus terminos ipsa cō-
stituit. Neq; enim ita ad mensas inuito philosophiam, ut
nō se ipsa moderetur, cuius disciplina est rerū omnium
moderationē docere. Vt ergo inter te & Vectiū uelut
arbitrari iudicatione componam, aperiā quidē philoso-
phiæ tricliniorum fōres: sed spōdeo sic interfuturam, ne
mensurā notæ sibi ac sectatoribus suis dispēsationis ex-
cedat. Tūc Furius: Quia te unicū Eustachi, inquit, secta-
torē philosophiæ nostræ ætas tulit, oratus sis, ut modū
dispēsationis, quam das ei cōiuianti, nobis ipse pateſci-
as. Et Eustachius: Primū hoc eam scio seruaturam, ut
secum æstimet præsentū ingenia cōiuiari. Et si plures
peritos, uel saltem amatores sui in cōiuij societate re-
perit.

Philosopho cō-
uiuari in primis
esse spectanda in-
genia, & p̃ horū
qualitate nūc ta-
cendū esse, nunc
loquendum.

pererit, sermonem de se patietur agitari. Quia uelut pau-
cæ literæ mutæ, dispersæ inter multas uocales, in societa-
tem uocis faciliē mansueſcunt: ita rariores imperiti gaudē-
tes cōsortio peritorū, aut consonant si qua possunt, aut
rerum talium capiuntur auditu. Si uero plures ab institu-
tione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui paucio-
res intererunt, sanciet dissimulationē suā, & patietur lo-
quacitatem maiori parti amiciorē sociare, ne rara nobi-
litas à plebe tumultuosiore turbetur. Et hæc est una de
uirtutibus philosophiæ, quia cū orator nō aliter nisi orā-
do probetur, philosophus non minus tacendo pro tēpo-
re quam loquendo philosophatur. Si ergo pauci aderunt
doctiores, in consensum rudis consortij, salua & inter se
quiescente ueri notione migrabūt, ut omnis discordia su-
spicio faceſcat. Nec mirū si doctus faciet, quod fecit quon-
dam Pisiſtratus Athenarū tyrannus: qui cū filiis suis rea-
ctum dando consiliū nō obtinisset assensum, atq; ideo
esset in similitudine cū liberis, ubi hoc æmulis causam fuisse
gaudij cōperit, ex illa discordia sperantibus in domo re-
gnantis nasci posse nouitatē, uniuersitate ciuiū cōuocata,
ait, succensuisse quidē se filiis nō acquiescentibus patriæ
uoluntati, sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse
pietati, ut in sententiā liberorū ipse cōcederet. Sciret igitur
ciuitas, sobolem regis cū patre esse concordem. Hoc
cōmento spem detraxit insidiantibus regnātis quieti. Ita
in omni uitæ genere, præcipuq; in letitia cōiuali, omne
quod uidetur absonum, in unam concordiam soni salua
innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuiū, quia
Socrates, Phædros, Pausanias, & Erisymmachos hæc
K 5 buit

buit, sic ea coena quam Callias doctissimus dedit, Carneadem dico, Antisthenem, et Hermogenem, ceterosque his similes, uerbum nullum nisi philosophum sensit. At uero Alcinoi uel Didonis mensa quasi solis apta delicijs, habuit haec Ioppan, illa Polyphemum, cithara canentes. Nec deerant apud Alcinoum uiri saltatores, et apud Didonem Bitias, sic hauriens merum, ut se totum superflua eius effusione prolueret. Nonne si quis aut inter Phaeacas, aut apud Pœnos, sermones de sapientia erutos conuiuium libus fabulis miscuisset, et gratiam illis coctibus aptam perderet, et in se risum plane iuste moueret? Ergo prima eius observatio erit aestimare conuiuias. Deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profunditatis suae inter pocula secretis loquetur: nec nodosae et anxias, sed utiles quidem facilesque quaestiones mouebit. Nam sicut inter illos, qui exercitij genus habent in medijs saltare conuiuijs, si quis ut se amplius exerceat, uel ad cursum, uel ad pugillatum, sodales lacepsuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortij: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris ad letitiam nati, adhibeatur non modo nymphaeum, sed musarum quoque admixtione temperies. Nam (sicut fateri necesse est) in omni conuiuentu aut tacendum est, aut loquendum. Queramus silentium ne conuiuijs, an et opportunus sermo conueniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticas Arcopagitae tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri, non est ultra querendum, inter mensas philosophandum, nec ne sit. Si uero non erunt muta conuiuium, cur ubi sermo permittitur inhonestus, honestus prohibetur? maxime cum non minus quam

De quibus rebus philosophandum in conuiuiis, si modo philosophandi detur occasio.

quam dulcedo uini hilarent uerba conuiuium. Nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris altius, delinimentum illud quod Helena uino miscuit, non herba fuit, non ex India succus: sed narrandi opportunitas, quae hospitum mororis oblitum flexit ad gaudium. Vlyssis enim praecleara facinora filio praesente narrabat,

πάντα μὲν οὐκ ἄν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω C dyb. 4.
ὅσοι δ' ὀδυσσεὺς τολασίφρονος εἰσιρ ἄεθλοι.
ἀλλ' οἷόν μοι τόδ' ἐξεῖν καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
ἡμῶν ἐνὶ τρώϊϊ, ὅδι πάχετε τέμνατ' ἀχαιοί.

Ergo paternam gloriam et singula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit alacriorem, et ita credita est contra merorem uino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit, ad philosophiam? Imò nihil tam cognatum sapientiae, quam loeis et temporibus aptare sermones, personarum quae aduerunt aestimatione in medium uocata. Alios enim relata incitariunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nonnullos modestiae: ut et qui aliter agebant, saepe auditis talibus ad emendationem uenirent. Sic autem utiis irretitos, si et hoc in conuiuijs exegerit loquendi ordo, feriet philosophia non sentientes, ut Liber pater thyrsos ferit per obliuationem circumfusae hederæ latente mucrone: quia non ita profitebitur in conuiuiis censorum, ut palam uitia castiget. Ceterum his obnoxij repugnabunt, et talis erit conuiuium tuum multum, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edito.

Quod superest, lati bene gestis corpore rebus
Procurate uiri, et pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius et expressius dixit,
νῦν δ' ἄγεσθε ἐπὶ δ' ἐπνομήναι ζωνέων ἄεθλοι.

Ergo

Ergo si opportunitas necessaria reprehensionis emer-
rit, sic à philosopho proficiscitur, ut & recta & efficax
sit. Quid mirum, si feriet sapiens (ut dixi) nō sentientes,
cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilare-
tur? Nec tamen fabulis suis, sed interrogationibus quoq;
uim philosophiæ nihil ineptum loquentis ostendat. Hanc
ergo nullus honestus actus, locus ue, cœtus nullus exclu-
dat, quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tã
quam abesse illam nefas fuerit.

De quibus libenter quisq; interrogetur. CAP. II.

ET Auienus: Nouas mihi duas disciplinas uideris in-
ducere, interrogandi uel etiã reprehendendi, ut ala-
critas utring; ijs ad quos sermo est excitetur, cum dolor
semper reprehensionem uel iustam sequatur. Vnde hæc
quæ leuiter attigisti, fac queso enarrãdo planiora. Pri-
mum, inquit Eustachius, hoc teneas uolo, nō de ea me re-
prehensione dixisse, quæ speciem accusationis habet, sed
quæ uituperationis instar est. Hoc Græci scomma uocāt,
non minus quidem amarum quàm accusatio, si importune
proferatur. Sed à sapiente sic proferetur, ut dulcedine
quoq; nō careat. Et ut prius tibi de interrogando respo-
deā: Qui uult auerius esse consultor, ea interrogat, quæ
sunt interrogato faciliare responsu, & quæ scit illum sedula
exercitatione didicisse. Gaudet enim, quisquis prouoca-
tur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia ne-
mo uult latere quod didicit: maxime si scientia quam la-
bore quesuit, cum paucis illi familiaris, & plurimis sit
incognita, ut de astronomia, uel dialectica, cæterisq; simi-
libus. Tunc enim uidetur cōsequi fructu laboris. cū adie-
piscunt

Quibus de re-
bus interrogari
quis cupiat.

piscuntur occasione publicandi quæ didicerant sine ostē-
tationis nota: quæ caret, qui non ingerit, sed inuitatur ut
proferat. Contra, magnæ amaritudinis est, si coram mul-
tis interroges aliquem, quod non optima scientia ques-
uit. Cogitur enim aut negare se scire, quod extremū ue-
recundiæ damnum putant: aut respondere temerē, & for-
tuito se euentui ueri falsi ue cōmittere. Vnde sæpe nasci-
tur incitiæ proditio, & omne hoc infortunium pudoris
suis imputat consulenti. Necnō & qui obierūt maria &
terras, gaudent cum de ignoto multis uel terrarū situ,
uel sinu maris interrogantur: libenterq; respondent &
describunt, modo uerbis, modo radio loca: gloriosissimū
putantes, quæ ipsi uiderint, aliorū oculis obijcere. Quid
duces & milites, qui fortiter à se facta semper dicturiūt,
& tamen tacent arrogantiae metu? Non ne si ut hæc re-
ferant inuitentur, mercedem sibi laboris existimāt perso-
lutan, remunerationem putantes, inter uolentes narrare
quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationum habet
quendam gloriæ saporē, ut si inuidi uel æmuli fortē præ-
sentes sint, tales interrogationes obstrepēdo discutiant,
& alias inferendo fabulas, prohibeant illa narrari, quæ
solent narranti laudem creare. Pericula quoq; præteri-
ta, uel ærumnas penitus absolutas qui euasit, ut referat,
gratissime prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel pau-
lulum detinetur, horret admonitionem, & formidat re-
latum. Ideo Euripides expressit, adiecit enim σὺ δὲ βῆτα,
ut ostenderet post finem malorum gratiam relationis in-
cipere. Et poeta noster adiiciendo olim, quid nisi post
enensa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriã
sedati

sedati laboris? Forſan & hæc olim meminiffe iuuabit.
Nec negauerim eſſe malorū genera, quæ nō multū per-
tūlit uel tranſacta meminiffe, nec minūſ interrogatus offen-
ditur, quā cum in iſſis malis fuit: ut qui carniſices ex-
pertus eſt, & tormenta membrorū, ut qui inſuſtas per-
tulit orbitates, uel cui nota quondam afflicta cēſoria eſt.
Caue interrogēs, ne uidearis obijcere. Illum ſæpe ſi po-
tes ad narrandum prouoca, qui recitando fauorabiliter
exceptus eſt, uel qui libere & feliciter legationē pere-
git, uel qui ab imperatore comiter affabiliterq; ſucce-
ptus eſt, uel ſi quis tota penē claſſe à piratis occupatū,
ſeu ingenio, ſeu uiribus ſolus euasiſt: quia uix implet deſi-
derium loquentis, rerum talium uel longa narratio. U-
uat, ſi quem dicere luſſeris amici ſui repentinā felicita-
tem, quā ſpontē non audebat uel tacere uel dicere, mo-
do iactantie modo malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet,
interrogetur de ſyluæ ambitu, de ambage luſtrorum, de
uenationis euentu. Religioſus ſi adeſt, da illi referēdi co-
piam, quibus obſeruationibus meruerit auxilia deorum,
quantus illi ceremoniarū fructus: quia & hoc genus reli-
gionis exiſtimāt, nūminū beneficia nō tacere. Adde, quia
uolunt & amicos ſe nūminibus exiſtimari. Si uero et ſe-
nex præſens eſt, habēs occasionem qua plurimum illi cō-
tuliffe uidearis, ſi cum interrogēs, uel quæ ad illū omni-
no non pertinent. Eſt enim huic ætati loquacitas famula-
ris. Hæc ſciens Homerus, quandam congeriem ſimul in-
terrogationum Neſtori ſecit offerri:

Locus illuſtra-
tus ex 3. Odyſſ.

Νῦν δ' ἐθέλω ἔπος ἄλλο μεταχῆσαι
Νέστωρ, ἐπεὶ πολλοὶ δὲ δίκας κούει φρονὶν ἄλλων.
τῆς

τῆς γὰρ δ' ἡμῖν φασὶν ἀνέξαοις γενέσθαι ἀνδρῶν.
ὥς τε μοι ἀθανάτοισι ἰνδ' ἀλλεῖ εἰσορᾶοις.
ὣς νέστωρ νηληϊάδῃ, σὺ δ' ἄλκιβεϊ ἐνιπαῖ.
Πῶς ἔθαυ' ἀτρεΐδης εὐρυκρείων ἀγαμέμνων;
Πῶς μελέλας ἔλω; τίνα δ' αὐτῷ μήσατο Ὀλῆθρον;
Αἴγιοτος δολόμηνες, ἐπεὶ κτάνει περὶ ὅρ' ἀρείων,
ἢ οὐκ ἄργεος ἦεν ἀχαιῶν, ἀλλὰ πῃ ἄλλῃ
πλάζετο ἔω ἀνδρῶν ὥς, ὃς ἡ βαρυσσῶς κατέπεφνε.

Tot loquendi ſemina interrogando congeſſit, ut priuſ itū
ſeneſcutis expleret. Et Vergilianus Aeneas gratū ſe ad
omnia præbens Euandro, uarias illi narrandi occaſiones
miniſtrat. Neq; enim de una re aut altera requirit, ſed
ſingula letus Exquirītq; auditq; uirū monumenta pri-
orum. Et Euander conſultationibus captus, ſcitis quā
multa narrauerit.

De uario ſcommatum genere, & quā caute hiſ utendum inter
conuiuias.

CAP. III.

Hæc dicentem fauor excepit omnium. Sed mox ſubie-
cit Aidenus: Vos omnes qui doctorum doctiſſimi
adeſtis orauerim, ut hortatu ueſtro Euaſtichius, quæ de
ſcommate paulo antè dixerit, animetur aperire. Omnibus
ad hoc prouocantibus, ille contextiuit: Præter categoriam
quæ eſt φόρος, & præter διὰβολῶν quæ delatio
eſt, ſunt alia duo apud Græcos nomina, Λαδωρία, &
ſcomma: quibus nec uocabula latine reperiō, niſi fortè
dicās λαδωριαν exprobrationem eſſe ad directam con-
tumeliam. Scomma enim penè dixerim morſum figura-
tum, quia ſæpe fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud ſo-
net, aliud intelligas. Nec tamen ſemper ad anaritudinem
pergit

Alterum genus
scommatum.

pergit, sed nonnunquam ijs in quos iacitur & dulce est. Quod genus maxime uel sapiens, uel aliàs urbanus exercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio. Nam sicut in præcipiti stantem uel leuis status impellit: ita uino uel infusum, uel aspersum, paruus quoq; dolor incitat in furorē. Ergo cautius in conuiuio abstinendum scommate, quod testam intra se habet iniuriam. Tanto enim pressius hærent talia dicta, quàm directæ lædoriæ, uel hami coagulosi, quàm directi mucrones tenacius infiguntur: maximeq; dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem lædoria huiusmodi: Oblitus ne es quia salsamenta uendebas? Scommata autē, quod diximus sepe contumelian esse celatam, tale est. Memini mus quando brachio te emungebas. Nam cum res eadem utrobique dicta sit, illud tamen lædoria est, quod aperte obiectum exprobratumq; est: hoc scommata, quod figurate. Octavius qui natu nobilis uidebatur, Ciceroni recitanti ait: Non audio quæ dicis. Ille respondit, Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eò dictum est, quia Octavius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eundem Ciceronem Laberius, cum ab eo ad consessum non reciperetur, dicentem: Reciperem te nisi anguste sederemus, ait ille nimis mordaciter: Atqui solebas duabus sellis sedere, obijciens tanto uiro lubricū fidei. Sed id quod Cicero dixit, nisi anguste sederemus, scommata est in C. Cæsarem, qui in senatu passim tam multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod factum contumeliæ est, abstinere

abstinendum sapienti semper, cæteris in conuiuio. Sunt alia scommata minus aspera, quasi edetate beluæ morsus: ut Tullius in consulem qui uno tantum die consulatū peregit. Solent (inquit) esse flamines diales, modo consules diales habemus. Et in eundem: Vigilantissimus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit. Eidemq; exprobranti sibi, quod ad eundem consulem non uenisset, Veniebam, inquit, sed nox me comprehendit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis habent, ut sunt & illa de nonnullis corporeis uitijs aut parum, aut nihil gignentia doloris: ut si in caluitiū cuiusquā dicas, uel in nasum, seu curuam erectionē, seu Socraticā depressionē. Hæc enim quanto minoris infortunijs sunt, tanto lenioris doloris. Contra oculorū orbitas non sine excitatione cōmotionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iurauerat, quod ei parsurus esset, occidit propter scommata ab eodem de se dictū. Cum enim quasi puniendus ad Antigonū raperetur, solantibus eum amicis, ac spem pollicentibus, quod omnino clementiā regis experturus esset cum ad eius oculos, uenisset, respondit: Ergo impossibile mihi dicitis spem salutis. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, maledicacē luce priuauit. Nec negauerim philosophos quoq; inciurisse nonnunquā per indignationē hoc genus scommatis. Nam cum regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, philosophos ad conuiuium cōgregasset, & irridendo eorū minutulas questionēs, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba faba pulmentum unius coloris edatur, Aridices philosophus indigne ferens, tu nobis,

Rursum duo
scommatum ge-
nera,

Prius.

bis, inquit, absolue, cur de albis & nigris loris similes macule gignantur. Sunt scommata que in superficie habent speciem contumelie, sed interdum non tangunt audientes, cum eadem si obnoxio dicantur, exagitant: ut contra sunt, que speciem laudis habent, & personam audientis efficiunt contumelie plenam. De priore prius dicam: L. Quintius prætor de provincia nuper reuerterat, obseruata quod mireris, Domitiani temporis prætoræ maxima castitate. Is cum æger assidenti amico diceret, frigidas se habere manus, renidens ille ait: Atqui eas de provincia calidas paulo antè reuocasti. Risit Quintius, delectatusq; est, quippe alienissimus à suspitione furtorum. Contra, si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobolum famose pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad comparationem formæ prouocaret, iocabatur, non iridebat. Certe si dicas consummatum diuitiarum uiro, tibi excito creditores tuos: aut si nimis casto, gratæ sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti: utiq; delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari. Sicut contra sunt, que sub specie laudis exagitant, sicut paulo antè diuisi. Nam si timidissimo dixerò, Achilli uel Herculi comparandus es: aut famose iniquitatis uiro, ego te Aristidi in æquitate præpono: sine dubio uerba laudè sonantia ad notam uituperationis suæ uterq; tracturus est. Eadem scommata eodem modo iuuare, modo mordere possunt, pro diuersitate præsentium personarum. Sunt enim, que si coram amicis obiciantur nobis, libenter audire possumus. Vxore uero seu parentibus, magistris uel præsentibus, dici in nos aliquid scommata

scommata nolumus, nisi fortè tale sit, quod illorum censura libenter accipiat. Ut si quis adolescentem coram parentibus uel magistris irideat, quod insanire possit continuis uigilijs, lectionibusq; nocturnis: aut uxore præsentem, quod stulte faciat uxorem se præbendo, nec ullam elegantiam eligendo formarum. Hæc enim & in quos dicuntur, & præsentem hilaritate perfundunt. Commendat scommata & conditio dicentis, si in eadem causa sit: ut si alium de paupertate pauper irideat, si obscure natum, natus obscure. Nam Tharsius Amphias, cum ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset, mox subiecit: Sed & nos de eisdem feminibus sumus, & omnes pariter letos fecit. Illa uero scommata directa, latitia cum in quæ dicuntur, infundunt, si uirum fortem uituperes, quasi salutis suæ prodigum, & pro alijs mori uolentem: aut si obiceris liberali, quod res suas profundat, minus sibi quam alijs consulendo. Sic & Diogenes Antisthenem Cynicum magistrum suum solebat ueluti uituperando laudare. Ipse enim aiebat, mendicium me fecit è diuite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare. Melius autè ista dicebat, quam si diceret, gratus illi sum, quia ipse me philosophum & consummate uirtutis uirum fecit. Ergo cum unum nomen scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedæmonios inter cætera exactæ uitæ instituta, hoc quoque exercitij genus à Lycurgo est institutum, ut adolescentes & scommata sine morbo dicere, & ab alijs in se dicta perpeti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo uideas mi Auiene

(instituenda est enim adolescentia tua, quæ ita docilis est, ut discenda præcipiat) cum uideas, inquam, anceps omne esse scemmatum genus, suadeo in conuiujs, in quibus lætitie insidiabitur ira, ab eiusmodi dictis facessas, & magis quæstiones conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrum non putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit, & Plutarchus, & uester Apuleius. Nec contemnendum sit, quod tot philosophantium cura meruit.

Cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilius, CAP. IIII.

ET Prætextatus: Hoc quæstionũ genus, cum & senilem deceat ætatem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes qui adestis hic, apta conuiuio fabulemur, ne de cibatu tantum, sed & si qua de natura corporum, uel alia: præsentē maxime Disario nostro, cuius plurimũ ad hoc genus quæstionũ poterit ars & doctrina cõferre: fortiamurq; (si uidetur) ut per ordinẽ unusquisq; proponat quam soluendam existimet quæstionẽ. Hic assensi omnes, Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut cum ipse cõpisset cæteris ex filo consultationis eius, interrogandi cõstitueretur exemplum. Tum ille: Quæro, inquit, utrũ simplex an multiplex cibus digestu facilius sit: quia multos hunc, nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidẽ superba ac contumax, & ueluti sui ostentatrix continentia: contra, ancenã se & comem appetentia uult uideri. Cum ergo una censoria sit, delicata altera, scire equidem uelim, quæ seruandæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est, cum disarius adsit, qui quid conueniat corpo

Simplex an multiplex cibus sit digestu facilius.

corporibus humanis non minus callet, quàm ipsa natura huius fabricæ autor & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc quod quæritur, medicinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorũ de hac quæstione consulisset, quia plebeia ingenia magis exemplis quàm ratione capiuntur, admonuisse illum contentius forem institutionis pecudũ, quibus cum simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis: & inter ipsas ille morbis implicantur, quibus (ut atiles fiant) offe composita & quibusdam condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret post hac, cum aduertisset animabus simplici cibo utentibus familiærẽ sanitatẽ, egrescere autem quæ saginatur, & composita uarietate crudefcere. Fortasse illum attentiorẽ exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum unquam fuisse medicorum circa curas egrescentium tam audacis negligentia, ut febrienti uarium & non simplicem cibum daret. Adeo constat quàm facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei uel cum infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium defuisset exemplum, ita esse uitandam ciborum uarietate, ut uaria solent uina uitari. Quis enim ambigat, cum qui diuerso uino utitur, in repentinam ruere ebrietatem, necdum hoc potus copia postulante? Tecum autem Vecti, cui soli perfectiorem disciplinã omnium contigit obtinere, non tam exemplis quàm ratione tractandum est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Cruditates eueniunt, aut qualitate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quæ congesta sunt concoquen

da. Ac primum de succi qualitate uideamus. Qui simplicem cibum sumit, facile quo succo eius corpus uel inueter uel grauetur, usu docente cognoscit. Nec enim ambigit, cuius cibi qualitate possessus sit, cum unum sumpserit. Et ita fit, ut noxa, cuius causa deprehensa est, facile uitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates ex diuersitate succorum, nec concordant humores ex materie uarietate nascentes, nec efficiunt liquidum purum uel sanguinem, in quem iecoris ministerio uertuntur, & in uenas cum tumultu suo transeunt. Hic morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Deinde quia non omnium quae esui sunt, una natura est, non omnia simul coquuntur: sed alia celerius, tardius alia: & ita fit, ut digestionum sequentium ordo turbetur. Neque enim cibi quem sumimus, una digestio est: sed ut corpus nutriet, quatuor patitur digestiones: quarum unam omnes, uel ipsi quoque hebetes sentiunt, alias occultior ratio deprehendit. Quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi causa repetenda est. Quatuor sunt in nobis uirtutes, quae administrandam alimoniam receperunt: Quarum una dicitur κατενέμι, quae deorsum trahit cibaria confecta mandibulis. Quid enim tam crassam materiam per faucibus angusta fulciret, nisi eam uis naturae occultior hauriret? Hausta uero non continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus peruenit ad inum usque descendunt, & talia qualia accepta sunt egeruntur, sed salutare officium digestionis expectant. Secundae hoc cura uirtutis est, quam Graeci, quia retentatrix est, uocant κράσις δεκτική. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, uocatur

Digestiones
quatuor.

atur ἀδοιωτική. Huic obsequuntur omnes, quia ipsa digestionibus curat. Ventris enim duo sunt orificia: Quorum superius erectum recipit deuorata, & in follem uentris recedit. Hic est stomachus, qui paterfamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. Nam si egeret, uita in ancipiti est, titubante alimoniae meatu, cui natura tanquam rationis capaci uelle ac nolle contribuit. Inferius uero demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde uia est egerendis. Ergo in uentre fit prima digestio, uirtute allocotica in succum uertente, quicquid acceptum est, cuius sex retrimenta sunt, quae per intestina inferiore orificio tradente labuntur, & officio quartae uirtutis, cui ατοκελήν nomen est, procuratur egestio. Ergo postquam in succum cibis reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est autem iecur concretus sanguis, & ideo habet natium calorem, qui confectum succum uertit in sanguinem. Et sicut cibum in succum uerti, prima est: ita succum transire in sanguinem, secunda digestio est. Hunc calor iecoris administratum per uenarum fistulas in sua quoque membra dispergit, parte quae ex digestis frigidissima est, in lyenem refusa: qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. Nam ideo omnes dexteræ partes validiores sunt, & debiliores sinistrae, quia has regit calor uisceris sui, illae contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. In uenis autem & arterijs, quae sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. Nam acceptum sanguinem quodam modo defecant, & quod in coaquosum est, uenae in uescicam refundunt: liquidum uero, purumque & altilem sanguinem singulis totius corporis

L 4 membris

membris ministrant. Et ita fit, ut cum cibum solus uenter accipiat, eius alimonia dispersa per uniuersos membrorum meatus, ossa quoque & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc est quarta digestio, quæ in singulis membris fit, dum quod unicuique membro datum est, ipsi membro fit nutrimentum. Nec tamen huic toties defecato retrimenta sua desunt, quæ cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos euanescent meatus. Si qua uero pars corporis aegrescat, in ipsam quasi infirmiorē ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. Et hinc nascuntur causæ morborum, quæ secundum medicos uocare mos est. Si enim fuerit ultimi succi iusto uberior multitudo, hanc à se repellit pars corporis illa quæ sanior est, & sine dubio labitur in infirmā, quæ uires non habet repellendi. Vnde & alieni receptio distendit locum in quem ceciderit, & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa uel podagræ uel cuiuslibet ex confluentia morbi, id est multitudo humoris, fortitudo membri à se repellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur asseruerimus, quatuor in corpore fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequentis effectus, recurramus animo ad illam primam digestionem, quæ in uentre cōficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. Diuersorum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digestio uertitur in succū, quia non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, accescit. & hoc sæpe etiā cruciando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est, uelut ligna humida,

humida, quæ urgente igne fumum de se creant: sic illa imminente igne naturæ, fumant: dum tardius coquantur, si quidem nec hoc sensum eructantis euadat. Cibus autem simplex non habet controuersam moram, dum in simplici simul succū uertitur. Nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi statim momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, existimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine, nec uelit de qualitate tractare, hic quoque multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. Nam pulmentorum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est, lacescitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius uel certe de singulis parua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potus uel uitandos, qui ultra sitim famem uel sedandam producant appetentiam. Denique uel propter hoc edēdi uarietas repudietur, quia plena est uoluptatis, à qua serijs & studiosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quam uirtus & uoluptas? Sed modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia uarium est, accusare conuiuium.

Contra, cibum multiplicem aptiorem esse quam sit simplex. CAP. V.

HAcc cum prætextato & cæteris prona assensione placuissent, Euangelus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu quam quod aures nostras Græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur, circūuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. Et quia his locis
L 3 quendi

quendi labyrinthis impares nos fatemur, age Vestī horā
temur Eustathiū, ut recepta cōtraria disputatione, quicū
quid pro uario cibo dici potest, uelit communicare nobiscū:
cum: ut suis telis lingua uiolenta succumbat, & Græcis
Græco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici o-
culos effodiat. Et Symmachus: Rem iucundam Euange-
le amarius postulasti. Audere enim cōtra tam copiose &
elegantē inuenta, res est quæ habeat utilem uoluptatem:
sed non tanquā ingenij insidiantes, & gloriosis tra-
ctatibus inuidentes, hoc debemus expetere. Nec abnegō,
potuisse me quoque tanquā palinodiam canere. Est enim
rhetorica prelusio, communes locos in utramuis partem
inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græ-
corum inuentionibus à Græcis fortē alijs relata respon-
dent, te Eustachi oramus omnes, ut sensa & inuenta Dis-
sarij contrarijs repellendo, in integrum restituas exauto-
ratum conuiuiorum lepōrem. Ille diu hoc à se officium
deprecatus, ubi tot impellentium procerū quibus obuiā-
dum nō erat, hortatui succubuit: Bellum (inquit) duobus
mibi amicissimis cogor indicere, Dissario & continentia.
Sed ab autoritate uestra tanquam ab edicto prætoris im-
petrata uenia, gulæ patronum (quia necesse est) profitea-
bor. In primo spectosis magis quā ueris penes nos Dis-
sarij exemplis, ut docebitur, nostri cepit ingenium. At
enim pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari diffici-
lius earum quā hominum sanitatem. Sed utrunq; falsum
probabo. Nam neque simplex est animalibus mutis alimo-
nia, nec ab illis quā à nobis morbi remotiores. Testatur
unum uarietas prætorum quæ depascuntur: quibus herbe
sunt

sunt amara pariter & dulces, aliæ succum calidū, aliæ fri-
gidum nutriendes: ut nulla culina possit tam diuersa con-
dire, quā in herbis natura uariavit. Notus est omnibus
Eupolis, inter elegātes habēdus ueteris comœdiæ poëta.
Is in fabula quæ inscribitur Aeges, inducit capras de cibi
sui copia in hæc se uerba iactantes, βοσκόμειδ' ἄλλ' ἂν
πρωτόδ' ἀπ' ὕψους. Videtur ne uobis ciborū ista simplicitas,
ubi tot enumerantur uel arbuta uel frutices, nō minus suc-
co diuersa quā nomine? Quod autē non facilius morbis
homines quā pecudes occupentur, Homero teste conten-
tus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus esse inchoa-
tam: quando morbus antequam in homines posset irrepe-
re, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quāta sit mu-
tis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est. Quod
enim eorum quibus notitia nobis in usu est, potest annos
hominis æquare: nisi recurras fortē ad ea, quæ de cornis
atq; cornicibus fabulosa dicuntur. Quos tamen uidemus
omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisq; seminibus in-
diari, fructus arborū persequi. Nam non minus edacitatis
habēt, quā de longēuitate eorum opinio fabulatur.
Secundum (si bene recorder) exemplum est, solere me-
dicos agris simplicem cibum offerre, non uarium: cum
hunc offeratis (ut opinor) non quasi digestu faciliorem,
sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimo-
niæ, edendi desiderium languesceret: quasi multis conco-
quendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si-
quis ægrescentium uel de ipso simplici amplius appe-
tat, subducitis adhuc desideranti. Ideo uobis com-
mento tali, non qualitas, sed modus queritur. Quod
autem

autem in edendo sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Ceterum longe alia ciborum ratio est. Quis enim unquam edendo plurimum, mente sauciatus est, quod in bibendo contingit? Fartus cibo, stomacho uel uentre grauiatur, infusus uino fit similis insano: opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens, expectat administratio- nem digestionis, et tunc demum membris sensim confectus illabatur: potus ut natura leuior, mox altum petit: et cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit fumi calentis aspergine. Et ideo uaria uina uitantur, ut res quae ad possidendum caput repentina est, calore tam diuerso quam subito consilij sedem sauciet. Quod aequae in cibi uarietate metnendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uero disputatione, qua digestionum ordinem sermone luculento et uario digessisti, illa omnia quae de natura humani corporis dicta sunt, et nihil nocent propositae quaestioni, et eloquenter dicta non abnego. Illi soli non assentior, quod succos uarios de ciborum uarietate confectos, dicis contrarios esse corporibus, cum corpora ipsa de contrarijs qualitibus fabricata sint. Ex calido enim et frigido, de sicco et humido constamus. Cibus uero simplex cui adest, succum de se unius qualitatis emittit. Scimus autem similibus similia nutriri. Dic quae so unde aliae tres qualitates corporis nutriuntur? Singula autem ad se similitudinem sui rapere, testis est Empedocles, qui ait:

*

Tc att

Te autem saepe audio Hippocratis tua uerba cum admiratione referentem: ἐγὼ δὲ φημι. Εἰ ἐμὴ ὁ ἀνθρώπος, οὐδ' ἐστὶ ἀπ' ἡλγερῶν. οὐδ' ἔστιν ἡμῶν ὅτις ἀλ-
γίστην ἐμὴ ἐστὶν. εἰ δ' οὐκ ἔστιν ἀλγίστην, ἀνθρώπου καὶ δ' ἡμῶν ἐμὴ εἶναι. ναὶ δὲ πολλὰ, πλὴν γὰρ ὅτις ἐμὴ ὅτι σῶμα ἐκείνου, ὃ δὲ κόταρ ἢ ὁ ἀνθρώπου πρὸς φύσιν διαμοίναται. ἢ ψυχὴ, ἐκείνου καὶ πρὸς ἡμῶν καὶ νόσος, τίς τῆς, ὥστε πολλὰ καὶ μὴν ἰδέσθαι τῶν νοσημάτων, πλὴν ὅτι ἡμῶν αὐτῶν ὅτις.

Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. Nā et deus omnium fabricator, aërem quo circumfundimur, et cuius spiramus haustu, non simplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat, sed nec continue siccitati, nec perpetuo cum addixit humori, quia una nos non poterat qualitate nutrire de permixtis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, et humectum. Sic aestas et calida, Autumnus siccus et frigidus. Hyems humida pariter et frigida est. Sic et elementa quae sunt nostra principia, ex diuersitatibus etiam ipsa constant, et nos nutriunt. Est enim ignis calidus et siccus. Aër humectus et calidus. Aqua similiter humecta et frigida. Terra frigida pariter et sicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis nec circa nos, nec in ijs de quibus sumus, uniforme sit? Quod autem acescere, uel nonnunquam sanare in stomacho cibum, uis assignare uarietati, ut credamus, pronunties oportet, aut semper eum qui uario cibo utitur, hanc pati: aut nunquam illum pati, qui simplicem sumit. Si uero et qui mensa fruatur copiosa, hoc uitium sepe non sentit: et qui se uno cibo afficit, saepe sustinet quod accusas,

accusas, cur hoc uarietati, et nō modo edacitatis assignas? Nam & de simplici audius noxā patitur cruditatis, & in uario moderatus digestionis commodo fruatur. At iniquies, ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur, titillante gula, & ad assumenda plura q̄ necesse est pronocante. Rursus ad ea quæ iam dixi reuoluor, cruditates de modo, non de qualitate provenire. Modum enim seruat, qui sui potens est, & in mensa Sicula uel Asiana. Excedit impatiens, etiam si solis oliui aut holere uestatur. Et tamen ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis cōpos est: contra, insanus fit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum uoraciter inuaserit. Postremo, si in his quæ sumimus uarietatem noxiam putas, cur potionū remedia quæ per os humanis uisceribus infunditis, ex tam cōtrarijs ac sibi repugnantibus mista cōponitis? Succo papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram, aliasq; herbas conclamati frigoris pipere temperatis. Sed nec monstruosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos castorum, & uenenata corpora uiperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur herbarum quibus Creta generosa est. Cū ergo ad custodiā uitæ hoc faciant remedia, quod cibus si quidem illacā reuocent, iste contineat: cur illis prouidere uarietate laboras, isti squa lore uniformitatis adijcis? Post omnia in uoluptate celsura coturnati sermonis inuectus es, tanquā uoluptas uitæ tuti semper inimica sit: & non cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse seruus, non edendo nisi cogente fame, nec potando præter sitim, nisi ut de utroq; capiat uoluptate? Ergo uoluptas nō mox nō

mine ipso infamis est, sed fit modo utendi uel honesta uel arguenda. Parū est si accusata sit, & nō etiam laudetur uoluptas. Nā cibus qui cū uoluptate sumitur, desiderio tractus, in uentrem reconditur patula expectatione rapienē: & dum animose fruatur, mox eum cōcoquit. Quod nō ex æquo cibus euenit, quos nulla sui dulcedo cōmendat. Quid ergo accusas uarietate quasi gula irritamentū, cum salus sit hominis, uigere appetitiam: qua deficiente languescit, & periculo fit propior? Nā sicut in mari gubernatores ueto suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minore modum uela præteruolant, & statū cum maior est coercēt, sopitum uero excitare nō possunt: ita & appetitiam cū titillatur & crescit, rationis gubernaculo temperatur: si se mel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cihum appetitiam sola cōmendat, elaborandū nobis est commento uarietatis, ut hæc semper prouocetur, cū præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me conuiuio adesse, non anxio. Nec sic admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi queruntur æstiuæ niues & hybernæ rosæ: & dum magis ostentui, quā usui seruitur, syluarum secretum omne lustratur, & peregrina maria sollicitantur. Ita enim fit, ut etiam si sanitatem sumentū mediocritas obseruata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo.

His fauorabiliter exceptis, Disfarius Obscutus es, inquit, Eustathi dialectica, ego medicæ. Qui uolet eligere sequenda, usū cōsulat: et qd sit utilius sanitati, experientia docebit.

Vinum natura frigidum potius uideri quā calidum. Et cur raro foeminae, senes cito inebriantur,

CAP. VI.

Post

Post hæc Flavianus: Et alios quidem medicos idē dicentes semper audiui, uinum inter calida cēsendum. Sed & nunc Eustachius cum causas ebrietatis attingeret, prædicabat uini calorem. Mihi autem sepe hoc mecum reputanti, uisa est uini natura frigori propior, quàm calori: Et in medium profero, quibus ad hoc existimandum trabor, ut uestrum sit de mea existimatione iudiciū. Vinum (quantum mea fert opinio) sicut natura frigidum est, ita capax uel etiam appetens caloris fit, cū calidis fuerit admotum. Nam & ferrum cum tactu sit frigidum, *ἡ δὲ σὺν ἡλιακῷ ὄλῳ* si tamen solem pertulerit, concalescit, & calor aduena natium frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum quod aut potu interioribus conciliatur, aut solum, ut superficiem curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidum sit, nec medici inficias eunt: Calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat, sed admistum calidis concalescat. Certe respondeant uolo, cur stomacho in lassitudinem degeneranti, ad instaurandas cōstrictione uires offerant egrescenti uinum, nisi frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta? Et cum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, à uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis magis uino quàm ingeniiti caloris. Nam si quis aconitum nesciens hauserit, nō nego haustu cum meri plurimi solere curari. Infusum enim uisceribus trahit ad se calorem, & ueneno frigido quasi calidum iam repugnat. Si uero aconitum ipsum cum uino tritum potui datum sit, haurientem nulla curatio à morte

Vinum natura
frigidum,

morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidū admistione sui frigis auxit ueneni, nec in interioribus iam calescit, quia non liberū sed admistū alij, inō in aliud uersum descendit in uiscera. Sed & sudore nimio uel laxato uentre defessis uinū ingeritur, ut in utroq; morbo constringat meatus. Insomne medici frigidis oblinūt, modo papaueris succo, mō mādragora uel similibus, in quibus est & uinū. Nā uino somnus reduci solet, quod nō nisi ingentis frigoris testimoniū est. Deinde omnia calida Venerē pronocant, & semē excitant, & generationi fauēt. Hausto autē mero plurimo, fiūt uiri ad coitum pigriores. Sed nec idoneū conceptioni ferunt, quia uini nimietas ut frigidi, facit semē exile uel debile. Hoc uero uel manifestissimā existimationis meæ habet assertionē, quod quæcūq; nimium algētibus, eadē cōtingūt ebrijs. Fiunt enim tremuli, pallidi, graues, & saltu tumultuantis spiritus artus suos & mēbra quatiantur. Idē corporis torpor amobus, eadē lingue titubatio. Multis etiā morbus ille quem *ἡ ἀλυσία* Græci uocant, sic nimio uino, ut multo algore contingit. Respice etiam quæ genera curationū adhibeantur ebrijs. Non ne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor resoueatur? Non & ad calida lacra ducuntur? non illis unctionum tēpore calor corporis excitatur? Postremo, qui fiunt crebro ebrijs, cito senescunt. Alij ante tempus cōpetentis ætatis uel caluitio, uel canicie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniūt. Quid aceto frigidius, quod culpātū uinum est? Solū enim hoc ex omnibus humoribus crescētē flammā uolētē extinguit, dū per frigus suum calorem uincit elemēti. Nec

M hoc

hoc prætereo, quod ex fructibus arborū illi sunt frigidiores, quorū succus imitatur uini saporē: ut mala seu simplicia seu granata seu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit & exercuit mecum disputantē, quia in mediū proferre uolui quid de uino existimaucrim sentiendū. Ceterū cōsultationē mihi de bitā nō omitto. Te enim Disari cōuenio, ut quod querēdū mihi occurrit absoluas. Legisse apud Græcū philosophū memini, (ni fallor, ille Aristoteles fuit) in libro quē de ebrietate cōposuit. Mulieres raro in ebrietatē cadere, crebro senes. Nec causam uel huius frequentie, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturā corporū tota hæc questio pertinet, quā nosse & industrie tuæ & professionis officium est, uolo te causas rei, quā ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. Tū ille: Recte & hoc Aristoteles, ut cætera, nec possum nō assentiri uiro,

Mulieres cur
rarius inebriantur.

cuius inuētis nec ipsa natura dissentit, Mulieres, inquit, raro inebriantur, crebro senes. Rationis plena gemina ista sententia, & altera pendet ex altera. Nā cū didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid senes ad hoc frequēter impellat. Contrariā enim naturā sortita sunt muliebre corpus, & corpus senile. Mulier humilissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis, & splendor: docet præcipue assidue purgationes superfluo exonerātes corpus humore. Cum ergo epotum uinū in tā largiam ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius, nec facile cerebri sedē ferit, fortitudine eius extinguitur. Sed & hæc ratio inuat sententiæ ueritatē, quod muliebre corpus crebris purgationibus deputatū, pluribus cō-

sertum

sertū foraminibus, ut pateat in meatus, & uias præbeat humori in egestionis exitū cōfluēt. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanesceat. Cōtra senibus siccum corpus est, quod probat asperitas & squalor cutis. Vnde & hæc ætas ad sletū fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur cōtrarietatem repugnantis humoris, & integra uis sua adheret corpori arido, & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrāt. Denique quoque esse senū corpora nulla dubitatio est, & ideo etiā ipsi naturales meatus in mēbris durioribus obserantur, & hausto uino exhalatio nulla contingit, sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorū laborent, tremore membrorum, lingue titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiaccēt iuuenes ebrij, quā senes sobrij. Si ergo leuem pertulerint impulsū uini, non accipiunt hæc mala, sed incitant, quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Senes cur facile inebriantur.

Fœminis frigidior ne sit natura quam uiris, an calidior. Et cuti mustum non inebriet.

CAP. VII.

Robata omnibus Disarij disputatione, subiecit Symmachus: Ut spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita unum ab eo prætermisum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum uinum, & ita debilitari, ut uis eius quæ elanguit, nullum calorem possit, de quo nascitur ebrietas, excitare.

Mulieres frigidæ.

Ad hæc Horus: Tu uero Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorem uirili (si tibi uolenti erit) facile probabo.

M 2

Humor

Mulierum na-
turam calidiore
esse quam sit ui-
rorum.

Humor naturalis in corpore, quando aetas transit pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. Ideo tunc & pubes & genae & aliae partes corporis uestiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia pilorum, & ideo in corpore sexus huius manet cōtinuus splendor & leuitas. Est & hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est. Qui ne urat corpus si insadat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguinis plene sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu uenisset, ut plura corpora simul incenderetur, solitos fuisse funerum ministros deum uirorum corporibus adijcere singula muliebria: & unius adiutu, quasi natura flammei, & ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quod cū calor semper generationis causa sit, foemina ideo celerius quam pueri fiunt idoneae ad generandū, quia calent amplius. Nam & secundum iura publica duodecim annus in foemina, & quartusdecimus in puero definiuit pubertatis aetatem. Quid plura? Nonne uidemus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri ueste contentas, nec ita operimentis plurimis inuolutas, ut uiri solent, scilicet naturali calore, cōtra frigus quod aer ingerit, repugnante?

Contra, frigidiorē esse naturam mulierū q̄ uirorum sit. Ad haec renidēs Symmachus: Bene, inquit, Horus noster tentat uideri orator ex cynico, qui in contrariū uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari

bari. Nam quod pilis (ut uiri) non obsidentur, inopia caloris est. Calor est enim qui pilos creat. Vnde & eunuchis desunt, quorum naturam nullus negauerit frigidiorē uiris. Sed & in corpore humano illae partes maxime uestiuntur, quibus amplius inest caloris. Leue autē est mulierū corpus, quasi naturali frigore densetur. Comitatur enim algorem densitas, leuitas densitate. Quod uero saepe purgantur, non multi, sed uitiosi humoris indicium est. Inaestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit: nec habet sedem, sed natura quasi noxiū & magis frigidum pellitur. Quod maxime probatur, quia mulieribus cum purgantur, etiam algere contingit. Vnde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in uiuo corpore non manere, quasi inopia caloris extinctum. Quod muliebri corpus iuuabat arduos uiros, non caloris erat, sed pinguis carnis, & oleo similioris, quod non in illis contingeret ex calore. Quod cito admouetur generationi, non nimij caloris, sed naturae infirmioris est, ut exilia poma celerius maturescunt, robusta seuerius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationē caloris, considera uiros longe diutius perseuerare in generando, quam mulieres in pariendo. Et haec tibi sit indubitata probatio in utroque sexu, uel frigoris uel caloris. Nam uis eadem in frigidiorē corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius perseuerat. Quod frigus aeris tolerabilius uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudēt. Ideo ne corpus earū frigus horreat, facit consuetudo naturae quam sortita sunt frigidiorē.

Sed de his singuli, ut uoluit iudicent: Ego uero ad for-

tem cōsulēdi uenio: & quod scitu dignū existimo, ab eo dē Disario quero, & mihi usq; ad effectum nimio amico & cum in cæteris, tum in his optime docto. Nuper in Thufculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solennitate legerentur. Erat uidere permistos rusticis seruos, haurire uel de expresso, uel de sponte fluente mustū, nec tamen ebrietate capi. Quod in illis præcipue admirabar, quos impelli ad insaniam paruo uino nouerā. Quæro quæ ratio de musto ebrietatem, aut tardam fieri faciat, aut nullā? Ad hæc Disarius: Omne quod dulce est cito satiat, nec diuturnā desiderij sui fidē tenet, sed in locū satietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo est, suauitas nulla. Nā uinum cū in infantia est, dulce: cū pubescit, magis suaue quā dulce est. Esse autē harum duarū rerū distantiam certe Homerus testis est, qui ait:

Μῶν ἄγε δ' ἢ μοι οἶνον ἢ ἀμειψοῦσιν ἀφυσον
ἦδ' ὕμν,

καὶ το δ' ἐν τ' ἐοῦντι δεῖν & ἀλείφαλ' & μέλι

καὶ μέλι γλυκὺ.

Vocat enim mel dulce, & uinū suaue. Mustū igitur, cum necdū suaue est, sed tantummodo dulce, horrore quodā tantū sumi de se nō patiūtur, quātū sufficit ebrietati. Ad do aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare: adeo, ut medici eos qui usq; ad periculū uino distendunt plurimo, cogāt uomere, & post uomitū cōtra suum uini quiremansit in uenis, panē offerūt melle illitum, & ita hominē ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustum, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione defendit, quod mustum graue est, & flatus

Mustum cur non
inebriet.

flatus & aquæ permistione, & pōdere suo cito in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxijis ebrietati. Delapsū uero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ, quarū altera in flatu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidē quasi æque pōderosus in ima delabitur, aquæ uero qualitas nō solū ipsa non impellit in insaniam, sed & si qua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit & extinguit. Inesse autem aquam musto uel hinc docetur, quod cum in uetustatem procedit, fit mensura minus sed acrius fortitudine, quia exhalata aqua qua mollicbatur, remanet uini sola natura cū fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

De facilitate uel difficultate digestionis quorundam ciborum, deq; alijs quibusdam questionculis oppido quamargutis.

CAP. VIII.

Post hæc Furius Albinus: Ego quoq; pro uirili portione Disarium nostrū in exercitiū nō relinquo. Diccas queso, quæ causa difficile digestu facit isitium, quod ab infectione insitiū dictū (amissione enim literæ, postea quod nūc habet nomē obtinuit) cū multum in eo digestio nē futurā iuuerit tritura tam diligēs, & quicquid graue erat carnis absumpserit, cōsumptionēq; eius multa ex parte cōfecerit. Et Disarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante prouisam. Leuitas enim, quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quē in medio uētris inuenerit, nec adhæreat cuti uētris, de cuius calore digestio promouetur: sic & mox tritum atq; firmatū, cū in aquam conijcitur, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uētris humore, subducit se

Isitium cur difficile digestu sit.

se digestionis necessitati: & tam serò illic coquitur, quam tardius conficiuntur, quæ uapore aquæ quam quæ igne soluntur. Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur, qui prius in uentre cōsumendus est, ut tum deum conficiatur quod remansit de carne iam liberum.

*Carum natidior
res quare antiquum
do facilius dige-
ratur quæ tenues.*

Hoc quoque scire habeo, Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes ualidiores facilius digerere quæ tenues, Nam cum citò coquant offas bubulas, in asperis piscibus coquendis laborant. In his Disarius ait. Huius rei autor est nimia in homine uis caloris, quæ si idoneam materiam suscipit, libere congregitur, & cito eam in concertatione consumit, leuè modo præterit ut latentem, modo in cinerem potius quam in succum uertit: ut ingentia robora in carbonum frusta lucentia igne uertuntur, paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum, quod potentior mola

*Sinapi & piperi
per cur appositum
cuti, uulnus exci-
tet, deuorata non
lædant.*

ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minus tiora transmittit. Vento nimio abies aut quercus auellitur, cannâ nulla facile frangit procella. Cumque Furius de lectatus enarrantis ingenio, plura uellet interrogare, Cecinna se Albinus obiecit: Mibi quoque desiderium est habendi paulisper negotij cum tam facunda Disarii doctrina. Dic oro te (inquit) quæ facit causa, ut sinapi & piperi, si apposita cuti fuerint, excitent uulnus, & loca perforant: deuorata uero nullam uentris corpori inferant læsionem. Et Disarius: Species, inquit, & acres & calidæ, superficiem cui apponuntur, exulcerant: quia integra uirtute sua sine alterius rei admisione utuntur ad noxam. Sed si in uentrem recepta sint, soluitur uis earum uentralis

tralis humoris alluione, quæ sunt dilutiores. Deinde prius uertitur in succum uentris calore, quam ut integra possint nocere. Cecinna subiecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quæsitum dignam putauimus, Cur in Aegypto quæ regionum aliarum calidissima est, uinum non calida, sed penè dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius: Vsu tibi Albini compertum est, aquas quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, summare hyeme, æstate frigescere. Quod sit non alia de causa, nisi quod aëre, qui nobis circumfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur, & aquas inficit, quantum in imo est scaturigo. Et contra cum hyemem aër præfert, calor in interiora demergens, aquis in imo nascētibz dat uaporem. Quod ergo ubique alternatur, uarietate temporis, hoc in Aegypto semper est, cuius aër semper est in calore. Frigus enim ima petens, uitium radicibus inuoluitur, & talem dat qualitatem succo inde nascēti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt. Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem, non facile aliud digreditur. Dicas ergo uolo, cur qui in aquam descendit calidam, si se non mouerit, minus uritur: sed si agitato suo aquam mouerit, maiorem sentit calorem: & toties aqua urit amplius, quoties nouus ei motus accesserit. Et Disarius: Calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui mansuetiorem, uel quia cuti assueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uero aquam nouam corpori applicat, & cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semper nouitas auget sensum caloris. Cur ergo,

Cur uina frigida in Aegypto.

*Aqua calida
cur mota fiat calidior.*

Aestate cur aer
motus flabro fri-
gidus acquiritur.

Albinus ait, aestate cum aer calidus flabro mouetur, non calorem, sed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc feruorem deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquae & aeris calore. Illa enim corporis solidioris est: & crassa materies, cum mouetur, integra uel sua superficiem, cui admouetur, inuadit: aer motu in uentum soluitur, & liquidior se factus agitato, status efficitur. Porro ut status illud remouet quod circumfusum nobis erat, erat autem circa nos calor. Res moto igitur per flatum calore, restat ut adueniam sensum frigoris praestet agitato.

Cur se in orbem rotantes patiantur uertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in caeteris membris gubernet. Inibi quae partes humani corporis sensu careant. IX.

Rotantes se in
orbem, cur uer-
iginem patien-
tur.

Interpellat Euangelus pergentem consultationem: & Exercebo, inquit, Disarium nostrum, si tamē minutis illis suis & rotantibus responsionibus satisfaciet consulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertit, ut saepe in orbem rotetur, & uertiginem capitis & obscuritatem patiatur oculorum: postremo si perseuerauerint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat necessitatem? Ad haec Disarius: Septem, inquit, corporei motus sunt. Aut enim accedit priorum, aut retrorsum recedit, aut in dexteram leuam uel diuertitur, aut sursum promouetur, aut deorsum, aut orbiculatim rotatur. Ex ijs septē motibus, unus tantum in diuinis corporibus inuenitur. Sphaeram dico, quo mouetur coelum, quo sidera, quo caetera mouentur elementa. Terrenis animalibus illi sex praecipue familiarēs sunt, sed nonnunquam adhibetur & septimus. Sed sex illi ut directi, ita & innoxij. Septimus, id est qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus, capitis

inuoluit spiramentum, quod animam crebro quasi omnes sensus corporis gubernanti, ministrat. Hoc est autem spiramentum, quod ambiens cerebrum, singulis uim suam sensibus praestat: hoc est, quod nervis & musculis corporis fortitudinem praebet. Ergo uertigine turbatum, & simul agitatibus humoribus oppressum languescit, & ministerium suum deserit. Inde fit ijs qui rapiuntur in gyros, hebetior auditus, uisus obscurior. Postremo nervis et musculis nullam ab eo uirtutem quasi deficiente sumētibz, totum corpus quod ijs sustinetur & in robur erigitur, desertum iam fulcimentis suis, labitur in ruinam. Sed contra haec omnia, consuetudo, quam secundam naturam pronunciauit usus, illos iuuat, qui in tali motu saepe uersantur. Spiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, assuetum rei iam non sibi nouum, non pauescit hunc motum, nec ministeria sua deserit. Ideo consuetis etiam iste agitato innoxius est. Et Euangelus: Irreuerentem te iam Disari teneo, & si uere opinor, nusquam hodie effugies. Et alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui saepe dicentem, crebro non esse sensum: sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu. Verumne est haec uos dicere solitos? an ut falsum refelles Disari. Verum, ait ille. Euangelus: Ecce iam clausus es. Ut enim concedam tibi praeter capillos in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasum est, tamē cur sensus omnes paulo ante dixisti a cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? Potest ne excusare huius contrarietatis aui sum, uel uestri oris nota uolubilitas? Et Disarius renidens: Retia quibus me irreuerentem tenes, nimis rara sunt, nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exemptum uidebis. Opus naturae est, ut sensum uel nimium sicca, uel

Dentes, ossa, &
alia quaedam in
homine sensu ca-
rentia.

nimiū humecta nō capiunt. Ossa, dentes cū unguibus & capillis, nimia siccitate ita densata sunt, ut penetrabilia non sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla & cerebrū, ita in humore atq; mollitiæ sunt, ut eūdē effectū animæ, quæ siccitas illa nō recipit, mollior ista nō teneat. Ideo tam dentibus unguibus, ossibus & capillis, q̄ adipi, medullis & cerebro, sensus inesse nō potuit. Et sicut sectio capillorū nihil doloris ingerit, ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrū, seu medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus, inquit, tormentis affici, quibus secatur ossa: torqueri homines et dolore dētū. Hoc uerū quis abneget? Sed ut os secetur, omentū quod impositū est ossi, cruciatū dum sectionem patitur, importat. Quod cū medici manus trāsit, os iam cū medulla quam cōtinet, habet indolētiā sectioni similē capillorū. Et cū dentiū dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ cōtinet dentē. Nā & unguis quantus extra carnē crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni adheret, iam facit si secetur dolorē, nō suo, sed sedis suæ corpore. Sicut capillus dum superior secatur, nescit dolorē: si auellatur, sensum accipit à carne quā deserit. Et cerebrū quod tactū sui hominem uel torquet, uel frequenter interimit, nō suo sensu, sed uestitus sui id est omenti, hūc importat dolorē. Ergo diximus quæ in homine sine sensu sunt, & quæ hoc causa faciat, indicatū est.

Cerebrū sensu carēs, quomodo corporis sensus gubernet. Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrū, cū sensum nō habeat, sensus gubernet. Sed de hoc quoq; tēta bo si potero esse soluēdo. Sēsus de quibus loquimur, quinque sunt: uisus, auditus, odoratus, gustus & tactus. Hi aut in corpore sunt, aut circa corpus, solisq; sunt caducis cor-

poribus familiares. Nulli enim diuino corpori sensus inest. Anima uero omni corpore, uel si diuinū sit, ipsa diuini est. Ergo si dignitas diuinorū corporū, sensum designatur, quasi aptū caducis: multo magis anima maior est maiestatis, q̄ ut sensu egeat. Ut aut homo constet & uiuū animal sit, anima præstat quæ corpus illuminat. Porro illuminat inhabitādo, & habitatio eius in cerebro est. Et spherālis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partē in homine & altam & spherālē tenuit, & quæ sensu careat, qui nō est animæ necessarius. Sed quia necessarius animali est, locat in cauernis cerebri spirantē de effectibus suis. Cuius spirantē natura hæc est, ut sensus et ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres cerebri nostra uocauit antiquitas, nascuntur neruorū septem σφύγγοι: cui rei nomen quod ipse uoles Latinū facito. Nos enim σφύγγοι neruorū uocamus, cū bini nerui pariter emergūt, & in locū certum desinūt. Septē igitur neruorū σφύγγοι de cerebri uentre nascentes, uicē implent fistularū, spirantē sensum ad sua quæq; loca naturali lege ducētes, ut sensum uicinis & longe positīs mēbris animalis infundāt. Prima igitur σφύγγοι neruorū taliū petit oculos, et dat illis agnitiōē specierū, & discretionē colorū. Secunda in aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorum. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odorādi. Quarta palatum tenet, per quod de gustatibus iudicatur. Quinta ui sua corpus omne implet. Omnis enim pars corporis, mollia et aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachū petit, cui maxime sensus est necessarius, ut quæ desunt appetat, superflua

respuat, & in homine sobrio se ipse moderetur. Septima οὐρύγια nervorum, infundit sensum spinali medulla, quæ hoc est animali, quod est naui carina. Et adeo usu aut dignitate præcipua est, ut longū cerebrū à medicis sit uocata. Ex hac deniq; ut ex cerebro diuersi nati scūtur meatus, uirtutē tribus animæ propositis ministrātes. Tria sunt enim, quæ ex animæ providentia accipit corpus animale, ut uiuat, ut decorē uiuat, & ut immortalitas illi successione queratur. His tribus propositis, ut dixi, animæ, per spinālē medullā præbetur effectus. Nā cordi & iecori & spirandi ministerijs, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires de spinalibus quos diximus, meatibus ministrantur. Neruis etiā manuum, pedū, aliarum ue partū per quas decore uiuitur, uirtus inde præstat. Et ut ex his successio procuratur, nerui ex eadem spinali medulla pudēdis, & matrici, ut suū opus impleant, ministrantur. Ita nulla in homine pars corporis sine spiranēto, quod in uentre cerebri locatū est, & sine spinalis medullæ beneficio cōstat. Sic ergo fit, ut cū ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiatur. Euge Græculus noster, Euāgelus ait, tam plane nobis ostendit res opertu naturæ testas, ut quicquid sermone descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustachio iam cedo, cui præripui cōsulendi locum. Eustachius: Modo uel uir omniū disertissimus Eusebius, uel quicumq; uolent alij, ad exercitium cōsultationis accedant. Nā postea liberiore otio congregiemur.

Qui fiat, ut caluitium pariter atq; canities anteriores capitis partes primum inuadāt. Deinde cur scēminis atq; eunuchus uox sit quam uiris exilior.

CAP. X.

Ergo

Ergo (ait Eusebius) habendus mihi sermo est Disari tecum de etate, cuius ianuam iam penē ambo pulsamus. Homerus cum senes ῥαλονόταφες uocat, quero utrum ex parte poëtico more totū caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet? Et Disarius: Et hoc diuinus ille uates prudenter ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebro solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur, quod non nisi ex siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariore, ut quicquid superflui aut flumei flatus circa cerebrū fuerit, euanescat per plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdā futuras, quibus hemisphæria (ut ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores humorem siccitate mutant: & ideo tardius canescunt, sed non caluitio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitis sicciora esse dixisti, cur caluū occipitium nunquam uidemus? Ille respondit: Siccitas occipitij non ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autē siccitate caluitiū nascitur, quæ per malam temperiem quam Græci ἀρεστόταπ uocare solent cōtingit. Vnde capillo crispi, quia ita tēperati sunt, ut capite sicciorē sint, tarde canescūt, cito in caluitiū transcunt. Cōtrā, qui capillo sunt rariore, non eo facillē nudantur, nutritiē humore quod φλέγμα uocatur, sed fit illis citā canities. Nam ideo albi sunt cani, quia colorē humoris quo

Canities & caluitium, cur priorem capitis partem principio occupent.

quo nutriuntur, imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitie tingit, cur senecta opinione exactæ siccitatis acceperit? Quia senecta (ille inquit) exactincto per uetustatē naturali calore, sit frigida: et ex illo frigore gelidi et superflui nascuntur humores. Ceterū liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quod ex uigilijs ætas grauior efficitur, quia somnus qui maxime ex humore contingit, de nō naturali humore nascitur. Sicut est mul-
 tus in infantia, quæ humida est abundantia nō superflui, sed naturalis humoris. Eadē ratio est, quæ pueritiā canescere nō patitur, cū sit humectissima. Quia nō ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali et uitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita et noxius est. Hūc uidemus in fœminis, ubi nō crebro egeratur, extrema minuitur. Hunc in eunuchis debilitatē tibijs ingerentē: quarū ossa quasi semper in superfluo humore natātia, naturali uirtute caruerūt: et ideo facili intorquentur, dum pondus suppositi corporis ferre nō possunt, sicut canna pōdere sibi imposito curuatur. Et Eusebius: Quoniā nos a senectute usq; ad eunuchos traxit superflui humoris dissipatio, dicas uolo, cur ita acutæ sint uocis, ut sæpe mulier an eunuchus loquatur, nisi uideas ignores? Id quoq; facere superflui humoris abundantia ille respondit. Ipse enim ἀγρυπία per quā sonus uocis ascendit, efficiēs crassiorē, angustat uocis meatū: et ideo uel fœminis uel eunuchis

Vox in fœminis & eunuchis quare tenuior sit.

nox acuta est, uiris grauis, quibus uocis transitus habet liberum et ex integro patentem meatum. Nasci autem in eunuchis et in fœminis ex pari frigore, parem penē importuni humoris abundantiam, etiam hinc liquet, quod utrunq; corpus sæpe pinguescit. Certe ubera propē similiter utrisq; grandescunt.

Cur quos pudet aut qui gaudent, rubescant et metuentes, pallor inuadit.

CAP. XI.

His dictis, cum ad interrogandū ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia, usque ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius: Age Serui non solum adolescentiū, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctissime, commascula frontem, et sequestratā uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere quod occurrerit interrogantibus tuis, non minus doctrinæ collaturus, quam si alijs consulētibus ipse respondeas. Cumq; diutile tacentē crebris ille hortatibus excitaret, Hoc, inquit Seruius, ex te quero, quod mihi contigisse dixisti. Quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascatur? Et ille: Natura, inquit, cum quid ei occurrat honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem: quo commoto atq; diffuso cutis tinguatur, et inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici, quod natura pudore tacta, ita sanguinem ante se pro uelamento tendat, ut uidemus quenq; erubescens manum sibi ante faciem frequenter opponere. Nec dubitare de ijs poteris, cum nihil aliud sit rubor, nisi color sanguinis. Addit Seruius: Et qui gaudent, cur rubescunt? Disarius, Gaudium, inquit, extrinsecus contingit. Ad hoc animoso cursu

Gel. lib. 19. capite 6.

Quare illi
palescunt.

cursu natura festinat, quam sanguis comitando quasi alacritate integritatis sue compotem, tingit cutem. Et inde similis color nascitur. Idem refert: Contra, qui metuunt, quare ratione palescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. Natura enim cum quid de extrinsecus contingebat metuit, in aliud tota demergitur: sicut nos quoque cum timemus, latebras et loca nos occultentia quaerimus. Ergo tota descendens ut lateat, trahit secum sanguinem, quo uelut curru semper uehitur. Hoc demerso, humor dilutior cuti remanet, et inde pallefcit. Ideo timentes et tremunt, quia uirtus animae introrsum fugiens neruos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum, et inde saltu timoris agitantur. Hinc et laxamentum uentris commutatur timorem, quia muscoli quibus clauderentur recrementorum meatus, fugientis introrsum animae uirtute deserti, laxant uincula, quibus recrementa usque ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis uenerabiliter assensus, obtinuit.

De quaestiuiculis tredecim, Disario ab Auiceno propositis.

C A P. XII.

Prima quaestio ab Auiceno proposita.

Tunc Auicenus: Quia me ordo, ait, ad similitudinem consultationis applicat, reducendus est mihi ad conuiuium sermo, qui longius a mensa iam fuerat euagatus, et ad alias transierat quaestiones. Saepo appositae salita carne, quam laridum uocamus, ut opinor, quasi large aridum, quaerere mecum ipse constitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admixtio salis feruet. Hoc licet existimare mecum possim, malo tamen ab eo qui corpora curat, certior fieri. Et Disarius: Omne corpus suapte natura dissolu

dissolubile et marcidum est, et nisi quodam uinculo contineatur, facile defluit. Continentur autem quandiu inest animae reciprocatione aeris, qua uegetantur conceptacula spiritus, dum semper nouo spirandi nutriuntur alimēto. Hoc cessante per animae discessum, membra marcescunt, et omne pondere suo consuetum corpus obteriunt. Tum sanguis etiam (qui quandiu fuit compos caloris, dabat membris uigorem) calore discedente uersus in sanie, non manet intra uenas, sed foras exprimitur, atque ita laxatis spiramentis, effluit tabes feculenta. Id fieri sal admixtus corpori prohibet. Est enim natura siccus et calidus, et fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem uero siccitate uel coërcet, uel exorbet. Certe humorem sale diffundi siue consumi, sit hinc cognitu facile, quod si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigentem salis, pondere propensiorē, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. Etiam hoc a Disario meo quaesitum uolo, cur defecatum uinum ualidius sit uiribus, sed infirmius ad permanendum: et tam bibentem cito permouet, quam ipsum si manserit, facile mutatur? Quod cito, inquit Disarius, permouet, haec ratio est, quia quanto penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tanto fit liquidius, fece purgata. Ideo autem facile mutatur, quod nullo firmamento nixum undique sui ad noxam patet. Fex enim uino sustinendo, et alendo, et uiribus sufficiens quasi radix eius est. Et hoc quero, Auicenus ait, cur fex in imo subsidit omnium, nisi mellis: mel enim solum est quod in summum fecem expuat? Ad haec Disarius: Pecis materia ut spissa atque terrena, ceteris laticibus

N 2

pondere

Secunda.

Tertia.

Quarta.

pondere præstat, melle uincitur. Ideo in illis gravitate de-
uergens ad fundū decidit: in melle uero, ut leuior, de loco
uicta sursum pellitur. Quoniam ex ijs quæ dicta sunt,
ingerunt se similes quæstiones, cur Disari ita mel & uinū
diuersis ætatibus habentur optima? mel quod recentissi-
mum, uinum quod uetustissimū? Vnde est & illud prouer-
bium, quo utuntur gulones: Mulsum quod probe tempe-
res, miscendum esse nouo hymetio, & falerno uetulo.

Quinta.

Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diuersa
sunt. Vini enim natura humida est, mellis arida. Si dicto
meo addubitaueris, medicine contemplator effectū. Nam
quæ uadā sunt corporis, uino fouētur: quæ siccāda sunt,
melle detergūtur. Igitur longinquitate tēporis de utroq;
aliquid exorbente, uinum meracius fit, mel aridius: & ita
mel succo priuatur, ut uinum aqua liberatur. Nec hoc
quod sequitur, dissimile quæsitis est, cur si uasa uini atque
olci diutile semiplena custodias: uinum ferē in acorem cor-
rumpitur, oleo cōtra sapor suauior cōciliatur: Vtrūq;
Disarius ait, uerū est. In illud enim uacūū, quod superne
liquido caret, aer aduena incidit, qui tenuissimum quenq;
humorē elicit & exorbet. Eo siccato, uinū, quasi spoli-
atum uiribus, prout ingenio imbecillum aut ualidū fuit, uel
acore exasperatur, uel austeritate restringitur. Oleum au-
tem superuacuo humore siccato, uelut mucore qui in eo
latuit absterfo, acquirit nouam suauitatē saporis. Rur-
sus, ait Auienus, Hesiodus cum ad mediū dolij peruentum
est, comparcendū, & ceteris eius partibus ad satietatem
dicit abutendū, optimū uinum sine dubio significans, quid
in dolij medietate consisteret. Sed & hoc usu probatum
est, in

Sexta.

Septima.

est, in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod
in imo est. Quæro igitur cur oleum quod in summo est,
uinum, quod in medio, mel quod in fundo optima esse cre-
dantur? Nec cunctatus Disarius, ait: Mel quod optimū
est, reliquo pōderosius est. In uase igitur mellis, pars quæ
in imo est, utiq; præstat pondere, & ideo supernatante
pretiosior est. Contrā, in uase uini, pars inferior admi-
stione fecis non modo turbulēta, sed etiam sapore deterior
est. Pars uero summa, aeris uicinia corrūpitur, cuius ad-
mixture fit dilutior. Vnde agricolæ dolia non contenti
sub tectum reposuisse, defodiunt: & operimentis extrinse-
cis illitis, muniant: remouentes in quantum fieri potest à
uino aeris contagionē: à quo tam manifeste leditur, ut uix
se tueatur in uase pleno, & ideo aeri minus peruiro. Cæ-
terum si inde hauseris, & locum aeris admixture patefe-
ceris, reliquū quod remansit, omne corrumpitur. Media
igitur pars quantum à confinio summū utriusq;, tantū à
noxa remota est, & quasi nec turbulenta, nec diluta.

Octaua.

Adiecit Auienus: Cur eadem potio meracior uidetur
ieiuno, quā ei qui cibum sumpsit? Et ille: Venas in-
edia uacuefacit, saturitas obstruit. Igitur cū potio per
inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo uenas in-
uenit, neq; sit admixture dilutior, per uacuum means gu-
statu fortiore sentitur. Hoc quoq; sciendum est mihi,
Auienus inquit, cur qui esuriens biberit, aliquātulum famē
subleuat: qui uero sitiens cibum sumpserit, non solum non
domat sitim, sed magis cupidinem potus accendit. Nota
est, inquit Disarius, causa. Nam liquori quidem nihil offe-
cit, quin sumptus ad omnes corporis partes, quoquē uer-
sus per

Nona.



sus permānet, & compleat. Et ideo inedia quæ inanitatem fecerat, accepto potus remedio, quasi iam non in totū uacua recreatur. Cibatus uero utpote concretior & gravior, in uenas non nisi paulatim cōfectus admittitur. Ideo sitim quam reperit, nullo solatio subleuat, imò quicquid foris humoris nactus est, exorbet: & inde penuria eius quæ sitis uocatur, augetur.

Decima.

Nec hoc mihi, Auienus ait, ignoratū relinquo, cur maior uoluptas est, cum sitis potu extinguitur, quam cū fames sedatur cibo. Et Disarius: Ex prædictis quoque liquet. Nam potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat, & omnium partium sensus facit unam maximā & sensibilem uoluptatē. Cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriā consolatur. Ideo uoluptas eius multifariā cōminuitur. Hoc quoque (si uideatur) addo quæ sitis, cur qui audius uorat, facilius satias capiunt, quam qui eadem quietius ederint. Breuis est, inquit ille, responsio. Nam ubi auidè deuoratur, tunc multus aer cum edulijs insertur propter hiatū rictus, & crebritatē respirandi. Igitur ubi aer uenas cōpleuit, ad abiiciendū fastidiū pro cibo pensatur. Ni molestus sum Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientē, & dicas quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore, quam manu sustinemus: & si quid eorum plus feruet, quam ut diutius mandi possit, ilico deuoramus, & tamen alius nō perniciose uritur? Et ille: Intestinalis calor qui in aluo est, quasi multo maior uehementiorque, quicquid calidum accipit, magnitudine sua circumuenit ac debilitat.

Vndecima.

Ideo præstat, si quid ori feruidum admoueris, non (ut quidā faciunt) hiare, ne nouo spiritu feruori uires minustres:

Duodecima.

stres: sed paulisper labra comprimere, ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, comprimat minorem calorem. Manus autē ut rem feruidā ferre possit, nullo proprio iuuatur calore. Tandū, inquit Auienus, nosse

Decimatertia.

auco, cur aqua quæ obsita globis niuiū perducitur ad nūalem rigore, non minus in potu noxia est, quam ex ipsa niue aqua resoluta, Scimus enim quot quātēque noxæ epoto niuis humore nascatur. Et Disarius: Addo aliquid anti quæ sitis. Aqua enim ex niue resoluta, etiā si igne calefiat, & calida bibatur, æque noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore niualis aqua perniciofa est, sed ob aliam causam, quā non pigebit aperire autore Aristotele, qui in physicis questionibus suis hanc posuit, & in hūc sensum (nisi fallor) absoluit: Omnis aqua (inquit)

Gell. li. 9. ca. 4.

in se aeris tenuissimi portionē, quo salutaris est, habet & terrea fecē, quæ est corpulenta post terrā. Cū ergo aeris frigore & gelu coacta calefcit, necesse est per euaporationē uelut exprimi ex ea aurā illam tenuissimā: quæ descēdente conueniat in coagulū, sola terrea in se remanēte natura. Quod hinc apparet, quia cū fuerit eadem aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, quam fuit antequā congelasceret. Deest, quod euaporatio solū in aqua salubre consumpsit. Nix ergo quæ nihil aliud est, quam aqua in aere densata, tenuitatē suā, cū dēfaretur amisit: & ideo ex eius resoluta potu, diuersa morborū genera uisce

Decimaquarta.

ribus infeminantur. Nominatū gelu, ueteris quæ me solebat agitare, admonuit questionis, cur uina aut nunquam, aut rarēter cōgelascant, cæteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi solitis? Num quia uinū semina

Gell. li. 17. ca. 8.

quædam in se caloris habet. ob eam rem Homerus dixit αὐτοπα ὄνομα, non ut quidam putant propter colorem: an alia quæpiam causa est? quam quia ignoro, scire cupio.

Ad hæc Disarius: Esto, uina naturali muniantur calore, non oleum minus ignitum est, aut minorem uim in corporibus calefactâdis habet? et tamen gelu stringitur. Certe si putas ea quæ calidiora sunt, difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concreescere, et ea quæ frigidiora sunt, facile gelu cogi: acetum autem omnium maxime frigorificum est, atque id tamen nunquam gelu stringitur. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, quod et lenigatius, et spissius est? Faciliora enim ad coeundum uidentur, quæ leuatiore densatioreque sunt. Vino autem non contingit tanta mollities, et est quam oleum multo liquidius. Acetum uero et liquidissimum est inter ceteros humores: et tanto acerbius, ut sit acore tristificum: et exemplo marinae aquæ, quæ ipsa quoque amaritudine sui aspera est nunquam gelu contrahitur: Nam quod Herodotus historicarum scriptor, contra omnium ferme qui hæc quaesierunt opinionem scripsit, mare Bosphoricum, quod et Cimmerium appellat, earumque partium mare omne quod Scythicum dicitur, gelu constringi et consistere, aliter est ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuio-rum est, et paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, et incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactum. Hoc et in Ponto fieri uidemus, in quo frustra quædam, et (ut ita dixerim) proficiat gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel palustrum undarum

*Al's, superfluous, in quo frustra quædam, et (ut ita dixerim) proficiat gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel palustrum undarum

undarum multitudine, in quam licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quasi leuatiore marina. Plurimum autem aquarum talium influere Ponto, et totam superficiem eius infectam esse dulci liquore, propter quod ait Sallustius, mare Ponticum dulcius quam cætera, est hoc quoque testimonio, quod si in Pontum uel paleas, uel ligna, seu quæcunque alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Asia ora, cum constet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. Meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod Hispaniâ Africanamque interiacet, et sine dubio inundatio ipsa per Hispaniensem et Gallicum litora, in Tyrrhenum prodit. Inde Hadriaticum mare facit: Ex quo dextra in Parthenium, laeva in Ionium, et directum in Aegeum pergit, atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit, ut riuatim aquæ de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat? Sed constat utraq; ratio. Nam superficies Ponti, propter nimias aquas quæ de terra dulces influunt, foras effluit, deorsum uero intro pergit influxio. Vnde probatum est, natantia quæ (ut supra dixi) iaciuntur in Pontum, foras pelli. Si uero columna deciderit, introrsum innare. Et hoc sæpe usu probatum est, ut grauiora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur. Adiecta hac una consultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce uidetur, cum frigidum est, quam si caleat? Respondit Disarius: Calor sensum occupat, et gustatum linguae feruor interpedat. Ideo ex aspiratio-ne oris prouenta suauitas excluditur. Quod si caloris absit inui-

sit iniuria, tum demum potest lingua incolumi blandimento, dulcedinem pro merito eius excipere. Præterea succus dulcis per calorem non impune penetrat uenarum receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

De questionibus tribus, quas Horus Disari proposuit.
CAP. XIII.

Ieiunium cur magis
sitiant quam esuriant.

Succesit Horus: & cum multa, inquit, de potu & cibatu quesisset Auienus, unum maxime necessarium (sponte an oblitus ignore) prætermisit, cur ieiunium magis sitiant quam esuriant. Hoc in commune nobis Disari si uidetur, absolue. Et ille: Rem tractatu dignam, inquit, Hore quesisti, sed cuius ratio in aperto sit. Cum enim animal ex diuersis constet elementis, unum est de ijs quæ corpus efficiunt, quod & solum, aut maxime ultra cetera, aptum sibi querat alimentum: calorem dico, qui liquorem sibi semper exigit ministrari. Certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus uidemus nec aquam, nec aerem, neque terram aliquod quo alatur, aut quod consumat exigere, nullamque noxam uicinis uel apposis sibi rebus inferre. Solus ignis alimenti perpetui desiderio, quicquid offendit, absomit. Inspice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat, & contra, senes coga facile tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. Sed & media ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalem calorem, antimosius cibum appetit. Consideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullum cibum querant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semper est, liquor autem proprium caloris alimentum est, bene in nobis, cum ex ieiunio

ex ieiunio corpori nutrimenta queruntur, præcipue calor suum postulat: quo accepto, corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorem. His dictis, Auienus anulum de mensa retulit, qui illi de breuissimo dexterae manus digito repente deciderat. Cumque à præsentibus quæreretur, cur eum alienæ manui & digito, & non huic gestamini deputatis potius infereret: ostendit manum laeuam ex uulnere tumidiorem. Hinc Hore nota questionis occasio. Et dic, inquit, Disari (Omnis enim situs corporis pertinet ad medici notionem, tu uero doctrinam & ultra quam medicina postulat consecutus es) dic inquam, cur sibi communis assensus anulum in digito, qui minimo uicinus est, quem etiam medicinalem uocat, & manu præcipue sinistra gestandum esse persuasit? Et Disarius: De hac ipsa questione sermo quidam ad nos ab Aegypto uenerat, de quo dubitabam fabulam ne an ueram rationem uocarem: sed libris anatomicorum postea consultis, uerum reperi, neruum quendam de corde natum prius pergere usque ad digitum manus sinistræ minimo proximum, & illic desinere implicatum ceteris eiusdem digiti neruis: & ideo usum ueteribus, ut ille digitus anulo tanquam corona circūdaretur. Et Hore: Adeo, inquit, Disari uerum ita ut dicis, Aegyptios opinari, ut ego sacerdotes eorum quos prophetas uocant, cum in templo uidissem circa deorum aras, hunc in singulis digitorum confectis odoribus illinire, et eius rei causas inquisissem, & de neruo quod iam dictum est, principem eorum narrante didicissem, & insuper de numero qui per ipsum significatur. Complicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omni fariā plenus, perfectus,

Anulus cur in digito eo geratur, qui i sinistra manu minimo est proximus.

Gelli. lib. 10.
cap. 10.

Atus, atq; diuinus. Causasq; cū plenus sit hic numerus, ille multis asseruit: ego nunc ut presentibus fabulis minus aptas relinquo: Hæc sunt quæ in Aegypto diuinariū omnium disciplinarum compote, cur anulus huic digito magis inferatur, agnoui. Inter hæc Cecinna Albinus: Si uolentibus erit uobis, inquit, in mediū profero quæ de hac eadē causa apud Atteium Capitonem pontificij iuris inter primos peritum, legisse memini: qui cum nefas esse sanciret, deorum formas insculpi anulis: eo usq; processit, ut et cur hoc digito uel in hac manu gestaretur anulus, non taceret. Veteres, inquit, non ornatus, sed signandi causa anulum secum circumferebant. Vnde nec plus habere quàm unū licebat, nec cuiquā nisi libero: quos solos fides decerneret, quæ signaculo continetur. Ideo ius anulorum famuli non habebant. Imprimebatur autē sculptura materie anuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: et gestabatur ut quisque uellet, quacūq; manu, quolibet digito. Postea, inquit, usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemis coepit insculpere, et certatim hæc omnis imitatio laceßiuit, ut de augmento pretij quo sculpendos lapides parassent, gloriarentur. Hinc factum est, ut usus anulorum exemptus dextere quæ multum negotiorum gerit, in leuā relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu, et officio manus dextere, pretiosi lapides frangerentur. Electus autē, inquit, ipsa leua manu digitus minimo proximus, quasi aptior ceteris, cui commendaretur anuli pretiositas. Nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet, accepit, nec in sinistra cessat, nec minus quàm tota manus semp in officio est. Vnde et apud Græcos ἀντρίχας, inquit, uocatur quasi manus altera.

altera. Pollici uero uicinus, nudus, et sine tuitione alterius appositus uidebatur. Nā pollex lita inferior est, ut uix radicem eius excedat Medium et minimum uitauerunt, inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterū: et electus est, qui ab utroq; clauditur, et minus officij gerit, et ideo seruando anulo magis accommodatus: Hæc sunt quæ lectio pontificalis habet. Vnusquisque ut uolet, uel Hetruscā, uel Aegyptiam opinionem sequatur.

Inter hæc Horus ad consulendum seuerus: Scis, inquit, Disari, præter hunc uestitum qui me tegit, nihil me à nominis censu aliud habere. Vnde nec seruus mihi est, nec ut sit opto: sed omnem usum, qui uiuo ministrandus est, ego mihi met subministro. Nuper ergo cum in Hostiensis oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutile laui, et super litus sole siccaui, nihiloq; minus eadem in ipso post ablutionem macule sordium uisebantur. Cumq; meres ista stupefaceret, assistens fortē nauta, quin potius, ait, in fluuio abluc pallium tuum, si uis emaculatum. Parui, ut uerum probarem: et aqua dulci ablutum atque siccatum, uidi splendori suo redditum. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, quàm salsa idonea sit sordibus abluendis. Iamdudum, Disarius inquit, hæc questio ab Aristotele et proposita et soluta est. Ait enim aquam marinam multo spissiorē, quàm est dulcis: imò illam esse feculentam, dulcem uero puram, atq; subtilē. Hinc facilius, ait, uel imperitos nandi sustinet mare: cū fluuialis aqua, quasi infirma, et nullo adiumento fulta, mox cedat, et in innum pondera accepta transmittat. Ergo aquā dulcem dixit, quasi natura leuem, celerius immergere in ea quæ

Aqua dulcis cur
abluendis sordi-
bus magis ido-
nea sit q̄ salta.

que abluenda sunt: & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam uero quasi crassiores, nec facile penetrare purgando, propter sui densitatem: & dum uix siccatur, non multum sordium secum trahere. Cumque Horus ijs assentire uideretur, Eustathius ait, ne decipias queso credulum, qui se questionemque suam commisit fidei tue. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute quam uere ista differuit. Adeo autem aque densitas non nocet abluendis, ut saepe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem, uel, si defuerit, terrenum puluerem, ut crassior facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aque densitas. Sed nec ideo quia salsa est, minus abluit. Salsitas enim findere, et uelut aperire meatus solet, et ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una causa est, cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est, sicut et ipse Aristoteles saepe testatus est, et sales docet, quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. Est et hoc indicium pinguis aque marinæ, quod cum inspargitur flammæ, non tam extinguit, quam pariter accenditur, aqua pinguedine alimoniam igni ministrante. Postremo, Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. Facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem uestes, cum super mare esset, non in mari, sed in fluuio. Idem locus Homeri docet nos marinæ aque quiddam inesse pingue peruenitum. Ulysses enim cum iamdudum mare euasisset, et staret siccato corpore, ait ad Nausicæ famulas.

Odyss. 6.

ἄμειπλοι σῆδ' οὕτω ἀπὸ πρὸς ὅθεν ὄρε' ἔγω' αὐτὸς
ὄλμυρ ὡμοισιρ' ἀπ' ἄλσσο μοῦ ἀνφὶ Δ' ἑλαίῳ
ῥίσομαι.

ῥίσομαι, ἢ ῥ' δ' ἔκδοι ἀπ' ἄλσσο ῥ' ἐσιρ' ἑλαίῳ.
Post hæc cum descendisset in fluuium, diuinus uates, qui in omni re naturam secutus est, expressit quod fieri solet: ut qui ascendunt de mari, si in sole steterunt, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie ueluti flos quidam, qui et in detergendo sentiatur. Et hæc est aque marinæ pinguedo, quæ sola impedit ablutionem.

Simulacra cur sub aquis maiora esse uideantur quam reuera sunt. Tum in uniuersum quomodo uisio fiat, susceptione simulacrorum quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emissionem radiorum ex ipsis oculis.

CAP. XIII.

ET quia ceteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo autem uobis de aqua sermo fuit, quero cur in aqua simulacra maiora ueris uidentur: quod genus apud propinatores pleraque scitamentorum cernimus proposita, ampliora specie quam corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aque plenis, et oua globis maioribus, et iecuscula fibris tumidiorebus, et beulas spiris ingentibus. Et omnino ipsum uidere, quæ nobis ratione constet: quia solent de hoc nonnulli nec uera, nec uerisimilia sentire. Et Disfarius: Aqua, inquit, densior est aeris tenuitate, et ideo eam cunctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidendi acies scinditur, et in se recurrit. Scissa dum redit, iam non directo ictu, sed undique uersum incurrit liniamenta simulacri: et sic fit, ut uideatur imago archetypo suo grandior. Nam et solis orbis matutinus, solito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos et ipsum aer adhuc de nocte roscidus, et grandescit imago eius tanquam in aqua speculatur. Ipsam uero uidendi naturam non insubide

Simulacra maiora ueris cur in aqua uideantur.

De uidendi ratione.

in subidē introspectit Epicurus: cuius in hoc nō est (ut existimo) improbāda sententia, ad stipulante præcipue Democrito. Quia sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserūt. Gell. liber. 3. Ergo censet Epicurus, ab omnibus corporibus iugi fluore quæpiam simulacra manare, nec unquā tantulam morā interuenire, quin ultro ferantur inani figura coherentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedē proprij sensus recurrunt. Hæc sunt quæ uir ille commemorat, quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc remidēs Eustathius: In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. A uero enim lapsus est, aliorū quatuor sensuum secutus exemplum, quia in audiēdo, & gustando, & odorando, atq; tangēdo, nihil ē nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod sensum sui moueat. Quippe et uox ad aures ultro uenit, & aoræ in nares influūt, & palato ingeritur quod gignat saporē, & corpori nostro applicatur tactu sentiēda. Hinc putauit & ex oculis nil foras proficisci, sed imagines rerum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, quod in speculis imago aduersa contēplatores suos respicit, cū debeat (si quidē à nobis orta recto meatu proficiscitur) posteriorem sui partem cum discedit ostendere, ut leua leuā, dextera dexterā respiciat. Nā histrio personā sibi detractā, ex ea parte uidet, quā induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernā. Deinde interrogare hunc uirū uellem, an tunc imagines ē rebus auolant, cū est qui uelit uidere: an & cū nullus aspiciat, emicāt undiq; simulacra. Nam si quod primū dixi teat, quæro cuius imperio simulacra præsto sint intuenti, & quo

Prima ratio q̃
uisio fiat emi-
ssione radiorum
ex oculis, nō ex
receptione simu-
lacrorum;
Secunda.

& quoties quis uoluerit conuertere, toties se & illa conuertant? Sin secundo inhaerant, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulacra: quæro quādiu coherentia permanent nullo coagulo iuncta ad permanentem? Aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorē, cuius natura cum sit incorporea, tamē nunquam potest esse sine corpore? Deinde quis potest in animū inducere, simulatq; oculos uerteris, incurrere imagines cœli, maris, littoris, prati, nauium, pecudū, & innumcrabiliū præterea rerum, quas uno oculorum iactu uidemus, cum sit pupilla quæ uisu pollet oppido parua? Et quoniam modo totus exercitus uisitur? an de singulis militibus profecta simulacra se congerunt, atque ita collocata tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionē sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa rei uanitas se refellat? Constat autē uisum nobis hac provenire ratione. Genuinū lumen ē pupilla quæcūq; eam uerteris, directa linea emicat. Id oculorum domesticum profluuū, si repererit in circūfuso nobis aëre lucē, per eam directim pergit, quādiu corpus offendat. Et si faciē uerteris ut circūspicias, utrobique acies uidendi directā procedit. Ipse autē iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice, in summa fit latior, sicut radij à pictore fingūt. Ideo per minutissimū forā contēplās oculus, uidet cœli profunditatē. Ergo tria ista nobis necessaria sunt ad effectum uidēdi lumen quod de nobis emittimus, & ut aër qui interiacet lucidus sit, & corpus, quo offenso desinat intensio. Quæ si diutius pergat, rectā intensionē lassata nō obtinet, sed scissa

Tertia.

Quarta.

O in

in dexteram leuamque diffunditur. Hinc est quod ubicunque terrarum steteris, uideris tibi quandam coeli conclusio-
nem uidere: et hoc est, quod horizonē veteres uoca-
uerunt, quorum indago fideliter deprehendit directā ab
oculis aciem per planū contra aspicientibus, non pergere
ultra CLXXX. stadia, et inde in orbē iam recuruari. Per
planum, ideo adieci, quia altitudines longissime aspi-
cimus: quippe qui et coelum uidemus. Ergo in omni hori-
zontis orbe ipse qui intuetur centrum est. Et quia dixi-
mus quantum a centro acies usque ad partem orbis ex-
tenditur, sine dubio in horizonte dīameter orbis
CCCCX. stadiorum est: et si ulterius qui intuetur ac-
cesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem
uidebit. Sicut igitur diximus, cum lumē quod pergit ē no-
bis, per aeris lucem in corpus inciderit, impletur officium
uidendi. Sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam
speciem rationi sensus oculorum, et illam aduocata memo-
ria recognoscit. Ergo uidere oculorum est, iudicare ratio-
nis, memorie meminisse: quia trinum est officium, quod
uisum cōplet ad dignoscendam figurā, sensus, ratio, me-
moria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa quā uisum
sit recordatur. Adeo autē intuēdo necessarium est ratio-
nis officium, ut saepe in uno uidēdi sensu, etiā alium sensum
memoria suggerente ratio deprehēdat. Nam si ignis ap-
pareat, scit eū et ante tactum ratio calere. Si nix sit illa
quae uisa est, intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem.
Hac cessante, uisus inefficax est: adeo, ut quod remus in
aqua fractus uidetur, uel quod turris eminus uisa cum sit
angulosa, rotunda existimatur, faciat rationis negligētia:
quae

quae si se intēderit, agnoscat in turre angulos, et in remo
integritatē. Et omnia illa discernit, quae Academicis dam-
nandorum sensum occasione dederunt: cum sensus unus in-
ter certissimas res habendus sit, comitate ratione, cui nō-
nunquam ad discernendā speciem nō sufficit sensus unus. Nam
si eminus pomi quā malū dicitur, figura uisatur, nō omni-
no id malū est. Potuit enim ex aliqua materia fingi mali
similitudo. Aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iu-
diceat. Sed potuit inter cōgeriem malorum positū, aurā odo-
ris ipsius cōcepisse. Hic tactus consulendus est, qui potest
de pōdere iudicare. Sed metus est ne ipse fallatur, si fallax
opifex materiā quae pomi pondus imitaretur, elegit. Con-
fugiendum est igitur ad saporem, qui si formae consentiat,
malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur, efficaciam sen-
sum de ratione pendere. Ideo deus opifex omnes sensus
in capite, id est, circa sedem rationis locauit.

Satin recte scriptū sit a Platone, cibū per stomachū trahi, potū uero
per ἀρτηρίαν ἢ πνεύμα dicitur, fibris pulmonis illabi. CAP. XV.

His dictis, fauor ab omnibus exortus est admirantibus
dictorum soliditatē, adeo ut attestari uel ipsum Euan-
gelū nō pigeret. Disarius deinde subiecit. Isti plausus sunt
quae puocant philosophiā ad uindicandos sibi de aliena arte
tractatus, unde saepe occurrit in manifestos errores ut
Plato uester, dum nec anatomica, quae medicinae propria
est, abstinet: risum de se posteris tradidit. Dixit enim di-
uisas esse uias deuorandis cibatur et potui: et cibum
quidem per stomachum trahi, potum uero per ἀρτηρίαν
quae πνεύμα dicitur, fibris pulmonis allabi. Quod tan-
tum utrum uel existimasse, uel in libros retulisse, mi-
randum est, uel potius dolendum. Vnde Erasistratus

Gell. lib. 17.
cap. 11.

Contra Pla-
tonem.

medicorum veterum nobilissimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longe diuersa quam ratio deprehendit. Duas enim esse fistulas instar canalium, easque ab oris faucibus proficisci deorsum, et per earum alteram induci delabique in stomachum esculenta omnia et poculenta, ex eoque ferri in uentriculum, qui Græce appellatur *ὡκύς* τὸ νοτιά, atque illic subigi digerique, ac deinde aridiora ex his retrimenta in alium conuenire, quod Græce *ὡκύς* dicitur: humidiora autem per renes in uesicam trahi: et per alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur *τρυγχεῖα* καὶ *τρυγχεῖα*, spiritum a summo ore in pulmonem, atque inde rursus in os et in nares comeari: perque eandem uocis fieri meatum: ac ne potius cibus uel aridior, quem oporteret in stomachum ire, procideret ex ore, labereturque in eam fistulam per quam spiritus recipitur, ex eaque offensione intercluderetur animæ uia, impossibile esse arte quadam in ope naturæ *ἐπιγλωττίδα*, quasi claustrum mutuū utriusque fistulæ, quæ sibi sunt coherentes: eamque *ἐπιγλωττίδα* inter edendum bibendumque operiri ac protegere *τὴν τρυγχεῖαν*, ne quid ex esca potu ue incidere in illud quasi estuatis animæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriæ cōmunio: Hæc Erasistratus, cui (ut existimo) uera ratio cōsentit. Cum enim cibus non squalidus siccitate, sed humoris temperie mollis uentri inferendus sit, necesse est eandem uiam ambobus patere, ut cibus potu temperatus, per stomachum in uentrem condatur: nec aliter natura committeret, nisi quod salutare esset animali. Deinde cum pulmo et solidus et leuigatus sit, si quid spissum in ipsum acci-

deciderit, quemadmodum penetrat, aut transmitti potest ad locum digestionis, cum constet, si quando casu aliquid paulo densius in pulmonem uolentia spiritus irabente deciderit, mox nasci tussim nimis asperam, et alias quassationes usque ad uexationem salutis? Si autem naturalis uia potum in pulmonem traheret, cum corpulenta bibuntur, uel cum hauritur potus admissus grauis, seu ex re aliqua densiore, quid ijs sumptis pulmo pateretur? Unde *ἐπιγλωττίς* a natura prouisa est, quæ cum cibus sumitur operimento sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu passim irabente labatur. Sicut cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi uitam, ut *ἐπιγλωττίς* uoci patere permittat. Est et hoc de experientia notum, quod qui sensim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore qui paulatim sumptus est, diutius permanente. Si quis uero audius hauserit, humor eodem impetu quo trahitur, præterit in uesicam, et sicciori cibo prouenit tarda digestio. Hæc autem differentia non nascitur, si a principio cibi et potus diuisi essent meatus. Quod autem Alcæus poeta dixit, et uulgo canitur, *τὸ πνεῦμα οἶνον, τὸ δ' ἄρπον σπέρματι*, ideo dictum est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed trahit quantum sibi existimat necessariū. Vides satius fuisse philosophorum omnium principi, alienis abstinere quam minus nota proferre. Ad hæc Eustachius paulo comotior, Non minus te, inquit, Disari philosophis quam medicis inferebam, sed modo uideris mihi rem consensu generis humani decantatam et creditam, obliuioni dare: Philo Pro Platone, sophiam artem esse artium, et disciplinam disciplinarum.

Et nūc in ipsam inuehitur paricidali ausu medicina: cum philosophia illic habeatur angustior, ubi de rationali parte, id est de incorporeis, disputat: & illic inclinetur, ubi de physica, quod est de diuinis corporibus uel cœli, uel syderum tractat. Medicina autem physicae partis extrema sex est, cui ratio est cum testis terrenisq; corporibus. Sed quid rationem nominauit, cum magis apud ipsam regnet coniectura quam ratio? Quae ergo coniecit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiae, de incorporeis & uere diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. Εἰ γὰρ τίς, quam memoras, inuentum naturae est ad tegendas detegendasq; certa alternatione uias cibatus & potus, ut illum stomacho transmittat, hūc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpretet riamis: non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret: sed ut per eos si quid cibatus in pulmonem deciderit, succus eius mox migret in sedem digestionis. Deinde ἀεγχιῶ si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiectatur foras incolumi stomacho, quod non contingeret, nisi ἀεγχιῶ uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia quibus aeger est pulmo, acceduntur in maximam sitim: quod non eueniret, nisi esset pulmo receptaculū potus. Hoc quoq; intueri, quod animalia quibus pulmo non est, potius nesciunt. Natura enim nihil superfluum, sed mēbra singula ad aliqd' iuuedi ministeriū fecit, quod cū deest, usus eius nō desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum potumq;

potumq; susciperet, ^{supt.} ~~ma~~ foret uesticae usus. Poterat enim utriusq; rei stomachus retrimēta intestino tradere, cui nūc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus quibus singula traderetur, sed unus utriq; sufficeret ab eadem statione transmissio. Modo autem seorsum uestica, & intestinū seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo uesticae. Nec hoc praetereundū est, quod in uirina quae est retrimētū potus, nullum cibi uestigium reperitur, sed nec aliqua qualitate illorum retrimētorū uel coloris uel odoris inficitur. Quod si in uētre simul fuissent, aliqua illarum sordidū qualitas inficeretur. Nam potestremo lapides qui de potu in uestica nascuntur, cur nunquam in uētre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poēta nobiles ignorant. Ait enim Eupolis in fabula quae inscribitur Coelaces:

Euripides uero huius rei manifestissimus astipulator est. Cum igitur & ratio corporeae fabricae, & testium nobilis autoritas astipuletur Platoni, nōne quisquis contra sentit, insanit.

Ouum ne prius fuerit an gallina. CAP. XVI.

Inter haec Euangelus gloriae Graecorum inuidens & illudens, facebant, ait, haec quae inter uos in ostentationem loquacitatis agitantur: quin potius si quid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouum ne prius extiterit, an gallina? Irridere te putas, Disarius ait, &

O 4 tamen

tamen questio quam monisti, & inquisitu & scitu digna est. Tu enim me tibi de rei utilitate comparans cōsulasti, utrum prius gallina ex ovo, an ouū ex gallina prodierit. Sed hoc ita scrijs inferendum est, ut de eo debeat uel anxie disputari. Et proferam quæ in uirang; partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi utrum eorum uerius malis uideri. Si concedimus omnia quæ sunt, aliquando cœpisse, ouum prius à natura factum iure existimabatur. Semper enim quod incipit, imperfectum adhuc & informe est, & ad perfectionem sui per procedentis artis & temporis additamenta formatur. Ergo natura fabricans auct, ab informi rudimento cœpit, & ouum in quo necdum est species, exitit procedente paulatim maturitatis effectu. Deinde quicquid à natura uarijs ornatibus comparatum est, sine dubio cœpit à simplici, & ita contextionis acceffione uariatum est. Ergo ouum uisū simplex & undiq; uersum pari specie creatū est, & ex illa uarietas ornatuū quibus constat auis species, absoluta est. Nam sicut elementa prius extiterunt, ita & reliqua corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes seminales quæ in ouo sunt, si uenialis eris ista translatio, uelut quædā gallinæ elemēta credenda sunt. Nec importune elementis de quibus sunt omnia, ouum comparauerim. Omni enim genere animantium, quæ ex coitione nascuntur, inuenies ouum aliquorum esse principium instar elementi. Aut enim gradiuntur animantia, aut serpunt, aut nando uolando ue uiuant. In gradiētibus lacerte & similia ex ouis creantur. Quæ serpunt, ouis nascuntur. Exordio uolantia uniuersa de ouis prodeunt, excepto

excepto uno quod incertæ naturæ est. Nam uespertilio uolat quidem pellitis alis, sed inter uolantia non habendus est, q; quatuor pedibus graditur, formatosq; pullos parit, et nutrit lacte quos generat. Natātia penē omnia de ouis oriūtur generis sui, crocodilus uero etiā de testis qualia sunt uolantium. Et ne uidear plus nimio extulisse ouum elementi uocabulo, consule initiatos sacris Liberi patris: in quibus hac ueneratione ouum colitur, ut ex forma tereti ac penē spherali atq; undiq; uersum clausa, & includente intra se uitam, mundi simulacrum uocetur. Mundum autem cōsensu omnium constat uersitatis esse principium. Prodeat qui priorem uult esse gallinam, & in hæc uerba tentet quod defendit asserere: Ouum, rei cuius est, nec initium nec finis est. Nā initium semen est, finis auis ipsa formata. Ouum uero digestio est seminis. Cum ergo semen animalis sit, & ouū seminis, ouum autem ante animal esse non potuit: sicut non potest digestio cibi fieri antequam sit qui edit. Et tale est dicere, ouū ante gallinam factū ac si quis dicat, matricem ante mulierem factam. Et qui interrogat quæ admodum gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti, quonam pacto homines facti sint ante pudēda, de quibus homines procreantur. Vnde sic nemo recte dicet, hominē seminis esse, sed semen hominis: ita nec ouī gallinam, sed ouum esse gallinæ. Deinde, si cōcedamus (ut ab aduersa parte dictum est) hæc quæ sunt, ex tempore aliquod sumpsisse principium: natura primum singula animalia perfectā formauit, deinde perpetuam legē dedit, ut continuaretur procreatione successio. Perfecta

autem in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc quoque non pauca animantia, quae de terra & imbre perfecta nascuntur: ut in Aegypto mures, & in alijs locis ranae, serpentesque, & similia. Oua autem nunquam de terra sunt procreata, quia in illis nulla perfectio. Natura uero perfecta format, & de perfectis ista procedunt, ut de integritate partes. Nam ut concedam oua autum esse seminaria, uideamus quid de semine ipso philosophorum definitio testatur, quae ita sancit: Semen generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens. Non potest autem ad similitudinem pergi rei quae necdum est: sicut nec semen ex eo quod adhuc non subsistit, emanat. Ergo in primo rerum ortu intelligamus, cum ceteris animantibus quae solo semine nascuntur, de quibus non ambigitur, quin prius fuerit quam semen suum, aues quoque, opifrice natura extitisse perfectas. Et quia uis generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos, quos pro diuersitate animantium natura uariauit. Habes Euagēle utrobique, quod teneas, & dissimulata paulisper irrisione, tecum delibera quid sequaris. Et Euangelus: Quia etiam ex iocis seria facit uiolentia loquendi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibitum sunt apri, quos obtulit sylua uenatibus. Et quia diutule continuata uenatio est, perlata sunt alij interdum, nocte alij. Quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui uero per noctem lunari plenitudine lucēte portati sunt, putruerunt. Quod ubi scitum est, qui sequenti nocte deferebant, infixio cuiusque parti corporis acuto

aneo

aneo, apros carne integra pertulerunt. Quero igitur, cur noxam quam pecudibus occisis solis radij non dederunt, lunare lumē effecerit? Facilis est, inquit Disarius, & simplex ista responsio. Nullius enim rei fit aliquando putredo, nisi calor humorque cōuenerint. Pecudum autē putredo nihil aliud est, nisi cum defluxio quaedam latens, soliditatem carnis in humore resoluit. Calor autē si temperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius, excitat, & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus eneclis, sol ut maioris caloris haurit humorem: lunare lumē, in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde provenit iniecto tepore & aucto humore putredo. His dictis, Eustachium Euangelus intuens, Si rationi dicta assentiris, ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aures audiam. Omnia, inquit, Eustachius, a Disario & luculente, & ex uero dicta sunt. Sed illud pressius intueundum est, utrum mensura caloris sit causa putredinis: ut ex maiore calore non fieri, & ex minore ac temperato provenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium feruet quando annus in aestate est, & hyeme tepescit, putrefacit carnes aestate, non hyeme. Ergo nec luna propter summiorem calorem diffundit humores. Sed nescio quae proprietas quam Graeci ἰσχυρὰ uocant, & quaedam natura inest lumini, quod de ea defluit, quae humectet corpora & uelut occulto rore madefaciat: cui admixtus calor ipse lunaris, putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. Neque enim omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo à se differat

differat, si maior minor uel sit. Sed esse in igne diuersissimas qualitates nullam secū habentes societatem, rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurū nullo nisi de paleis utuntur igne, quia ceteri ad producendam hanc materiam inhabiles uidentur. Medici in remedijs concoquendis magis sarmentis, quam ex alio ligno ignē requirunt. Qui uitro soluendo firmandoq; curant, de arbore cui myrica nomen est, igni suo escam ministrāt. Calor de lignis olea, cum sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis, et ad dissoluendas iuncturas marum efficaciter noxius est. Ergo non mirum, si ratione proprietatis quae singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. Hinc et nutrices pueros alentes operimentis obtegūt, cum sub luna praetereunt, ne pleuinos per aetatem naturalis humectis amplius lunare lumē humectet: et sicut ligna adhuc uirore humida, accepto calore curuantur, ita et illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoq; notum est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, agre excitatur, et proximus fit insano, pondere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus atq; dispersus est proprietate lunari, quae ut corpus infundat, omnes eius aperit et laxat meatus. Hinc est quod Diana, quae luna est, ἰσχυρία dicitur, quasi ἰσχυρία, hoc est aërem secans. Lucina à parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus est, distendere rimas corporis, et meatibus uiam dare, quod accelerando partui salutare. Et hoc est, quod eleganter poeta Timotheus expressit:

Nec minus

*

Nec minus circa inanima lunae proprietates ostenditur. Nam ligna quae uel luna iam plena, uel adhuc crescentie deiecta sunt, inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem. Et agricolis curae est, frumenta de agris non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permanent. Contra, quae humecta desideras, luna crescente conficies. Tunc et arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram, quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum. Aër ipse proprietatem lunaris humoris et patitur et prodit. Nam cum luna plena est, uel cum nascitur, (et tunc enim à parte qua sursum suscipit, plena est) aër aut in pluuiam soluitur, aut si sudus sit, multum de se rores emittit. Vnde Alcman lyricus dixit rorem aëris et lunae filium. Ita undiq; uersum probatur, ad humectandas dissoluendasq; carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus quam ratio deprehendit. Quod autē dixisti Euangele de acuto aëneo, (ni fallor coniectura mea) à uero non deuiat. Est enim in aëre uis acrior, quam medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adiiciunt remedijs, quae contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde, qui in metallo aris morantur, semper oculorum sanitatem pollent: et quibus antè palpebrae nudatae fuerant, illic conuestiuntur. Aura enim quae ex aëre procedit, in oculos incidens, haurit et exiccat quod male influit. Vnde et Homerus modò,

ὁ αἶρ.

ὅσας δ' ἄμεγδερ
 αὐγῇ χαλκεῖν, κορυθαίρετον λαμπρύνει,
 βροχῆων τε νεοσμήνων, σάνεων τε φανῶν
 ἐξχορμύνει ἄμυδις.

Has causas secutus appellat. Aristoteles uero autor est,
 uulnera quæ ex aereo mucrone fiunt, minus esse noxia,
 quàm quæ ex ferreo, faciliusq; curari: quia inest, inquit,
 æri uis quædam remedialis & siccifica, quam demittit
 in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis,
 lunari repugnat humori.

Qui finem primi libri cum fine huius cōtulerit, facile animaduertet
 quædam adhuc operis huius absoluendi deesse. Verum ea, autor ne
 ipse siue alijs præpeditus, siue morte præreptus, haud dum adiecisset
 an libratorum incuria interciderint, facile dici non potest.

negat laurentius in opusculo contra raud. p. 237.
eloquentem esse, etsi doctum concedat
trium //

τ η





